DE

TERTIO-QVÆSITIS

Per Epistolas Clarorum Virorum, MEDICINALIA POTISSIMVM, ET ALIARVM Disciplinarum arcana postulantium,

RESPONSA

FORTVNII LICETI GENVENSIS
EX L. COM.
In Archigymnasio Patauino Medici Theorici Supremæ Cathedræ:

Illustrissimis & Excellentissimis D. D. D.

PETRO FVSCARENO
PETRO SAGREDO D. M. P.
IOANNI GRIMANO EQ.

Amplissimis Senatoribus Venetis Dicata.

VTINI, Ex Typographia Nicolai Schiratti. M DC XLVI.
ANNVENTIBVS SVPERIORIBVS.

Illustrissimis ac Excellentissimis D.D.D.

PETRO FVSCARENO
PETRO SAGREDO D. M. P.
IOANNI GRIMANO EQ.

AMPLISSIMIS SENATORIBVS VENETIS

Fortunius Licetus B. A.

QVos omnigena virtus eximia, studiumque semper vnum & idem coniunxit in exornanda mirifice simul & heroice gubernanda Maiestate Venetæ Reipublicæ: Quosque mihi fauorabiles vnanimi voto munificentissimos Triumuiros Literarios habui Promotores ad supremam Theoricæ Medicinæ Cathedram sessitandam in Archigymnasio Patauino: Vos ego, Præstantissimi Senatores, neque debeo, neque possum in actione gratiarum de suscepto beneficio maximo seiungere. Te quidem, PETRE FVSCARENO, quem in magna Procerum celebritate, atque in oculis omnium heroica virtute præstantem apices gloriæ sublimioris ea laude iam adeptum agnoscimus, quæ nec obscurari potest aliena viuentium vlla quantumlibet illustri dignitate, nec obliuione quantumvis longę posteritatis extingui, sicut omnes admirantur de Republica domi forisque Summos apud Orbis Terrarum Dynastas in arduis quibusque negotijs optime meritum; Sic ego speciatim isto publico signo Literario

a 2 ve-

veneror Patronum meæ fortunæ Tutelarem. Te vero, PETRE SAGREDO, de quo nihil a summa laude seiunctum quum commemorari posse iampridem agnouerit Serenissima Politico-phœnix Hadriaca, tam in rectitudine voluntatis, morumque probitate, quam in altæ mentis perspicacia, miraque prudentia: sicut inter plures tantæ Dignitatis non indignos Vnum elegit ad proximum Supremo Principatui Procuratorium Decus; ita cliens ego peculiaris Magni Tui Patrocinij publicum hoc extare volui symbolum obligationis meæ summam erga tuam in me beneficentiam, quam pigra desesque nunquam obliterabit aqua Lethæa. Te autem, IOANNES GRIMANO, suprema qui cluens eloquentia pariter & sapientia, flectis ad arbitrium animos hominum quocumque perducere lubet, aureis catenis aures intimasque voluntates omnium deuinciens in obsequium Herculeę virtutis, ac eximiæ prudentiæ tuæ, quæ vitans quæcumque vulgo placent, cum alta cunctorum admiratione supremis honoribus optimo iure suspicitur: Te inquam venerabundus ista meæ maioris obseruantiæ tessera colere non dubitaui; sperans humanissimum Heroa meam vtcumque leuidensis muneris oblationem non aspernaturum; quod est plane diuinum, humilia ex alto benigne respicere.

Valete diu Vobis, Inclyti Senatores; Vrbi Vestræ Dominanti, cuius estis altissima culmina: Totique Reipublicæ, in qua micatis præclarissima lumina: & mihi Vestræ benignitatis alumno, cuius fortunarum atque dignitatis estis firmissima Columina. Sic Vestrum vnumquemque sospitet Deus Optimus ad annos Nestoreos feliciter.

Dabam Patauij e meo Scalumnæ Musæo. Prid. Non. Septembris M DC XLVI.

INDEX, ET SERIES CAPITVM in hoc Opere contentorum.

De

INDEX CAPITVM.

FORTVNII LICETI
AD SVVM LIBRVM
De Tertio-Quæsitis per epistolas a Cl. Viris
PRÆFATIO.

QVæ Responsa de Secundo-Quæsitis per epistolas a Claris Viris in vnum volumen congesseram, adeo multa fuerunt, adeoque longam meditationem contexuerunt, vt vnico tomo comprehensa primi magnitudinem nimia proportione superare viderentur: Quare censui tres in libellos primo propemodum æquales sigillatim, diri- menda. Iam ergo rem aggrediamur auspice summo Deo.

De morbo, qui si repat in mentem, facit melancholicos; si in corpus, Epilepticos: Deque Diuino in morbis apud Hippocratem Quæsita duo. Cap. I.

Illustrissimo Viro D. Fortunio Liceto in celeberrima Bonon. Academia Eminenti Philosophiæ Professori S.

EGregius & eruditissimus D. Gabriel Naudæus renunciauit mihi Vestram Excellentiam meditari pro sua incredibili diligentia Centuriam alteram de Quæsitis per epistolas: Vnde non putaui molestum aut ingratum ei fore, si modum ab illa quæram, quo satisfacere possim dubitationi, quæ iam pridem animum meum incessit super Hipp. tex.6. Epidemiorum, vbi diuinus senex ait, Melancholicos sæpe fieri Epilepticos, & Epilepticos melancholicos, prout in alterutram partem irrepserit *to arrostema*, siue in corpus, *morbus*
siue in mentem: & si in corpus, Epilepticos: si in mentem, melancholicos. Scio Galenum ita hunc locum interpretari, vt *tes dianoias* nomine tempera- *mentis*
mentum inaudiat, & corporis loco partem organicam obstructionis capacem, vt aliquem ex cerebri ventriculis, intelligat. At *ten dianoian* aliter af- *mentem*
fici non posse quam per hæresim testatur Plato; quum alias sit *analloiotos ca* *inalterabilis*
aphthartos. Nihilominus etiam metu percelli post Hippocratem Galenus *& immor-*
afferit ea ratione, quod velut in rebus externis nihil magis nos terret, saltem *talis.*
pueros, aut ex adultis indoctos, quam tenebræ: ita si quidpiam tenebris simile rationali parti animæ obuersetur, omnes ferme homines, præter au-

FORTVNII LICETI
AD SVVM LIBRVM
De Tertio-Quæsitis per epistolas a Cl. Viris

PRÆFATIO.

QVæ Responsa de Secundo-Quæsitis per epistolas a Claris Viris in vnum volumen congesseram, adeo multa fuerunt, adeoque longam meditationem contexuerunt, vt vnico tomo comprehensa primi magnitudinem nimia proportione superare viderentur: Quare censui tres in libellos primo propemodum æquales sigillatim, dirimenda. Iam ergo rem aggrediamur auspice summo Deo.

De morbo, qui si repat in mentem, facit melancholicos; si in corpus, Epilepticos: Deque Diuino in morbis apud Hippocratem Quæsita duo. Cap. I.

Illustrissimo Viro D. Fortunio Liceto in celeberrima Bonon. Academia Eminenti Philosophiæ Professori S.

EGregius & eruditissimus D. Gabriel Naudæus renunciauit mihi Vestram Excellentiam meditari pro sua incredibili diligentia Centuriam alteram de Quæsitis per epistolas: Vnde non putaui molestum aut ingratum ei fore, si modum ab illa quæram, quo satisfacere possim dubitationi, quæ iam pridem animum meum incessit super Hipp. tex.6. Epidemiorum, vbi diuinus senex ait, Melancholicos sæpe fieri Epilepticos, & Epilepticos melancholicos, prout in alterutram partem irrepserit *to arrostima*, siue in corpus, *morbus*
siue in mentem: & si in corpus, Epilepticos: si in mentem, melancholicos. Scio Galenum ita hunc locum interpretari, vt *tis dianoias* nomine tempera- *mentis*
mentum inaudiat, & corporis loco partem organicam obstructionis capacem, vt aliquem ex cerebri ventriculis, intelligat. At *tin dianoian* aliter af- *mentem*
fici non posse quam per hæresim testatur Plato; quum alias sit *analloiotos ca* *inalterabilis*
aphthartos. Nihilominus etiam metu percelli post Hippocratem Galenus *& immortalis.*
asserit ea ratione, quod velut in rebus externis nihil magis nos terret, saltem pueros, aut ex adultis indoctos, quam tenebræ: ita si quidpiam tenebris simile rationali parti animæ obuersetur, omnes ferme homines, præter au-

daces, vel doctos, timere necesse est; vt qui semper timoris causam in intimo corpore circumferant, vel ipso terræ & atræ bilis colore, vel vapore quopiam melancholico mentis sedem occupante. Sed hanc rationem infirmat Auerroes hoc modo; Color nihil potest efficere, nisi sentiatur; non enim est qualitas actiua, neque rem quampiam generat; sed tantum potest sui sensus instrumentum alterare, & alterando dolorem, aut voluptatem afferre. Nam neque lumen externum exhilarat, inquit, neque obscuritas contristat, nisi videatur. Aut enim sentiretur a visu, aut ab ipsa mente: non a visu, quia quæcunque videntur, obiecta sunt humori crystallino: non ab ipsa mente, quia nihil est in ea, neque in sensibus internis, quod non fuerit in sensu externo. Aliquid ergo aliud esse debet, quod metum incutere possit melancholicis, quam illa terra & atra *anathymiasis*, vnde tenebræ, quæ sunt mera priuatio; cuius, vt omnis non entis, nullæ sunt qualitates. De spiritibus animalibus fortasse potior esset ratio, vt pote qui splendore, vel obscuritate animi functionibus aliquo modo conferre videntur. Sed vereor ne eos in tenuitas non admittat colorem, aut vaporem dictum. Quocunque tandem feror, labyrinthum inuenio, quo tu solus (Vir Excellentissime) tanquam alter Theseus me extricare potes. Hanc gratiam a te expeto, & expecto

euaporatio

FRANCISCVS CITESIVS MEDICVS REGIVS.

Interim aliud dubium mihi memoria suggerit, quod Hippocratis Prognostica legenti occurrit eo loci, vbi diuinus vir iubet Medicum obseruare vtrum sit in morbis aliquid diuinum. Omnes Interpretes varie luserunt in dictione *tu theiu*. Alij putauerunt, vt ait Galenus in com. ob iram Deorum accidere quosdam morbos, & ideo diuinos vocari: alij diuinum morbum Comitialem dixerunt: alij Eroticum: alij Decretorios dies diuinos. Quas omnes sententias refellit ibi Galenus. Sed vix ille meliorem profert, ambientis nos scilicet aeris constitutionem: Neque enim res est ita mirabilis *paralogos*, vt diuina dici mereatur, saltem quoad primarum qualitatum temperiem; quum ea sæpe sit notior ignaris agricolis, quam Philosophis & Mathematicis. Necesse est ergo aliquid abstrusius inuestigare. Idcirco Fernelius ad occultas qualitates & totius substantiæ proprietatem istius diuinitatis causam referre mauult. At neque hoc viro Medico & Philosopho satisfacere potest, nisi introducendo doctrinam soli Fernelio placitam, ab omnibus fere Scholis Medicis improbatam, aut saltem in controuersia positam. Occulta illa proprietas multorum Medicorum animos ad eam ignauiam adduxit, vt sibi sufficere existiment, si quærentibus maris *plymmoridos, ca ampotidos* causam, respondeant occultæ proprietati hoc deberi. Par iudicium ferunt de acu nautica Polum Arcticum respiciente, de Succino paleas rapiente, & sic de ceteris. Ac ne ab instituto recedam, plerique Medici morborum pestilentium causam totius substantiæ proprietati acceptam referunt. Idem de circuitibus febrium intermittentium iudicium ferrent, nisi Galenus ex professo eum nodum soluisset sub finem libri 2. de differ. febrium. Tibi acutissimi ingenij viro eximo ambages istas & tricas pro tuo singulari iudicio expedire fas est, posteaquam res maioris momenti, quas amplissime & diligen-

Diuini

inopinabilis

fluxus, & refluxus

gentissime tractasti, Sole clariores toti Orbi literario exhibuisti, & mille libris complexus es. Sic perge artem Medicam, & ipsam Philosophiam illustrare, ac viros artis Medicæ cupidos deuincire, meque imprimis qui doctrinæ tuæ & nominis tui cultorem me profiteor, atque obsequentissimum seruum

Dat. Lutetiæ Parisior. 25. April. 1643. *FRANCISCVM CITESIVM Medicum Regium & facult. Med. Pictauiens. Decanum.*

Resp. Liceti ad primum Quæsitum de Melancholicis & Epilepticis ad inuicem vicissim mutatis, quia morbus vel in corpus, vel in mentem irrepat, ex Hippocratis doctrina, qua nomine mentis organum phantasiæ, sensusque communis significatur. Cap. II.

Illustrissimo Viro D. FRANCISCO CITESIO Med. Reg. & fac. Med. Pict. Decano Fortunius Licetus B. A.

NÆ, doctiss. Vir, Oedipus iste tuus, ænigmatibus in omni facultate tenebricosissimis elucidandis omnino par, Dauum meum impetit proposito duplici difficillimo problemate; quorum vtrumque non recentiores tantum etiamnum angit, sed antiquos itidem Medicinæ Philosophiæque proceres, Galenum, Auerroem, & alios, vt ostendis, miris modis torquere potuit. Quid ausim in hoc ego stadio currere, in quo tot Athletæ summi brauium non habuisse tibi videntur? Sed vt inglorius non curram, etiamsi metam forte non attigero: sic inciuile fuerit, me tua prima iussa non capessere; viri nempe magni, cuius voluntati morem gerere debeo pariter & cupio. Dicam ergo de propositis quid ego sentiam, libertate philosophica mihi familiari mea cogitata referens, & omnia tuo prudentissimo iudicio subijciens; a quo ne latum quidem vnguem mihi recedendum puto.

Profecto primæ difficultatis cardo consistere videtur in eo, Quomodo morbus in mentem irrepere possit, & homines melancholicos efficere: qui corpus obsidens, eosdem reddat Epilepticos, Hippocrati. Solutio nodi non aliunde petenda, quam ex intellectione rei, quæ nomine mentis ab Hippocrate significatur, dum ait, (a) *Melancholici magna ex parte comitiali morbo afficiuntur: & contra, morbo comitiali laborantes efficiuntur melancholici: Atque horum vtrumlibet magis accidit, prout vel in hanc, vel in illam partem infirmitas repit: si enim in corpus, epileptici: si vero in mentem, melancholici redduntur.* Aegrotare mentem alibi quoque scribit Hippocrates, asserens, (b) *Quicunque dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non sentiunt, ijs mens ægrotat.* Quo quidem in loco Galenus *mentem* interpretari videtur *cogitationem*: ego vero potius intelligo *sensum-communem*; cuius proprium munus est, animaduertere functiones omnium aliorum sensuum particularium, vt edocet (c) Aristoteles.

a 6. epid. t. 40. f.
b 2. sect. aph. 6.
c 2. de an. t. 136. & seqq.

At vero sensus-communis ægrotantis nomine, non intelligimus puram animæ facultatem, & simpilicem animæ substantiam, vt est quid ab organo suo corporeo contradistinctum; sed aggregatum quid ex organo, & facultate; siquidem non ægrotat anima, sed corpus in quo est anima: sicut ait Aristo-
d 1. de an. t. 65. teles ita, (d) *Intellectus autem videtur innasci, substantia quædam existens, & non corrumpi. Maxime enim corrumperetur vtique ab ea, quæ est in senio debilitate: Nunc autem quemadmodum in sensorijs accidit. Si enim acciperet senex oculum talem, & videret vtique sicut & iuuenis. Quapropter senium non est quia sustinuit aliquid anima, sed id in quo, sicut in ebrietatibus, & morbis*: quum ebrietates, & morbi sint affectiones, non animæ, sed corporis animam in se habentis: passionesque sint, non facultatis, sed organi facultate pollentis. Quoniam autem Hippocrates, antiquiorum more, non secernebat sensus internos ab in-
e 2. de an. t. 150. 151. tellectu: siquidem (e) Aristoteli Veteres *definiunt maxime animam ipso intelligere & discernere & sentire: videtur vtique intelligere & sapere veluti sentire quoddam esse: in vtrisque enim his anima discernit & cognoscit aliquid eorum quæ sunt. Et antiqui sapere & sentire idem esse aiunt, sicut Empedocles dixit*:

„ Ad præsens enim sapientia augetur hominibus, & in alijs:
„ Vnde eis semper & sapere diuersa præstat.

Idem autem his vult & illud Homeri,

„ Talis enim mens est terrestrium hominum,
„ Qualem indies inducit pater hominumque deorumque.

Omnes enim hi intelligere corporeum, sicut & sentire existimant: & sentire & sapere simile simili. Tertius his addendus est Hippocrates, qui post Homerum cum Empedocle floruit Artaxersis æuo: nam apertissime puellis recens natis, an-
* 7. polit. c 15. te rationis vsum, (qui procedente fit ætate vt (*) Aristoteles ait) concessit sapientiam, & intelligentiam, quam a sensu minime distinguit, inquiens,
f de sept. part. f. (f) *Alter quadragenarius est, in quo circa octauum mensem fœtus in vtero ægrotant: de quibus hic totus sermo institutus est. Tertius est in quo vbi nascuntur pueri etiam male afflicti: si effugerint quadraginta dies, apparent magis robusti & sapientes, intelligentesve: nam & splendores clarius vident, & strepitum audiunt; quod prius non potuerunt: tanquam incrementum habeat hoc tempus, cum iuxta alia, tum iuxta sapientiam, intelligentiamve, ex corpore elucescentem. Peculiarem quidem intelligentiam, siue sapientiam, in corpore inesse manifestum est prima sane die: nam in somnis, statim vbi nati sunt, pueri ridere, & plorare videntur. Vigilantes quoque non sponte statim vident ac plorant, priusquam quadraginta dies transeant. Nec rident autem, etiamsi titillentur ac irritentur, priusquam hoc ipsum tempus transeat: debilitantur enim vires in muccis*. Nomine vero ploratus Hippocrates eiulatum cum lacrymis intelligit; quas non emittunt pueri vigilantes, ante quadraginta dies ab ortu; qua sine lacrymis vociferantur etiam natiuitatis exordio, tenerrimi de loco summe calido transeuntes ad inclementiam ambientis valde frigidioris. Verum enim vero risus atque ploratus est ex notitia rei iucundæ, atque molestæ, tunc in pueris ante omnem rationis vsum, (tam dormientibus in primo quadragenario a natiuitate, quam vigilantibus eo tempore transacto) habita per sensum-communem, & phantasiam. Hippocrates ergo pueris ab ortu statim, ex risu atque ploratu pro-

bans

bans inesse sapientiam & intelligentiam; cum antiquioribus alijs intellige-
resapereque censere esse corporeum quid, & opus phantasiæ, sensusque com-
munis; non autem mentis proprie dictæ, quæ facultas est animæ rationalis,
prout a sensitrice contradistinguitur; etenim eo primo tempore non edunt
pueri functiones intellectus proprie dicti, sed sensuum tantummodo. Quo
nomine de puerili ætate scribit Aristoteles, (g) *Nihil per id tempus animam* g 8. hist.
hominis differre a belluarum anima prope dixerim. Sicut ergo vetustiores passim cap. 1.
non secernebant intellectum a sensu: & intelligere sapereque pariter atque
sentire corporeum quid esse censebant; sic inter eos Hippocrates nomine
Mentis indicauit sensum communem, & phantasiam tum in (h) Aphorismis, h 2. sec.
tum in opusculo de (i) Septimestri partu, tum maxime in (k) Epidemijs aph. 6.
abs te propositis Cl. Vir: etenim hoc eodem suo contextu, quam dicit *Men-* i ad fin.
tem, appellat etiam *partem*, corporis videlicet; ab alia corporis parte con- k 6. epid.
tradistinctam, aiens, *prout vel in hanc, vel in illam partem infirmitas vergit: si enim* t. 40. f.
in corpus epileptici: si vero in mentem melancholici redduntur: Quum certum sit,
infirmitatem, quæ passio materialis est atque corporea, repere non posse nisi
in partem corporis materialem itidem atque corpoream: Mens autem pro-
prie dicta, quæ immortalis est, & infirmitatibus non obnoxia, neque pars
corporis est, neque parte corporis vlla velut organo vtitur; nam Arist. docto-
re, (l) *Dubitabit autem aliquis & de ipsius partibus, quam potentiã habeat vnaquæq.* l 1. de an.
in corpore Si n. tota anima totum corpus continet, conuenit & partium vnamquamq. t. 92.
continere aliquid corporis hoc autem assimilatur impossibili: Quam enim partem, aut
quomodo intellectus continebit, difficile est etiam fingere. Sic ergo partem illam
corporis, in quam irrepit ægritudo melancholicos homines efficiens, ab
Hippocrate *mentem* appellatam, intellectricem animæ partem interpretari
nequeo, neque debeo, sed phantasiam, sensumve communem. Ceterum
quomodo pars corporis appelletur hac ratione *mens*, idest phantasia, sen-
susve communis, ex Aristotele dignoscitur, cui (m) *A fine appellare omnia iu-* m 2. de an.
stum est. Quum igitur & anima generatim sit in viuente corpore causa t. 49.
(n) finalis; & speciatim facultas animæ quælibet sit finis cuius gratia pri- n 2. de an.
mum instituta fuit a natura pars illa corporis instrumentaria, quæ deseruit t. 36.
illi facultati ad functiones vitæ obeundas, vt Aristoteles aperte docuit, as-
serens, (o) *Manifestum autem est, quod & cuius gratia causa anima; vt enim In-* o 2. de an.
tellectus gratia alicuius facit (in artibus nimirum, quæ sunt eius habitus) *eo-* t. 37.
dem modo & natura: & hoc est ipsius finis: huiusmodi autem in animalibus anima,
& secundum naturam: omnia enim naturalia corpora animæ instrumenta sunt, sicut
animalium, sic & plantarum, tanquam gratia animæ existentia. Hac itaque ra-
tione sensus communis organum, & instrumentum phantasiæ nuncupatur
a fine cuius gratia est, Mens ab Hippocrate, hoc est phantasia, sensusve
communis: adeoque, dum mentem ægrotare scribit, organum sensus-com-
munis, aut phantasiæ, morbo laborare significat ipse Cous, qui mentem a
sensu-communi, phantasiave non secernit, antiquiorum more, sicuti visum
est. Quin & huiuscemodi locutio frequens est apud Platonem, qui dicens
Animam, intelligit Hominem. Nec Aristoteles abhorret ab isto tropo, p 4. de part.
dum ait, (p) *Solus enim animalium omnium* homo *erectus est, quoniam eius natura* c. 10.

atque

atque substantia diuina est: officium autem diuini est intelligere atque sapere; quod non facile esset, si vasta corporis moles assideret; pondus enim tardiorem reddit & mentem, & sensum-communem. & alibi scribit, (q) *Intellectiua siquidem partis gratia, quæ esse vnusquisque nostrum videtur*. & mox: *Vnusquisque vero id quod intelligit esse videretur, vel præcipue*. & infra: (r) *Neque vero oportet, quemadmodum nonnulli monent, vnumquemque, quum sit homo, humana; & quum sit mortalis, cogitare mortalia; sed quatenus licet, immortalem se reddere, omniaque efficere, vt ex præstantissimo omnium, quæ in ipso est, vitam traducat; nam licet id mole sit paruum, virtute tamen & pretio omnia longo interuallo excellit. Id autem esse etiam vnusquisque videretur, siquidem præcipuum, & melius est; quocirca absurdum esset, si non suam quisque, sed alicuius alterius vitam expeteret*. Sed & Aristoteles alibi clare pro eodem accipit animam, & animæ instrumentum, seu potius vtitur animæ nomine ad significandum animæ instrumentum, dum de visionis organo loquens, & ostendens id esse perspicuum, & a prædominio aqueum, inquit, (*) *Perspicuum igitur oportet esse, atque necesse est aquam esse; quia non est aer: non enim in vltimo oculi anima, aut animæ sensorium est, sed manifestum quod interius*. Igitur Antiqui non raro nomine formæ, quæ (s) coincidit cum causa finali, totum compositum significant; adeoque nomine animæ, & nomine mentis aggregatum ex animæ facultate principe, quam sensum-communem, phantasiamque dicimus, & instrumento corporeo, illi facultati substrato, designant. Inter quos in præsentia locum habet Hippocrates, qui dum in melancholicis mentem ægrotare dicit, nihil aliud intelligit, quam eam cerebri partem, quæ phantasiæ, sensusve communis organum est, habere morbum in se, quo fiunt homines melancholici. Profectoque licet epilepsiam plurimum efficiat humor pituitosus obstruens vtcumque cerebri meatus spiritibus animalibus, inde fluere libere gestientibus ad partes alias omnes mouendas, & sensu donandas, Galeni (t) decretis: attamen eodem (u) autore, vbi epilepsia transit in affectum melancholicum, vel illum consequitur, ab atra bile semper habet originem; quia nonnisi ab huiusmodi succo peccante melancholici fiunt. Qui quidem humor atrabilarius, nedum in adultis, verum etiam in pueris & melancholiam, & epilepsiam facile procreat: quod post Hippocratem, & ante Galenum, aperte fatetur Aristoteles, (x) cui *Homines, qui ingenio claruere, vel in studijs Philosophiæ, vel in Republica administranda, vel in carmine pangendo, vel in artibus exercendis, melancholicos omnes fuisse, certum est; & alios ita, vt etiam vitijs atræ bilis infestarentur, ceu inter Heroas de Hercule fertur: hic enim ea ipsa fuisse natura putatur; & morbum Comitialem, sacrum ab illo, & Herculeum prisci nominauere*. (quicquid in oppositum dicat alicubi (y) Galenus, nulla sui dicti ratione proposita.) *Furorum quoque motio mentis idem hoc explicat, & eruptio vlcerum, quæ mortem interdum antecedit; id enim plerisque atra bile consistit. Et Lysandro Lacedæmonio proxime ante obitum genus id vlcerum emersit. Adde Aiacem, & Bellerophontem, quorum alter penitus ad insaniam prorupit: alter loca persequebatur deserta. Vnde illud* (z) *Homeri*:

» Ast hic quando etiam gratior Dijs omnibus errat
» In campos solus latos, inque auia rura,

q 9. ethic. cap. 4.
r 10. ethi. cap. 7.
* de sens. & sensil. c. 2.
s 2. phys. t. 70. 74.
2. de an. t. 36. 37.
t 3. aph. com. 6.
u 3. loc. aff. cap. 7.
x 30. sect. probl. 1.
y 6. in 6. epid. t. 7.
z 6. Iliad. v. 200.

Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Quin etiam plerosque alios ex Herorum ordine morbo eodem laborasse, compertum est. Annis vero posterioribus Empedoclem, Socratem, Platonem, & alios complures viros insignes hoc fuisse habitu nouimus, atque etiam partem ordinis poetarum ampliorem. Nam & multos id genus hominum morbi ob eiusmodi habitum corporis exercent, & aliqui suapte natura in eos ipsos affectus perspicue vergunt: omnes tamen fere, vt dictum iam est, natura huiusmodi extitere. Bilis igitur atra cum epilepsiam, tum melancholiæ morbum in pueris pariter & in adultis efficit. Afficit autem Hippocrati, Galeno, & Medicis omnibus vterque morbus ille cerebrum. Sed quoniam in cerebro variæ partes insunt; quarum aliæ sunt organa propria sensuum interiorum, phantasiæ nimirum, atque sensus communis appellati; aliæ vero nulli facultati cognitrici nobili tanquam instrumenta deseruiunt; sed soli generationi spirituum animalium famulantur, aut eorundem fluxui ad inferiora membra, partesque degentes extra cerebrum, sensus motusque capaces: Quando bilis atra partes istas posterius dictas occupauerit, & animalium spirituum ad alia membra liberum a cerebro transitum impediuerit, epilepticos homines efficit: Quando vero sensus-communis, aut phantasiæ teter hic humor instrumentum obsederit, melancholicos homines reddit: Quando autem ex organo phantasiæ, sensusve communis atra bilis morbum faciens transfertur ad alias partes cerebri corporeas, nulli cognitrici facultati principi deseruientes; tunc ex melancholicis homines euadunt epileptici: vicissimque, quando bilis atra morbum vehit ex hisce partibus corporalibus, facultatem cognitricem nobilem in se non habentibus, ad organum sensus communis, atque phantasiæ, tunc ex epilepticis homines fiunt melancholici. Quapropter asserens Hippocrates, *Melancholicos fieri frequenter epilepticos, & epilepticos euadere sæpe melancholicos, prout in alterutram partem irrepserit morbus* ab atra bile productus, *vel in corpus*, hoc est in partem corporalem cerebri, quę nulli facultati principi substrata sit, vt instrumentum, sed merum corpus est, cognitionis expers: *vel in mentem*, hoc est in partem eam cerebri, quæ proprium est organum phantasię, sensusve communis, adeoque *mentis*, vt antiqui loquuntur, & speciatim Hippocrates; a qua mente, tanquam a sui forma, causaque finali, sumit istud organum appellationem: hæc inquam Cous asserens, indicat homines epilepticos fieri, quando morbus ab atra bile proueniens, obsederit partem cerebri nulla prẹditam cognitrice facultate principe; sed solum in se meatus habentem, vel eos circumambientem, per quos ipse spiritus animalis a cerebro solet influere semper ad alia membra corporis omnia, quibus motum & sensum impertitur: Melancholicos autem effici, dum infirmitas ab eodem atro succo nascens, infestauerit cerebri partem pollentem aliqua facultate cognitrice præcipua, sensu communi scilicet, aut phantasia: cui quidem vtrique facultati nomen *Mentis* indidit Hippocrates more suo cum alijs antiquis, & se vetustioribus etiam communi. Quæ quidem pars cerebri, deseruiens vt instrumentum phantasiæ, sensuique communi, sedem obtinet in intima solidaque cerebri substantia, procul ab ea parte, quæ ductus habet animalium spirituum ad alia membra corporis extra cerebrum collocata; & omnino

pro-

procul a cerebri ventriculis, in quibus velut in cloacis nunquam non conseruantur excrementitij succi pituitosi; dicente propterea diuino sene, (a) cerebrum esse metropolim ac sedem frigidi, & glutinosi: necnon etiam, (b) a muccis impediri sensuum interiorum operationes, quas in pueris intellectiones appellat, & sapientiam esse statim enatis; in quibus mucci tum e ventriculis cerebri vapores immittunt ad vniuersam solidiorem ac intimam cerebri substantiam facillime: tum ipsimet ad eandem sese insinuant mucci, vbi nimium abundent in cerebro pueili.

a lib. de carnib.
b de sept. part.

Altera Quæsiti declaratio, qua probatur, Hippocratem per mentem intelligere spirituosam substantiam insiti calidi, per corpus autem solidiorem cerebri substantiam: deque spiritu calidi connati placita pulchra Aristotelis explicantur. Cap. III.

Ceterum lubet aliam etiam Hippocraticæ sententiæ nunc explicationem afferre, diuersam a proposita quoquopacto, sed tamen illi non aduersam, vallatam non vnis alijs dogmatibus in Hippocratis officina cusis, innixamque solidis theorematibus Aristotelicis. Nimirum, vt in corde, atque quouis alio membro solido corporis, ita pariter in cerebro, duplicem obseruo partem corpoream: altera quidem est crassior, & densior substantia, secundum prædominium terrea & aquea, naturæ dissimilaris, heterogenea, quæ post obitum remanet in cadauere cum suis conformationis differentijs, figura, numero, situ, colore, meatibus, & id generis: diciturque nomine pristino cor, cerebrum, hepar, caro, neruus, & huiusmodi, sed æquiuoce, vt ait Aristoteles non vno in loco dicens, (a) *Igitur si animalium membrorumque vnumquodque figura, coloreque est, recte Democritus differit, qui ex ijs ipsis putasse animalia constare videtur; quippe qui perspicuum esse dicat, qualis forma sit homo, quasi sua ipse homo figura, coloreque pateat. Atqui mortuus homo, quanquam figuræ formam habet eandem, tamen homo non est. Ad hæc fieri non potest, vt manus sit quocunque modo constans, vt ænea, aut lignea, nisi æquiuoca nominis communione: sicut quæ picta est, vtpote quæ suo fungi officio nequeat; quomodo nec lapidea tibia suum assequi munus possunt, neque Medicus pictus artem medicinalem exercere potest; Pari ratione membrorum quoque hominis vita functi nullum id esse insuper potest, quod erat, quum viueret, vt oculus, manus, pes, reliqua.* & alibi, (b) *Considerare autem & in partibus oportet, quod dictum est. Si enim esset oculus animal, anima vtique ipsi visus esset; hic enim est substantia oculi, quæ secundum rationem; oculus autem materia visus est; quo deficiente non est amplius oculus, nisi æquiuoce, sicut lapideus, aut depictus. Oportet igitur accipere quod est in parte, in toto viuente corpore: proportionabiliter namque habet, sicut pars ad partem, totus sensus ad totum corpus sensitiuum, secundum quod huiusmodi.* & alio loco, (c) *Non est enim facies, nisi animam habeat, neque caro, sed corrupta æquiuoce dicetur facies, aut caro, perinde quasi lapidea, aut lignea facta sit.* & adhuc infra, (d) *Nec fieri potest, vt vel facies, vel manus,*

a 1. de part. cap. 1.
b 2. de an. t. 9.
c 2. de gen. an. c. 1.
d cap. 5.

nus, vel caro, vel alia pars ſit, niſi animæ ſenſualis inſit, aut actu operans, *aut poten-tia : & aut aliquatenus,* aliunde ſcilicet participata, *aut ſimpliciter; erit enim ve mortuus, aut pars mortui*. Sic igitur in vnoquoque membro viuente pars vna, ſiue ſubſtantia vna quædam eſt craſſa, denſa, & diſſimilaris, a prædominio terreſtris & aquea, remanens in cadauere cum priſtina ſua figura, colore, meatibus, ceteriſque conformationis propriæ differentijs, æquiuoce retinens appellationem, qua vocabatur in viuente. Altera vero pars in cerebro, & in quouis alio ſolido membro viuente inexiſtens, inſitaque, ſubſtantia quædam eſt ſpirituoſa, rara, tenuis, a prædominio ignea & aerea, ſimilaris, & homogenea, quæ ſicut in ſenectute per decrementum ſenſim conſumitur; ita per mortem, quocunque tempore mors obrepat, aboletur omnino, euaneſcens in halitus inſenſibiles vniuerſa; nec in cadauere permanet: ob cuius partis diſſipationem & abſentiam, cadaueris corpus totum, & in eo membrum vnumquodque remanet flaccidum, & minoris etiam magnitudinis ad aſpectum: ſed tamen maioris ponderis aliquandiu, propter diſceſſum ſubſtantiæ leuitatem habentis, & coniuncto ſibi corpori concilian-tis & communicantis quomodocunque; licet breui mox euaporante quoque portione ſubſtantiæ aqueæ, pondus imminuatur in cadauere. Quæ quidem ſpirituoſa pars a Medicis appellatur apte calidum inſitum, connatum, ſubſtantificum, fixumque cuique membro viuenti, pariter & ſpiritus implantatus vnicuique parti ſolidæ, contradiſtinctus a calido, ſpirituque influente per arterias & venas a corde ad membra cetera ſingula. Quam quidem diſtinctionem partium atque ſubſtantiarum in quouis animato corpore cognouit etiam Ariſtoteles; & primum quidem in ſemine, quod inanimatum eſſe negat, inquiens, (e) *Conceptum enim inanimatum eſſe nemo ſtatuerit vita* e 2. de gen. an. c. 3. *omnibus modis priuatum; quippe quum nihilominus ſemina viuant, quam ſtirpes, & aliquandiu prolifica ſunt: ergo animam in ijs haberi vegetalem palam eſt*. & mox: *Ineſt enim in ſemine omnium, quod facit vt fecunda ſint ſemina, videlicet quod calor vocatur; idque non ignis, non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus qui in ſemine ſpumoſoq. corpore continetur: & natura, quæ in eo ſpiritu eſt, proportione reſpondens elemento ſtellarum*. & adhuc infra: *Corpus autem genituræ, in quo ſemen animalis principij contentum vna prouenit, partim ſeparabile a corpore in quibus diuina pars comprehenditur, qualis eſt quæ mens appellatur, partim inſeparabile: hoc inquam genituræ ſemen diſſoluitur, verſumque in ſpiritum euaneſcit; quum naturam humidam aquoſamque habeat*. Deinde vero ſpeciatim de iſta ſpirituoſa ſubſtantia fixa, calidoque ſpirituoſo inſito & implantato noſtræ cuique parti ſolidæ, non remanente poſt obitum in cadaueribus, agit Ariſtoteles (*f*) alibi ſcri- *f* de vit. & bens, Animantis *Generatio igitur eſt prima participatio cum calido nutritiuæ ani-* mor. c. 14. *mæ: Vita autem manſio huius: Iuuentus autem eſt primæ refrigeratiuæ particulæ augmentatio: Senectus autem huius decrementum: Status autem horum medium: Mors autem & corruptio, violenta quidem calidi extinctio, & marcor (corrumpitur enim vtique propter ambas has cauſas) quæ autem ſecundum naturam, eiuſdem huius marcefactio propter temporis longitudinem, & perfectionem: in plantis igitur ariditas, in animalibus autem vocatur Mors: Huius autem, quæ quidem in ſenectute mors, marcor particulæ propter impotentiam refrigerandi, a ſenectute*. Quibus

Ariſtoteles illud inſitum calidum ſpirituoſum, cuique parti ſolidæ fixum, deſcribit apte *Primam particulam refrigeratiuam*: & ſane *primam*, quia ſpirituoſa ſubſtantia calidi fixi cuique membro prima eſt cum dignitate, tum origine; quum portio craſſior poſterius animetur, & illi ſpirituoſæ ſubſtrata ſit, veluti materia formæ perficienti. *Particulam*: quia mole longe minor eſt, licet virtute maior, quam ſit portio craſſior; & propterea cadauer, e quo tota prorſus abijt inſiti calidi ſpirituoſa ſubſtantia, valde parum imminutum eſſe conſpicitur a priſtina magnitudine viuentis; imminutum tamen aliquantulum conſpicitur. *Refrigeratiuam*: Græce quidem legitur, *catapſyticum*, *refrigeratiua*; quod niſi ſumatur per tropum in contrario fere ſenſu pro *refrigerabilis*, ſiue *refrigerationis indiga*, difficilem habet explicationem; etenim calidum inſitum in vnoquoque membro particula eſt a prædominio ignea, ſemper indiga refrigerij; quo dum abſolute priuatur, cito depaſcitur humidum radicale ſibi ſubiectum; quapropter & ipſum calidum inſitum marceſcit, & mortem arceſſit. Et reuera *refrigeratiuum* hoc loco ſumendum pro *refrigerabili*; nam frequenter apud Claſſicos autores habemus huiuſcemodi tropum; quod adnotauit A. Gellius inquiens, *Id quoque habitum eſt in oratione facienda elegantiæ genus, vt pro verbis habentibus patiendi figuram, agentia ponerent: ac deinde hac vice inter ſe ſe mutua verterent*. & mox: *Verba autem patiendi pro agentibus in omnibus fermè veterum ſcriptis reperiuntur*. Ariſtoteles ergo, quem Cicero fundere flumen orationis aureum (*h*) dixit, & Iſocratem ipſum orationis (*i*) ornatu laceſſiuiſſe, & Rhetoricæ plurima (*k*) ornamenta atque adiumenta ſubminiſtraſſe, non omiſit eam elegantiam, qua pro voce paſſiuam ſignificationem habente, ſumeret vocabulum actiuæ ſignificationis, non ſolum hic (*l*) *refrigeratiuam* dicens pro *refrigerabili* particula; ſed etiam alibi vocans eandem animam modo (*m*) vegetatiuam, modo (*n*) vegetalem, modo (*o*) vegetabilem: & eandem aliam animam modo (*p*) ſenſitiuam, modo (*q*) ſenſualem, modo ſenſibilem. Quam elegantiam imitatus Virgilius nomen paſſiui ſenſus *penetrabile* poſuit in actiua ſignificatione; dum ipſi (*ſ*) *Penetrabile frigus adurit*; aſſumit enim *penetrabile* pro *penetratiuo*. Verum enimvero forte ſine tropo dicere potuit Ariſtoteles actiua ſignificatione calidum inſitum eſſe primam particulam *refrigeratiuam*, quia per concoctionem, quam vbique molitur, eſt effectiuum alimenti, quod reuera eſt refrigeratiuum; quum abſentia nutrimenti ſiccitatem inducat, quæ ceu lima calidum innatum exacuit. Quam doctrinam in hoc eodem opere colligimus ex Ariſtotele dicente, (*t*) *Concoctio, per quam alimentum fit animalibus, neque ſine anima, neque ſine caliditate eſt: igne enim operantur omnia*. & antea, (*u*) *Quoniam autem omne viuens habet animam: ipſum autem non exiſtit ſine naturali caliditate, ſicut diximus: plantis quidem per alimentum, & continens fit auxilium ad naturalis calidi conſeruationem: etenim alimentum facit refrigerationem ingrediens, ſicut & hominibus, qui primum cibum ſumpſerunt: Ieiunia autem calefaciunt, & ſitim faciunt: immotus enim exiſtens aer ſemper calefit; alimento autem ingrediente refrigeratur motus, donec vtique aſſumpſerit concoctionem*. Sed & aſſumpta concoctione duplici priore, tam in ſtomacho, quam in hepate, vel corde, nutrimentum eadem ratione ad partes alendas accedens, ab earundem inſito calore

l. 18. c. 12.
h 4. Acad.
i in orator.
k 1. de Inuen.
l de vit. & mor. c. 14.
m 2. de an. t. 34.
n 2. de gen. an. c. 3.
o 2. de gen. an. c. 4.
p 3. de an. t. 41.
q 2. de gen. an. c. 3.
ſ 1. Georg.
t de vit. & mor. c. 10.
u cap. 3.

lore

lore tertiam & vltimam concoctionem subiens, fit alimentum actu, sicut ait (x) Hippocrates: & humiditate, quam itidem secum affert duplicem, propriam scilicet sibi substantialem, & extrinsecam ichorosam, quæ vehiculum alimenti dicitur a (y) Coo, temperat æstum insiti calidi, retundens ipsius acumen; alioqui siccitate, propter absentiam vtriusque humiditatis huius, acumine sumpto maiori, ferociens depascitur ocyus humidum solidarum partium radicale; quo consumpto marcescens, interitum accersit. Vnde plane constat Aristoteli calidum insitum cuique parti viuenti simul esse primam particulam tum per se refrigerationis indigam, tum etiam suimet ipsius refrigeratricem ministerio nutrimenti, quod per concoctionem efficit alendis partibus idoneum: quatum calor illud alimentum cum suo vehiculo seroso trahit ad se se temperandum & refocillandum. Quæ loci tenebricosi dilucidatio prætereunda non videbatur. Quoniam vero multa suppetunt ex alijs dogmatibus Aristotelis in eodem contextu propositis, argumenta necessario conuincentia substantiam spirituosam implantati calidi natiui partem esse reapse distinctam a substantia densiore crassioreque cuiusque membri; qua differentia maxime nititur Hippocratici nostri Quæsiti difficilioris explicatio; propterea fuerit operæ pretium ea diligentius introspicere. Porro si *Generatio* viuentis apte definitur *prima participatio animæ nutritiuæ cum calido*; quando in omni participatione distinctum esse debet participatum a participante; nihil enim seipsum participare potest; quumque quod animam cum calido participat, nihil aliud esse valeat quam organica substantia densior solidarum partium: anima siquidem generatim definitur esse actus primus physici (z) corporis organici: iam crassa solidarum partium substantia reapse distinctum quid est a substantia nedum animæ, sed etiam insiti calidi. Prima vero ista participatio est illa prima mutatio sensitiui, quam (a) alibi dicit Aristoteles a generante fieri; nimirum in animalibus perfectis, quæ generantur interuentu seminis, quando semineum excrementum, quod est a prædominio terreum & aqueum, primo suscipit a semine fecundo spirituosam substantiam innati calidi simul cum anima, tunc fieri dicitur animal: cuius corpus quoad partium solidarũ terrestrem magis aquosioremq. substantiam constituitur ex materia maxime feminei excrementi; quoad substantiam vero connati fixique calidi, constituitur ex fecundi seminis substantia spirituosa, secum animam in conceptum deferente: Quod aperte satis edocet Aristoteles, cui (b) *Semen vbi vterum subijt, constituit & mouet excrementum fœminæ eodem motu, quo & ipsum mouetur, & menstrua semen sunt, quamquam non purum; vnum enim illud non habent, originem & principium animæ; sed principio carent; quapropter animatum non est* menstruum; *id enim a semine maris affertur: quod principium vbi fœminæ excrementum receperit, conceptus fit*: qui est vere prima participatio animæ nutritiuæ cum calido natiuo insito primigenioque in excremento femineo; proindeque primordialis generatio animalium; cui proportionabiliter respondet generatio viuentis alius imperfectioris cuiusque, consistens in participatione consimiliter animæ nutritiuæ cum calido facta in materia densiore secundum prædominium terrestri & aquea; quum calidum illud natiuum (animæ veluti vehiculum Ari-

x lib. de alim.
y ibid.
Idea generationis animati declaratur.
z 2. de an. t. 7.
a 2. de an. t. 59.
b 2. de gen. an. c. 3.

stoteli, sed anima Coo seni, sit spirituosa substantia secundum prędominium ignea. Dein vero, si *Vita est mansio huius* animæ cum calido fixo in corporis organica substantia, cuius anima est actus primus; quod (c) antea quoque dixerat Aristoteles, *Si viuere* (quod est viuentibus (d) esse) *est anima habitus cum caliditate quadam*: Quum inter corpora (excepto Vniuerso; quod tamen potius in Deo est, vt ait (e) Philosophus, quam in se) nullum maneat in se se, nullumque semetipsum habeat; sed semper habens ab habito distinctum sit, & manens ab eo in quo manet: iam calidum insitum oportet esse corpus diuersæ naturæ a substantia crassiore solidarum partium, in qua manet, quæque illud in se habet. Insuper si *Iuuentus est primæ refrigeratiuæ particulæ*, hoc est insiti calidi *augmentatio* formaliter atque præcise per se sumpta, sicuti sumitur omnis definitio: certe differre debet insiti calidi substantia realiter a substantia crassiore solidarum partium, in quarum augmine non consistit idea & essentia Iuuentutis, hic ab Aristotele definitæ; quæque crassior & densa solidarum partium substantia simpliciter non in omni Iuuentute augetur. Quod ea ratione fit, quia licet in Iuuentute plerumque simul cum substantia spirituosa calidi connati, crescant etiam solidæ partes quoad sui substantiam crassiorem; attamen essentia Iuuentutis vniuersa consistit in robore virium & facultatum operatricum, non in magnitudine partis organicæ, vitæ functionibus inseruientis: Vnde dicit (f) Aristoteles, Hominem senem visurum, sicut iuuenis videt, non quidem si suscipiat oculum tam magnum, sed si talem, præditum nempe spirituosa substantia calidi fixi, quæ satis abundat in oculo iuuenis, deficit multum in rugoso senis; qui tamen habere potest ampliores maioresque partes densas a prædominio terreas & aqueas, quam habeat oculus iuuenilis. Et si quando senex recuperaret amissam insiti calidi substantiam spirituosam, profecto citra augmentum substantiæ terrestrioris & aqueæ in partibus organicis, ad solam augmentationem calidi fixi spirituosi, virium robur acquirens, vere reiuuenesceret: Quod aliquando, procul a Medeæ figmentis accidisse superiori seculo, Historiarum Indicarum Scriptor fide dignissimus testatur elegantissimus ille Maffeius inquiens, (g) *Dum hæc parantur, quidam e Gangaridarum gente, quam hodie Bengalam vocant, ad Prætorem adijt, natus, vt ferebatur, annos trecentos triginta quinque, neque mendacij suspicio suberat: nam & seniores, qui tum erant, se de hoc eodem grandæuo audisse a maioribus accepisse; & ipse filium habebat nonagenarium: & quum literam nosset nullam; quæ referebantur ab eo de veterum gestis rebus, ad fidem annalium optime congruebant. Huic aliquoties iam deciderant dentes, alijs continuo subnascentibus: & barba vbi prorsus incanuisset, in atrum denuo colorem, idque paulatim semetipsa vertebat. Ante centesimum annum idola coluerat: inde aque miserabili errore ad nefariam Mahometis transierat sectam. Is propter miraculi nouitatem Sultani stipendijs ali consuetus, idem vitæ subsidium ab Nonnio petijt: Nonnius haud grauate assignauit.* In secunda, tertiaque iuuentute corpus huic nihil increuit quoad partes crassas & solidas a prędominio terreas & aqueas; at solum auctum fuit calidum insitum, partiumque solidarum incrementum suscepit spirituosa substantia; cuius robore sensim genitæ fuligines excrementitiæ calidiores, & per adustionem atræ, pristinas frigidiores

albas

Vita ratio in quo sita.

c de vit. & mor. c. 10.

d 2. de an. t. 37.

e 7. Eu lem. cap. 18.

Iuuentutis essentia in quo sita.

f 1. de an. t. 65.

g 11. hist. Ind.

albas impellentes ab radice ad cutis poros, iisdemque viscíditatis glutino
iunctæ, pilos barbæ canos paulatim de radice increscentes in atros mutare
facile potuerunt. Sed ne cui fucum facere, fideque firma carere videatur
longinquæ vnitas historiæ; præter hoc insigne de se testimonium, Torque-
mada scribit, anno M D X X X I. Tarenti fuisse centenarium senem capu-
larem; qui pilis, cute, vnguibus, & situ, atque squallore ætatis decidentibus,
& in melioris ætatis omnibus mutatis, de sene iuuenis prodierit, & quinqua-
ginta post annis superuixerit. In Castella quoque Rioia alteri cuidam viro
similem contigisse sortem; idque vulgi fama notissimum fuisse, & ab Am-
mira Castellæ sedulo exploratum. Valescus itidem Terentafius ait, (*h*) se *h* 6. Philõ.
viuo fuisse Moruedij, quod Regni Castellæ opidum est, olim Saguntus, Mo- cap.12.
nialem Abbatissam, cui iam silicernio, subito menstruis fluoribus iam reno-
uatis, dentes renati, comæ denigratæ, rugæ & sulci cutis adæquati, mammæ
pendulæ atque pannosæ ad instar virgunculæ sororiarunt: sic denique se
vultu, facie, totoque corporis habitu iuuenculam exhibuisse, vt rei nouitate
perculsa, præ verecundia se cunctorum oculis subtrahere niteretur. Autor
Dialogi (*i*) *Horti floridi* scribit, mortales multos ex senibus ad iuuentutem *i* dial. 1.
rediisse. Denique vetustiores inter Athenæus (k) appellat *Nestorem trium* k l.10.c.11
ætatum, forte quia ter senium deposuerit redintegrata iuuentute: Idipsum
dicas de fortissimo pugili Starcatero, quem Ioannes Magnus in sua historia
rerum Septemtrionalium ait, (*) *Dignum admiratione hominem, natum fuisse* * l.4.c.6.
parum post Christum natum: peregisseque trium hominum secula. Quod
& (†) Olaus frater repetit, & ante vtrumque Saxo confirmauerat. ne huc † l.5.c.4.
alia testimonia multa veterum afferam de proposito, quorum in opere (*l*) *De* *l* cap.22.
Anulis Antiquis mentionem habeo. Sic igitur Iuuentutis Idea tota consi-
stit in augmento substantiæ spirituosæ calidi fixi, vt ait (*m*) Aristoteles, non *m* de vit.&
autem in augmine partium terrestrium & aquearum crassiorum; licet illi mor.c.14.
coniungatur in iuuentute prima solummodo. Quum autem in istis seni-
bus reiuuenescentibus non semel insiti calidi substantia spirituosa creuerit,
absque substantiæ solidæ terrestrioris augmento; necessario dicendum est,
insiti calidi spirituosum corpus a corpore crassiore solidarum partium reali-
ter esse distinctum. Neque vero me turbat hic solidæ terrestrisque substan-
tiæ dentium restitutio & augmentum in senibus istis reiuuenescentibus; quæ
multum turbare potest Medicos negantes passim restitutionem spermatica-
rum partium amissarum; tum quia pro nihilo reputatur hæc vna pars exi-
gua dentium præ tot aliis multo pluribus, multoque maioribus, & ossibus,
& neruis, & membranis, & cartilaginibus, & tendinibus, & musculis,
aliisque visceribus, propriam sibi substantiam densam atque terrestrem cum
pristina magnitudine conseruantibus in vnoquoque sene iuuentuti restitu-
to; nam (*n*) Aristoteli, *Quod parum distat, tanquam nihil distare videtur*: &, *n* 2. phys.
(*o*) *ver neque vna hirundo, neque vnus dies facit.* Tum quia nobis habenda ra- t.56.
tio causæ finalis, sine qua nihil operatur (*p*) vspiam natura; & ad cuius affe- *o* 1 ethic.
cutionem, vt impedimenta superet, aliquando natura consuetum ordinem cap.7.
deserens, admirabilia molitur; non ne fugiens vacuum, & vitans inuisam *p* 1. cæl.
sibi penetrationem corporum, natura præter morem suum ducit in altum t.32.

gra-

grauissima pondera, & ab aere, flammaque molli repente facit effringere durissima saxa ?. Sic, vt iuuentuti restituti senes perfrui valerent alimento solidiori, suæ debito complexioni denuo acquisitæ, natura dentes ipsis iterum impertitur. Tum maxime, quia mihi nunc ad ostendendam varietatem substantiæ spirituosæ calidi connati a terrestriori solidarum partium corpore, satis est in allatis antea senibus reiuuenescentibus auctas non fuisse partes alias omnes solidas quoad sui terrestrem atque densam consistentiam, sed solum increuisse spirituosam insiti calidi substantiam. Deinceps hoc ipsum partium discrimen in vnoquoque membro solido conuincitur apertius ex natura *Senectutis*, quæ definitur *huius* eiusdem insiti calidi *decrementum*; anima namque per se non decrescit, sed per accidens; ea vero, quæ per accidens, in definitionibus non assumuntur; quippe definitiones internam rei definitæ substantiam explicantes, per (r) essentialia traduntur, non autem per accidentalia. Modo senectus est proprie decrementum implantati calidi, non item substantiæ solidarum partium densioris atque terrestris insito calido substratæ; siquidem euidentissime senes vt amittunt multum de spirituosa substantia calidi connati, vnde fiunt macilenti, flaccidi, pallidi, & rugosi; sic nihil omnino deperdunt per decrementum de terrestri & aquea substantia solidarum partium, quæ proinde per diminutionem in senibus priuatæ corpore spirituoso calidi fixi, flaccescunt quidem, & incuruantur, vt ait Hippocrates (s) & ex eo Galenus; (t) sed propriam sibi magnitudinem pristinam retinentes, toto decrementi tempore, nihil amittunt de pristina proceritate, densitate, latitudineque. Quum igitur aperte constet, ea reipsa differre inter se, quorum vnum imminuitur, altero non decrescente, sed suam sibi pristinam magnitudinem conseruante; nemo certe non colliget ex allatis, insiti calidi substantiam spirituosam reipsa distinctam esse a substantia crassa densaque solidarum partium, secundum prædominium terrestri & aquea; quæ remanet in senibus, temperamento naturali propterea frigido ex Hippocrate; quibus absumpta fuit maxima portio spirituosæ substantiæ calidi natiui fixi; dicit enim, (*) *Nam id probe nosse oportet, quod homo primis diebus calidissimus est sui respectu, vltimis frigidissimus. Necesse est enim augescens & ad vim procedens corpus calidum esse. Vbi autem inceperit marcescere corpus, delabens in ocium, frigidissimum euadit. Et iuxta hanc rationem, quanto amplius primis diebus homo augescit, tanto calidior existit; & quanto plus vltimis diebus marcescit, tanto frigidiorem esse necesse est.* & alibi consimiliter, (u) *Qui crescunt, plurimum habent calidi innati; plurimo igitur egent alimento; alioquin corpus absumitur. Senibus vero parum calidi innati inest; paucis propterea fomitibus egent, quia a multis extinguuntur. Hanc etiam ob causam febres senibus non similiter acutæ fiunt; frigidum enim eorum corpus.* Quo loco per calidum innatum non intelligit Hippocrates hic influentem a corde per arterias & venas vna cum spiritu & sanguine ad vniuersa membra fouenda & nutrienda, sed insitum & fixum, substantialeque cuique parti solidæ viuenti; tum quia solum hoc insitum alimentis indiget, quo restauretur, quum sit substantia viuens; non item influens: tum quia solum hoc insitum alimento priuatum absumit corpus, depascens humidum radicale sibi substratum; quod non efficit calidum influens: tum demum

Senectutis essentia in-titia 'detegitur.

r 7. meta. l. 17. 42. & seqq.

s 2. sect. aph. 54.

t in com.

* de nat. hominis.

u 1. sect. aph. 14.

quia

quia solum hoc insitum calidum, quod viuens est, febris subiectum esse valet; quippe morbus omnis est affectio corporis animati; non item calidum influens, quod inanimum corpus est; qua de re latius (x) infra commodiori loco. Sic ergo senibus paucum inest calidi natiui fixi; quum tamen in ipsis multo maior, quam ijs qui crescunt, fit moles corporea ratione partium solidarum crassiorum atque densiorum, in quibus terra potissimum prædominatur & aqua. Sed hoc in loco sicuti recte Galenus ait Hippocratem nomine calidi innati non intelligere qualitatem simplicem caloris, sed substantiam corpoream calidam: Ita non possum ab eo recipere, huiuscemodi substantiam esse aeream & aqueam a prædominio, non autem igneam; non obstante, quod in pueris calidum hoc innatum non feriat manum tangentis acrioribus exhalationibus igneis, at mitioribus & suauibus vaporibus aqueis, & aereis: tum quia corpus habens aeris & aquæ prædominium; tactui nullum omnino calorem exhibet, ne dum suauem atque mitem; quum aqua de se fit absolute frigida, & aer insensibilem habeat caliditatem, vt obseruat etiam (y) Aristoteles: tum quia prædominans ignis in spirituosa substantia multa calidi innati eorum qui crescunt, non adeo viribus excellit, vt acriter sensum feriat, sed aere multo temperatus, & aqua terraque, licet exigua, vapores benignos & suaues emittit, non autem acres halat fuligines: tum maxime quia dicit Hippocrates ab isto calore innato consumi corpus, nisi multis alimentorum fomitibus obiectis a corporis consumptione reuocetur; modo solus calor igneus potest hac ratione corpus consumere, non aereus, qui nullas obtinet consumendi vires, de se propemodum insensilis; & ab aquæ societate plurimum eneruatus. Quare potius Aristotelem, consentanea rationi dicentem audio, qui semper fere calidum hoc innatum appellat ignem, secundum elementum in eo prædominans denominatione facta; potissimum vbi dicit, (z) *Quoniam autem dictum est prius, quod ipsum viuere, & anima habitus cum caliditate quadam est; nam concoctio, per quam alimentum fit animalibus, neque sine anima, neque sine caliditate est; igne enim operantur omnia.* & mox: *Alias igitur virtutes animæ impossibile existere sine nutritiua: hanc autem sine naturali igne: in hoc enim natura ignivit ipsam.* Certeque non possunt ab aereo calore, quem aquæ permistæ frigiditas tantum non extinxit de se debilem satis ac vix sensibilem, concoctiones alimentorum fieri; quæ sunt operosæ nimium, validæque mutationes cibariorum & potuum in alimentum substantiæ ab illis dissimillimæ. Vt propterea plantæ, quibus calor insitus debilis est, ac hebetatus a frigiditate terræ prædominantis in earum substantia, primam coctionem non efficiant in se; sed alimentum concoctum sibi de terra trahunt, qua veluti ventre vtuntur: vt obseruat Aristoteles (aa) aiens, *Stirpes enim, siue plantæ suis radicibus alimentum iam confectum ex terra hauriunt: quocirca ne excrementum quidem contrahi in stirpibus solet: terra enim caloreque eius perinde ac ventre vtuntur. At animalium genus omne fere, sed aperte quæ incedunt, quasi terram intra se continent sinum ventris, ex quo, vt illæ radicibus, ita hæc aliquo intercedente cibum assumere debent, donec finem sequentis concoctionis faciant.* Inest autem intra terram calor multus ab igne contento, & ardente semper in terræ visceribus, quo succus terræ permistus facile coquitur in alimentum plan-

x cap. 4.

Galenus notatur de substantia calidi innati.

y 1. phys. t. 54.

z de vit. & mor. c. 1. & c. 39.

aa 2. de part. c. 3.

plantarum. Sed insitum calidum in animalibus est substantia secundum prædominium (citra tamen magnum excessum) ignea formaliter; & aerea ratione radicalis humidi calido subiecti & implexi; quum aquæ terræque prædominium sit in substantia solidarum partium alia, quæ crassior & densior est, non in ista spirituosa insiti calidi nomine nuncupata. Quarum duum substantiarum corporearum in vnoquoque membro solido viuente diuersitatem aperte quoque demonstrat allata per Aristotelem definitio mortis tam violentæ, quam naturalis; nam *violenta mors est*, ante tempus vltimæ senectutis, *calidi natiui tum extinctio a contrario frigido, tum marcor ab exsiccante quocunque radicalem humorem*; quare prorsus intacta terrena, & aquea portione partium solidarum; quæ duæ portiones in cadauere quandoque remanent ad multum temporis vna simul iunctæ: sed tandem interuentu putredinis ab inuicem separantur; & effluxa, consumptave parte cadaueris aquea, remanet sola terra sub specie cineris & pulueris. Itidem hoc ipsum ostendit mors naturalis, quæ non est extinctio natiui calidi ab vllo contrario frigido; sed solum eiusdem insiti calidi marcor contingens *ob temporis longitudinem, & perfectionem*, vt ait (*b*) Aristoteles; etenim mors naturalis obrepit, non ab externa causa violentiam inferente; sed ab interna tantum, secundum naturam agente, patienteve: Quoniam autem cuique mortalium in ortu suo contigit vnio determinata calidi fixi cum determinato quoque radicali humore; quæ quidem vnio secundum se non est æterna, & indissolubilis; sed æui finiti prorsus, atque dissolubilis: quia neque calidum insitum suapte natura potest æterno tempore durare; neque radicalis humor in æternum permanere valet incolumis; at obtinent ambo statuta tempora suæ durationis. Quoniam insuper humidi radicalis aerea substantia veluti pabulum sustentat innatum calidum: & hoc vicissim actuat & perficit humidum: propterea mutuam ista duo sibi operam præstantia, sub animæ continentis (vt ait (*c*) Aristoteles) regimine, nisi forinsecus occursantia molestiam afferant, longo tempore iuncta perseuerant in corpore viuentis, ab eius infantiæ principio vsque ad finem vltimæ senectutis: Quod quidem tempus diuturnum est, & perfectum æuum, debitum naturæ cuiusque mortalis. Quare mors naturalis post temporis longitudinem, & æui cuiusque viuentis proprij complementum, atque perfectam absolutionem, aduenit per marcorem insiti calidi, ad radicalis humoris absumptionem. Quibus duabus substantijs; calidi scilicet innati a prædominio ignei, nec non humidi radicalis a prædominio aerei, per mortem ablatis, remanent in cadauere pariter partium solidarum substantiæ, non quidem spirituosæ, leues, & raræ; sed crassæ, densæ, & graues, a prædominio terrea, & aquea: quæ post multum aliquando temporis, putredinis, vel ariditatis interuentu, separantur ab inuicem, & (*d*) effluxa, consumptaque aquea substantia, remanet sola portio terrea, nonnunquam etiam pristinam cadaueris figuram & effigiem conseruans; Vt obseruat cum multis (*e*) alijs Aristoteles inquiens de carne, neruo, & ceteris partibus animalium, (*f*) *Quare, quando existunt, & quando non, non facile est perspicere, nisi valde deperditum fuerit, & figura sola fuerint reliqua: vt inueteratorum mortuorum corpora, quæ subito cinis fiunt in sepulchris*, vbi scilicet quis ea teti-

Mortis intima natura physice explicata.

b de vit. & mor. c. 14.

c 3. de an. t. 39.

d 4. meteo. t. 4. 6.

e Bocat. 4. de Geneo. Deor. c. 68 Niph. 4. meteo. cõ. vlt.

f 4. meteo. c. vlt.

tetigerit, vel in ea insufflauerit. Iam ergo constat apertissime, reperiri duas naturæ diuersę substantias in vnoquoque membro, crassam & densam vnam, a prædominio terream & aqueam; quæ post mortem, ad longum tempus etiam aliquando, permanere solet in cadauere ante putredinem cum homonymia pristini nominis, figura, situ, & alijs organizationis differentijs: alteram autem spirituosam, tenuem, & raram, a prædominio igneam, quę nuncupatur ab (g) Aristotele, quin etiam ab (h) Hippocrate calidum innatum; g de vit. & quæ decrescens in senio, per mortem abolетur omnino: Quarum hæc in vita mor. c. 3. & perficit & continet illam, sicuti forma materiam, anima corpus, & omnino 10. mens inferiorem animæ facultatem, & corpus ipsum: Quocirca non sunt h 1. aph. 14 istæ partes inter se loco, sed natura discretæ; ac si lubet eas vtcunque loco distinctas dicere, plane se se habuerint adinuicem, vti spongiæ corpus, & humoream madidam replens, vel aeream siccam omniquaque permeans & implens. Id plane sentit Hippocrates de duabus hisce substantijs agens, corpus innati calidi spirituosum aliquando nuncupans (i) animam hominis, & i 6. epid. aliquando (k) mentem: corpus autem solidarum partium crassius & den- k de corde. sius appellans (l) corpus absolute; sicut (m) infra latius ostendemus, in l 6. epid. præsentia sufficiat ex eo colligere, partem spirituosam a prædominio m cap. 5. igneam, quæ calidum innatum ab Hippocrate nuncupatur, eidem seni censeri mentem & animam hominis; quia Cous ipse fatetur in epistolis a Democrito se sapientiam didicisse, dum ita scribit, *Hippocrates Damageto gaudium. Hoc erat illud Damagete, quod coniectabamus: non insanit Democritus, sed super omnia sapit; & nos sapientiores effecit; & per nos omnes homines;* quare suam doctrinam Hippocrates hausisse se profitetur a Democrito. Democritus autem animam existimauit esse ignem, insitumque calidum: & ab intellectu non distingui, sed idem esse cum mente; sicuti testatur Aristoteles inquiens, (n) *Vnde Democritus quidem ignem quendam, & calorem dicit esse ipsam* n 1. de an. animam. & mox. (o) *Similiter autem & Anaxagoras animam dicit esse mo-* t. 20. *uentem, & si quis alius dixit quod totum mouit Intellectus: non tamen penitus sicut* o tex. 23. *Democritus; is enim simpliciter dicit idem esse animam, & intellectum.* Hippocrates igitur cum Democrito pro eodem habuit mentem, & animam; censuitque hanc esse calidum innatum, adeoque partem atque substantiam spirituosam a prædominio igneam in corpore nostro, contradistinctam a substantia crassa & densa, quæ secundum prædominium terrestris est & aquea. Sed istiusmodi substantias duas in cerebro iam cum Hippocrate contemplemur. Certum vnicuique satis est (vt demum ad Quæsiti cardinem accedamus) epilepsiam esse morbum in mala conformatione partis organicæ, productum ab humore crasso multoque, vias illas obstruente, per quas animalium spirituum copia sufficiens de cerebro fluere debet ad alias corporis partes, in illis motum atque sensum promouere consuetorum; adeoque passionem esse partis illius in cerebro, quæ solidior est, crassior, heterogenea, dissimilaris, & organica: Melancholiam autem esse morbum in intemperie spirituosæ potissimum fixæ substantiæ cerebri, calidique natiui implantati, & insiti spiritus in eo viscere. Quum autem spirituosa cerebri substantia, calidumque fixum, a prædominio igneum se habeat ad cerebri substantiam so-

Quæsiti determinatio.

liidiorem & crassam a prædominio terream & aqueam, vti forma se habet ad materiam, quam perficit; & anima, seu mens ad corpus, quod viuificat; nam
a 2. de gen. & in magno mundo, & in vnoquoque misto, ignis & aer (a) Aristotele do-
t. 50. ctore, se habet vt actus ad potentiam, vt (b) continens ad contentum, vt
b 3. phys. agens ad patiens, vt perfectiuum ad perfectibile, omnino vt forma ad mate-
67. riam, vt anima & mens ad corpus; propterea spirituosa cerebri substantia
4 phys. 35. fixa, calidumque cerebri natiuum insitum, se habet ad crassiorem cerebri
4. cæl. 23. substantiam vt anima & mens ad subiectum sibi corpus; nam ipsum perfi-
35. cit, actuat, continet, atque viuificat, eique conciliat virtutem operatricem:
a. de an. 39 Immo vero secundum Hippocratem, Democriti placita recipientem, calidum insitum cerebri spirituosaque substantia visceris a prædominio ignea, est vere anima, & mens: vnde scribens Hippocrates in loco abhinc prolato, bilem atram in cerebro morbum efficere, qui se repat in corpus, homines reddit epilepticos; sin autem in mentem, eosdem efficit melancholicos; nomine corporis intelligit crassam cerebri substantiam organicam; quæ obstruitur in epilepsia; nomine vero Mentis indicat insitum calidum, ac omnino spirituosam substantiã cerebri consistentem & fixam, a prędominio igneam.

Eadem sententia confirmatur ex alio theoremate, quo dicit Hippocrates, Calidum intelligere cuncta, & videre, & audire, & scire omnia, tum præsentia, tum futura. Cap. IV.

Verum & alio loco mentem, & animam, & calidum insitum a prædominio igneum, vnam & eandem rem esse in humano corpore cum Democrito posuit Hippocrates, dum isti calido nostro cunctas attribuit mentis,
a de carnib. & animæ functiones cognitrices, ipsissimis plane verbis, (a) *De rebus sublimibus in aere ac cælo, neque opus habeo dicere, nisi quod quantum ad hominem, & reliqua animantia, quæ sunt, & nata sunt, pertinet, demonstrabo, & quod anima sunt, & quod sanitas, & quod morbus, & quod in homine malum, & quod bonum, & vnde moritur. Nunc autem ipse meas sententias proferam. Et videtur sane mihi id, quod calidum vocamus, immortale esse, & cuncta intelligere, & videre, & audire, & scire omnia, tum præsentia, tum futura*: Quid, obsecro, aliud est id, quam
b 1. de an. cum Democrito, relatu (b) Aristotelis, ponere animam, & intellectum esse
t. 20. 23. vnum & idem, atque caliditatem quandam, & ignem? Hæc enim omnia esse opera animæ, quam in cerebro ponit Hippocrates, vbi & melancholi-
c lib. de cum affectum, alibi clare decernit ipse Cous inquiens, (c) *Quemadmodum in*
Insania. *libello de morbo sacro dixi, Insanienti necesse est præ humiditate cerebrum, in quo anima*
d de morb. *sunt opera, moueri*. Loco vero citato fusius ait, (d) *Porro expedit homines*
sacr. *nosse, quod ex nulla alia nobis parte voluptates contingunt, & lætitia, & risus, & lusus, quam ex cerebro. Itemque mærores, & anxietates, tristitiæque, ac eiulatus, & querela. Et hoc sapimus maxime, ac intelligimus, & videmus, & audimus, & cognoscimus turpia & honesta, mala & bona, iucunda & iniucunda, partim eos frequen-*

dine

dine diſcernentes, partim vtilitate percipientes. Eodem voluptates & iniucunditates pro opportunitate dignoſcimus, & non eadem nobis placent. Eodem & inſanimus & deliramus, & timores & terrores nobis accedunt, partim noctu, partim interdiu, & inſomnia, & errores intempeſtiui, & curæ inanes, & vt non noſcamus aſtantes, desuetudo, & inexperientia. Atque hæc omnia perpetimur ex cerebro, quum ſanum non fuerit, ſed aut calidius, quam ex natura ſit, aut frigidius, aut humidius, aut ſiccius, aut aliud quid perpetiatur præter naturam, & conſuetudinem. Et inſanimus quidem præ humiditate: Quum enim humidius fuerit, quam pro natura, neceſſe eſt moueri; vbi vero mouetur affectio, neceſſe eſt neque viſum quieſcere, neque auditum; ſed alias aliud videre, & audire, & linguam talia dicere, qualia ſemper ac ſingulis vicibus viderit, ac audierit. Quanto vero tempore cerebrum quieuerit, tanto etiam homo ſapit. Fit autem corruptio cerebri a pituita, & bile atra; vtriuſque cognitio ſic contingit: Qui enim a pituita inſaniunt, quieti ſunt, & non vociferantur, neque tumultuantur: (hi quidem inſani dicuntur nomine generis, non autem appellantur proprie ſpeciatimque melancholici) *Qui vero a bile, vociferatores ſunt, & maleſici, & non quieti, ſemper aliquid intempeſtiuum facientes:* (hi proprie melancholici ſunt:) *Si quidem igitur aſſidue inſaniunt, hæ ipſis ſunt cauſæ.* Conſtat ex his aperte, Hippocratem in cerebro ponentem omnes fere functiones animæ cognitricis, & ſpeciatim intellectus atque mentis; eaſdemque cunctas operationes (*e*) alibi tribuentem inſito calido, nomine mentis in (*f*) præſentia, cum Democrito, calidum, & ignem implantatum cerebri ſignificare, nempe ſpirituoſam cerebri ſubſtantiam a prædominio igneam; conſtituereque Melancholicos homines effici, quando bilis atra morbum intemperiei fecerit in mente, hoc eſt in ſpirituoſa ſubſtantia, calidoque natiuo cerebri; fieri vero mortales epilepticos, quando bilis atra corpus cerebri craſſius obſederit, nimirum denſam ſubſtantiam in eo viſcere terream & aqueam, organicam, & obſtructionis capacem, in ea faciens infirmitatem de genere malæ compoſitionis, qua ſolæ partes organicæ conflictari poſſunt.

e lib. de carnib.
f 6. epid. t. 40. f.

Idipſum oſtenditur, explicata celebri ſententia, qua dicit Hippocrates, *Hominis anima ſemper producitur vſque ad mortem; ſi autem igne excanduerit, ſimul cum morbo & anima corpus depaſcitur.* Vbi multa recondita de ſubiecto proprio & principali febrium. Cap. V.

CEterum hanc tandem doctrinam confirmare poſſumus ex alio celebri theoremate Coi ſenis in hoc eodem Epidemiorum opere, quo multo antea ſcripſerat in hanc ſententiam, (*a*) *Hominis anima ſemper producitur vſque ad mortem: Si autem igne excanduerit, ſimul cum morbo & anima corpus depaſcitur.* Quo in loco per animam hominis vel ipſe Galenus (*b*) intelligit recte calidum natiuum implantatum nedum in cerebro, ſed & in corde, ſimul & in toto corpore fixum: Quod quidem inſitum calidum *ſemper* in homine *pro-*

a 6. epid. t. 5.
b 1. in 6. epid. com. t. 5.

ducitur ab origine sua prima *usque ad interitum*; quoniam assidue nutritur; quum nutritio vere sit quædam generatio, siquidem est noua productio substantiæ in locum eius, quæ semper absumitur: Nomine vero feruoris & ignis excandescentis febrem indicat, recte constituens, si quando igne febrili calidum insitum æstuauerit præter naturæ modum, tunc vna cum febrili calore, qui morbus est, calidum implantatum absumere celeriter humidum substantificum, corporisque substantiam etiam solidiorem; adeoque substratum sibi corpus depasci, atque depopulari. Sed ad pleniorem intelligentiam huius Hippocraticæ sententię, paulo diligentius natura febrilis est introspicienda.

Febris essentia intime detecta. Porro febris, quam omnes recte ponunt intemperiem igneam primum accensam in corde, ac inde communicatam singulis partibus in vniuerso corpore viuentibus, ita passio statuitur animati corporis, vt in subiecto non insit nisi quod animam habeat, & viuat proprie; quippe quum ægritudo quælibet via sit ad interitum, & dispositio quædam ad mortem; nihil ægrotare, febrireque potest, nisi quod interire valeat, & proprie mori; sed interire, morique nihil omnino valet, nisi quod viuens est, & animatum; vt notat etiam

c 2. de gen. an. c. 4. (c) Aristoteles. At vero febrium summæ sunt differentiæ tres, a varietate subiectorum, in quibus accenditur præternaturalis intemperies ignea; nam

d 7. meta. t. 17. accidentia per subiecta sua propria (d) definiuntur ex æquo simul & (e) distinguuntur: Si namque spirituosa substantia cordis & aliarum partium

e 1. phys. t. 5. omnium contraxerit igneam intemperiem actiones vitæ lædentem, oritur febris ephemera: Sin autem consimilis intemperies obsederit humores cordis & omnium aliarum partium itidem cum læsione functionum animantis, enascitur febris humoralis; quæ plurimum putrida est, aliquando tamen etiam sine putredine: Si vero subierit igneam intemperiem cum operationum offensione, substantia solida cordis, & vniuersi corporis alius, fit, hectica febris appellata. Quæ quidem dogmata vera sunt, & ab omnibus passim laudata. Sed quum in corde, ceterisque partibus alijs, duo reperiantur humorum, atque spirituum genera; scilicet alij fluxiles, nondum in substantiam partis nutricationis opera conuersi, sed intra vasa contenti, liquidi, ac de se interminati: alij vero iam in substantiam viuentis partis transmutati, stabiles, terminati, fixi, & insiti, ac implantati; vtrique diuersa ratione referuntur ad febres; namque spiritus, & humores in ventriculis cordis contenti, & inde per venas & arterias ad singula membra corporis influere nati, possunt quidem intemperiem igneam præter naturam contrahere; sed hæc affectio morbus non est, neque febris; quod huiusmodi corpora quum animata non sint, neque proprie viuant, ægrotare, febrireque minime valent. Verum eorum calor igneus est dispositio, quæ consimilem sibi qualitatem producens, productamque fouens in parte viuente, morbum febris in ea generat, atque conseruat. Ita plane torpedo piscis alterat rete piscatorium certa qualitate, quæ sibi similem gignit in manu piscatoris; quoniam vero rete, quia non viuit expers animæ, propterea morbum stuporis ex illa qualitate non contrahit; quem vere contrahit animata viuensque manus hominis piscatoris. Quare spiritus influentes præter naturam ignescentes, non febriunt ipsi, quod animati non sint, nec vere partes in corpore viuentes; at

alte-

alteratione consimilem suæ qualitatem igneam producentes in substantia spirituosa insita cordi, fixaque ceteris particulis, febrem ephemeram in ea succendunt, velut in proprio subiecto viuente ac animato. Quoniam vero spiritus influentes ob raritatem tenuitatemque suæ substantiæ concepto igneo calore facile dissipantur; & qui de nouo gignuntur, non habent consimilem feruoris intemperiem; propterea quam semel in spiritu fixo succenderunt febrem, vltra diei terminum non conseruant; & ipsimet vltra diem non durantes in corpore. Spiritus autem implantati, carentes causa conseruatrice adscititiæ intemperiei, sponte redeunt ex se ad pristinam naturam calidi temperati; non secus ac igne furni remoto redit aer clibani sponte ad pristinam temperiem sibi naturalem. Consimiliter humores fluidi contenti vel in ventriculis cordis, vel in cauis arteriarum atque venarum tubis, vel si placet in alijs partium quarumcunque finibus, vbi præter naturam incaluerint ignea qualitate, non febriunt ipsi vere, nec ægrotant, quod non sint animatæ partes, neque viuant, neque mori queant; sed vbi consimilem suæ qualitatem intemperiei igneæ produxerint in humoribus fixis, & insitis cordi, ceterisque membris animatis viuentis, adeoque in partium solidarum portionibus a prædominio aqueis; tunc in ijs tanquam in proprio subiecto febrem humoralem efficiunt, & effectam conseruant; idque præstant tum continenter & assidue, si contenti sint intra vasa maiora, & multi, feruentes nimium humores præter naturæ modum: tum per interualla febrem iterant, si pauci fuerint, & in vasis minoribus procul a corde, vel etiam extra venas humores feruidi, fixis humoribus partiũ, statim atq; causam sui caloris ignei conseruatricem amiserint per humorum vaporumve peccantium eductionẽ e corpore, se se subinde naturalem ad tẽperiem, statumq. sanitatis pristinum reuocantibus; vt aqua feruens amoto calefaciente igne, feruoreque in ea conseruante sublato, mox de se sponte redit ad naturalem suam frigiditatem. Quo respiciens Hippocrates alibi (f) sapienter enunciauit, Naturas esse morborum medicatrices, existimans Medicum artis remedijs tollere solummodo causas morborum effectrices, & conseruatrices; quibus omnino sublatis, naturæ partium se se vindicant in habitum pristinæ sanitatis. Ita sane peccantibus humoribus euacuatis cessat febris, non quia materies & subiectum morbi remoueatur e corpore; sed quia solum educitur causa morbum faciens atque conseruans; quippe vulgatum est axioma, remota causa remoueri protinus effectum. Quare spiritus & humores fluidi vere sunt causæ febrium effectrices, & conseruatrices; humores autem spiritusque quibuslibet partibus insiti & implantati, substantiam earum constituentes, vere sunt subiecta morbos in se recipientia ab illis fluidis sibi cognatis, ex quibus ortum & constitutionem atque (*) conseruationem habent interuentu nutricationis. Non igitur audio Galenum (g) asserentem, febrium humoralium, & ephemerarum materiam, in qua velut in proprio subiecto calor igneus accenditur, esse spiritus, & humores, qui continentur in cordis ventriculis: *Quæ vero, inquit, a materia differentia sumuntur, in qua hic calor præter naturam accenditur; maxime propria sunt: siue quod idem calor ipsum cordis corpus occupauerit, siue quod eos, qui in eius ventriculis continentur humores. Reliqua*

f 6. epid. sect. 5.

* 2. de an. t. 48.

g 1. de diff. feb. c. 1.

liqua autem ac tertia est differentia, quum sola aerea substantia sufficienter incaluit; humores autem & solida corpora calescunt quidem adhuc, nondum autem sunt calefacta: neque enim parum refert, si calescere dicamus, aut calefacta esse. Quum humores & ipsi spiritus fluidi, quod animati non sint, neque vere partes viuentes, febrire nequeant, esseve febrilis caloris proprie subiecta. Licet hisce tantum non contradicens hoc in loco fere collaudet asserta Stoicorum de substantia spiritus ingeniti, & insiti calidi secundum Hippocratis opinionem
h 5. in 6. inquiens, (h) *Stoicorum vero mos est, naturam vocare, qua stirpes reguntur: animam*
epid. cō.5. *vero, qua animalia: vtriusque vero substantiam ingenitum spiritum statuunt: differreque inter se qualitate arbitrantur: nam ficciorem animæ spiritum, humidiorem aiunt esse naturæ; vtrumque autem, vt permaneat, non alimento solum, sed etiam aere indigere. Et quicunque huiusce decreti principem Hippocratem fuisse opinantur: vt in libro de Septimanis dictum est, hoc verbum, producitur, dictum esse aiunt de instauratione, quæ in ipsis fit ex vtraque substantia, alimenti scilicet atque aeris, vt euidenter apparet, & vtriusque vtilitatem cognoscimus: aeris namque respirationem ingenitæ caliditatis moderationem seruare; ciborum vero assumptionem corporeæ substantiæ, quod dilapsum est, resarcire declaratum est: Atque si corporis quædam forma anima est, iure sane progigni vsque ad mortem diceretur. At si a natura, quam Aristoteles altricem, appetitricem Plato nominat, altera quædam ipsius substantia sit, verum sane, quod dictum est, fuerit: sed de rationali anima vere id dici non poterit: nempe quod insitum calidum, cui maxime corporea opera Hippocrates tribuit, igneum factum, non solum priora munera obire non possit, sed neque corpus nostrum alere, quod ipsum erat primarium officium, immo contra perdat, atque vt ignis liquefaciat, nobis rationem contemplantibus, & corporis eliquationes a perurentibus febri-*
i 1. aph. *bus factas euidenter cernentibus apertum est.* Et alibi, dum infit, (i) *Et propterea*
com.14. *febres senibus non similiter acutæ sunt, signum reuera est & hoc, quod corpora senum frigida sunt; & quod ob innati caloris maxime conuersionem ad igneam naturam accenditur febris.* Quæ ideo vera sunt, quia calidum insitum & innatum est fixum, & implantatum inest in substantia spirituosa solidarum partium; in sanguine vero, spiritibusque fluidis calor influens est a corde ad partes alias, non in corde fixus, insitus, & innatus, nec in alio membrorum vllo. Neque vero, quod aliqui dicunt pro Galeno, febrium differentiæ propositæ sumuntur a materia faciente febrem, non autem a materia febri subiecta: tum quia solida substantia partium est materia subiecta hecticæ febri, non illam faciens: tum quia varietas causarum efficientium non variat febris es-
k 1. de diff. sentiam; etenim (k) Galeno febris ephemera eiusdem omnino naturæ fieri
feb. c.2. potest a diuersis omnino causis efficientibus, ira, sole, crapula, tristitia, laboribus, frigore, cruditate, vigilijs, ebrietatibus, & alijs: tum quia sicut eiusdem speciei prorsus est ignis ardens in ligno, siue fuerit accensus a radijs Solis concauo speculo reuibratis, siue mutuo lignorum affrictu, siue ab antecedente flamma titionis; ita plane febris omnis hectica fuerit, si partium solidarum viuentium est intemperies ignea, siue solidis in partibus accensa fuerit a supercalefactis humoribus, siue a spiritibus exardescentibus: tum maxime quia febris hectica plerumque nascitur ex ephemera, & non raro ex
ibid. c.8.9 humorali; vt ait (l) Galenus, adeoque primum accenditur alias a spiritibus,
alias

alias ab humoribus excalefactis præter naturam; vnde ſpiritus incenſi non ſemper ſolam ephemeram accendunt, nec humores humoralem ſolam. Ceterum aliter ſe res habet de febrium differentijs a ſubiecta materia ſumptis; quum enim & in corde, & in ſingulis ſolidis partibus alijs, triplex ſubſtantia corporea ſit, quarum vnaquæque ſibi proprium inſitum & innatum calorem obtinet; hinc ideo tria febrium genera ſuboriuntur: tres autem iſtæ partes, atque ſubſtantiæ tam in corde, quam in alio membro ſolido quocunque ſunt, prima quidem ſpirituoſa tenuis & rara, permeans vniuerſam animatæ particulæ cuiuſque corpulentiam, ſicuti ſiccam ſpongiam aer; quod corpus eſt halituoſum a prædominio igneum, cum ſubdominio quatrcunque aeris; cuius corporis inſitus calor, vbi præter naturam incenditur, a quocunque incendatur, ephemera febris appellatur. Altera vero ſubſtantia cordis, & alius cuiuſque partis, huic ſpirituoſæ ſubſtantiæ ſubſtrata, & implexa pariter vndiquaque vniuerſæ corpulentiæ viſceris velut aqua ſpongiæ, craſſior eſt ac denſa cordis, & omnis partis alius materia corporaturaque, viſui tactuique ſenſibilis, & organica: Quæ duplici alia ſubſtantia conſtituitur; vna quidem ſolida prorſus, dura, & denſa valde, ſecundum prædominium terrea; cuius calidum inſitum & innatum, dum igneam qualitatem induit, hectica febris eſt. Tertia demum ſubſtantia in cordis, & cuiuſque membri corpoream conſtitutionem veniens, eſt inter haſce duas mediæ conſiſtentiæ, ſenſibilis, & mollis, humida cum aquæ prædominio, diciturque congenitus, & inſitus, atque ſubſtantialis partium ſingularum humor, terminatus, non fluidus: cuius calidum inſitum vbi excanduerit in igneum præter naturam; eſt febris humoralis appellata, ſiue putrida ſit, ſiue fiat abſque nota putredinis. Humor autem iſte cordi, ceteriſque membris alijs inſitus eſt a prædominio aqueus, ad differentiam tum ſpirituoſæ partis, quæ ſecundum prædominium eſt ignea, cum aliquo ſubdominio aeris; tum etiam ſolidiſſimæ craſſioriſque partis alius, quæ terram habet in ſe prædominantem; eſt inquam humor inſitus cuique parti viuenti ſecundum prædominium aqueus; quoniam, vt ait Ariſtoteles, (m) *aqua eſt principium naturæ humidis omnibus*; id enim Thaletis placitum collaudat: & alibi dicit e ſuo penu, (n) *Aquæ autem ſpecies talia, vinum, vrina, ſerum, & omnino quæcunque nullā aut paruam habent ſubſidentiam*. & mox, (o) *Quæcunque igitur non incraſſantur a frigido, ſed concreſcunt, aqua ſunt magis, vt vinum, & vrina, & acetum, & lixiuium, & ſerum*; ſanguis item non incraſſatur a frigido, ſed concreſcit; de quo mox ideo dicit, *ſunt autem & lac, & ſanguis, amborum quidem communia, & aqua, & terra*. Quum igitur humores partium ſolidarum ſubſtantiam craſſam & denſam conſtituentes, vtraque bilis naturalis, pituita, & ſanguis, paruam aut nullam ſubſidentiam habeant, ſingulique concreſcant a frigore, non incraſſentur, Ariſtoteli ſunt aquæ ſpecies, hoc eſt corpora ſecundum prædominium aquea: Quare in corde, ac in quouis alio membro viuente referuntur ad ſubſtantiam in ijs partibus animatis a prædominio aqueam. Quæ quidem ſubſtantia humoralis aquea (per mortem iam exhalatis & euaporatis ignea & aerea ſimul iunctis in vnam ſubſtantiam inſiti calidi & radicalis humidi ſpirituoſam) remanet in cadauere implexa cum terrea; a qua poſtea non ſolum frequentiſſime

m 1. metaſu. 2. c. 1.
n 4. meteo. t. 31.
o tex. 41.

tiſſime

tissime putredinis interuentu seiungitur; *quapropter humida primum, deinde sic-*
p 4. meteo. c.4. *ca tandem fiunt putrescentia;* vt inquit (p) Aristoteles; verum etiam aliquando
sine putredine per insensibilem euaporationem discutitur; post quam deni-
que sola terrena substantia remanet cum figura cadaueris; vt post Aristote-
lem asserentem, & antea quoque notaui, de carne, ac neruo ceterisque parti-
q 4. meteo. cap. vlt. bus animalium, (q) *Quando existunt, & quando non, non facile est perspicere: nisi*
valde deperditum fuerit, & figura sola fuerint reliqua; vt inueteratorum mortuo-
rum corpora, quæ subito fiunt cinis in sepulchris: Suessanus testatur hoc ipsum, &
r 4. meteo. com. ibid. comprobat nouis experimentis, aiens, (r) Aristoteles *affert exemplum de ca-*
daueribus virorum, quæ inueniuntur in sepulchris post multos annos mortuis, quæ vi-
dentur dormire, propterea quia figura ex aliqua causa occulta non fuit corrupta in il-
lis, & tamen caro est corrupta: nam quum tanguntur, in cinerem vertuntur. Ve-
luti de Tulliola M. Tullij Ciceronis filia euenit; hæc enim post multos annos in sepul-
chro inuenta, quum eleuata esset in cinerem cecidit. Suessæ etiam obseruauimus de
quodam viro mortuo, per multos annos, quorum non erat memoria, & in sepulchro
seruato: illius enim figura fere nulla ex parte mutata erat; verum quum tactus fuit,
s 4. Gen. Deo. c.68. *mox in cinerem versus est.* Et Boccatius addit, (s) Aeuo suo similiter apud
Drepanum Siciliæ opidum in antro quodam grandi repertum fuisse cadauer
hominis sedentis, manu sinistra innixum baculo, nulla ex parte corrosum,
aut diminutum; qui baculus ingens tactus abijt in cinerem e vestigio, re-
manente baculo plumbeo minori, olim ad pondus intra maiorem incluso:
Quin etiam postea hominis statura tacta æque corruit, & in puluerem om-
nis fere versa est; tribus tantummodo solidis dentibus remanentibus, & par-
te cranei anteriore firmissima, & osse alterius cruris. Quam historiam dif-
fuse magis multisque pulcherrimis circumstantijs vallatam, quisque cum
voluptate legere potest apud Boccatium. Sed quod ait in præsentia Niphus,
occultam esse causam, cur figura corrupta non fuerit ad corruptionem car-
nis, explicatur ea ratione, quia figura non est in homine proprium accidens
carnis qua caro est, vt ad carnis corruptionem figura tolli debeat, quasi ad
proprij subiecti destructionem; sed quum figura vere sit terminus magnitu-
dinis, & in magnitudine finita velut in proprio subiecto consistat; vbi con-
tingat, alijs destructis, conseruari magnitudinem eandem, in ea simul & fi-
gura propria conseruabitur; quum autem caro consistere nequeat in sola
parte secundum prædominium terrea viuentis; quippe caro multum obti-
net in se prædominium humidæ aquosæque substantiæ; propterea sicut in
recentibus defunctis, licet per mortem abierint in halitus insensibiles humi-
di radicalis aerea, calidique fixi substantia secundum prædominium ignea,
coeuntes in vnam spirituosam; eadem nihilominus fere magnitudo rema-
net cum pristina figura, quæ ipsam terminat: ita prorsus in cadaueribus diu-
turno tempore seruatis intra sepulturas in aere sicco & non agitato; sensim
ad euoporationem & exsiccationem humidæ aqueæque substantiæ caro vel
æquiuoce dicta in mortuo corrumpitur; sed sola materies a prædominio
terrea immota conseruat in se vt pristinam magnitudinem cadaueris, ita
quoque magnitudinis illius terminum accidensque proprium figuram. Ve-
rum enimvero tres istæ substantiæ, spirituosa, terrea, & humoralis in corde
pa-

pariter ac in vnaquaque parte alia viuente, sic inuicem sibi sunt implexæ singulæ, vt non loco distinguantur, sed natura tantum: Quæ tamen varietas naturæ satis est ipsis ad hoc, vt vnius calor æstuans intemperie febrili calorem alterius insitum non alteret intemperie consimili ad gradum & conditionem febris; quod illarum trium vna substantia potest ad febrilem calorem induendum esse disposita; non item aliæ; formæ siquidem omnes tam accidentales, quam substantiales, & omnino actus actiuorum non fiunt nisi in subiecto disposito, vt ait (t) Aristoteles; Quare febris hectica potest oriri & *t* 2. de an.
esse sine diaria, & humorali; vicissimque reliquarum singula sine ceteris; t.24.26.
quomodo similiter in eadem sanguinea massa putrescere potest bilis sufficiens tertianam exquisitam, vt aiunt communiter Medici prorsus intemeratis alijs humoribus, quibus omnino bilis illa permiscetur; quod humores dispositi non sint ad putredinem concipiendam. Attamen aliquando contingit vt ephemera febris in spiritu connato succensa terminetur in humoralem acutam, aut in hecticam; vt obseruat Galenus, cui (u) *Ocyssime mutatur diaria fe-* *u* 8.metho.
bris in acutam: & infra, (x) Præter ephemeras, *reliqua vero quum sint genera* cap.8.
duo, alterum ex humorum putredine nasci docuimus: alterum, quod iam solidas ani- *x* 9. meth.
malis particulas occupauit, hecticum nominant. & alibi, (y) *Terminus autem ea-* cap.1.
rum (hecticarum scilicet) *principij est, quum eo tempore, quo solent ephemeræ fe-* 10. meth.
bres in integram quietem desinere, nedum istis tale aliquid non eueniat, sed insuper sic- cap.2.
citas manifeste intendatur; tunc enim primum febrem euadens ephemeram, transcen- *y* 1. de diff.
dit ad hecticam. Differunt autem in eo diariæ febres ab humoralibus, & he- febr. c.9.
cticis in habitudine ad substratam sibi materiam, in relatione ve ad subiectum sibi corpus; quod febres ephemeræ non absumunt euidenter corpus, neque subiectam sibi spirituosam insiti calidi substantiam; sed eam tantummodo supercalefaciunt, absque sensibili consumptione; febres autem humorales e contra, potissimum ardentes, & acutæ, solent multum & euidentissime substantiam corporis absumere; multoque magis, & euidentius hecticæ, quæ tandem ad marasmum ac tabem deducunt ægrotantes: Cuius quidem discriminis ea causa est, tum quia calor igneus accensus in rara tenuique substantia spirituosa calidi connati, ceu fatuus ignis apud Meteorologicos ardens in exhalatione subtili prope terras, vim admodum actuosam absumendi non habet, nec tantæ actiuitatis est, quantæ succensus in densiori substantia humorali, & in densissima partium solidarum substantia secundum prædominium terrea: tum etiam quia calor igneus ephemeræ breui tempore diecula durans parum substantiæ corporeæ consumere valet, sed humoralis febris calor igneus longiori tempore plurium dierum corpus adurens, eiusdem substantiam magis depascitur, & euidentius; maxime vero, & euidentissime febrilis calor hecticæ, qui prouehitur ad plures menses, in quorum fine tandem marasmum inducit atque tabem extenuatissimi corporis. Quare longe maxima fit absumptio substantiæ corporis per hecticas febres, paulo minor per humorales, minima & insensibilis per ephemeras. De hoc ephemerarum febrium transitu, tam in humorales, potissimum acutas, & ardentes; quam in hecticas: deque singularum actione consumptri- *z* 6. epid.
ce corporum ægrotantium, agit Hippocrates in præsentia dicens, (z) *Ho-* sec. 3.

D *mi-*

minis anima semper producitur vsque ad mortem; si autem igne excanduerit (vt legit Galenus) simul cum morbo & anima corpus depascitur: nimirum insiti calidi spirituosa substantia (quę secundum Hippocratis opinionem haustam a Democrito est anima hominis) singulis partibus animatis implantata, illas actuans & animans vtcumque, toto vitæ tempore fit, atq; producitur quoad sui portionem assidue per nutricationis actum continuum de nouo genitam in locum alterius iugiter depereuntis & amissæ. Sin autem huiuscemodi spirituosa substantia, quæ anima dicitur hominis, igne febrili *excanduerit*: non quidem, dum actu excandescit ephemeram efficiens; nam tunc ipsa non absumit corpus vllatenus, aut minimum & insensibiliter, ob rationes allatas: at vbi excanduerit; & febrilem suum calorem (mutata diaria febre leni & breui in diuturnam & grauem vel humoralem acutam, & ardentem, continentemque, sicut alibi dicit Hippocrates ista confirmans aperte, vel hecticam) impertiuerit solidiori substantiæ secundum prædominium vel aqueæ, vel terreæ cordis & particularum omnium aliarum viuentium; tunc anima ista, quæ (a) Democrito pariter & Hippocrati (b) calidum insitum est, *simul cum morbo* febris humoralis, aut hecticæ vigeatis, in quam ephemera transcendit, *corpus depascitur* valde atque sensibiliter; quum calidum innatum, & anima hæc Hippocratica, quantum sit ratione sui, consumat corpus insensibiliter etiam dum excandescit igne febris ephemeræ. Nec enim animæ nomine substantiam incorporeæ formæ possumus hic intelligere; quia hęc non absumit, sed (c) conseruat, (d) continet, perficit, & (e) alit corpus; nec vtitur vnquam febrili calore tanquam organo ad corpus perdendum, sed semper vtitur naturali calore ac (f) igne salutari ad corpus vegetandum. Sic ergo nunc insigni theoremate, substantiam spirituosam insiti calidi tam in corde, quam in quocumque alio membro viuente fixam & implantatam, Democriti documenta sequens appellat Hippocrates *Hominis animam*; & isti spirituosæ substantiæ calidi fixi substratam partium materiam crassiorem, densioremque, tam humoralem a prædominio aqueam; quam solidam prorsus a prædominio terream, nuncupat idem Cous absolute *Corpus*: animam autem quum ab intellectu atque a mente non distinxerit Hippocrates Democritum audiens, vt antea demonstratum est; plane sibi consentiens diuinus senex, & suum loquendi morem seruans in alio loco Epidemiorum abste prolato, Vir Cl. scribit homines epilepticos fieri, vbi morbus ab atra bile proueniens irrepat *in corpus*, nimirum in densiorem cerebri substantiam organicam, obstruens illius meatus animali spiritui fluere gestienti ad partes alias motu, sensuque, donandas; quorum priuatio dicitur Epilepsia: at homines fieri melancholicos, vbi morbus ab atra bile procedens irrepat *in mentem*, hoc est in cerebri spirituosam substantiam, quæ calidum est insitum illius visceris a prædominio igneum; in quo calido & igne naturam animæ cum Democrito posuit Hippocrates.

de nat. homin. in f.

a 1. de an. t. 20.

b epist. ad Dam.

c 2. de an. t. 48.

d 1. de an. t. 92.

e 2. de an. t. 49.

f de vit. & mor. c. 10.

Eadem sententia confirmatur ex eo, quod alibi dicit Hippocrates, Insitum a natura ignem non esse in dextro, sed Animam hominis esse in sinistro ventriculo cordis: reliquæ animæ imperare: nutririque sanguine arterioso purissimo. Cap. VI.

DEnique vero *Mentis* & *Animæ* vocabulo significari passim ab Hippocrate spirituosam substantiam implantati calidi cuique membro solido, secundum prædominium igneam, manifestum est ex alio notabili loco, vbi de ventriculis cordis hæc habet, (a) *Ambo autem densi ac asperi sunt interna sui parte, ac velut subcorrosi, magisque sinister quam dexter: Nam insitus a natura ignis non est in dextro. Quare mirum est, sinistrum asperiorem fieri, vbi intemperatum aerem inspirauerit. Quapropter etiam roboris caloris custodiendi gratia crassius ortus constructum est.* & mox: *Atque hæ valuulæ magis in sinistri ventriculi osculis exactius, & merito sunt subornatæ sunt. Mens enim hominis in sinistro ventriculo insita est, & reliquæ animæ imperat. Nutritur autem neque cibis, neque potibus a ventre, sed pura & illustri substantia ex sanguinis discretione nata. Adsumit autem alimentum ex proxima sanguinis cisterna, radios suos eo immittens, & depascens, velut ex ventre intestinorum alimentum non naturale existat. Quo vero non in mora sit, qui in arteria est in fluctuatione constitutus cibus, viam in ipsam occludit.* Quæ sententiam auream in proposito nostro continentia, sed obscuritatem Hippocraticam referentia, paulo diligentius explicanda sunt: Nimirum his apte comparat Hippocrates, ad cordis exquisitam notitiam, primum quidem ventriculos eius adinuicem: deinde vero spirituosam cordis substantiam a prædominio igneam, cum solidiori & crassiori secundum prædominium terrea & aquea. Porro ventriculorum nomine, non sinus & cauitates intelligit, sed carneas in corde substantias intra se sinum vtrumque continentes: ita namque Medici nomine stomachi, & vesicæ tam felleæ, quam vrinariæ plerumque significant substantias nerueas, membraneasve, non autem cauitates in ijs chartilagineis partibus comprehensas. Quod inde constat aperte, quia sinister ventriculus dicitur crassior constructus esse roboris caloris custodiendi gratia; nam sinus pro cauea sumptus amplior quidem esse, dicique potest, non autem crassior; quia crassities est affectio substantiæ corporeæ, non capacitatis & loci; cuius affectio propria est amplitudo. Contraponens autem Cous ventriculum dextrum sinistro, dicit in dextro ventriculo non esse connatum insitumque a natura ignem; in sinistro vero mentem hominis inesse; vt quod adimit ventriculo dextro, illud idem concedat sinistro; quare pro eodem prorsus habet insitum a natura ignem, & mentem hominis; adeoque nomine mentis indicat insitum ignem, connatumque calidum; quod est spirituosa substantia calidi fixi secundum prædominium ignea: Quæ multa quidem est in sinistri ventriculi carneo corpore valde crasso; sed in dextri ventriculi corpore carneo subtili & exili valde substan-

a lib. de corde.

tia connati cali si spirituosa tam exigua reperitur, vt pro nulla prorsus habeatur in comparatione ad insitum calidum sinistri ventriculi: sic Medici conferentes cerebrum stomachum & vesicam cum corde iecore atque liene, tria hæc aiunt esse membra sanguinea; quod multus in ipsis inueniatur sanguis; illa vero viscera nuncupant exanguia; non quod omnino sanguine careant, sed quod exiguo participent. Sic ergo quia copia magna calidi fixi, substantiæque spirituosæ a prædominio igneæ vbertas non est in exigua carne subtilique dextri ventriculi; sed e contra calidum hoc implantatum vberrimum est, multa substantia spirituosa ignea consistens in multa crassaque carne constituente sinistrum ventriculum; propterea dicit Hippocrates, insitum a natura ignem non esse in dextro, sed mentem hominis in sinistro ventriculo insitam esse: vbique Democriti sui doctrinam sectatus, qui censuit animam & mentem esse calidum insitum, ac ignem. Hanc autem hominis mentem Hippocrati non esse simplicem facultatem animæ, puramve substantiam animæ contradistinctam ab omni materia corporis; ast esse partem corporis animati viuentem, spirituosam, a prædominio igneam, coniunctam cum aerea radicalis humidi, & cum crassiore substantia cordis a prædominio terrea & aquea; ex quarum partium vnione consurgit integra substantia cordis; in quo composito secundum Peripati quidem doctrinam substantia crassior se habeat vt materia, spirituosa vt forma: illa vt mens apex animæ; ista crassior, seu etiam humidi radicalis paulo crassior substantia secundum prædominium aerea, vt anima deterior, nimirum sensitrix; valde crassior aquea vt anima omnium infima vegetalis; atque portio crassissima, terræ prædominium gerens, vt corpus, & materia inanimis; quæ singulæ, ac omnes vni menti, ac igneæ parti deseruiunt, atque subditæ sunt: Tale quid

b 3. de an. cap. 27. sane pulchre Themistius obseruat, cui (*b*) *Sensualis anima tanquam materia intellectus potentia habetur: sicut ipse intellectus potentia pro materia intellectus agentis est. Solus enim intellectus agens proprie & maxime censendus est forma, immo vero forma formarum: inferiora autem cetera modo subiectorum loco, modo formarum habentur. Sane ordo naturæ & processus hic est, vt respectu inferiorum superioribus vice formarum vtatur, respectu superiorum inferioribus loco materiæ. Summum vero*

c 10. ethi. c. 7. 2. eudem. c. 1. *& supremam formarum intellectum agentem constituit, quo simulatque progressa est, receptui canit, in eoque finem, quasi extremam manum imponit, vt poteque nullam formam superiorem aut nobiliorem haberet, cui loco materiæ subijceret intellectum agentem. Quamobrem nos proprie animus & intellectus sumus.* Quippe vnumquodque

d 1. de part. c. 1. 2. de gen. an. c. 1. id esse dicitur, quod in eo est (*c*) summum: summum autem atque dignissimum in vnoquoque forma est, causaque finalis; vt ex (*d*) Aristotele constat: cui homo ex anima & corpore, tanquam ex imperante atque subdito constituitur: quin & anima humana ex mente & sensu, velut ex im-

e 1. ethi. c. 13. perante & seruo componitur; ait enim, (*e*) Animam humanam duas habere partes; alteram rationalem, cuius est imperare; alteram irrationalem, vt ira-

f 2. eude. c. 7. scibilis, & concupiscibilis, ac omnino sensitrix, cuius est munus obedire rationi. Deinde clarius, (*f*) *Sunt enim humanæ animæ duæ partes, quarum vtra-*

g 1. polit. c. 3. *que rationem participat, sed non eodem modo; altera enim vt imperio, altera vt obsequentia auscultationique nata*, &c. Deinceps, (*g*) *Animal vero constat primum ex*

ani-

anima & corpore; quorum alterum imperat secundum naturam, alterum paret. & mox: *Animus quidem in corpus dominicum habet imperium: mens vero in appetitum, ciuile & regium: In quibus clarum est secundum naturam & vtilitatem imperari ab animo corpori, & ab ea parte quæ habet rationem, ei parti quæ subiacet perturbationi: æqualitatem vero ac vicissitudinem omnibus nocere.* Ac denique, (h)*Oportet igitur iuxta quod imperat, iuxtaque habitudinem & actionem imperantis vitam instituere, veluti seruus iuxta Domini; singulaque iuxta conuenientem suum principatum. Quandoquidem & homo ex imperante subditoque constituitur, ac vnumquodque necessum habet ad principis sui mores accommodare. Is autem duplex est: aliter enim Medicina, aliter sanitas imperat; & huic illa destinatur. Sic & in contemplatiuo principatus habet. Neque enim iubendo Deus imperat; sed cuius gratia prudentia est: quod vero alicuius gratia iubet, in alijs determinatum est, quoniam ille nullo eget.* Hæc sapienter de mente incorporea erga subditum sibi corpus, & erga partem aliam animæ mente minus perfectam Aristoteles, atque Themistius: his proportionata consentaneaque dogmata prius attulit Hippocrates de mente sua corporali, quam ab anima non distinxit essentia, nimirum de calido natiuo fixo, spirituosaque substantia connata cordis erga substantiam itidem spirituosam insitam cuicunque alij particulæ; siquidem Hippocrates, quod ab eo desumpsit Aristoteles, existimauit humanum corpus ex corde veluti Principe omnium membrorum, & ex alijs partibus veluti subditis constare; quæ reliquæ cordi singulæ famulantur, sub cuius imperio consistunt, atque reguntur. Propterea que Mentem in sinistro cordis ventriculo degentem imperare reliquæ animæ, seu menti, quæ residet in alijs corporis vniuersi particulis; hoc est insitum calidum cordi, spirituosamque substantiam a prædominio igneam cordis, imperare reliquæ substantiæ consimili dispersæ ac implantatæ singulis alijs membris; vt finis imperare dicitur ijs, quæ sunt gratia finis; etenim alia membra omnia sunt gratia cordis; imperat autem calidum insitum spirituosum cordis calido consimili ceterarum partium, non iubendo, sed vt finis; veluti sanitas imperat abstinendum a crapula, ebrietate, nimio coitu, & id generis, non iubendo, sed vt finis. Verum illa mens in corde sita non solum reliquæ animæ imperat, sed multo magis corpori reliquo secundum Hippocratem, nimirum substantiæ crassioris sibi subditæ in corde tam terrestri, quam aqueæ a prædominio; nam quod imperat animæ, multo magis imperat corpori eadem ratione prorsus; etenim spirituosæ substantiæ cordis implantatæ vt fini cuius gratia est altera substantia densior illi subdita, deseruit velut instrumentum agenti principali carnea materia cordis a prædominio terrestris & aquea, sua crassitie ac densitate custodiens robur insiti caloris, vt hoc in loco clare dicit Hippocrates illis verbis de corpore sinistri ventriculi prolatis: *Quapropter etiam roboris caloris custodiendi gratia crassius intus constructum est*: Quare mens, quæ spirituosa & ignea est insiti calidi substantia in corde, non solum insito calido ceterarum partium, sed etiam corpori cordis crasso atque denso imperat vt finis, non iubendo: Consulto nunc Hippocrates rationem a minori ad maius contexens, ait calidum spirituosum insitum cordi, mentis nomine vocatum, imperare spirituoso consimili calido fixo in alijs membris, quod appellat

h 7. eude. c.19.

ani-

animam reliquam; innuens multo magis eandem igneam mentem sub ratione finis imperare corpori sibi substrato, quod est crassa moles carnea cordis, a prædominio terrea & aquea, cui non competit ex Hippocrate ratio mentis & animæ, quam ignem & calidum ponit, sed corporis. Crassam autem corpulentiam omnium partium esse gratia calidi natiui, & illi deseruire tanquam instrumentum agenti præcipuo: eidemque substratum esse veluti materiam formæ perficienti, & corpus animæ continenti, atque viuificanti, nemo Medicorum negauerit in Hippocratica Schola. Ceterum vox *archei*, quæ vertitur *imperat* apte, potest etiam non inepte verti, *principium est, & origo*; quo sensu recte quoque dicit Hippocrates de calido cordis insito tum erga spirituosam aliam insiti calidi substantiam ceterarum partium vniuersi corporis: tum etiam erga substratam sibi crassiorem cordis corpulentiam; quod sit vtriusque principium & origo mens in sinistro ventriculo degens, ac insita; nam in humani corporis constitutione cor ante partes alias omnes efformatur, deinde vero reliquæ singulæ partes constituuntur dependenter a corde, cui ceu parti principi sunt famulaturæ; dependent autem hac ratione non a crassa substantia cordis, at a spirituosa, calidoque connato, cuius vt agentis præcipui sunt instrumentum quoquopacto, & cuius gratia sunt institutæ; siquidem portio crassa cordis ad spirituosam se habet vt materies ad formam; materia vero non coincidit cum fine, sed forma

i 2. phys. t.70.91. 2. de an. t.36.37. solum, vt ait (i) Aristoteles non vno in loco. Similiter insiti calidi spirituosa substantia, mens appellata degens in corde, principium est & origo partis alius crassioris atque densioris; etenim in efformatione cordis, natura semper a facilioribus factu sumens exordium, primo format innati calidi spirituosum corpus, ob sui raritatem atque tenuitatem facilius efformatu; deinde crassiorem densioremque corpulentiam non ita formatu facilem ob sui duritiem, effingit; cui constitutæ sub illa spirituosa calidi fixi; hoc est anima & mens Hippocratica, viuificat & animat partem istam aliam densiorem, ceu forma suam materiam; sicuti de vera mente, animaque incorpo-

k 1. de an. cap. 22. rea dicebat olim (k) Themistius ita; *Anima fabricatur, architectaturque sibi conueniens, accommodatumque instrumentum deformat ipsa sibi, & praeparat domicilium non deformatum ante, & praeparatum, deinde subit: Nec enim quemadmodum citharam dedolatur prius, & conditur, tum demum adhibetur ad musicam; ita & corpus ornatur, instruitur atque, mox anima sumendum efficitur.* Et multo antea Plato dixerat in Timæo, *priusquam adultum sit corpus, animam totam in fabrica illius occupatam.* Quin & Aristoteles non (l) semel ait, Cor ante partes alias om-

l 3. de part. cap. 4. m 2. de ger. an. c. 4. nes efformari; esse principium naturæ eorum quæ sanguinem habent: ac (m) veluti filius emancipatus, seorsumque collocatus, seipsum gerere, gubernare, & dispensare debere; principiumque haberi oportere: a quo etiam post ordo membrorum destribuatur, & quæcunque ad absoluendum animal pertinent, disponuntur. Quæ omnia breuissime tetigit multo prius Hippocrates hoc suo dicto, quo decernit animam seu mentem hominis insitam esse in sinistro ventriculo cordis, & reliquæ animæ imperare, seu principium, & originem esse tum aliarum partium solidarum omnium, tum spirituosæ substantiæ calidi natiui in earum singulis insiti. Quod autem ista mens in

fini-

sinistro ventriculo cordis a Deo posita, non sit simplex animæ substantia, vel facultas incorporea, sed corpus insiti calidi, spirituosaque substantia fixa & ingenita in densiore cordis corpulentia, statim Senex ipse confirmat, adjiciens Mentem istam nutriri pura & illustri substantia nata ex secretione sanguinis; quam substantiam alimentarem sibi desumit e proxima cisterna sanguinis, scilicet e cauitate sinistri ventriculi; nam in primis animæ substantia simplex incorporea, vel eius facultas vlla non nutritur; sed alitur solum corpus viuens & animatum. Deinde quum omnes partes viuentis enutriantur alimento sibi familiari, suæque naturæ congeneo; simili; & proportionato: quumque partes in corpore viuentes & animatæ, sint omnes appellatæ solidæ, tum quoad sui substantiam crassam & densam, a prædominio terream & aqueam; tum etiam quoad sui substantiam spirituosam, secundum prædominium tam igneam, quam aeream: vult Hippocrates densiorem omnem solidarum partium corpulentiam, in qua vel aqua, vel terra prædominatur, ali sanguine similiter denso & crasso pariter a prædominio terreo & aqueo, de quo Aristoteles ita; (n) *Sunt autem & lac, & sanguis amborum quidem communia, & aquæ, & terræ; magis autem vt plurimum terræ.* n 4.meteo. t. 41.
Quin & Hippocrates ipse sanguinem ponit a prædominio aqueum, & speciem quandam aquæ, scribens, (o) *Sanguis enim non est natura calidus; neque enim alia aliqua aqua: sed calescit: multis autem videtur natura calidus esse.* id est igneus a prædominio; nam Hippocrates calidum fere semper pro igne ponit. o de corde f.
Huiuscemodi vero sanguis, in quo terra multum & aqua dominatur, aptus alere partium solidarum crassiorem substantiam, continetur in dextro ventriculo cordis, primam sui generationem habens in hepate, quod locatum est in imo ventre intestinorum, ex cibis, & potibus ortus: Qui quidem sanguis venosus, etiam Aristotelis decreto non est calidus per se, pariter & alibi non semel; ait enim, (p) *His ita præfinitis, apertum iam est, sanguinem quodammodo calidum esse, videlicet ei, quale est ei sanguini esse, perinde quasi aquam feruentem nomine vno significemus: At vero subiecto, & quod tandem quum sit, sanguis est, non calidus est: & quodammodo per se calidus, quodammodo non per se calidus est; caliditas enim in eius ratione inest, quemadmodum albedo in albi hominis ratione; ut eo qua sanguis per affectionem siue passionem est, non per se calidus est. Pari modo de sicco & humido statuendum est: quapropter in eiusmodi rerum natura partim calida & humida sunt: sed separata congelascunt, & frigida esse videntur, qualis est sanguis: partim calida crassioraque sunt, vt bilis: sed separata ab eorum, in quibus habentur, natura, contra afficiuntur: quippe quæ refrigerantur, atque humescant; sanguis enim siccior redditur, bilis autem flaua humidior.* Itaque sanguis venosus, de quo hic agitur a prædominio terreus est & aqueus, proindeque sua natura non calidus, non igneus; adeoque non aptus alere spirituosam substantiam insiti calidi cordis, quæ secundum prædominium est ignea. & infra, (q) *Iam non nullis accidit, vt eructatum quoddam excrementum sudarent propter vastum corporis habitum, scilicet quum corpus laxum fluxumque esset, sanguisque præ cruditate humesceret imbecillitate caloris, qui exiguus venulis inclusus concoquere non posset: Omne enim, quod aquæ & terræ commune est, crassescere, quum concoquitur, dilutum iam est. alimentum autem, & sanguis mistum ex ijs est,* secundum prædominium

p 2.de part. c.3.

q 3.de part. c.5.

sci-

ſ 1. de ſan. tu. c. 2.

ſcilicet. Galenus etiam id aſſerere non dubitat aiens, (ſ) *In ſemine plus eſt ignea ſubſtantia, atque aerea: in ſanguine aquea, terreaque: quanquam præpollet in hoc quoque calidum frigido, & humidum ſicco.* Quæ proprie vera ſunt de ſanguine venoſo, dextrique ventriculi cordis, ex quo nutritur partium ſolidarum omnium ſubſtantia craſſior & denſior, quæ pariter eſt cum dominio terræ & aquæ, in comparatione ad ſanguinem arterioſum, & ſiniſtri ventriculi cordis, qui ſanguis eſt cum ignis, & aeris prædominio; quo proprerea tanquam alimento ſimili & familiari nutritur ſubſtantia ſpirituoſa innati calidi partium omnium, quod igneum eſt a prædominio, & ab Hippocrate pariter, atque a Democrito vocatur anima & intellectus, ac omnino mens. Quum tamen iſte ſanguis venoſus in comparatione ad pituitam & melancholiam ſit calidum, & collatus ad bilem vtramque ſit humidus; itidem & ad ſemen comparatus: non tamen id intelligendum eſt de ſanguine arterioſo, qui magis eſt igneæ naturæ particeps quam ſemen; quod in ſui conſtitutionem multum aſſumit venoſi ſanguinis. Ceterum quia nomine ſanguinis antiquiores venoſum fere ſolum ſignificabant, quum in arterijs non ſanguinem, ſed ſpiritum valde diuerſæ naturæ contineri dicerent; vnde Galenus volumen integrum compoſuit ſub hoc titulo, *An ſanguis in arterijs contineatur*: & Hippocrates in præſentia ſuccum in ſiniſtro ventriculo cordis contentum non appellat omnino ſanguinem, vt comprehenſum in dextro, ſed puram & illuſtrem ſubſtantiam ex ſanguinis diſcretione natam, ſcilicet humorem ſynceriorem e ſanguine craſſo terreoque ſecretum. Qui quidem humor eſt ab Ariſtotele quoque ſanguis natura ſua calidus & humidus (t) conſtitutus; adeoque nutrimentum aptum ſpirituoſæ ſubſtantiæ a prædominio igneæ; quam & ipſe nuncupat, non quidem animam, ſed ſine qua non poteſt eſſe anima, quam propterea ignitam in corde ponit aſſerens, (u) *Principium venarum* (hoc nomine complectitur & arterias) *ſanguinis cor: non enim per hoc, ſed ex hoc pendent omnes. Alias igitur virtutes animæ impoſſibile exiſtere ſine nutritiua. Hanc autem ſine naturali igne: in hoc enim natura igniuit ipſam.* Hippocrates autem cum Democrito putauit animam & mentem eſſe vnum & idem, ac eſſe calidum inſitum, & ignem natiuam ſpirituoſamque ſubſtantiam corpoream in corde fixam, & ali ſanguine puro arterioſo, qualem ſegregatum a venoſo craſſiore dextri ventriculi, ſibi trahit allicitve per arterias coronarias, e ventriculi ſiniſtri cauitate, quam ait eſſe proximam ſanguinis ciſternam, ad cauitatis dextri ventriculi diſcrimen, quæ craſſiſſimo ſepti corpore interpoſito diſtat ſatis a ſiniſtri ventriculi ſubſtantia. Sanguinem autem iſtum, quo nutriri dicit Hippocrates mentem hominis in ſiniſtro cordis ventriculo exiſtentem, optime deſcribit, puram & illuſtrem ſubſtantiam, natam ex ſecretione ſanguinis; quia ſuccus in laui ſinus cauitate ciſternave contentus, eſt arterioſus ſanguis, halituoſus, purus, floridus, defæcatus ab omni ſorde, qua redundat & inquinatur ater & craſſus ſanguis in dextri ventriculi cauea, veniſque inde naſcentibus contentus: Quæ quidem arterioſi ſanguinis materia ſubſtãtiaq. propterea claro nitore fulget illuſtris, & eſt quoquopacto ſplendida: & ortum habet ex ſecretione ſanguinis puri ab impuro, facta per tranſcolationem, tranſductionemque ſucci ſubtilioris

t 3. de part. cap. 5.

u de vit. & mor. c. 10.

e dextro

e dextro in ſiniſtrum ventriculum, ſeu ex venis in arterias, per anguſtiſſimos ductus: de qua via ſanguinis latius in Quæſito de Duplici ſanguinis Euripo tractamus inferius: vbi probamus etiam ex profeſſo, partium ſolidarum omnium craſſiorem ſubſtantiam ali ſanguine venoſo ſimiliter craſſo; ſpirituoſam vero tenuiorem, quæ calidum eſt inſitum cuique membro, nutriri ſanguine arterioſo; proindeque ſubſtantiam vtramque viuentem in quoque membro, conſimili nutrimento, ſuæque naturæ familiari refici & conſeruari. Pulchre vero dicit Hippocrates, Mentem hominis in ſiniſtro cordis ventriculo inſitam, hoc eſt ſubſtantiam ingeniti calidi ſpirituoſam in ea parte fixam, ali pura & illuſtri ſubſtantia, ex ſanguinis ſecretione nata, deſumpta e proxima ciſterna eiuſdem ventriculi, nobili metaphora dicens, *Adſumit autem alimentum ex proxima ſanguinis ciſterna, radios ſuos eo immittens, & depaſcens*. Nimirum his alludit ad illam æuo ſuo vulgatam Empedoclis & Heracliti ſententiam de Sole, quem in Magno Mundo fontem caloris & luminis, enutriri volunt vaporoſa ſubſtantia, ſurſum ad ſe attracta de mari, lacubus, & alio quouis humido telluri circumfuſo; immiſſis proprijs ad terram radijs, quibus veluti ſiphonibus, atque vaſis oblongis, cauisque ramis ſambucinis, ad ſe iugiter alimentum attrahit, attrahendoque depaſcitur, & abſumit aſſidue maria, lacus, & flumina terræ, ſicuti de propoſito veterum iſtorum refert (y) Ariſtoteles: Ita ponit Hippocrates in Microcoſmo Cor, fontem caloris, & lucidæ ſubſtantiæ ſpirituum influentium, nutriri, quoad ſui partem ſpirituoſam igneam, quam putat animam, & mentem appellat, halituoſo ſanguine puro & florido, quem ſibi ſumit atque trahit de ciſterna ſiniſtri ventriculi, ſuis ad eam radijs immiſſis, hoc eſt ramulis multis arteriarum duum coronariarum; quæ naſcuntur prope baſin cordis ex aorta, in læui ventriculi caueam terminum ſuæ originis habente. Libenter autem in propoſito ſumit Hippocrates radiorum metaphoram eo quoque nomine fortaſſe, quod Græca vox *actinas* qua nunc vtitur, homonyma prorſus eſt ad ſignificandum & radios, & ſambuci ramos, qui detracta facile medulla molliori, caui ſunt ad inſtar ſiphonum humoris attractoriorum: & vaſa, in quæ pridem iaciebantur oboli, Pauſaniæ teſtatu. Quare cordis implantatum calidum, ſpirituoſaque ſubſtantia ignis inſiti per arteriæ coronariæ geminæ ramulos, de læui ſinus lacuna ſibi ſumit in alimentum puram & floridam, ſiue claram halituoſi ſanguinis ſubſtantiam; *velut ex ventre inteſtinorum alimentum non naturale exiſtat*: nempe relicto ſanguine craſſo & atro dextri ventriculi, qui ſanguis genitus primum ab hepate in ventre inteſtina continente, per venam cauam veluti per tubum influxit in alteram ciſternam remotiorem, quæ locum habet in dextro ventriculo; quia ſanguis hic impurior & craſſior, vt aptus eſt alere ſubſtantiam craſſam, & denſam terreſtrem & aqueam ſolidarum partium; ita diſſimilis prorſus eſt, & alienum a natura ſubſtantiæ ſpirituoſæ calidi natiui, & ignis innati quibusque partibus viuentibus inſiti; proptereaque calidum inſitum cordis non habet ſibi naturale, hoc eſt naturæ ſuæ congeneum alimentum, & proportionatum illum ſanguinem venoſum dextræ ciſternæ cordis, ſed ſolum arterioſum ſiniſtræ. Quoniam vero naſcens e ſiniſtro ſinu cordis arteria continuo motu

y 4. meteo. cap. 2.

Valuularũ vsus in corde.

constrictionis & dilatationis alimentarium sanguinem continet in perenni fluctuatione; ne dilatata totum ad se raperet contentum in læua cisterna, vel saltem ne retardaretur influxus alimentarij sanguinis ad spirituosam cordis substantiam; quæ quo rarior est & calidior, eo dissipatur assidue multum, iugique proinde celerique ac multa nutritione opus habet, indigetque sanguine spirituoso non pauco semper abundante in sinistri ventriculi cauitate, iuxta (a) Coi doctrinam; propterea natura sagacissima valuulis optime claudentibus liberum excursum, impulsumque nimium, attractionemque immodicam halituosi sanguinis in aortam impediuit; eas postea referans ad oportunitatem: qua de re suo loco latius infra. Dum itaque constituit Hippocrates, mentem hominis esse in sinistro ventriculo cordis; & enutriri sanguine puro desumpto de proxima cisterna; renuereque sanguinem crassum & atrum, tanquam alienum a natura sua; nomine mentis non indicat simplicem animæ substantiam, facultatemve illius vllam; etenim anima non alitur, nec ipsius vlla facultas; sed enutritur solummodo substantia corporea viuens materialis, & omnino corpus animatum, vt ait (b) Aristoteles, & existimat (c) Hippocrates: at nomine mentis, quæ residens in corde nutritur pura & illustri substantia sanguinis arteriosi, segregata a venoso dextri ventriculi, nihil aliud indicat quam corpoream substantiam, quæ pars est cordis rara & spirituosa, & proprie calidum insitum & implantatum, actuans, & perficiens, & Hippocratis opinione viuificans, & animans eiusdem visceris partem carneam substantiæ crassioris & densioris a prædominio terrestris & aqueæ; quum ipsa sit a prædominio ignea, & ignis connatus, quem Hippocrates appellat calidum, cum Democrito censeat esse substantiam animæ, ac mentem. Verum enimvero quia calidum hoc implantatum, vt pote pars homogenea & similaris, vniusmodi prorsus est in omnibus vniuersi corporis partibus heterogeneis, quæ solidæ nuncupantur a Medicis, & instrumentales; idcirco mens eadem ab Hippocrate ponitur in sinistro cordis ventriculo pariter & in cerebro, & in alijs quoque partibus animatis; quam propterea nuncupat hoc in loco *reliquam animam*; non enim distinguit animam a mente, Democriti sententiam recipiens; & in singulis particulis agnoscens eandem spirituosam substantiam igneam insiti calidi. Censuit igitur Hippocrates vna cum isto calido fixo, singulisque partibus insito, vniuersæque corporeæ moli coextenso, pariter etiam animam coextensam esse, quam cum eo prorsus identificari iudicat, & appellat promiscue mentem, & animam; a qua mente calidoque natiuo constituit in homine vitæ functiones omnes prouenire tam naturales, quam vitales, nec non etiam animales appellatas, potissimumque (d) cognitrices atque principales, vt antea vidimus. Et propterea Mens vt in corde, maximeque in eius ventriculo sinistro, in quo facile valdeque sanguis æstuat, irascibilis facultatis operationes exercet; ita prorsus in cerebro functiones cognitrices omnes phantasiæ, sensusque communis edit; vt (e) alibi scribit Hippocrates. Quare mentem ipse (f) quandoque ponit in corde, quandoque in (g) cerebro; semper nomine mentis, & animæ promiscuo significans calidum insitum, substantiamque spirituosam igneam in toto corpore diffusam, illique coexten-

a 1. aph. 14

b 2. de an. t. 37. 46. & seqq.

c lib. de alim.

d lib. de carnib.

e de morb. sacr.

f lib. de corde.

g 6. epid. de insan. de morb. sacr.

tenſam: Nomine vero corporis, ab anima menteque contradiſtincti, ſemper intelligit ſubſtantiam craſſam & denſam a prædominio terream & aqueam, in omnibus particulis viuentibus a calido natiuo igneo viuificatam & animatam. Quamobrem, vt ad præcipui Quæſiti determinationem accedamus, ſenſus Hippocratici ſermonis ex Epidemijs abſte prolati, Vir Cl. mihi videtur eſſe, bilem atram efficere homines epilepticos, vbi morbus ab eius craſſitie copiaque productus, irrepat in corpus denſum & organicum cerebri, vitians eius conformationem obſtructione meatuum, per quos a cerebro debet influere ſpiritus animalis vber, expeditum ſenſum & motum partibus alijs exhibiturus. At eandem atram bilem homines reddere melancholicos, vbi morbus ab ea naſcens, vel ab eiuſdem vaporibus tetra qualitate fædis exoriens, irrepſerit in mentem, hoc eſt læſerit implantatum cerebri calidum, ſpirituoſamque ſubſtantiam viſceris igneam inſitam infecerit; quam Hippocrates mentem & animam appellat & iudicat cum Democrito; ſiquidem ægritudo melancholicos homines efficiens, eſt intemperies ab atra bile proueniens. Vbi vero bilis atra cum morbo ſuo ſe tranſtulerit e ſubſtantia ſpirituoſa calidi naturalis ignei ad corpus cerebri craſſius terræ dominium habens & aquæ; tunc homines e melancholicis fiunt epileptici: Sed vbi viciſſim atra bilis e craſſa denſaque cerebri corpulentia ſe contulerit cum ægritudine ſua in ſpirituoſam ſubſtantiam calidi natiui inſiti cerebro, tunc homines ex epilepticis euadunt melancholici. *Determinatio Quæſiti.*

Galeni, Platonis, Auerrois, & Viri Cl. placita de propoſito conſiderantur. Cap. VII.

NEque vero, ſicuti recte cenſes, inclyte Vir, audiendus eſt in propoſito Galenus, (a) qui nomine mentis intelligi vult ab Hippocrate cerebri naturalem temperaturam; etenim Cous agit de illa re ſub nomine mentis, quam & partem appellat, & ægrotare dicit, morbumque in ſe recipere proriſus eo modo quo corpus in ſe recipit ægritudinem; quamque mentem alibi (b) ſcribit enutriri ſanguine puro, & illuſtri de ciſterna cordis aſſumpto; quum certum ſit, etiam Galeno, temperaturam non ali, non ægrotare proprie, nec eſſe partem animantis; ſed horum attributorum vnumquodque conuenire ſolum corpori viuenti & animato, vel eius integrali parti, temperaturam in ſe habenti. Sed animæ, mentiſque nomine ſemper intelligit Hippocrates in allatis locis plurimis, vt viſum eſt, partem corporis, quæ phantaſiæ, ſenſusve communis eſt inſtrumentum, & omnino calidum natiuum inſitum, quod eſt ſpirituoſa ſubſtantia ſolidæ partis a prædominio ignea, craſſiorem aliam cerebri corpulentiam organicam, frigidam & humidam a prædominio, viuificans & actuans; quam a Democrito ſumpſerit Hippocrates animam & mentem eſſe rem eandem cum inſito calido & igne natiuo cuique viuenti parti congenito.

a 2. loc. aff. c. 7. & in cō. 6. epid. loc. cit.

b lib. de corde.

Platonem autem ſimiliter ego tecum audio, dum ait mentem non aliter affici quam per hæreſim, quum alias ipſa ſit inalterabilis, & immortalis: at

E 2 Hip-

Hippocrates mentem istam incorpoream non agnouit, neque considerat in proposito Populariuim loco; sed nomine mentis intelligit phantasiæ, sensusque communis instrumentum corporale, substantiamque spirituosam insiti calidi secundum prædominium igneam, adeoque partem corporis materialem, alterabilem ad interitum, & morbis materialibus obnoxiam; vt late probauimus antea.

Nec Auerrois illa ratio, quam affers, Vir Cl. nostras perturbat explicationes; etenim color ater atque tenebricosus, non solum male afficit oculos, quos præter modum congregat; verum etiam rerum obscurarum imagines, post visus iudicium diu conseruatæ sub habitu memoriæ in organo phantasiæ, mire misereque torquere solent in melancholicis ambos interiores sensus, qui sensibilium omnium differentias agnoscunt, post exteriorum sensuum functiones. Quin & melancholicus humor, aut vapor ipsius, concitatus in cerebro varias imagines & laruas in phantasmatibus, in imaginationis organo conseruatis, effingit non minus terribiles in vigilia melancholicorum, quam in bene valentium etiam insomnijs. Quæ spectra sensui-communi, & phantasiæ oblata nimium percellere solent & angere patientes; quod luculenter edocet Hippocrates agens De Virginum morbis: Quem locum vberius tractabo respondens ad alterum Quæsitum inferius. Quare concedentes Auerroi, Colorem nihil efficere posse, nisi sentiatur: negamus colorem, qui potest organum sui sensus alterare, alterandoque dolorem aut voluptatem afferre, vt ait Auerroes ipse tibi, non esse qualitatem actiuam, neque rem quampiam generare: non ne agit, dum alterat organum sensus? non ne rem aliquam generat in organo, dum vehementior solutionem continui procreat doloris causam, vel nimium congregando sensorium, vt color nigerrimus in obscurissimo loco diu spectatus, vel nimium disgregando, vt color albissimus ambulantibus diem integram per niues, aut intensissima lux intuentibus iubar Solis, & alia corpora luminis refractione reflexuve fulgentissima? Non incutit certe metum melancholicis exterior obscuritas sed hoc efficiunt interiora spectra rerum terribilium, in organo phantasiæ conseruata, & varie a vaporibus ex atra bile scaturientibus tum agitata, tum etiam efformata recens. Non sunt autem illæ tenebricosæ melancholicorum laruæ mera priuatio, ac omnino non entia, vt obijcitur: sed habent fundamentum in atræ bilis fuligine tetra, quæ corporalis est exhalatio, qualitates proprias obtinens positiuas, quibus percellit instrumentum phantasiæ, sensusve communis innixum spirituosa substantia naturalis ignis, insitique calidi; quod Hippocrates cum Democrito suo mentem & animam appellat, & opinatur.

Nec animales etiam illi spiritus, quantumvis tenuissimi, renuere mihi videntur admistionem exhalationum tenebricosarum, in quas abierit resoluta secundum partem atra bilis in cerebro. Non ne tenuior illis ignis elementaris admittit permistionem terræ crassioris & aquæ in misto? Dabo lubens, eosdem spiritus, ob magnam sui raritatem tenuitatemque, solitarios minime colorari posse. Verum existimo te concessurum, Vir Cl. coniunctam massam ex animalibus spiritibus, qui sunt portio sanguinis halituosior, & ex fuli-

ligìnibus atræ bilis crassioribus, eam consistentiam induere, quæ facile coloretur, atque melancholicorum imaginationi, sensuique communi referat atra & horribilia spectrorum terriculamenta; nam quotidie perspicere potes raram tenuemque flammam, quæ fumus ardens est Aristoteli, (d) coloratam, alias rubram, alias flauam, alias viridem, alias etiam cæruleam, pro materiæ ardentis varietate: Quin & fumum infectum atro colore nunquam non inspicies. Immo vero, quid ego tam facile concedo spiritus animales, ob raritatem tenuitatemque substantiæ minime colorari? non ne tenuior illis est aer iste nostras, ex quo simul cum halituosa parte sanguinis Medici plurimi cum (e) Galeno censent constitui spiritus ipsos? Nihilominus aerem colorari posse monstrat experientia, (f) Lucretij purissimo carmine laudata,

Nam certe iaci, atque emergere multa videmus
Non solum ex alto, penitusque, vt diximus ante,
Verum de summis ipsum quoque sæpe colorem.
Et vulgo faciunt id lutea, russaque vela
Et ferrugina, quum magnis intenta theatris
Per malos volgata trabesque trementia flutant.
Namque ibi consessum caueai subter, & omnem
Scenai speciem patrum, matrumque, Deorumque
Inficiunt, coguntque suo fluitare colore.
Et quanto circum mage sunt inclusa theatri
Mœnia, tam magis hæc intus perfusa lepore
Omnia conrident concepta luce diei.

d 2. de gen. t. 28. 1. meteo. su. 2. c. 1. 4. meteo. su. 3. c. 2.
e 5. de decr. c. 3. & l. 7. c. 3. & alibi passim.
f lib. 4.

Quod & ego non semel animaduerti. Sed in viridario sæpius aerem inter herbas & parietem horti viui viridem apertissime colore saturo in meridiano Sole. Qui quidem color, cuiuscunque naturæ sit, siue realis, vt ego censeo, siue apparens & intentionalis, vt multi dicunt, organum visus mouet: quidni similiter-affecti spiritus animales instrumentum phantasiæ, sensusque communis moueant ad atrarum rerum imaginationem? Quin & quotidie perspicio radios iubaris per vitra colorata transmissos eodem colore prorsus infici, ac inficere aerem, per quem transeunt: sic igitur & animales ipsi spiritus per vapores atræ bilis dum transeunt infici possunt; quum radijs solaribus rariores, tenuioresque non existant; & infecti tetro colore, phantasiæ, sensuique communi tetras imagines repræsentare, quibus percelluntur maxime melancholici. Ceterum de spiritibus his influentibus nomine mentis hic non agit Hippocrates; verum de spirituosa substantia solida calidi fixi; quam a furuis atræ bilis vaporibus, exhalationibusve multo facilius infici posse, te mihi daturum arbitror. Istam vero spirituosam cerebri substantiam implantatam in melancholicis ægrotare censeo morbo in intemperie cum materia: & esse peculiare phantasiæ, sensusque communis instrumentum: & ab Hippocrate nuncupari nomine *Mentis* in Epidemijs abste propositis.

Hæc ea sunt, inclyte Citesi, quæ mihi nunc occurrunt de tuo primo Quæsito respondenda. Te vero rogatum velim, vt excusatam habeas responsi tarditatem; namque tuas litteras habui Patauij non ante finem Octobris,

dum

dum me Bononiam versus accingerem; quo vbi perueni, publico docendi munere distentus, alijs istis meditationibus vacare non potui, nisi nefastis diebus & paucis & interruptis. Quæ temporis angustia cogit etiam me nunc differre responsionem ad secundum tuum Quæsitum *de Diuino in morbis* in ferias proximas Lupercales. Vale Vir doctissime, meque tui summum obseruatorem ama. Dabam Bononiæ die xxx Decembris MDCXLIII.

Ad secundum Quæsitum de Diuino in morbis prænoscendo ex Hippocratis iussione Resp. Liceti. Cap. VIII.

Illustrissimo Viro D. FRANCISCO CITESIO Medico Regio & facult. Pictau. Decano Fortunius Licetus B. A.

a 1. progn. init. OPtime scio (Cl. Citesi) tibi viro sapienti pauca satis esse ad intelligenda mea sensa de Diuino in morbis obseruando secundum (a) Hippocratis decreta. Sed quum neque mediocribus ingenijs (quibus aliquando publici iuris factæ, communes erunt istæ meæ commentationes) pauca sufficere possunt ad mea cogitata de proposito percipienda: neque mihi pauca similiter satis esse valent ad meam sententiam exprimendam de multiplici diuino, quod ibi Coum indicare censeo: deque problemate vetusto, controuerso, & obscuro apud omnes omnis æui scriptores, nouiter explicato; quippe, vt ait b Plin. præf. ille, nimis (b) *ardua res est, vetustis nouitatem dare, nouis autoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubijs fidem, omnibus naturam, & naturæ sua omnia*: Quæ singula mihi peragenda sunt, vt iussioni tuæ pateam, faciamque satis: Patere, vir eximie, vt mihi simul & illis consultum vtcumque sit longiuscula & aperta magis meditatione. Sic igitur de secundo tuo quæsito multo plura quam de primo mihi dicenda sunt.

Diuinum in morbis non esse Qualitates occultas. In primis vna tecum sentio, non esse cum plurimis nostri seculi Medicis confugiendum ad occultam qualitatem, totiusque substantiæ proprietatem Fernelianam; etenim omnibus in morbis obseruare nunquid adsit occulta qualitas, totiusque substantiæ proprietas, omnino superuacaneum est; quum frequentissimæ sint ægritudines naturam habentes in apertis qualitatibus. Deinde quid aliud est, ad occultas istas qualitates, & ad ignotam totius substantiæ proprietatem confugere, quam aperte fateri, se vere nescire quid sit illud diuinum, quod Hippocrates iubet Medicum perdiscere præscereque num insit in morbis? Nonne qualitas occulta penitus est ignota? nonne substantiæ totius proprietas quid proprie sit, latet autorem suum, & omnes eius asseclas? Certe qui Medici, Philosophique referunt ad occultas qualitates, & ad latentem substantiæ totius proprietatem Maris fluxum & refluxum, acus magneticæ conuersionem ad polum, succini vim paleas attrahentem, morborum pestilentium originem, & alia complura cognitu difficilia, speciose profitentes ignorantiam suam de propositis problematis, an-

tiquæ

tiquæ Scholæ dicterium, *Per verbum Nescio soluitur Omnis Quæstio*, in vsum reuocare videntur, & plane confugere ad Asylum Ignorantiæ. Deinceps autem Diuini nomen quomodo tribuere possunt occultæ qualitati, latentique substantiæ totius proprietati? sic diuinum quid esse dicant (c) materiam primam, priuationem, motum, (d) & alia propter exilimam entitatem cognitu difficilia, mentibusque mortalium abdita plurimum, errore palmario. Recte tu Vir Cl. viam istam philosophandi non ingrederis, at eam auersatus, firmiorem doctrinam expostulas in explicatione sermonis Hippocratici. Pariter a te sum, dum diuinum in morbis obseruandum, censes non esse morbum comitialem: tum quia, licet epilepsia sacer morbus atq; diuinus a nonnullis appelletur; siue, vt ait Aristoteles, quod eo laborauerit Hercules, a (e) Gentilitate pridem inter Deos relatus, & cultus; siue, vt inquit (f) Hippocrates, quia curaretur a Magis incantationibus; quicquid aliter (g) Galenus asserat; attamen habet causas, & curationes pure physicas: tum quia satis ipsum eximit Hippocrates e numero morborum diuinitatem habentium inquiens, (h) *De morbo sacro appellato sic se res habet. Nulla re videtur mihi alijs diuinior esse morbis, neque sacratior; verum naturam habet, quam etiam reliqui morbi, vnde fit. Homines vero naturam & causam eius diuinam putauerunt præ inexperientia & admiratione, propterea quod reliquis morbis nulla re similis est; & per inopiam quidem quod non cognoscunt, diuinitas ipsi conseruatur. Per abundantiam vero & parabilem modum sanationis medentur: exoluuntur enim aut expiationibus aut incantamentis.* & cetera, quibus fuse demonstrat nihil esse diuinum in epilepsia generatim, de qua latissime differit in eo volumine De Sacro morbo. Quod quidem miror a Cornario scribi, *Non germinum Hippocratis, sed memorabilis tamen viri hunc librum Galenus esse dicit, tum quod ad dictionem, tum quod ad sententiam attinet. Hippocratis autem neque dicendi modum, neque sententiarum acumen in ipso esse.* Nam in primis Hippocrates quum multa scripserit in omni ætate sua, qui valde senex obijt, non eundem scribendi modum, nec idem sententiarum acumen habere potuit iuuenis, atq; grandæuus; quum dies diem doceat; & posteriores cogitationes sint sapientiores, vt ex (i) Euripide (k) Tullius etiam accipit; & exercitio stylus, modusque dicendi perficiatur, altereturque plurimum. Addo confitentem, hunc librum esse viri memorabilis, acumen sententiarum illi non posse tollere: Quod tamen in toto libello passim animaduertitur, & speciatim dum necessarijs plane demonstrationibus ostenditur, morbum comitialem non habere quidpiam in se diuini supra morbos alios quicunque pendent a causis pure physicis. Præterea Galenus, obseruatu quoque Brasauoli, non vno in loco citare videtur hunc librum, tanquam Hippocraticum; sed speciatim vbi commentarijs librum alium Hippocratis illustrans, infit, (l) *Alij sacrum morbum falsa opinione decepti appellauerunt, sicut in libro de sacro morbo explicatum est.* & alibi, (m) *Constat enim vt Hippocrates nullo suo libro causam ægrotationis in Deos refundat, quos Blitus, id est percussos vnde nam ducti veteres ita vocarint, volumine de victu acutorum morborum ostendit: hic igitur liber confisse verus germanusque est. Et libro, qui est de sacro morbo, multa quoque scripta sunt ad obstirpandam suspicionem eorum, qui Deum mittere ægrotatia contendunt. Non igitur comitialem putamus*

di-

c 1. phys. t. 69.
d 3. phys. t. 12. 13. 14. 15.
Non epilepsiam.
e 30. sect. probl. 1.
f de sacr. morb.
g 6. epid. com. 6. t. 7.
h de morb. sac.
i in Hippolytho.
k Philip. 12.
l 6. epid. com. t. 7.
m 1. prog. co. 1. t. 1.

diuinum haberi morbum. Si namq. Galenus opusculum de sacro morbo genuinum Hippocratis non existimasset, ab re citaret illud in confirmationem opinionis Hippocraticæ. Ceterum quid hæc moror? Hippocrates ipse volumen de sacro morbo suum agnoscit, & citat in opusculo de Insania (quod locatũ est inter eius epistolas) inquiens, *Quemadmodum in libello de morbo sacro dixi, Insanienti necesse est præ humiditate cerebrum, in quo animæ sunt opera, moueri: ubi videlicet humidius quam pro natura fuerit.* Hanc autem sententiam explicatiorem legimus circa finem operis de sacro morbo, posteaquam multis docuerat, in cerebro esse omnia fere animæ opera præstantiora, vt vidimus in superiore Quæsito; verbis ipsissimis, *& insanimus quidem præ humiditate: quum enim humidum fuerit, quam pro natura, necesse est moueri: ubi vero mouetur affectio, necesse est, neque visum quiescere, neque auditum, sed alias aliud videre, & audire, & linguam talia dicere, qualia semper ac singulis vicibus viderat, ac audierat.* & cetera. Quæ quum veluti propria citentur ab Hippocrate in genuino suo Tractatu *de Insania*; certo certius est; librum *de morbo sacro* germanum Hippocratis esse; proindeque morbum comitialem non esse diuinum, vt eo libro late demonstratur a Coo. Pariter vna tecum sentio, diuinum in morbis obseruandum Hippocratica iussione, non esse dies decretorios; quia non erat iubendum vt obseruaretur, si adessent in morbis; quum in omnibus morbis adsint; & vltro semper obseruentur a Medicis omnibus, ex arte Medicinam facientibus: & quia reuera nihil diuini peculiariter in se continent critici dies.

Non dies criticos.

Galenicam opinionem de ambientis aeris constitutione nihilo magis firmam prædictis & ego censeo; licet aeri tribuerit antiquitas nomen diuini, dum sub aperto degentes aere, sub *dio* manere dicunt: & aeris apertas regiones appellant *Dias luminis oras*; & in aere, præter primas qualitates, inesse valeant aliæ, secundæ nuncupatæ, latentiores, pestilentium, & epidemicarum constitutionum procreatrices. Ceterum nec eiusce modi pestilentis aeris constitutio timeri debet in omni morbo, nec in plurimis; quum raro admodum contingere soleat. Nec etiam dubitandum erat Hippocrati, num Medicus aerem obseruaret in morbis; quum aer inter sex illas res nonnaturales numeretur, de quibus rationem non habere non potest Medicus in omni morbo. Neque magis de aeris constitutione, quam de quinque rebus alijs oportet Medicum esse sollicitum, vt de hac tantum Hippocrates peculiarem prænotionem iniunxerit. Sed tandem istam explicationem Galeni funditus euertit Hippocrates ipsemet in calce libelli sui de sacro morbo, scribens hac ratione morbos omnes fore diuinos; quum in omnibus actiuitatem habeat aeris constitutio, per Solem, frigora, & ventos agitatã varie; quippe singula ista diuina esse dicit, his fere verbis, *Hic vero morbus sacer appellatus, ex ijsdem causis oritur, a quibus etiam reliqui; ab accedentibus nimirum, & a decedentibus, veluti frigore, Sole, ventis; quæ & transmutantur, & nunquam quiescunt: Hæc autem sunt diuina. Quare nequaquam hunc morbum ab alijs discriminare oportet, neque reliquis morbis diuiniorem putare; sed omnes diuinos, omnesque humanos*, habita ratione ambientis nos aeris. Non igitur diuinum hoc Hippocraticum in morbis, est occulta proprietas, non Epilepsia, non dierum criticorum idea, non aeris vlla constitutio.

Non aeris constitutionem.

Opi.

Opinio propria introducitur, qua decernitur, diuinum huiuſmodi multiplicis eſſe generis, & primum quidem eſſe Prognoſticum, quod eſt vere diuinatio Medica. Cap. IX.

EQuidem dum attente conſidero ſermonem integrum Hippocratis, in procœmio Prognoſticorum aſſerentis, *Nihil perinde Medico conducibile cenſeo, quam vt prudentem ſe præſtare laboret. Si enim apud ægros præterita, præſentia, & futura; atque ea quæ ipſi inter narrandum omiſerunt, nouerit prædixeritque; nihil, quod ægris vſui fuerit, ignorare putabitur; quo fit, vt audentius homines Medico ſeſe committant. Etenim per quam ſalutarem adhibebit curationem, ſi futuras affectiones præuiderit. Nam fieri non poteſt vt omnes ægros ſanitati reſtituat; quanquam hoc multo præſtantius erat quam futura præcoſcere. Igitur quum homines intereant, alij quidem ob morbi vehementiam, antea quam vocetur Medicus: nonnulli vero, vocato licet Medico, repente moriuntur: ac alij vnico duntaxat die: alij paulo longiori ſpacio vitam extendunt, priuſquam Medicus arte ſua ſingulis morbis occurrendo reſiſtat. Proinde harum affectionum naturas noſcere oportet, quantum videlicet corporis viribus ſint ſuperiores. Quin etiam ſi diuinum quidpiam morbis ineſt, huius quoque prouidentiam perdiſcere; ſic enim optimo iure & admirabilem, & bonum ſe præſtabit Medicum, quos enim ſuperſtites fore cognouerit, eos rectius quoque ſeruabit, vt pote ex multo tempore ſingula conſulto perpendens. Itaque morituros, victurosque præſentiens, atque denuncians, omnem prorſus calumniam vitabit.* Hæc Hippocrates vniuerſalia præcepta præmiſit ad ſuos tres libros Prognoſticorum. Quod autem peculiariter attinet ad illud, quo iubet Medicum prænoſcere, *Si diuinum quippiam in morbis ineſt*, mihi ſane videtur Cous plura diuina ſupponere, quæ valeant in morbis & eſſe, & non eſſe; quum tamen hactenus omnes fere Medici cenſuerint huiuſcemodi diuinum in morbis vnius eſſe tantummodo generis. Nos autem id multiplex diuinum Hippocraticum ad nouem genera putamus eſſe referendum. Ac primum quidem eſt ipſum Prognoſticum, quod omnes norunt eſſe diuinum quid, vel ex Hippocrate, qui non ſolum nunc aperte fatetur, Prognoſticum eſſe diuinationem quandam tum de futuro morbi euentu, tum de rebus occultis circa morbum, tam præteritis, quam præſentibus, quas æger & aſſidentes Medico non indicauerint: Vt Prognoſticum facere nihil aliud ſit quam diuinare prædicereque res occultas, & præteritas, & præſentes, & futuras, ad morbum attinentes: quod Hippocrates (a) indicat allatis verbis aperte; atque clarius alibi dicens, (b) *Vaticinationi ſimilis ars Medica videtur.* & mox: *Diuinationis hoc munus eſt, vt ex manifeſtis obſcura quidem cognoſcat, & ex obſcuris manifeſta, & ex præſentibus quæ futura ſunt.* & alibi ad Philopæmen, (c) *Aeque hæc vera eſſe, mi Philopæmen, credo; & ſunt ſane. Et non contemno ſomnia, maxime vbi etiam ordinem conſeruant. Medicina autem & vaticinatio valde cognata ſunt; quandoquidem & pater ambarum artium vnus eſt Apollo progenitor noſter, & præſentes & futuros*

I. Diuinum Prognoſticũ

a 1. prog. init.
b 1. de vict. acut.
c in epiſt.

morbos prædicens, & ægros & ægrotaturos sanans. Igitur ex Hippocrate Prognosticum est diuinatio quædam, & diuinum quoddam inuentum Apollinis circa morbos. Quam sententiam hausit a Coo Galenus, dum inquit,
d orat. suas ad art. c. 1. (d) Homo *nec diuinas artes omittit; siquidem in arte medendi tum Aesculapium, tum etiam Apollinem æmulatur.* & alibi: (e) *Ego vero sum mihi conscius, quod sæpius ex diuinatrice quadam arte potius, quam prænoscendi scientia medicina propria, visus sum eisdem coniectura assecutus futuræ accessionis insultum.* & alio loco, (f) *Cumque ceteri timerent, & faterentur se ignorare qualis esset futurus euentus morbi illius in iuuene, qui delirabat: Ego subridens, non multo post, inquam, fluorem sanguinis è naso patieris, & sic omnino a morbo liber euades. At illi ridebant, aiebantque nequaquam hæc diuinari posse: verum statim è dextra nare sanguis defluxit. Sed & sudorem, qui deinde superuenit prædixi, & copiosum alui deiectionem, & vomitum, & multa etiam alia, quæ ad naturam & curationem morborum attinent. Illi autem absunt, vt credant posse quippiam tale opus perfici, vt Vatum potius, quam Medicorum munus esse putent huiuscemodi præsagire.* Quin & alibi, post multa de symptomatibus Medicum Siculum Romæ vexantibus, cum audientium admiratione prænunciata, *Vna,* (g) inquit, *addenda est prædictis diuinatio; etenim dicam, quam de morbo suo laborans ipse habuerit suspicionem. Tum Glaucus ne de hac quidem diuinatione desperare se aiebat: Laborans autem incredibili hac pollicitatione in stuporem adductus, & acriter me intuens, quid essem dicturus attenta mente expectabat. Igitur dicente me, quod infestantem morbum pleuritidem esse putasset, ille ingenti cum admiratione huius quoque rei se testem exhibuit: id quod etiam affirmabat ex astantibus vnus, & qui paulo ante latus eius ex oleo fouerat.* & alio loco: (h) *Et cauebam ne præstigiaturæ opinionem merito referrem; quum iam etiam improbi quidam Medici ex diuinandi quadam arte, non ex speculatione medica me in morbis solere prædicere, me calumniarentur:* ne consimilia propositis alia multa congeram. Dum igitur Hippocrates in Prognosticorum proœmio iubet Medicum obseruare num insit in morbis aliquid diuinum, speciatim illud imperat, vt Medicus animaduertat, prius quam ad remediorum vsum se accingat, nunquid morbus ex eorum genere sit, in quibus diuinatio Medica, nempe Prognosticum, locum habeat, nec ne: nam vt aliqui morbi sunt adeo graues, aut adeo mali, qui remedia non admittant, vel ijs potius exasperentur; quique propterea solo Prognostico, sine remediorum vsu, relinquendi sunt: cuiusmodi sunt inter alios occulti cancri, quos Hippocrates (i) asserit, melius esse non curare; quia curati mortales cito pereunt; non curati vero longius tempus perdurant: Quare solo Prognostico relinquendi sunt: Et alij sunt morbi non ita graues, qui cum Prognostico remediorum etiam vsum postulant: Ita sunt alij leues adeo, salubres, & manifesti, vt nullis omnino Prognosticis indigeant; in quibus morbis propterea non inest aliquid huiuscemodi diuinum; sed prompte paucis, paratuque facilibus remedijs curantur, non requisito Medico, nec ab ægroto, nec ab ægrotantis affinibus, de morbi natura, vel euentu; qui salutaris breuiter ab omnibus, vt optatur, ita secure satis expectatur. Hoc apertissime colligitur ex verbis (k) Hippocratis antea propositis, in quibus Prognosticum adhibendum esse dicitur morbis vehementibus, & alicuius momenti. Id ip-

Marginal notes: e 2. de diff. feb. c. 7. — f de caus. procat. — g 5. loc. aff. c. 7. — h 10. simpl. — i 6. sect. aph. 38. — k 1. prog. init.

ipſum ratio ſuadet, enimvero diuinare (quod eſt, vt Medici faciunt in prognoſticis, ex narratis anteacta, & omiſſa, latentiaque conijcere, futuraque præſagire) deductum verbum eſt a nomine *diuinus*; quum diuinum quiddam, Deique, vel hominis Deo pleni, & afflati, munus proprium ſit, aut dæmonis, & omnino ſupra mortalis ſagacitatis ſortem, futura prædicere, vel occulta, tam præſentia, quam præterita, cognoſcere, ac in lucem proferre. Certe nos apud M. Tullium legimus, (*l*) *Vetus opinio eſt, iam vſque ab heroicis ducta temporibus, eaque & Populi Romani, & omnium gentium firmata conſenſu: verſari quandam inter homines diuinationem, quam Græci Manticen appellant, ideſt præſenſionem & ſcientiam rerum futurarum. Magnifica quædam res & ſalutaris, ſi modo eſt vlla; quaque proxime ad Deorum vim natura mortalium poſſit accedere. Itaque vt alia nos melius multa quam Græci, ſic huic præſtantiſſimæ rei nomen Noſtri a Diuis; Græci, vt Plato interpretatur, a furore duxerunt.* Sed tamen Plato diuinationem hominibus eſſe dicit ſemper a numine ſupra ſortem humanam conſtituto; nam & in Ione legimus, *Omnes itaque carminum poetæ inſignes, non arte, ſed diuino afflatu mente capti omnia iſta præclara poemata canunt.* & mox: *Res enim leuis, volatilis; atque ſacra poeta eſt; neque canere prius poteſt quam Deo plenus, & a mente alienatus ſit.* & paulo poſt: *Poetæ autem nihil aliud ſunt, quam Deorum interpretes: dum ſunt furore correpti, a quocunque tandem numine quis corripiatur.* & in Phædro, *Non verus ſermo ille eſt, qui præſente amatore non amanti magis iubet gratificari; quia amans furit, non amans vero ſanus eſt. Si enim ſimpliciter verum eſſet, furorem eſſe malum, recte a nobis dictum fuiſſet. Nunc autem maxima bonorum nobis fiunt per furorem diuino quodam munere conceſſum. Nam & quæ in Delphis futura prædicit Vates, & quæ in Dodona ſacerdotes, furentes quidem multa ac magna commoda priuatim & publice Græcis hominibus attulerunt: ſanæ vero dum ſunt, exigua, aut nulla. Quod ſi referamus Sibyllam, & alios quicunque diuino vſi ſunt vaticinio, quam multa prædicentes in futurum profuerint, prolixum nimis extenderemus ſermonem, & rem manifeſtam omnibus proferremus. Illud tamen dignum eſt teſtificari, quod veteres qui nomina rebus impoſuerunt, non turpe quiddam, neque ignominioſum putauerunt furorem. Non enim præclariſſimæ arti, qua futurum diſcernitur, hoc nomen annectentes, manicen, ideſt furorem nominaſſent, ſed tanquam bonum quiddam ſit furor, quando diuina ſorte prouenerit, honeſtæ arti nomen huiuſmodi indiderunt. At nunc iuniores iſti interiecta, t, littera, imperite nimium manticen dixerunt.* Et in Sympoſij oratione Socratica, *Quid, inquam, eſt o Diotima? Magnus, o Socrates, Dæmon. Etenim omnis natura Dæmonum inter mortalis Deosve eſt media. Quam vim habet? Interpretatur, inquit, & traijcit humana ad Deos, diuina ad homines: horum quidem preces, & ſacrificia; illorum præcepta, ſacroſque ſolennes, inſtitutiones, & ordinem: In vtroque medio conſtituta ſecum complet, vt Vniuerſum ſecum ipſo tali vinculo connectatur. Per hanc vaticinium omne procedit, ſacerdotumque diligentia circa ſacrificia, expiationeſque, & incantationes, & diuinationem omnem, atque magicam. Deus quidem homini non miſcetur, ſed per id medium commercium omne atque colloquium inter Deos hominesque conficitur, & vigilantibus nobis, & dormientibus.* Ac demum in Timæo, *Quod autem dementiæ humanæ Deus diuinandi vim dederit, illud argumento eſſe nobis poteſt, quod nemo dum ſana*

(*l*) 1. de Diuin.

mentis est, diuinum & verum vaticinium vllum assequitur; sed quum vel somno prudentia vis præpedita est, vel oppressa morbo, vel diuino aliquo raptu e suo statu dimota, fieri diuinatio solet. Sic ergo Platoni diuinatio proprie dicta mortalibus inest munere Dæmonis, vel Dei; vnde nomen accepit: & diuinum quid est in homine, non ex hominis natura proueniens. Ita quoque, Plutar-
m de plac. c. 1. chi (m) relatu, *Aristoteles & Dicæarchus eas diuinationes admittunt, quæ furore diuinitus immisso, aut in somnijs fiunt.* Et alibi scribit, (n) *Diuinationem vt vere*
n de Fato. f. *a Deo profectam, in summo esse apud homines honore.* Quin & Homerum de tali
o lib. de Hom. f. diuinatione tractasse monet, quæ a Deo est, inquiens, (o) *Vtilitatem porro homines percipiunt vt ex Medicina, ita aliquando etiam ex diuinatione. Huius quandam partem Stoici dicunt artificio constare, vt extispicium, augurium, omina, signa, quæ vno verbo artificiosa nuncupant; aliam artis, & disciplinæ expertem, vt insomnia, & afflatus diuinos. Ne hæc quidem Homerus ignorauit.* (quare nec Hippocrates Homero iunior.) *Nouit enim vates, sacrificulos, somniorum coniectores, augures:*
p 2. Ody. 159. *& quendam in Ithaca, (p) qui aues nosset, & futura inde vaticinaretur. Quin Vlysses (q) precatur:*
q 20. Ody. 100. ,, *Omen nunc aliquis hominum intus mi vigilantum*
,, *Exhibeat, Iupiterque foris signo omina firmet.*
r 17. Ody. 540. *Sternutatio (r) quoque apud eum inter felicia signa ponitur. Et procis adstat diuino furore correptus (s) Vates, futura quibusdam indicijs præsagiens. At quum*
s 20. Ody. 351. *(t) Helenus dicat, se vocem deorum immortalium auribus suis percepisse, fidem facit Socrati, qui Genij voce monitus diuinasse perhibetur.* Ceterum Diuinatio-
t 7. Iliad. 51. ni, quæ a Deo est, consimilem aliam humanam esse pronunciat, quæ corporis affectionibus perturbetur, dum infit, (u) *Est vero necesse simul cum corpori-*
u 8. symp. qu. 10. f. *bus affici animos, & maxime densato spiritu diuinandi facultatem retundi, qui quasi speculum caligine oppleatur; nihil ergo euidens, nihil artus habens, nihil apertum visis offert is, quandiu crassus, tenebricosus, & compressus manet.* Porro in hoc genere Prognosticum Medicorum est, quod est diuinatio quædam humana, arte comparabilis, non immissa simpliciter a Deo. Sed quia cognationem habet in opere cum ea, quæ diuinitus accedit homini; quod & Hippocrates perspicue confitetur litteris ad Philopœmenen datis; propterea per artem ab hominibus Medicis comparata solertia dignoscendi, & prædicendi latentia, futuraque circa morbos, ab Hippocrate dicitur *diuinum quidpiam*, non autem diuinum absolute. Ac sane *diuinatio*, non apud Latinos tantum, vt ait Cicero (quod eius pace dictum sit) sed etiam apud Græcos diuinum quid est, & nomenclaturam, etymologiamque deductam habet a diuinitate, Deove; sicuti constat e multiplici loco tum Platonis allato nuperrime; tum etiam Suidæ scribentis, *Theopropia: Vaticinium, oraculum. Et Theopropion: oraculum a Deo editum, Vaticinium, vel prædictio. Et Theopropesis: idem; sic enim videtur legendum, vt sit verbale deductum a Theopropeo, po: vaticinor, oraculum edo, prædico.* & infra: *Theosemeia: diuinatio, Dei vaticinium, q.d. Dei significatio, qua res aliquas significat.* Et Lexicographus *Thespizo: vaticinor; diuino. Thespisma: vaticinatio, diuinatio:* Quæ singula deducuntur a *Theu*, vel *Theiu*. Sed & *Mantia*, quod nomen a Cicerone receptum, Græci dedere diuinationi, notatu Lexicographi, *ducitur a manesthai*,

a fu-

a furore diuino, quo correpti Vates futura prædicunt.

Itaque Diuinatio Medica, quæ Prognosticum appellatur, est primo vnum ex illis diuinis, quæ sunt a Medicis prænoscenda in morbis, Hippocratico iussu, num, & quando fieri debeat, vt antea satis explicatum est.

Somnium diuinatorium multiplex esse quoque diuinum in morbis obseruandum ex Hippocratis præcepto. Cap. X.

SEcundum autem diuinum in morbis obseruandum, ex Hippocratis iussione, mihi videtur Insomnium diuinatorium, tam Medici, quam etiam ægrotantis; siue Diuinitus immittatur, siue promoueatur a causis pure naturalibus; vt ex ipso Coo, & ex Galeno, ac ex rei natura facile comprobari potest. Etenim somnia, siue a Deo mittantur, siue per ea, causis naturalibus orta, Medicus diuinet, apte præsagiens de morbi natura latente, futuro euentu, ac oportunis remedijs, recte diuina vocantur, & in morbis obseruanda sunt ex Hippocratis & Galeni decretis, & exemplis. De Somnijs quidem ægrotantium, per quæ Medicus prænoscit atque diuinat morborum abditas causas, euentum futurum, & salutaria præsidia, conscripsit Hippocrates ipse librum integrum, in quo præter cetera leguntur illa, *(a) Quæcunque quidem igitur Somnia diuina sunt, & quædam euentura significant, aut vrbibus, aut populo priuato, siue bona, siue mala, non ob ipsorum delictum; de huiusmodi sunt qui iudicant, certam artem habentes.* (ecce somnia diuinitus immissa de rebus etiam ad Medicos non attinentibus, quæ Vates atque Prophetas habent interpretes.) *Quæcunque autem corporis affectiones sunt: & animæ per ipsas repletionis, aut euacuationis rerum a natura insitarum excessum, aut consuetorum mutationem præmonstrat* &c. Ecce somnia Medicis conferentia; quibus diuini nomen competit, quia Medicum diuinare faciunt & prædicere corporis affectiones occultas, quas ei præmonstrant, & oportuna remedia præscribenda; sicut aperte docet Hippocrates illo volumine toto. Subdit autem inferius, *Quicquid porro a Deo accipere quis sibi videtur purum, bonum est ad sanitatem*: Quod sane somnium diuinum dici potest, tum quia de Deo est bona porrigente, tum maxime quia Medicum diuinare facit de sanitate futura. Sed & in Epistola sua narrat Hippocrates insomnium ab Aesculapio Deo sibi missum, quo diuinauit Democritum, ad quem velut insanientem curandum ab Abderitarum Senatu vocatus fuerat ex Co, non ægrotare mentis insania morbosa, sed alia contemplatione mentem ecstaticam in abditæ veritatis de mundi constitutione, de causis & origine humanarum ineptiarum, deque natura bilis atræ, peruestigationem intimius figere, subindeque varios effectus insaniæ intellectui occurrentes non minus irridere, etiam cetera despicere, quæ sibi non conferebant ad institutam meditationem philosophicam. Quod insomnium ideo diuinum existimauit Hippocrates, & quia sibi missum ab Aesculapio Deo censuit; & quia Democritum omnia ridentem, solitariam vitam, & ecstaticam agentem, non insanire morbo,

a lib. de Insomnijs.

bo, sicuti ceteri putabant Abderitæ, sed mirifice sapere; per illud insomnium cognouit, atque plane diuinauit: & quia Deam Veritatem apud Democritum habitare, mortalem autem Opinionem apud Abderitas esse, qui Democritum insaniæ morbo laborare, veratrique potionis indigere censebant. Insomnium vero pulchritudine sua me tradit ad sui descriptionem: scribit igitur *Hippocrates Philopœmeni gaudium. Cogitans ac sollicitus de Democrito, illa ipsa nocte dormiens, sub ipsius Auroræ initium, somnium mihi oblatum habui; ex quo puto nihil valde periculosi fore. Mirabiliter enim expergefactus sum. Videbar mihi videre Aesculapium ipsum coram, & iam adipsas Abderitarum portas aderamus. Aesculapius autem non vt imagines eum alias ostendunt, mitis ac blandus apparebat: sed habitu concitato, & aspectu horrendo. Sequebantur autem dracones reptilium generis immanes, longum tractum ducentes, & horribile quiddam velut in desertis ac saltibus sui sibilantes. Sequebantur & socij pixides medicamentarias probe obsignatas gestantes. Deinde porrexit mihi manum Deus: quam vbi libentissime apprehendissem, rogabam vt simul mecum pergeret, & ne me in medendo destitueret. Verum is: Nihil, inquit, in præsens me opus habes: sed hæc immortalium ac mortalium communis dea te peregrinum deducet. Et ego conuersus video mulierem pulchram, ac magnam, simpliciter ornatam, & splendidam, cuius oculorum circuli puro lumine micabant, vt stellarum fulgorem putares. Et deus quidem disparuit. Mulier autem illa apprehensum me manu lento gradu benigniter per vrbem ducebat. Et vbi prope domum essemus, in qua hospitium mihi paratum esse putabam, velut spectrum disparuit, hoc saltem dicens: Cras te apud Democritum deprehendam. Quum vero iam illa se conuerteret: Rogo, inquam, optima femina, quænam es, & quo nomine vocari debes? Veritas, inquit illa. Ceterum quam accedentem vides (& de repente altera quædam mulier apparuit) neque ipsa mala videtur, audacior autem aspectu, & concitatior: Opinio, inquit, appellatur, & habitat apud Abderitas. Ego igitur vbi de somno surrexissem, mihi ipsi somnium interpretatus sum, quod non indigeret Medico Democritus, quando sane ipse medendi Deus discessisset, velut qui medendi occasionem & materiam non haberet. Sed ipsa quidem Veritas, quod Democritus sanus sit, apud Democritum manet: Opinio vero, quod Democritus ægrotet, reuera apud Abderitas habitat. Atque hæc vera esse, mi Philopœmen, credo, & sunt sane. Et non contemno somnia* (notandum est hoc in proposito nostro) *maxime vbi etiam ordinem conseruant. Medicina autem & Vaticinatio valde cognatæ sunt; quandoquidem & pater ambarum artium vnus est Apollo progenitor noster, & præsentes & futuros morbos prædicens, & ægrotos & ægrotaturos sanans.* Quid clarius dici poterat ab Hippocrate, diuinum in morbis esse Prognosticum verum, & Insomnia diuinatoria circa morbos? Quin & ipse Cous alibi scribit, morbos ex insomnijs diuinatorijs etiam a Medico digno-

b 1. de mor. vul. se. 3. sci, præter alia quamplurima signa, dicens, (b) *Morbos dignoscimus edocti, ex communi omnium natura, ex vniuscuiusque propria, ex morbo, ex ægroto, ex his quæ offeruntur, ex eo qui offert: ex his enim & breuiores, & grauiores redduntur: ex tota, ac partiali constitutione cælestium, & vniuscuiusque regionis: ex victu, ex vitæ studijs, ex ætate cuiusque, sermonibus, moribus, taciturnitate, cogitationibus, somnis, vigilijs, Insomnijs quibusdam, & quando:* siue vt vertit Foesius, *ex insomnijs, quæ qualia, & quando obueniant, videndum est*, &c. Aegrotorum sane somnia magnum

ad morborum dignotionem pondus habent, qualia deſcribit Galenus inquiens, (c) *Et vero de inſomnijs etiam mihi ante explicatum eſt, cum alijs, tum ijs quæ corporis aliquem affectum indicant; ſicut etiam in libro de victu valentium eſt traditum. Nam ſi quis per inſomnium videat incendia: hunc offendit flaua bilis. Si imbres: abundare frigidum humorem declarat. Sic ſane, ſi niuem, glaciem, & grandinem: pituitam frigidam. Si quis in fœtido ſe loco eſſe putet: putredinem humorum. Si gallorum gallinaceorum criſtas habere, aut rufa quadam: ſanguinem exuperare. Si caliginoſa cernere, aut in locis eſſe caliginoſis: flatus indicat. Vnde etiam huic verbo, inſomnijs, adiecit, quibus & quando: vt quibus, illorum differentias indicet: quod etiam ſi omitteret ipſe, clarum fit. Et quando, tempus denotet, quo inſomnia fiunt, hoc eſt, ſi aut in principio acceſſionum, aut in vigore, aut alio tempore. Atque ſi a cibo ac tali ſtatim, aut ſine cibo. Sumitur enim nonnihil ex his indicij. Itaque qui ſe niue putet conſpergi, idque ſub acceſſionis initium, vna cum rigore, vel horrore, vel algore, accidere ſibi imaginetur, tempori id potius, quam affectui corporis eſt attribuendum. At vero ſi eiuſmodi ſomnium videat in febris remiſſione, fidelius præbet argumentum frigidorum ſuccorum. Longe etiam magis, ſi nihil comederit ante, ciborum pituitoſorum: nam dum illi in ventre continentur, poteſt talem habere quis imaginationem, vt aſſimilis non ſit corporis totius ſtatus.* — c in com.

Quoniam Hippocrates non ab re ſuſpicabatur, inſomnia deſpici potuiſſe paſſim a Medicis, tanquam imaginationis dormientium figmenta, quæ nihil habere momenti viderentur ad indicandam ægritudinum naturam; aliter ipſe ratus, hic inculcat eorum obſeruationem vt potentia monſtrantia morborum conditiones, adeoque Medicum diuinare facientia, vtcumque præſagire de rebus ad ægri ſalutem, aut interitum attinentia. Quare inter ea diuina, quorum obſeruationem præcipit in allato Prognoſticorum loco ſubintelligit etiam Hippocrates Inſomnia; neque vero quæ ſolum ægris obueniunt; ſed illa quoque, quæ Medicis accidunt fere diuinitus immiſſa. Quam doctrinam Galenus paſſim amplectitur; ait enim alicubi, (d) Ab Ioue oſtendi inſomnia diuinatoria, ſecundum Hippocratis mentem. Et alibi, (e) *Certum*, inquit, *ea nocte euidentiſſimum per quietem inſomnium, noſtrum hominis conſilium approbauit, ac materiam ipſam medicamenti definiuit, lactucæ ſucco velut inbens: quo ille ſolo vſus, prorſus eſt ſanatus, nullius alterius egens.* Et alio loco dicit, (f) *Sane vero, quæ mihi occaſio extiterit ſectæ de arteriæ, nunc iam edißeram; Motus per quædam inſomnia, quorum duo perſpicue mihi viſa ſunt; acceſſi ad dextræ manus arteriam inter indicem, & pollicem ſitam, ſiuique fluere donec ſponte ſanguis reſiſteret; nam ita ſomnium præceperat. Effluxit autem non tota libra. Subito itaque diuturnus extinctus dolor eſt, in illa maxime parte fixus, qua iecur ſepto tranſuerſo committitur. Mihi quidem hoc ætate iuuenili euenit. At miniſter Dei Pergami, diutino lateris cruciatu laborans, liberatus eſt, arteria in ſumma manu inciſa, aggreſſus & illud inſomnij monitu.* Sed & in libello, cui titulum fecit de *Dignotione ex Inſomnijs*, Galenus ait, poſt repetitionem eorum, quæ dixerat (g) alibi, ſuperius allata, (h) *Sed quoniam in ſomnis, non ex corporis affectionibus ſolum, ſed & ex ijs, quæ quotidie agere ſolemus; & ex ijs etiam quandoque, quæ cogitauimus, anima imaginatur, ac ſane etiam quædam diuinatorie præſagit (nam & hoc experientia confirmatur) difficilis certe efficitur dignotio corporis ex inſomnijs e corpore natis.* — d 1. acut. com. 16. — e 14. meth. c. 8. — f de cur. per ſa. c. 23 — g 1. de mor. vulg. co. 3. — h de dign. ex Inſom.

tatis: Si enim ab ijs duntaxat, quæ quotidie agimus vel cogitamus, oporteret ipsum discernere, nihil vtique difficultatis esset, quæcunque nec acta, nec cogitata sunt, ea syncere ex corpore excitari. At, quoniam & diuinatoria quædam esse concedimus: quomodo hæc ab ijs, quæ ex corpore excitantur, discernantur, haud facile dici potest. Conspexerat enim quidam alterum crus sibi lapideum euasisse, iudicarantque plerique, qui in hisce rebus periti habebantur, ad seruos insomnium hoc pertinere: at ille eo crure resolutus est; quum nemo id nostrum expectasset. Palæstritam item, qui in sanguinis cisterna stare, ac vix eam supereminere sibi videbatur, copiam sanguinis habere, euacuationeque indigere coniecimus. Nonnulli vero quum iudicatorie sudaturi essent, in calidarum aquarum cisternis lauari natareque arbitrabantur. Ita quoque imaginatio bibendi citra expletionem, admodum sitientibus: quemadmodum insaturabiliter comedendi, esurientibus: Venere vtendi, semine repletis accidit. Videtur enim in somnis anima in corporis profundum ingressa, & ab externis sensibilibus digressa, affectionem, quæ in corpore est, sentire; atque eorum omnium, quæ appetit, tanquam iam præsentium, visa concipere. Et, si hæc ita habent, nihil sane mirum fuerit, si, quum animalis facultas ab humorum copia grauata vexatur, homines vix seipsos mouere, ac onera quædam ferre, per somnum imaginentur: e contra vero, quum leuis superfluitatibusque vacans affectio corporis fit, si, qui ita sunt affecti, se vel volare vel velocissime currere, per insomnium videant: quum anima visa corporis affectionibus semper assimilentur: ita vt etiam, qui affecti sunt, grauceolentia vel beneolentia percipere videantur. Qui enim in stercore & cœno se versari imaginantur, vel humores prauos grauolentesque & putrefactos in se habent, vel copiam stercoris in intestinis contenti: qui autem contra, quam hi, sunt affecti, ac in locis beneolentibus versari se credunt, contrariam habere in corpore affectionem est confitendum. Quæ igitur laborantes in insomnijs vident, seque agere arbitrantur, sæpe hæc nobis humorum tum defectus, tum excessus, tum qualitates coindicabunt. Galenus etiam alibi sententiam hanc nostram confirmat aperte, dicens, (*) *Alium præterea diuitem virum, non nostratem, sed & media Thracia Pergamum, somnio ssa iubente, profectum Aesculapius admonuit, vt medicamentum e viperis quotidie potaret, atque exterius corpus illineret: ac non multo postea transiit in lepram; deinde hac medicina, quam Deus docuerat, exquisite sanatus est. Tot igitur experimentis commoti, tandem Dei quoque admonitu confirmati, certam spem concepimus sanandi elephantiasim medicina e viperis confecta, quam theriacam appellant; nec minus sale theriaco, quod iam vulgo confici capit viuis viperis cum quibusdam alijs medicamentis in fictili nouo combustis. Sed & viperas edendas præcipimus, capitibus caudisque earum primo abscissis, deinde in pastillos confectas. Non tamen confestim ad hæc remedia proficiscimur; sed prius corpus exquisite purgamus, nec raro venam secamus, si robur, & ætas tulerint. Verc autem id potissime fieri ad plerosque diuturnos affectus commune est. Tot igitur a nobis enarrata sunt, vt ostenderemus multa casu inueniri, & imitatione confirmari. Obtulit enim fortuna, vt non incommoda tantum, sed commoda quoque, ex quibus ars confici posset, conspicaremur.* Sic ergo somnia diuinitus immissa, Galeni testimonio, diuina sunt in morbis obseruanda Medico prudenti. Cuius argumenti sane longiorem Tractatum edidit Hippocrates ipse sub titulo *De Insomnijs*. Per diuinum igitur in morbis obseruandum, & prænoscendum a Medicis intelligit ipse Cous Insomnia specia-

*de subfig. empir. c. 12

tim

tim ægritudinum naturam reſpicientia, & indicantia, ſiue Medico, ſiue contingant ægrotanti. Quæ quidem appellantur diuina, vel quia mittantur a Deo, vel quia naturalibus e cauſis orta, futurorum, & occultorum circa morbos diuinationem Medico demonſtrent. Quam diuinitatem inſomnijs etiam Ariſtoteles aſſignauit, vt & Dicæarchus, obſeruatu Plutarchi dicentis,
(i) *Ariſtoteles, & Dicæarchus eas ſolum diuinationes admittunt, quæ furore diui-* i 5. de pla-
nitus immiſſo, aut in ſomnijs fiunt: forteque reſpicientis ad allata in opuſculo cit. phil. c. 1
Stagiritæ De Diuinatione per ſomnia, vt antea quoque notabam. Sed & huc ea faciunt, quæ mox addit de inſomniorum ratione Plutarchus, addens,
(k) *Herophilus ſomnia diuinitus inſpirata neceſſario fieri putauit: naturalia, ima-* k cap. 2.
ginando ſibi anima repræſentante quod expediat, & euenturum ſit: mista, fortuito & appulſu imaginum, quum vidimus per quietem quæ volumus, quomodo amicis in ſomno potiri ſe putant nonnulli. Conſultio vero Cous inſomnia præſcribit in morbis obſeruanda, quia noſcebat pleroſque Medicos ea tanquam futilia negligere, nec vllam omnino rationem de his habere, quaſi nihil ad curationem morborum conferant; quum Hippocrates aliter cenſeat, vt viſum eſt. Quæ de ſecundo diuino, repoſito ab Hippocrate inter alia in morbis a Medico prænoſcenda, mihi nunc occurrere dicenda.

Studioſum ecſtaſim eſſe tertium diuinum, quod in morbis à Medico præcognoſcendum propoſuit Hippocrates. Cap. XI.

Tertium autem ab Hippocrate connotatum nomine diuini, cuius Medicus in Prognoſticis obſeruationem habere debet, eſt ecſtaſis, nimirum animi quædam alienatio a corpore, ſiue ſit vehemens, ſiue mitior. Cuius quidem affectus duplicem apud Medicos habemus ſpeciem: altera morbus eſt, de quo Galenus, & ante Galenum Hippocrates agit; iſte quidem inquiens, (a) *Mente ob melancholiam aberrantibus* (τοῖσιν ἐξισταμένοισι μελαγχολικῶς) *tremores ſuperuenientes, maligni. Mente aberrantes* (ἐκστάντες) *acute ſuperfebrientes cum ſudore, phrenetici fiunt.* Vbi Galenus, (b) *Melancholicam ecſtaſim, ideſt mentis motionem, aberrationemque intelligere oportet vehementem & ferinam, quæ irrigante cerebrum aſſata flaua bile oritur.* Et inferius Hippocrates,
a 1. proh. t. 14. 15.
b in com.
(c) *Vbi aluus humeſcit, æger laſſitudine, capitis dolore, ſiti, vigilijs torquetur, obſcure* c 1. pror.
loquitur, & ad motum eſt impotens; in his caſibus vehementem mentis emotionem t. 39.
(ἐλπὶς ἐκστῆναι.) & mox, (d) *Vocis in febribus defectiones, quæ conuulſionis ſpe-* d t. 54.
ciem præſeferunt, in vehementem mentis emotionem (ἐξίστανται) *cum ſilentio ver-* e com. 2.
tunt, & perniciem oſtentant. Vbi Galenus, (e) *Mentis motionem* vertit *ecſtaſim.* t. 19.
& (f) inferius apud Galenum Hippocrates, *Ex ceruicis dolore comatoſo, &* f com. 3.
ſudante, venter inflatus, ſi ad neceſſitatem liquida dimiſerit ſublutus, ex his bile cæ- t. 6.
ter. tia in ecſtaſim aguntur: Vbi Galenus, *ecſtaſim* interpretatur *fortem deſipien-* g 5. ſim. me.
tiam. Qui facultates animum alienandi nuncupat (g) alibi, *Ecſtaticas*. Ce- ſa. c. 2.
terum vt Apoplexia tum fortis, tum etiam debilis hominem angit, (h) Hip- h 2. ſec. aph.
pocrati: Sic ecſtaſis morbus, alia vehemens eſt, alia remiſſa: vehemens ec- 42.

stasis animum alienat adeo, vt nullæ fere fiant in corpore functiones; quam appellarunt Hippocrates & Galenus ecstasim cum silentio perniciosam: ecstasis remissa secum aliquas vitæ functiones admittit. Huic ecstasi morbosæ simillima quædam est affectio studiosa, citra morbum quidem, sed pariter operationes vitæ tollens, aut obscurans: eodem propterea nomine donata: vt difficile sit ecstasim morbosam discernere a studiosa, quam diuinam communiter appellant autores Classici. Diuina vero dicitur ecstasis duplici de causa, tum ex obiecto, tum ex ipsamet ecstasis natura peculiari: ex obiecto quidem, quia sanctitate viri præstantes, aliquando vel intellectum vehementius intendunt in contemplatione rerum diuinarum, vel voluntatem in earundem affectu; quapropter anima simpliciter occupata penitus & omnino circa diuinum obiectum, velut a corpore alienata, functiones vitæ non promouet; adeo vt ecstatici tales rigeant immoti, non sentiant vsti, 12. Corint. cap. 12. punctive, neque secti. Sic D. Paulus, (i) *Scio*, inquit, *hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit; quoniam raptus est in Paradisum: & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui*. Audiuit autem intellectu, non auribus. At D. Franciscus, & alij plerique vehementiori voluntatis affectu in diuinorum desiderium, & Dei amorem rapti fuere per eiusmodi studiosam & diuinam ecstasim: k Apol. c. 2 de qua pulchre Blosius ita, (k) *Quando (inquit Thaulerus) contingit aliquem in vera ordinataque deuotione ad altiora rapi, is durante huiusmodi raptu, omnem exteriorum exercitiorum occupationem missam faciet, etiamsi talia sint, ad quæ complenda voto sese obstrinxerit. Nam quamlibet multa ac varia quis Deo promiserit, si vera dilectione succensus in Deum eum vniuersis viribus suis intrabitur, rapitur, absorbetur, & immergitur, est ab omnibus votis liber atque absolutus interim dum vera hæc deuotio & ecstasis in ipso perdurat. Immo si huiusmodi ecstasis hebdomada vna, aut mense vno, vel integro anno perseueraret; is, qui illam patitur, toto eo spacio nullum tempus coram Deo negligit. Quando autem sibi restituitur, vota sua exequatur ab eo tempore, quo plene compos suijpsius factus est. De præterito tempore, & ijs omnibus, quæ interea neglexit, ad quæ præstanda se obligatum sentit, docebit illum Deus, qui per seipsum omnia illa supplet, quandiu eum ad altiora rapit. Minimum enim Dei opus omnes omnium creaturarum actiones longe præcellit. Ista vero de eruditis & copiose illuminatis perfectis viris dicta sunt, quos vnctio docet de omnibus, non autem de externis atque immortificatis hominibus.* Hæc ibi. *Certum habemus perfectissimos perfecisse id quod Thaulerus scribit: Nam Beatus Franciscus legitur ita plerunque in Deum immersus atque absorptus fuisse, vt tota nocte, totoque die prorsus loqui non posset: vnde & discipulo suo Fratri Leoni præceperat, ne ad se pro horarijs precibus legendis accedens, molestus sibi esset, quando in talem mentis excessum raptus erat. Et D. Henricus Harphius, vir Spiritus sancti vnctione eximie imbutus, in libris quos de mystica Theologia scripsit, meminit cuiusdam Abbatissæ Claræ, Virginis sanctissimæ, quæ cogitationes & affectiones suas omnes ad Dei amorem conuertens, diuinos in se assidue recipiebat radios: diciturque hanc eorundem radiorum influxu ita solitam fuisse sursum in diuinitatem trahi, vt vsum naturalium virium suarum amitteret. Hinc contigit eam aliquando in die Epiphaniæ tam vigorose in Deum rapi, vt totis triginta diebus in ecstasi permaneret: nullam interea rerum humanarum memoriam habens, nec cibum sumens, nec quicquam corpo-*

re

re ſuo ſentiens. Poſtea ad ſe reuerſa, vix poterat cor ſuum deorſum deducere, vt de rebus temporalibus, ſua cura commiſſis cogitaret. Huiuſmodi ecſtaſis dicitur eſſe diuina ex obiecto. Ex natura vero peculiari mitior ecſtaſis etiam dicitur eſſe diuina, quæ non omnes operationes inferioris vitæ tollit, ſed alterat ſolum, obſcurat, eneruat, aut immutat a communi conſuetudine mortalium; vnde vel Ariſtoteles non ſolum ecſtaticos homines dicit eſſe vaticinatores, adeoque diuinos inquiens, (l) *Et quod quidam, qui in exceſſu mentis* (ecſtatici, ſua lingua) *præuident, cauſa eſt, quoniam proprij motus non infeſtant, ſed longe proijciuntur; extraneos ergo maxime ſentiunt.* Verum etiam ecſtaticos alibi Deos appellat, aſſerens, (m) *Qui autem in communi ſocietate nequit eſſe: quique nullius indiget, propter ſufficientiam, nulla pars eſt ciuitatis: quare aut beſtia, aut Deus: natura igitur omnibus ad huiuſmodi ſocietatem eſt appetitus.* Nimirum homo viuens hanc vitam mortalem, & euitans aliorum hominum ſocietatem; ab Ariſtotele dicitur aut beſtia; aut Deus hoc eſt homo diuinus: beſtia, ideſt homo brutalis, atque ferinus, abſque recto rationis vſu, ſi fatuus fuerit, vt apud Suidam Timon Athenienſis, & apud (n) Plutarchum Antonius, & apud (o) Danielem Nabuchodonoſor: Deus, hoc eſt diuinus, ſi fuerit ſapiens, ac eligens ipſe ſibi vitam contemplatiuam in ſolitudine, vt Democritus, & Porphyrius, de quibus infra, & apud (p) Philonem plurimi, *qui amantes ſolitudinem, non hominum odio, ſed ad cauendos congreſſus cum diſſimilibus quos ſentiunt moribus bonis officere*, vitæque contemplatiuæ. Vereque Theoria, quæ contemplatio eſt, ſpeciatim dicitur diuinarum rerum meditatio (q) Philoni, Suidæ, (r) Ciceroni, Budæo, (ſ) Senecæ, quin & Ariſtoteli, cui rationalis animæ partes, Voluntas, & Mens, earumque functiones, atque potiſſimum ſpeculationes, dicuntur diuinæ maxime, necnon homines contemplatiuam vitam agentes appellantur diuini, Deoque coniunctiſſimi; ſiquidem agens de felicitate contemplatiua ſcribit, (t) *Si vero felicitas eſt ex virtute operatio; conſentaneum eſt eam ex illa eſſe, quæ præſtantiſſima eſt: hæc autem eius erit, quod eſt optimum. Siue igitur id intellectus ſit, ſiue aliud quippiam, quod ſane ſecundum naturam videtur principatum obtinere, & præſidere, notionemque habere de honeſtis & diuinis rebus: ſiue diuinum quoddam & ipſum ſit; ſiue ex ijs quæ in nobis ſunt, diuiniſſimum: huius ſecundum propriam virtutem operatio perfecta felicitas eſſet; quam eſſe contemplationem, dictum iam eſt.* & mox, *Si igitur intellectus diuinum quid eſt, ſi ad hominem reſpiciamus; ſic vita, quæ ex intellectu traducitur, ſi humana vita* (hoc eſt ciuili; nam homo politicum animal, & (u) ciuile, (x) ſociabileque dicitur ab Ariſtotele) *diuina & ipſa eſt.* & infra, (y) *Perfectam felicitatem contemplatiuam quandam operationem eſſe, conſtare vel inde poſſet, quod Deos maxime beatos, & felices exiſtimamus.* & mox, *Quare Dei operatio, quum beatitudine excellat, contemplatiua erit: & ex humanis ea erit feliciſſima, quæ huic maxime cognata. Argumento illud eſt, quod cetera animalia, quæ tali operatione penitus carent, expertia felicitatis quoque ſunt. Dijs enim beata tota vita eſt; hominibus autem eatenus, quatenus ſimilitudo quædam eiuſmodi operationis in ipſis ineſt: at ceterorum animalium nullum eſt felix, propterea quod contemplationis particeps nullo modo eſt. Quouſque igitur protenditur contemplatio, eouſque etiam felicitas ſeſe extendit.* Et paulo poſt: *At qui ex intellectu operatur, huncque excolit,*

l de diuin. p ſom. c. 2.
m 1. polit. c. 2.
n in Antonio.
o cap. 4.
p de vita cõtemplat.
q ibid.
r 1. & 2. de nat. Deo.
14. ad Att.
ſ de ot. ſap.
t 10. eth. c. 7.
u 1. ethi. 7.
x 1. polit. 2
y 10. eth. c. 8.

G 2

le, atque optime afficit, is esse Deo charissimus videtur; nam si aliquam humanarum rerum curam Dij habent; consentaneum est ipsos re illa, quæ optima est, atque ipsis maxime cognata (syngenestato) *delectari, qui est intellectus: eosque, qui eum maxime amant, & honorant, remunerari: vt pote qui eorum, quæ ipsis sunt amica, curam habeant, recteque & honeste agant. Hæc autem omnia sapienti maxime inesse, obscurum non est: is igitur est Deo charissimus: eundemque esse etiam felicem verisimile est. Quare et hinc quoque efficitur, vt sapiens maxime felix sit*; adeoque maxime diuinus per similitudinem, sicuti vita contemplatiua diuina est, Aristotele doctore, in Deo quidem, per essentiam; in homine vero, per similitudinem, & participationem. Quin & alibi constituit Aristoteles, (z) *hominis naturam atque substantiam*, mentem scilicet, *esse diuinam; quia officium diuini est intelligere atque sapere; quod non facile esset, si vasta corporis moles assideret; pondus enim tardiorem reddit & mentem & sensum communem*. Dum autem Hippocrates iubet obseruandum, si diuinum quippiam in morbis inest, non absolute tractat de diuino per essentiam, sed maxime de diuino per participationem, & similitudinem; cuiusmodi proculdubio est ecstasis illa studiosa vitaque contemplatiua, consimilis in multis ecstasi morbosæ. Quas quidem diuersi generis ecstases Abderitani discernere nescientes, opinabantur Democritum; qui studiosa quadam ecstasi mirifice rapiebatur in contemplationem rerum philosophicarum, cetera negligens & irridens, ecstasi laborare morbosa, quæ foret insaniæ species; ad quam curandam Hippocratem accersiuerunt. Ecstasis autem ista studiosa est mentis humanæ constitutio supra sensus, & appetitiones omnes rerum caducarum; & animi quædam eleuatio per vehementem affectum erga supera, cælestia scilicet, atque diuina, vel etiam per intensam & assiduam contemplationem. De qua quidem ecstasi luculenter agit Philo, describens vitam contemplatiuam suorum sectariorum in Aegypti solitudinibus commorantium, atque speciatim hisce verbis, (a) *At illud hominum genus therapeuticum semper in contemplatione diuinitatis proficiet, etiam Sole hoc sensibili præterito, nec vnquam suum ordinem deseret, tendentem ad felicitatem perfectissimam. Huic vitæ instituto qui se addicunt, non ex more, aut rogati id faciunt; sed amore correpti rerum cælestium, & quasi furore diuino perciti, donec ad contemplationem illam desideratissimam perueniant. Deinde præ immortalis beatæque vitæ cupiditate, quasi iam hac mortali defuncti, facultates suas relinquunt liberis, aut cognatis, vltro eis possessiones cedentes, atque etiam socijs, & amicis, si cognati desint. Oportet enim, vt qui perspicaces diuitias adeptus est, cæcas illas relinquat mentibus cæcutientibus. Anaxagoram, & Democritum celebrant Græci, quod præ amore philosophiæ prædia sua pecori compascua reliquerint. probo hos viros contemptores pecuniæ.* Iosephus historicus (b) affert ex Clearchi discipuli volumine de somno (c) *Aristotelem doctorem suum de quodam viro Iudæo ita referre, & ipsi Aristoteli eundem sermonem attribuit, quod ita conscriptum est. Sed alia quidem longum est dicere: quæ vero habere potuerant illius admirationem quandam atque philosophiam, ea duco operæ pretium referre. Et Hyperochides vehementer, inquit, audire desideramus Vniuersi: igitur secundum præcepta, Aristoteles inquit, rhetorica eius genus primo indicabimus, ne reluctemur doctoribus præceptorum. Dic, inquit Hyperochides, ita si placet: tum ille: genere igitur Iudæus erat, e Celesyria;*

z 4. de part. c. 10.

a lib. de vita contẽpl.

b 1. adu. Apion.

c lib. 1.

qui

qui ſunt e propagine Philoſophorum Indorum: vocanturque, vt aiunt, Philoſophi apud Indos Calani, apud Syros autem Iudæi, nomen accipientes a loco; locus enim, ubi habitant, appellatur Iudæa: nomen vero eorum ciuitatis valde difficile eſt: vocant enim eam nomine Hieruſalem. Is igitur homo multos hoſpitio recipiens, & de ſuperioribus ad maritima deſcendens, grauiſſimus erat non ſolum eloquio, ſed etiam animo: & tunc nobis degentibus apud Aſiam, quum diuinus homo veniſſet ad ea loca, confabulari cæpit nobiſcum, & cum alijs ſcholaſticis, eorum ſapientiam tentans: Quumque multi eruditorum congregarentur, tradebat potius aliquid eorum, quæ habebat. Hæc ait Ariſtoteles apud Clearchum: & ſuper hæc multam ac mirabilem continentiam Iudæi viri in cibis, & caſtitatem narrat. Licet autem volentibus hæc ex illius lectione cognoſcere: ego enim refugio pluſquam decet inſerere. Sic Ioſephus, ex quo conſtat Ariſtotelem appellare diuinum hominem, Iudæum virum vita contemplatiuæ celebrem, etſi non ecſtaticum impenſe. Ceterum & contemplatiuos deſcribit ecſtaticos Ariſtoteles alibi dicens, (c) *Qui vniuerſale ſpeculantur, multoties nonnulla ſingularium neſciunt, quia non aduertunt. Sunt autem hæc, quæcunque quum alterum quid ſint ſecundum ſubſtantiam, vtuntur formis; diſciplinæ nanque circa formas ſunt.* Vnde Plato, qui circa diſciplinas mathematicas, & circa (d) vniuerſalia maxime verſabatur, & circa (e) formas, vt obſeruat Ariſtoteles, diuini cognomentum adeptus eſt. Verum & alibi Stagirites (f) contemplationi diuinitatis titulum attribuit, ab Hippocrate doctus, qui Democritum ſcribentem, altaque meditatione ſpeculantem de rerum abditiſſimarum natura, præ contemplatione ciuilia negotia cuncta, curaſque familiares omnes negligentem, & irridentem, quaſi mente abalienatum, ait ecſtaticum fuiſſe, non quidem ecſtaſi morboſa, ſicut opinabantur Abderitæ, ſed plane diuina, ſicut ipſemet Cous exiſtimabat, dum ad Philopæmenen reſpondens inſit, (g) *Legati, qui Vrbis epiſtolam mihi reddiderunt, etiam tuam tradiderunt. Et valde gauiſus ſum & hoſpitium, & reliquum victum te promittente. Veniemus autem bona fortuna, & meliore ſpe, velut arbitramur, accedemus, prout in litteris eſt declaratum; quum non inſaniam, ſed quandam excellentem mentis ſanitatem* (ecſtaſim nempe ſtudioſam altæ ſpeculationis) *vir ille declaret, dum neque liberorum, neque vxoris, neque cognatorum, neque rei familiaris, neque omnino alicuius curam gerit: ſed & diu, & noctu apud ſeipſum conſiſtit, & priuatim vitam degit, plerumque in antris & ſolitudinibus, aut ſub arborum vmbris, aut in mollibus herbis, aut apud frequentia aquarum fluenta. Contingunt igitur talia plerumque atra bile percitis: taciturni enim aliquando ſunt, ſolitarij, ac deſerti amantes, & rerum familiarium conſpectum auerſantur, alienum putantes.* (ſimilia his, quæ patiuntur inſani, poſſe contingere ſapientibus viris ecſtaſi ſtudioſa, diuinave raptis ad altiorem contemplationem, illico monet Hippocrates, addens:) *Nec vero diſſimile vero eſt, etiam his, qui circa diſciplinas verſantur, ab vna erga ſapientiam affectione, alias curas excluſas eſſe. Quemadmodum enim famuli ac ancillæ in domibus tumultuantes, & ſeditionem agentes, ubi de repente ipſis hera comparuit, conſternati conquieſcunt: ſic etiam reliquæ in anima cupiditates malorum ſunt hominibus miniſtræ: poſtquam autem ſapientia conſpectus ſeipſum ingeſſerit, reliquæ affectiones veluti famulæ diſcedunt.* (Quo exemplo fere vſus eſt etiam Hippocrates agens De (h) Somnijs:)

c 1. poſt. anal. t 30. 101.

d 1. de gen. t. 7.

e 1. eth. c. 6.

f 1. eude. c. 2.

g epiſt. 1.

h inic.

Non

Non autem omnino insani antra, & quietem expetunt; sed etiam hi, qui humana negotia contemnunt, ob tranquillitatis cupiditatem: Quum enim mens ab externis curis vexata corpus reficere voluerit, tunc cito ipsum quieti tradit: deinde recta exurgens, circumcirca veritatis regionem collustrat, in qua non est pater, non mater, non uxor, non liberi, non frater, non cognati, non famuli, non fortuna, non omnino quicquam ex his, quæ tumultum inducunt. Omnia autem perturbantia exclusa stant præ reuerentia eorum, quæ isthic habitant. Habitant autem illam regionem & artes, & virtutes omnis generis, & Dei, & Dæmones, & Senatus, & consilia. Et magnus polus in illa regione stellis multum mobilibus coronatus est: in quam fortassis etiam Democritus præ sapientia transmigrauit: Deinde quum non videat amplius eos, qui sunt in vrbe, vt pote procul profectus, insania morbo laborare putatur; propter solitudinis amorem. Student autem Abderitæ argenti amorem & studium detegere, & in se manifestum facere, eo quod Democritum nõ intelligunt. Et reuera demonstrant id hac epistola per Legatos publicos Abderis transmissa Co, *Senatus Populusque Abderitarum Hippocrati gaudium. Nunc maxime Vrbi nostræ in periculo versatur vir noster, o Hippocrates, qui & præsenti tempore & futuro semper gloria Vrbi sperabatur. Neque nunc, ô vos Dei omnes, nobis inuideatur: hic præ multa, quæ detinet ipsum sapientia, ægrotat: vt timor non vulgaris sit, si Democritus mente motus fuerit, reuera Vrbem nostram Abderitarum pessum ituram esse: Etenim oblitus omnium, & primum suiipsius, vigilans & noctu & interdiu, & singula parua ac magna deridens, & totam vitam nihil esse putans, vitam transigit. Ducit aliquis vxorem, alius mercaturam exercet, alius concionatur, alius imperat, alius legationem agit, eligitur, abrogatur, ægrotat, vulneratur, moritur: at hic ridet omnia, dum alios mæstos ac tristes, alios gaudentes videt. Quin & de his, quæ apud inferos sunt, hic vir perscrutatur, & hæc scribit: & idolis aerem plenum esse dicit: & volucrum voces intentis auribus explorat: & sæpe noctu exurgens, solus rapsodias sensim canenti similis est: & se aliquando in rerum immensitatem proficisci dixit: & Democritos esse similes sibiipsi innumerabiles: & corpus vna cum mente corrumpens viuit. Hæc timemus, o Hippocrates, ob hæc perturbati sumus. Quapropter nos serua, & patria nostra consulturus cito adsis: neque nos contempseris: nam neque ita viles sumus: & in nobis testimonium situm est. Ob ipsum enim conseruatum, & gloriam, & pecunias, & doctrinæ famam consequeris: quanquam doctrinæ ratio multo potior apud te est, quam fortuna: attamen & huius bona multa & luculenta tibi a nobis obuenient. Etenim anima Democriti gratia, etiam si vrbe aurum esset, non nostra voluntate responderet, aut quatenus tandem re illi carendum esset. Leges nostras putamus ægrotare, o Hippocrates, leges præuaricari. Adsis, optime vir, curaturus virum insignem. Non Medicus, sed conditor, sacratiorem tota Ionia murum nobis circumdabis: Ciuitatem, non virum curabis: & Senatum ægrotantem, & ne claudatur periclitantem, aperies. Ipse legislator, ipse iudex, ipse princeps, ipse seruator, & horum artifex aduenies. Ob hæc te expectamus, o Hippocrates, atque hæc etiam fient, vbi veneris. Vna ciuitas non ignobilis, immo tota Græcia rogat te, serua corpus sapientis. Quin potius ipsam apud te legationem agere puta doctrinam, ab hac præuaricatione liberari supplicantem. Cognata equidem res est omnibus, velut apparet, sapientia. Verum his, qui propius ipsam complexi sunt, velut nobis, etiam longe amplius. Et, sicut probe nosti, gratificaberis etiam futuro seculo, si non destitueris Democritum pro-*

pter

per veritatem, cuius primas se lasurum esse sperat. Tu enim & genere, & arte coniunctus es Aesculapio: Hic vero Herculis est ex fratre nepos: A quo est & Abderus, quemadmodum omnino audiuisti, cuius cognomen Vrbs nostra refert. Quare etiam illi grata fuerit Democriti sanatio. Quum igitur videas, o Hippocrates, & populum, & virum insignem ad stupiditatem diffluentem, festina, rogamus, ad nos. Heu, ut etiam bona redundantia morbi existunt! Quantum enim Democritus ad summam sapientiam generose peruenit, tantum nunc pariter periclitatur, ne mentis stupore ac stoliditate affligatur. At reliquum vulgus Abderitarum, quod mansit absque eruditione, communem sane sensum habet: Immo nunc prudentiores sunt ad sapientis morbum iudicandum, qui prius desipuerunt. Adsis igitur cum Aesculapio patre: adsis cum Herculis filia Epione: adsis cum Aesculapij filijs, qui ad Ilium militarunt: Adsis huc Paonias afferens morbi medelas. Nunc terra radicibus, & herbis, & auxiliaribus floribus, insaniaeque medicamentis fecunda est: Ferme igitur nunquam fertilius producent, neque terra, neque montium cacumina, quam nunc proferunt ea qua pertinent ad Democriti sanitatem. Vale. Sic igitur Hippocrates accersitus ad curandum Democritum, quem ciues insaniæ morbo laborare putabant, eo quod affines, ciues, domesticos, & omnia fortunæ bona despiciens, omnes mortalium actiones deridens, in solitudine fere degebat, animalium dissectioni vacans, contemplationique, modo taciturnus, modo ridens effectus insaniæ, de qua tum meditabatur, insanientium mores imitari, & habere vulgo iudicabatur: Hippocrates inquam optime considerauit, atque coniecit, in Democrito vere morbum non esse, sed ecstasim quandam studiosam & diuinam, qua perbelle descripta per Deorum, & Dæmonum, & artium, & consiliorum, & disciplinarum omnium regionem, procul a communi mortalium habitatione, ceteris omnibus valere iussis, contemptui atque derisui prorsus habitis, vni Diæ Veritati contemplandæ colendæque totum se dedit Democritus vir omnium eo tempore sapientissimus. Quod Hippocrates aperte monet, asserens Democritum præ sapientia procul ab vrbe sua profectum, animo nimirum, non corpore, tunc habitare contemplationis & Veritatis admirabilem regionem longinquam, in qua non cognati, non affines vlli, sed virtutes omnes, & artes, Dei, Dæmones, consilia, & Senatus habitant; in vita siquidem contemplatiua singulas & omnes eiuscemodi res haberi scimus. Quam sententiam clare confirmat Hippocrates inquiens, Abderitas falso putare Democritum insaniæ morbo detineri; Sed & euidentius postea Damageto referens ea, quæ cum Democrito loquens obseruauit, inquiens (neque pigeat pulcherrimam epistolam totam relegere) *Hippocrates Damageto gaudium. Hoc erat illud, Damagete, quod coniectabamus: Non insanit Democritus, sed super omnia sapit, & nos sapientiores efficit, & per nos omnes homines. Remisi autem tibi, amice, reuera Aesculapeam nauem: cui cum Solis signo, etiam sanitatis insigne apponito: Nam reuera secundo numine vela fecit; & illa die in Abderam nauigauit, qua scripseram ipsis me peruenturum esse. Omnes igitur ante portas congregatos inuenimus, nos velut verisimile est, expectantes, non viros solum, sed etiam mulieres: insuperque senes & pueros, per Deos tristes, itemque infantes. Atque hi quidem sic habebant, velut ob Democritum insanientem. Ille vero sincere tunc in philosophando excellebat. Postquam autem*

me

me vidissent, visi sunt mihi paululum ad seipsos rediisse, & bonas spes ostentabant. At Philopœmen me ad hospitium ducere gestiebat, & hoc ab illis comprobabatur. Ego vero: O viri Abderitæ, inquam, nullum mihi maius operæ pretium est, quam Democritum videre: Illi vero hoc audito, collaudarunt, & gauisi sunt, & compendio duxerunt me per forum, partim sequentes, partim præcurrentes, alij ab vtraque parte: Seruantes, clamantes, auxiliare, medicare. Et ego adhortabar ipsos vt confiderent, tanquam fortassis nihil esset mali: aut, si quid esset, modicum id esset, & correctu facile, consisus horis anni Etesijs. Et simul hæc dicens ibam. Neque enim procul erant ædes: immo neque tota ciuitas. Aderamus igitur; propinquæ enim muro erant; & me placide deducunt. At retro turrim collis erat altus, longis ac densis populis nigris, vmbrosus, vnde Democriti habitacula conspiciebantur. Et ipse Democritus sub ampla ac humillima platano sedebat, in veste crassa citra humeros desinente, solus, discalceatus, super lapidea sede, valde pallidus ac macilentus, promissa barba. Iuxta ipsum vero a dextra, tenuis aqua per decliuem collem decurrens leniter resonabat. Erat autem delubrum quoddam super illum collem, quantum equidem coniectura assequor, Nymphis dicatum, sponte enatis vitibus circundatum. Ipse vero cum multo ornatu super genibus librum habebat. Sed & alij quidam ex vtraque parte adiacebant. Accumulata erant etiam animalia multa per totum resecta. Et ipse aliquando concitate incumbens scribebat, aliquando quiescebat, diu multumque se continens, & in seipso meditans. Deinde non longe post, his peractis, exurgens deambulabat, & viscera animalium inspiciebat: & depositis ipsis digressus, rursus desidebat. At Abderitæ circunstantes me tristes, & non procul a lacrymantibus oculos habentes: Vides, inquiunt, Hippocrates, Democriti vitam, qui insanit, & neque quod vult nouit, neque quod facit. Et quidam ex ipsis adhuc amplius ostendere volens ipsius insaniam, alta voce plorauit instar mulieris ob filij mortem lamentantis: deinde rursus cum gemitu eiulauit, personam agens viatoris, qui aliquid ex his, quæ portabat, amisit. Verum Democritus quum hæc audisset, partim ridebat, partim cachinnis explodebat, & nihil amplius scribebat, caput autem frequenter concutiebat: Ego vero, vos, inquam, o Abderitæ, hic manete: ipse vero vbi & verbis & corpori viri propior factus fuero, videroque ac audiero, cognoscam affectionis veritatem. Et hæc locutus, placide descendebam: erat autem locus ille asper ac decliuis: Itaque vix me suffulciens penetraui. Quum autem appropinquassem, incidi in ipsum nescioquid, quasi ex numinis afflatu, & cum concitatione scribentem (siue, vt vertit Foesius, *forte in eum incidi, quum sane quid diuino furore actus, & concitatus,* enthusiodos, *scriberet.* (Ecce veram ecstasim studiosam viri sapientis.) *Stabam igitur istic expectans tempus quietis ipsius: Ipse vero paulo post intermisso scribendi impetu, & stylo scriptorio deposito, respexit ad me accedentem* (Ecce quomodo clare fatetur Hippocrates, in morbo Democriti secundum opinionem Abderitarum, se diuinum quid, ecstasim nimirum viri sapientis, in alta meditatione veritatis abditioris constituti, comperisse; de quo diuino suspicionem prius habuerat.) *&; Salue, inquit, hospes. Et ego: Plurimum & tu, inquam, Democrite vir sapientissime. At ille, verecundans arbitror, quod non nomine me compellasset: Te autem, inquit, quo nomine vocabimus? ignorantia enim tui nominis causa erat, cur te hospitem appellarem. Hippocrates, inquam, Medicus est mihi nomen. Is vero: Asclepiadarum, inquit, nobilitas, & magna sapientia tua in re medica gloria multum celebris, etiam ad nos peruenit.*

Quid

Quid autem negotij, o amice, te huc perduxit? immo potius pra omnibus conside: Vides autem quod hac sedes folijs instrata non est iniucunda, viridis adhuc ac mollis, & ad insidendum lenior inuidiosis fortuna sellis. Quum autem consedissem, rursus inquit: Priuatum ne, aut publicum negotium agens huc peruenisti? Dic aperte; nam nos quantum poterimus, adiuuabimus. Et ego: Qua vera causa est, inquam, tui gratia huc venio, vt sapientem virum conueniam. Habet autem causam patria, cuius legatum ago: Ille vero: Hospitio itaque, inquit, primum vtere nostro. Ego vero per omnia virum pertentans, etiamsi iam mihi manifestum esset, ipsum non insanire: Philopamenem, inquam, nosti ciuem vestrum? Etiam, inquit valde: Damonis filium dicis, qui habitat apud Hermaidem fontem? Hunc ipsum, inquam, cuius ego sum ex patribus peculiaris amicus. At tu, Democrite, potiore me hospitio excipe: & primum sane quid sit hoc, quod hic scribis, dicito. Ille vero vbi paululum se continuisset: De Insania, inquit. Et ego: O Rex Iupiter, inquam, Opportune profecto scribis contra ciuitatem. At ille: Qualem inquit, ciuitatem Hippocrates? Ego vero: Nihil inquam, o Democrite, sed haud scio quomodo hoc verbum mihi excidit. Verum quid de insania scribis? Quid enim, inquit, aliud, quam quid sit, & quomodo in hominibus generetur, & quomodo alleuetur. Nam animalia hac, qua vides inquit, huius gratia reseco; non quod odio habeam opera Dei, sed bilis naturam ac sedem quarens. Nosti enim, qua hac furoris hominum causa est, vbi nimium redundarit. In omnibus equidem a natura inest, sed in quibusdam minus, in quibusdam amplius. At immodestia ipsius morbi sunt, ipsa velut materia, aliquando bona, aliquando mala subiacente. Et ego, per Iouem, inquam, o Democrite, vere hac & sapienter dicis: Quare beatum te iudico, qui tanta quiete frueris (ecce diuinum fatetur Hippocrates contemplationi vacantem) Nobis autem huius participes esse non permissum est. Cur, o Hippocrates, permissum non est? Quoniam, inquam, aut agri, aut res domestica, aut liberi, aut vsura, aut morbi, aut mortes, aut famuli, aut nuptia, aut huiusmodi quadam opportunitatem nobis commodam eripiunt. Hic sane vir ille ad solitam affectionem delatus est, & valde effuse risit, ac cachinnatus est. Et de cetero quiescebat. Et ego: quid vero, inquam, Democrite rides? vtrum bona, qua dixi, aut mala? Ille vero adhuc magis ridebat. At vero, inquam, sapientum optime Democrite, cupio causam huius tua affectionis cognoscere: quo risu ego tibi dignus visus sum, aut ea qua dixi: quo hoc cognito, a causa desistam, aut tu reprehensus, intempestiuos risus coerceas. Ille vero: O Hercules, inquit, si me reprehendere potes, curationem perficies, qualem nullam vnquam, o Hippocrates. Et quomodo non reprehendaris, o optime? Aut non absurdum te esse putas, dum rides hominis mortem, aut morbum, aut mentis emotionem, aut insaniam, aut atram bilem, aut cadem, aut aliud quid peius? aut viceuersa nuptias, aut festiuitates, aut liberorum procreationem, aut mysteria, aut magistratus, aut honores, aut aliud quid omnino boni? Nam quorum misereri oportet, ea tu derides; & ob qua latari conueniebat, ea itidem derides: adeo vt neque bonum, neque malum apud se sit discretum. At ille: Hac quidem, inquit, recte dicis o Hippocrates: sed non nouisti risus nostri causam; Vbi vero cognoueris: satis scio quod meum risum meliorem legatione medelam ac curationem, tua patria ac tibi ipsi auferes, & alios prudentes facere poteris. Et per hoc forsassis me vicissim medicinam docebis, vbi cognoueris quanto studio circa res nullo studio dignas versantes, & ea qua nullius pretij sunt facere conantes, omnes homines vitam consumunt,

risu digna tractantes. Ego vero, dic, inquam per Deos, nunquid vniuersus mundus ægrotare se non animaduertit? & non habet quo legationem dimittat ad sui curationem? Quid enim extra ipsum esse poterit? Ille vero excipiens: Multa, inquit, sunt mundorum infinitates: & nequaquam, o amice, diuitem naturam malignè extenues. At hæc quidem, inquam, Democrite suo tempore docebis. Vereor enim ne forte dum infinitatem recenses, videre incipias. Scias autem nunc, de tuo risu, rationem vitæ te reddere debere. Ille autem me torue intuitus: Duas, inquit, risus mei causas esse putas, bona & mala. Ego autem vnum hominem video, dementia quidem plenum rectis autem actionibus vacuum, in omnibus consilijs pueriliter ac stulte se gerentem, & nullius vtilitatis gratia labores nunquam absoluendos tolerantem, fines terræ & infinitos recessus ex immodicis cupiditatibus penetrantem, argentum & aurum quærentem, & nunquam ab his acquirendis interquiescentem: sed semper circa plura adipiscenda tumultuantem, quo ipse inferior non sit, & neque pudefiat, si non felix appelletur. Rideo item ipsum eo quod hiatum terræ effodit, manibus eorum perquirens, qui partim a laxa irruente terra oppressi sunt, partim diutissime in hac necessitate detenti, in supplicio velut in patria permanent, argentum & aurum inquirentes: vestigia pulueris ac ramenta perscrutantes, arenam aliam aliunde eruentes, & terræ venas excindentes, ad opulentiam semper glebas conflantes, ex matre terra hostilem terram; quum tamen eadem sit, facientes, & hanc admirantes pedibus calcant. Quanto vero risu dignum est, quod ærumnosam & occultam terram amant, manifestam contumelia afficientes? Alij vero canes emunt, alij equos, alij multam regionem circumscribentes, propriam sibi inscribunt: & multis imperare volentes, neque sibi ipsis imperare possunt. Vxores ducunt, quas paulo post ejiciunt; amant, deinde odio habent. Cum magna cupiditate liberos generant, deinde adultos ejiciunt. Quæ est illa vana ac absurda diligentia, nihil ab insania differens? Bellum intestinum gerunt, quietem non amplectentes. Reges alios deponunt, alios surrogant: occidunt homines, terram fodientes, argentum quærunt: argento reperto, terram emere volunt. Empta terra, fructus vendunt: fructibus diuenditis, rursus argentum accipiunt: in quot mutationibus versantur? in quanta malitia? dum opes non habent, opes expetunt: dum habent, occultant, dissipant. Rideo, dum improbe agentes video: intendo risum, dum infeliciter agentes cerno. Veritatis enim Leges transgrediuntur: contentionis studio hostilem inter se litem habent, & cum fratribus, & parentibus, & ciuibus: atque ad hæc, pro eiusmodi opibus, quarum nemo, vbi mortuus est, dominus est, se mutuo occidunt. Illicitam vitam degentes, amicorum ac patriæ penuriam contemnunt. Res indignas & inanimatas diuitiarum loco habent; pro vniuersa opulentia statuas emunt, quoniam effigies ita expressa est, vt loqui videatur: eos vero, qui vere loquuntur, odio habent. Res insuper non faciles expetunt; nam continentem habitantes, mare cupiunt: & rursus quum in insulis sunt, continentem desiderant, & omnia peruertunt ad propriam cupiditatem. Et in bello quidem fortitudinem laudare videntur: vincuntur autem quotidie a petulantia, ab auaritia: ex omnibus affectionibus ægrotant. Thersitæ vero vitæ omnes sunt. Cur vero meum risum reprehendisti o Hippocrates? Non enim quispiam suam ipsius dementiam, sed alius alterius deridet: hi quidem ebrios, quum ipsi sibi sobrij esse videantur: alij vero amantes, quum ipsi grauiore morbo laborent: alij nauigantes: alij eos, qui circa agriculturam occupati sunt; Non enim concordant neque artibus, neque operibus. Ego vero: Hæc quidem,

dem, inquam, vera sunt Democrite: neque alius aliquis conuenientior sermo esse poterit, ad mortalium miseriam declarandam: verum ipsæ res sanciunt necessitatem, & domesticæ dispensationis, & nauium fabricationis gratia, reliqua item vita, in qua necesse est hominem esse; Non enim ad otium natura ipsum genuit. Ex his autem rursus ambitio effusa, multorum recte sentientium animam decepit, qui omnia quidem recte ac serio agere studeut, veluti re certa ac stabili futura. Non autem ita validi sunt, vt obscuritatem præuidere possint. Nec enim timet quis o Democrite, vxorem ducens, separationem aut mortem: aut quispiam liberos educans, ipsorum interitum: immo neque in agricultura, & nauigatione, & regno, & magistratu, & omnibus quæ sunt in vita, vllus vnquam de errore præsumpsit; sed vnusquisque horum bona spe alitur; deteriorum vero ne meminit quidem: nunquid igitur risus tuus his minime conuenit? At Democritus; Valde, inquit, tardo ingenio præditus es, & longe a sententia mea abes, o Hippocrates, qui tranquillitatis & perturbationis modum non considera s præ ignorantia. Si enim hæc ipsa prudenti mente disponerent: & ipsi facile liberarentur, & meum risum leuarent. Nunc autem, velut rebus in vita firmis, dementes illi superbiunt, ob ratiocinationis expertem mentem, inordinatum impetum suum ægre discentes. Sufficiens enim admonitio ipsis esset, Omnium rerum vicissitudo, quæ subitis mutationibus irruit, & de repente omnigenam circunrotationem inducit. At ipsi, velut hæc firma sit ac stabilis, obliti affectionum assidue incidentium, aliter alias ea, quæ tristitiam inferunt, cupientes: & quæ non conferunt, quærentes, multis calamitatibus inuoluuntur. Si vero quis iuxta propriam facultatem omnia facere cogitaret: stabilem sane vitam custodiret, seipsum cognoscens, & sui ipsius comparationem clare considerans, & non cupiditatis studium in infinitum extendens: sed opulentam naturam, & omnium nutricem, per sufficientiam intuens. Quemadmodum autem in optimo corporis habitu, affectionum periculum manifestum est: ita successum fortunæ magnitudo periculosa est. Insignes autem palam in infelicitatibus conspiciuntur. Alij vero veluti proximorum facta non videntes, a proprijs malefactis pereunt, tam manifesta, quam obscura non præuidentes; quum longam vitam exemplum habeant eorum, quæ fiunt, & quæ non sunt; ex quibus etiam futurum considerare oportebat. Hæc sunt, quæ mihi risus materiam præbent, o dementes homines, prauitatis pœnas pendentes, auaritiæ, insatiabilitatis, inimicitiæ, insidiarum, doli, inuidentiæ (difficile est enumerare multiplices malorum versutias: sunt enim infinitæ:). & in his dolosis versutijs vicissim conuersantes & maligne sentientes. At virtutis apud ipsos modus est, id quod deterius est. Mendacij enim studium exercent, voluptatem consectantur, legibus non obedientes. Quidam vero ex ipsis præuidentiam in hominibus esse negat, vt qui neque visus, neque auditus participes sunt: Solus autem sensus hominis recta intelligentia lucidus, & præsens & futurum præuidet. In omnibus displicentiam habent, & rursus ad eadem accedunt: abnegata nauigatione nauigant: reiecta agricultura, rursus agrum colunt: eiecta vxore, aliam inducunt: genitos sibi liberos sepeliunt: & his sepultis, alios generant, ac rursus educant. Senectam optant: ad ipsam autem peruenientes, gemunt, in nullo rerum statum constantem mentem habentes. Principes ac Reges priuatum prædicant: priuatus autem regnum appetit. Qui Reipublicæ Magistratum gerit, artificem laudat, velut extra periculum constitutum: artifex autem illum, velut per omnia potentem. Rectam enim virtutis viam, puram & leuem ac inoffensam, non vident, quam nemo ingredi

audet. Feruntur autem in contrariam, difficilem ac tortuosam, per aspera incedentes, lapsantes ac offendentes: plerique vero excidentes, anhelantes velut si qui persequatur. Litigantes, modo posteriores existentes, modo præcedentes: Et quidam ipsorum petulanti alieni cubilis corrumpendi amore ardent, per imprudentiam inducti: alios auaritia morbus infinitus consumit: alij mutuo insidias struunt: alij ab ambitionis studio in aerem sublati, per malitia grauitatem in profundum perniciei præcipites deferuntur. Quidam destruunt, deinde rursus ædificant: largiuntur, deinde pœnitentia ducti, amicitiæ iura tollunt; malefici per inimicitiam cognationis iura bello impetentes. Et horum omnium causa est Auaritia. Qua in re hi a pueris ludentibus differunt? apud quos consilium quidem iudicio caret: quod vero se forte fortuna obtulit, id incundum est. At vero in desiderijs quid brutis animantibus reliqui faciunt, quam quod intra sufficientiam fera ipsa se continent? Quis enim leo aurum in terram occuluit? Quis taurus uberioris alimenti gratia depugnauit? Quam pardalim vnquam insatiabilitas cepit? Sitit quidem aper, sed vsque ad aquæ appetentiam. Lupus autem, deuorato necessario alimento oblato, quiescit. Si dies ac noctes coniungat homo, non sentit continuandi satietatem. Et annuorum quidem temporum ordo, terminus est brutorum ad coitum: at homo perpetuo insano libidinis œstro stimulatur. Quæso te Hippocrates, non ridere debeo plorantem propter amorem, eo, quod commodo suo exclusus est? Maxime vero si quis periculorum contemptor sit, & per præcipitia, aut pelagi profunditates feratur, risum non extendam? Non videbo autem eum, qui nauem multis mercibus onustam demersit, deinde mari indignatur, quod ipsam plenam submersit? Ego quidem nequaquam mihi ridere videor. Vellem autem potius aliquid molesti contra ipsos excogitare. At neque medicinam pro his esse oportebat, neque aliquem pœonia pharmaca præparantem: atqui huius rei documentum præbet tibi tuus ille progenitor Aesculapius, qui dum seruaret homines, fulmine ictus gratiam accepit. Non vides, quod & ego malitiæ pars sum, dum insaniæ causam inquirens, animalia macto ac reseco? Oportebat autem ex hominibus causam perscrutari. Non vides, quod etiam ipse mundus odio in homines plenus est? Infinitas enim contra ipsum afflictiones accumulauit. Totus homo ex natiuitate morbus est: dum educatur, inutilis est, & alienum auxilium implorat: dum crescit, proteruus, insipiens, pædagogo opus habens: dum in vigore est, audax est: dum decrescit, miserabilis, vbi labores suos imprudenter recolit, ac iactat: ex maternis enim vteri inquinamentis talis prodijt. Et propterea alij indignatione ac immodica ira pleni, in calamitatibus ac pugnis versantur: alij semper in adulterijs & corrumpendis puellis: alij in ebrietatibus: alij in rerum alienarum cupiditatibus: alij in suis prodigendis. Vtinam facultas esset nobis, vniuersorum habitationes reuelare, & nullum rerum in ipsis velamentum dimittere, atque ita ea, quæ intus aguntur, videre: videremus vtique alios edentes, alios vomentes, alios supplicijs torquentes, alios pharmaca miscentes, alios insidias construentes, alios supputantes, alios gaudentes, alios plorantes, alios amicos accusantes, alios propter ambitionem amentes. Quanquam sint quædam actiones profundiores, quæ in animo occultantur. Et ex his quidam sunt iuuenes, quidam senes: petentes, negantes: pauperes, opulenti: fame pressi, luxu grauati: sordidi, vincti, alij delicijs diffluentes, famulitium magnum alentes: alij trucidantes, alij sepelientes: alij ea quæ habent contemnentes, & speratis possessionibus inhiantes: alij imprudentes: alij parci: alij inexplebiles: alij occidentes: alij vapulantes: alij superbientes: alij vana gloria elati. Et

ex

ex his aliqui apud equos spectatores consistunt: aliqui apud viros, aut canes, aut lapides, aut ligna, aut æs, aut picturas. Et aliqui legationibus, aliqui militiæ, aliqui sacerdotijs præsunt. Et alij coronas gestant, aliqui armati sunt, aliqui occiduntur. Singuli vero ex his feruntur, partim ad pugnam naualem, partim ad militiam, partim ad rusticationem: alij ad onerarias naues, alij ad forum, alij ad concionem, alij ad theatrum, alij ad fugam, alij alio. Et rursus, quidam ad voluptatem, deliciasque, ac intemperantiam: quidam ad otium ac socordiam. Quum igitur tot indignas ac infelices animas videamus: quomodo non vitam ipsarum eiusmodi intemperantia præditam risu exsibilarimus? Quin & valde timeo, neque medicinam tuam ipsis placere; Nam præ intemperantia omnia ipsis displicent, & insaniam sapientiam putant. Profecto suspicor pleraque in scientia tua palam contumelia adfici, aut propter inuidiam, aut propter ingratitudinem. Aegrotantes enim simul vt seruantur, causam Dijs, aut fortunæ attribuunt. Plerique vero suæ naturæ hoc adscribentes, benefactorem odio habent, & parum abest vt indigne ferant, si debitores esse putentur. Sed & plerique artis ignorantiam in seipsis habentes, & imperiti existentes, id quod melius est, purgant. Inter stupidos enim fiunt suffragia, & neque ægroti attestari volunt, neque eiusdem artis artifices testimonium præbere: Inuidia enim obstat. Non autem inexpertus es tu talium nugarum: immo probe scio, ob hæc te sæpe in memorabilibus afflictionibus accersitum fuisse, & neque causam, aut inuidiam libenter derisisse. Veritatis enim neque cognitio vlla est, neque vllum testimonium. Hæc autem quum diceret, subridebat, & mihi, o Damagete, diuina specie apparebat (quod maxime notandum est in proposito nostro Cl. Citesi) *& velut qui priorem suam formam exuisset. Et ego: O magnifice Democrite, inquam, magna xenia & hospitalitatis tuæ munera in Co mecum auferam. Multa enim me sapientiæ admiratione impleuisti: Discedo enim veritatis tuæ præco, qui humanam naturam inuestigasti ac considerasti. Quum autem mentis meæ medelam a te acceperim, abeo nunc tempore hoc expetente, itemque corporis curatione. Cras vero, & deinceps, hoc loco rursus conueniemus. Atque hæc locutus, surrexi. Et ille paratus erat me sequi. Quum vero quidam accederet, haud scio vnde tradebat ipsi libros. Et ego concitatius festinaui, & ab Abderieas in specula me expectantes: Viri, inquam, pro legatione vestra ad me, magna sit vobis gratia. Vidi enim Democritum, virum sapientissimum, qui solus potentissimus est homines prudentes facere. Hæc habui, Damagete, quæ de Democrito valde magna animi lætitia tibi recensere volui. Vale.* Sic igitur Hippocrates Democritum alta sapientia spectabilem, contemplatiuam vitam procul a vulgi frequentia colentem, diuinum virum fatetur, & qui fortem humanam propemodum exuisset: id edoctus a Pythagora, qui tales homines appellat Dæmones terrenos cultu dignos, immo Deos immortales; nam aureo carmine pepigit, *In primis venerare Deos, vt lege dispositi sunt, immortales: Iusiurandum serua: Postea heroes claros: & terrenos cole dæmones, legitima facientes.* Et inferius: *Si corpus reliqueris, & purificatus ad æthera veneris, eris immortalis Deus incorruptibilis, non amplius mortalis: hic finis laborum optimus.* Nam, vt explicat antiquus interpres Græcus Hierocles, *Dæmones hic appellat* Pythagoras *animos hominum virtute præditos, & veritate; tanquam doctos, & peritos: Postea diuidens ipsos ab ijs, qui natura Dæmones sunt, qui medium complent genus, addidit, terrenos: quod in ciuitatibus versari, quod terrena corpora induere, quod in terra habitare*

pos-

possint. Vt quum Dæmones dicit, eos a malis & indoctis hominibus diuidat. Quod verò superaddiderit, terrenos: ab illis eos separat, qui semper Dæmones & periti sunt, & naturaliter in terra non versantur, neque terrenis corporibus viuunt: Nam hoc nomen, terreni Dæmones, nulli alteri conuenit, quam natura existenti homini, qui habitu Dæmon fiat; Deumque intelligat & cognoscat: Quum tertium genus terrenum proprie dicatur & vltimum in substantijs ratione vtentibus, & in terrena vita versetur. Primum igitur cæleste genus appellatur; medium vero aereum; Tertium quoque genus eorum, quæ ratione vtuntur; continet omnes homines; qui non omnes sunt Dæmones, neque omnes sapientes: & ea causa decenter superaddens dixit, Terrenos-Dæmones sapientes homines designans, nam neque omnes homines sapientes sunt, neque omnes sapientes sunt homines; sed etiam heroes clari, & immortales Dei, qui præstantiores hominibus natura existentes, sapientes sunt & clari. Eos igitur homines Pythagoras coli iubet, qui sese diuis generibus adiunxerunt, quique Dæmonibus & Angelis æquales facti sunt. Nec aliquo modo intelligere debemus Dæmonum genus vile aliquid aut prauum honorare oportere; quod quidem, vt diximus, vsus ostendit. Quum certe non conueniat Deum amanti, & eius diuinitatem intelligenti ea colere, aut honorare quæ humana substantia peiora sint. Immo neque ipsum hominem consequenter post meliora honorabimus, nisi præstantioribus similis, & diuinæ societati conferendus factus sit. Quod autem addit vltimo loco Pythagoras, eum qui corpus relinquit, & purificatus ad æthera venit, fieri Deum immortalem, non amplius corruptibilem; optime describit vitam hominis contemplatiui, & ecstatici, qui curam rerum corporearum negligens, a vitijs purgatus, cælestium contemplationi totum se dedicat, vnde vitam famæ consequitur immortalis, & nunquam interituræ, qui finis est optimus omnium laborum; de qua vita contemplatiua mortales vtcunque deificante fuse pulchreque multa scribit Aristoteles in (1) ethicis: at hunc Pythagoræ locum euidentissime confirmans Hippocrates ipse, dum ista Philopæmeni scribit, allata quoque superius, nunc iterum repetenda pulcherrima, *Non autem omnino insani antra & quietem expetunt; sed etiam hi, qui humana negotia contemnunt, ob tranquillitatis cupiditatem. Quum enim mens ab externis curis vexata, corpus reficere voluerit, tunc cito ipsum quieti tradit: Deinde recta exurgens, circumcirca Veritatis regionem collustrat, in qua non est pater, non mater, non uxor, non liberi, non frater, non cognati, non famuli, non fortuna, non omnino quicquam ex his, quæ tumultum inducunt. Omnia autem perturbantia, exclusa stant præ timore: & neque appropinquare audent præ reuerentia eorum, quæ isthic habitant. Habitant autem illam regionem & artes, & virtutes omnis generis, & Dei, & Dæmones, & Senatus, & consilia. Et magnus polus in illa regione, stellis multum mobilibus coronatus est: in quam fortassis etiam Democritus præ sapientia transmigrauit. Deinde quum non videat amplius eos, qui sunt in vrbe, vt pote procul profectus: insania morbo laborare putatur, propter solitudinis amorem. Student autem Abderitæ argenti amorem & studium detegere, & in se manifestum facere, eo quod Democritum non intelligunt,* scilicet iuxta Pythagoræ senta, relicto corpore, atque purificatum, ad æthera venisse, Deumque, vel Dæmonem factum vi contemplationis rerum abditarum, quæ se reddidit immortalem, & incorruptibili fama dignissimum. Illam ergo constat aperte, studiosam ecstasim sapientis hominis alta contem-

pla-

(1) 10. ethic. c. 7. & 8.

platione detenti, ab Hippocrate diuinum quid eo nomine dici, quia virum ecstaticum facit homines fere conditionem exuere, formamque diuini vultus, vt ipsemet obseruauit in Democrito, penitus induere. Quin & euidenter propter id etiam, quod sibi cum Abderitis erga Democritum contigerat, Hippocratem in Prognosticis imperantem, vt ediscerent Medici praenoscerentque, *si diuinum quidpiam in morbis esset*, huius diuini nomine significare speciatim etiam ecstasim non morbosam, quae cum morbosa maximam obtinet similitudinem, nemini dubium esse debet, vt rerum allatarum. Vt enim ecstasis morbosa duplex est: altera stuporis quaedam species, ortum habens ab humore pituitoso; qua qui detinentur, immoti, & sine sensu torpent, rigentve; de qua (k) Scaliger ad Cardanum; altera furoris, & insaniae genus, ab atra bile nascens, qua laborantes concitatiores aguntur, furibundi, cogitabundi, deserta loca procul ab hominum consuetudine petentes: Ita duplex etiam alia est ecstasis non morbosa, sed studiosa; siquidem morbus in genere malorum est; & malo bonum (l) contrarium est; contrariorum autem tum eadem (m) disciplina est; tum quot modis vnum dicitur, (n) tot etiam & aliud: igitur ecstasi morbosae duplici, duplex alia consimiles conditiones habere videtur, extra naturam morbi consistens in genere bonorum atque diuinorum constituta. Vna quidem ecstasis tum ex affectu potissimum voluntatis in Deum excellenti; tum aliquando ex mentis excessu in alta contemplatione numinis, vel operum diuinorum, homines omnino rapit ad res diuinas; atque vitae corporales omnino cunctas operationes tollit; & similis est illi stupori, qui sub ecstasis morbosae nomine pendet a pituita, cerebrum infarciente. Alia vero similiter ecstasis vel ex mentis profunda meditatione, vel ex affectu voluntatis impotenti circa res aliquas, reddit homines desertorum locorum amantes, & humana negotia despicientes; affectio consimilis illi, quae ab atra bile procreatur. Quae quidem ecstasis studiosa tum excellens iisdem, tum mitior esse valet: excellenti sane voluntatis ecstasi ergà philosophiam detentus, raptusve fuit olim Porphyrius philosophus, qui relatu Eunapij, (o) Plotino audito ad plusculum temporis, *postea abundantia magnitudine doctrinae victus atque fatiscens, concepto corporeae molis humanitatisque odio quodam, transmisit in Siciliam, traiecto freto ad Carybdim, qua Vlyssis nauigasse perhibetur, quod neque Romam iam in oculis ferebat, neque voces hominum amplius admittebat. Ita simul & delitias suas dereliquit, & excrucientem se agritudinem exuit. Inde Lilybaeum contendit, quod vnum est è tribus Siciliae promontorijs, Africam versus porrectum, eamque respiciens: vbi iacuit in suspirijs vitam trahens, inedia se macerans, cibumque nihil admittens: praeterea humanam conspersionem, & accessum prorsus declinans*. Hac ecstasi vehementi fere Cleombrotum aemulatus, qui Platonis doctrinam de anima in carcere corporis non bene degente, perperam audiens, immortalitatis appetentior, se praecipitans, animum e corporis vinculis liberauit. Ceterum de hac ecstasi voluntatis, quam amatoriam appellat, seu amorem sapientiae, non minus docte quam fuse Leo Medicus Hebraeus dialogista (p) peragit, cunctas illius proprietates luculenter, mirificeque declarans; quorum plures in ecstasi Porphyriana tetigit Eunapius. At vero mitiori ecstasi studiosa, per contemplationem antea multo

Ecstasis genera.
k exerc. subt. 312.
l Arist. post. praed. c. de oppos.
m 8. phy. c. 8.
30. sec. pro. 7.
n 3. phy. 4.
o in Vita Porph.
p dial. 3.

De-

Democritus excelluit; qui non ideo se coniecit in vitæ discrimen, vt periculum foret, ne per sapientiam interiret; quod euenit Cleombroto, propemodumque Porphyrio: sed iuxta Patriam Abderam in amæna villula contemplationi vacabat animo sedatiore, seruulum sibi necessaria ministrantem, & oportuna contemplationi, patiens: nec non Hippocratis hospitis consortium admittens, vltroque cum viro docto longiora colloquia faciens, atque de causa sui frequentioris & effusi risus non breues ipse sermones ferens, vti visum est. Hæ quidem ecstases diuinæ per similitudinem cum morbosis tantam habere videntur affinitatem, vt Democritæam ecstasim Abderitæ conciues omnes morbum insaniæ putauerint, ad quem curandum ex Co Medicum Hippocratem per publicos Legatos accersiuerint: Porphyrianam ecstasim vero morbum appellauerit Eunapius. Verum enimvero sicut Aristoteli (*q*) bonum in duplici discrimine ponitur; nam aliud verum est atque reale bonum, aliud apparens & imaginarium: ita plane de morbo, qui ponitur in genere malorum, arbitrere; nam contrariorum (*r*) eadem ratio est, atque par numerus (*ſ*) in proposito, sicuti notabam ex Aristotele, cui consentit Auerroes: Alij nempe morbi veri sunt ecstases, quæ remedijs pituitam, vel atram bilem ducentibus curantur a Medico: sed ecstases aliæ sunt apparentes morbi, non veri; quales in Democrito vidimus & in Porphyrio; quibus Medicus neque veratrum, neque medicamentum phlegmagogum exhibere debet; at solis verbis & rationibus hortatorijs & conuincentibus, ad vitam non ita perniciose solitariam Philosophus reuocare debet blande vehementiori ab ecstasi raptum, quæ vitæ periculum afferre videtur; quod erga Porphyrium de vita periclitantem Plotinus effecit, Eunapij relatu, supradictis hæc adijcientis, *Neque vero cecutijt, animi ve falsus fuit ea in re magnus ille Plotinus, quod siue vestigijs consecutus, siue profugum iuuenem inquirens, decumbenti superuenit; ac locuplete verborum copia euolantem iam iam e corpore animum a mortis liminè reuocauit, ipsumque adeo corpus animauit, vegetumque reddidit. Itaque moribundus ille respirauit, atque e morbo assurrexit: & sermones inter ipsos habitos in scripta retulit.* Namque si Medicus aliquis hunc apparentem morbum ex arte sua curare tentasset, pharmacoque creditum ab se peccantem humorem educere fuisset aggressus, vere sano corpori verum morbum intulisset, ac etiam interitum; anteuertens etiam mortem per sapientiam, quæ morbum apparentem consequi potest. Quem quidem morbum apparentem, immo & mortem apparentem in ecstasi studiosa vehementi Plinius agnouit, cui (*t*) *Morbus etiam est aliquis per sapientiam mori*: Qua de re latius egimus (*u*) alibi. Quod & Hippocrates non semel fassus est, inquiens, (*x*) *Qui salubritatem corporis habent, quum per medicamenta purgantur, cito exoluuntur*: (*y*) *Qui bene se habent corpore, difficulter ferunt medicationes*: (*z*) *Carnes sanas habentibus elleborus periculosus; facit enim conuulsionem*: (*a*) *Conuulsio ex helleboro letalis est.* Quam sane doctrinam Hippocrates ipse non diffitebitur se a Democrito didicisse; quum inter ipsorum epistolas ista legatur; *Democritus Hippocrati felicitatem. Accessisti ad nos velut insanos, o Hippocrates, veratrum nobis daturus, persuasus a viris stolidis, apud quos labor virtutis insania videatur. Tunc autem de mundi dispositione, & de polis ac astris cælestibus scribebamus. Quum vero horum* na-

q 2. phys. t. 31.
r 4. meta. co. 4.
ſ 1. cæl. co. 22. 27. 3. cæl. co. 28.
t lib. 7. c. 50
u 4. de lucer. ant. c. 13.
x 2. sect. aph. 36.
y 4. sect. aph. 16.
z 5. sect aph. 1.
a 7. sect. aph. 25.

naturam cognouiſſes, quod omnia valde commode eſſent fabricata, & quod procul ab inſania ac deſipientia abeſſent, meam quidem naturam laudaſti; deſipientes autem & crudeles ac furentes illos iudicaſti. Nam quæ ſimulachris per aerem vagantia nos decipiunt, quæ ſane Mundus eſſe comprehenduntur, & viciſſitudinem habentia creata ſunt: ea mens mea, naturam perſcrutata, vere in lucem produxit. Cuius rei teſtes ſunt libri a me conſcripti. Oportebat igitur te, o Hippocrates, cum viris eiuſmodi moribus praditis minime congredi ac conuerſari, quorum mens ſuperficiaria & inconſtans eſt. Si enim ab illis perſuaſus, mihi, velut inſano, veratrum bibendum dediſſes, prudentia inſania facta fuiſſet: & artem tuam reprehendiſſent, velut quæ inſaniæ fuiſſet cauſa. Veratrum enim ſanis datum, menti tenebras offundit; inſanis autem valde prodeſſe conſueuit. Arbitror equidem, ſi non deprehendiſſes me ſcribentem, verum recumbentem, aut forte deambulantem, & mecum colloquentem, & nunc quidem indignantem, nunc vero ridentem, ob ea quæ mente reuoluam, & familiaribus me alloquentibus non attendentem, ſed cogitationi inſtantem, & mirum in modum ſpeculantem: putaſſes ſane Democritum iuxta oculorum iudicium, ex his quæ vidiſſes, inſaniæ imaginem præ ſe ferre. Oportet igitur Medicum non ſolum viſu affectiones iudicare, ſed etiam reipſa: & rythmos, & conſonantias vt plurimum indagare: & vtrum incipiat morbus, aut medium teneat, aut deſinat, perſcrutari: & differentia, & anni tempore, & ætate obſeruata, affectionem curare: itemque totius corporis naturam conſiderare. Ex his enim omnibus facile morbum inuenies. Porro remiſi ad te de Inſania tractationem a te conſcriptam. Vale. Ex allatis omnibus iam ſatis arbitror euidens eſſe, Mentis exceſſum, raptumque voluntatis, quem ecſtaſim appellant, habere tertium locum inter ea diuina, quæ iubet in Prognoſticis Hippocrates Medicum prænoſcere debere, num inſint in morbis, ad quos curandos accerſitus fuerit; vt intelligat, an morbus verus exiſtat, medicamẽtis indigens; an appareat morbus, ſed affectio ſit in orbe ſanitatis, pharmaca non requirens vlla materialia medicinæ: Quin & in vero morbo, num paſſio ſit inſania morboſa, an inſaniæ morboſæ ſimilis affectio non naturalis, ſed quoquopacto diuina; ſicuti ſi Democritus vna febricitaſſet, ac ecſtaſim philoſophicam patiens, differensque de ſuis admirabilibus theorematibus, ob morbum delirare phreneticus videretur; nam tunc ab artis præſidijs vero delirio conferentibus, maximum nocumentum ac mortem etiam hauſiſſet, non ſanitatem.

Afflatum, Furoremve diuinum numerari quoque debere inter obſeruanda Medicis ex Hippocratis iuſſu in Prognoſticis. Cap. XII.

QVod ecſtaſi contingere viſum eſt, id quarto loco Furori conuenit, & Afflatui; qui geminam & ipſe naturam habet, morboſam, atque diuinam; neque raro fit, vt ægrotantibus adueniat Furor diuinus, & a Medico non ſatis accurato morboſus exiſtimetur, & remedijs artis cum ægroti damno maximo tractetur. Sane de Furoribus iſtis aperte Plato peregit in Phædro; nam præter allata (a) ſuperius, inquit, *Furoris autem duas ſpecies ponimus:* a cap. 9.

I

mus: alteram ab humanis morbis, alteram ex alienatione diuina, qua extra consuetam vitæ constitutionem quis rapitur. Diuinæ autem partes quatuor, vt etiam Dij præsunt quatuor: Et vaticinij quidem inspirationem Apollini, mysteria Dionysio, poeticam Musis, amatorium furorem Veneri & Amori omnium optimum tribuimus.

b in argu. Ion. — Quem locum explicans alibi (b) Ficinus, ait, *Plato noster Furorem in Phædro; mentis alienationem definit: Alienationis autem duo genera tradit: unam ab huma-*
,, *nis morbis: alteram a Deo prouenientem: Insaniam illam, hanc diuinum furorem*
,, *nuncupat. Insania infra hominis speciem homo deijcitur: & ex homine brutum quo-*
,, *dammodo redditur: Diuino furore supra hominis naturam erigitur, & in Deum tran-*
,, *sit. Est autem Furor diuinus illustratio animæ rationalis, per quam Deus animam,*
,, *a superis delapsam ad infera, ab inferis ad supera retrahit.* Quum autem Hippo-

c l. de sacr. morb. — crates, cui (c) furor insaniæ morbosæ notissimus fuit in melancholicis, agnouerit etiam, suo suo Gentilitatis Deos colens, furorem ab Ethnicis diuinum appellatum, quo Delphis, Dodone, passimque alibi sacerdotes afflatæ, Sibyllæque furentes vaticinabantur, & Corybantes, Bacchæque feminæ præter modum saltabant, ferocientesque discurrebant. Immo vero de Democrito nuperrime dixit eadem fere proportionabiliter ad Philopæmenem ipse Cous, quæ de diuino Furore raptis ait in Ione Plato; Si enim Platoni *Musa poetas diuino instinctu concitat: poetæ concitati alios furore corripiunt. Et vt Corybantes non sana mente saltant; & poetæ insurgunt, & rapti bacchantur, quemadmodum bacchantes feminæ, mente non sana, mel & lac ex fluminibus hauriunt: sana autem mente haurire nequeunt: Idque tum efficit illorum animus, qui cantus effingunt, quod ipsi narrant. Aiunt enim nobis poetæ, quod e fontibus, quibus mel scaturit, haurientes, & a Musarum viridarijs collibusque decerpentes carmina ad nos afferunt, quemadmodum mel e floribus apes; & instar apum volare se dicunt. Quæ in re vera loquuntur. Res enim leuis, volatilis, atque sacra poeta est: neque canere prius potest, quam Deo plenus, & extra se positus*, &c. Quibus omnino similia

d epist. ad Philopœm. — (d) scribit Hippocrates, asserens Democritum, prope ciuitatis Abderæ muros philosophantem, habitare longinquam in aliam regionem Veritatis; procul ab amicis, patria, cognatis, & humanis negotijs omnibus, vbi secum habitant Dei, Dæmones, consilia, Senatus, artes, & omnes disciplinæ; vbi polus est magnus, astris multum mobilibus coronatus. Quare non minus quam Plato, cognouit Hippocrates, & posuit in hominibus Furorem diuinum, & Afflatum numinis aliquando vigere. Quoniam vero Furor iste diuinus omni tempore promiscue, omnis etiam habitus & status homines, tam corpore sanos, quam ægrotantes, corripere potest: Quemadmodum si sanum hominem Afflatus, Furorve diuinus corripiat, non ita facile Medicos accuratos decipere, turbareque potest; quibus notum est furentem diuinitus hominem in bona corporis valetudine, medicinalis artis remedijs non indigere: sic e contra, si furor iste diuinus ægrotantem sacerdotem, poetamve febrientem, aut alio quouis morbo detentum, arripuerit, facile decipitur Medicus, existimans furorem istum esse morbosam insaniam, ab atra bile peccante protrenientem, vel delirium a flaua, sanguineve supercalefacto productum; cui conueniant Medicinæ remedia. Quin etiam non raro Furor diuinus, vbi vehementior fuerit in homine sanum corpus habente, maniacos effectus

edit,

edit, qui Medicos fallant, existimantes hominem ex morbo phreneticum esse; cui præscribentes medicamenta peccantem putatum humorem educere valentia, sani corporis humores bonos exagitant, incendunt, & morbum nouum inducunt, diuinum furorem pro morboso perperam curare conati: Quare decepti Medici vel in ægrotante morbum augent, aut geminant, vel in corpore sano, mentem furentem diuinitus habente, nouos morbos inducunt. Quod non ita pridem Medici nescio qui fecerunt inclyto poetæ Torquato Tasso; quem diuino furore percitum, dum insanire putarent ex morbo ab atra bile, medicinæ remedijs impetentes, vere furentem insaniæ morbo reddiderunt, sapientiamque verterunt in insipientiam, & prudentem virum infatuauerunt; quod sibi ab hellebori potione recte metuebat Democritus, si Cous Abderitis consentiens eum insaniæ morbo laborare censuisset: nam eo pharmaco commota, & incensa massa humorum, atraque bile quoque adaucta, & efferata, demendiæ veram ægritudinem intulisset homini sano. Quod erratum ne Medici committant, eos admonet Hippocrates, vt prænoscant, perdiscantque, num in morbis, ad quos curandos accedunt accersiti, diuinum aliquod insit.

Animi pathema vehemens generatim ab Hippocrate comprehendi sub nomine diuini in morbis obseruandi, & prænoscendi. Cap. XIII.

QVintum sane diuinum in morbis apud Hippocratem, meo iudicio, fuerit vehemens quodlibet animi pathema, mærorem dico, timorem, iram, & huiusmodi; licet a causa manifesta etiam pendeat; etenim Animus, cuius est affectio, veteribus passim Deus audit, & natura substantiaque diuina. Sic apud *(a)* Aristotelem Hermotimus Clazomenius & Anaxagoras *a* 1. meta.
laudantur, quod vt in animalibus, ita in tota natura diuinum intellectum fu. 2. c. 2.
posuerint causam ordinis totius, & mundi præcipuam. Et alibi de mente
propria repetit non semel Aristoteles, *(b)* Intellectum in homine diuinum *b* 10. ethic.
quid esse, Deoque congeneissimum, ac maxime cognatum, & alio loco cla- c. 7. 8.
rissime, *(c) Solus animalium omnium erectus est* homo; *quoniam eius natura atque* *c* 4. de part.
substantia diuina est: officium autem diuini est intelligere, atque sapere: quod non facile c. 10.
esset, si vasta corporis moles assideret; pondus enim tardiorem reddit mentem, & sensum communem. Et alibi quoque, *(d) Vt magnanimum, non fortem (vt ponitur) sed* *d* 2. top. c. 2
magnum animum habentem; quemadmodum fidentem, bona sperantem. Similiter loc. 19.
autem & ingeniosum, cuius fuerit Genius studiosus, quemadmodum Xenocrates inquit, ingeniosum eum esse, qui animam fortitus est studiosam; ipsam enim vnicuique esse Genium: vt notat etiam Alexander, qui in commento huius loci animam cuiusque Dæmonem appellat, eius naturam esse diuinam insinuans. Recenset etiam Gyraldus, agens de Dijs Gentium, *(e) Inter antiquos fuisse nonnullos,* *e* synt. 15.
qui Genios animas quorumcunque rationales interpretati sunt: (innuens Aristotelem, & ab eo de hac re collandatum Xenocratem) *Quo modo, & Per Genium alicuius iurare intelligunt; quod maximum fuit apud veteres iuramentum, per Prin-*

cipis Genium iurare, vt plane Iurisconsulti & Tertullianus ostendunt. Suet. Tranquillus in Caligula ait, multos a Caligula supplicio affectos, qui per eius Genium peierauerant. Plato pariter, & omnes eius asseclæ, sicuti confirmant in libro de Deo Socratis Plutarchus & Apuleius, animas in comparatione ad corpora D:os appellant, diuinasque naturas. Ita dubio procul Hippocrates, qui frigora, Solem, ventos diuina (*f*) nuncupat, multo potiori ratione diuinum appellauerit animum, quem sub *calidi* nomine signans, ait (*g*) *esse immortale. & cuncta intelligere, & videre, & audire, & scire omnia, tum præsentia, tum futura.* Quare speciatim affectiones animi vehementes facile diuinas nuncupat in Prognosticis hoc titulo. Cognoscens enim Hippocrates, ab animi passionibus plurimum agitari corpus, vt non solum hæ solæ morbos inducant, verum etiam inductos vndecunque augeant, exasperent, atque ad interitum quoque deducant: Quod non semel obseruauit, & confirmauit etiam Galenus, inquiens, (*h*) *Tantum in ipsa potest motio animæ, vt & multi præ lætitia morbos euaserint, multi etiam præ mærore ægrotauerint.* & alibi, (*i*) *Atque mori contingit nonnullos per alium quoque modum, vt in syncopa, stomachi vitio eueniente, & vehementi dolore, & timore graui, & voluptate maxima. Etenim quibus vitale robur infirmum est, animi vero affectiones ob imperitiam fortes, ijs animæ essentia* (quam ipse (*k*) temperamentum arbitrabatur) *facile dissolui potest: Atque aliqui ob mæstitiam interierunt, sed non illico, vt de superioribus diximus. At vir magnanimus neque ob molestiam, neque ob aliam aliquam animi ægritudinem mæstitia fortiorem vnquam succubuit, vt puta cuius animæ robur validum est, affectus vero non adeo vehementes.* Ceterum etsi vehemens animi passio mortem non inferat magnanimis, & robustis viris; eos tamen in morbum grauem trahere possunt; etenim legimus, Aiacem Telamonium, fortissimum Græcorum, sæpe titulo magni, & magnanimi donatum ab (*l*) Homero, propter indignationem, quod Achillis arma, sibi debita, Græci dedissent Vlyssi, furore victum ad insaniam (*m*) ex animi vehementi passione redactum fuisse. Ceterum historicus rerum ab se visarum Dictys, non ob Achillis arma, sed ob Palladium Troianorum postulatum in diuisione prædæ, non sibi, sed Vlyssi datum, Aiacem animi dolore victum ac ind:gnatione; necatumque dicit inuentum incerto necis autore, verbis ipsissimis. *Hactenus nobilium feminarum cessere seruitia. Alij, vt quemque sors contigerat, prædam, aut ex captiuis, quantum pro merito distribuebatur, habuere. Interim super Palladio ingens certamen inter se ducibus exortum. Aiace Telamonio expostulante in munus sibi, pro his quæ in singulos vniuersosque virtute atque industria sua contulerat. Quare coacti pene omnes (vti ne læderetur animus tanti viri, cuius præclara facinora vigiliasque pro exercitu in animo retinebant) concedunt Aiaci: contradicentibus solis omnium Diomede, atque Vlysse: sua quippe opera id ablatum contra insinuantibus. Contra Aiax affirmare, non labore, aut virtute eorum rem gestam; Antenorem namque contemplatione communis amicitiæ abstulisse. Tum Diomedes honori eius per verecundiam cedens, a certamine destitit. Igitur Vlysses cum Aiace summa vi contendere, atque inuicem industria meritis expostulare adnitentibus cum Vlysse Agamemnone & Menelao, ob seruatam paulo ante opera sua Helenam. Namque post captum Ilium, Aiax recordatus eorum quæ tantis tempestatibus propter mulierem perpessi expertique essent, primus omnium inter-*

f lib. de morb. sacr.
g lib. de carn.
h de par. pil. cap. 1.
i 5. loc. aff. c. 1.
k 6. epid. 1.
l Iliad. 14. & 15.
m Cointh. Smyrn. lib. 5. pa.
5. de bell. Troiano.

interfici eam iusserat. Iamque approbantibus consilium Aiacis multis bonis, Menelaus amorem coniugij etiamnum retinens, singulos ambiendo orandoque ad postremum perfecerat, vt intercessu Vlyssis Helena incolumis sibi traderetur. Ob quæ veluti iudicio amborum merita spectantes (quum etiam num bellum in manibus, atque hostiles multæ nationes circumstreperent, nullo delectu virorum fortium, spretisque Aiacis tot egregijs facinoribus, ac frumenti, quod ex Thracia aduexerat, per totum exercitum distributione) Vlyssi Palladium tradunt. Quare cuncti Duces, qui memores virtutum Aiacis, nihil ei præferendum censuerant, quique secuti gratiam Vlyssis impugnauerant talem virum, studio in partes discedunt. Interim Aiax indignatus, & ob id victus dolore animi, palam atque in ore omnium vltionem se sanguine eorum, a quis impugnatus esset, exacturum denunciat. Itaque ex eo Vlysses, Agamemnon, Menelaus custodiam sui agere, & quo tutiores essent, summa ope inuigilare. At vbi nox aderat, discendentes vno ore omnes, lacerare vtrumque regem, neque abstinere maledictis; quippe quibus magis libido desideriumque in fœmina, quam summa militiæ potiora forent. At lucis principio Aiacem in medio exanimem offendunt; perquirentesque mortis genus, animaduertere ferro interfectum. Inde ortus per Duces atque exercitus tumultus; ac dein seditio breui adulta; quum ante iam Palamedem, virum domi belloque prudentissimum, nunc Aiacem inclytum tot egregijs pugnis, atque vtrosque insidijs circumuentos ingemiscerent. Ob quæ supradicti reges veriti nequa vis ab exercitu pararetur, intus clausi firmatique per necessarios manent. Vnde licet appareat, poetas ab Historico deuiare, tamen & poetæ finxerunt id, quod accidisse potuit, ac verisimile fuit: & historicus enarrat, Aiacem animi dolore victum fuisse. Quare iam redeamus ad animi pathemata, prænoscenda Medicis ex Hippocratis iussione. Profecto comparans alicubi Plato corporis habitus cum habitibus animi, diuinos istos appellat, illos humanos inquiens, (*) *Duplicia vero bona sunt; alia humana, diuina alia; dependentque a diuinis humana. Si qua vero ciuitas maiora suscepit, minora quoque possidet: sin autem illis caret, vtrisque priuatur. Minorum* (hoc est humanorum) *primum est sanitas, forma secundum, tertium vires, quartum diuitiæ: quæ cæca non sunt, si prudentiam sequuntur. Quæ quidem prudentia diuinorum bonorum dux primus existit: deinde post mentem temperatus animi habitus: ex his duobus cum fortitudine mista iustitia tertio emergit: Fortitudo quartum tenet locum. Quæ omnia humanis illis natura præponuntur.* Sic ergo pro ratione subiecti bona corporis Plato nuncupat humana, sanitatem, pulchritudinem, robur, diuitias: bona vero animi appellat diuina, Prudentiam, Temperantiam, Iustitiam, Fortitudinem. Vnde similiter a nobis dicendum est de malis; alia esse diuina, & alia humana; contrariorum enim est eadem disciplina; quare mala corporis humana sunt, morbus, deformitas, imbecillitas, paupertas; at animi mala, quæ vitia sunt, ira, mæror, indignatio, metus, & alia quæuis impotens ac excedens animi passio, diuina dicuntur hic ab Hippocrate. Quum itaque nosset, atque videret Hippocrates frequentissime, Medicos adeo totos esse circa passiones corporis ægrotantis, vt affectiones animi negligerent omnino, vel parum admodum curarent; quasi considerantes, animoque reputantes, Medicinæ subiectum esse corpus humanum Arte Medica sanabile; passiones autem animi non ad Medicum attinere, sed

* 2. de leg.

ad

ad Philosophum Moralem; cuius proprium munus est, animi passiones vehementiores curare; atque ad mediocritatem intra virtutis habitum reuocare. Monet, iubetque diuinus senex, vt Medicus vnusquisque praenoscat etiam animi pathemata, si quando sic in morbis insunt, vt corporis aegritudines aut producant, aut etiam ortas aliunde foueant, vel augeant; nam, vt
o de par. pil. c. 1. aio optime Galenus, (o) *Neque vlla est tam vehemens corporis passio, vt affectiones animi vincat: Non igitur parui pendere oportet huius motiones, qualesnam sint: Immo vero longe magis quam corporis motus obseruare, tum alijs de causis, tum quod corpore dignior sit anima.* Sed vt ista causa dignitatis animi supra corpus ad Medicum in proposito nihil attinet: Ita censet Hippocrates in morbis obseruandos esse motus animi, quando morbos vel inducunt, vel intendunt; quia tunc ijs affectibus animi sedandis maxime vacare Medicum oportet; qui motus animi plerumque non artis medicae praesidijs materialibus (quorum vsu potius intempestiuo morbus ex animi pathemate proueniens exasperatur, certe nunquam sanatur:) sed remotione causae procatarcticae
p ad Posthum. c. 6. per morales persuasiones omnino tolluntur. Qua ratione Galenus (p) ipsemet agnouit, & curauit atriensem diuitis seruum, qui ex timore maestitiaque reddendae rationis de mala pecuniarum administratione, laborabat vigilijs cum tabe corporis vniuersi, qua de re latius infra. Hippocrates ergo videns Medicos plurimos nihili facere, negligereque prorsus in mor-
r l. 1. f. 1. d. 1. c. 1. bis affectiones animi, quod (vt postea multo fecit (r) Auicenna) putarent, definirentque *Medicinam esse scientiam, qua humani corporis dispositiones noscuntur, ex parte qua sanatur, vel ab eo sanitas remouetur, vt habita sanitas conseruetur, vel amissa recuperetur*: nulla facta mentione passionum animi: Quia censuit ipse Cous huiuscemodi passiones animi plurimum ad sanitatem attinere; morbosque posse parere, & adaugere; propterea inter vniuersalia praecepta Prognosticorum peculiariter etiam posuit eorundem affectuum animi praenotionem; quos ab animi praestantia supra corpus, & ab eorundem eminentia supra materiales corporis affectiones omnes, vno iam verbo dicam, ab animi sibi subiecti qualicunque diuinitate, diuinorum epitheto non ab re cohonestauit, imperans Medicis, vt praecognoscere studeant, an aliquod animi pathema, praeter corporis affectiones insit in morbis, quod eos procreauerit, consternet, vel augeat; nam huius remotioni studendum erit in primis, ad rectam & perfectam morbi profligationem, & sanitatis adeptionem. Hoc igitur, praeter alia, speciatim praecipueque vult Hippocrates in Prognosticis, inquiens, *Oportere Medicum, si diuinum quidpiam morbis insit, huius quoque prouidentiam perdiscere; sic enim merito & admirabilem & bonum se praestabit Medicum.* Quam explicationem apertissime confirmant proxime dicta de passionibus corporis ab Hippocrate, quibus fere contraponit animi pathemata, veluti rebus naturalibus res vtcunque supernaturales, corporeis incorporeas, materialibus immateriales, artis medicae praesidia requirentibus medicamenta superantes omnia, nullaque prorsum requirentes, adeoque quoquopacto diuinas, ait enim; *Quum homines intereant, alij, priusquam adhibeatur Medicus, ex vi morbi: nonnulli adhibentes Medicum, statim moriuntur; quidam diem viuentes vnum, aut paulo plus temporis, ante quam Medicus arte repugnet.*

Oper-

Oportet igitur agnoscere talium naturam affectionum, quæ tum supra vires corporis sit. Ecce morbos corporis, a causa physica materiali productos; quibus Medicus artis propriæ remedijs repugnare debet: Quorum quidem morborum naturas cognoscere tenetur, vt contra eos adhibere valeat oportuna medicamenta. Veruntamen non sat est Medicum affectiones corporis agnoscere, remedijsque Medicis impugnare; Sed oportet ipsum etiam prænoscere si quidpiam inest in morbis, quod ægrotantis animum ita perturbet, vt corpus in consensum trahens, in eo generet ægritudinem, aut aliunde genitam intendat, & augeat: Quod illico monet Hippocrates addens, *Quin etiam si diuinum quidpiam morbis inest, huius quoque prouidentiam perdiscere* oportet. *Sic enim optimo iure & admirabilem, & bonum se præstabit Medicum.* Igitur inter ea diuina iam quinto loco numerabimus Animi pathema, quæ iubet Hippocrates in morbis obseruari a Medicis, prohibens ne toti semper sint in corporis affectionibus, neve negligant omnino passiones animi, quæ morbos & parere possunt, & exacerbare, malumque ad terminum pertrahere.

Terror a spectro viso sextum habere debet locum inter Hippocratica diuina Medicis obseruanda. Cap. XIV.

Sextum autem diuinum in morbis obseruandum ex Hippocratis iussu, est terror a Dæmone, seu spectro viso; quem pauorem Panicum, adeoque diuinum dicebant antiqui Gentiles, & cum illis Hippocrates consimiliter Ethnicus; credebant enim Pana Deum repentinos timores, & animi perturbationes hominibus immittere, sed omnino inanes; quales plerumque in bello solent accidere. Pindarus in Nemæis ait, non oportere fortissimis viris vitio vertere, si fugiant in eiuscemodi tumultu:

In diuinis terroribus fugiunt & filij Deorum.

Pausanias inquit, (a) *Ea nocte Panicus illos incessit terror; quibus enim nulla subest* a in Phoci-
causa trepidationibus, eas Panos numine immitti autumant. Hac de re plurima cis.
(b) Politianus. Ceterum diuinus ille pauor a spectro mortalibus incutitur, b in Miscel.
tam vigilantibus, quam etiam dormientibus: tam sanis, quam ægrotantibus, potissimum animo defectis; de quibus & Aristotelis, & Platonis habemus illustria testimonia; nam Aristoteles infit, (c) *Non enim est somnus quælibet im-* c de som.
potentia ipsius sensitiui, vt dictum est; etenim amentia, & præfocatio aliqua, & animi & vig. c. 3.
defectus facit huiusmodi impotentiam. Iam autem facta fuit imaginatio quibusdam, qui animi defectum passi sunt. Hoc igitur aliquam habet dubitationem. Si enim contingat dormire eum, qui animo defecit; continget vt quod somnium esse contigit, sit phantasma. Multa autem sunt, quæ dicunt qui vehementer animo defecerunt, & qui visi sunt mortui esse. De quibus omnibus eandem esse rationem existimandum est. Alludit autem ad ea, quæ retulit olim tum Plato in sua Republica, tum ipsemet in Admirandis Auditionibus: Plato quidem inquiens, (d) *Equidem* d 10. de
tibi non Alcini apologum, sed præstantissimi viri Eri Armenij, genere Pamphylij, refe- Rep.
rabo. Qui cum occubuisset in prælio, sublatis decimo die cadaueribus ceteris, iam

cor-

corruptis, integer quidem in corrupto corpore repertus fuit; domumque delatus vt sepeliretur, duodecima iam ab obitu die, dum pyræ impositus esset, reuixit: & quæ interim viderat, retulit. Inquit ergo, postquam anima fuisset a corpore separata, vna cum pluribus quendam in locum Dæmonem peruenisse: in quo duos terræ proximos vidit hiatus: duos item alios, e conspectu superne in cæli regione conspexit: Inter hos vero hiatus Iudices sedere. Qui postquam animos iudicarunt, iustos quidem ad dexteram supra per cælum ascendere iubent, in aduersa ipsorum parte signa eorum quæ iudicauerint, suspendentes. Iniustos autem ad sinistram infra, omnium quæ fecerant in vita, post tergum signa ferentes. Quum vero ad Iudices ipse quoque accessisset, illos aiebat respondisse: redire eum hominibus nuncium de his, quæ illic viderat, oportere: iussisseque illum audire & intueri, quæcunque eis in locis fierent, diligenter. Viderat igitur per vtramque cæli terræque portam animas lata sententia abeuntes: per alias item duas, ex terra quidem ascendentes animas puluere, squalore, macieque confectas: e cælo autem alias nitidas descendentes, &c. De qua narratione Ficinus ait, (*e*) *Neque ab re resurrexisse testatur Erum Pamphylium, pro salute patriæ in prælio mortuum, vt significaret eos, qui pro publico moriuntur bono, ad veram vitam resurrecturos; quanquam ex multis vnus resurrexit ad nostram. Sed nunquid historia hæc est, an fabula? historiam esse vult Iustinus Platonicus, Martyrque Christianus. Quod equidem non refellam. Vbi vero Plato apologum fabulamque nominat, exponi poterit historiam dici posse fabulam, quoties vltra res gestas, augustiorem habet allegoriam. Quam ob causam Olympiodorus quoque ait, Platonem historias, & rationes sæpe fabulas appellasse.* Aristoteles autem aliud exemplum referens in Admirandis Auditionibus, inquit, (*f*) *Inter septem Aeolias insulas vna est Lipara nomine; in qua sepulchrum esse fabulantur: de quo quamplurima, ac pene monstrosa enarrant. In hoc vero conueniunt omnes, noctu ad eum locum accedere non tutum esse; inde enim tympanorum, cymbalorumque sonitum, risumve cum tumultu ac crepitaculis euidenter exaudiri asserunt. Aliud quoque circa eius insulæ speluncam, quod magis horrorem portentumve inducit, euenisse; scilicet quum quidam ebrius ante Solis ortum eo in specu obdormisset, quem serui eius inuestigabant, tres dies integros cubauit; quarta vero luce a domesticis inuentus est. Qui quum ceu mortuus a domesticis haberetur, ad peculiare sui sepulchrum delatus fuit. Sed repente surrexit: omniaque, quæ sibi eo in somno euenerant, astantibus enarrauit. Ceterum etsi hoc quidem fabulosum mihi videtur; nihilominus id obliuioni minime permittere opera pretium esse duximus, quum eorum locorum designationem descriptionemque fecerimus.* Cuius vtriusque portentosæ rei theoriam posterius habituri sumus in peculiari Quæsito. Nunc satis est, Aristotelem huc respexisse, quod & Erus ille sobrius, metu necis ab hostibus in ardore victoriæ grassantibus perterrefactus: simul & ebrius iste Siculus expergefactus a tumultu primæ noctis, & ab horrore strepentium sonituum pauidus: ambo consternati, & exanimati defecerunt; & in animi deliquio dormientes longiorem somnum, insomnia vidisse, quæ retulerunt, conficta ab imaginatione spectrorum horribilium mirifice perculsa. Sed & hanc nostram opinionem de terrore magno, diuinitus immisso, & in hominibus obseruato, mirabilis historia Milesiarum virginum a Plutarco relata, comprobat euidenter; ait enim, (*g*) *Milesias Virgines quodam tempore, atrox animi & absurda incessit perturbatio: quæ de cau-*

e in argum.

f cap. 96.

g de virt. mulier.

causa, incertum: nisi quod putabatur aeris temperies veneno infecta, & ad insaniam excitandam parata, mutationem istam animorum, atque abalienationem effecisse. Subito omnes mortis cupiditas, & ad vitam suspendio finiendam furiosus impetus egit: & multa clam consecuta sunt quod volebant. Verba & lacrymæ parentum amicorumque alloquia nihil agebant: sed sese interficiendis omnem ipsis custodientium industriam atque calliditatem vincebant. Ita vt calamitas diuinitus immissa, & remedijs humanis videretur validior. Donec quidam homo prudens legem promulgauit, quæ iuberet omnes, quæ sibi suspendio mortem consciuissent, nudas per forum efferri. Hæc lex sancita, non inhibuit modo, sed & omnino aboleuit illam, qua Virgines laborabant, mortis cupiditatem. Magnum vero argumentum est bonæ indolis ac virtutis, metus ignominiæ; quod nihil formidantes mortem, ac dolorem, quæ omnium maxime terribilia habentur, turpitudinis tamen imaginationem non pertulerunt, neque sustinuerunt dedecus post mortem ipsis euenturum. Sane furorem atque terrorem hunc, insanamque suspendio moriendi cupidinem, illis ab aeris vlla constitutione non euenisse, constat ex eo, tum quod eadem aeris constitutio reliquos homines non angebat, nec omnes mulieres sub eiusdem regionis cælo viuentes, sed virgines tantummodo: tum quod non omnes Milesii virgines eodem fuere temperamento, vt ab eadem aeris constitutione debuerint eandem ægritudinem animi sibi conquirere; sed vario, planeque diuerso; nam biliosæ non afficiuntur ab ea temperie ambientis, a qua pituitosæ; neque sanguineæ, a qua melancholicæ: tum quod metus ignominiæ superstites seruans, & curans, mutare non potuit aeris intemperiem illam, qua vigente, morbus ab ea proueniens tolli nequiuit. Neque vero furor ac animi morbus ille referri potuit in mensium muliebrium motum & agitationem; tum quia non omnes Milesiæ virgines vna simul habere potuerunt motionem sanguinis illius, tum quia nec integro mense, sed paucis statisque diebus contingit feminis agitatio sanguinis illa: tum maxime quia similiter ignominiæ timor curare non valet ægritudinem ab agitatione menstrui sanguinis ortam. Quare veteribus diuinum quid erat, quod omnibus indifferenter virginibus Milesijs mortis eam cupiditatem adeo diram incutiebat, quæ cupiditas, vt alio vehementiore animi affectu, verecundia nempe virginali, potuit extingui; sic a priscis diuinum quid esse censebatur, vt ait (b) Virgilius; apud quem antiquitatis cultorem maximum, Nisus, b 9. Aeneid.

------ Dijne hunc ardorem mentibus addunt
Euriale? aut sua cuique Deus fit dira cupido?

Namque putabant veteres, maximas cogitationes a numine quopiam oriri; animosque furentes, diuino percitos œstro rebantur. Non aliter Hippocrates Terrores alios, & hisce Milesianis consimiles, a spectro, vel a Dæmone viso per imaginationem, esse diuinos, hoc est diuinitus immissos existimauit: alios autem illis consimiles, a causa naturali productos esse censuit, potissimum mulieribus in commotione mensium: his postremis ex arte medica remedia præscribit: illis prioribus non censet adhibenda medica præsidia; quod affectiones diuinæ non superantur humanis medicamentis: Quare silentio curationem priorum præterit, posteriorum proponit ex arte sua. De vtrisque vero profert historiam luculenter, & agit in opusculo *De Virginum*

num morbis inscripto dicens, *Principium sit mihi compositionis eorum, quæ perpetua sunt in arte medica: Non enim possibile est morborum naturam cognoscere (siquidem artis est inuenire) nisi quis nouerit naturam in indiuisibili, ex qua in principio discriti sunt. Primum de morbo sacro appellato, & de attonitis, siue syderatis, & de timoribus: ex quibus adeo fortiter pauent homines, vt delirent. & Dæmones quosdam videre se putent ipsis infestos, quandoque nocte, quandoque interdiu, aliquando vero vtroque tempore. Postea ab huiusmodi spectris multi iam se strangulauerunt: plures autem mulieres, quam viri; est enim muliebris natura animi magis deiecti.* Quorum terrorum, vt pote suo iudicio nulla causa naturali, sed diuinitus ortum habentium, nullam omnino præscribit curationem medicam: sed solum consimilium pauorum, qui proueniunt a menstrui motu non secundum naturam facto; dum immediate subdit: *Ceterum virgines nubiles & maturæ viro, hoc magis patiuntur vna cum mensium descensu, antea non valde hinc afflictæ; postea enim sanguis in vteros confluit, velut effluxurus: Quum igitur osculum exitus non fuerit apertum, sanguis autem amplius influxerit propter cibos, & corporis augmentum: tunc sanguis non habens effluxum, præ multitudine resilit ad cor, & ad septum transuersum. Quum igitur hæc repleta fuerint, cor fatuum fit; deinde ex fatuitate torpedo: postea ex torpedine delirium apprehendit. Quemadmodum quum aliquo longo tempore desidente, sanguis ex coxis ac femoribus depressus, in tibias ac pedes torporem inducit: a torpore autem pedes ad iter faciendum impotentes fiunt, donec sanguis ad seipsum reuertatur. Reuertitur autem celerrime, quum steteris in aqua frigida, quæ vltra malleolos madefaciat. Atque hic quidem torpor facile cedit: cito enim propter venarum rectitudinem refluit: & locus corporis non est periculosus. At ex corde, & septo transuerso tarde refluit: Venæ enim obliquæ sunt, & locus periculosus: & ad delirium, & insaniam paratus: Quum enim hæ partes repletæ fuerint, & horror cum febre ingruit, erroneas febres appellant.* Quibus diligenter & fuse declarat, quomodo speciatim sanguis ille menstruus retentus efficiat in virginibus accidentia sæua, terrores diros, & insanos maxime. Statim vero subdit Hippocrates, *His autem sic se habentibus: præ acuta quidem inflammatione, insanit: præ putredine vero, clamat: præ caliginositate autem, timet, ac formidat: præ compressione vero circa cor, strangulationes parat: præ sanguinis autem malitia, animus mærens ac anxius malum attrahit. Sed & alium horribiliter compellat: & in puteos prosilire, ac incidere iubet, & strangulari: tanquam meliora sint hæc, & omnem vitæ vtilitatem excedentia. Aliquando vero sine spectris ac phantasmatis, voluptas quædam adest, ex qua mortem, velut bonum aliquod, amat.* Quæ quidem symptomata, quum viris, & mulieribus etiam extra mensium ætatem, a motu sanguinis menstrui præter naturam retenti, nequeant ingruere, contingereve: neque de illorum origine physica quicquam addat Hippocrates; iam certo constat, ipsum existimasse, terrores istos esse diuinos a spectro, seu Dæmone per imaginationem viso, & veluti Panicos. Quod inde colligitur etiam, quia curationem affectus proponit, quæ mulieribus, cohibitos, ac præter naturam agitatos menses habentibus, conuenit; non item alijs, neque viris eodem terroris malo laborantibus, immediate dicens, *Postquam autem resipuit homo, mulieres tum alia multa, tum pretiosissimas muliebres vestes Dianæ consecrant, a Vatibus id iubentibus deceptæ. Ceterum curatio, vt hinc liberentur,*

est

est sanguinis detractio, si nihil fuerit quod impediat. Ego vero iubeo virgines, quum huiusmodi patiuntur, quam citissime viris cohabitare. Si enim conceperint, sanæ fiunt. Si vero huiusmodi non assuerint, ipsis simul cum pubertate, aut paulo post corripientur, si non viro nupserint. At vero ex mulieribus viro iunctis, steriles magis hæc patiuntur. Ceterum Hippocrates istiusmodi terrores, non ex vtero, sanguineve menstruo prouenientes, diuinos esse posuit etiam, quia censuit eos a Dæmone, Furia scilicet infernali Dea phantasiæ mortalium immitti; doctus id ab Orpheo primario Gentilitatis Theologo; namque relatu (i) Rhodigini, Classici Scriptoris, *In hoc statu commiscitur Orpheus Furias tres: ex quibus Tisiphone animam infestet ex corpore: Megæra lancinet ex odio, imaginariisque mali conflictatione formidolosa: Alecto peruras propter imaginarij boni cupiditatem. Has porro furias excitari ab vltoribus Dæmonibus, vt atrocius, horribiliusque exagitetur anima, Platonis sententia est: sed quam comprobet etiam Plotinus, ac antea constituerat Orpheus; a quo hymno proprio Dæmona vltorem magnum celebrari nouimus.* Quæ certe non agnouisse non potuit Hippocrates, & non credidisse, qui seniorem se coluit Orpheum, antiquissimum & præcipuum Ethnicorum Theologum; quique prorsus hæc eadem fere proposuit agens de Virginum affectionibus: vt nuperrime vidimus. De Furijs item consimilia dicit Coynthus (k) Smyrnæus,

i 10. antlect. c. 9.

k l. 5. v. 423

Quæ confestim ad dirum Stygis amnem se recepit,
Vbi rapidæ versantur Furiæ, quæ mortalibus
Superbis perpetuo diros immittunt angores.

& (l) mox,

l v. 470.

Quum homo sit longe perditissimus: patiatur autem eos animi cruciatus,
Quos Furiæ decernunt hominibus
Flagitiosis: denique hæ etiam ceteris Argiuis
Exitiales pugnas, & lacrymarum plenos luctus. &c.

Itaque dum solis mulieribus ex menstruo laborantibus terrore spectri, Dæmonisque per imaginationem, tam in vigilia, quam in somno visi; tam interdiu, quam noctu conspecti, curationem adhibet Hippocrates; non item viris, neque feminis menstruorum ætatem non habentibus; aperte declarat, se terrorem eiuscemodi curatione medica non attingendum in maribus, & feminis infantibus, ac vetulis, esse Panicum, & quoquopacto diuinum, superantem causas physicas. Est autem ista diuinitas ad mentem Hippocratis in præsenti terrore magno, non aliunde quam a spectro Dæmoneve per imaginationem viso; quia Dæmones & spectra diuinitatem quandam habere censuit Hippocrates cum vniuersa Gentilitate; sicuti constat ex ipsius epistola ad Philopæmenem data, superius allata. Dæmonis autem, spectrique solam imaginationem terrores istos atroces inducere posse, patet vel ex eo, quod maxima vis est vehementis imaginationis: si enim phantasia grauidæ feminæ corpus fætuum afficit, & præternaturam efformat, imprimendo figuram rei alienæ; quanto magis poterit proprium corpus afficere, ac alterare ad morbum? Verum enimvero morborum huiuscemodi diuinitatem Hippocrates etiam eo nomine ponit, quod exuperat humana remedia, physicaque medicamenta; uam vbique solet humana contra ponere diuinis,

K 2 tan-

tanquam ea quæ sunt inferioris ordinis, ijs quæ continentur in ordine superiori; sicuti constat ex traditis in libro de sacro morbo. Diuinitatem autem istam, cuiuscunque modi fuerit, optimo iure præcipit Hippocrates in Prognosticis, ante omnia prænoscendam, atque perdiscendam a Medicis esse, ne temere curationem eius aggressi, remedijs artis frustra cum damno patientis vtantur, & cum infamia medentum, & Artis Medicæ calumnia. Hoc igitur esto diuinum sextum Hippocraticum, pauor a spectro per imaginationem vehementiorem viso.

Cacodæmonis maleficium septimo loco significari ab Hippocrate per diuinum in morbis. Cap. XV.

SEptimum autem diuinum in morbis, a Medico præcognoscendum Hippocratica iussione, mihi videtur esse, non imaginarium, sed verum & reale Cacodæmonis maleficium; nam Ethnici Dæmonem quemque malum appellabant Deum, & experiebantur omnia mala, præsertimque morborum omne genus in homines ex odio trucem immittere. Porro Gentilitatem ab antiquissimis temporibus, præter Deos cælestes, quos beneficos venerabantur, ab ijs prosperitatem & bona supplicationibus ex amoris affectu deposcentes: ob timorem etiam diuinis titulis & honoribus coluisse malos Dæmones, quos deos inferos appellabant, & sacrificijs atque supplicationibus itidem mites propitiosque sibi reddere satagebant, ne ab eis læderentur: &, siquando noxam aliquam ab ipsis accepissent, vt illi met ijdem malum, quod intulerant, auerterent; ab alijsve fortis inferioris illatum, robustiores ipsi demolirentur; propterea passim Auerruncatores nuncupati: constat apertissime tum ex peruulgato Gentium decreto, quo constituebatur, autore in Antiquitatis profunditatibus delitescente, *Sacrificandum est malis Dæmonibus, ne noceant*; tum ex autoribus Classicis, tam sacris, quam etiam profanis, quos vtrosque videre potuit Hippocrates; tum speciatim ex ipsomet Hippocrate, sententiam huiuscemodi quandoque profitente. Profecto de primo locuples habemus Plutarchi testimonium, receptum ab antiquis, asserentis, (a) *Quæ vero feria & sacrificia, tanquam atri dies & nefasti peraguntur; in quibus cruda vorantur, discerpuntur homines, ieiunia & planctus adhibentur, sæpenumero etiam obscœna dicta, furoresque & conclamationes bellicæ excitata cum fremitu & ceruicum iactatione: his ego nullum Deum coli puto, sed placandorum & depellendorum malorum Geniorum gratia instituta ea dixerim. Et quod olim homines immolati fuerunt, probabile est neque Deos poposcisse, aut admisisse talia sacrificia. Neque reges tamen atque Duces frustra sustinuisse dare pro hostia prolem suam, & sacra ipsos fuisse auspicatos, hostiamque iugulasse: sed fecisse hoc, vt iras & indignationes malignorum morosorumque auerruncarent Geniorum, aut diris satisfacerent Dæmonibus: nonnullorum etiam insanos & tyrannicos exsatiarent amores; qui quum non possent, aut non vellent corpore corpori misceri, sicut Hercules Oechaliam Virginis causa oppugnauit, ita validi violentique Dæmones illi poscentes dedi sibi animam humanam corpori inclusam, quum corporis commistione amorem suum non*

(a) de orac. defectu.

pos-

poſſint explere, peſtes vrbibus, ac ſterilitates inferunt, belliſque eas & ſeditionibus exagitant, donec conſequantur amatam animam &c. Gyraldo de Dijs gentium agenti, (*b*) *Eſt Fabij Seruiliani Pont. Max diſciplina traditum, vt atro die parentare Manibus non liceret, ne infeſti Manes fierent.* & mox: *Legimus apud Eleos Plutonis Templum fuiſſe, quod ſemel tantum patefieri ſolebat: & quamuis pateret, nulli tamen intrare licebat. Sicionij quoque ſemel quotannis Eumenidum, prope Aſopum fluuium, diem ſacram peragebant.* Rhodigino ſimiliter in antiquis lectionibus, (*c*) *Erant & Dæmones quidam Dionyſiaci, qui nuncuparentur Cobalus, aſperi, & immites.* Porphyrij relatu, (*d*) *Sapienti notiſſimum eſt, malos quidem Dæmones animalium oblectari victimis.* Sed Sophocles in Tragœdia Philoctetem inducit Neoptolemo porrigentem Herculis arcum, & ſagittas mortiferas, admonentemque vt Liuori ſupplicet infernali Dæmoni, ne ſibi redderet arma illa damnoſa; dicens

b ſynt. 17.

c l. 2. c. 3.

d 2. de ſacr. Dijs, & Dæm.

" Phil. *Age accipe, & Liuori ſupplica;*
" *Ne tibi ærumnoſa ſint, quemadmodum*
" *Mihi, & illi qui ante me habuit, fuerunt.*

Licet Neoptolemus mox imploret potius auxilium ſuperorum. De ſecundo quoque teſtimoniorum genere nulla prorſus eſſe debet ambiguitas. Nam hiſtoriam Moſaicam, & Iobi Prophetarumque volumina, quum legerint Homerus, Pherecydes, Pythagoras, Hippocrate ſeniores: Empedocles Hippocrati coæuus: & Plato iunior Hippocrate; certe ſacrorum bibliorum lectionem Hippocrati nemo iure negauerit. De Pherecyde quidem, Pythagoricis, quin & Myſterijs Ethnicorum, ita ſcribit in propoſito Cœlius; (*e*) *Nos in literis interim antiquioribus ab Pherecyde traditum obſeruauimus, Dæmonas olim cælo lapſos, quod noſtra* (*f*) *continet doctrina, Ophioneumque nuncupatum, hoc eſt Dæmonicum ſerpentem, qui anteſignanus fuerit agminis, ab diuina mentis placito deficientis. In Myſterijs exploratum illud quoque: Iouem quandoque Dæmones inferiores ad inferna deturbaſſe. Adde quod & Pythagorica doctrina hoc ipſum apertius referre animaduertitur, dum fractis alis animam labi e cælo fingunt; inque nouem diſtribuunt gradus, tanquam nouenarium Angelorum chorum.* De Empedocle vero (*g*) Plutarchus, & ex eo Cœlius: (*h*) ille quidem, *Neque datur effugere in paſcua illa & prata, ſed vagantur, ſicut illi Empedoclæi Dæmones,*

e 2. ant. lect. cap. 7.

f Iob 40. 41. Iſaiæ 14. Icā. Apoc. 6. 8. 9. 12. 13. 16.

g de vitan. ære al.

h l. 2. c. 7.

Siue Genij, Deorum ira impulſi, ac cælo deturbati,
Aetheris hos almi vis in maris abijcit vndas:
In terram eructat pontus: Titanis ad orbem
Subuectat tellus: in vaſta volumina magni
Aetheris impellit Titan.

ita aliis ex alio excipit fœnerator, aut negociator: iam Corinthius, modo Patrenſis, mox Athenienſis, donec ab omnibus oppreſſus vi fœnorum, tandem diſſipetur, ac in minutias quaſi diſcerpatur. Cœlius autem, (*i*) *Quin & in ſermone, qui eſt de fœnore, Plutarchus, Empedoclem eiuſmodi Dæmonum lapſum nouiſſe, ſignificat, vbi ait, ſemel fœnore illaqueatum, euadere non poſſe, verum oberrare, perinde ac Dæmones a Deo fugati, eque cælo dati in præceps apud Empedoclem, quos æther ad maris ima deturbarat, illo ad terram reiectante, hacque rurſus extimulante in altum, qui illinc mox alio contruderentur.* De Homero Cardinalis Beſſario ſic ait, (*k*) *Luciferum*

i loc. cit.

k l. 3. c. 7.

tum vero illum sua culpa eiectum in terram e cælo; execrandumque esse, illi quoque didicerunt ab Homero suo Theologo; qui siue beneficio quodam naturæ, siue Moysis prophetæ scriptis, carmine suo exposuerat lapsum Luciferi; quem ille Atan appellat. Id certe nullo naturæ beneficio supernaturale mysterium nosse potuit Homerus; at solum e sacris prophetarum voluminibus, & ex Esaiæ prophetia

l cap. 14. potius, quam ex historia Mosaica; quam apertissime dicat Esaias, (l) *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris: corruisti in terram, qui vulnerabas gentes; qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum: sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Veruntamen ad infernum detraheris, in profundum laci. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient; Nunquid iste est vir, qui conturbauit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum, & vrbes eius destruxit, vinctis eius non aperiens carcerem? omnes reges gentium dormierunt in gloria, vir in domo sua: tu autem proiectus es de sepulchro tuo, quasi stirps inutilis, pollutus, & obuolutus cum his qui interfecti sunt gladio, & descenderunt ad fundamenta laci. Quasi cadauer putridum non habebis consortium, neque cum eis in sepultura. Tu enim terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti. Non vocabitur in æternum semen pessimorum* &c. Neque de casu Luciferi quidquam in historia Mosaica, vel obscurissimum habeas: Quum ta-

m 2. lect. ant. cap. 7. men Cœlius collaudet Bessarionis dictum, asserens, (m) *Verum & illud singulari dignum animaduersione, Poetarum principem Homerum, Bessarionis calculo, dignitate Cardinalis, doctrina vero & Classici & Eminentissimi: Ates nomine, quam interpretamur noxam, vel detrimentum, Luciferi de cælo lapsum, vel naturæ eminentioris sublimitate, vel quod Mosaica introspexisset modo aliquo sacraria, nescientibus præmonstrasse, quum Iliados vndeuicesimo ita canit deissa hac Ate, Oς*

n 19. Iliad. *ὄρον* &c. sed præstat paulo plura carmina referre, quibus ait Homerus (n) ibi de Ioue,

„ *Illico autem corripuit Aten capite nitentibus capillis ornato,*
„ *Iratus animo suo, & iurauit firmum iuramentum,*
„ *Nunquam in Olympumque & cælum stellatum*
„ *Rediturum Aten, quæ omnes infortunio afficit.*
„ *Sic fatus, eiecit a cælo stellato*
„ *Manu sua rotans; mox autem peruenit ad opera hominum.*

Sed qui nunc ait Homerus, Cacodæmonem a summo Deo eiectum de cælo, vbi fuerat speciosissimum caput Angelorum: præcipitatum vero, vnde nunquam rediturus erat in cælum stellatum, scilicet in locum beatorum spiri-

o Apoc. 12. tuum, designatorum nomine stellarum; quarum (o) tertiam partem draco de cælo corruens vna secum traxisse dicitur in terras: hominibus autem in terris omnia prorsus inferre mala & infortunia: multo prius idem poeta de spiritu eodem malo dixerat,

p 9. Iliad. (p) „ *Etenim Litæ* (idest Preces) *Iouis filiæ magni,*
„ *Claudæque, rugosæque, strabæque oculis,*
„ *Quæ post Aten curant euntes.*
„ *Ate vero robustaque, & pedibus integra: ideo omnes*
„ *Longe præcurrit: anteuertit autem omnem per terram*

La-

„ *Lædens homines: illa vero medentur postmodum.*

Quæ quidem omnia videtur Homerus tum ex (q) Esaia, tum etiam ex libro (r) Iobi desumpsisse, vbi Luciferi pulcherrimi natura, deformati ab semet ob culpam, deiectio de cælo ponitur; qui rabie percitus in homines omnia genera noxarum, morbosque potissimum immittat; & ad homines vbique lædendos terram perambulans perniciosissime circumeat. Qui si malis afflicti, cum lacrymis ad preces confugiant ante Deum prostrati, in oratione, ieiunijs, & fletu perseuerantes, demum exaudiuntur, & ab omni noxa, molestia, detrimentoque liberantur, bonisque remunerantur omnigenis. Verum quam Homerus Aten segniore sexu dixit, quod & Pythagoras fecit, in genere principiorum malorum feminam ponens: Alij nuncuparunt Atyn formosissimum Iuuenem, a Cybele Deorum matre adamatum, qui Dea offensa, semetipsum euirauerit; alludentes ad Luciferi culpam, qua semetipsum ineptum reddidit bonis operibus producendis; qui ante culpam fuerat integer, atque fecundus; nimirum ante peccatum, offensam Diuinæ Mentis, ipsum in primo innocentiæ statu pulcherrimum adamabat, Mater omnium Deorum, quod Mens Diuina cunctos Angelorum ordines ex nihilo creauerit. Hanc autem fuisse Veterum, sacra volumina tantumnon aliquando peruertentium, ab se non satis intellecta, vel fabularum inuolucris consulto multitudini velata, satis videtur innuere (f) Plotinus, cui *Si quid autem mater tribuit genito, non qua ratione materia est, sed qua species est, dare censetur. Sola enim species est fecunda, natura vero altera sterilis.* (nimirum informis turpisque materia.) *Hinc prisci, vt arbitror, sapientes in sacris mysterijs id subobscure significantes, antiquum Mercurium introducunt*, Deum superum, *instrumentum generationis ad operis effectum semper habentem: generantem vero in sensu declarantes esse intelligibilem rationem: sterilitatem vero materiæ semper idem manentis, ostendentes per illam quæ circa ipsam sterilia disponuntur.* Vnde patet, antiquos, & Homerum speciatim legisse Biblia sacra, peculiariterque Iobi, Esaiæ, (t) Zachariæque volumen, in quo de Luciferi casu, deque Satan hominibus morbos, & aduersitates, noxasque ac detrimenta inferente, luculenter agitur: etsi vel consulto deditaque opera sententias diuinas fabulis operuerint, vel non plene diuina sensa percipientes erroribus deformata, nominibusque mutilatis, ac omnino peruersis mysteria sacra transtulerint in sua scripta: sic facile Satan, qui signat Aduersarium, & pro diabolo sumi solet, ac pro eius corpore, quod est multitudo malorum; vt obseruat Autor Syluæ Allegoriarum; Homerus appellat Atan, vt ait Bessario, detracta literula sigma: vel Aten; qui noxam signat, & detrimentum; quum idem omnino sint noxa, detrimentum, aduersitas, & malorum multitudo; quorum omnium hominibus autor & machinator est Satan e cælo deturbatus a Summo Deo. Platonem vero Mosaica legisse, nemini dubium est; sat erit ad hoc probandum, multis alijs omissis, afferre testimonia Bessarionis atque Ficini; scribit iste quidem in Symposio, (u) *Concludemus denique concordiam inter Moysen & Platonem, quem Numenius alterum cognominat Moysen: Quod enim Moyses ait, In principio fecit Deus cælum & terram: Plato ait, Deus primo ignem fecit & terram, ignem intelligens præcipue cælum. Principio enim in sphæra Mundi centrum con-*

q cap. 14.
r cap. 1. 2. 40. 41. 42.
f en. 3. l. 6. cap. 19.
t cap. 3.
u cap. 34. f.

considerauit & ambitum: reliqua horum gratia interiecit. Bessario vero, Plato-
x l. 2. c. 8. nis verba referens, dicit, (x) *Atque hæc inquit, est iustitia Deorum superum,*
„ *quam nemo vnquam vitare potest. Nec est quisquam vel humilitate sua ita humi de-*
„ *fixus, vel excellentia ita in cælum erectus, vt eam diffugere potens sit. Vos, qui Deos*
„ *humana curare minime putatis, sic habetote: Nullum locum Dijs immortalibus in-*
„ *cognitum: nullum inexploratum esse. Quod siue hic manseritis: siue profundissi-*
„ *mas terræ cauernas subieritis: siue aliud quoduis diffugium atque latibulum quæ-*
„ *sieritis: haudquaquam latere poteritis diuinum illum oculum, æternum, atque per-*
y 10. de leg. *uigilem: nec pœnas vobis iuste debitas euitare.* (y) *Hæc Plato ijsdem fere verbis,*
circa f. *quibus Dauid noster diuinus propheta locutus est: Quo ibo a spiritu tuo: & quo a fa-*
cie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: Si descendero in infernum, ades.
Adiungere poterat sequentia Psalmographi, ad maiorem sententiæ Platoni-
cæ cum Dauidica similitudinem, & congruentiam, concordantiamque de-
z psl. 138. monstrandam; (z) *Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis*
maris. Etenim illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua. Et dixi,
forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs meis: Quia te-
nebræ non obscurabuntur a te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ eius, ita
& lumen eius. Quum igitur Biblia sacra vetustioribus passim, etiam ethnicis
communia, legerentur, speciatim vbi de malo Dæmone tractant; iam Hip-
pocrates, apud antiquos vir multæ lectionis, non potuit Iobi volumen, vt
a cap. 3. & alij plurimi, non euoluisse, ac in eo non legisse, quod (a) *Egressus Satan a*
facie Domini, percussit Iob vlcere pessimo, a planta pedis vsque ad verticem eius: Qui
testa saniem radebat, sedens in sterquilinio. Sed & alibi sontem hominem a ma-
b 1. Reg. 16 lo Dæmone vexatum epilepsia legere potuit, (b) Quia *Spiritus Domini recessit*
a Saul: & exagitabat eum spiritus nequam. & mox, *Igitur quandocunque spiri-*
tus Domini malus arripiebat Saul, tollebat Dauid citharam; & percutiebat manu
sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus.
Ast aliquando malus ille Dæmon adegit miserum Saulem ad tantam insa-
niam, vt euibrata lancea benefactorem suum interficere tentauerit; nam in-
c cap. 18. fra legitur; (c) *Post diem autem alterum inuasit spiritus Dei malus Saul, & pro-*
phetabat in medio domus suæ: (insaniens nimirum; etenim Lyrano, *hic non ac-*
cipitur prophetia proprie, sed tanquam denominatiue, quia aliena tanquam arreptitius
loquebatur, videlicet insaniens a Dæmone:) *Dauid autem psallebat manu sua,*
sicut per singulos dies. Tenebatque Saul lanceam, & misit eam, putans quod confige-
re posset Dauid cum pariete. Et declinauit Dauid a facie eius secundo. Ex quibus
locis Hippocrates, vt ethnici Scriptores alij, colligere potuit a malis Dæmo-
d Qu. Rō. nibus morbos in homines immitti; nam apud Plutarchum, (d) *Qui Chry-*
51. *sippum sectantur Philosophi, dicunt oberrare quosdam malos Genios, quibus loco car-*
nificum Dij vtantur in puniendis flagitiosis & impijs hominibus: ita Lares Genios
quosdam esse diros, ac Furiarum naturæ affines, ad puniendum factos; qui in vitas
e de cohib. *& familias hominum inspiciant.* & alibi, (e) *Itaque etiam Deorum Regem Meli-*
ira. *chium, quasi mitem & blandum, Athenienses Memacten, puto, uocant: at supplicia*
exigendi vis, non diuina, non cælestis est, sed Furijs, & Genijs conuenit. Ita plane
non deuians a communi Gentilium sententia Gentilis Hippocrates, a ma-
lis Dæmonibus homines tum alijs noxis, tum maxime morbis infestari cre-
didit.

didit. Quoniam vero morbi huiuscemodi non curantur artis medicæ remedijs; ideo mentem ad eos etiam habens Hippocrates, iubet Medicis, vt obseruent, an in morbis insit aliquod diuinum. Et certe qui Dæmones æuo Christi Domini passim homines morbis angere consueuerunt; vt est apud (f) Euangelistas: Quique mali spiritus antea multo, temporibus Iobi, & Saulis, vtrumque morbis torquere visi sunt; illum vlcere corporis vniuersi, huncepilepsia, furoreque mentis ac insania: ijdem Cacodamones tempestate Hippocratis infirmitates in humanum genus immisisse, nemo recte negauerit: sicuti nec eorum morborum violentiam artis medicinæ præsidijs inuictam fuisse, ac penitus incurabilem: nec vllus inficias ire poterit, ad manus Hippocratis ægritudinum eiusmodi plures peruenisse. Quare de illis etiam sub titulo diuinorum mentionem fecit in Prognosticis optima ratione Cous. De tertio denique duplex habemus luculentum Hippocratis ipsius testimonium: vnum quidem est, quo scribit, (g) agens cumulate, ac ex professo de somnijs ægrotantium, *At de signis quidem siderum cælestibus, sic statuere, & consilio prouidere: ad idque victus rationem dirigere oportet: & Dijs supplicationes decernere; ad res quidem prosperas, Soli, Ioui calesti, Ioui Ctesio, Mineruæ Ctesiæ, Mercurio, Apollini: Ad aduersas, Dijs Auerruncatoribus, & Telluri, & Heroibus, vt grauia omnia auertant, & auerruncent.* Sane dum præsidijs artis medicæ non fidens, ægrotantibus imperat Hippocrates ipse supplicationes, tam ad Deos Superos, vt prosint, bonum sanitatis afferentes; quam ad Inferos, vt malum, ab se iratis illatum, placati auerruncent; censens aliquid in morbis aliquando reperiri diuinitus a malo spiritu patratum; quod extinguere valeant tum Dij Superi Inferis imperantes, tum Inferi Dij placati supplicationibus, & exorati; monet hocce diuinum a Medico prænosci, ne frustra remedia medica præscribat: secus enim morbos in se tale diuinum non habentes medicamentis tractasset Medicus Hippocrates Medicorum pater peritissimus, non autem supplicationes remediorum medicinalium loco præscripsisset. Huiuscemodi vero supplicationes Dijs iam cælestibus bonis, quam inferis malis, facere consueuisse veteres, & ad prospera consequenda a superis, & ad aduersa vitanda, malaque deponenda, ab inferis, vt ait Hippocrates, apertissimum est in Antiquiorum lectione versatis; nam supplicationes ad impetranda bona superis factæ frequentissimæ sunt. Sed quis etiam apud Homerum, & Orpheum non vidit, hymnis peculiaribus preces a ihibitas malis Dæmonibus, ne ab eis læsio contingat? Homerus hymno precatur tum Cererem, atque Proserpinam, quam Plutonis infernalis coniugem opinabatur: tum Vulcanum, quem Dæmonem de cælo præcipitatum a cælesti Numine credidit antiqua Gentilitas omnis. Orpheus etiam malis Dæmonibus hymnos cecinit, supplicans eos, ne sibi nocerent; ita Dæmonibus prauis, aera tenebrosum incolentibus, & homines nunquam non lacessentibus, vt ait D. Paulus, (h) Noctis nomine signatis, supplicat Lampadibus: Typhonem item Dæmonem subterraneum, tartareumque, Plutonem quoque sacrificio sibi propitios reddere conatur: Persephonem pariter deam infernalem alio similiter hymno sibi benignam precatur: Titanes itidem veneratur Dæmones e cælo sub terram depulsos, quos orat vt

f Matth. 4. 8. 9. 10. 12. 15. 17. Marc. 1. 3. 9 Luc. 4. 6. 9. 11.

g lib. de Somn.

h Ephes. 6.

L iram

iram grauem auertant: Præterea Corybantem, magnum terræ Dæmonem vocat, & precatur, vt difficilem auertat iram: Cocyti pariter habitatorem Mercurium terrenum, quem ait animas ad Orcum deferre, supplicat vt sibi sit propitius Dæmon: ac denique Furias ipsas Infernales hymno non vnico sibi supplicanti placidas efficere conatur; vt apparet vnicuique poeses eorum legenti. Sic igitur Ethnicorum Theologi veteres atque supremi, Homerus, & Orpheus, supplicationes habere passim consueuerunt Dijs, tam cælestibus, quos Superos dicebant; a quibus bona sibi precabantur: quam Inferis, quos Dæmones malos esse censebant; orantes ipsos, ne sibi malum inferrent vllum, & illata mala vel ab se, vel ab alijs inferioris ordinis, vt auerterent, & auerruncarent. Ab his edoctus Hippocrates, ægrotos, quibus a Medicina nullum præstari posse præsidium physicum agnouit, monet vt supplicent Dijs cælestibus pro consecutione sanitatis, nec non & inferis pro morborum auerruncatione. Quem morem, quasi locum Hippocratis istum
i 4.Georg. respiciens, antiquitatis cultor eximius ille Virgilius (*i*) attingit hisce versiculis,

In tenui labor: at tenuis non gloria: si quem
Numina læua sinunt, auditque vocatus Apollo.

aperte significans, vt obseruant cum Seruio reliqui, mortales inuocare Deos cælestes ad bona suscipienda; supplicare Dæmonibus malis, ne noceant.
k 1. noct. Ita sane de proposito scribit A. Gellius, (k) *Propterea Virgilium quoque aiunt,*
Att.c.17. *multæ antiquitatis hominem, sine ostentationis odio peritum, Numina læua in Georgicis deprecari, significantem quandam vim esse huiusmodi Deorum in lædendo magis, quam in iuuando potentem. Versus Virgilij sunt* nuper allati. *In istis autem Dijs, quos placari oportet, uti mala a nobis, vel a frugibus natis amoueantur, Auer-*
l lib.1.c.17 *runcus quoque habetur, & Robigo*: Sic etiam Mythologus adnotat, (*l*) Gentiles Dijs cælestibus olim sacrificasse, vt ab illis bona susciperent; malis autem Dæmonibus, ne sibi nocerent, malaque mortalibus ab se illata, vel ab alijs minus potentibus Dijs, depellerent, & auerruncarent. Quod & Hip-
m de Insomn. pocrates apertissime facit, inquiens, (*m*) *Oportere Dijs supplicationes decernere: ad res quidem prosperas* (nimirum ad præsidiorum salutarium agnitionem, & adeptionem; nec non & ad sanitatis assecutionem, conseruationemque) *Soli, Ioui calesti, Ioui Ctesio, Mineruæ opulentæ, Mercurio, Apollini: Ad aduersas vero res* (depellendas, & auerruncandas, vt puta mortem, aut ægritudinem periculosam, diuturnamve) *Dijs Auerruncatoribus, & Telluri, & Heroibus, vt grauia omnia auertant, & auerruncent.* Hippocrates hoc in loco certe Deos beneficos enumerat a Gentilibus appellatos Superos, Iouem, Mineruam, Mercurium, Apollinem, Solem: maleficos, aduersosque, ac malorum ab se, vel ab alijs illatorum, Auerruncatores, auersoresque multos, ac speciatim Tellurem, & Heroes: Nimirum Tellus dea colebatur antiquitus inter inferna
n l.3.sec.1. numina: cuius templi meminit Hippocrates (*n*) Epidemia tractans; etenim
ægr.1. Gyraldo de Dijs Gentium agenti, (*o*) *Tellurem, & Tellumonem, Proserpinam*
o synt.2. *quidam & Plutonem interpretantur*: adeoque principes malorum Dæmonum
p synt.1. infernalium. Sed M. Varro, eiusdem Gyraldi relatu, (*p*) scribit, *Inter Lunæ gyrum, & nymborum, ac ventorum cacumina, aereas esse animas: sed eas animo, non ocu-*

oculis videri, & vocari Heroes, & Laruas, & Genios. Platonici veteres, animas virorum illuſtrium, corpore nudatas, in aere degentes, appellant & Heroes, & Dæmones peregrinos: ita Plato (*q*) ex Heſiodo, (*r*) Poſidonius, (*ſ*) Proclus, Maximus (*t*) Tyrius. Dicuntur Heroes a Iunone, quæ Græcis Hera nuncupatur, quod Iunonis nomine ſignetur Aer, in quo cum Dæmonibus plurimis, in eum locum e cælo præcipitatis, multi commorentur ab ijs cruciati, vagique ferantur Ethnicorum Heroes. Quam ſententiam innuere videtur D. Paulus inquiens, (*u*) *De cetero fratres confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius: induite vos armaturam fidei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias Diaboli; quoniam non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſum mundi rectores tenebrarum harum: contra ſpiritualia nequitia in caleſtibus*. Dæmonibus itaque malis aerem hunc apud nos impurum, atque terram incolentibus, procul a cælo, & Auerruncatoribus Euerſoribusque Dijs appellatis, vbi morbus aliquis ab eis immiſſus hominem inuaſerit, Hippocrates Medicinæ parens, artis propriæ remedijs anteponit ſupplicationes cum cæleſtium Numinum, tum etiam infernorum Dæmonum: nam etiam Virgilius Ethnicus, ſub iratæ Iunonis perſona dicit,

Flectere ſi nequeo Superos, Acheronta mouebo.

Sed melius Hippocrates, ad imploranda bona, Superis adhibendas eſſe ſupplicationes ait; verum ad pellenda, & auertenda mala, Dijs inferis, malorum plerumque ab ſe inflictorum, vel ab inferioris Dæmonis maleficio, nimirum Auerruncatoribus Euerſoribusque Dijs, Telluri, & Heroibus; qui ſunt omnes Genij mali, & Cacodæmones: his inquam, dicit eſſe ſupplicandum, vt æger a morbo liberetur. Athenæus enim Heroum vim declarat (*y*) terribilem, ſed magis noctu, quam interdiu. Plutarchus ait, (*z*) Romanos, *ſicut de menſibus primum Dijs caleſtibus conſecrarunt, ſecundum Dijs Manibus; quo menſe & luſtrationes quaſdam peragunt, quod defunctis parentant: ita etiam dierum initia quaſi & principes ſtatuiſſe tres eos, quos diximus cuiuſque menſis, feſtoſque hos dies & ſacros eſſe voluiſſe: proximos autem ab his, Damonibus, & vita defunctis deſtinauiſſe; nefaſtoſque & ad agendum ineptos eſſe iuſſiſſe: Nam Graci etiam in Nouilunio Dijs rem ſacram facientes, proximum ab eo die Heroibus, ac Genijs addixerunt; crateremque ſecundus Heroibus, Heroiniſque miſcetur*. Hunc ordinem Hippocrates in propoſito ſeruans, iubet in morbis, in quibus aliquid eſſe diuinum exiſtimat, aut ſuſpicatur, ab ægrotante ſupplicationes fieri, primum quidem Dijs cæleſtibus, Ioui, Mineruæ, Mercurio, Soli, Apollini: deinde vero Telluri, quæ Veſta quoque dicebatur antiquis, vt ait (*a*) Plotinus, & Heroibus, & alijs huiuſcemodi Dijs inferis Euerſoribus, Auerruncatoribusque. Quos Timæus ille Locrus, antiquiſſimus autor (a Platone tantummodo in ſuo Timæo tranſcriptus, certe commentatus, vt ita dixerim) ait eſſe pernicioſos, fraudulentoſque Dæmones (*b*) terreſtres, hominibus infeſtiſſimos. Alterum vero teſtimonium Hippocratis eſt quo peragens alibi de morbis virginum mulierum, quos oſtendit eſſe a menſtrui ſanguinis retenti malo motu, proindeque a cauſa phyſica, reprehendit ethnicos ſacrificulos, deceptores feminarum, dum eas ab inſania matricali, terroribuſque vterinis conualeſcentes, iubent pretioſiſſima donaria Dianæ conſecrare, dicens, vt ſupra quoque no-

q in Cratylo.
r de Heroib.
ſ in com. Alcib.
t ſerm. 27.
u Ephef. 6.
x Aen. 7.
y lib. 11.
z Qu. Ro. 25.
a en. 4. l. 4. cap. 27.
b lib. de vniu. nat. in f.

tatum est, (c) *De terroribus, ex quibus vehementer homines perterrentur, adeo vt desipiant; & interdum quidem noctu, quandoque vero interdiu, vtroque etiam quandoque tempore, Dæmonas sibi infestos videre se existiment. Deinde ex huiusmodi visione iam strangulati sunt multi, & mulieres plures, quam viri, quod muliebris natura animi magis sit demissi & pusilli. At virgines, quibus prope nuptiarum tempus instat vt viro coniungantur, illud sub mensium descensum magis experiuntur: cuum antea his malis non admodum conflictarentur.* & mox, *Quæ quum ita se habeant, ob acutam quidem inflammationem insanit, ob putredinem clamat, ob caliginem terretur & timet, ob oppressionem vero, quæ circa cor ist, suffocationem sibi parant, ob sanguinis autem vitium animus anxietudine & impotentia conflictatur & malum contrahit: Quin etiam alium horrendum in modum appellat, & in puteos desilire ac præcipitare, seseque strangulare iubent, velut hac præstantiora sint, om.nemque vtilitatem excedant. Interdum vero citra spectra voluptas quædam mortis, tanquam boni cuiusdam expetendæ irrepsit* (quod antea vidimus in Virginibus Milesijs apud (e) Plutarchum.) *Redeunte autem ad mentem homine, mulieres cum alia multa, tum vero etiam pretiosissimas vestes muliebres Dianæ consecrant, a vatibus id iubentibus decepta. Verum ad huius mali liberationem curatio est, si nihil sanguinis effluxum impediat. Equidem virginibus suadeo, quibus tale quid accidit, vt citissime cum viris coniungantur: si enim conceperint, sanæ euadunt. Quod nisi fiat, vna cum pubertate, aut non ita multo post, his tentabuntur, nisi viro iungantur. Ex mulieribus vero quæ viris iunctæ sunt, steriliбus ista magis contingunt.* Hippocrates igitur, qui nunc aspernatur, & improbat donaria Dijs oblata, deceptu sacrificulorum exorta in conualescentia mulierum, ex vteri morbo prius insanientium, & Dæmonum spectra quandoque se videre dicentium, quibus adiguntur ad præcipitia, suspendia, ceteraque talia genera mortis horribilia; quod in hisce morbis recognoscat causam physicam; nempe sanguinem menstruum corruptum, humoremque spermatis effluere gestientem, & impeditum: Quibus affectibus vterinis præsidia medica præscribit sanguinem e matrice ducentia, phlebotomias nimirum, & venereos congressus, procul ab omni sacrificij, donarij, supplicationumque genere: Iam dum alibi de Somnijs agens, non semel ad curandos ægrotantes, humanis remedijs & artis medicæ præsidijs fere valere iussis, imperat vt fiant supplicationes Telluri, Heroibus, & alijs Dijs inferis Auerruncatoribus; dubio procul aliquos morbos esse putauit Cacodæmonis maleficio mortalibus inflictos, quos artis medicæ præsidijs minime cedentes, humanisve remedijs, aboleri posse censuit donarijs, & supplicationibus Dæmonum etiam inferorum; nam ex antiquis Ethnicis, obseruatu Ficini apud (f) Plotinum constabat, *Deam Tellurem esse animam Terræ*, hancque *non solum Cererem atque Vestam, sed etiam Plutonem cum Proserpina cogunt.* Ceterum non raro malus Dæmon præstigijs illudens aperte sensui, mortales aliqua parte mutilatos, vel quomodocunque secus a naturali statu deformatos, visui, tactuique repræsentat; quorum innumeræ tam apud antiquos, quam apud (g) nostrates prostant historiæ. Sed frequentissime sine sensuum illusione Dæmon omni tempestate, semper hominibus infensus, eos varijs ægritudinibus vere consueuit infestare. Quibus tam apparentibus, quam veris morbis, adoratio-

c de morb. virg.

e de virt. mul.

f com. in en. 4. l. 4. c. 17.

g Cæsalp. Dæm. inu. Perip. c. 9.

ne (cuius ob ſuperbiam auidiſſimus eſt) Dæmon ſuppliciter inuocatus oportuna remedia pridem oſtendebat varijs aut inſomnijs, aut Idolorũ oraculis: nec non etiam ſubitariam aliquando ſanitatem, ſeu remotione præſtigij, ſeu clãdeſtinis præſidijs oportunis afferebat; vt a Gentilitate pluſquam nimium credula, & (h) ſuperſtitioſa Deus haberetur, & velut omnipotens coleretur, metueretur que tyrannica Diuinitas ipſius. Ita paſſim a malis Dæmonibus homines illi miſeri Ceriti fiebant, lymphati, lunatici, panici, fanatici, & alijs quibusque morbis afficiebantur; quos dicebant ab Hecate, Furijs, Tellure, Tellumone, Genijs, Heroibus, ceterisque prauis ſpiritibus infeſtari; quos Cacodæmones eſſe placandos hoſtijs, donarijs, & ſupplicationibus aſſerebant, vt & (i) Hippocrates allato loco, ne ſæuirent amplius, aſt infirmitates auerterent, morboſque prius ab ſe, vel ab alijs illatos, ipſi potentiores auerruncarent. Et licet vates ethnicorum plerumque credulas gentes deciperent, aſſerentes, etiam morbos a cauſa phyſica productos, a Dæmonibus immiſſos eſſe, vt hoſtias & donaria lucrarentur; quod admonet (k) Hippocrates, eorum auaritiam damnãs; tamen dum imperat (l) ſupplicationes Telluri, & Heroibus, Dijſque Auerruncatoribus; aperte concedit, atque plane ſupponit, morbos aliquando mortalibus immitti Cacodæmonum maleficio. Sic igitur Hippocrates inter alia diuina, Medico prognoſticum habituro præcognoſcenda num inſint in morbis, indicat ſeptimo loco maleficium Cacodemonis, quomodocunque torquentis homines; tunc enim Medicus ad eiuſcemodi morborum curationem accerſitus, Hippocratis præſcripto ſimul & exemplo, debet ægrotantibus imperare potius Numinis ſupplicationes, quam artis Medicæ præſidia fruſtra præſcribere.

h D. Paul. in act. Ap. c. 17.

i de ſomn.

k de morb. virg.

l de ſomn.

Hactenus e meo penu deprompſi ſeptem diuinorum genera, quæ mihi perſuadeo pridem Hippocratem reſpexiſſe, dum in Prognoſticis imperat, vt Medici prænoſcant, vtrum in morbis inſit aliquid diuinum; hæc autem ſunt, Diuinatio medica, Somnium diuinatorium, Ecſtaſis ſtudioſa, Furor afflatusve diuinus, Animi pathema vehemens, Viſio ſpectri terrifici, & Maleficium Cacodæmonis.

Mercurialis de Dæmonibus, a priſcis Medicis cognitis, placita de propoſito conſiderantur. Cap. XVI.

Iſta iam exarauerã, quum ad manus forte venerũt Cl. Mercurialis Conſultationes, in quarum vna leguntur hæc ad verbum, (a) *De diuino apud Hippocratem, & vtrum veteribus Medicis nota fuerit Dæmonum natura, a pleriſque Medicis abſolutiſſime tractatum eſſe ſcio. Et Io. Baptiſta Codronchius nuperrime quatuor libros de huiuſmodi morbis maleficiorum edidit, qui magna ex parte ſatisfacient. Ego autem, quod alias ſæpe & in Auditorijs docui & ſcriptis tradidi, eſt, diuinum apud Hippocratem eo in loco aliter accipiendum eſſe, quam in primo de morbis mulicbribus libro, vbi eius ſexus ægritudines aliquid diuini habere dixit; quo pacto etiam videtur locutus Ariſtoteles in libris de generatione animalium, quando dixit, in omni rerum generatione aliquid diuini latitare. Quod etſi non diffiteor*

a tom. 3. conſ. 130.

eſſe

posse quoque ad cælestes naturas, aerisque constitutionem referri: attamen si (quod videtur Valesio quoque placuisse) sub diuini nomine quicquid arcani, & mentem humanam latentis in rebus est, complectamur, haud a ratione & scriptorum vsu recedemus. Et certe non satis mirari desino, nonnullos vsque adeo proprietatum & effectuum occultorum osores esse, vt etiam se sepectora Deorum posse rationibus euidentibus penetrare, audeant dicere. Dæmones, & eorum a Theologis Christianis cognitas & prædicatas naturas, Medicis antiquis innotuisse, neque affirmo, neque abnuo; Id sane persuasum habeo, in morbis faciendis & curandis paucam vim ipsis tribuisse. Et Auicenna omnium pene recentissimus, dum melancholiæ vim tractaret, dixit eam a vulgo Dæmonem existimari, quasi huiusmodi popularem opinionem irrideret. Quæ Viri Cl. placita me retrahere nequeunt a propositis; nam sicuti nec opus Codronchij, nec absolutissima tractatio de Dæmonibus, & eorum maleficijs, an pleris que Medicis edita (nisi Cæsalpini Dæmonum inuestigationem Peripateticam intelligat) ad meas vnquam peruenit manus: Ita quæcunque superius exaraui de proposito, prodierunt e meo condo; quod nouerit vnusquisque conferens ista mea cum Cæsalpinianis, & alijs Codronchij, reliquorumque dogmatibus. Hippocratem autem in primo libro de morbis muliebribus dixisse, sexus illius ægritudines aliquid habere diuini, nunquam inuenire potui; diligenter eo libro perlecto; sed tamen hoc alibi scripsisse videtur, in libello nempe *De natura muliebri*, vbi le-
b init. guntur ista, (*b*) *De Natura muliebri & morbis ista mihi dicenda sunt, Potissimum quidem in rebus humanis causam esse diuinum numen: deinde mulierum naturas, & colores: Quæ enim admodum alba sunt, humidiores, & ad fluxionem magis comparata: nigra vero duriores & adstrictiores: Quæ ad vini colorem vergunt, medium quid inter vtrasque habent. Ad eundem etiam modum in ætatibus contingit, iuuenes quidem humidiores sunt, fereque copiose sanguine abundant; seniores vero sicciores, paucoque sanguine redundantes: media medium quid inter vtrasque habent. Eum autem, qui ista probe tractare volet, primum quidem a diuino numine initium sumere oportet, postea tum mulierum naturas dignoscere, tum ætates, & anni tempestates, locaque vbicunque fuerint: Frigida enim loca ad fluxiones sunt comparata, calida vero sicca & quieta. Doctrina autem initium a suapte natura humido faciendum est. Si hydrops in vtero oboriatur, menses pauciores & deteriores contingunt,* &c. Quibus nulla per totum opus diuini facta mentione, totus est Hippocrates in consideratione naturæ, seu temperamenti, & accidentium, siue qualitatum aliarum, ex quibus morborum muliebrium causas, & curationes venatur. Scilicet, consentanea proferens allatis in Prognosticorum vestibulo, statuit morbos hominum, atque speciatim muliebres oriri posse tum a causa diuina, tum frequentissime a causa physica; Medicum vero primum considerare debere, num morbi pendeant a numine diuino; quia prodeuntes a supernaturali causa remedijs artis tractandi non sunt: At vbi repererit Medicus eos a causa physica, non diuinitus prouenire; tunc animaduertere debet vtrum oriantur a naturis mulierum hoc est a causis internis; an ab extrinsecus occursantibus, accidentibusve naturas mulierum consequentibus; quæ quidem accidentia nobis vna morbum & curationem indicabunt; circa quam contemplationem vniuersum volumen

ia-

insumit, Hippocrates nulla facta consideratione diuini numinis, nec inde ductis vllis affectionum muliebrium cognitionibus, aut curationibus. Quare gratis accipit Cl. Mercurialis Hippocratem hic nomen Diuini sumere sensu diuerso, ac in Prognosticis assumpserit. Nam si vlla diuersitas est, nullam aliam dixero, nisi quod hic nomen Diuini sumatur pressius pro Numine culto ab Ethnicis: ibi latius pro multis antea relatis Diuini vocabulum vtcunque sustinentibus. Deinde vero Aristotelem in libris De generatione animalium dixisse, *In omni rerum generat one aliquid diuini latitare*, prorsus eodem sensu, quo Hippocrates agens de natura, & morbis mulierum, ego quidem non video: quia solum comparans masculeum sexum cum femineo, causamque motricem cum materiali, dicit Aristoteles, (c) *Sed quum principium sit eorum mas atque femina; fit vt generationis gratia sit mas & femina in rerum natura. Quumque sua natura melior, magisque diuina causa sit ea, quæ primo mouet, cui ratio inest, & forma, quam materia; Quumque melius etiam sit, separari a deteriori quod melius est; ideo in quibuscunque fieri potest, mas a femina separatur; melius enim, magisque diuinum est principium motus, quod per generationem mas obtinet; femina enim materia est. Sed coit, & iungitur ad generationis officium mas cum femina; id enim commune ambobus est.* Vnde constat, Aristotelem hic diuinum assumere, non pro numine, sicut assumit Hippocrates eo loci, sed pro perfecto, & digniore. Ceterum forte Vir Cl. citare voluit Aristotelis opus de partibus animalium; nam ibi vere legitur, (d) *Quum nulla res sit natura, in qua non mirandum aliquid inditum habeatur. Et quod Heraclitum dixisse ferunt ad eos, qui quum alloqui eum vellent, quod forte in casa furnaria quadam caloris gratia sedentem vidisset, accedere temperarunt: ingredi enim eos fidenter iussit, quoniam, inquit, ne huic quidem loco Dij desunt immortales. Hoc idem in indaganda quoque natura animantium faciendum est. Aggredi enim quæque sine vllo pudore debemus, quum in omnibus Naturæ numen, & honestum, pulchrumque insit ingenium. Quippe quum Naturæ operibus iunctum illud præcipue sit, vbi nihil temere, viceque fortuita committatur, sed alicuius gratia omnia agantur.* Quibus consentiens, alibi dixerat, tum, (e) *Deus autem & natura nihil frustra faciunt*: tum etiam, (f) *In Vniuerso est Deus, & vicissim cuncta in illo; mouentur enim omnia ab inexistente in nobis numine.* Diuinum autem in morbis, Hippocratis iussu Medicis obseruandum, referri non debere ad cælestes naturas, aerisque constitutionem, aut qualitates occultas (quod fieri posse deinceps asserebat Vir Cl.) antea satis ostendi, ni fallor. Cælestes etiam naturas (si corpora sphærica, vel eorum Intelligentias motrices assumamus) quis non videat abesse plurimum a nostratibus, nec in morbis inesse posse? Quod si velimus ab ijs manantes, aut quomodocunque productos apud nos effectus accipere; non in aliquibus tantum, vt ait (h) Hippocrates, verum in omnibus morbis, vt in re quauis alia, semper insunt & agunt huiuscemodi vires cælestes; quod ait Aristoteles; cui primum, (i) *Est ex necessitate continuus quodammodo iste* mundus elementaris *superioribus lationibus, vt omnis ipsius virtus inde gubernetur.* Deinde, (k) cælesti motu fiunt rerum generationes, & corruptiones omnes; speciatimque, *Adueniente quidem Sole generatio est; recedente autem, corruptio.* Deinceps, (l) *Luna autem principium est,* pre-

c 2. de gen. an. c. 1.

d lib. 1. c. 5.

e 1. cæl. t. 32.

f 7. eudem. c. 18.

h 1. progn. 1.

i 1. meteor. cap. 2.

k 2. de gen. t. 56. 57. 58

l 4. de gen. an. c. 10.

propter Solis societatem, receptumque lucis; fit enim quasi alter Sol minor: quamobrem conducit ad omnes generationes, perfectionesque: calores enim, & refrigerationes, cum moderatione quidem, generationes; sine moderatione, corruptiones efficiunt. Dæmones vero, Dæmonumque vires in morbis & producendis, & curandis, non latuisse Medicos antiquiores, ac Hippocratem præsertim, ostendimus abunde nuper. Sed & Aetium, Oribasium, Æginetam, Scribonium, & alios vetustiores Auicenna Medicos, agnouisse Cacodæmones, putasseque morbos ab illis infligi mortalibus, & curari, constat ex eo, quod hi Medici veteres non raro morbis curandis præscribunt incantationes, & alia superstitiosa Dæmonibus conuenienti; siquidem antiquissimus autor, ac omnino Hippocrates ipse testatur, qui curabant æuo suo morbum comitialem & melancholicum affectum expiationibus, & incantamentis, dicere solitos, illum a varijs Dæmonibus immissum fuisse; statuit enim, Homines illos

n de morb. sac. *(n) in hunc morbum, in singulis affectionis speciebus causam Deo adscribentes esse. Non enim semel, sed sæpius eorundem mentionem faciunt. Si quidem enim capras imitentur, & si balatum edant, & frendant, & si dextris partibus conuellantur, Matrem Deorum causam esse aiunt: Si vero acutiorem & concitatiorem sonum emittant, equo assimilant, & Neptunum autorem esse dicunt. Si vero etiam aliquid stercoris emittant, quod sæpe multis contingit præ morbo coactis, Hecates enodia appellatio additur. Si autem tenuiorem & densiorem vocem edant, velut auiculæ, Apollo Nemius, id est pastor. Si vero spumam ex ore remittant, ac pedibus calcitrent, Mars causam habet. Quicunque porro pauores noctu ingruunt, timoresque ac deliria, & exaltationes e lecto, terroresque, ac fugæ foras, Hecates insidias esse dicunt, & Heroum insultus; expiationibusque vtuntur ac incantamentis, & scelestissimum ac impurissimum, meo quidem iudicio, faciunt numen.* Itaque vetustissimorum Medicorum æuo putabantur Cacodæmones immittere morbos, & expiationibus curare. Verum & hoc ex Galeni multiplici testimonio confirmatur; nam-

o de melanch. ex R. & P. init. que *(o)* Galenus ex Rufo, & Possidonio, quod etiam obseruat *(p)* Aetius, ait, *Euadunt plerique melancholici in venerem proniores, obliuiosi, timidi, misericordes, ad fletum prompti, solitudinum amantes: Dæmones ab inimicis veneficis immissos sibi quidam suspicantur.* Sed & alibi *(q)* refert æuo suo prostare libros

p lib. 6. c. 9. Medicorum *scribentium incantationes, transformationes, & decanorum, Dæmoniorumque*

q 6. Simpl. init. *herbas sacras perferentium. Quibus hominibus præstigiatoribus vnicum fuerit studium, vt vulgus imperitum talia scribentes in sui admirationem verterent, vel ex ipsis Pamphili libris discere liceat, qui primam inter herbas conscripsit Abrotonon* &c. de quo paulo antea dixerat, *Nam & Pamphilus eum in modum tractatum de herbis composuit. Verum is ad fabulas versus aniles est, simulque præstigiaturas quasdam deliras ægyptias, iunctis nonnullis incantationibus, quas quum herbas colligunt, admurmurant. Et sane vtitur ad periapta, idest quæ suspenduntur, & magnaas non solum curiosas, & a Medicina alienas, sed etiam falsas vniuersas.* Pamphilus ergo Medicus ante Galenum, etsi non receptus a Galeno, posuit morbos a Dæmone missos, qui præstigijs & incantationibus curarentur.

r l. 3. rem. 188. Sed ipse Galenus de medicamentis parabilibus agens, infit, *(r)* non abhorrens a superstitiosis, *Ad morsum scorpij Testam igne candentem imponito: aut alam ex melle potui dato: aut humum respiciens, quem lapidem premebas, eum imponito.*

Ad

Ad (*f*) *veneficia & præſtigia, Caridion & latum cuminum, & Zochij radicem ad tertiam partem decoque, & ex vino vetere potui da: geſtet & glaneum oſſa: hæc enim ſuffita Dæmonas abigunt*. Sic ergo vel ipſe Galenus morbos ex Dæmone ponit. Nec Auicennas ipſe recedit ab hac opinione; dum enim de Melancholia tractat, hæc ad amuſſim profert, (*t*) *Et quibuſdam Medicorum viſum eſt, quod melancholia contingat a Dæmonio: ſed nos non curamus quum phyſicam docemus, ſi illud contingat a Dæmonio, aut non contingat; poſtquam dicimus, quoniam ſi contingat a Dæmonio, ſufficit nobis vt conuertat complexionem ad choleram nigram; & ſit cauſa eius propinqua cholera nigra: deinde ſit cauſa illius choleræ nigræ Dæmonium, aut non Dæmonium. Ex cauſis vero fortibus in generatione melancholiæ eſt ſuperfluitas triſtitiæ, & timoris*. Vnde conſtat aperte, Auicennam non aſſerere melancholiam a vulgo Dæmonem exiſtimari, quaſi huiuſmodi popularem irrideret, ſed conſtituere illam fuiſſe quorundam Medicorum ſententiam, quam ipſe non improbat; ſed ait cognoſcere num melancholia proueniat a Dæmone, non attinere ad therapeuticam, ſed ad phyſiologiam: conſtituitque Dæmonem, non immediate melancholiæ morbum producere, quando talem affectionem gignit, ſed producendo bilem atram in homine, quæ proxima cauſa eſt morbi melancholiæ; bilis autem atræ productionem in Dæmonem refert non obſcure, dum ſtatuit humorem iſtum generari maxime ab exuperante triſtitia, & a vehementi timore: quas paſſiones incuti nobis a Dæmone poſſe vel viſo, vel imaginatione concepto, nemini dubium eſt, & ſupra manifeſtum fecit (*x*) Hippocrates. Quare valde propendet Auicennas, immo deſcendit in hanc Medicorum ſententiam, vt melancholiæ morbus aliquando producatur a Dæmone per terrores vehementes producente triſtitiam, & vbertatem atræ bilis. Quod etiam conſtat ex ijs, quæ paulo antea de Mania dixerat Auicenna, ſcribens, (*y*) *Expoſitio mariæ eſt Dæmonium lupinum. Canina vero eſt ſpecies eius exiſtens cum ira permiſta triſtitia, & in quiſitione corrupta permiſta petitioni, quemadmodum eſt natura canum. Et ſcias quod materia faciens Dæmonium lupinum, eſt in ſubſtantia materia facientis melancholiam: quoniam vtraque ſunt melancholica; verumtamen cauſa faciens Dæmonium lupinum, eſt melancholia aduſta, facta aut a cholera, aut a melancholia, quæ eſt deterior*. Et multo prius hoc morbo detentos appellauit Dæmoniacos Auic. dicens, (*z*) *Et Iudæus quidam inquit, Suffumigatio facta cum ſemine eius* (de pæonia tractat) *confert Dæmoniacis, & epilepticis, & ſanat eos. Et ſimiliter ſi ſumatur fructus eius, & bibatur cum mel. roſ. confert vehementer. Ego autem dico, quod forſitan hæc eſt ſpecies pæoniæ Romanæ; nam illa, quæ ex India fertur ad nos, non habet magnũ effectum in hoc capitulo*. Supponit igitur, vereq. ponit Auic., homines Dæmoniacos, quibus pęonia Indica non multum prodeſt: Quin & a Dæmone Maniacos homines efficit; nec non a terrefaciente Dæmone bilem atram augeri, quæ melancholiam pariat. Sed fruſtra præſcribit hiſce medica præſidia; nam Dæmones artis humanæ remedijs non fugantur; & in locum atræ bilis eductæ medicamentis, nouam clam procreant morbi conſeruatricem: at vero quando dubius eſt, an a Dęmone morbus oriatur, medicamẽta recte prębentur, num forte valeat ijs infirmitas curari. Sic igitur e meo penu diuinum in morbis Hippoc. iuſſu pręnoſcendum a Medicis, oſtenſum eſt eſſe Cacodæmonis maleficium.

f 189.

t l.3.f.1.tr. 4.c.18.

x de morb virg.

y l.3.f.1.tr. 4.c.15.

z l.2.tr.2. c.562.

M Amo-

Amoris impotentis affectum octauo loco signari pro diuino prænoscendo in morbis Hippocratica iussione. Cap. XVII.

Verum enimvero quoniam ante me duplex aliud genus diuinorum, in morbis a Medico prænoscendum ex Hippocratis decreto, prodiderunt insignes viri; quorum opinionem arbitror habere posse locum in proposito, veritatique Hippocraticæ consentaneam esse; propterea non duxi silentio prætereundum ac veluti damnandum, negligendumve geminum hoc aliorum placitum. Sit igitur Octauum diuinum in morbis prænoscendum a Medicis vbi contingat inesse, Amoris venerei affectus impotens; de quo veterum communis opinio vulgata non solum ab Euripide (a) celebratur, Phedræ nouercæ amoris impotentis affectum erga priuignum Hippolytum, vocante malum (b) incurabile, diuinitus immissum; ita Nutrix,

a in Hippol.
b vers. 598.
c ver. 475.

(c) *Fortiter autem Amorem tolera. Deus voluit hæc.*
Laborans vero morbo, morbum hunc bene fini.
Sunt autem incantationes & verba demulcentia.
Inuenietur aliquod remedium huius morbi.

d ver. 525.

(d) *Amor, amor, qui per oculos*
Stillat desiderium, inducens suauem
Animæ voluptatem illis, *aduersus quos militat,*
Ne mihi vnquam cum damno appareas,
Ne mihi immoderatus venias:
Neque enim ignis, ne-
que astrorum superum telum est tale
Quale Venereum
Mittit e manibus
Amor filius Iouis.

e in Phædro.

Sed & apertius a Platone scribente, (e) mortalibus a Venere atque Amore Deo furorem diuinum immitti, quemadmodum supra notauimus. Neque Galeni contradictio me mouet ad oppositum sentiendum, qua scribit,

f 1. progn. com. t. 3.

„ (f) *Non igitur putamus diuinum haberi morbum Amoris affectum; id enim credentes quidam, veram scripserunt historiam, deprehendisse Erasistratum, ob amorem ægrotare filium Regis: diuinum tamen esse nequaquam docuerunt, neque ab Hippocrate, neque ab Erasistrato vocatum, neque ab alio quodam medico Amorem. Porro eos, qui graciles sint, decoloresve, aut insomnes, aut febricitantes ex causis amatorijs, illo capite complectuntur maiores, quo de causis procatarcticis, id est progressis commemorant. Quum enim hæ in plura diducantur genera, vnum ex his tristitia est. Tristantur vero, hi quidem intermortuis liberis, aut necessarijs, aut cognatis, aut amicis: illi vero expectantes seipsos, vel suos affici, vel etiam patriam omnem fore euersam. Itidem tristantur studiosi pecuniarum, priuati pecunijs: vel etiam ambitiosi, priuati gloria: & ita alij omnes ita afficiuntur. Ex his ergo sunt, qui ob amorem tristantur, haudquaquam diuinam perpessi, sed humanam affectionem.*

Nisi

Nisi quis credat Poetis, qui fabulantur Dæmonem quendam pusillum, recens na- „
tum, gerentem faces ardentes, homines quosdam in hanc agere affectionem. Hæc „
inquam me non turbant: Etenim morbum illum, qui nullis artis medicæ præsidijs curari potest, quum vere morbus sit, diuinum quidpiam in se habere censuit Hippocrates; agnoscens omnes morbos a causa physica progenitos, quicunque curationem admittunt, artis Medicinæ remedijs physice tolli posse. Licet in eius libris apud nos extantibus non habeamus, Eroticum morbum, affectumque impotentis Amoris, esse diuinum; attamen id facile colligimus tum alijs rationibus, tum ex eo, quod in eius Vita scripsit Soranus; quam & Foesius, & Cornarius e Græco transferunt in hæc verba, *Soranus vero Cous, qui Coorum bibliothecas perscrutatus est, addit, sub Abriada Monarchia, Agriani mensis septima & vicesima die, in qua etiam vsque in hunc diem Coos Hippocrati omnia sacra facere tradit. Porro quum in arte Medica, totoque disciplinarum orbe, exercitatissimus esset; functis vita parentibus, ex patria discessit, vt quidem maligne de eo Andreas in eo, quem de medicina origine scripsit, libro prodit, propterea quod publicam Gnidiorum bibliothecam igne concremasset. Alijs autem eo proposito patriam reliquisse dicitur, vt rei Medicæ effectus & successum per multos locos cognosceret, & in his varijs modis exercitaretur. Quemadmodum vero Soranus Cous narrat, Somnus Deus eum per somnium admonuit, quo se ad Thessalorum regionem inhabitandam conferret. Ceterum per omnem Græciam Medicinæ gloria omnibus admirationi fuit, adeo etiam vt a Perdicca Macedonum Rege, qui tabe laborare putabatur, vocatus publice sit; ad ipsumque vna cum Euryphonte, qui ipso ætate maior erat, peruenit; animique hunc Regis affectum esse, certis signis deprehendit. Post mortem enim Alexandri parentis, vnam ex pellicum eius numero, Phylam nomine, Perdiccas deperibat; ad quam cum rem ipsam Hippocrates detulisset; postea ex illius conspectu omnino illum mutari obseruauit; atque ita morbo depulso, Regem conseruauit:* Quem certe perdidisset, si remedijs Medicinæ, tabido dari consuetis, eum vti persuasisset. Nec Hippocrates ægritudinem istam, ab Amore natam, artis medicæ remedijs non curabilem, sed amatæ mulieris possessione, diuinam dicere recusabit; qui Tellurem, tanquam deam coluit; eique (*i*) supplicationes fieri iussit; vt vidimus. At quomodo Tellurem Hippocrates credidit esse Deam? certe doctus id ab Orpheo, Hesiodo, & Homero, Gentilitatis antiquissimis Theologis; quorum fabulis omnes Ethnicos credidisse, testatur (*k*) Isocrates: At vero illimet ipsi Theologi Deum esse dixerunt Amorem, simul cum Parmenide, non minus quam Terram; vt obseruat etiam Aristoteles inquiens, (*l*) *Suspicaretur autem aliquis Hesiodum primum hoc quæsiuisse, & si quis alius Amorem aut desiderium in entibus vt principium posuit; sicuti Parmenides; etenim is Vniuersi generationem monstrando,*

i de Som.
k orat. ad Demonic.
l 1. meta. fu. 2. c. 2.

„ *Primum quidem inter omnes Deos Amorem,* ait, *produxit.*
Hesiodus vero, ante omnia fuisse Chaos:
„ *Deinde Terram spatiosam, atque Amorem,*
„ *Qui inter omnes immortales elucet.*

Præterea vero, quomodo Soranus ille Cous agnoscere potuit, a Somno Deo monitum insomnio fuisse dudum Hippocratem, vt ad Thessalorum regio-

M 2 nem

nem habitandam se conferret, nisi legisset hoc in Coorum bibliothecis, quas perscrutatus fuerat? sed quomodo legi potuit id ibi nisi scriptum ab ipsomet Hippocrate? nemo siquidem alterius insomnia primum narrare potest, nisi propheta fuerit; vt constat e sacra pagina; in qua legimus (*m*) *In anno secundo regni Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor somnium, & conterritus est spiritus eius, & somnium eius fugit ab eo. Præcepit autem Rex vt conuocarentur arioli, & magi, & malefici, & Chaldæi, vt indicarent Regi somnia sua. Qui quum venissent, steterunt coram Rege, & dixit ad eos Rex: Vidi somnium; & mente confusus ignoro quid viderim. Responderuntque Chaldæi Regi Syriace: Rex in sempiternum viue. Dic somnium seruis tuis, & interpretationes eius indicabimus. Et respondens Rex ait Chaldæis: Sermo recessit a me. Nisi indicaueritis mihi somnium, & coniecturam eius, peribitis vos: & domus vestræ publicabuntur. Si autem somnium, & coniecturam eius narraueritis, præmia & dona & honorem multum accipietis a me. Somnium igitur, & interpretationem eius indicate mihi. Responderunt secundo, atque dixerunt: Rex somnium dicat seruis suis, & interpretationem eius indicabimus. Respondit Rex, & ait: Certe noui, quia tempus redimitis, scientes quod a me recesserit sermo. Si ergo somnium non indicaueritis mihi, vna est de vobis sententia, quod interpretationem quoque fallacem & deceptione plenam composueritis, vt loquamini mihi donec tempus pertranseat. Somnium itaque dicite mihi, vt sciam quod interpretationem quoque eius veram loquamini: Respondentes ergo Chaldæi coram Rege dixerunt: Non est homo super terram, qui sermonem tuum, Rex, possit implere; sed neque Regum quisquam magnus & potens verbum huiuscemodi sciscitatur ab omni ariolo & mago & Chaldæo. Sermo enim, quem tu quæris, Rex, grauis est; nec reperietur quisquam, qui indicet illum in conspectu Regis, exceptis Dijs, quorum non est conuersatio cum hominibus. Quo audito, Rex in furore & in ira magna præcepit vt perirent omnes sapientes Babylonis. Et egressa a Rege sententia, sapientes interficiebantur. Quærebaturque Daniel & socij eius vt perirent. Tunc Daniel quæsiuit de lege atque sententia ab Arioch principe militiæ Regis, qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis. Et interrogauit eum qui a Rege potestatem acceperat, quam ob causam tam crudelis sententia a facie Regis esset egressa. Quum ergo rem indicasset Arioch Danieli; Daniel ingressus rogauit Regem, vt tempus daret sibi, ad solutionem indicandam Regi. Et ingressus est domum suam, Ananiæque, & Misaeli, Azariæ, & socijs suis indicauit negotium: vt quærerent misericordiam a facie Dei cæli super sacramento isto: & non perirent Daniel & socij eius cum ceteris sapientibus Babylonis. Tunc Danieli mysterium per visionem nocte reuelatum est. Et benedixit Daniel Deum cæli*, &c. quibus fuse Daniel enarrat, & interpretatur somnium Regi. Quum itaque Soranus non fuerit Propheta, cui Deus reuelauerit somnium Hippocratis; necessum est, huiuscemodi somnium ab Hippocrate vel voce primum ciuibus inuulgatum, per continuatam traditionem postea peruenisse ad aures etiam Sorani; vel potius descriptum in notis proprijs, inuentum a Sorano fuisse inter Hippocraticas notas in Coorum bibliothecis conseruatas; *nam* (vt obseruat non semel (*n*) Galenus) *scripta ab Hippocrate in diuersis vel chartis, vel tabulis eius filium Thessalum collegisse, aiunt*. Qui ergo somnum pro Deo habuit Hippocrates, cur non & Amorem cui Somnus plurimum dignitate cedit? Deinceps autem Hippocrates ipse

m Daniel 2

n cõ. 2. in 3. 6. epid. ini. & cõ. 1. in 6. epid. ini. & cõ. 1. 13.

ipſe iureiurando dicens; (*o*) *Apollinem Medicum, & Aeſculapium, Hygeamque, & Panaceam iuro: Deosque omnes, itemque Deas teſtes facio, me hoc iusiurandum, & hanc conteſtationem conſcriptam, pro viribus, & iudicio meo integre ſeruaturum eſſe*: clare Panaceam, & Hygeam non minus quam Apollinem, & Aeſculapium, inter Deos veneratur. At vero Gyraldi (*p*) teſtimonio, *Salus a Romanis Dea, vt Graeci Hygeia, culta fuit: cuius ſignum in antiquis Antiochi nomiſmatibus adhuc cernitur: nempe Triangulus triplex, inuicem inſertus, ex lineis quinque conſtans, in quibus Ygiaa inſcribitur*. Orpheus Hygeæ, hoc eſt Sanitati Deæ Suffimentum Manna poſuit hymno celebri. Pauſanias (*q*) ait, Hygeam, quam filiam Aeſculapij fuiſſe dicunt, habuiſſe templum, quo Dea colebatur, & ſignum proprium: Nempe Sanitas, quæ Medici producitur opere; Medici Dei filia Dea colitur ab Hippocrate, ſicut ab Orpheo, & antiquis alijs in Gentilitate: Qui ergo Sanitatem Deam veneratur, quæ corporis eſt affectio materialis, aut illius prototypus, & Idea; nonne Cous multo magis Amorem Deum eſſe cenſebit qui prototypus eſt & idea affectus immaterialis animi, atque voluntatis incorporeæ? Sed & Panacea, quæ filia pariter Aeſculapij Dea colitur ab Hippocrate, nihil aliud eſt, quam Remediorum Medicinalium materies, omninoque Medicamentorum ſilua, Medicorum inuentum, adeoque Medici Dei filia Dea Gentilitati; quod adnotat aperte Plinius, aſſerens, (*r*) *Panaces ipſo nomine omnium morborum remedia promittit: numeroſum & Dijs inuentoribus aſcriptum vnum quippe Aſclepion cognominatur, quoniam is filiam Panaceam appellauit*. Si medicamentorum omnium congeriem ſub nomine Panaceæ coluit ethnicus Hippocrates, tanquam Aeſculapij filiam Deam, quod Medicus inuentor ſit remediorum omnes ægritudines profligantium: Quis iure neget ab Hippocrate cultum fuiſſe Deum Amorem, a priſcis omnibus Theologis Gentilium diuina veneratione proſecutum? Et certe apud omnes ethnicos autores Amor Deus ponitur in vniuerſa Gentilitate: ſic in Timæo, & in Phedro Plato; ſic Orpheus, Homerus, Heſiodus, Empedocles, Parmenides, & alij: Non aliter igitur ethnicus Hippocrates cum ceteris Amorem Deum eſſe credidit, venereas cupiditates, libidinisque furores inſpirantem Dæmonem, qui nuncupatur in ſacris (*ſ*) litteris Aſmodeus, quaſi notatus Amor Deus gentilium; nam omnes Dij Gentium (*t*) Dæmonia: Vnde morbum contrahentes impotentis ac diræ libidinis, eo (*u*) diuinitus laborare dicuntur; quo mortales affecti, non medicamentis vllis, ſed amati corporis vna poſſeſſione ſanitati reſtituuntur. Quare, ne Medici fruſtra ſua præſidia præſcribant cum artis dedecore, præcipit ipſis (*x*) Hippocrates vt in morbis obſeruent num inſit aliquid huiuſcemodi diuinum. Neque vero (quod obijcit deinde Galenus) morbis amatorijs diuinitatem Hippocrates negauerit, quia conſiſtant in affectu triſtitiæ, quo ſimiliter anguntur homines tum ob mortem liberorum, affinium, cognatorum, amicorum: tum auari priuati pecunijs: tum ambitioſi priuati gloria, & item alij omnes affici antur eodem modo; quorum neminem dicimus affectione diuina laborare, ſed humanam paſſionem perpeti: Quia ſimilitudo morbi, optime Galene, non arguit identitatem cauſæ; quum idem effectus a varijs, & aliquando contrarijs etiam efficientibus produci valeat: eandem febrem ephemeram

o in Iuram.
p Deor. gēt. ſynt. 1.
q 1 Attic. & Corinth.
r lib. 25. cap. 4.
ſ Tobiæ 3. & ſeqq.
t Pſal. 95.
u Virg. Aen. 9.
x 1. Prog. init.

meram efficit, modo Solis ardor, modo labor, modo tristitia, modo ira, modo frigus, modo vigilia, modo cruditas, modo ebrietas, modo crapula, modo y 1. de diff. febr. c. 2. alia plæraque; sicut admonet ipse (*y*) Galenus: Ira cogitet, homines posse tristitia laborare, modo diuinitus, modo a causa physicâ & humana. Pariter z Rhod. l. 15. c. 14. idem ignis incenditur, modo diuinitus a Sole, vt apud (*z*) Vestales: modo confrictu lignorum, vt apud Indos: modo chalybis, & silicis affrictu, vt apud nos. Deinde vero, quia similem habet hæc obiectio Galeni solutionem illi, quam a lhibet Aristoteles oppositioni negantium fortunam, effectusque fortuitos, qui dicuntur prouenire ab incerta & indeterminata causa, eo quod omnium euentuum pariter assignari posse videatur causa certa & determi- a 2. phys. t. 40. & seqq. nata, dum ait, (*a*) *Quidam enim & si sint, an non*, casus, & fortuna, *dubitant; nihil enim fieri a fortuna dicunt sed omnium esse aliquam causam determinatam, quæcunque dicimus a casu fieri, aut a fortuna: vt veniendi a fortuna in forum, & reperiendi quem volebat quidem, non autem putabat, causa est velle, quum venerit, emere. Similiter autem & in alijs, quæ a fortuna dicuntur, semper aliquam esse accipere causam, sed non fortunam. Quoniam, si aliquid esset fortuna, inconueniens vtique perquam vere videbitur, & dubitabit vtique aliquis propter quid nullus Antiquorum sapientum causas de generatione, & corruptione dicens, de fortuna quicquam determinauit; sed (vt videtur) nihil opinabantur illi esse a fortuna.* (Quod est alterum argumentum Galeni, dicentis Amorem neque ab Hippocrate, neque ab Erasistrato, neque ab alio vllo Medico vocatum fuisse diuinum. Verum istas Galenicas obiectiones eluendi nobis ansam præbet Aristoteles, dum illico diluens consimiles dubitationes allatas, addit) *Sed & hoc mirabile; multa enim & fiunt, & sunt a fortuna, & casu, quæ non ignorantes quod licet referre ad aliquam causam vnumquodque eorum, quæ fiunt, vt antiquus sermo dixit, destruent fortunam; horum tamen alia quidem esse dicunt omnes a fortuna, alia vero non a fortuna. Quocirca & quodammodo erat facienda ipsis mentio. At vero neque illorum quidem aliquid opinabantur esse fortunam, vt amicitiam, aut litem, aut ignem, aut intellectum, aut aliquid aliud talium. Inconueniens est igitur, siue non putauerunt esse, siue putantes reliquerunt, præsertim aliquando vtentes, vt Empedocles, non semper aerem segregari superius dicit, sed vt accidit; dicit enim:* Sæpe alias aliter, sed tunc sic forte cucurrit. *Et partes animalium a fortuna fieri plurimas ait.* Ad istam Aristotelis trutinam pendentes argumenta Galeni solutionem eorum facilem habemus, asserentes: Etsi tristantur omnes homines priuatione pecuniarum, gloriæ, ceterarumque rerum amatarum impensius; attamen diuini morbi nomen illi tristitiæ peculiariter inditum est ab Hippocrate, Platone, Euripide, atque antiquioribus alijs, qua mortales ægrotant ob Amorem. Gratisque petens in principio, falsoque penitus assumens id, quod sibi probandum fuerat, ait nec ab Hippocrate, nec ab Erasistrato, nec ab vllo alio Medico morbum Amoris appellatum fuisse diuinum; nam vt omit- b 1. in 3. epi. com. t. 4. tam, a Galeno non habitas fuisse scripturas omnes Hippocraticas; quum ipsemet asseueret, multas scripturas Hippocratis (*b*) infeliciter dissipatas c com. 3. in lib. de articul. t. 32. fuisse: quin (*c*) & multa Hippocratis opera non haberi; in quibus tale quid esse potuit: multi tamen Medici, contra quos nunc ipse Galenus edisserit, vel suo ipsius testimonio, dixerunt Hippocratem hic per diuinum in morbis ob-

obseruandum a Medico, significasse morbum eroticum, impotentis nimirum Amoris affectum, excarnificantem summo cum animi cruciatu corpora mortalium. Et reuera concedentes, quæ Galenus de proposito scribit alibi dicens, (*d*) *Restat, vt quod tibi superius pollicitus sum, deinceps subijciam: hoc enim præsenti sermoni compellor adijcere; præsertim quum nonnulli Medici, qui sibi plurimum scire videntur, exponentes, quomodo Erasistratus amari nouercam a priuigno cognouerit; & in pulsu arteriarum iuuenis amatorie pulsantem Erasistratum deprehendisse scribant, non tamen id etiam ex pulsibus iuuenum esse fateri volunt, patris eam vxorem fuisse. Ego tamen, qua ratione Erasistratus id nouerit, dicere tibi non possum*. Id tamen fortasse patebit tum ex Luciano, tum ex Plutarcho; ex Luciano quidem primum in Dialogo de Syria Dea scribente, anno Salutis Centesimo, temporibus Traiani, *Videtur autem mihi Stratonice illa esse, qua a priuigno amata fuit, cuius amorem Medici industria deprehendit. Postquam enim ipsum ægritudo hac inuaserat, dubius animi, propterea quod illi malum hoc turpe videretur, silentio rem premens, morbo decumbebat. Iacebat autem nullo quidem certo dolore affectus, verumtamen & color eius omnino immutabatur, & corpus indies marcescebat. Medicus autem vt ipsum aspexit, nullum manifestum morbi indicium præseferentem, amorem esse morbum cognouit. Amoris autem occulti multa indicia sunt: oculi videlicet languentes, & vox, & color, & lacrymæ. Quæ omnia quum ille in hoc animaduertisset, huiusmodi quædam facit: Manu quidem dextra adolescentuli cor tenebat: eos vero, qui in domo erant, omnes intro in cubiculum, vbi ille decumbebat, vocabat. Ille igitur cæteris quidem ingredientibus omnibus cum summa quiete iacebat: at vbi nouerca adueniebat, tum demum & colorem mutare, & sudorem emittere incipiebat, tremoreque corripiebatur, & ei cor subsultabat. Quæ quum ita fierent, manifesta amoris indicia Medico præbebant. Ac ipsum hoc pacto sanitati restituit. Aduocato adolescentis patre, qui admodum tum filij causa sollicitus erat: Hic morbus, inquit, haudquaquam morbus est, sed iniuria quædam; Nam ille quidem dolore nentiquam premitur, sed amor ipsum & vecordia tenent: Expetit autem ea, quæ illi haudquaquam assequi licet: Vxorem enim meam amat, quam ego minime dimissurus sum. Atque hac ille tum prudentia mentiebatur. Pater autem continuo precari cœpit: Per prudentiam ego te tuam, perque ipsam medicinam obtestor, ne mihi perditum eas filium. Non enim sua sponte hoc malo tenetur, sed morbus illi inuito hic accidit: quare tu nequaquam æmulando velis luctum toti regno conciliare: neve Medicus, quum sis, hanc homicidij notam inurere medicinæ. Atque hoc pacto ignarus ille, tamen precabatur. Alter autem respondens ei rursum: Nefaria, inquit, moliris, coniugem meam a me auferre quærens, & homini medico vim faciens. Tu vero quonam pacto ipse affectus esses, si quis vxoris tuæ desiderio teneretur, quando nunc ista a me postulas? Tum ille ad hæc respondit, quod neque ipse vxori vnquam parsurus fuisset, neque filio salutem inuideret, etiamsi nouercæ desiderio teneretur: neque enim parem iacturam esse, vxorem, ac filium amittere. Quæ quum Medicus audisset: Quid igitur me, inquit, obtestaris? etenim tua ille vxoris desiderio tenetur: & quæ ego tibi modo dicebam, omnia falsa fuere. Adducitur itaque hisce pater, ac filio quidem & vxorem relinquit & regnum; Ipse vero in terram Babyloniam abijt, & ciuitatem supra Euphratem, cognominem ipsi, condidit, vbi & mortem postea obijt. Atque hoc quidem pacto tum Medicus amo-*

d de præcog. ad Posth. c. 6.

amorem cognouit, & curauit. Ex Plutarcho vero, qui postea floruit Adriani temporibus, Anno Christi Domini xx supra centesimũ, non dissimiliter hanc totam historiam diligenter ita describente, dum vitam Demetrij narrat, *In rerum cursu tam secundarum nuncium accepit, liberos suos, & vxorem dimisses, additis insuper a Ptolemæo muneribus & honoribus. Adfertur etiam filiam eius, quam Seleuco collocauerat, Antiocho Seleuci filio nupsisse, ac superiorum prouinciarum renunciatam reginam. Forte enim Antiochus amore deperiens Stratonica iuuencula, quæ puerum iam ex Seleuco ediderat, grauiter fuit affectus, multaque ad reluctandum animi motui molitus est. Postremo perpendens dira se libidine teneri, ægritudine affligi deplorata, & consilio esse destitutum: rationem quæsiuit vitæ deponendæ, corpusque instituit sensim curationis negligentia, atque inedia conficere, morbum simulans. At Medicus Erasistratus facile Amorem eius deprehendit. Verum vt cuius amore flagraret, quod conie&ctu erat arduum, exploraret: agebat assidue apud eum in cubiculo. Si quis formosus adolescens, vel fœmina ingrederetur, obseruabat Antiochi vultum, & membra, quæ potissimum affectibus animi consentire solent, ac corporis inspiciebat motus. Quum igitur ad ceterorum ingressum nihil moueretur; Stratonice vero & sola, & cum Seleuco subinde eum inuisente, illa Sapphus in eo omnia existerent, vocis compressio, rubor, vultus igneus, tectus oculorum coniectus, sudores præcipites, confusio & perturbatio pulsus, denique vi victo animo perplexitas, stupor, & pallor: his verisimilibus coniecturis reputans Erasistratus in nullam aliam exardescentem Regis filium in silentio ad mortem vsque perseuerare, graue hoc putauit enunciare, ac detegere. Attamen indulgentia fretus in filium Seleuci, tentauit aliquando ei aperire, amore adolescentem affligi, sed deplorato amore incurabilique. Obstupefacto, & rogante Rege, quemadmodum incurabili? Quia hercle, inquit Erasistratus, meam amat vxorem. Et tu, inquit, neges Seleuco Erasistrate, qui amicus noster es, hasce filio meo nuptias; idque qui vnum hunc cernis rerum nostrarum sacram anchoram esse? Ne tu quidem, inquit ille, id facias pater, si Stratonicem Antiochus adamaret. Vtinam vero, inquit, amice Deus aliquis, vel homo eo traducat morbum: Nam equidem vel regnum, modo retineam Antiochum, cupiam dimittere. Ita commoto Seleuco vna cum lacrymis fato dexteram Erasistratus iniiciens, nihil eum Erasistrato ait indigere: Nam quum pater, vir, & rex esset, ipsum simul medicum domus suæ optimum fore. Hinc Seleucus totius exercitus aduocata concione, declarauit velle se & statuisse omnium superiorum regionum Antiochum regem & Stratonicen declarare reginam connubio iunctos. Arbitrari se filium, qui parere sibi vbique sit solitus, & dicto audiens esse, non repugnaturum sibi in hisce nuptijs. Quod si vxor sua ab re insolita abhorreat, orare amicos, vt doceant, & inducant eam, vt omnia quæ Regi videbantur, & sint ex vsu pu'lico, recta habeat & iusta. Atque Antiochi cum Stratonice ex huiuscemodi perhibent occasione conciliatas fuisse nuptias.* Quam historiam abbreuiat, ac tantum non mutilat ipse Suidas inquiens, *Erasistratus* Medicus *Antiochum Regem, qui ob nouercæ Stratonices amorem ægrotabat, morbo deprehenso sanauit, quum manum ad ipsius cor admotam tenuisset, & palpitationem*, id est, ex ipsa cordis palpitatione morbum *coniecisset. Quoties enim Antiochus suam nouercam fortuito transeuntem aspiciebat*, toties ipsum *cor ob illius amorem maxime palpitabat.* Verum enim vero Plutarchus non ab re dixit, Erasistratum facile

le

le deprehendiſſe Amorem Antiochi, priuſquam noſſet cuius amore flagraret; quia filium Regis, Patri dilectiſſimum, nullius indigum eorum bonorum, quibus fortuna ſuos beare ſolet, ſine febre, ſine cauſa malæ valetudinis inſomnem vitam agere, taciturnum, triſtem, & anxium, corporisque ſui cura neglecta, fame ſe ſe macerare conantem, non difficulter Eraſiſtratus Amoris impotentis affectu ſolo cruciatum perdite contabeſcere, nec vlla re prorſus alia laborare; ſpeciatimque facilius hanc animi paſſionem agnoſcere potuit Eraſiſtratus, quo ſcriptorum Hippocratis ipſe ſtudioſiſſimus, nam vel obſeruatu Galeni, *(e)* ſiue alius, quiſquis fuerit autor libri de Catharticis inſcripti, *Eraſiſtratus Homeri verſus cantabat, & Hippocratis libros amore medicinæ per diuerſas ciuitates, prouincias, & ſingulas regiones proficiſcens, experimento cognoſcitur collegiſſe; & artificioſe vitam, & theoremata conſummaſſe: & quomodo ordinando nobis medicinam derelictam, voluiſſe perquirere vt poſteris traderet*: adeoque notiſſimam habuit hiſtoriam de Perdiccæ Regis amore, quam ex Sorano retulimus: vt videns Antiochum ſine cauſa contabeſcere, ſtatim affectum Perdiccæ ab Hippocrate cognitum & curatum in memoriam ſibi reuocari ſenſerit ex affectuum & perſonarum ſimilitudine, atque congruentia, priuſquam amatam perſonam agnoſceret. At vero longe maior Eraſiſtrati mihi videtur extitiſſe ſolertia moralis, atque dexteritas, qua Seleuco Regi detexit per ambages amorem inceſtum filij, ac patrem induxit aſtuta nimium calliditate ad propriam vxorem, iuuenculam pulcherrimam, ex qua prolem ſuſtulerat, filio periclitanti ex amore nouercæ reginæ, deſponſandam. Quare Galenus hac de re fruſtra clam Plutarchum taxare videtur: adoleſcens etenim Regis filius, qui corporis proprij curam omnino negligens, alimenta renuens non poterat alia de cauſa ſe ſponte cruciare, macerareque fame, niſi mortem accerſeret, conſciſcereque ſibi vellet, ex amoris deſperati paſſione vehementiſſima, quam promulgare non auderet ob turpitudinem ac verecundiam optimæ vir indolis. Galenus autem ſe dicere non poſſe ſcribit, qua ratione nouerit Eraſiſtratus Antiochum amore languere, priuſquam eum deperire Stratonicen agnouiſſet, fortaſſis vt Plutarcho ſuæ tempeſtatis inſigni Philoſopho, maiorique natu, & Imperatoribus charo, clam contradiceret; etenim Plutarchus floruit ſub Aelio Adriano, anno ab ortu Chriſti Domini CXX: quum Galenus floruerit anno ab eiuſdem Natalibus CXL. ſub Antonino Pio. Ceterum addit antea poſitis Galenus, *(f) Quo pacto tamen mulieris amorem ipſe deprehenderim, commemorare valeo. Vocatus vt inſpicerem fœminam noctu vigilantem, & ex vna iacendi forma in aliam crebro ſe transferentem, vt ipſam ſine febre reperi, percontatus ſum quæcunque ſigillatim illi contigiſſe poterant, ob quæ vigilias euenire ſcimus. Illa autem vix, & interdum nihil reſpondebat, perinde atque fruſtra ſe interrogari ſignificaret; demum auerſa ſtragulis adductis ſe totam operuit, & quodam paruo velo ſupra caput adducto in morem eorum, qui dormire volunt, cubare cœpit. Id videns diſceſſi, duorum alterum mecum ipſe colligens, vel atra bilis vitio mulierem animi defectionem pati: vel rei, quam fateri nollet, mœſtitia laborare. Quamobrem poſtero die cuncta diligentius obſeruare propoſui. Quum itaque acceſſiſſem, ex ancilla, quæ ipſi aſſiſtebat, comperi fieri non poſſe, vt tunc ægram Dominam viſerem; abij igitur, & deinde rediens vt iterum de-*

e li. de Catharticis.

f de præſ. ad Poſth. c.6.

nuo comperi, tertio reuersus sum: sed & tum ancilla renunciante vt discederem (nolle enim tunc heram vexari; nam simulatque secundo recessissem, ablu isse se illam, & solitum cibum sumpsisse) discessi: & sequenti die redij, solus cum ancilla varijs de rebus diu collocutus, aperte mœsticia quadam Dominam laborare cognoui, quam tasu postea reperi, opinor, quomodo Erasistrato quoque obtigit. Nam quum prius noscerem nulla corporis parte mulierem afflictari; verum animi molestia quapiam perturbari; contigit, vt quo tempore feminam inspicerem, istud ipsum, quod esse suspicabar, mihi confirmaretur; nam quidam, tum e theatro quum venisset, narrassetque se Pyladem saltantem conspexisse; statim mulieris vultus, & faciei color immutatus est. Quod quum viderem, brachio manum statim admoui, pulsumque subito varijs modis agitatum inueni: id quod animi perturbati indicium est: talem enim pulsum & qui de re aliqua certant, habere solent. Quocirca sequenti die cuipiam ex ijs, qui me sequebantur, præcepi, vt, quum ad mulierem venissem, me parum post subsequeretur, & nunciaret Morphum eo die saltasse: quod quum fecisset, nullam in pulsu mutationem obseruaui. Sequenti die quoque, quum iussissem, vt idem annunciaret histrionem, qui ex tribus reliquus erat, saltasse: similiter pulsus non se mutauit. Quarto die quum ad multam noctem de industria expectassem, vbi renunciatum est Pyladem saltasse, diligenter annotaui pulsum varijs modis subsultasse: atque ita mulierem Pyladis amore captam deprehendi: Quod secutis etiam diebus attentius obseruatum, me in opinione adhuc magis confirmaui. Ad hunc modum & alterius cuiuspiam diuitis seruus atriensis mihi cognitus est simili morbo laborare: nam, quum mæstitia afficeretur ex eo, quia rationem pecuniarum, quas administrauerat, redditurus esset; summaque non parum deesse sciret; præ mærore vigilabat, animumque despondens tabescebat. Prius itaque illius domino senem seruum nullo corporis morbo laborare asserui; deinde vero vt animaduerteret, monui, atriensem propterea timere, quia rationem eorum, quæ administrauerat, expostulaturus esset, tristitiaque ipsum idcirco angi, scientem haud parum deesse. Vt igitur me bene coniectasse dominus respondit, maioris notitiæ gratia consulus, vt atriensi diceret, se id tantum argenti, quod haberet, repetisse; ne commissa alteri seruo, quem nondum expertus esset, domestica gubernatione, hic inexpectata morte periret; nam ab eo postea rationes exposcere non oportere. Vt autem dominus hæc ei exposuit; credens se administrationis suæ rationes non redditurum, atque idcirco tristitiam animo deponens, pristinum corporis habitum tertio die recepit. Quid igitur Medicos fefellit, qui ante me seruum hunc & mulierem inspexerant? nam hæc vulgari prudentia reperiuntur, etiamsi quis exiguam Medicinæ scientiam adeptus sit. Arbitror, quia nesciunt quid ab animo perturbato corpus pati soleat: fortasse vero nec a concertationibus, & passionibus animum ex improuiso turbantibus immutari pulsum intelligant. Quod quum sciret Erasistratus; & esset eadem domus iuuenis ægrotantis & dilecta femina: facilius, quam ego, amorem deprehendere potuit; quum frequentius æger amatam intueretur, & non pluribus interiectis diebus, quemadmodum nostra mulier, neque tum denique viso Pylade, sed nominato solum turbaretur. Nugæ sunt igitur, quod aiunt aliqui, pulsum amatorie moueri, eorum qui vel nesciunt amoris pulsum nullum esse, vel putant re quapiam animo perturbato pulsum non immutari, sed in eandem æqualitatem & ordinem eum perseuerare. Profecto nos Galeno concedentes, in ægrotantibus ex amore pulsum non habere determinatos motus, certasque notas vllas,

las, quibus, alia quacunque re circumscripta, dignoscatur amoris affectus: Negamus in primis, vt antea, morbi similitudinem arguere causam penitus eandem; etenim vt ephemera febris, autore (g) Galeno, gignitur *ex laboribus, ira, & tristitia, & Solis ardoribus, atque frigoribus, vigilijs, & cruditatibus, ebrietatibus, & crapulis*: Eidemque febris pestilens (h) oritur aliquando ex interna causa putrescentibus humoribus in corpore: sæpius ex inspiratione aeris infecti vel putredine cadauerum multorum post prælia non crematorum, vel ex lacuum, aut paludum æstatis tempore euaporatione: vereque sicuti pestis Atheniensis, a Thucidide, Lucretioque tam belle descripta causam habuit vapores tetros ex Aegypti sepulchris antiquioribus apertis elatos, & ventorum flamine in Græciam delatos aut impulsos: & nihilominus alia lues consimilis, quæ tum Græcorum exercitum in Aulide, nec non secundo prope Troiam in Asia, tum Hebræos numeratos in Syria multo prius afflixerat, ira Numinis diuinitus immissa fuit; vt infra latius demonstrabitur: Vtque conuulsio (k) Galeno & (l) Hippocrati tum ex inanitione, tum ex opposita repletione fieri solet; tum ex dolore, vulnereve nerui, tum ex refrigeratione: verba Galeni clarissima sunt, (m) *Proinde recte dixit Hippocrates neruorum conuulsiones & a plenitudine, & ab inanitione euenire*: & alibi dicit Hippocrates, (n) *Fiunt etiam conuulsiones ex laboribus, ex casibus, ex plaga, & si quis onus maius tollat, & ex cursibus, ac lucta, & omnibus id genus*. Vt nihil magis tritum sit apud Hippocratem & Galenum, quam idem morbi genus a pluribus, & diuersis, & contrarijs etiam causis oriri posse. Sic igitur eadem ægritudo cum vigilijs & corporis tabe potuit in atriensi seruo diuitis enasci humanitus ex mærore, sed in Antiocho Erasistrati, in Perdicca Hippocratis, & in muliercula Galeni, diuinitus ex Amoris œstro secundum Hippocratis opinionem. Deinde vero, quum animus in nobis diuinum quid sit apud antiquos omnes, vt antea satis ostendimus; profecto qui motus in corpore fiunt ab anima principium habentes, vt ait (p) Aristoteles; quique morbi nascuntur in corpore ex intensioribus animi curis, diuinum aliquid in se habere dicuntur ab (q) Hippocrate, sicut antea fuse probatum est. Quare non minus atriensis serui ægritudo ex timore, ac mærore nata, quam feminæ morbus ex amore Pyladis, in se diuinum quid habuit, ad quod Hippocratis iussu Medicus respicere debet; etenim sola remotione causæ procatarcticæ torquentis animum facile curatur; artis Medicæ præsidijs adhibitis, assumptisque, potius exacerbatur, & in morbum peiorem, ac in mortem etiam facile præcipitatur. Quo nomine sapienter Hippocrates huiusce diuini præcognitionem imperat Medicis, ne curationem importunam aggressi medicamentis perderent ægrotantes. Neque vero morbus Eroticus iste solum in animi tristitia, propter amati corporis priuationem, consistit, vt ait Galenus; at corpus ita quoque conficitur, vt ad tabem deducatur; quod Perdiccæ Regi ex amore decumbenti, laborantive, contigisse nouerat Hippocrates. Neque sumam iterum a Galeno, Amorem appellatum non fuisse Deum, neque Diuinum ab Hippocrate, nec ab Erasistrato, nec ab alio quopiam Medico; quia sicuti visum est de Hippocrate, sic asserendum censeo de Erasistrato, nempe Gentilem hominem non contradi-

g 1. de diff. feb. c. 2.
h ibid. c. 4.
k 2. de loc. aff. c. 7.
l 5. aph. 3.
m 2 de loc. aff. c. 7.
n 1. de morb.
p 1. de an. t. 64. & 10. eth. c. 7 & 8.
q 1. progn. tnit.

xisse summis Ethnicorum Theologis, atque Philosophis, Orpheo, Homero, Hesiodo, Empedocli, Parmenidi, & alijs, qui vnanimes Amorem Deum celebrant, & venerantur. De Medicis alijs mirum quod hoc afferat Galenus, quum ipse contradicat in præsentia Medicorum sententiæ dicentium Hippocratem sub diuini nomine nunc agere de Amoris affectu; & afferentium veram historiam Erasistrati, qui deprehendit filium Regis ob amorem egrotare, nec non fortassis etiam Hippocratis, qui Perdiccam Regem eadem passione tabescentem agnouit, & absque medicamentorum vsu, sola dilectæ mulieris possessione sanitati restituit. Verum & Plato, quem semper magnifacere consueuit Galenus, non solum ipse passim Amorem esse Deum fatetur in Phedro, & in Sympofio, sed etiam introducit Eryximachum in arte medica præstantem, hæc asseuerantem, (*f*) *Magnum quoque atque mirabilem hunc Deum* Amorem *per omnia tam humana, quam diuina latissime se porrigere. A Medicinæ peritia primo exemplum capiam, vt artem meam venerer. Corporum sane naturam Amorem hunc geminum continet. Quod enim in corporibus nostris bene valet, & quod male, aliud & dissimile esse constat. Quod vero dissimile est, dissimile cupit, & amat. Alius ergo, qui in sano corpore, Amor; alius, qui in agroto* &c.

f in Conu.

Ex quibus liquido patet, Medicos antiquiores etiam Platone diuinitatem Amori tribuisse, vel testimonio Platonis. Certe nostratium Ficinus etiam (*t*) ipse Medicus & Philosophus magnus inter Platonicos, Amorem de sententia Veterum esse scribit Dæmonem, ex copia & inopia genitum, qui mortales plerumque nimium crucians, in morbos impellit. Plutarchus in Erotico testis est, *Antiquitus in Helicone certamen quinquennale celebrari consueuisse, vt Musis, ita etiam Amori, magnifice admodum ac splendide.* Cui communi sacro nemo Medicorum contradixisset impune. Sed & mox poscenti: *Quonam respexerint ij, qui primi nomen Dei Amori fecerunt*: *Videre*, inquit, *rem mihi tentare magnam, audaxque facinus, atq; adeo immobilia, quod dicitur, mouere: caussam postulans reddi ac demonstrari nostrarum de Dijs opinionum. Sufficit enim antiqua, & a maioribus ad nos propagata persuasio; qua nullum euidentius inueniri potest argumentum*, & reliqua: quibus fuse demonstrat, Amorem ab omni Gentilitate diuino titulo cultum fuisse. Nec vnquam Galenus ostendere certoq; probare poterit, a nullo Medico vetusto Amorem vocatum fuisse Deum, Amorisque passionem appellatam fuisse diuinam affectionem; quod assertio negatiua de humanis actionibus probationem non habeat vllam. Dum autem denique concedit Galenus, diuinam affectionem esse Amorem apud eos, qui credunt Poeris, fabulantibus Dæmonem quendam pusillum, recens natum, gerentem faces ardentes, homines quosdam in hanc agere affectionem: meminerit ipse Poetarum fabulas apud antiquos ethnicos doctiores habere sensum mysticum, siue allegoricum, quem & Hippocrates non poeta si vsurpauit, vt antea vidimus, asserens Democritum, qui prope patriam Abderam in villula suburbana philosophabatur, habitare longinquam regionem, quam incolunt Dei Dæmones, Artes Omnes, Consilia, Senatus, & disciplinæ: vbi polus est magnus, valde mobilibus astris coronatus; adeoque facile Coum senem adhibiturum esse fidem Poetis vniuersæ Gentilitatis Theologis, Orpheo, Homero, Hesiodo, & alijs, qui talia de Amore pronunciauerunt; dum sub

t com. in Conu. or. 3 cap. 9.

apo-

apologi tegmine significant Amorem esse Dæmonem, mole quidem paruum, sed virtute magnum, (quod de Intellectu dicebat (x) Aristoteles) indicantes affectum Amoris ex paruo principio nascentem, ac irrepentem in animos hominum; quos cupiditatibus ardentibus, veluti facibus adactis, vrit, & excarnificat ad tabem, vigilijsque cruciat. Nam & ipse Plato Poetas consimilia fabulosa nectentes, ait vera quodammodo dicere, seque talia dicentibus credere; sicut etiam antea notauimus. Patet igitur, Hippocratem inter ea diuina, quæ iubet in Prognosticis Medicos obseruare, prænoscereque num insit in morbis eorum aliquod, etiam numerare Amoris impotentis affectum; nam vbi quis ægrotet ex Amore, valere iussis omnibus Medicinæ præsidijs, Medicus ex Hippocratis decretis amatum obiectum ægrotanti concedendum esse debet imperare, cuius vnius fruitione facile sanitati restitui poteil æger: alioqui remedijs artis impetitus, in peiorem valetudinem, & in mortem detrudetur, magna cum Artis calumnia, & medentis ignominia.

x 10 ethic. c. 7.

In Ione.

Ira Dei sontes punientis, nonum est diuinum in morbis obseruandum a Medicis ex Hippocratis iussione. Cap. XVIII.

Denique vero, Diuinum in morbis a Medico præcognoscendum ex Hippocratico præcepto, nonum sit, quod antiquitus propositum fuit, Galeni testimonio, Numinis Ira iusta, mortales ob delicta puniens ægritudinibus, vlciscensque crimina morbis vel ad pœnam culpæ, vel ad emendationem, vt resipiscant homines, & ad virtutis pietatisque semitam flagellis infirmitatum retrahantur, vel etiam ad exemplum, ne ceteri flagitijs emancipentur, formidine pœnæ; si non virtutis amore scelera fugere voluerint. De quo sane diuino in morbis habemus non solum præclara testimonia Platonis, & Cornelij Celsi; sed etiam tum historias antiquiores Hippocrati notissimas, tum non obscuram in operibus Coi senis mentionem. Plato siquidem in Phædro scribit, *Atqui aduersus morbos & labores maximos ob antiqua delicta quandoque diuina indignatione mortalibus imminentes gentibus quibusdam alicunde furor adueniens, & prædicens quibus opus erat, remedia adinuenit, confugiens ad vota, cultusque Deorum: vnde expiationes, propitiationesque consecutus, incolumem reddidit possidentem & in præsens tempus, & in futurum, absolutionem præsentium malorum recte furenti occupatoque adeptus*. His innuit Plato multas & sacras, & profanas historias de proposito, quas & Hippocrates partim legit, partim legisse potuit. Celsus item eandem sententiam ex Homero (a) confirmat, vt infra commodiori loco patebit: Nunc veteres illas historias afferre lubet; quibus Hippocrates non minus quam insomnijs ordinem (b) seruantibus fidem adhibere debet, quum ordinem seruent accuratissimum & euidentissimum. Et profecto Dictys Cretensis, qui sub Idomeneo Duce, bello Troiano miles interfuit, illius expeditionis accuratam historiam texuit sex integris libris, non poeta quidquam effingens, verum historicus res ge-

Morbi ob antiqua delicta.

a in Præf.

b epist. 2. Hipp. ad Philopœm.

gestas ab se visas enarrans; in quorum voluminum primo, & secundo geminum Agamemnonis refert sacrilegium, ob quæ piacula tum ab irata Diana læsa, tum ab Apolline contempto, Græcorum exercitus bis atroci pestilentia cruciatus est, vt Imperatorem sacrilegum dignitate spoliarent, & filiam eius virginem nubilem læso Numini sacrificarent. Neque vero grassantem luem artis medicæ præsidijs curare voluerunt, aut valuerunt in eo exercitu degentes Medici præstantissimi, Podalyrius & Machaon Aesculapij filij; nam agnoscentes morbum diuinitus immissum, curationem eius non sunt aggressi, frustranea reputantes omnia medicamenta; sed solum supplicationibus, & cultu debito, satisfactioneque Numinibus placatis pestis illa gemina desijt exercitum perdere, prima quidem Europæa in Aulide Græciæ, ante nauigationem ob iram Dianæ immissa; altera vero post nauigationem ab Apolline in Asiæ littore Troiano. Porro de historico non apocrypho, sed veridico, testimonium perhibet Suidas, cui *Dictys historicus scripsit ephemeriden: Nouem autem libris res ab Homero prætermissas est complexus: Res Italicas: De Troiana Republica. Hic etiam scripsit de Raptu Helenes, & Menelao, & vniuersa Iliaca historia.* **Dictys.** *Quum Claudio Imperatore Creta terræmotu concussa fuisset, multis sepulchris apertis, in horum quodam opus historiarum Dictys est repertum, quod bellum Troianum continebat. Quod Claudius acceptum tradidit describendum.* Qua de re multo prius, & multo diligentius *Q. Septimius Ro-*
,, *manus Q. Aradio S.D. Ephemeriden belli Troiani Dictys Cretensis (qui in ea militia*
,, *sub Idomeneo meruit) conscripsit litteris punecis, quæ tum Cadmo & Agenore auto-*
,, *ribus per Græciam frequentabantur. Dein post multa sæcula collapso per vetustatem*
,, *apud Gnoson (olim Cretensis Regis sedem) sepulchro, eius pastores quum eo deuenis-*
,, *sent, forte inter ceteram ruinam loculum stanno a fabro clausum offendere; ac thesau-*
,, *rum rati mox dissoluunt: non aurum, nec aliud quidpiam prædæ, sed libros ex philyra*
,, *in lucem producturi. At vbi spes frustrata est, ad Praxim, dominum loci, eos deferunt.*
,, *Qui commutatos litteris Atticis (nam oratio Græca fuerat) Neroni Romano Cæsari*
,, *obtulit; pro quo plurimis ab eo donatus est. Nobis quum in manus forte libelli ve-*
,, *nissent, auidis veræ historiæ cupido incessit, ea vti erant Latine disserere: magis con-*
,, *fisi ingenio, vt otiosi animi desidiam discuteremus. Itaque primum quinque volumi-*
,, *num, quæ bello contracta gestaque sunt, eundem numerum seruauimus: reliqua*
,, *quidem de reditu Græcorum in vnum redegimus; atque ad te misimus. Tu, Ruffi-*
,, *ne mi, vt par est, faue captis.* Diodorus etiam Siculus historiæ dictis plenam fidem adhibens, in sua volumina totam inserere voluit vna cum historia Daretis Phrygij *de Excidio Troiæ*. Quæ omnia satis eximunt hanc historiam e numero voluminum apocryphorum. Statimque Dictys opus interpretatus, non multo post ab initio Septimius loquentem sic vertit, (c) *Itaque quum nulla iam res profectionem, nisi absentia militis retardaret, cuncti duces veluti signo dato, vno atque eodem tempore Aulida confluunt. Interim in ipsa nauigandi festinatione Agamemnon, quem a cunctis Regem omnium declaratum supra docuimus, longius paulo ab exercitu progressus, forte conspicit circa lucum Dianæ pascentem capream: imprudensque religionis, quæ in eo loco erat, iaculo transfigit. Neque multo post ira Dianæ obmutationem aeris corporibus pertentatis, lues inuadit: atque interim in dies magis magisque sæuiens, multa millia fatigare, & promiscue pecora,*

c Dict. de bell. Tro. lib. 1.

Pestis ob irã Dianæ.

atque

atque exercitum grauare. Prorsus nullus funeri modus, neque requies: uti quidque malo obuiam fuerat, vastabatur. Quibus rebus solliciti, Ducibus mulier quædam Deo plena Dianæ iram fatur: Eam namque ob necem capreæ, qua maxime lætabatur, sacrilegij pœnas ab exercitu expetere: nec leniri, priusquam autor tanti sceleris filiam natu maximam, vicariam victimam immolaret. Quæ vox vt ad exercitum venit, omnes Duces Agamemnonem adeunt: Eum quippe primo orare, recusantemque ad postremum cogere, vti malo obuiam properaret. Sed vbi obstinate renuere videt, nec vlla vi queunt flectere, plurimis conuicijs insecuti, ad postremum Regio honore spoliauere. Ac ne tanta vis exercitus sine rectore profusius, ac sine more militiæ vagaretur, præficiunt ante omnes Palamedem: deinde Diomedem, & Aiacem Telamonium: quartum Idomeneum. Ita per æquationem numeri atque partium, quadripartitur exercitus. Neque interim vllus finis vastitatis. Tunc Vlysses, simulata ex pertinacia Agamemnonis iracundia, ob id domum demigrationem confirmans, magnum atque insperabile cunctis remedium excogitauit. Profectus namque Mycenas, nullo consilij participe, falsas literas tanquam ab Agamemnone ad Clytemnestram perfert, quarum sententia hæc erat: Iphigeniam (nam ea maior natu erat) desponsam Achilli: eumque non prius ad Troiam profecturum, quam promissi fides impleretur: ob quæ festinaret, eamque & quæ nuptijs vsui essent, mature mitteret. Præterea multa pro negotio ementita argumenta locutus, fidem fecerat. Quæ vbi accepit Clytemnestra, tum propter gratiam Helenæ, tum maxime quod tam celeberrimi nominis viro filia traderetur, læta Iphigeniam Vlyssi committit. Isque confecto negotio, paucis diebus ad exercitum reuertitur atque ex improuiso in luco Dianæ cum Virgine conspicitur. Quis cognitis Agamemnon affectione paternæ pietatis motus, ne tam illicito immolationis sceleri interesset, fugam parat. Eumque, re cognita, Nestor, longam exorsus orationem, ad postremum in suadendi genere, in quo præter ceteros Græciæ viros iucundus acceptusque erat, a proposito cohibuit. Interim Virginem Vlysses & Menelaus cum Calchante (quibus id negotium datum erat) remotis procul omnibus, sacrificio adornant: Quum ecce dies fœdari, & cælum nubilo tegi cœpit: Dein repente tonitrua, coruscationes, fulmina, & præterea terræ marisque ingens motus: atque ad postremum confusione aeris ereptum lumen. Neque multo post imbrium atque grandinis vis magna præcipitata: Inter quæ tam tetra nulla requies tempestatis. Menelaus cum his, qui sacrificium curabant, metu atque hæsitatione in diuersa agebatur. Terreri quippe primo subita cæli permutatione, idque signum diuinum credere: Dein ne captum omitteret, detrimento militum commoueri. Igitur inter tantam animi dubitationem, vox quædam luco emissa, Aspernari Numen sacrificij genus, & ob id abstinendum a corpore Virginis; misereri namq; eius Deam. Ceterum pro tanto facinore satis pœnarum Agamemnoni a coniuge eius post Troianam victoriam comparatum: Itaque curarent id, quod in vicem Virginis oblatum animaduerterent, immolare. Dein decepere venti atque fulmina, aliaque quæ in magno cæli motu oriri solent, conticescere. Sed quum hæc in luco aguntur, Achilles literas sibi seorsum missas a Clytemnestra, cum auri magno pondere accipit, in quibus ei filiam atque omnem domum suam commendauerat. Quas postquam perlegerat, & Vlyssis consilium patefactum est omissis omnibus, propere ad lucum pergit Achilles, magna voce Menelaum & qui cum eo erant, inclamans, ab inquietudine Iphigeniæ cohiberent se se, comminatus perniciem omnibus, nisi paruissent. Mox attonitis his atque stupefactis ipse superuenit;

re-

reformatoque iam die Virginem abstrahit. Interim deliberantibus cunctis, quidnam, & vbi esset quod immolari iuberetur, Cerua forma corporis admiranda, ante ipsam Aram intrepida consistit. Eam prædictam hostiam rati, oblatamque arbitratus, comprehendere, moxque immolare. Quibus peractis, sedata lues, instarque æstiui temporis cælum reseratum est. Ceterum Virginem Achilles, atque hi, qui sacrificio præfuere, clam omnibus Regi Scytharum, qui eo tempore aderat, commendauere. At vbi Duces sedatam vim mali animaduertere, ventorumque flatus nauigandi prosperos, atque æstiuam maris faciem, omnes læti Agamemnonem adeunt, eumque interitu filiæ permœstum consolati, honorem Regni rursum concelebrant. Quæ res pergrata atque accepta per exercitum fuit: Eum quippe optimum consultorem suum, quem non secus quam parentem miles omnis percolebat. Hanc antiquissimam historiam, quam Hippocrates non potuit non legisse, referre me nunc ad verbum oportuit, vt comprobarem Hippocratem eundem, qui scribit ad Philopæmenem se somnijs etiam credere, maxime quum ordinem seruant, fidem adhibuisse narrationi Dictyanæ de pestilentia diuinitus immissa ob iram Numinis in exercitu Græcorum, irritata Diana sacrilegio Ducis Agamemnonis, prius quam Classis ex Aulide solueret in Asiam. Quem postea secundo sacrilegio reum, apud Troiam obsessam alterius pestilentiæ lue multatum ab Apolline spreto cælitus in exercitum immissa, scri-

d lib. 2. bit idem Dictys (d) infra dicens, *Per idem tempus Chryses, quem sacerdotem Smin-*

Pestis ob irã Apollinis. *thij Apollinis supra docuimus, cognito filiam suam Astynomen cum Agamemnone degere, fretus religione tanti Numinis, ad naues venit, præferens Dei vultus, & quædam ornamentorum templi eius, quo facilius recordatione præsentis Numinis veneratio sui Regibus incuteretur. Dein oblatis auri atque argenti donis plurimis, redemptionem filiæ deprecatur: deprecans uti magni facerent præsentiam Dei, qui secum oratum eos ob sacerdotem proprium venisset. Præterea commemorat, quæ indies aduersum se ab Alexandro, eiusque consanguineis, ob exhibitam a se paulo ante immolationem, inimica hostiliaque pararentur. Quæ vbi accepere, reddendam filiam Sacerdoti, neque ob id accipiendum præmium, vniuersis placet: Quippe quum per se amicus, fidelisque nobis, tum præcipue ob religionem Apollinis nihil non meriti, credebatur. Namque iam multis documentis ac fama incolarum obsequi Numini eius per omnia destinauerant. Quæ post quam Agamemnon accepit, obuiam cunctorum sententijs ire pergit. Itaque atroci vultu exitium sacerdoti comminatur, ni recederet: perditum senem, atque extrema metuentem, imperfecto negotio ab exercitu dimittit. Tali modo conuentu dissoluto, singuli Reges Agamemnonem adeunt, eumque multis probris insectantur; quippe quod ob amorem captiuæ mulieris seque, & quod indignissimum videretur, tanti Numinis Deum contemptui habuisset; ac mox vniuersi execrati deseruere. Obidque & memores Palamedis, quem gratum acceptumque in exercitu haud sine consilio eius, Diomedes atque Vlysses dolo circumuentum, necauissent. Ceterum Achilles in ore omnium, ipsumque, & Menelaum contumelijs lacessebat. Igitur Chryses vbi iniuriam perpessus ab Agamemnone, discessit: Neque multi fluxere dies, incertum alione casu, an vti omnibus videbatur, ira Apollinis morbus grauissimus exercitum inuadit: Principio grassandi facto a pecoribus: deinde malo paulatim magis magisque ingrauescente, per homines dispergitur. Tum vero vis magna mortalium, corporibus fatigatis pestifera*

ra

ea ægritudine, infando ad postremum exitio interibant. Sed Regum omnino nullus, neque mortuus hoc morbo, neque tentatus est. Cæterum postquam nullus morbi modus, & indies plures intereunt, cuncti Duces conuerso iam in se quisque timore, in vnum coeunt. Ac dein flagitare Calchanta, quem futurorum præscium memorauimus, vti causam tanti mali edisserat. Ille autem perspicere se originem huiusce morbi, sed haud liberum esse quicquam eloqui; ex quo accideret, vt potentissimi Regis contraheret offensam. Post quæ Achilles Reges singulos adijt, vti interposita iurisiurandi religione confirmarent, nequaquam se ob eam causam offendi. Hoc modo Calchas vbi cunctorum animos in se conciliauit, Apollinis iram pronunciat; eum namque ob iniuriam Sacerdotis infestum Græcis, pœnas ab exercitu expetere. Dein perquirente Achille mali remedium, restitutionem Virginis pronunciat. Tum Agamemnon contestans, quod mox accidit, Concilio tacitus egressus, cunctos quos secum habuit, in armis esse iubet. Id vbi Achilles animaduertit, commotus rei indignatione, simul pernicie defessi exercitus anxius, defunctorum corpora miserandum in modum confecta, vndique in conuentu ante ora omnium proijci fecit. Quo spectaculo adeo commoti Reges gentesque omnes, vti aduersus Agamemnonem a cunctis pergeretur, duceque atque autore Achille: si perstaret, suadere exitio vindicandum. Quæ vbi Regi nunciata sunt, pertinaci animo ab amore captiuæ nullo modo seiungi, apparatus experiri; nihil de sententia remittendum destinauerat. At postquam Troiani cognouere conflagrationem corporum assiduam, crebrasque sepulturas animaduertentes: doctique etiam reliquos incommodo cladis eius debiles agere; cohortati inter se arma capiunt, ac propere cum manu auxiliari effusi portis, pergunt aduersum: ac dein per campos exercitu bipartito, Troianis Hector, Sarpedon auxiliarijs duces facti. Tum nostri, visis contra hostibus, armati atque instructi pro negotio simplicis formæ aciem composuere, circa cornua diuisis ducibus: dextrum Achilles cum Antilocho, alterum Aiax Telamonius cum Diomede curabant: medios accepere Aiax Oileus, & Idomeneus Dux noster. Hoc modo exercitu vtrimque composito, pergunt obuiam. At vbi ad manus ventum est, cohortati suos quisque, acie conflixere. Tum vero aliquantulum tracto certamine, plurimi vtriusque partis cadunt, præcellentibus in ea pugna Barbarorum Hectore & Sarpedone, Græcorum Diomede cum Menelao. Dein nox, communis amborum requies, diremit prælium. Igitur reducto exercitu, corpora suorum cremata igni, sepeliunt. Quibus perfectis, Græci statuunt inter se, Achillem, cuius in aduersis Græcorum casibus sollicitudo præcipua videbatur, Regem omnium confirmare. Sed Agamemnon anxius ne decus regium amitteret, in concilio verba facit: sibi maxime cordi esse exercitus incolumitatem: neque vlterius differre, quin Astynome parenti remitteretur, maxime si restitutione eius instantem perniciem subterfugerent. Nec quicquam deprecari amplius, modo in locum eius Hippodamiam, quæ cum Achille degerit, vicarium munus amissi honoris acciperet. Quæ res quanquam atrox omnibus & indigna videretur: attamen conniuente Achille, cui id præmium pro multis atque egregijs facinoribus fuerat, effectum habuit. Tantus amor erga exercitum, curaque animo egregij adolescentis incesserat. Igitur aduersa cunctorum voluntate, neque tamen quoquam palam recusante, Agamemnon tanquam ab omnibus res concessa videretur, Lictoribus vti Hippodamia ab Achille abstraheretur, imperat: hique breui iussa efficiunt. Interim Astynomen Græci per Diomedem atque Vlyssem cum magna copia victimarum ad fanum Apol-

linis transmisere. Dein perfecto sacrificio, vis mali leniri paulatim visa; neque amplius attentari corpora: & eorum, qui ante fatigabantur, tanquam sperato diuino leuamine relaxari. Ita breui per vniuersum exercitum salubritas vigorque solitus renouatus est. Mittitur etiam Philocteta Lemnum portio eius prædæ, quam Græci per Aiacem atque Achillem aduectam, inter se viritim distribuerant. Cæterum Achilles memor iniuriæ supradictæ, abstinendum publico concilio decreuerat, odio maxime Agamemnonis. Abolitoque amore, quem circa Græcos habuerat, scilicet quod eorum patientia, post tot bellorum victorias, ac facta fortia, Hippodamia, concessum pro laboribus præmium, per iniuriam abducta esset. Dein venientes ad se Duces aditu prohibere: neque cuiquam eorum ignoscere, qui aduersus Agamemnonis contumelias, quum defendere liceret, deseruissent. Intus igitur manens; Patroclum & Phœnicen, hunc morum magistrum, alterum obsequijs amicitiæ charum, & aurigam Autumedontem secum retinebat. Per idem tempus apud Troiam exercitus, &c.

Quam historiam res gestas tam ex ordine referentem, ab Homero receptam, & in Iliade Dictyanis fere verbis nedum sententijs exaratam habemus hisce (e) metris.

(e) lib. 1. v 6. & seqq.

» *Ex quo sane primam dissenserunt litigantes*
» *Atridesque Rex virorum, & diuus Achilles.*
» *Quisnam ipsos Deorum contentioni commisit vt pugnarent.*
» *Latona & Iouis filius; hic enim Regi iratus*
» *Morbum per exercitum suscitauit malum: peribant autem populi,*
» *Quoniam Chrysen inhonorauit Sacerdotem*
» *Atrides: hic enim venit celeres ad naues Achiuorum,*
» *Liberaturusque filiam, ferensque infinita pretia liberationis,*
» *Coronamque habens in manibus longe-iaculantis Apollinis*
» *Aureo cum sceptro: & obsecrabat omnes Achiuos,*
» *Atridas autem maxime, duos principes populorum;*
» *Atridæque, & alij bene-ocreati Achiui,*
» *Vobis quidem Dij dent cælestes domos habitantes,*
» *Expugnare Priami ciuitatem; feliciter vero domum reuerti.*
» *Filiam autem mihi soluite dilectam: hæc vero pretia liberationis accipite,*
» *Venerantes Iouis filium longeiaculantem Apollinem.*
» *Tunc alij quidem omnes fauerunt linguis Achiui*
» *Reuerendumque esse sacerdotem & splendida accipienda pretia liberationis;*
» *Sed non Atridæ Agamemnoni placuit animo;*
» *Sed inciuiliter dimisit, grauem & sermonem mandauit.*
» *Ne te senex, cauas apud naues offendam,*
» *Vel nunc tardantem, vel post denuo reuertentem;*
» *Non vtique tibi proderit sceptrum & corona Dei.*
» *Hanc autem ego non soluam antequam ipsam & senectus adeat,*
» *Nostra in domo Argis procul a patria,*
» *Telam percurrentem, & meum lectum curantem:*
» *Sed abi, ne me irrites, saluus vt redeas.*
» *Sic dixit: timuit autem senex, & obediuit mandato;*
» *Ibat autem tacitus iuxta littus multistrepentis maris.*

O *Mul-*

» *Multum autem postea seorsum vadens imprecabatur senex*
» *Apollinem Regem, quem pulchricoma peperit Latona:*
» *Audi me argenteum arcum habens, qui Chrysam tueris,*
» *Cillamque valde diuinam, Tenedoque fortiter imperas,*
» *Sminthee, si quando tibi gratum templum coronaui,*
» *Vel si quando tibi pingues coxas cremaui*
» *Taurorum, & caprarum, hoc mihi perfice desiderium:*
» *Pendant pœnas Danai ob meas lacrymas tuis sagittis.*
» *Sic dixit orans: hunc autem exaudiuit Phœbus Apollo.*
» *Descendit autem ex cæli verticibus iratus cor,*
» *Arcus in humeris habens, circumtectamque pharetram:*
» *Clanxerunt autem sagittæ in humeris irati;*
» *Quum moueretur: ipse autem ibat nocti similis:*
» *Sedit postea seorsum a nauibus, sagittam autem immisit:*
» *Terribilis autem clangor factus est argentei arcus.*
» *Mulos quidem primum inuasit, & canes veloces.*
» *Sed postea in ipsos sagittam mortiferam immittens,*
» *Feriebat: semper autem pyra mortuorum incendebantur frequentes:*
» *Nouem dies quidem per exercitum ibant sagittæ Dei:*
» *Decimo autem ad concionem vocauit populum Achilles:*
» *Huic enim in mentibus posuit Dea albas-vlnas-habens Iuno:*
» *Curam enim gerebat Danaorum, quia vtique morientes videbat:*
» *Hi autem postquam congregati sunt, in vnumque conuenerunt,*
» *Hos exurgens affatus est pedes, velox Achilles.*
» *Atride, nunc nos iterum errantes puto*
» *Retrocessuros, si modo mortem quidem fugiamus:*
» *Si quidem simul bellumque domat & pestis Achiuos.*
» *Sed age iam aliquem vatem interrogemus, vel Sacerdotem,*
» *Vel & somniorum interpretem (etenim somnium ab Ioue est)*
» *Qui dicat, cur tantum iratus est Phœbus Apollo:*
» *Siue hic nos ob vota non reddita incusat, siue ob hecatomben:*
» *Si forte ouium nidorem, caprarumve integrarum*
» *Assecutus velit a nobis pestem depellere.*
» *Certe hic ita locutus sedit: his autem resurrexit*
» *Calchas Testorides augurum longe optimus,*
» *Qui sciebat & præsentia, & futura, & præterita,*
» *Et nauibus dux fuit Achiuorum ad Ilium*
» *Suam propter vaticinationem, quam ei præbuit Phœbus Apollo:*
» *Qui ipsis bene-sapiens concionatus est, & dixit:*
» *O Achilles, iubesne me, Ioui dilecte, eloqui*
» *Iram Apollinis longe iaculantis Regis?*
» *Igitur ego dico: tu autem paciscere, & mihi iura;*
» *Certe quidem mihi promptum verbis, & manibus te auxiliaturum:*
» *Certe enim puto virum iratum iri, qui magnum omnium*
» *Argiuorum imperium habet, & ei obediunt Achiui.*

„ *Potentior enim Rex quando irascitur viro inferiori,*
„ *Quamuis enim iram & eodem die decoxerit,*
„ *Tamen & postea retinet iram, donec perfecerit*
„ *In pectoribus suis, tu tamen dic si me seruabis.*
„ *Hunc autem respondens allocutus est pedes velox Achilles,*
„ *Confisus valde dic vaticinium quodcunque scis,*
„ *Non enim per Apollinem Ioui dilectum (cui tu Calchas*
„ *Vota faciens Danais vaticinia ostendis)*
„ *Quisquam me viuente, & in terra vidente,*
„ *Tibi cauas apud naues graues manus inferet*
„ *Cunctorum Danaorum, neque si Agamemnonem dicas,*
„ *Qui nunc longe potentissimus in exercitu iactatur esse.*
„ *Et tunc iam animum sumpsit, & dixit vates irreprehensibilis:*
„ *Neque hic ob vota non reddita incusat, neque ob hecatombem,*
„ *Sed gratia Sacerdotis, quem contumelia affecit Agamemnon,*
„ *Neque liberauit filiam, & non accepit pretia liberationis,*
„ *Idcirco dolores dedit longe-iaculans, & adhuc dabit:*
„ *Neque hic prius a peste graues manus continebit,*
„ *Quam patri dilecto reddatur nigris-oculis puella*
„ *Inempta, sine redemptionis pretio, & ducatur sacra hecatomba*
„ *In Chrysam: tunc ipsum forte placantes persuadebimus.*
„ *Certe hæc ita locutus consedit. Hic autem surrexit*
„ *Heros Atrides late-dominans Agamemnon*
„ *Contristatus: ira autem valde, præcordia circumfusa caligine*
„ *Plena erant, oculi autem ipsi igni lucenti similes erant,*
„ *Calchanta primum male intuens allocutus est.*
„ *Vates malorum, nunquam mihi gratum dixisti:*
„ *Semper mala animo tuo iucundum est vaticinari.*
„ *Bonum autem nondum aliquod dixisti verbum, aut perfecisti:*
„ *Et nunc inter Danaos vaticinans concionaris,*
„ *Quod idcirco ipsis longe-iaculans dolores facit,*
„ *Quoniam ego puellæ Chryseidis præclara liberationis pretia*
„ *Non volui accipere: quoniam valde cupio ipsam*
„ *Domi habere: etenim Clytemnestræ proposui*
„ *Vxori, quam Virginem puellam duxi, quum non ipsa inferior sit*
„ *Neque corpore, neque indole, neque mentibus, neque item operibus:*
„ *Sed nihilominus volo reddere, si hoc est melius:*
„ *Volo ego populum saluum esse, potius quam perire.*
„ *Sed mihi præmium statim præparate, vt non solus*
„ *Argiuorum sim sine munere: nam neque decet.*
„ *Videtis enim hoc omnes, quod mihi præmium abit alio,*

Et post grauia probra inter Achillē, & Agamemnonē vtrimq. iactata, hic ait,

fv. 141. & seqq. (f) „ *Nunc autem age nauem nigram deducamus in mare diuum.*
„ *Intus autem remiges idonee congregemus, intus autem hecatomben*
„ *Ponamus: ipsam vero Chryseida pulchram genas.*

Ascen-

„ *Aſcendere faciamus: vnus autem aliquis prince ps vir conſiliarius*
„ *Vel Aiax, vel Idomeneus, vel Diuus Vlyſſes,*
„ *Vel tu Pelide omnium terribiliſſime virorum,*
„ *Vt nobis longe-iaculantem places ſacra faciens.*

Et iterum redintegratis opprobramētis vtrimq; addit Atrides Achilli, mox,
(g) „ *Quoniam a me aufert Chryſeida Phœbus Apollo.* g v. 182. & ſeqq.
„ *Hanc quidem ego cum nauique mea, & meis ſocijs*
„ *Mittam: ego quoque abducam Briſeida pulchram genas,*
„ *Ipſe veniens ad tentorium, tuum præmium; vt beneſcias*
„ *Quanto melior ſim te: timeat autem & alius*
„ *Aequalem ſe mihi dicere, & aſſimilari contra.*

Et alijs contumelijs inter hos iactatis, appoſitisque Palladis iam, atque Neſtoris epiſodijs, ſubdit (h) Homerus, h v. 307. & ſeqq.
„ *Atrides autem nauem velocem in mare deduxit,*
„ *Intus autem remiges elegit viginti, intus autem hecatombem*
„ *Impoſuit Deo, Chryſeidem vero pulchrigenam*
„ *Conſcendere fecit adductam: in ea autem princeps aſcendit prudens Vlyſſes,*
„ *Qui quum aſcendiſſent, nauigabant per humidas vias.*
„ *Populos autem Atrides luſtrari iuſſit.*
„ *Illi autem luſtrabantur, in mare ſordes iaciebant.*
„ *Faciebant autem Apollini perfectas hecatombas*
„ *Taurorum & caprarum iuxta littus maris infructuoſi.*
„ *Nidor autem ad cælum ibat inuolutus circa fumum.*
„ *Sic hi quidem hæc operabantur per exercitum: neque Agamemnon*
„ *Ceſſabat a rixa, qua primum minatus fuerat Achilli.*
„ *Sed hic Talthybiumque & Euribatem affatus eſt:*
„ *(Hi ipſi erant præcones & fortes miniſtri)*
„ *Abite ad tentorium Pelidæ Achillis,*
„ *Manu capientes adducite Briſeida pulchrigenam.*
„ *Si autem non dederit, ego ipſe auferam*
„ *Veniens cum pluribus: quod illi & horribilius erit.*
„ *Sic dicens præmiſit, durum autem mandatum iuſſit.*
„ *Hi inuiti iuerunt iuxta littus maris infructuoſi:*
„ *Mirmidonum vero ad tentoriaque & naues peruenerunt,*
„ *Hunc autem inuenerunt apud tentorium & nauem nigram*
„ *Sedentem: neque ſane hos inſuitus lætatus eſt Achilles.*
„ *Hi quidem perterriti, & reueriti Regem,*
„ *Steterunt: nequaquam vero ipſum alloquebantur, nec interrogabant:*
„ *Sed hic cognouit ſuis in mentibus, dixitque:*
„ *Saluete præcones Iouis nuncij, atque etiam virorum:*
„ *Propius accedite: nihil mihi vos culpandi, ſed Agamemnon,*
„ *Qui vos præmiſit Briſeidæ cauſa puellæ.*
„ *Sed age generoſe Patrocle educ puellam,*
„ *Et ipſis da vt ducant; vos ipſi autem teſtes eſtote*
„ *Coram Dijs beatis, coramque mortalibus hominibus,*

Et

„ *Et coram Rege immiti, si vnquam post hac*
„ *Opus me fuerit sæuam perniciem remouere*
„ *Ab alijs: certe enim hic perniciosis consilijs furit,*
„ *Neque scit intelligere præsentia, nec futura,*
„ *Vt sibi apud naues salui pugnare queant Achiui.*
„ *Sic dixit: Patroclus autem dilecto obediuit socio:*
„ *Eduxit autem ex tentorio Briseida pulchrigenam,*
„ *Deditque ducendam: hi autem retro iuerunt ad naues Achiuorum.*
„ *Illa vero inuita vna cum his mulier ibat.*

Post hæc Achillis interiecta lamentatione cum matre Thetide de abducta Brise filia Hippodamia, quod eam in locum Astynomes Chrysæ filiæ voluerit Agamemnon iniuria, multisque Dearum Iunonis, & Palladis episodijs interpositis, cum iterata narratione sacrilegij Agamemnonis Apollinem contemnentis in retinenda Chryseide, tandem ait(r) Homerus, in omnibus fere Dicty consentiens;

r v. 430. & seqq.

„ ——————— *Sed Vlysses*
„ *In Chrysen peruenit, ducens sacram hecatombem.*
„ *Qui quando portum valde profundum intra peruenerunt,*
„ *Vela quidem collegerunt, posueruntque in naui nigra:*
„ *Malum autem thecæ accommodarunt, rudentibus dimittentes*
„ *Statim: hanc autem in portum protraxerunt remis.*
„ *Anchoras eiecerunt, ac puppes ligauerunt:*
„ *Verum & ipsi exierunt in littus maris,*
„ *Et hecatombem exposuerunt longe-iacienti Apollini.*
„ *Sed & Chryseis naui exiuit pontigrada.*
„ *Hanc quidem postea ad altare ducens prudens Vlysses,*
„ *Patri charo in manibus posuit, & ipsum allocutus est:*
„ *O Chryse, præmisit me Rex virorum Agamemnon:*
„ *Filiamque tibi vt adducerem, Phœboque sacram hecatombem*
„ *Facerem pro Danais, vt placemus Regem,*
„ *Qui modo Argiuis multi-suspirij doloris immisit.*
„ *Sic dicens, in manibus posuit: hic autem suscepit gaudens*
„ *Filiam dilectam: hi autem statim Deo inclytam hecatombem*
„ *Ordine statuerunt bene-ædificatum circa altare.*
„ *Manus lauarunt postea, & fruges salsas sumpserunt.*
„ *His autem Chryses valde precabatur manus eleuans;*
„ *Audi me argenteum-arcum-habens, qui Chrysen tueris,*
„ *Cillamque valde diuinam, Tenedoque fortiter imperas,*
„ *Iam quidem aliquando me antea exaudisti precantem,*
„ *Honorasti quidem me: valde autem læsisti populum Achiuorum:*
„ *Item & nunc mihi hoc perfice desiderium:*
„ *Iam nunc a Danais sæuum exitium remoue.*
„ *Sic dixit orans: hunc autem exaudiuit Apollo.*

& cetera, quibus Homerus antiquos ritus affert coquendi, & comedendi sacrificia. Hanc igitur historiam & apud Dictym, & apud Homerum, tanto

ab

ab vtrisque Classicis descriptam ordine, dubio procul Hippocrates vt legit, ita plane veram simpliciter existimauit, qui somnium sibi visum, plurima circa Democriti valetudinem ostendens, quod ordinata forent, verum esse putauit: vti supra visum est, vbi ait Hippocrates, (l) *Atque hac vera esse mi- Philopæmen, credo: & sunt sane. Et non contemno somnia; maxime vbi etiam ordinem conseruant.* Verum itaque censuit historiam Dictys, & poesim Homeri, de peste diuinitus in exercitum Græcorum immissa, propter iram Dianæ, & Apollinis; quum eum casum vterque scriptor ordine maximo diligenter descripserit. Ex traditis autem certissime constat, non vnica vice Græcorum exercitũ pestilentia vastatum ab iram Numinis, at bis; prima quidem vice in Aulide, priusquam Classis ex Europa solueret in Asiam, ob iram Dianæ, cuius dilectam capream in sacro sibi luco Rex Agamemnon intersecerat, ad Iphigeniæ dilectæ filiæ sacrificium pro sacrilegio postulatus a Diana, regiaque dignitate priuatus: secunda vero vice post nauigationem in Asiæ littore Troiano, propter iram Apollinis, cuius contemptu, sacerdoti Chryse filiam redimere parato, cum probris & minis negauerat idem Agamemnon. Homerus autem, qui sibi celebrandam Epice proposuerat in Iliade Iram Achillis, omissa priori pestilentia, quæ nihil ad Achillis iram illam attinebat; vnius posterioris luis rationem habuit in Asiano littore Troiæ. Cornelius autem Celsus, qui maior natu Quintiliano Romæ floruit antequam Dictys historia comperta Latioque donata fuisset (etenim Quintilianus Romam cum Galba venit, Neronis in Imperio successore; Cornelij Celsi meminit, eius opera (m) collaudans, vt obseruat non semel (n) Volaterranus; verba Quintiliani sunt, *Scripsit non parum multa Cornelius Celsus, Scepticos secutus, non sine cultu ac nitore*: vnde colligo, Celsum ante Neronem floruisse; proindeque prius quam historia Dictys inuenta fuisset, ac Romæ delata) Celsus inquam, ignorato Dicty, solius Homeri meminit in proposito nostro, dicens (o) *Huius* Aesculapij *deinde duo filij Podalyrius & Machaon, bello Troiano Ducem Agamemnonem secuti, non mediocrem opem commilitonibus suis attulerunt. Quos tamen Homerus, non in pestilentia, neque in varijs generibus morborum aliquid attulisse auxilij, sed vulneribus tantummodo ferro, & medicamentis mederi solitos esse proposuit. Ex quo apparet, has partes Medicinæ solas ab his esse tentatas, easque esse vetustissimas. Eodemque auctore disci potest, morbos tum ad iram Deorum relatos esse, & ab ijsdem opem posci solitam.* Quum igitur Hippocrates ante Celsum legisset historiam Dictys de bello Troiano, simul & Iliadem Homeri; nulli dubium esse debet, quin apud eos vtramque pestilentiam viderit, ob Agamemnonis geminum sacrilegium, ira Dianæ, ac Apollinis, in eius Imperatoris exercitum & in Aulide prius, & in Troiano littore posterius immissam. Cui quidem vtrique pesti non tulerint auxilium Aesculapij nati, Podalyrius atque Machaon, non certe (pace Celsi dictum sit) quia talem Medicinæ partem minime callerent, aut excolerent, qua pestilentiæ lues curatur: nam in primis pater illorum Aesculapius, & auus Apollo, vtramque, ac omnem Medicinæ partem calluit, & excoluit, Hippocratis aperto testimonio, dicentis, (p) *Medicina autem, & vaticinatio valde cognatæ sunt; quandoquidem & pater ambarum artium unus est Apollo progenitor noster,*

l in epistol.

Celsi testimonium consideratur.

m l. 10. c. 1.

n 14. & 19. lib. Antropol.

o de Med. in præf.

Celsus notatus.

p epist. 2 ad Philopœm.

& præ-

& præsentes & futuros morbos prædicens, & ægrotos & ægrotaturos sanans. Porro futuros morbos prædicere, sanareque non dicitur ad Chirurgiam attinentes, sed ad pharmaciam; & omnino morborum omnium curandorum artem tenuit Apollo, non eorum tantum, qui sub vulneris genere continentur: & ideo Medicinæ partes omnes filium Aesculapium docuit; qui similiter natos suos Podalyrium & Machaonem peritos effecit non in Chirurgia solum, sed in pharmacia quoque, ac omnino in omnibus partibus artis. Deinde vero pestilentia morbus est, in quo frequenter etiam ferro, & medicamentis extrinsecus adhibitis opus est, ob anthraces, atque bubones in peste frequentissimos; quorum illi Chirurgicum ignem postulant; hi cataplasmatibus maturantur, & inciduntur maturi ferro, postquam primo medicamentis attrahentibus ad cutem humores malignos a partibus internis & nobilioribus, tumoris incrementum Chirurgus ipse promouerit. Quin & bubones pestiferi multi sponte subnascentes in alis, vel inguine, vel alijs in partibus, natura valida propellente non admodum malignum succum ad exteriora, Chirurgicum præsidium requirunt medicamentorum discutientium forinsecus adhibitorum. Vt maxime necessaria sit Medicinæ chirurgica pars ad pestilentiam curandam. Verum in exercitu Græcorum Homerus hosce Medicos fere solis vulneribus curandis præficere videtur, non item pestilentiæ; quia Poetam, belli negotium heroice tractantem, non decuit aliorum morborum medica remedia postulantium meminisse, quam vulnerum; nam Heroes atque milites vulnera decent in bello, dedecet ægritudo quæuis alia, quam otium & ignauia pepererit. Pestilentia vero non semel in exercitũ Græcorum diuinitus ab irato Numine missa, quoniam a Podalyrio Machaoneque vel sanari non potuerit adhibitis ab vtroque præsidijs artis: quod innuit aperte Dictys, asserens vtrobique, *nullum funeri modum fuisse, nullumque morbi modum extitisse*; scilicet Inclytis Medicis illis in ea peste curanda, morteque militum cohibenda, frustra laborantibus: vel potius eiusdem luis curatio tentata non fuerit a sapientibus viris, qui diuinam iram esse pestis illius originem agnoscentes, prognostico solum vsi sint, asserentes, & alijs persuadere non desistentes, eam vtramque pestilentia supplicationibus tantum, sacrificijs, & restitutione virginis, placato numine, curatum iri; quod & vates confirmarunt, & euenta, vt Dictys, & Homerus contestantur. Quapropter Hippocrates progenitorum suorum sententiam accipiens, iubet Medicis, vt ante remediorum vsum prænoscant, num in morbis insit aliquid diuini, quod artis præsidia faciat irrita. Verum enimvero Senex Cous non solum ex Dicty & Homero cognouit hasce duas pestilentias ob iram Deorum in Græcos immissas fuisse; sed etiam Philoctetæ vulnus in pede, siue ab hydro serpente, siue ab Hydræ felle venenata sagitta Herculea, cõtigisse nouerat diuinitus, ob iram numinis, periurium, aut sacrilegium vlciscentis, nam Dictys etiam de proposito scribit, (q) *Sed Chryses, quem Sacerdotem Sminthij Apollinis supra diximus, vtriusque exercitus offensam metuens, quisquis partium ad eum venerat, cum his se adiunctum esse simulabat. Interim in eo sacrificio Philoctetes, haud procul ab Ara templi eius astans, morsu serpentis forte contingitur. Dein ab omnibus, qui animaduerterant, clamore sublato, Vlysses*

Philoctetis vulnus diuinitus inflictum.

q 2. de bello Troia.

Vlyſſes accurrens ſerpentem interficit. De propoſito Philoſtratus etiam in He-
roicis inſit; *Achiui Troiam adnauigantes, quum inſulis adhæſiſſent, Chryſæ Aram* „
indagabant, ab Iaſone olim extructam, quum Colchos peteret. Philoctetes memoria „
repetita temporis, quo cum Hercule vixerat, Aram quærentibus oſtendit: & quum „
hydrus ſerpens infeciſſet ei viru alterum pedem, ipſe Heros ictus in hac Lemno iacet re- „
lictus, tabo fluente morbido ambeſo pede, vt ait Sophocles. Hæc habentur fere in
argumento Philoctetis Tragœdiæ Sophocleę, vel per ipſum Sophoclem ef-
ficto, vt innuit Philoſtratus, vel a Scholiaſte, vt alij dicunt; ſic enim verſum
Latine legitur,

Chryſes Mineruæ Aram terra quondam obrutam,
Quam victimarum imbuere ſanguine Danaos
Reſponſa Diuum iuſſerant, Pœantius
Quam viderat Heros ſectatus pridem Herculem,
Dum quærit Argolicis oſtendere copijs,
Serpentis icitur virulentis punctibus.
Graij reliquunt hunc in Lemno ſaucium.

Apertius hoc ipſe Sophocles ait in Tragœdia, vbi Neoptolemus de Philo-
ctete,

„ *Nihil horum mihi mirum videtur:*
„ *Nam hæc mala, ſi quid ego intelligo,*
„ *Diuinitus ipſum oppreſſerunt*
„ *In crudeli opido Chryſæ:*
„ *Et quod nunc affligitur abſque curatoribus,*
„ *Non hoc fit ſine conſilio Deorum:*
„ *Ne videlicet hic prius contra Troiam*
„ *Dirigat inuictas ſagittas,*
„ *Quam hoc tempus exactum ſit, quo dicitur*
„ *Oportere ipſam ab his ſuperari.*

Et inferius eundem Neoptolemum inducit, qui ſic alloquitur Philoctetem
ipſum,

„ *Quæ diuinitus accidunt hominibus,*
„ *Ea neceſſe eſt ferre.*
„ *Tu vero hoc ſcito, atque in animo tuo ſcribito:*
„ *Hoc morbo enim affligeris diuinitus,*
„ *Quum acceſſeris ad anguem cuſtodem, qui apertum*
„ *Delubrum occulte latens cuſtodit.*
„ *Et remedium huic malo non vnquam*
„ *Inuenies, donec iſte Sol*
„ *Hic oritur, atque illic viciſſim occidit,*
„ *Priuſquam ad Troiam profectus,*
„ *Aeſculapij filios conſequaris apud nos,*
„ *Quorum opera hoc morbo leueris.*

Et infra loquentem Herculem de cælo ad Philoctetem ſic introducit:

„ ------------------------ *Egoque Aeſculapium*
„ *Mittam ad Ilium, qui te hoc morbo liberet.*

Vnde constat morbum diuinitus inflictum non cedere medicamentis humanis, sed etiam diuinitus sanari. Quod & Cointhus Smyrnæus clare testatur (r) inquiens,

r lib. 9. in f.

Sic intolerabili virum cruciatu depressum
Animosi Heroes incumbentem sibi, deduxerunt
Ad Mauortiam Argiuum frequentiam: Qui vbi viderunt (*bissimo*
Omnes vehementer miserti sunt viri, iaculatoria artis peritissimi tum acer-
Vulnere confecti. Ad firmum sanumque illum.
Subita cogitatione ocyus reddidit
Podalyrius Dijs cælestibus æqualis: dum scito desuper
Multa vulneri medicamenta illinit: pieque nomen
Patris sui inuocat. Subito igitur lætis vocibus Argiui
Omnes simul natum Aesculapij celebrabant.
Hinc aquis mundarunt, oleoque perunxerunt
Animis propensis. Funesta tum ægritudo & calamitas
Deorum numine euanuit.

Quæ quidem subitaria sanatio decennalis vlceris virulenti, non artis Medicæ præsidijs vllis adscribi potuit in Hippocratica schola, sed admirandæ potestati Numinis, remedijsque diuinitus impetratis, aut ab Aesculapio per insomnium filio demonstratis; nam ægritudo tam diuturna non valet vnis naturæ viribus illico repentina curatione sanari secundum Hippocratis doctrinam. Ceterum paulo aliter Seruius apud Virgilium, nescio quo vetere Scriptore fretus, historiam Philoctetis enarrat; quum tamen eius morbi causam similiter ad iram Numinis, ob periurium referat, inquiens, (s) *Philoctetes fuit Pœantis filius, Herculis comes; quem quum Hercules in Oeta hominem exueret, petiuit, ne alicui sui corporis reliquias indicaret, iurareque coegit; & suas sagittas hydræ felle tinctas dedit. Et quum responsum fuisset, Herculis sagittis opus esse ad expugnandam Troiam; inuentus est Philoctetes: & de Hercule interrogatus, negauit se scire: deinde quum cogeretur, confessus est mortuum: sepulchrumque, ne iusiurandum frangeret, non voce, sed pede ostendit. Post hæc cum duceretur ad bellum, casu in eum pedem, quo sepulchrum ostendit, sagitta cecidit, vulnereque immedicabili affectus est; ac demum quum vulneris fætor a Græcis ferri non posset, in Lemno relictus, & pudore ne in patriam rediret impeditus, in Calabriam venit, & Petiliam condidit.* Mihi vero verisimile non videtur, a sagitta casu cadente Philoctetem ictum in pede; quia tam imprudens non erat Heros, vt e manibus elabi sibi fineret in pedem sagittam: Nec etiam tanti ponderis erat illa sagitta, vt non ex alto cadens, neque violenter impulsa, leni motu breuique vulnus adeo letale, magnumque posset infligere, potissimum in pede militis ocreati; namque Græci milites ab Homero nominantur assidue (t) BENE OCREATI: Quin & Euripides Hippolytum ponit iter facientem ocreatum, dum ponitur Heros (u) *Ipsis ocreis ornans pedem*. Nec obstat, quod Hippocrates Democritum philosophantem inuenerit (x) discalceatum sedere super lapidea sede: Quodque serpens hydrus ocreatum pedem Philoctetis vulnerare nequiuerit, si non & sagitta cadens: etenim Philoctetes vt in itinere pergens ad militandum ocreatus erat; ita in templo sacrificans, & orans, nudos pedes

Philoctetis casum varie narratũ a Seruio.

s Aen. 3.

t 1. Iliad. v. 17. & alibi passim.

u in Hippol.

x Hip. epis. ad Damag.

des habuit; namque Pythagoræ præceptum fuit apud omnes antiquos obseruatum, *Discalceatum oportet sacra facere, & ad diuina accedere;* vt obseruat Iamblicus, & post Iamblicum Rhodiginus inquiens, *(y) Ceterum quam attente, quam religiose, quamque ex destinato Deum comprecari addeceat, optime omnium monstrasse Pythagoras videtur: Quum veneris, inquit, in templum, adora; neque aliquid interim quod ad victum pertineat, aut dicas, aut agas. Ex itinere prater propositum non est ingrediendum templum, neque orandum, neque etiam si prope vestibulum ipsum transfueris; nudis pedibus sacrifica & adora.* Hoc videtur Pythagoras a sacra pagina didicisse, in qua legitur Deum Moysi dixisse, (z) *Ne appropinques huc: solue calceamentum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, terra sancta est. Et ait: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Quo respicientes Aethiopes etiam Christicolæ sacrum peragunt Sacerdotes nudis pedibus, nec vllus Ecclesiam ingreditur nisi discalceatus, vt D. Franciscus Aluarez testatur de visu; ait enim, (*) *Monaci Sacerdotes comam alunt, presbyteri non sunt comati, sed tonsi; & ita Missam dicunt, & semper discalceati; neque potest quisquam Ecclesiam ingredi calceatus; & ad hoc allegant illud, quod dixit Deus Moysi, solue calceamentum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, terra sancta est.* Displicebat illis, videre Europæos ingredi Ecclesiam calceatos. Quare iam serpens hydrus nudum Philoctetæ pedem in templo sacrificantem, aut adorantem facile vulnerare morsu potuit: verum sagitta labens e manu Philoctetæ pergentis extra templum cum militibus ad Troiam beneocreatum pedem vulnerare nequiuit. De Democrito vero prope delubrum Nymphis dicatum iuxta domunculam philosophante, vt ait Hippocrates, & antea visum est: similiter asserere possumus, eum tunc forte recens e delubro venisse, neque contemplationi vacantem perdere pendereve tempus voluisse in calceandis pedibus: vel etiam hunc fuisse Democriti morem peculiarem, nudis pedibus philosophari, potissimum in loco non frigido, procul a vulgi frequentia; quod rerum philosophicarum meditationem ecstaticam haberet pro re quadam sacra perinde ac sacrificium & adoratio. Quare consentiendum est plurimis autoribus Classicis, quibus in pede morsus est Philoctetes ab hydro serpente, qui exijt e tumulo Herculis, per Iasonem antea condito, in insula Chryse, dudum Mineruæ sacra, & Herculis iussione postea suis cineribus continendis electo, terraque superiniecta per Philoctetem occultato, demum Græcis ostenso: Demorsus autem diuinitus ab hydro fuit Philoctetes in pœnam tum periurij, tum sacrilegij, propter anguis illius interemptionem, qui colebatur Genius custos loci sacri, vel famulus Herculis ibi sepulti; sicuti de consimili (a) Virgilius ad Anchisæ sepulchrum memorat, quem e tumulo patris exeuntem videns Aeneas,

(y) lib. 11. cap. 13.

(z) Exod. 3.

(*) Nauig. vol. 1. pag. 194. C. ca. 12. 13.

(a) 5. Aen.

„ *Incertus Geniumne loci, famulumne parentis*
„ *Esse putet: cedit quinas de more bidentes,*
„ *Totque sues, totidem nigrantes terga iuuencos;*
„ *Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat*
„ *Anchisæ magni manesque Acheronte remissos.*

Et Ouidius in Fastis ad hoc alludens ait, (b) l. 2. v. 143 & seqq.

(b) „ Hunc morem Aeneas pietatis idoneus autor

„ Attulit in terras, iuste Latine, tuas.
„ Ille patris Genio solennia dona ferebat:
„ Hinc populi ritus edidicere nouos.

Et Persio vel pictus Anguis erat sacer, vt sacrilegium esset immingere locum, in quo pictus erat; quanto magis interficere serpentem viuum e tumulo prodeuntem; inquit (c) enim,

c sat. 1. v. 128.

„ Pinge duos angues: pueri, sacer est locus, extra
„ Meijte: discedo ----------

Ac certe Stephano, *Nea, insula prope Lemnum, in qua Philoctetes secundum aliquos demorsus est a serpente.* Non amplius extabat ea vel æuo Pausaniæ, cui, (d) *Chrysa insula fuit, in qua e Lemno modicus erat nauigationis cursus: Ibi olim Philoctetes a serpentis ictu grauiter dicitur laborasse. Eam insulam æstus alluuies ad ima maris depressam aboleuit.* Nec inconueniens est, eandem alio nomine Neas quoque nuncupatam, sicuti tum ante Stephanum vetus ille Nonarius asseruit, de Ara circa Neas Thracias prope Myrinam; etenim fuit insula finitima Thraciæ, non procul a Lemno, in qua ciuitas maritima Myrina locabatur: tum etiam post vtrumque Suidas, apud quem, *Nea insula prope Lemnum, a verbo Neo, idest Nato: ad quam, vt aiunt, Hercules adnatauit: in qua, vt quidam tradunt, Philoctetes ab hydro morsus fuit*: tum quia (e) Strabonis obseruatu, plerumque varios ob casus locorum nomina diuersas mutationes olim subiere: tum quia simul etiam eidem loco varias ob causas diuersæ denominationes impositæ fuere; nam & Ilium dicitur, & Troia, ciuitas eadem. Quare fieri potuit, vt insula primum *Chryse* nuncupata, dein ab Herculis natatu dicta fuerit *Nea*: Quodque Philoctetes in ea comportatum ex Oeta monte, vicinæ Thraciæ, Thessaliæque conterminatum, Herculis bustum e rogo reliquum tumulo condiderit; quem in Aram Mineruæ substruxerit (vt pote literis & armis pariter insignem Herculem decenti sibi monumento sepeliret) vel ab Iasone prius Mineruæ substructam elegerit dignum Herculis sepulchrum; & iuratus occuluerit ex Herculis nuper viuentis imperatu, de suo mortali celando solliciti: Cui quum fidem fregerit impie periurus, eo sepulchro Græcis detecto, statim vulneratus fuerit ab hydro serpente, loci Genio, vel Herculis famulo, ex ira Dei periurum vlciscentis: Nec vllis artis Medicæ præsidijs leniri dolor ingens, sanarive plaga fœdissima, fætidissimaque potuerit, vel aggressus fuerit ab Aesculapij filijs, tunc diuinitus inflictum vulnus attingere recusantibus. Quare perturbans clamoribus, & imprecationibus Græcorum sacrificium in Chryse, quorum vi coactus peierare malum id pateretur: comportatus, & abiectus fuerit in vicinam Lemnon, vbi a Vulcani sacerdotibus curaretur. Quibus etiam frustra circa rebelle vulnus operantibus: tandem post decennalem cruciatum in pœnam criminis, a Podalyrio, & Machaone supplicationibus potius, quam medicamentis, diuinitus illico sanitati restitutus fuerit. Quæ cuncta passim apud antiquos celebrata, tum ante Hippocratis ætatem a Dicty, tum Hippocratis etiam seculo a Sophocle, atque ab alijs non potuit Hippocrates ignorare; neque fidem historico Dicty, res gestas ab se visas enarranti, denegare. Præterea non latuit Hippocratem, a

d in Arcad.

e lib. 12.

Philoctete Paridem Herculea sagitta, hydræ felle venenata, vulneratum ad inguen ob iram Apollinis, quod in eius templo sacrilegus Achillem proditorio telo neci dedisset; atq; multo prius hospitij iura violasset Helenæ raptu; sicut e Dicty (*f*) constat; vel quod fanum Veneris & Dianæ temerasset, inde rapiens Helenam, sicuti Dares (*g*) Phrygius autor antiquissimus asserit: Quo vulnere summis cruciatibus affectus Alexander interijt, nequicquam Oenonis Nymphę, coniugis offensæ repudio, medicam manum auxiliatem implorans in Idæ saltibus. Itidem agnouit Hippocrates, quod vulgatissimum erat, & creditum apud omnes, ob iram diuinam cæcitate mulctatum fuisse Tiresiam, quia contra Iunonem sententiam tulisset de sexus muliebris intemperantia (quam etiam ipsemet Hippocrates in vxore propria timuit; cuius propterea custodiam commendat amico suo Dionysio, procul abiens ad curandum Democritum Abderis ægrotare putatum, epistola integra) siue quia Tiresias nudam Palladem Deam oculis libidinosis inspexisset. Agnouit insuper Cous ex Homero Bellerophontem ob iram Deorum insaniæ morbo conflictatum; etenim (*h*) legitur de Bellerophonte

Vulnus Paridis diuinitus inflictum.

f lib. 1. de bello Troi.

g lib. 1. de Tro. excid.

Tiresiæ cæcitas ob irā diuinam.

Bellerophōtis morbus diuinus.

h 6 Il. v. 200 & seqq.

„ *Sed quando iam & ille exosus fuit omnibus Dijs:*
„ *Hic per campum Aleium* deserrum *solus errabat,*
„ *Suum animum consumens: consortium hominum fugiens.*

De quo & Aristoteles, (*i*) versibus a Gaza Latio mollius donatis; nam De morbo ex atra bile laborantibus agens Philosophus ait: *Id enim plerisque atra bile constitit; Et Lysandro Lacedæmonio proxime ante obitum genus id vlcerum emersit. Adde Aiacem, & Bellerophontem: quorum alter penitus ad insaniam prorupit, alter loca deserta persequebatur: Vnde illud Homeri,*

i 30. se. pr. 1

„ *Ast hic quando etiam grauior Dijs omnibus errat*
„ *In campos solus latos, inque auia rura,*
„ *Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.*

Nam hæc omnia, & alia multa consimilia notissima dudum erant, atque credita priscis omnibus, quæcunque de Dijs eorum, etiam fabulosa, hoc est admirabilia narrabantur; vt apparet tum ex Pythagoræ symbolo, *De Dijs nihil admirabile diffidas, nec de diuinis dogmatibus.* Et Iamblichus de secta Pythagoræ tractans, infit, *Si vero & ab antiquis sermonibus, & fabulis sacris, & alijs, & Pythagoræorum admonere audientes, ordiamur hinc,* &c. tum ex Aristotele (*k*) scribente, *Philosophum amatorem fabularum, quodammodo esse, eo quod fabula ex mirandis constet*: tum ex Isocrate dicente, (*l*) *Quod si fas est mortali voluntatem Deorum coniecturis indagare, eos etiam in coniunctissimis potissimum, demonstrasse arbitror, quomodo & aduersus homines improbos, & erga bonos viros essent animati; nam quum Iupiter (vt fabula tradunt, & omnes credunt) Herculem Tantalumque genuisset; alterum ob virtutem immortalitate donauit: alterum propter improbitatem maximis supplicijs affecit. Decet igitur in hæc exempla intuentes, virtutem & honestatem expetere.* Vnde constat (quod etiam alibi notauimus) Isocratem sacras Gentilium narrationes, quas ipse veras existimabat, & ab omnibus credi fatetur, appellare fabulas, nempe sermones de rebus admirandis; & recte ponere, sceleftos ira diuina plerumque iuste puniri; proindeque sicuti fame sitique Tantalum, sic alios morbis etiam in hac vita mortali cru-

k 1. meta. c. 2.

l orat. ad Demonic.

cruciari. Præterea vero frequenter apud antiquissimos etiam autores legit Hippocrates, ob iram Numinis varios morbos inuasisse mortalium corpora. Quin & ipsemet passim videre potuit, multas hominum infirmitates nullis medicinæ præsidijs cedere, sed oraculorum monitis, remedijsque diuinitus per insomnia reuelatis vtcunque sanari; quos morbos propterea Numinis iram habere sui causam aperte cognouit. Nouerat insuper Hippocrates, furore diuino percitos vates, Deorumque Gentilium sacerdotes non infrequenter insanire, menteque motos homines debacchari: quos vti noscebat œstro diuino mente moueri, quo scirent alij consulentes oracula, sacerdotes non a semetipsis mortalia loqui, sed plane diuina proferre monita Deo-plenos, & a Deo commotos: Ita non potuit senex Cous non agnoscere, non opinari, sontes homines a Deo morbis etiam iuste torqueri. Nec omittendum est, quod in Hippocratis vita priscus eius Coinsulanus Soranus ait, Hippocratem ex patria discessisse, quo per varias regiones vagatus peregrinarum gentium disciplinas addisceret: cuius exemplo, vt & aliorum insignium veterum permotus postea Plato petijt Aegyptum, vbi sacra biblia doctus est a sacerdotibus. Quinimmo quum certum habeamus antiquiores Hippocrate Mercurium Trismegistum & (l) Homerum, coæuumque Hippocratis Empedoclem, cognitas habuisse sacras historias Mosis, & aliorum Prophetarum; multo magis iuniorem prioribus illis Coum sciendi cupidissimum, atque laboriosissimum, earum lectionem quæsiuisse, sibique comparasse dicendum est, in quibus aperte legere, nosseque nullo negotio potuit, ex ira diuina non raro morbos in homines iniquos aut ad pœnam scelerum, aut ad emendationem vitæ, aut ad aliorum exemplum, aut in viros etiam probos ad exercitationem virtutis patientiæ irrepsisse: namque non vno in loco scribitur, (m) Deum iratum ob populi peccata, mediante Satana commouisse David vt numeraret sibi subditas gentes Israelis; adeoque fiduciam debellandi suos hostes, non in vno Deo, sed in multitudine militum poneret; propter quod crimen *Immisit Dominus pestilentiam in Israel, de mane vsque ad tempus constitutum: & mortui sunt a Dan vsque Bersabee septuaginta millia virorum. Misit quoque Angelum in Hierusalem, vt percuteret eam: qumque percuteretur, vidit Dominus, & misertus est super magnitudine mali: & imperauit Angelo, qui percutiebat, Sufficit, iam cesset manus tua.* Et alibi, (n) propter crimen sacrilegij, quo Philistæi tulerant Arcam Domini, posuerantque in templo Dæmonij Dagon, *Aggrauata est manus Domini super Azotos, & demolitus est eos: Et percussit in secretiore parte natium: & facta est confusio mortis magnæ in ciuitate:* nempe, vt recte Lyranus, percussi fuerunt a Deo dysenteria vehementi, sic vt intestina inferiora, per quæ fæces emittuntur, putrescerent, scaturirentque vermibus, & exterius prominerent. Cui malo nulla remedia medica profuerunt ad sanitatem: sed solum Arcæ Dei remissio ad Israelitas, & oblationes donariaque aureorum anorum, pro delicto, & signo, propter quod eo morbi genere percussi fuerant a Deo, & diuinitus etiam sanati; sicuti fusius habetur in sacra pagina. Pariter in alio loco, (o) *Et tædere cæpit populum itineris ac laboris; locutusque contra Dominum, & Moysen, ait: Cur eduxisti nos de Aegypto, vt moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ, anima nostra*

Hip. peregrinatio ad exteras disciplinas sacras ediscendas.

l c.15. sup.

m 2. Reg. 24. 1. Paral. 21

n 1. Reg. 5.

o Num. 21.

stra

stra iam nauseat super isto cibo leuissimo. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes. Ad quorum plagas, & mortes plurimorum, venerunt ad Moysen, atque dixerunt: Peccauimus, locuti sumus contra Dominum, & te: Ora vt tollat a nobis serpentes. Orauit Moyses pro populo: Et locutus est Dominus ad eum: Fac serpentem aneum, & pone eum pro signo: Qui percussus aspexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyses serpentem aneum, & posuit pro signo: quem quum percussi aspicerent, sanabantur. Quin & apud Danielem, (p) ob superbiam, & alia peccata, quæ frustra monitus fuerat a Propheta Dei, eleemosynis redimere, Nabuchodonosor insaniæ morbo mulctatus ab irato Deo, more bestiarum in agris fæno pastus sub dio septem annis abiectus e regno donec resipiscens a Deo pariter placato sanitati simul & regno restitutus est; vt latissime patet in sacra pagina. De quo quidem Rege Volaterranus ita, (q) *Potentia ac rebus gestis florentem Naboco drosorum teste Strabone: Hunc ego putauerim Babylonia Regem in sacris libris commemoratum fuisse, literis quibusdam permutatis, qui captiuos Iudaeos duxerit, aut certe ex eo prognatum.* & alibi, (r) *Nabocodrosorus Rex Assyriorum, quem Chaldæi magis extollunt, maioresque dicunt res gessisse, quam Herculem, & vsque ad columnas peruenisse commemorant: autor Strabo libro* XIIII. Verum quid in alienis tamdiu moror? in libris proprijs Hippocrates ipse confitetur aperte, morbos aliquando propter delicta diuinitus immitti; scribit enim opere suo *De Somnijs* inscripto: (s) *Quæcunq; quidem igitur somnia diuina sunt, & quædam euentura significant aut vrbibus, aut populo priuato, siue bona, siue mala, non ob ipsorum delictum, de huiusmodi sunt, qui iudicant, certam artem habentes.* Quibus aperte supponit, & indicat, aliquando mala, proindeque morbos, vt pestilentiam, & huiusmodi passiones epidemicas, vulneraque, mortesque bellorum, vrbibus, & priuato populo contingere propter illorum delicta; quapropter & a Deo scelerum vindice. Quod si ciuitatibus, & integro populo priuato tale quid euenire censet Hippocrates; nonne quoque singulares aliquos homines improbos a Deo morbis quandoque puniri censebit? Itaque nonum ex illis diuinis, quæ debet Medicus obseruare num adsit in morbis, est Hippocrati, vtrum morbus ad curandum propositus ortum habeat ex ira Dei, pœnas de corpore sontium morbo reposcentis; nam ab eius curatione Medicus abstinere debet, nec vti frustra præsidijs artis, ast æger admonendus est, vt supplicationibus Deum sibi propitium reddat, & eius opem imploret.

p cap. 4.

q Geograh. pag. 331.

r Anthrop. p. 525.

Hip. proprium testimonium.

s finit.

Galeni contradicentis huic nono diuinorum generi dubitationibus occurritur. Cap. XIX.

NEque vero sententiam illam demolitur Galenus, dum ait, (a) *Quidnam sit diuinum illud, cuius* Hippocrates, *fieri admonet præsensionem, inter expositores dissensio est. Nonnulli putant, ob iram quandam Deorum hominibus accidere morbum, dicuntque testimonium huius opinionis ex ijs, qui vocatas scripserunt historias citra rationis adminiculum, nequicquam indicantes, vtrum fuerit Hippocrates huius opinionis; quod, inquam, erat officium boni expositoris. Non enim sim-*

a 1. progn. init. com. t. 3.

simpliciter dicendum est per enarrationes quicquid nobis videtur verum; sed quod fit secundum sententiam scriptoris; quanquam fuerit falsum. Constat enim vt Hippocrates nullo suo libro causam ægrotationis in Deum refundat, qui & Bletos, idest percussos, vndenam ducti veteres ita vocarint, volumine de victu acutorum morborum ostendit. Hic igitur liber confesse verus germanusque est. At libro, qui est de sacro morbo, multa quoque scripta sunt ad obstirpandam suspicionem eorum, qui Deum mittere ægritudines contendunt. Hæc, inquam, nihil officiunt proxime probatis; nam in primis hic non probat Galenus (quod oportebat eum agere) Hippocratem non adhibere fidem tot historicis grauissimis antiquioribus, nuper allatis, qui plerosque morbos hominibus contigisse scripserunt ob iram Numinis vlciscentis humana scelera; quum historiæ forma & anima sit vna veritas, cui semper assentire se passim profitetur Hippocrates. Deinde, quid exquirit, expostulatque Galenus hic adminiculum rationis? in historico ne, an in eo qui producit historias aliorum in argumentum & comprobationem veritatis controuersæ? si quidem in historico: quomodo non distinguit eum a scientifico? scientia certe rationibus cõfirmare tenetur suas conclusiones; at historia simplici nudaque narratione rerum gestarum continetur, nec vllo rationis adminiculo probare debet illas euenisse, vel ita gestas fuisse. Sin autem rationis adminiculum requirit Galenus in afferente confirmatrices historias; nonne rationem attulimus cum historijs allatis ex euentu comprobatis? quum enim exitus acta probet; quæ maior potest esse ratio de pestilentia diuinitus immissa propter iram Numinis offensi delictis hominum, quam dum luem cessasse monent historici statim, placato Numine sacrificijs, supplicationibus, & restitutione rerum sacrilegio sublatarum, vel inuito contemptoque Numine per vim detentarum? Insuper Hippocrates non potuit non fidem præstare plenam ethnicorum vatibus, Calchanti apud Homerum, & Mulieri fatidicæ apud Dictym, affirmantibus vtramque pestem immissam fuisse diuinitus in Græcos ob iram Dianæ, ac Apollinis aduersum Agamemnonem, vt visum est. Præterea gratis accipit, & falso ponit Galenus, Hippocratem nullo suo libro causam ægrotationum in Deum refundere: quia nuperrime vidimus, eum ciuitatibus, & populis priuatis, ob (d) delicta imminere quandoque calamitates, pestilentias nimirum, bella, seditiones, adeoque morbos, & mortes. Dein etsi tum Apoplecticos omnes in opere: De victu morborum acutorum, tum Epilepticos vniuersos in opusculo de sacro morbo, recte neget Hippocrates ab irato Numine percussos & afflictos esse; quoniam complures illis detenti morbis nullo scelere diuinam iram vltricem sibi promeruerunt, & aduersum se concitarunt; attamen ideo non negat, aliquos improbos homines ob scelera tum istis, tum alijs etiam morbis aliquando torqueri diuinitus in pœnam flagitiorum. Negat omnes Apoplecticos a Deo percussos esse; pariter inficiatur omnes Epilepticos a Numine cruciatos: Non negat, morbos istos, & alios ex ira Numinis aliquando corripere fontes, & affligere mortales. Immo vero non obscure nobis innuit id non semel in opere De Somnijs, & loco superius allato, & infra præscribens ægrotantibus, vt supplicationibus vtantur, inquiens, *Sed & vocis exercitijs vtatur, & Dijs supplicet; & euriatio*

(d) lib. de Somn. init.

stet

ipsi sedabitur. Ac inferius: *De significationibus quidem igitur astrorum sic indicare oportet, provideréque ac diætam statuere, & Dijs supplicare, in secundis quidem rebus, Soli, Ioui cælesti, Ioui possessori, Mineruæ opulentæ, Mercurio, Apollini: In contrarijs vero, Dijs malorum Euersoribus, & Terræ, & Heroibus, quo mala & grauia omnia euertant.* Et mox: *Supplicet autem Terræ, & Mercurio, & Heroibus.* Quid Medicus præstantissimus Hippocrates pro curatione morbi, loco remediorum medicinalium, supplicationes Numinum imperet ægrotis, nisi censeat eos laborare diuinitus immissis ægritudinibus? nisi putet in eorum morbis iram subesse diuinam, quæ supplicationibus placanda sit? nam Hippocrates ad curationem infirmitatum, quas arbitratur absolute originem ducere a causis mere physicis, vtitur semper præsidijs pure naturalibus ex arte medica, non autem extra omnem artis aream præscribit ægris talium, vel talium Deorum peculiares inuocationes atque supplicationes. Quando vero certus est ægritudinem omnino diuinitus ex ira Numinis accidisse, tunc omissis artis remedijs, imperat supplicationes: quando autem dubius est, ac suspicatur de tali diuino in morbis, tunc remedijs artis medicinalis adiungit etiam supplicationes. Porro quod attinet ad exarata in libro de sacro morbo, si volumen illud Hippocratis genuinum non esse censuit Galenus, vt aliqui iudicant viri graues, certe non potuit Galenus ex dictis in eo confirmare quæ fuerit Coi senis opinio de proposito: Si vero putauit illud opus esse germanum Hippocratis, nec ibi scripta conuincunt Hippocratem existimare, nullum omnino morbum diuinitus vnquam accidere; siquidem eo loci damnat eos, qui comitialem morbum diuinum esse putant in omnibus hominibus, quos apprehenderit indifferenter; & cuicunque laboranti epilepsia præscribunt expiationes: non autem negat aliquos homines eo morbo corripi posse diuinitus: quæ constant ex his ibidem allatis contra expiatores omnium epilepticorum, (c) *Scelestissimum, ac iniustissimum, meo sane iudicio, faciunt numen. Expiant enim morbo correptos sanguine, itemque alijs sceleribus inquinatos, aut iniustos, aut ab hominibus intoxicatos, aut qui scelestum aliquod facinus perpetrauerunt: quos contraria his facere oportebat; sacrificare nimirum, ac precari, & ad templa progressos Dijs supplicare. Nunc vero horum quidem nihil faciunt, verum expiant: & alia expiamenta terra occultant, & alia in mare projiciunt, alia ad montes deferunt, vbi nemo attingat, neque conculcet. Oportebat autem ea ad templa deferre, si quidem Deus est autor.* Sic ergo contra sacrificulos ac vates, curantes Epilepsiam in omnibus ea correptis, tanquam morbum sacrum a Deo missum, inquiens Hippocrates oportuisse, si morbus iste diuinitus accessit, non expiationibus curari, vt & scelera, sed sacrificijs, precibus, atque supplicationibus Deorum in templo peractis; ad quod & expiamenta deferre necesse fuerat, non in mare projicere, neque sub terram condere, nec ad montes deferre, per quæ Deorum auxilio quisque sanatus est; nimirum gratitudinis ergo, & in testimonium adeptæ sanitatis, in templo suspenduntur, & cunctorum oculis offeruntur diuini beneficij testimonio. Quum autem Hippocrates ipse non semel imperet in libro suo De Somnijs, vt ægri Deo supplicationes habeant pro sanitatis adeptione, sicuti vidimus; certissimum iam est, in suis operibus Hippocratem posuisse, morbos aliquando mortales

c de morb. sacr.

ſibus diuinitus accidere in pœnam delictorum, non quidem omnibus promiſcue, tam probis, quam improbis: vt illi vates, contra quos ediſſerit, opinabantur: ſed improbis tantum, quos adacto morbo, remedijs artis non cedente, punit, & purgat, impetrata Numinis venia ſalutarique manu per ſupplicationes; & emendata vita flagitioſa: ſecus enim probos non inquinat, nec affligit iniuſte puriſſimus, & iuſtiſſimus ipſe Deus; quod immediate notat Hippocrates adijciens dictis, *Non tamen ego puto hominis* (cuiuſcunque nimirum epileptici) *corpus a Deo inquinari, ſordidiſſimum ſcilicet a puriſſimo: Verum etiam ſi contingat ab alio inquinari, aut aliquid perpeti; cupierit vtique a Deo purgari magis, quam inquinari. Deus itaque eſt, qui maxima ac ſceleratiſſima peccata purgat ac purificat, & liberatio noſtra exiſtit; ipſique terminos templorum, ac delubrorum Dijs deſignamus, vt nullus qui non purus ſit, eos tranſcendat: & ingreſſi reſperguntur, non velut qui inquinemur, ſed ſi quid etiam prius ſcelus habemus, purificemur. Et de expiationibus quidem ſic ſe res habere mihi videtur.* His procul arcet Hippocrates Magorum abhominabiles incantationes, & impuras expiationes a curatione morbi ſacri nuncupati: Cui, ſi diuinitus acceſſerit, aptas eſſe monet ſupplicationes, & puras purgationes ſcelerum, factas in templis atque delubris per mundas aſpergines: Sin autem humanitus contigerit ægritudo, ipſi præſidia dicit oportuna, quæ præſcribuntur ex arte Medica: Quod in fine voluminis aſſerit hiſce notis, *Oportet autem tum in hoc morbo, tum in reliquis omnibus, non augere morbos, ſed feſtinare vt ipſos exteramus; id, quod aduerſiſſimum eſt morbo, exhibendo, non quod amicum & familiare; a familiari enim & conſueto floret ac augeſcit; ab aduerſo vero & hoſtili perit & diſſipatur. Quiſquis autem talem mutationem in hominibus nouit, & humidum ac ſiccum facere poteſt hominem, calidum item ac frigidum per diætam, hic vtique & hunc morbum ſanauerit, ſi occaſionem eorum, quæ conferunt, pernoſcet, citra expiamenta & incantationes, citraque omnem aliam huiuſcemodi machinamentorum abſurditatem.* Quare Galenus adductis inſtantijs ſuis non euertit opinionem aſſerentium, Hippocratem interea diuina, quæ prænoſcenda iubet in morbis, reponere quoque Numinis iram, aliquando morbos immittentis in facinoroſos homines, quos aut punire vult incorrigibiles vindex ſcelerum iuſtiſſimus; & alijs exemplum ponere, ne peccent, Deus Optimus: aut correctionis capaces purgare benignus a labe delictorum, quemadmodum igne purgatur aurum a ſcoriæ metallicæ contagione.

Enumeratio Diuinorum in morbis, ex Hippocratis iuſſu prænoſcendorum. Cap. XX.

IAm ergo tandem concludamus, Diuinum illud in morbis, quod iubet Hippocrates Medicum prænoſcere num inſit, necne, non vnicum eſſe, ſed multiplex, ac omnino redigi ad nouem genera; quorum primum eſt Diuinatio Medica, ſiue Prognoſticum, de quo Medicus initio curationis obſeruare debet, vtrum in ægritudine locum habeat; & quomodo, an potius nulla ſit opus Prognoſticatione. Secundum eſt Inſomnium Diuinatorium, ſiue Me-

dico

dico sic diuinitus immissum, siue contingat ægrotanti vel a Deo pariter immissum, vel ex humoribus peccantibus ortum habens, cuius ope Medicus diuinare valeat de morbi natura latente, de futuro ægritudinis euentu, deque remedijs oportunis ad curationem. Tertium est Ecstasis ægrotantium, non morbosa, sed studiosa, diuinaque, morbosæ nimium similis: ob quam similitudinem deceptus Medicus apparenter ægrotanti, sed vere sano corpori medicamenta porrigeret, quæ sanitatem vitiarent, atque perderent. Quartum est Afflatus, Furorque diuinus, cum furore morboso pariter habens maximam cognationem, quæ Medicos fallere potest, & adducere ad vsum remediorum intempestiuum cum magno sanitatis detrimento, & aliquando quoque cum vitæ discrimine. Quintum est Animi vehemens Affectio, qui diuina pars est in nobis, trahens in sui consensum corpus; & ægritudines pariens, quæ Medicinæ remedijs non curantur, sed potius augentur, & plerumque terminantur ad mortem. Sextum est Terror a spectro viso, perculsioue phantasiæ vehemens a Dæmone. Septimum est Cacodæmonis verum & reale maleficium, remedijs naturalibus insuperabile. Octauum est Amoris impotentis Affectus, homines rabefaciens, & insomnes, atque suspiriosos efficiens, & ad mortem etiam denique perducens; cui medicamenta nulla conferunt, sed vnica dilectæ rei possessio. Nonum & postremum est Numinis ira iusta sontes puniens ægritudine remedijs humanis non sanabili, vt late superius confirmatum est ad synceram Hippocratis mentem. Quæ quidem Diuina propterea sunt a Medicis ante Medicamentorum vsum præcognoscenda, num insint in morbis, necne; quia morborum curationem variant præsentia, & absentia sua; sicuti distincte diligenterque pariter ostensum est in superioribus.

Hæc illa sunt, inclyte Citesi, quæ mihi nunc in mentem venere pro responsis ad tua nobilia, difficiliaque problemata. Quas quidem responsiones meas tuæ censuræ lubens volensque subijcio, nihil approbaturus, nisi quod tu non improbaueris. Vale, & me tui studiosissimum amare ne cesses. Dabam Bononiæ, die 11. Februarij 1644.

Superiorum Responsionum approbatio Citesiana. Cap. XXI.

Illustrissimo Viro Domino Fortunio Liceto.

NVper tui nominis toto cælo celeberrimi fama permotus optaueram sententiam tuam, Vir Eruditissime, supra duobus problematis; quorum, animi dubius, certam conclusionem, te auspice, reportarem. Nunc vero postquam in vtroque enucleando tanta ingenij felicitate & facunditate rem totam aperuisti & absoluisti, vnico iudicio tuo sto; & in te vno, tanquam acus nautica in Cynosura, conquiesco; atque profiteor me tibi esse deuinctissimum, quod dignatus sis meas esse aliquid putare nugas, & eas tuis lucubrationibus adornare. Elegantissimos tuos diorismos quisquis lege-

rit, non eos tantum probabit, sed etiam miris laudibus efferet. Quis non quoque mirabitur indefessum illum laborem in perscrutandis tot grauissimis autoribus tum Theologis, tum Philosophis, antiquis Poetis, & Medicis, quorum scriptis obscuris splendidiorem lucem nemo dare potest, quam tu, Vir Doctissime, qui in Lycæo & in Gymnasio Medico lampada præfers. Qua in totius Italiæ luce tantum gloriæ adeptus es, vt iam possis plenus honorum, vtinam bonorum, desinere, atque honesto otio perfrui, nisi animus inquies, vt illius olim T. Liuij, pasceretur opere. Quod superest vitæ nostræ totum Deo debemus, qui hactenus patriæ, parentibus, & amicis operam nostram dedimus: Hoc munus Iunioribus Medicis iam relinquamus. Illi Clinicos se gerant, ægros perambulent, pharmacopæorum officinas perlustrent, Seniores consulant, quos non sinit ætas saltem mea septuaginta trium annorum, nocturna obseruare manu, obseruare diurna quæcunque circa ægros facienda monet Cous noster senex. Non minus agit qui ad clauum sedet in naui gubernator, quam qui malos scanduut, & qui per foros cursitant, ait Tullius: Imo multo maiora & meliora facit autoritate & consilio. Sic seniores Medici quæ per multos annos longo vsu probata remedia consulunt feliciorem euentum sortiuntur. Sed alia mentem meam vis agiet, maior Deus. Vnum deinceps nisi necessarium est, animæ salus. Meliorem partem elegisse videbor, si duo nostra problemata, quandiu fuero, claudam hac prece, vt mihi det Deus mentem sanam in corpore sano, & to theion, seu Diuinum Numen semper toto corde complecti tribuat. In hoc omine desino, & vt se semper ames rogat,

Vir Illustrissime

Datum Lutetiæ Parisiorum Nonis April. 1645.

Tibi addictissimus & obsequentissimus Seruus CITESIVS.

De Febre Syncopali humorosa, num a bile possit esse secundum Arabes Medicos, & ex doctrina in Collegio Patauino recepta: & quæ prouenit a bile syncopalis, num minuta dici debeat. Cap. XXII.

Patauinæ Scholæ Medico Theorico Supremo Fortunio Liceto Ioannes N. Salutem.

Aderam & ego nudius tertius, Cl. Licete, simul cum Promotoribus alijs audiens Nobilissimum Candidatum, recitatione domestica se præparantem ad examen publicum in almo Collegio postridie subeundum. Propositis atque discussis argumentis, Philosophicam, & Medicam assignatorum textuum explicationem vellicantibus. Tertius congregatorum Compromotorum senior curandam ægritudinem Adolescenti Laureando proposuit hisce plane verbis: *Propono tibi, Nobilissime Adolescens, Iuuenem ætate* vi-

men animum versat in eodem loco & tempore motus contrarius, qui mihi ex data opinione exsurgere videtur. Locus seu medium commune est vel Vena, vel Arteria: Eodem autem temporis spiramento a partibus redit, quod ab earum supererat nutritione, labiturque nouus sanguis vt continuo alat: quem motum & refugit Natura ordinis seruantissima, & impediunt valuulæ ad vnius tantum transitum, velut ostioli portitores, constitutæ. Certe appareret & ad sensum ligato brachio, nec cordi viciniores venæ inanitæ detumescerent, nec remotiores arteriæ intercepta vinculo via. Sed mihi nunquam præsumo dubia facere, quæ Ingenij Tui felicitas firmauit, aut impugnare, quæ Licetus ad aciem instruxit. Non enim dubitare licet quin hæc, aliaque, quæ nouæ coniecturæ opponi possunt ab ingeniosis, ingeniosius ab Auctore Operis soluantur. Interim dum legendi spem lacto, liceat coram Te ineptire vt erudiar, & sapientiæ Tuæ fonte genij mei tenuitatem temperem. Commodum autem, nec Reipubl. literariæ repugnans accideret, si ex circulo, quem versas, ad centrum momento temporis desilires, ab hoc dependere fertur ille, sicut vtrumque a Liceto. Centrum communi ore cor iactatur, a quo lineæ profluunt, & ad quod reducti gyri reflectuntur. De eo talia passim diuulgantur, vt nec Rationi fere, nec oculis plane fidamus, adeo diuersa docent Ratio, & Auctores; adeo dubia oculorum sensus. Aristotelis summi Naturæ Interpretis nota de Ventriculorum Cordis numero sententia, notum & vulgare de ea Doctorum nostrorum iudicium, nempe errasse bonum virum, &, vt in paucis alijs, deceptum. Et sane quis aliud prima fronte suspicaretur? Constans eius doctrina de Hist. anim. lib. 1. c. 17. Sinum triplicem esse omni animantium generi, & ex singulis sua vasa profluere. Verum enimvero sui immemor duorum vasorum ex finibus vulgatis exortorum vbique meminit, tertij nusquam: neque verbulum de Tertij istius vsu notauit alioquin diligentissimus. Obseruationem suam communem homini vult, vt ex laudato Capite est euidens. At quis tertium vnquam, etiam maxime Lynceus, in humano corde vidit? vnde positionem istam Aristotelis non immerito Galenus multiplici ratione conuellit, inquiens lib. 6. de vsu part. c. 9. *Sed iam tempestiuum est numerum vasorum, quæ in ipso* corde *sunt, percensere: tum orificij cuiusque ipsorum formam explicare: postremo autem & de ventriculorum ipsius numero nonnihil attingere, quæque hæc comitantur, omnia percurrere. Numerus itaque cordis ventriculorum (inde enim auspicari par est) in omnibus animalibus haudquaquam est idem: sed, quæ aerem inspirant per pharynga, per nares, & os, protinus quidem his quoque est pulmo, & cordis dexter ventriculus: reliquis vero omnibus, neque pulmo est, neque ad dextram cordis partem vlla latitudo: duo enim hæc necessario vnacum pulmone intereunt, animalis vox, & cordis dexter ventriculus. Ex quo intelligi potest, quantam ipsorum vtrumque vtilitatem afferat: nam dexter ventriculus gratia pulmonis est factus, pulmo vero ipse respirationis simul, & vocis est instrumentum. Non igitur recte Aristoteles numerum ventriculorum definiuit, ad magnitudinem corporis, & paruitatem, multitudinem ipsorum referens. Neque enim maximis quibusque animalibus sunt tres, neque minimis est vnicus: eandem enim plane equus habet cordis fabricam, quam elephas(?), qui maximus est, & minimus passerculus: & si murem*

ais-

Vnde constat morbum diuinitus inflictum non cedere medicamentis humanis, sed etiam diuinitus sanari. Quod & Cointhus Smyrnæus clare testatur (r) inquiens,

r lib. 9. in f.

Sic intolerabili virum cruciatu depressum
Animosi Heroes incumbentem sibi, deduxerunt
Ad Maucrtiam Argiuum frequentiam: Qui vbi viderunt
Omnes vehementer miserti sunt viri, iaculatoriæ artis peritissimi tum acer-
Vulnere confecti. Ad firmum sanumque illum, *(bissimo*
Subita cogitatione ocyus reddidit
Pedalyrius Dijs cælestibus æqualis: dum scite desuper
Multa vulneri medicamenta illinit: pieque nomen
Patris sui inuocat. Subito igitur lætis vocibus Argiui
Omnes simul natum Aesculapij celebrabant.
Hinc aquis mundarunt, oleoque perunxerunt
Animis propensis. Funesta tum ægritudo & calamitas
Deorum numine euanuit.

Quæ quidem subitaria sanatio decennalis vlceris virulenti, non artis Medicæ præsidijs vllis adscribi potuit in Hippocratica schola, sed admirandæ potestati Numinis, remedijsque diuinitus impetratis, aut ab Aesculapio per insomnium filio demonstratis; nam ægritudo tam diuturna non valet vnis naturæ viribus illico repentina curatione sanari secundum Hippocratis doctrinam. Ceterum paulo aliter Seruius apud Virgilium, nescio quo vetere Scriptore fretus, historiam Philoctetis enarrat; quum tamen eius morbi causam similiter ad iram Numinis, ob periurium referat, inquiens, (s) *Philoctetes fuit Pœantis filius, Herculis comes; quem quum Hercules in Oeta hominem exueret, petiuit, ne alicui sui corporis reliquias indicaret, iurareque coegit; & suas sagittas hydræ felle tinctas dedit. Et quum responsum fuisset, Herculis sagittis opus esse ad expugnandam Troiam; inuentus est Philoctetes: & de Hercule interrogatus, negauit se scire: deinde quum cogeretur, confessus est mortuum: sepulchrumque, ne iusiurandum frangeret, non voce, sed pede ostendit. Post hæc cum duceretur ad bellum, casu in eum pedem, quo sepulchrum ostendit, sagitta cecidit, vulnereque immedicabili affectus est; ac demum quum vulneris fætor a Græcis ferri non posset, in Lemno relictus, & pudore ne in patriam rediret impeditus, in Calabriam venit, & Petiliam condidit.* Mihi vero verisimile non videtur, a sagitta casu cadente Philocteten ictum in pede; quia tam imprudens non erat Heros, vt e manibus elabi sibi fineret in pedem sagittam: Nec etiam tanti ponderis erat illa sagitta, vt non ex alto cadens, neque violenter impulsa, leni motu breuique vulnus adeo letale, magnumque posset infligere, potissimum in pede militis ocreati; namque Græci milites ab Homero nominantur assidue (t) BENE OCREATI: Quin & Euripides Hippolytum ponit iter facientem ocreatum, dum ponitur Heros (u) *Ipsis ocreis ornans pedem.* Nec obstat, quod Hippocrates Democritum philosophantem inuenerit (x) discalceatum sedere super lapidea sede: Quodque serpens hydrus ocreatum pedem Philoctetis vulnerare nequiuerit, si non & sagitta cadens: etenim Philoctetes vt in itinere pergens ad militandum ocreatus erat; ita in templo sacrificans, & orans, nudos pedes

Philoctetis casum varie narratũ a Seruio.

s Aen. 3.

t 1. Iliad. v. 17. & alibi passim.

u in Hippol.

x Hip. epist. ad Damag.

des habuit; namque Pythagoræ præceptum fuit apud omnes antiquos obseruatum, *Discalceatum oportet sacra facere, & ad diuina accedere*; vt obseruat Iamblicus, & post Iamblicum Rhodiginus inquiens, (y) *Ceterum quam attente, quam religiose, quamque ex destinato Deum comprecari addeceat, optime omnium monstrasse Pythagoras videtur: Quum veneris, inquit, in templum, adora; neque aliquid interim quod ad victum pertineat, aut dicas, aut agas. Ex itinere præter propositum non est ingrediendum templum, neque orandum, neque etiam si prope vestibulum ipsum transieris; nudis pedibus sacrifica & adora.* Hoc videtur Pythagoras a sacra pagina didicisse, in qua legitur Deum Moysi dixisse, (z) *Ne appropinques huc: solue calceamentum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, terra sancta est. Et ait: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Quo respicientes Aethiopes etiam Christicolæ sacrum peragunt Sacerdotes nudis pedibus, nec vllus Ecclesiam ingreditur nisi discalceatus, vt D. Franciscus Aluarez testatur de visu; ait enim, (*) *Monaci Sacerdotes comam alunt, presbyteri non sunt comati, sed tonsi; & ita Missam dicunt, & semper discalceati; neque potest quisquam Ecclesiam ingredi calceatus; & ad hoc allegant illud, quod dixit Deus Moysi, solue calceamentum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, terra sancta est.* Displicebat illis, videre Europæos ingredi Ecclesiam calceatos. Quare iam serpens hydrus nudum Philoctetæ pedem in templo sacrificantem, aut adorantem facile vulnerare morsu potuit: verum sagitta labens e manu Philoctetæ pergentis extra templum cum militibus ad Troiam beneocreatum pedem vulnerare nequiuit. De Democrito vero prope delubrum Nymphis dicatum iuxta domunculam philosophante, vt ait Hippocrates, & antea visum est: similiter asserere possumus, eum tunc forte recens e delubro venisse, neque contemplationi vacantem perdere pendereve tempus voluisse in calceandis pedibus: vel etiam hunc fuisse Democriti morem peculiarem, nudis pedibus philosophari, potissimum in loco non frigido, procul a vulgi frequentia; quod rerum philosophicarum meditationem ecstaticam haberet pro re quadam sacra perinde ac sacrificium & adoratio. Quare consentiendum est plurimis autoribus Classicis, quibus in pede morsus est Philoctetes ab hydro serpente, qui exijt e tumulo Herculis, per Iasonem antea condito, in insula Chryse, dudum Mineruæ sacra, & Herculis iussione postea suis cineribus continendis electo, terraque superiniecta per Philoctetem occultato, demum Græcis ostenso: Demorsus autem diuinitus ab hydro fuit Philoctetes in pœnam tum periurij, tum sacrilegij, propter anguis illius interemptionem, qui colebatur Genius custos loci sacri, vel famulus Herculis ibi sepulti; sicuti de consimili (a) Virgilius ad Anchisæ sepulchrum memorat, quem e tumulo patris exeuntem videns Aeneas,

„ *Incertus Geniumne loci, famulumne parentis*
„ *Esse putet: cædit quinas de more bidentes,*
„ *Totque sues, totidem nigrantes terga iuuencos:*
„ *Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat*
„ *Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos.*

Et Ouidius in Fastis ad hoc alludens ait,

(b) „ Hunc morem Aeneas pietatis idoneus autor

(y) lib. 11. cap. 13.
(z) Exod. 3.
(*) Nauig. vol. 1. pag. 194. C. ca. 12. 13.
(a) 5. Aen.
(b) l. 2. v. 143 & seqq.

,, Atrulir in terras, iuste Latine, tuas.
,, Ille patris Genio solennia dona ferebat:
,, Hinc populi ritus edidicere nouos.

Et Persio vel pictus Anguis erat sacer, vt sacrilegium esset immingere locum, in quo pictus erat; quanto magis interficere serpentem viuum e tumulo prodeuntem; inquit (c) enim,

c sat. 1. v.128.

,, Pinge duos angues: pueri, sacer est locus, extra
,, Meijte: discedo ——————

Ac certe Stephano, *Nea, insula prope Lemnum, in qua Philoctetes secundum aliquos demorsus est a serpente.* Non amplius extabat ea vel æuo Pausaniæ, cui, (d) *Chrysa insula fuit, in qua e Lemno modicus erat nauigationis cursus: Ibi olim Philoctetes a serpentis ictu grauiter dicitur laborasse. Eam insulam æstus alluuies ad ima maris depressam aboleuit.* Nec inconueniens est, eandem alio nomine Neas quoque nuncuparam, sicuti tum ante Stephanum vetus ille Nonarius asseruit, de Ara circa Neas Thracias prope Myrinam; etenim fuit insula finitima Thraciæ, non procul a Lemno, in qua ciuitas maritima Myrina locabatur: tum etiam post vtrumque Suidas, apud quem, *Nea insula prope Lemnum, a verbo Neo, idest Nato: ad quam, vt aiunt, Hercules adnatauit: in qua, vt quidam tradunt, Philoctetes ab hydro morsus fuit*: tum quia (e) Strabonis obseruatu, plerumque varios ob casus locorum nomina diuersas mutationes olim subiere: tum quia simul etiam eidem loco varias ob causas diuersæ denominationes impositæ fuere; nam & Ilium dicitur, & Troia, ciuitas eadem. Quare fieri potuit, vt insula primum *Chryse* nuncupata, dein ab Herculis natatu dicta fuerit *Nea*: Quodque Philoctetes in ea comportatum ex Oeta monte, vicinæ Thraciæ, Thessaliçque contermi-natum, Herculis bustum e rogo reliquum tumulo condiderit; quem in Aram Mineruæ substruxerit (vt pote literis & armis pariter insignem Herculem decenti sibi monumento sepeliret) vel ab Iasone prius Mineruæ substructam elegerit dignum Herculis sepulchrum; & iurarus occuluerit ex Herculis nuper viuentis imperatu, de suo mortali celando sollicitii: Cui quum fidem fregerit impie periurus, eo sepulchro Græcis detecto, statim vulneratus fuerit ab hydro serpente, loci Genio, vel Herculis famulo, ex ira Dei periurum vlciscentis: Nec vllis artis Medicæ præsidijs leniri dolor ingens, sanariue plaga fædissima, færidissimaque potuerit, vel aggressus fuerit ab Aesculapij filijs, tunc diuinitus inflictum vulnus attingere recusantibus. Quare perturbans clamoribus, & imprecationibus Græcorum sacrificium in Chryse, quorum vi coactus peierare malum id pateretur: comportatus, & abiectus fuerit in vicinam Lemnon, vbi a Vulcani sacerdotibus curaretur. Quibus etiam frustra circa rebelle vulnus operantibus: tandem post decennalem cruciatum in pœnam criminis, a Podalyrio, & Machaone supplicationibus potius, quam medicamentis, diuinitus illico sanitati restitutus fuerit. Quæ cuncta passim apud antiquos celebrata, tum ante Hippocratis ætatem a Dicty, tum Hippocratis etiam seculo a Sophocle, atque ab alijs non potuit Hippocrates ignorare; neque fidem historico Dicty, res gestas ab se visas enarranti, denegare. Prætereanon latuit Hippocratem, a

d in Arcad.

e lib. 12.

Phi-

Philoctete Paridem Herculea sagitta, hydræ felle venenata, vulneratum ad inguen ob iram Apollinis, quod in eius templo sacrilegus Achillem proditorio telo neci dedisset; atq; multo prius hospitij iura violasset Helenæ raptu; sicut e Dicty (f) constat; vel quod fanum Veneris & Dianæ temerasset, inde rapiens Helenam, sicuti Dares (g) Phrygius autor antiquissimus asserit; Quo vulnere summis cruciatibus affectus Alexander interijt, nequicquam Oenonis Nymphę, coniugis offensæ repudio, medicam manum auxiliarem implorans in Idæ saltibus. Itidem agnouit Hippocrates, quod vulgatissimum erat, & creditum apud omnes, ob iram diuinam cæcitate mulctatum fuisse Tiresiam, quia contra Iunonem sententiam tulisset de sexus muliebris intemperantia (quam etiam ipsemet Hippocrates in vxore propria timuit; cuius propterea custodiam commendat amico suo Dionysio, procul abiens ad curandum Democritum Abderis ægrotare putatum, epistola integra) siue quia Tiresias nudam Palladem Deam oculis libidinosis inspexisset. Agnouit insuper Cous ex Homero Bellerophontem ob iram Deorum insaniæ morbo conflictatum; etenim (h) legitur de Bellerophonte

Vulnus Paridis diuinitus inflictum.

f lib. 1. de bello Troi.

g lib. 1. de Tro. excid.

Tiresiæ cæcitas ob irã diuinam.

Bellerophōtis morbus diuinus.

h 6 Il. v. 200 & seqq.

„ *Sed quando iam & ille exosus fuit omnibus Dijs:*

„ *Hic per campum Aleium delerrum solus errabat,*

„ *Suum animum consumens: consortium hominum fugiens.*

De quo & Aristoteles, (i) versibus a Gaza Latio mollius donatis; nam De morbo ex atra bile laborantibus agens Philosophus ait: *Idenim plerisque atra bile consistit; Et Lysandro Lacedæmonio proxime ante obitum genus id vlcerum emersit. Adde Aiacem, & Bellerophontem: quorum alter penitus ad insaniam prorupit, alter loca deserta persequebatur: Vnde illud Homeri,*

i 30. se. pr. 1

„ *Ast hic quando etiam gratior Dijs omnibus errat*

„ *In campos solus latos, inque auia rura,*

„ *Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.*

Nam hæc omnia, & alia multa consimilia notissima dudum erant, atque credita priscis omnibus, quæcunque de Dijs eorum, etiam fabulosa, hoc est admirabilia narrabantur; vt apparet tum ex Pythagoræ symbolo, *De Dijs nihil admirabile diffidas, nec de diuinis dogmatibus.* Et Iamblichus de secta Pythagoræ tractans, inquit, *Si vero & ab antiquis sermonibus, & fabulis sacris, & alijs, & Pythagoreorum admonere audientes, ordiamur hinc,* &c. tum ex Aristotele (k) scribente, *Philosophum amatorem fabularum, quodammodo esse, eo quod fabula ex mirandis constet*: tum ex Isocrate dicente, (l) *Quod si fas est mortali voluntatem Deorum coniecturis indagare, eos etiam in coniunctissimis potissimum, demonstrasse arbitror, quomodo & aduersus homines improbos, & erga bonos viros essent animati; nam quum Iupiter (vt fabula tradunt, & omnes credunt) Herculem Tantalumque genuisset; alterum ob virtutem immortalitate donauit: alterum propter improbitatem maximis supplicijs affecit, Decet igitur in hæc exempla intuentes, virtutem & honestatem expetere.* Vnde constat (quod etiam alibi notauimus) Isocratem sacras Gentilium narrationes, quas ipse veras existimabat, & ab omnibus credi fatetur, appellare fabulas, nempe sermones de rebus admirandis; & recte ponere, scelestos ira diuina plerumque iuste puniri; proindeque sicuti fame sitique Tantalum, sic alios morbis etiam in hac vita mortali cru-

k 1. meta. c. 2.

l orat. ad Demonic.

cruciari. Præterea vero frequenter apud antiquissimos etiam autores legit Hippocrates, ob iram Numinis varios morbos inuasisse mortalium corpora. Quin & ipsemet passim videre potuit, multas hominum infirmitates nullis medicinæ præsidijs cedere, sed oraculorum monitis, remedijsque diuinitus per insomnia reuelatis vtcunque sanari; quos morbos propterea Numinis iram habere sui causam aperte cognouit. Nouerat insuper Hippocrates, furore diuino percitos vates, Deorumque Gentilium sacerdotes non infrequenter insanire, menteque motos homines debacchari: quos vti noscebat œstro diuino mente moueri, quo scirent alij consulentes oracula, sacerdotes non a semetipsis mortalia loqui, sed plane diuina proferre monita Deo-plenos, & a Deo commotos: Ita non potuit senex Cous non agnoscere, non opinari, sontes homines a Deo morbis etiam iuste torqueri. Nec omittendum est, quod in Hippocratis vita priscus eius Coinsulanus Soranus ait,

Hip. peregrinatio ad externas disciplinas sacras addiscẽdas. Hippocratem ex patria discessisse, quo per varias regiones vagatus peregrinarum gentium disciplinas addisceret: cuius exemplo, vt & aliorum insignium veterum permotus postea Plato petijt Aegyptum, vbi sacra biblia doctus est a sacerdotibus. Quinimmo quum certum habeamus antiquiores Hippocrate Mercurium Trismegistum & (*l*) Homerum, coæuumque Hippocratis Empedoclem, cognitas habuisse sacras historias Mosis, & aliorum

l c. 15. sup. Prophetarum; multo magis iuniorem prioribus illis Coum sciendi cupidissimum, atque laboriosissimum, earum lectionem quæsiuisse, sibique comparasse dicendum est, in quibus aperte legere, nosseque nullo negotio potuit, ex ira diuina non raro morbos in homines iniquos aut ad pœnam scelerum, aut ad emendationem vitæ, aut ad aliorum exemplum, aut in viros etiam probos ad exercitationem virtutis patientiæ irrepsisse: namque non vno in

m 2. Reg. 24. 1. Paral. 21 loco scribitur, (*m*) Deum iratum ob populi peccata, mediante Satana commouisse Dauid vt numeraret sibi subditas gentes Israelis; adeoque fiduciam debellandi suos hostes, non in vno Deo, sed in multitudine militum poneret; propter quod crimen *Immisit Dominus pestilentiam in Israel, de mane vsque ad tempus constitutum: & mortui sunt a Dan vsque Bersabee septuaginta millia virorum. Misit quoque Angelum in Hierusalem, vt percuteret eam: quumque percuteretur, vidit Dominus, & misertus est super magnitudine mali: & imperauit Angelo, qui percutiebat, Sufficit, iam cesset manus tua.*

n 1. Reg. 5. Et alibi, (*n*) propter crimen sacrilegij, quo Philistæi tulerant Arcam Domini, posuerantque in templo Dæmonij Dagon, *Aggrauata est manus Domini super Azotos, & demolitus est eos: Et percussit in secretiore parte natium: & facta est confusio mortis magna in ciuitate:* nempe, vt recte Lyranus, percussi fuerunt a Deo dysenteria vehementi, sic vt intestina inferiora, per quæ fæces emittuntur, putrescerent, scaturirentque vermibus, & exterius prominerent. Cui malo nulla remedia medica profuerunt ad sanitatem: sed solum Arcæ Dei remissio ad Israelitas, & oblationes donariaque aureorum anorum, pro delicto, & signo, propter quod eo morbi genere percussi fuerant a Deo, & diuinitus etiam sanari; sicuti fusius habetur in sacra pagina.

o Num. 21. Pariter in alio loco, (*o*) *Et tædere cœpit populum itineris ac laboris; locutusque contra Dominum, & Moysen, ait: Cur eduxisti nos de Aegypto, vt moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ, anima nostra*

stra iam nauseat super isto cibo leuissimo. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes. Ad quorum plagas, & mortes plurimorum, venerunt ad Moysen, atque dixerunt: Peccauimus, locuti sumus contra Dominum, & te: Ora vt tollat a nobis serpentes. Orauit Moyses pro populo: Et locutus est Dominus ad eum: Fac serpentem aneum, & pone eum pro signo: Qui percussus aspexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyses serpentem aneum, & posuit pro signo: quem quum percussi aspicerent, sanabantur. Quin & apud Danielem, (p) ob superbiam, & alia peccata, quæ frustra monitus fuerat a Propheta Dei, eleemosynis redimere, Nabuchodonosor insaniæ morbo mulctatus ab irato Deo, more bestiarum in agris fœno pastus sub dio septem annis abiectus e regno donec resipiscens a Deo pariter placato sanitati simul & regno restitutus est; vt latissime patet in sacra pagina. De quo quidem Rege Volaterranus ita, (q) *Potentia ac rebus gestis florentem Naboeodroforum teste Strabone: Hunc ego putauerim Babyloniæ Regem in sacris libris commemoratum fuisse, literis quibusdam permutatis, qui captiuos Iudæos duxerit, aut certe ex eo prognatum.* & alibi, (r) *Nabocodroforus Rex Assyriorum, quem Chaldæi magis extollunt, maioresque dicunt res gessisse, quam Hercules, & vsque ad columnas peruenisse commemorant: auctor Strabo libro* XIIII. Verum quid in alienis tamdiu moror? in libris proprijs Hippocrates ipse confitetur aperte, morbos aliquando propter delicta diuinitus immitti; scribit enim opere suo *De Somnijs* inscripto: (s) *Quæcunq; quidem igitur somnia diuina sunt, & quædam euentura significant aut vrbibus, aut populo priuato, siue bona, siue mala, non ob ipsorum delictum, de huiusmodi sunt, qui iudicant, certam artem habentes.* Quibus aperte supponit, & indicat, aliquando mala, proindeque morbos, vt pestilentiam, & huiusmodi passiones epidemicas, vulneraque, mortesque bellorum, vrbibus, & priuato populo contingere propter illorum delicta; quapropter & a Deo scelerum vindice. Quod si ciuitatibus, & integro populo priuato tale quid euenire censet Hippocrates; nonne quoque singulares aliquos homines improbos a Deo morbis quandoque puniri censebit? Itaque nonum ex illis diuinis, quæ debet Medicus obseruare num adsit in morbis, est Hippocrati, vtrum morbus ad curandum propositus ortum habeat ex ira Dei, pœnas de corpore sontium morbo reposcentis; nam ab eius curatione Medicus abstinere debet, nec vti frustra præsidijs artis, ast æger admonendus est, vt supplicationibus Deum sibi propitium reddat, & eius opem imploret.

p cap. 4.

q Geograh. pag. 331.

r Anthrop. p. 525.

Hip. proprium testimonium. finit.

Galeni contradicentis huic nono diuinorum generi dubitationibus occurritur. Cap. XIX.

Neque vero sententiam illam demolitur Galenus, dum ait, (a) *Quidnam sit diuinum illud, cuius* Hippocrates, *fieri admonet præsensionem, inter expositores dissensio est. Nonnulli putant, ob iram quandam Deorum hominibus accidere morbum, dicuntque testimonium huius opinionis ex ijs, qui vocatas scripserunt historias citra rationis adminiculum, nequicquam iudicantes, vtrum fuerit Hippocrates huius opinionis; quod, inquam, erat officium boni expositoris. Non enim sim-*

a 1. progn. init. com. t. 3.

simpliciter dicendum est per enarrationes quicquid nobis videtur verum; sed quod sit secundum sententiam scriptoris; quanquam fuerit falsum. Constat enim ut Hippocrates nullo suo libro causam ægrotationis in Deum refundat, qui & Bletos, idest percussos, videnam ducti veteres ita vocarint, volumine de victu acutorum morborum ostendit. Hic igitur liber confesse verus germanusque est. At libro, qui est de sacro morbo, multa quoque scripta sunt ad obstirpandam suspicionem eorum, qui Deum mittere ægritudines contendunt. Hæc, inquam, nihil officiunt proxime probatis; nam in primis hic non probat Galenus (quod oportebat eum agere) Hippocratem non adhibere fidem tot historicis grauissimis antiquioribus, nuper allatis, qui plerosque morbos hominibus contigisse scripserunt ob iram Numinis vlciscentis humana scelera; quum historiæ forma & anima sit vna veritas, cui semper assentire se passim profitetur Hippocrates. Deinde, quid exquirit, expostulatque Galenus hic adminiculum rationis? in historico ne, an in eo qui producit historias aliorum in argumentum & comprobationem veritatis controuersæ? si quidem in historico: quomodo non distinguit eum a scientifico? scientia certe rationibus cõfirmare tenetur suas conclusiones; at historia simplici nudaque narratione rerum gestarum continetur, nec vllo rationis adminiculo probare debet illas euenisse, vel ita gestas fuisse. Sin autem rationis adminiculum requirit Galenus in afferente confirmatrices historias; nonne rationem attulimus cum historijs allatis ex euentu comprobatis? quum enim exitus acta probet; quæ maior potest esse ratio de pestilentia diuinitus immissa propter iram Numinis offensi delictis hominum, quam dum luem cessasse monent historici statim, placato Numine sacrificijs, supplicationibus, & restitutione rerum sacrilegio sublatarum, vel inuito contemptoque Numine per vim detentarum? Insuper Hippocrates non potuit non fidem præstare plenam ethnicorum vatibus, Calchanti apud Homerum, & Mulieri fatidicæ apud Dictym, affirmantibus vtramque pestem immissam fuisse diuinitus in Græcos ob iram Dianæ, ac Apollinis aduersum Agamemnonem, vt visum est. Præterea gratis accipit, & falso ponit Galenus, Hippocratem nullo suo libro causam ægrotationum in Deum refundere: quia nuperrime vidimus, eum ciuitatibus, & populis priuatis, ob (d) delicta imminere quandoque calamitates, pestilentias nimirum, bella, seditiones, adeoque morbos, & mortes. Dein etsi tum Apoplecticos omnes in opere: De victu morborum acutorum, tum Epilepticos vniuersos in opusculo de sacro morbo, recte neget Hippocrates ab irato Numine percussos & afflictos esse; quoniam complures illis detenti morbis nullo scelere diuinam iram vltricem sibi promeruerunt, & aduersum se concitarunt; attamen ideo non negat, aliquos improbos homines ob scelera tum istis, tum alijs etiam morbis aliquando torqueri diuinitus in pœnam flagitiorum. Negat omnes Apoplecticos a Deo percussos esse; pariter inficiatur omnes Epilepticos a Numine cruciatos: Non negat, morbos istos, & alios ex ira Numinis aliquando corripere sontes, & affligere mortales. Immo vero non obscure nobis innuit id non semel in opere De Somnijs, & loco superius allato, & infra præscribens ægrotantibus, vt supplicationibus vtantur, inquiens, *Sed & vocis exercitijs vtatur, & Dijs supplicet; & varietate*

(d) lib. de Somn. init.

ipsi sedabitur. Ac inferius : *De significationibus quidem igitur astrorum sic indicare oportet, prouidereque ac diatam statuere, & Dijs supplicare, in secundis quidem rebus, Soli, Ioui cælesti, Ioui possessori, Mineruæ opulentæ, Mercurio, Apollini : In contrarijs vero, Dijs malorum Euersoribus, & Terræ, & Heroibus, quo mala & grauia omnia euertant.* Et mox : *Supplicet autem Terræ, & Mercurio, & Heroibus.* Quid Medicus præstantissimus Hippocrates pro curatione morbi, loco remediorum medicinalium, supplicationes Numinum imperet ægrotis, nisi censeat eos laborare diuinitus immissis ægritudinibus? nisi putet in eorum morbis iram subesse diuinam, quæ supplicationibus placanda sit? nam Hippocrates ad curationem infirmitatum, quas arbitratur absolute originem ducere a causis mere physicis, vtitur semper præsidijs pure naturalibus ex arte medica, non autem extra omnem artis aream præscribit ægris talium, vel talium Deorum peculiares inuocationes atque supplicationes. Quando vero certus est ægritudinem omnino diuinitus ex ira Numinis accidisse, tunc omissis artis remedijs, imperat supplicationes: quando autem dubius est, ac suspicatur de tali diuino in morbis, tunc remedijs artis medicinalis adiungit etiam supplicationes. Porro quod attinet ad exarata in libro de sacro morbo, si volumen illud Hippocratis genuinum non esse consuit Galenus, vt aliqui iudicant viri graues, certe non potuit Galenus ex dictis in eo confirmare quæ fuerit Coi senis opinio de proposito: Si vero putauit illud opus esse germanum Hippocratis, nec ibi scripta conuincunt Hippocratem existimare, nullum omnino morbum diuinitus vnquam accidere; siquidem eo loci damnat eos, qui comitialem morbum diuinum esse putant in omnibus hominibus, quos apprehenderit indifferenter; & cuicunque laboranti epilepsia præscribunt expiationes: non autem negat aliquos homines eo morbo corripi posse diuinitus: quæ constant ex his ibidem allatis contra expiatores omnium epilepticorum, (e)*Scelestissimum, ac impijssimum, meo sane iudicio, faciunt numen. Expiant enim morbo correptos sanguine, itemque alijs sceleribus inquinatos, aut iniustos, aut ab hominibus intoxicatos, aut qui scelestum aliquod facinus perpetrauerunt: quos contraria his facere oportebat; sacrificare nimirum, ac precari, & ad templa progressos Dijs supplicare. Nunc vero horum quidem nihil faciunt, verum expiant: & alia expiamenta terra occultant, & alia in mare proijciunt, alia ad montes deferunt, vbi nemo attinget, neque conculcet. Oportebat autem ea ad templa deferre, si quidem Deus est autor.* Sic ergo contra sacrificulos ac vates, curantes Epilepsiam in omnibus ea correptis, tanquam morbum sacrum a Deo missum, inquiens Hippocrates oportuisse, si morbus iste diuinitus accessit, non expiationibus curari, vt & scelera, sed sacrificijs, precibus, atque supplicationibus Deorum in templo peractis; ad quod & expiamenta deferre necesse fuerat, non in mare proijcere, neque sub terram condere, nec ad montes deferre, per quæ Deorum auxilio quisque sanatus est; nimirum gratitudinis ergo, & in testimonium adeptæ sanitatis, in templo suspenduntur, & cunctorum oculis offeruntur diuini beneficij testimonio. Quum autem Hippocrates ipse non semel impetet in libro suo De Somnijs, vt ægri Deo supplicationes habeant pro sanitatis adeptione, sicuti vidimus; certissimum iam est, in suis operibus Hippocratem posuisse, morbos aliquando morta-

e de morb. sacr.

libus diuinitus accidere in pœnam delictorum, non quidem omnibus promiscue, tam probis, quam improbis: vt illi vates, contra quos edisserit, opinabantur: sed improbis tantum, quos adacto morbo, remedijs artis non cedente, punit, & purgat, impetrata Numinis venia salutarique manu per supplicationes; & emendata vita flagitiosa: secus enim probos non inquinat, nec affligit iniuste purissimus, & iustissimus ipse Deus; quod immediate notat Hippocrates adijciens dictis, *Non tamen ego puto hominis* (cuiuscunque nimirum epileptici) *corpus a Deo inquinari, sordidissimum scilicet a purissimo: Verum etiam si contingat ab alio inquinari, aut aliquid perpeti; cupierit vtique a Deo purgari magis, quam inquinari. Deus itaque est, qui maxima ac sceleratissima peccata purgat ac purificat, & liberatio nostra existit; ipsique terminos templorum, ac delubrorum Dijs designamus, vt nullus qui non purus sit, eos transcendat: & ingressi respergantur, non velut qui inquinemur, sed si quid etiam prius scelus habemus, purificemur. Et de expiationibus quidem sic se res habere mihi videtur.* His procul arcet Hippocrates Magorum abhominabiles incantationes, & impuras expiationes a curatione morbi sacri nuncupati: Cui, si diuinitus accesserit, aptas esse monet supplicationes, & puras purgationes scelerum, factas in templis atque delubris per mundas aspergines: Sin autem humanitus contigerit ægritudo, ipsi præsidia dicit oportuna, quæ præscribuntur ex arte Medica: Quod in fine voluminis asserit hisce notis, *Oportet autem tum in hoc morbo, tum in reliquis omnibus, non augere morbos, sed festinare vt ipsos exteramus: id, quod aduersissimum est morbo, exhibendo, non quod amicum & familiare; a familiari enim & consueto floret ac augescit; ab aduerso vero & hostili perit & dissipatur. Quisquis autem talem mutationem in hominibus nouit, & humidum ac siccum facere potest hominem, calidum item ac frigidum per diætam, hic vtique & hunc morbum sanauerit, si occasionem eorum, quæ conferunt, pernoscet, citra expiamenta & incantationes, citraque omnem aliam huiuscemodi machinamentorum absurditatem.* Quare Galenus adductis instantijs suis non euertit opinionem asserentium, Hippocratem interea diuina, quæ prænoscenda iubet in morbis, reponere quoque Numinis iram, aliquando morbos immittentis in facinorosos homines, quos aut punire vult incorrigibiles vindex scelerum iustissimus; & alijs exemplum ponere, ne peccent, Deus Optimus: aut correctionis capaces purgare benignus a labe delictorum, quemadmodum igne purgatur aurum a scoriæ metallicæ contagione.

Enumeratio Diuinorum in morbis, ex Hippocratis iussu prænoscendorum. Cap. XX.

IAm ergo tandem concludamus, Diuinum illud in morbis, quod iubet Hippocrates Medicum prænoscere num insit, necne, non vnicum esse, sed multiplex, ac omnino redigi ad nouem genera; quorum primum est Diuinatio Medica, siue Prognosticum, de quo Medicus initio curationis obseruare debet, vtrum in ægritudine locum habeat, & quomodo, an potius nulla sit opus Prognosticatione. Secundum est Insomnium Diuinatorium, siue Me-

dico

dico fit diuinitus immissum, siue contingat ægrotanti vel a Deo pariter immissum, vel ex humoribus peccantibus ortum habens, cuius ope Medicus diuinare valeat de morbi natura latente, de futuro ægritudinis euentu, deque remedijs opportunis ad curationem. Tertium est Ecstasis ægrotantium, non morbosa, sed studiosa, diuinaque, morbosæ nimium similis: ob quam similitudinem deceptus Medicus apparenter ægrotanti, sed vere sano corpori medicamenta porrigeret, quæ sanitatem vitiarent, atque perderent. Quartum est Afflatus, Furorque diuinus, cum furore morboso pariter habens maximam cognationem, quæ Medicos fallere potest, & adducere ad vsum remediorum intempestiuum cum magno sanitatis detrimento, & aliquando quoque cum vitæ discrimine. Quintum est Animi vehemens Affectio, qui diuina pars est in nobis, trahens in sui consensum corpus; & ægritudines pariens, quæ Medicinæ remedijs non curantur, sed potius augentur, & plerumque terminantur ad mortem. Sextum est Terror a spectro viso, perculsiove phantasiæ vehemens a Dæmone. Septimum est Cacodæmonis verum & reale maleficium, remedijs naturalibus insuperabile. Octauum est Amoris impotentis Affectus, homines tabefaciens, & insomnes, atque suspiriosos efficiens, & ad mortem etiam denique perducens; cui medicamenta nulla conferunt, sed vnica dilectæ rei possessio. Nonum & postremum est Numinis ira iusta sontes puniens ægritudine remedijs humanis non sanabili, vt late superius confirmatum est ad synceram Hippocratis mentem. Quæ quidem Diuina propterea sunt a Medicis ante Medicamentorum vsum præcognoscenda, num insint in morbis, necne; quia morborum curationem variant præsentia, & absentia sua; sicuti distincte diligenterque pariter ostensum est in superioribus.

Hæc illa sunt, inclyte Citesi, quæ mihi nunc in mentem venere pro responsis ad tua nobilia, difficiliaque problemata. Quas quidem responsiones meas tuæ censuræ lubens volensque subijcio, nihil approbaturus, nisi quod tu non improbaueris. Vale, & me tui studiosissimum amare ne cesses. Dabam Bononiæ, die 11. Februarij 1644.

Superiorum Responsionum approbatio Citesiana. Cap. XXI.

Illustrissimo Viro Domino Fortunio Liceto.

NVper tui nominis toto cælo celeberrimi fama permotus optaueram sententiam tuam, Vir Eruditissime, supra duobus problematis; quorum, animi dubius, certam conclusionem, te auspice, reportarem. Nunc vero postquam in vtroque enucleando tanta ingenij felicitate & facunditate rem totam aperuisti & absoluisti, vnico iudicio tuo sto; & in te vno, tanquam acus nautica in Cynosura, conquiesco; atque profiteor me tibi esse deuinctissimum, quod dignatus sis meas esse aliquid putare nugas, & eas tuis lucubrationibus adornare. Elegantissimos tuos diorismos quisquis legerit,

men animum versat in eodem loco & tempore motus contrarius, qui mihi ex data opinione exsurgere videtur. Locus seu medium commune est vel Vena, vel Arteria: Eodem autem temporis spiramento a partibus redit, quod ab earum supererat nutritione, labiturque nouus sanguis vt continuo alat: quem motum & refugit Natura ordinis seruantissima, & impediunt valuulæ ad vnius tantum transitum, velut ostioli portitores, constitutæ. Certe appareret & ad sensum ligato brachio, nec cordi viciniores venæ inanitæ detumescerent, nec remotiores arteriæ intercepta vinculo via. Sed mihi nunquam præsumo dubia facere, quæ Ingenij Tui felicitas firmauit, aut impugnare, quæ Licetus ad aciem instruxit. Non enim dubitare licet quin hæc, aliaque, quæ nouæ coniecturæ opponi possunt ab ingeniosis, ingeniosius ab Auctore Operis soluantur. Interim dum legendi spem lacto, liceat coram Te ineptire vt erudiar, & sapientiæ Tuæ fonte genij mei tenuitatem temperem. Commodum autem, nec Reipubl. literariæ repugnans accideret, si ex circulo, quem versas, ad centrum momento temporis desilires, ab hoc dependere fertur ille, sicut vtrumque a Liceto. Centrum communi ore cor iactatur, a quo lineæ profluunt, & ad quod reducti gyri reflectuntur. De eo talia passim diuulgantur, vt nec Rationi fere, nec oculis plane fidamus, adeo diuersa docent Ratio, & Auctores; adeo dubia oculorum sensus. Aristotelis summi Naturæ Interpretis nota de Ventriculorum Cordis numero sententia, notum & vulgare de ea Doctorum nostrorum iudicium, nempe errasse bonum virum, &, vt in paucis alijs, deceptum. Et sane quis aliud prima fronte suspicaretur? Constans eius doctrina de Hist. anim. lib. 1. c. 17. Sinum triplicem esse omni animantium generi, & ex singulis sua vasa profluere. Verum enimvero sui immemor duorum vasorum ex finibus vulgatis exortorum vbique meminit, tertij nusquam: neque verbulum de Tertij illius vsu notauit alioquin diligentissimus. Obseruationem suam communem homini vult, vt ex laudato Capite est euidens. At quis tertium vnquam, etiam maxime Lynceus, in humano corde vidit? vnde positionem illam Aristotelis non immerito Galenus multiplici ratione conuellit, inquiens lib. 6. de vsu part. c. 9. *Sed iam tempestiuum est numerum vasorum, quæ in ipso* corde *sunt, percensere: tum orificij cuiusque ipsorum formam explicare: postremo autem & de ventriculorum ipsius numero nonnihil attingere, quæque hæc comitantur, omnia percurrere. Numerus itaque cordis ventriculorum (inde enim auspicari par est) in omnibus animalibus haudquaquam est idem: sed, quæ aerem inspirant per pharynga, per nares, & os, protinus quidem his quoque est pulmo, & cordis dexter ventriculus: reliquis vero omnibus, neque pulmo est, neque ad dextram cordis partem vlla latitudo: duo enim hæc necessario vnacum pulmone intercunt, animalis vox, & cordis dexter ventriculus. Ex quo intelligi potest, quantam ipsorum vtrumque vtilitatem afferat: nam dexter ventriculus gratia pulmonis est factus, pulmo vero ipse respirationis simul, & vocis est instrumentum. Non igitur recte Aristoteles numerum ventriculorum definiuit, ad magnitudinem corporis, & paruitatem, multitudinem ipsorum referens. Neque enim maximis quibusque animalibus sunt tres, neque minimis est vnicus: eandem enim plane equus habet cordis fabricationem, qui maximus est, & minimus passerculus: & si murem ass-*

dissecueris, aut bouem, aut aliorum animalium quoduis, siue præterea id minus mure, siue maius boue fuerit, omnibus ipsis, tum ventriculorum numerum comperies æquabilem, tum reliquam cordis fabricam eandem. Neque enim Natura pro corporis magnitudine, aut paruitate diuersas facit, atque immutat instrumentorum formas, sed in ipsa constructione propositam habet sibi ceu scopum, actionis varietatem: ipsas porro rursus actiones prima vtilitate dimetitur: sitque eo modo admirabilis quædam series, ac continuatio actionum, atque vtilitatum inter se excipientium, vt superiore omni oratione comprehauimus, atque in nunc quoque proposita nihilominus eos docebimus, qui non negligentissime ipsam expenderint, cuius summa hæc est. Vtilitas vocis piscibus certe nulla est, vt qui in aqua degant: sed ne respirare quidem ipsis licet per pharynga, quomodo ne nobis quidem ipsis, quando in eam mersi fuerimus. Non igitur, quemadmodum volucribus, ac gressilibus animalibus, ita etiam illis e re fuit maximum vnum respirationis, ac vocis, ortum esse meatum; sed earum, quas branchias nuncupamus, constructio ipsis vice pulmonis est; cum enim cribris ac tenuibus foraminibus sint branchiæ hæ intercepta, aeri quidem & vapori peruijs, subtilioribus tamen, quam pro mole aquæ, hanc quidem extra repellunt, illa autem prompte intromittunt. Huc adde, quod natura etiam frigidiores sunt pisces, quam vt istorum cor magna indigeat refrigeratione. Indicant autem eorum temperamentum cum alia multa, tum maxime sanguinis penuria: aut enim carent omnino, aut paucum plane habent sanguinem. Quocirca, quæ aquatilia multo sanguine sunt prædita, ac calida, vt delphinus, vitulus, balæna, hæc omnia ex aere respirant, admirabili quodam respirationis modo, quem nobis olim licebit breuiter percurrere, cum aliorum animalium constructionem, vt nunc hominis, explanabimus; ad quem erit tempestiuum reuerti, vbi de illis id tantum dixerimus, quantum satis esse videtur ad demonstrandam pulmonis simul & dextri cordis ventriculi vtilitatem. & mox. Cap. 11. *Quæ animalia pulmonem non habent, eadem neque in corde duos habent ventriculos, sed illis solus is inest, qui motus arterijs omnibus dux est: nam vena ab hepate ducunt initium* &c. Quod enim in Corde Veneti istius Velaturam facientis obseruauit non ita pridem, & lib. 6. Nobil. Exerc. 1. c. 5. scripto signauit Cl. V. Aemylius Parisanus, communem Naturæ Ordinariæ sortem transgreditur. Et quamquam sententiam suam videatur Philosophus restrinxisse ad animalia solum maiora lib. 3. de part. cap. 4. tamen neque hic experientiæ consonat. Obseruauit quidem in bouini cordis septo intermedio superna parte secundum eius longitudinem sinum tertium experientissimus noster Iohannes Vitelæus, vt ex data ad me Epistola Priore innotuit, sed neque cum Aristotelis illo conuenit, neque id sæpius ab vllo obseruatum: Ludit namque Natura, & subinde grata varietate indiuiduorum sortem distinguit, ex qua in perpetuam veritatem nemo eam asserere audeat. De triplici, ni fallor, Cordis sinu in squamosa piscium specie fidem fecit Gulielmus Rondeletius lib. 3. de Piscib. cap. 14. quæ tamen de substantiæ varietate verius quam sinuum numero interpretari possumus. Nisi aliud suadeat Tua auctoritas, qua Philosophum vel asseres, vel destrues, nosque doceas quæ vix alius sæculi Doctor persuadebit. Vale Maior Helicone anima, publicoque bono serior cæli incola mortalitatem transgredere. Scripsi Patauij 4. Iulij. æræ Christianæ MDCXLIII.

Re-

Resp. Liceti ad Quæsitum de duplici sanguinis euripo. Cap. XXV.

Cl. Viro Thomæ Bartholino Dano Casp. fil. Fortunius Licetus B. A.

A Summa benignitate tua, quam osculor, & valetudinis meæ sensus, & existimationis meæ cultus eximius ille prodijt, quem in epistola tua legi. Gratias tibi summas habeo de mira voluntatis tuæ erga meam incolumitatem propensione, quam scias me pari affectu recolere. Indicium vero tuum de mentis meæ qualicumque facultate non possum non magnifacere, lætusque suscipere; quippe tui summum candorem agnosco, mirificamque doctrinam; etsi talis esse vellem, qui tuis arduis difficultatibus æquam solutionem adhibere possem cum integritate disciplinæ Peripateticæ: Dicam tamen, vt iussioni tuæ pareàm, quid mihi nunc in mentem venerit de propositis. Ac sane pauca de priore quæsito, duplicem sanguinis euripum per easdem vias eodem temporis libramento, lacessente; quoniam hac de re latius videre poteris, quæ Cl. Veslingio nostro, consimilia roganti, perscripsi; nam huiusce modi spartam de circulo sanguinis Harueiano fusius apud eum ornare tentaui. Sane censeo iugiter tum a dextro sinu cordis per venam cauam & eius ramos influere sanguinem ad omnes corporis particulas alendas, quoad earum substantiam crassiorem; & quod earum nutricatui superest exiguum redire per eadem vasa versus cor, inde copiam spirituum & caloris vberiorem recepturum, necessariam semini prolifico, in quod verti debet, vbi testes hoc vltimi nutrimenti mutati excrementum vtile de trunco venæ magnæ, & per hunc a corde, ad se attraxerint: tum similiter a sinistro nuncupato sinu (quem Aristoteles medium vocat, vt mox apparebit) per arterias proficisci sanguinem ad alendam spirituosam substantiam implantati calidi, & humidi radicalis particularum omnium; & quod earum nutricatui superabundat, excrementum vtile rursum per easdem arterias recurrere ad eundem sinum cordis, a quo spirituum & caloris influentis eam vbertatem acquirere debet, quæ necessaria est materiæ seminis prolifici, quam testes attrahunt per vasa spermatica de trunco aortæ, ac eo mediante de sinu cordis, vnde talis arteria nascitur. Qui quidem vterque motus neque vere contrarius est, neque fit eodem temporis libramento, neque in eodem proprie loco, neque Naturæ turbat ordinem vllum. Non quidem contrarius est, quia non est eiusdem omnino mobilis; etenim a corde mouetur sanguis multus a partibus nondum mutatus; recurrit autem ad cor non idem absolute sanguis, verum eius iam actione partium mutati superabundans excrementum vtile, futurum semen: Quare sicuti non est vere contrarius motus chyli a ventriculo & intestinis ad hepar, in quo mutatur in sanguinem, motui portiunculæ sanguinis huius per easdem venas meseraicas

(vt

,, Attulit in terras, iuste Latine, tuas.
,, Ille patris Genio solennia dona ferebat:
,, Hinc populi ritus edidicere nouos.

Et Persio vel pictus Anguis erat sacer, vt sacrilegium esset immingere locum, in quo pictus erat; quanto magis interficere serpentem viuum e tumulo prodeuntem; inquit (c) enim,

c sat. 1. v. 118.

,, Pinge duos angues: pueri, sacer est locus, extra
,, Meiite: discedo ————

Ac certe Stephano, *Nea, insula prope Lemnum, in qua Philoctetes secundum aliquos demorsus est a serpente.* Non amplius extabat ea vel æuo Pausaniæ, cui, (d) *Chryse insula fuit, in qua e Lemno modicus erat nauigationis cursus: Ibi olim Philoctetes a serpentis ictu grauiter dicitur laborasse. Eam insulam æstus alluuies ad ima maris depressam aboleuit.* Nec inconueniens est, eandem alio nomine Neas quoque nuncupatam, sicuti tum ante Stephanum vetus ille Nonarius asseruit, de Ara circa Neas Thracias prope Myrinam; etenim fuit insula finitima Thraciæ, non procul a Lemno, in qua ciuitas maritima Myrina locabatur: tum etiam post vtrumque Suidas, apud quem, *Nea insula prope Lemnum, a verbo Neo, idest Nato: ad quam, vt aiunt, Hercules adnatauit: in qua, vt quidam tradunt, Philoctetes ab hydro morsus fuit*: tum quia (e) Strabonis obseruatu, plerumque varios ob casus locorum nomina diuersas mutationes olim subiere: tum quia simul etiam eidem loco varias ob causas diuersæ denominationes impositæ fuere; nam & Ilium dicitur, & Troia, ciuitas eadem. Quare fieri potuit, vt insula primum *Chryse* nuncupata, dein ab Herculis natatu dicta fuerit *Nea*: Quodque Philoctetes in ea comportatum ex Oeta monte, vicinæ Thraciæ, Thessaliçque conterminatum, Herculis bustum e rogo reliquum tumulo condiderit; quem in Aram Mineruæ substruxerit (vt pote literis & armis pariter insignem Herculem decenti sibi monumento sepeliret) vel ab Iasone prius Mineruæ substructam elegerit dignum Herculis sepulchrum; & iuratus occuluerit ex Herculis nuper viuentis imperatu, de suo mortali celando sollicitі: Cui quum fidem fregerit impie periurus, eo sepulchro Græcis detecto, statim vulneratus fuerit ab hydro serpente, loci Genio, vel Herculis famulo, ex ira Dei periurum vlciscentis: Nec vllis artis Medicæ præsidijs leniri dolor ingens, sanari ve plaga fœdissima, fætidissimaque potuerit, vel aggressus fuerit ab Aesculapij filijs, tunc diuinitus inflictum vulnus attingere recusantibus. Quare perturbans clamoribus, & imprecationibus Græcorum sacrificium in Chryse, quorum vi coactus peierare malum id pateretur: comportatus, & abiectus fuerit in vicinam Lemnon, vbi a Vulcani sacerdotibus curaretur. Quibus etiam frustra circa rebelle vulnus operantibus: tandem post decennalem cruciatum in pœnam criminis, a Podalyrio, & Machaone supplicationibus potius, quam medicamentis, diuinitus illico sanitati restitutus fuerit. Quæ cuncta passim apud antiquos celebrata, tum ante Hippocratis ætatem a Dicty, tum Hippocratis etiam seculo a Sophocle, atque ab alijs non potuit Hippocrates ignorare; neque fidem historico Dicty, res gestas ab se visas enarranti, denegare. Prætereа non latuit Hippocratem, a Phi-

d in Arcad.

e lib. 12.

Philoctete Paridem Herculea sagitta, hydræ felle venenata, vulneratum ad inguen ob iram Apollinis, quod in eius templo sacrilegus Achillem proditorio telo neci dedisset; atq; multo prius hospitij iura violasset Helenæ raptu; sicut e Dicty (f) constat; vel quod fanum Veneris & Dianæ temerasset, inde rapiens Helenam, sicuti Dares (g) Phrygius autor antiquissimus asserit: Quo vulnere summis cruciatibus affectus Alexander interijt, nequicquam Oenonis Nymphę, coniugis offensæ repudio, medicam manum auxiliarem implorans in Idæ saltibus. Itidem agnouit Hippocrates, quod vulgatissimum erat, & creditum apud omnes, ob iram diuinam cæcitate mulctatum fuisse Tiresiam, quia contra Iunonem sententiam tulisset de sexus muliebris intemperantia (quam etiam ipsemet Hippocrates in vxore propria timuit; cuius propterea custodiam commendat amico suo Dionysio, procul abiens ad curandum Democritum Abderis ægrotare putatum, epistola integra) siue quia Tiresias nudam Palladem Deam oculis libidinosis inspexisset. Agnouit insuper Cous ex Homero Bellerophontem ob iram Deorum insaniæ morbo conflictatum; etenim (h) legitur de Bellerophonte

Vulnus Paridis diuinitus inflictum.

f lib. 1. de bello Troi.

g lib. 1. de Tro. excid.

Tiresiæ cæcitas ob irā diuinam.

Bellerophōtis morbus diuinus.

h 6 Il. v. 200 & seqq.

„ *Sed quando iam & ille exosus fuit omnibus Dijs:*
„ *Hic per campum Aleium desertum solus errabat,*
„ *Suum animum consumens: consortium hominum fugiens.*

De quo & Aristoteles, (i) versibus a Gaza Latio mollius donatis; nam De morbo ex atra bile laborantibus agens Philosophus ait: *Id enim plerisque atra bile consistit; Et Lysandro Lacedæmonio proximè ante obitum genus id vlcerum emersit. Adde Aiacem, & Bellerophontem: quorum alter penitus ad insaniam prorupit, alter loca deserta persequebatur: Vnde illud Homeri,*

i 30. se. pr. 1

„ *Ast hic quando etiam grauior Dijs omnibus errat*
„ *In campos solus latos, inque auia rura,*
„ *Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.*

Nam hæc omnia, & alia multa consimilia notissima dudum erant, atque credita priscis omnibus, quæcunque de Dijs eorum, etiam fabulosa, hoc est admirabilia narrabantur; vt apparet tum ex Pythagoræ symbolo, *De Dijs nihil admirabile diffidas, nec de diuinis dogmatibus.* Et Iamblichus de secta Pythagoræ tractans, infit, *Si vero & ab antiquis sermonibus, & fabulis sacris, & alijs, & Pythagoreorum admonere audientes, ordiamur hinc*, &c. tum ex Aristotele (k) scribente, *Philosophum amatorem fabularum, quodammodo esse, eo quod fabula ex mirandis constet*: tum ex Isocrate dicente, (l) *Quod si fas est mortali voluntatem Deorum coniecturis indagare, eos etiam in coniunctissimis potissimum, demonstrasse arbitror, quomodo & aduersus homines improbos, & erga bonos viros esse animati; nam quum Iupiter (vt fabulæ tradunt, & omnes credunt) Herculem Tantalumque genuisset; alterum ob virtutem immortalitate donauit: alterum propter improbitatem maximis supplicijs affecit. Decet igitur in hæc exempla intuentes, virtutem & honestatem expetere.* Vnde constat (quod etiam alibi notauimus) Isocratem sacras Gentilium narrationes, quas ipse veras existimabat, & ab omnibus credi fatetur, appellare fabulas, nempe sermones de rebus admirandis; & recte ponere, scelestos ira diuina plerumque iuste puniri; proindeque sicuti fame sitique Tantalum, sic alios morbis etiam in hac vita mortali

k 1. meta. c. 2.

l orat. ad Demonic.

cru-

cruciari. Præterea vero frequenter apud antiquissimos etiam autores legit Hippocrates, ob iram Numinis varios morbos inuasisse mortalium corpora. Quin & ipsemet passim videre potuit, multas hominum infirmitates nullis medicinæ præsidijs cedere, sed oraculorum monitis, remedijsque diuinitus per insomnia reuelatis vtcunque sanari; quos morbos propterea Numinis iram habere sui causam aperte cognouit. Nouerat insuper Hippocrates, furore diuino percitos vates, Deorumque Gentilium sacerdotes non infrequenter insanire, menteque motos homines debacchari: quos vti noscebat œstro diuino mente moueri, quo scirent alij consulentes oracula, sacerdotes non a semetipsis mortalia loqui, sed plane diuina proferre monita Deo-plenos, & a Deo commotos: Ita non potuit senex Cous non agnoscere, non opinari, sontes homines a Deo morbis etiam iuste torqueri. Nec omittendum est, quod in Hippocratis vita priscus eius Coinsulanus Soranus ait,

Hip. peregrinatio ad exteras disciplinas sacras ediscēdas. Hippocratem ex patria discessisse, quo per varias regiones vagatus peregrinarum gentium disciplinas addisceret: cuius exemplo, vt & aliorum insignium veterum permotus postea Plato petijt Aegyptum, vbi sacra biblia doctus est a sacerdotibus. Quinimmo quum certum habeamus antiquiores Hippocrate Mercurium Trismegistum & (l) Homerum, coæuumque Hippocratis Empedoclem, cognitas habuisse sacras historias Mosis, & aliorum

l c.15. sup. Prophetarum; multo magis iuniorem prioribus illis Coum sciendi cupidissimum, atque laboriosissimum, earum lectionem quæsiuisse, sibique comparasse dicendum est, in quibus aperte legere, nosseque nullo negotio potuit, ex ira diuina non raro morbos in homines iniquos aut ad pœnam scelerum, aut ad emendationem vitæ, aut ad aliorum exemplum, aut in viros etiam probos ad exercitationem virtutis patientiæ irrepsisse: namque non vno in

m 2. Reg. 24. loco scribitur, (m) Deum iratum ob populi peccata, mediante Satana commouisse Dauid vt numeraret sibi subditas gentes Israelis; adeoque fiduciam

1. Paral. 21 debellandi suos hostes, non in vno Deo, sed in multitudine militum poneret; propter quod crimen *Immisit Dominus pestilentiam in Israel, de mane vsque ad tempus constitutum: & mortui sunt a Dan vsque Bersabee septuaginta millia virorum. Misit quoque Angelum in Hierusalem, vt percuteret eam: quumque percuteretur, vidit Dominus, & misertus est super magnitudine mali: & imperauit Angelo, qui percutiebat, Sufficit, iam cesset manus tua.*

n 1. Reg. 5. Et alibi, (n) propter crimen sacrilegij, quo Philistæi tulerant Arcam Domini, posuerantque in templo Dæmonij Dagon, *Aggrauata est manus Domini super Azotos, & demolitus est eos: Et percussit in secretiore parte natium: & facta est confusio mortis magna in ciuitate*: nempe, vt recte Lyranus, percussi fuerunt a Deo dysenteria vehementi, sic vt intestina inferiora, per quæ fæces emittuntur, putrescerent, scaturirentque vermibus, & exterius prominerent. Cui malo nulla remedia medica profuerunt ad sanitatem: sed solum Arcæ Dei remissio ad Israelitas, & oblationes donariaque aureorum anorum, pro delicto, & signo, propter quod eo morbi genere percussi fuerant a Deo, & diuinitus etiam sanati; sicuti fusius habetur in sacra pagina.

o Num. 21. Pariter in alio loco, (o) *Et tædere cœpit populum itineris ac laboris; locutusque contra Dominum, & Moysen, ait: Cur eduxisti nos de Aegypto, vt moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ, anima nostra*

stra iam nauseat super isto cibo leuissimo. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes. Ad quorum plagas, & mortes plurimorum, venerunt ad Moysen, atque dixerunt: Peccauimus, locuti sumus contra Dominum, & te: Ora vt tollat a nobis serpentes. Orauit Moyses pro populo: Et locutus est Dominus ad eum: Fac serpentem aneum, & pone eum pro signo: Qui percussus aspexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyses serpentem aneum, & posuit pro signo: quem quum percussi aspicerent, sanabantur. Quin & apud Danielem, (*p*) ob superbiam, & alia peccata, quæ frustra monitus fuerat a Propheta Dei, eleemosynis redimere, Nabuchodonosor insaniæ morbo mulctatus ab irato Deo, more bestiarum in agris fœno pastus sub dio septem annis abiectus e regno donec resipiscens a Deo pariter placato sanitati simul & regno restitutus est; vt latissime patet in sacra pagina. De quo quidem Rege Volaterranus ita, (*q*) *Potentia ac rebus gestis florentem Nabocodrosorum teste Strabone: Hunc ego putauerim Babylonia Regem in sacris libris commemoratum fuisse, literis quibusdam permutatis, qui captiuos Iudæos duxerit, aut certe ex eo prognatum.* & alibi, (*r*) *Nabocodrosorus Rex Assyriorum, quem Chaldæi magis extollunt, maioresque dicunt res gessisse, quam Hercules, & vsque ad columnas peruenisse commemorant: autor Strabo libro* XIIII. Verum quid in alienis tamdiu moror? in libris proprijs Hippocrates ipse confitetur aperte, morbos aliquando propter delicta diuinitus immitti; scribit enim opere suo *De Somnijs* inscripto: (*s*) *Quacunq; quidem igitur somnia diuina sunt, & quædam euentura significant aut vrbibus, aut populo priuato, siue bona, siue mala, non ob ipsorum delictum, de huiusmodi sunt, qui iudicant, certam artem habentes.* Quibus aperte supponit, & indicat, aliquando mala, proindeque morbos, vt pestilentiam, & huiusmodi passiones epidemicas, vulneraque, mortesque bellorum, vrbibus, & priuato populo contingere propter illorum delicta; quapropter & a Deo scelerum vindice. Quod si ciuitatibus, & integro populo priuato tale quid euenire censet Hippocrates; nonne quoque singulares aliquos homines improbos a Deo morbis quandoque puniri censebit? Itaque nonum ex illis diuinis, quæ debet Medicus obseruare num adsit in morbis, est Hippocrati, vtrum morbus ad curandum propositus ortum habeat ex ira Dei, pœnas de corpore sontium morbo reposcentis; nam ab eius curatione Medicus abstinere debet, nec vti frustra præsidijs artis, ast æger admonendus est, vt supplicationibus Deum sibi propitium reddat, & eius opem imploret.

p cap. 4.

q Geograh. pag. 332.

r Anthrop. p. 525.

Hip. proprium testimonium.

s init.

Galeni contradicentis huic nono diuinorum generi dubitationibus occurritur. Cap. XIX.

NEque vero sententiam illam demolitur Galenus, dum ait, (*a*) *Quidnam sit diuinum illud, cuius* Hippocrates, *fieri admonet præsensionem, inter expositores dissensio est. Nonnulli putant, ob iram quandam Deorum hominibus accidere morbum, dicuntque testimonium huius opinionis ex ijs, qui vocatas scripserunt historias citra rationis adminiculum, nequicquam iudicantes, vtrum fuerit Hippocrates huius opinionis; quod, inquam, erat officium boni expositoris. Non enim sim-*

a 1. progn. init. com. t. 3.

simpliciter dicendum est per enarrationes quicquid nobis videtur verum; sed quod sit secundum sententiam scriptoris; quanquam fuerit falsum. Constat enim vt Hippocrates nullo suo libro causam ægrotationis in Deum refundat, qui & Bletes, idest percussos, vndenam ducti veteres ita vocarint, volumine de victu acutorum morborum ostendit. Hic igitur liber confesse verus germanusque est. At libro, qui est de sacro morbo, multa quoque scripta sunt ad obstirpandam suspicionem eorum, qui Deum mittere ægritudines contendunt. Hæc, inquam, nihil officiunt proxime probatis; nam in primis hic non probat Galenus (quod oportebat eum agere) Hippocratem non adhibere fidem tot historicis grauissimis antiquioribus, nuper allatis, qui plerosque morbos hominibus contigisse scripserunt ob iram Numinis vlciscentis humana scelera; quum historiæ forma & anima sit vna veritas, cui semper assentire se passim profitetur Hippocrates. Deinde, quid exquirit, expostulatque Galenus hic adminiculum rationis? in historico ne, an in eo qui producit historias aliorum in argumentum & comprobationem veritatis controuersæ? si quidem in historico: quomodo non distinguit eum a scientifico? scientia certe rationibus cõfirmare tenetur suas conclusiones; at historia simplici nudaque narratione rerum gestarum continetur, nec vllo rationis adminiculo probare debet illas euenisse, vel ita gestas fuisse. Sin autem rationis adminiculum requirit Galenus in afferente confirmatrices historias; nonne rationem attulimus cum historijs allatis ex euentu comprobatis? quum enim exitus acta probet; quæ maior potest esse ratio de pestilentia diuinitus immissa propter iram Numinis offensi delictis hominum, quam dum luem cessasse monent historici statim, placato Numine sacrificijs, supplicationibus, & restitutione rerum sacrilegio sublatarum, vel inuito contemptoque Numine per vim detentarum? Insuper Hippocrates non potuit non fidem præstare plenam ethnicorum vatibus, Calchanti apud Homerum, & Mulieri fatidicæ apud Dictym, affirmantibus vtramque pestem immissam fuisse diuinitus in Græcos ob iram Dianæ, ac Apollinis aduersum Agamemnonem, vt visum est. Præterea gratis accipit, & falso ponit Galenus, Hippocratem nullo suo libro causam ægrotationum in Deum refundere: quia nuperrime vidimus, eum ciuitatibus, & populis priuatis, ob (d) delicta imminere quandoque calamitates, pestilentias nimirum, bella, seditiones, adeoque morbos, & mortes. Dein etsi tum Apoplecticos omnes in opere: De victu morborum acutorum, tum Epilepticos vniuersos in opusculo de sacro morbo, recte neget Hippocrates ab irato Numine percussos & afflictos esse; quoniam complures illis detenti morbis nullo scelera diuinam iram vltricem sibi promeruerunt, & aduersum se concitarunt; attamen ideo non negat, aliquos improbos homines ob scelera tum istis, tum alijs etiam morbis aliquando torqueri diuinitus in pœnam flagitiorum. Negat omnes Apoplecticos a Deo percussos esse; pariter inficiatur omnes Epilepticos a Numine cruciatos: Non negat, morbos istos, & alios ex ira Numinis aliquando corripere sontes, & affligere mortales. Immo vero non obscure nobis innuit id non semel in opere De Somnijs, & loco superius allato, & infra præscribens ægrotantibus, vt supplicationibus vtantur, inquiens, *Sed & vocis exercitijs vtatur, & Dijs supplicet; & variatio*

(d) lib. de Somn. init.

ipſi ſedabitur. Ac inferius: *De ſignificationibus quidem igitur aſtrorum ſic indicare oportet, prouidereque ac diætam ſtatuere, & Dijs ſupplicare, in ſecundis quidem rebus, Soli, Ioui cæleſti, Ioui poſſeſſori, Mineruæ opulentæ, Mercurio, Apollini: In contrarijs vero, Dijs malorum Euerſoribus, & Terræ, & Heroibus, quo mala & grauia omnia euertant.* Et mox: *Supplicet autem Terræ, & Mercurio, & Heroibus.* Quid Medicus præſtantiſſimus Hippocrates pro curatione morbi, loco remediorum medicinalium, ſupplicationes Numinum imperet ægrotis, niſi cenſeat eos laborare diuinitus immiſſis ægritudinibus? niſi putet in eorum morbis iram ſubeſſe diuinam, quæ ſupplicationibus placanda ſit? nam Hippocrates ad curationem infirmitatum, quas arbitratur abſolute originem ducere a cauſis mere phyſicis, vtitur ſemper præſidijs pure naturalibus ex arte medica, non autem extra omnem artis aream præſcribit ægris talium, vel talium Deorum peculiares inuocationes atque ſupplicationes. Quando vero certus eſt ægritudinem omnino diuinitus ex ira Numinis accidiſſe, tunc omiſſis artis remedijs, imperat ſupplicationes: quando autem dubius eſt, ac ſuſpicatur de tali diuino in morbis, tunc remedijs artis medicinalis adiungit etiam ſupplicationes. Porro quod attinet ad exarata in libro de ſacro morbo, ſi volumen illud Hippocratis genuinum non eſſe conſuit Galenus, vt aliqui iudicant viri graues, certe non potuit Galenus ex dictis in eo confirmare quæ fuerit Coi ſenis opinio de propoſito: Si vero putauit illud opus eſſe germanum Hippocratis, nec ibi ſcripta conuincunt Hippocratem exiſtimare, nullum omnino morbum diuinitus vnquam accidere; ſiquidem eo loci damnat eos, qui comitialem morbum diuinum eſſe putant in omnibus hominibus, quos apprehenderit indifferenter; & cuicunque laboranti epilepſia præſcribunt expiationes: non autem negat aliquos homines eo morbo corripi poſſe diuinitus: quæ conſtant ex his ibidem allatis contra expiatores omnium epilepticorum, (e) *Sceleſtiſſimum, ac impijſſimum, meo ſane iudicio, faciunt numen. Expiant enim morbo correptos ſanguine, itemque alijs ſceleribus inquinatos, aut iniuſtos, aut ab hominibus intoxicatos, aut qui ſceleſtum aliquod facinus perpetrauerunt; quos contraria his facere oportebat; Sacrificare nimirum, ac precari, & ad templa progreſſos Dijs ſupplicare. Nunc vero horum quidem nihil faciunt, verum expiant: & alia expiamenta terra occultant, & alia in mare proijciunt, alia ad montes deferunt, vbi nemo attingat, neque conculcet. Oportebat autem ea ad templa deferre, ſi quidem Deus eſt autor.* Sic ergo contra ſacrificulos ac vates, curantes Epilepſiam in omnibus ea correptis, tanquam morbum ſacrum a Deo miſſum, inquiens Hippocrates oportuiſſe, ſi morbus iſte diuinitus acceſſit, non expiationibus curari, vt & ſcelera, ſed ſacrificijs, precibus, atque ſupplicationibus Deorum in templo peractis; ad quod & expiamenta deferre neceſſe fuerat, non in mare proijcere, neque ſub terram condere, nec ad montes deferre, per quæ Deorum auxilio quiſque ſanatus eſt; nimirum gratitudinis ergo, & in teſtimonium adeptæ ſanitatis, in templo ſuſpenduntur, & cunctorum oculis offeruntur diuini beneficij teſtimonio: Quum autem Hippocrates ipſe non ſemel imperet in libro ſuo De Somnijs, vt ægri Deo ſupplicationes habeant pro ſanitatis adeptione, ſicuti vidimus; certiſſimum iam eſt, in ſuis operibus Hippocratem poſuiſſe, morbos aliquando ſupernaturales

e de morb. ſacr.

ribus diuinitus accidere in pœnam delictorum, non quidem omnibus promiscue, tam probis, quam improbis: vt illi vates, contra quos edisserit, opinabantur: sed improbis tantum, quos adacto morbo, remedijs artis non cedente, punit, & purgat, impetrata Numinis venia salutarique manu per supplicationes; & emendata vita flagitiosa: secus enim probos non inquinat, nec affligit iniuste purissimus, & iustissimus ipse Deus; quod immediate notat Hippocrates adijciens dictis, *Non tamen ego puto hominis* (cuiuscunque nimirum epileptici) *corpus a Deo inquinari, sordidissimum scilicet a purissimo: Verum etiam si contingat ab alio inquinari, aut aliquid perpeti; cupierit vtique a Deo purgari magis, quam inquinari. Deus itaque est, qui maxima ac sceleratissima peccata purgat ac purificat, & liberatio nostra existit; ipsisque terminos templorum, ac delubrorum Dijs designamus, vt nullus qui non purus sit, eos transcendat: & ingressi resperguntur, non velut qui inquinemur, sed si quid etiam prius scelus habemus, purificemur. Et de expiationibus quidem sic se res habere mihi videtur.* His procul arcet Hippocrates Magorum abhominabiles incantationes, & impuras expiationes a curatione morbi sacri nuncupati: Cui, si diuinitus accesserit, aptas esse monet supplicationes, & puras purgationes scelerum, factas in templis atque delubris per mundas aspergines: Sin autem humanitus contigerit ægritudo, ipsi præsidia dicit oportuna, quæ præscribuntur ex arte Medica: Quod in fine voluminis asserit hisce notis, *Oportet autem tum in hoc morbo, tum in reliquis omnibus, non augere morbos, sed festinare vt ipsos exteramus; id, quod aduersissimum est morbo, exhibendo, non quod amicum & familiare; a familiari enim & consueto floret ac augescit; ab aduerso vero & hostili perit & dissipatur. Quisquis autem talem mutationem in hominibus nouit, & humidum ac siccum facere potest hominem, calidum item ac frigidum per diætam, hic vtique & hunc morbum sanauerit, si occasionem eorum, quæ conferunt, pernoscet, citra expiamenta & incantationes, citraque omnem aliam huiuscemodi machinamentorum absurditatem.* Quare Galenus adductis instantijs suis non euertit opinionem asserentium, Hippocratem interea diuina, quæ prænoscenda iubet in morbis, reponere quoque Numinis iram, aliquando morbos immittentis in facinorosos homines, quos aut punire vult incorrigibiles vindex scelerum iustissimus; & alijs exemplum ponere, ne peccent, Deus Optimus: aut correctionis capaces purgare benignus a labe delictorum, quemadmodum igne purgatur aurum a scoriæ metallicæ contagione.

Enumeratio Diuinorum in morbis, ex Hippocratis iussu prænoscendorum. Cap. XX.

IAm ergo tandem concludamus, Diuinum illud in morbis, quod iubet Hippocrates Medicum prænoscere num insit, necne, non vnicum esse, sed multiplex, ac omnino redigi ad nouem genera; quorum primum est Diuinatio Medica, siue Prognosticum, de quo Medicus initio curationis obseruare debet, vtrum in ægritudine locum habeat, & quomodo, an potius nulla sit opus Prognosticatione. Secundum est Insomnium Diuinatorium, siue Medico

dico

dico ſit diuinitus immiſſum, ſiue contingat ægrotanti vel a Deo pariter immiſſum, vel ex humoribus peccantibus ortum habens, cuius ope Medicus diuinare valeat de morbi natura latente, de futuro ægritudinis euentu, deque remedijs oportunis ad curationem. Tertium eſt Ecſtaſis ægrotantium, non morboſa, ſed ſtudioſa, diuinaque, morboſæ nimium ſimilis: ob quam ſimilitudinem deceptus Medicus apparenter ægrotanti, ſed vere ſano corpori medicamenta porrigeret, quæ ſanitatem vitiarent, atque perderent. Quartum eſt Afflatus, Furorque diuinus, cum furore morboſo pariter habens maximam cognationem, quæ Medicos fallere poteſt, & adducere ad vſum remediorum intempeſtiuum cum magno ſanitatis detrimento, & aliquando quoque cum vitæ diſcrimine. Quintum eſt Animi vehemens Affectio, qui diuina pars eſt in nobis, trahens in ſui conſenſum corpus; & ægritudines pariens, quæ Medicinæ remedijs non curantur, ſed potius augentur, & plerumque terminantur ad mortem. Sextum eſt Terror a ſpectro viſo, perculſioue phantaſiæ vehemens a Dæmone. Septimum eſt Cacodæmonis verum & reale maleficium, remedijs naturalibus inſuperabile. Octauum eſt Amoris impotentis Affectus, homines tabefaciens, & inſomnes, atque ſuſpirioſos efficiens, & ad mortem etiam denique perducens; cui medicamenta nulla conferunt, ſed vnica dilectæ rei poſſeſſio. Nonum & poſtremum eſt Numinis ira iuſta ſontes puniens ægritudine remedijs humanis non ſanabili, vt late ſuperius confirmatum eſt ad ſynceram Hippocratis mentem. Quæ quidem Diuina propterea ſunt a Medicis ante Medicamentorum vſum præcognoſcenda, num inſint in morbis, necne; quia morborum curationem variant præſentia, & abſentia ſua; ſicuti diſtincte diligenterque pariter oſtenſum eſt in ſuperioribus.

Hæc illa ſunt, inclyte Citeſi, quæ mihi nunc in mentem venere pro reſponſis ad tua nobilia, difficiliaque problemata. Quas quidem reſponſiones meas tuæ cenſuræ lubens volensque ſubijcio, nihil approbaturus, niſi quod tu non improbaueris. Vale, & me tui ſtudioſiſſimum amare ne ceſſes. Dabam Bononiæ, die 11. Februarij 1644.

Superiorum Reſponſionum approbatio Citeſiana. Cap. XXI.

Illuſtriſſimo Viro Domino Fortunio Liceto.

NVper tui nominis toto cælo celeberrimi fama permotus optaueram ſententiam tuam, Vir Eruditiſſime, ſupra duobus problematis; quorum, animi dubius, certam concluſionem, te auſpice, reportarem. Nunc vero poſtquam in vtroque enucleando tanta ingenij felicitate & fæcunditate rem totam aperuiſti & abſoluiſti, vnico iudicio tuo ſto; & in te vno, tanquam acus nautica in Cynoſura, conquieſco; atque profiteor me tibi eſſe deuinctiſſimum, quod dignatus ſis meas eſſe aliquid putare nugas, & eas tuis lucubrationibus adornare. Elegantiſſimos tuos diorismos quisquis lege-

men animum versat in eodem loco & tempore motus contrarius, qui mihi ex data opinione exsurgere videtur. Locus seu medium commune est vel Vena, vel Arteria: Eodem autem temporis spiramento a partibus redit, quod ab earum supererat nutritione, labiturque nouus sanguis vt continuo alat: quem motum & refugit Natura ordinis seruantissima, & impediunt valuulæ ad vnius tantum transitum, velut ostioli portitores, constitutæ. Certe appareret & ad sensum ligato brachio, nec cordi viciniores venæ inanitæ detumescerent, nec remotiores arteriæ intercepta vinculo via. Sed mihi nunquam præsumo dubia facere, quæ Ingenij Tui felicitas firmauit, aut impugnare, quæ Licetus ad aciem instruxit. Non enim dubitare licet quin hæc, aliaque, quæ nouæ coniecturæ opponi possunt ab ingeniosis, ingeniosius ab Auctore Operis soluantur. Interim dum legendi spem lacto, liceat coram Te ineptire vt erudiar, & sapientiæ Tuæ fonte genij mei tenuitatem temperem. Commodum autem, nec Reipubl. literariæ repugnans accideret, si ex circulo, quem versas, ad centrum momento temporis desilires, ab hoc dependere fertur ille, sicut vtrumque a Liceto. Centrum communi ore cor iactatur, a quo lineæ profluunt, & ad quod reducti gyri reflectuntur. De eo talia passim diuulgantur, vt nec Rationi fere, nec oculis plane fidamus, adeo diuersa docent Ratio, & Auctores; adeo dubia oculorum sensus. Aristotelis summi Naturæ Interpretis nota de Ventriculorum Cordis numero sententia, notum & vulgare de ea Doctorum nostrorum iudicium, nempe errasse bonum virum, &, vt in paucis alijs, deceptum. Et sane quis aliud prima fronte suspicaretur? Constans eius doctrina de Hist. anim. lib. 1. c. 17. Sinum triplicem esse omni animantium generi, & ex singulis sua vasa profluere. Verum enimvero sui immemor duorum vasorum ex finibus vulgatis exortorum vbique meminit, tertij nusquam: neque verbulum de Tertij illius vsu notauit alioquin diligentissimus. Obseruationem suam communem homini vult, vt ex laudato Capite est euidens. At quis tertium vnquam, etiam maxime Lynceus, in humano corde vidit? vnde positionem illam Aristotelis non immerito Galenus multiplici ratione conuellit, inquiens lib. 6. de vsu part. c. 9. *Sed iam tempestiuum est numerum vasorum, quæ in ipso* corde *sunt, percensere: tum orificij cuiusque ipsorum formam explicare: postremo autem & de ventriculorum ipsius numero nonnihil attingere, quæque hæc comitantur, omnia percurrere. Numerus itaque cordis ventriculorum (inde enim auspicari par est) in omnibus animalibus haudquaquam est idem: sed, quæ aerem inspirant per pharynga, per nares, & os, protinus quidem his quoque est pulmo, & cordis dexter ventriculus: reliquis vero omnibus, neque pulmo est, neque ad dextram cordis partem vlla latitudo: duo enim hæc necessario vnacum pulmone intereunt, animalis vox, & cordis dexter ventriculus. Ex quo intelligi potest, quantam ipsorum vtrumque vtilitatem afferat: nam dexter ventriculus gratia pulmonis est factus, pulmo vero ipse respirationis simul, & vocis est instrumentum. Non igitur recte Aristoteles numerum ventriculorum definiuit, ad magnitudinem corporis, & paruitatem, multitudinem ipsorum referens. Neque enim maximis quibusque animalibus sunt tres, neque minimis est vnicus: eandem enim plane equus habet cordis fabricationem, qui maximus est, & minimus passerculus: & si murem*

dissecueris, aut bouem, aut aliorum animalium quoduis, siue praeterea id minus mure, siue maius boue fuerit, omnibus ipsis, tum ventriculorum numerum comperies aequabilem, tum reliquam cordis fabricam eandem. Neque enim Natura pro corporis magnitudine, aut paruitate diuersas facit, atque immutat instrumentorum formas, sed in ipsa constructione propositam habet sibi ceu scopum, actionis varietatem: ipsas porro rursus actiones prima vtilitate dimetitur: sitque eo modo admirabilis quadam series, ac continuatio actionum, atque vtilitatum inter se excipientium, vt superiore omni oratione comprobauimus, atque in nunc quoque proposita nihilominus eos docebimus, qui non negligentissime ipsam expenderint, cuius summa haec est. Vtilitas vocis piscibus certe nulla est, vt qui in aqua degant: sed ne respirare quidem ipsis licet per pharynga, quomodo ne nobis quidem ipsis, quando in eam mersi fuerimus. Non igitur, quemadmodum volucribus, ac gressilibus animalibus, ita etiam illis e re fuit maximum vnum respirationis, ac vocis, ortum esse meatum; sed earum, quas branchias nuncupamus, constructio ipsis vice pulmonis est; cum enim cribris ac tenuibus foraminibus sint branchiae hae intercepta, aeri quidem & vapori peruijs, subtilioribus tamen, quam pro mole aquae, hanc quidem extra repellunt, illa autem prompte intromittunt. Huc adde, quod natura etiam frigidiores sunt pisces, quam vt ipsorum cor magna indigeat refrigeratione. Indicant autem eorum temperamentum cum alia multa, tum maxime sanguinis penuria: aut enim carent omnino, aut paucum plane habent sanguinem. Quocirca, quae aquatilia multo sanguine sunt praedita, ac calida, vt delphinus, vitulus, balaena, haec omnia ex aere respirant, admirabili quodam respirationis modo, quem nobis olim licebit breuiter percurrere, cum aliorum animalium constructionem, vt nunc hominis, explanabimus; ad quem erit tempestiuum reuerti, vbi de illis id tantum dixerimus, quantum satis esse videtur ad demonstrandam pulmonis simul & dextri cordis ventriculi vtilitatem. & mox. Cap. 11. *Quae animalia pulmonem non habent, eadem neque in corde duos habent ventriculos, sed illis solus is inest, qui motus arterijs omnibus dux est: nam vena ab hepate ducunt initium* &c. Quod enim in Corde Veneti istius Velaturam facientis obseruauit non ita pridem, & lib.6.Nobil.Exerc. t.c.5.scripto signauit Cl.V. Aemylius Parisanus, communem Naturae Ordinariae sortem transgreditur. Et quamquam sententiam suam videatur Philosophus restrinxisse ad animalia solum maiora lib. 3. de part. cap. 4. tamen neque hic experientiae consonat. Obseruauit quidem in bouini cordis septo intermedio superna parte secundum eius longitudinem sinum tertium experientissimus noster Iohannes Vitelaeus, vt ex data ad me Epistola Priore innotuit, sed neque cum Aristotelis illo conuenit, neque id saepius ab vllo obseruatum: Ludit namque Natura, & subinde grata varietate indiuiduorum sortem distinguit, ex qua in perpetuam veritatem nemo eam asserere audeat. De triplici, ni fallor, Cordis sinu in squamosa piscium specie fidem fecit Gulielmus Rondeletius lib. 3. de Piscib. cap. 14. quae tamen de substantiae varietate verius quam sinuum numero interpretari possumus. Nisi aliud suadeat Tua auctoritas, qua Philosophum vel asseres, vel destrues, nosque doceas quae vix alius saeculi Doctor persuadebit. Vale Maior Helicone anima, publicoque bono serior caeli incola mortalitatem transgredere. Scripsi Patauij 4. Iulij. aerae Christianae MDCXLIII.

Re-

Resp. Liceti ad Quæsitum de duplici sanguinis euripo. Cap. XXV.

Cl. Viro Thomæ Bartholino Dano Casp. fil.
Fortunius Licetus B. A.

A Summa benignitate tua, quam osculor, & valetudinis meæ sensus, & existimationis meæ cultus eximius ille prodijt, quem in epistola tua legi. Gratias tibi summas habeo de mira voluntatis tuæ erga meam incolumitatem propensione, quam scias me pari affectu recolere. Indicium vero tuum de mentis meæ qualicumque facultate non possum non magnifacere, lætusque suscipere; quippe tui summum candorem agnosco, mirificamque doctrinam; etsi talis esse vellem, qui tuis arduis difficultatibus æquam solutionem adhibere possem cum integritate disciplinæ Peripateticæ: Dicam tamen, vt iussioni tuæ pareant, quid mihi nunc in mentem venerit de propositis. Ac sane pauca de priore quæsito, duplicem sanguinis euripum per easdem vias eodem temporis libramento, lacessente; quoniam hac de re latius videre poteris, quæ Cl. Veslingio nostro, consimilia roganti, perscripsi; nam huiuscemodi spartam de circulo sanguinis Harueiano fusius apud eum ornare tentaui. Sane censeo iugiter tum a dextro sinu cordis per venam cauam & eius ramos influere sanguinem ad omnes corporis particulas alendas, quoad earum substantiam crassiorem; & quod earum nutricatui superest exiguum redire per eadem vasa versus cor, inde copiam spirituum & caloris vberiorem recepturum, necessariam semini prolifico, in quod verti debet, vbi testes hoc vltimi nutrimenti mutati excrementum vtile de trunco venæ magnæ, & per hunc a corde, ad se attraxerint: tum similiter a sinistro nuncupato sinu (quem Aristoteles medium vocat, vt mox apparebit) per arterias proficisci sanguinem ad alendam spirituosam substantiam implantati calidi, & humidi radicalis particularum omnium; & quod earum nutricatui superabundat, excrementum vtile rursum per easdem arterias recurrere ad eundem sinum cordis, a quo spirituum & caloris influentis eam vbertatem acquirere debet, quæ necessaria est materiæ seminis prolifici, quam testes attrahunt per vasa spermatica de trunco aortæ, ac eo mediante de sinu cordis, vnde talis arteria nascitur. Qui quidem vterque motus neque vere contrarius est, neque fit eodem temporis libramento, neque in eodem proprie loco, neque Naturæ turbat ordinem vllum. Non quidem contrarius est, quia non est eiusdem omnino mobilis; etenim a corde mouetur sanguis multus a partibus nondum mutatus; recurrit autem ad cor non idem absolute sanguis, verum eius iam actione partium mutati superabundans excrementum vtile, futurum semen; Quare sicuti non est vere contrarius motus chyli a ventriculo & intestinis ad hepar, in quo mutatur in sanguinem, motui portiunculæ sanguinis huius per easdem venas meseraicas

(vt

(vt multi volunt) ad alendum ventriculum & intestinorum genus; quia contraria nata sunt fieri circa idem susceptibile, vt ait Aristoteles; (a) ita vere contrarius non est motus sanguinis nondum mutati a corde ad partes per venas & arterias, motui excrementi vtilis mutati sanguinis a partibus ad cor per eadem vasa. Sed vterque motus iste vere non fit eodem spiramento temporis; nam prius a corde sanguis totus influit per venas & arterias ad membra singula, deinde sanguinis huius mutati portio recurrit a membris per eadem vasa ad cor: Absurdum quidem esset, nedum impossibile, sanguinis eandem particulam simul moueri motibus contrarijs; atvero sicuti non est inconueniens eodem spiramento temporis per eundem aerem medium simul de terra leues exhalationes ascendere, atque terrenas adustiones ad terram descendere; ignem de terra sursum scandere, pluuias ex alio deorsum agi: sic absurdum non est, sanguinem non mutatum, a corde ad partes moueri, & antea mutati excrementum a partibus ad cor ferri per easdem vias. Præterea neque motus iste reciprocus proprie fit in eodem loco; quia quum locus æqualis omnino sit locato corpori, locus idem duo corpora non patitur: sed in communi loco plures esse possunt partes, per quarum vnam vnum mobile feratur, per aliam aliud ad oppositos terminos: vt enim vena meseraica locus est communis tum chylo ab intestinis ad hepar, tum sanguini ab hepate ad intestina (de multorum sententia, quam suo loco postea considerabimus) iugiterque motus vterque vtriusque mobilis in eadem vena fit: ita sane nullo negotio eadem vena caua, eademque arteria communis locus est, per quem assidue fluit a corde sanguis ad partes alendas, & simul excrementum mutati sanguinis a partibus ad cor recurrit. Neque demum huiusmodi motus reciprocus ordinem vllum Naturæ turbat, quia Naturæ ordinem non turbat viris doctis consimilis motus reciprocus chyli & sanguinis in venis meseraicis: & reuera si non perturbat ordinem Naturæ motus circularis assiduus in magno mundo notatus ab (b) Aristotele vaporum de centro, siue de terra sursum ascendentium in sublimi, vbi frigiditate aeris mutantur in aquam, quæ deorsum iterum per eandem viam descendit ad terram vniuersi centrum: neque turbabit ordinem naturæ iugis iste motus reciprocus in microcosmo sanguinis de corde, veluti de centro fluentis ad partes omnes per vtrumque vasorum genus ad eas alendas, & ibi mutatus in materiam futuri seminis prolifici per eadem vasa recurrens ad cor, veluti ad microcosmi centrum. Nec istiusmodi circulationem impediunt valuulæ tanquam ostioli portitores in venis constitutæ, tum quia non in omnibus venis valuulæ sunt, vbi fit sanguinis ista reciprocatio, sed in artubus, & in corde tantum: tum quia vbi sunt, non ita clauduntur exacte, quin per aliquas rimas fluxui sanguinis aditum præbeant, vt adnotat (c) Galenus, & obseruare licet in analogis valuis fluuij Medoaci, quæ tantum impediunt aquarum velociorem motum, & nimium fluxum, retardantes, non prohibentes; nam (d) Hippocrati venæ de corde promanantes fluminibus de fonte scaturientibus comparantur: tum quia pro partium exigentia valuulæ naturali motu modo clauduntur, modo recluduntur, vt pylorus in fundo stomachi modo clauditur ante chylificationem, modo recluditur ea per-

a cap. de oppos. pd.

b 2. de gen. t. 59. 68. 69 70. & 1. meteo. su. 3. c. 1.

c 6. de vsu par. c. 10. 11.

d de cord.

esse subtilẽ, venenosam, secundũ plurimum cholericum. Et infertur ipsam esse materiã furiosam. Isti ergo humores, qui choleram habent huius conditionis, possunt facere hãc febrem, sicut sanguis subtilis vaporosus; & forte hic faceret continuam conclusam. & forte aliquod phlegma subtile venenosum. Sed Auic. inferius. Vnde constat ex humore cholerico sine phlegmate fieri posse febrem syncopalem humorosam, a minuta cõtradistinctã. Huic sententiæ plane subscribit Autor libelli m.s. qui passim vagatur per manus Iuniorũ Doctorum Collegiatorũ, & Scholarium huius Academiæ, quem dicunt esse genuinũ opus huius Contradictoris Iunioris; legitur autẽ in opusculo sententia verbis ipsissimis, *Syncopalis humorosa est ex bile, secundũ aliquos ex pituita (fac distinctionem vt in Lipyria, & Causone) putrescente in venis oris ventriculi, partim illam ita vellicante, vt continuam faciat syncopen.* Licet e contra Rhazes non continuam, sed interpollatam, atq; post tertiam accessionem in ista febre syncopen fieri dicat. At vero quando m.s. opusculi Autor ad causas Lipyriæ Causonisq. refert distinctionem causarũ syncopalis humorosæ, num ex bile fiat, an ex pituita; videndũ est, quid in istis alijs febribus de proposito scripserit idem autor in eodem opusculo; dixerat autem expressis verbis nuperrime: *Lipyria est intemperies calida & sicca &c. ex bile putrescente in venis maximis & cordi proximis cũ refrigeratione partium externarum, & calefactione internarum. Nota: causa est etiam aliquando pituita: vt si est in sene, temperamento frigido & humido, hieme.* & paulo prius: *Causon est intemperies calida & sicca &c. ex bile putrescente in venis maximis, & cordi proximis, si est iuuenis ager, tẽperamento calido & sicco æstate: ex pituita salsa, si senex, temperamento frigido, & humido, hieme.* Quare nulli dubiũ esse poterat, quin a Doctoribus Collegiatis, istã methodum laudantibus, proposita febris syncopalis humorosa in iuuene tẽperamenti calidi & sicci, media æstate, cum vomitu bilioso, referenda iudicaretur in bilem maxime, non in phlegma crudũ. Quod si libellus ille m.s. continens methodũ recitandi casus in Collegio Patauino, germanũ est opusculũ Iunioris huius Promotoris Seniori contradicentis (vt mihi plures testati sunt) iam multo magis mirandũ est de contradicendi prurit Doctoris, qui non veritus fuerit aduersari propriæ sententiæ, aliudq. dicere verbis, aliud docere scripto; discipuliq. sui manifestum errorem excusare contra veram admonitionẽ Senioris Promotoris. Alteram vero sententiã profiteri videtur Ioãnes ille Stephanus, qui nouissime Paraphrasi tractatum Auic. de Febribus illustrauit; nam allatam doctrinã Auic. proponit in fine Cap. LIX. sub titulo, *De Febris syncopalis humoristica curatione*; verbis ipsissimis; *Quod si una cum pituitæ subsit bilis, quæ ad stomachum impetum faciat, vomitio facillima excitanda; hac enim proderit: & sane, vt prosit, consentaneum est.* Ego vero censeo dictum Auic. sententiam vtramq; sustinere posse: Quia pauca bilis in ore stomachi sufficit ad syncopen exciãdam, propter magnam cum corde proximo cõmunionem, qua dolor ventriculi dicitur cardialgia: & propter exquisitissimũ (*) sensum oris ventriculi dolores vehementissimos ab exigua bile perpeti natum; nam ex vehementia doloris accidere facile syncopen ex (*h*) Gal. constat apertissime. Quin etiã si sola pituita cruda multitudine sua potest in ore stomachi syncopen efficere; sique valet eãdem affectionẽ sola bilis inducere; quidni valeat idem symptoma prouenire simul vtraq; causa morbifica

* Gal. 12. meth. c. 6.
h 12. meth. med. c. 7.

i cap.59.f ventriculi superius os excruciante? Auic. igitur in cap.(i) de cura febris cum syncope humorosa, dum ad calcem inquit, syncopen humorosam fieri, quando humor cholericus aliquis in ea febri fuerit, siue loquatur de febre simplici ex bile sola, siue de cõposita ex pituitoso simul & bilioso humore cõstituta; satis aperte docet, febrẽ syncopalem humorosam in iuuene temperamẽti calidi & sicci æstiuis ardoribus cũ vomitu bilioso iunctã, non bene relatam fuisse in phlegma crudũ, nulla facta mentione bilis; cuius potissima ratio debuerat inter affectus causas haberi. Porro de febre syncopali humorosa, quã
k l.10.c.14 cruda pituita promouet, breuiter agit Razes ad Almansorẽ, inquiens: (k) *De febre syncopali, quæ ex multitudine, & cruditate humorum fit. Cap. XIV. Sæpe febris aliquem inuadit, quæ secundũ maius, paroxysmũ vt phlegmatica facit: in qua corpus mollificatur, & facies tumere incipit. Et si corpus nõ fuerit nutritũ, sed euacuatũ, superueniet ægro inde syncopis. Et si nutrimentũ adhibeatur mollities consequetur, & fe-*
l lib.4.f.1. *bris fiet validior, & in longũ protrahetur tempus.* Auicennas (l) autẽ huius febris
tr.2.c.59.F curã ait esse difficilẽ; eamq. fusius proponit, non aperte causam ipsius affert; sed ea remedia late profert, quæ cõferunt ad attenuandũ, & digerẽdũ phleg-
m 7. Coll. ma crudũ. Et Auerroes euidentius eiusdẽ febris causam aperit, aiens, (m) *In*
c.17. *syncope quidẽ facta ab humoribus frigidis dabis de electuario diatrion piperenon, ducẽdo extrahere humores, quemadmodũ dicturus sum in curis cuiusq. mẽbri.* Quũ ergo nemo triũ Classicorum Arabum in febri syncopali humorosa prouenientẽ ex humore pituitoso meminerit ætatis iuuenilis, aut æstiui tẽporis, aut temperaturæ calidæ ac siccæ, aut biliosi vomitus; certo certius est, febrẽ syncopalẽ humorosam in iuuene, tẽperamẽti calidi & sicci, diebus canicularibus, euomente biliosa, non debuisse referri ad phlegma crudũ, nulla facta mentione bilis. Cuius etiã meminisse necesse fuerat, si proposita fuisset febris syncopalis humorosa cõposita ex phlegmatica & biliosa. Tertiũ vero genus hoc febris syncopalis cõpositæ dari, cõpertissimũ est: etenim cõpositã esse non raro febrem ex ea, quã simplicẽ pituita facit, & ea, quã simplicẽ bilis efficit, aperte liquet in hemitritæo; quæ febris vnica cõposita est ex duabus de se simplicibus, quarũ alterã quotidianã pituita procreat, alterã tertianam ipsa bilis:
n l 4. f.1.c. qua de re luculentissime tractant (n) Auic. (o) Gal. (p) Aetius, (q) Paulus, om-
17.& seqq. nesq. ceteri Medicorũ Classici. Quod autẽ simul eodẽ tempore sępius in sto-
o 3. de diff. macho coaceruetur multa copia crudi phlegmatis crassi & viscidi cum bile
feb.c.9. praua tenui & acuta, quotidiano cõprobatur experimẽto; nam obseruare li-
2. de cris. cet eiici passim vomitu multã pituitæ crudioris vbertatẽ cũ permistione bi-
c.9. lis amarissimæ, sæpe flauę, frequentissime viridis, nonnunquã æruginosę, quã
p lib.5. ait (r) Auic. in stomacho generari ex bile mitiori, ab hepate in vẽtriculũ trãs-
q lib.2. fusa. Sic igitur isti duo putrescentes humores in venis oris ventriculi specia-
r l. 1. f. 1. tim, febrẽ cõpositam efficiunt syncopalem humorosam; de qua clare videtur
d.4.c.1. Auic. egisse (s) loco prius allato, capite de cura febris syncopalis humorosæ.
s l.4.f.1.tr. Statim autem in alio cap. (t) sequenti loquitur Auic. *de cura febris cum syncope*
2.c.59.f. *minuta. Cap. LX.* Sane qui syncopen humorosam appellauit Auic. eã, quæ ve-
t cap.60. ra syncopes est, orta ex humore siue phlegmatico, siue bilioso, siue vtroq; simul sua substantia ventriculi superius os exquisitissimi sensus afficiẽte; nunc syncopen minutã appellat ab humorosa contradistinctam, quæ vera syncope

non

non est, sed leuior affectio, quam Græci vocant Lipothymiam, & Lipopsychiã, Arabes minutam syncopen, hoc est leuem; quæ non à substantia prauorum humorũ obsidente vẽtriculi superius os efficitur, vt humoralis; aſt a vaporibus prauis in cor delatis, animi languorẽ, & vitaliũ spirituum exolutionẽ aliquã promouentibus, quæ prope verã ad syncopen accedit, & eã æmulatur: Quod euidentissime constat ex curatione, quã adhibet Auic. huic febri cum syncope minuta, prospiciens cordi, non ori ventriculi; dicit enim agens *De cura febris cum syncope minuta. Cap. LX. Oportet vt emplastretur pectus eius cum sandalis, & aqua rosarum; & viuificetur cũ cibo paulatim. Et sit cibus eius, sicut panis de simila infusus in aqua granatorum infrigidata, si desiderat ipsum; & similiter in aqua de fructibus. Si autem indigetur ad virtutem almosusat (cibis acetosis) facies ex pullis cũ aceto, & aqua agresta, & oleribus frigidis, & proprie coriãdro, erit iuuamẽtum in hoc, si exhibeatur.* Vbi neq; de bile, neq; de stomacho, neq; de humoribus Auic. agit: curationem proponit, quæ cor potius, quã stomachũ respicit: non enim quidquã ventriculo præstat emplastrũ adhibitum pectori, sed cordi, quod est in thorace; quum vẽtriculus infra pectus iaceat in imo vẽtre. Quid ni ergo, propositam febrem syncopalem humorosam cum vomitu bilis in iuuene tẽperamenti calidi & sicci, media æstate laborãte, nulla facta prorsus *Minuta* mentione, Candidatus explicare debuit a bile natam, aut nõ sine bile genitã, a vomitu bilioso nõ augeri tanquã a symptomate secundo morbi periculũ; sed imminui, tolliq. viceuersa periculum, velut a bona crisi causam morbificã euacuante, morbũq. bene iudicante? Sic igitur ex doctrina Razes, Auẽrrois, Auicennæ, Gatenariæ, Arculani, Sauonarolæ, quin & autoris opusculi m. s. vulgati; quorum dogmata maxime sequũtur almi Collegij Doctores bene sentiẽtes, approbarent in allato morbo causam esse bilem, & vomitum biliosum esse salutarem, non symptomaticũ, sed criticum: Recteq. correctus fuit Candidatus a Seniore Promotore, non ita recte laudatũ eius dictũ a Iuniore. Quæ secunda causa fuit, ob quã de re peritis euidentissima, Senior Promotor cõtradicentẽ Iuniorem coarguere neglexit, & altera correctio de vomitu non pertimescendo prætermissa fuit. Tertia demũ causa respicit morem, munus, atq; decorum in ordine Cõpromotorum; quia cõuenientes plures Compromotores ad audiendum Candidatum recitantem intra domesticos parietes ea, de quibus in Conuentu publico subiturus est examẽ rigorosum postridie, Iuniores ætate Promotores ex officio proponunt argumenta contra doctrinam a Laureando recitatã: qui si bene responderit, collaudatur, & animo læto esse iubetur: si contra defecerit in aliquo, blande corrigitur ab ijsdẽ, vel a Senioribus: A Seniore post illos, vel eius nutu ab alio proponitur eidẽ Cãdidato morbus aliquis explicandus, atq; curãdus: in cuius dictis vbi sit aliquid corrigendũ, id a Seniore fit, vel ab eo qui casum proposuerit: ac vt Senior potest ad libitũ sphalmata corrigere; sic nõ decet, Iuniorẽ sibi arrogare censurã dictorũ a Seniore; sed e cõtra Senior iudicare potest de dictis aliorũ. Quare Senior contradicenti Iuniori, qui fortassis ad pauca respiciens, de (u) facili redargutionem suam pronunciauit, adhibendã responsionẽ nõ existimauit. Hanc autem tibi postulanti negare non potui Cl. Vir. Vale, & me ama. Dabam Patauij e meo Scalumnæ Musæo v. Idus Martij M DC XLVI.

u 1. de gen. t. 7.

De duplici sanguinis euripo a corde ad partes, & a partibus ad cor: Deque numero ventriculorum cordis. Cap. XXIV.

Viro vndiquaque doctissimo D. D. Fortunio Liceto Thomas Bartholinus Danus Casp fil. S.P.D.

PReteriti morbi vim singulari Numinis prouidentia & propriæ artis cura iam feliciter superatam, nimium quantum gaudeo. Enimvero ex ægritudine vestra non parum dolui, verisimilem doloris sensum iure amicitiæ videretur mihi impressisse, quod vtrumque pari vehementia vexabat. Sed facilem eius affectionis solutionem sponte mea augurabar, cui nota antea Liceti & virtus, & ex ea apud ipsos Deos veneratio. Dictante Genio sciebam pro tua salute vota concepisse Saluti quotquot literato Orbi fauebant. Nec minus Musarum interfuit & Apollinis, quorum a Te vigor dependet, vt in Orbis sui duraturum decus dignissimum magnæ animæ domicilium diutius circumferres, quam nobis, qui solita libertate quid ad publicum fori nostri bonum conferas non ad ostentationem deprædicamus. Quippe paruum hactenus tibi visum mortalia scrutari & labentia seculorum vestigia iustam diligentiam persequi; paruum &, vt credo, ad tantæ gloriæ culmen minus fuit terrarum sedibus contineri, nobilissimi incolæ varia animi corporisque monstra ad examen & lustrum vocasse. En sublimiori genio terras prætervectus æternos cælorum gyros scrutaris & labentem per diuersa diuersorum eiusdem corporum cursum ea fidelitate explicasti, vt altioris Naturæ Interpres iure meritissimo de cælo lapsus post Catonem quartus existimeris. Aeternum hunc nobis augurarer, si per Deorum iniuriam liceret, & nisi valde fallor ad Diui Iulij exemplum, duraturum Orbi nostro sidus pari splendore ingrederis, cui iam obscurior terra fasces submittit. Stat terra, & mens nostra ad exemplum trahitur facili desidia. Tu mentem altiorem poli motu metiris, & famam ad Eoas occiduosque cum Phœbo meritis tuis deuoto transfers. Infinitus fertur superorum gyrus, quia circularis, & ad perfectum compositus. Tua virtus & fama mortalitatem vicit, nec prius quam homines desinet, aut clarorum meritorum veneratio. Hoc fato in circulum delapsa ingenij tui vbertas videtur & promptitudo ab Annulorum veterum ductu forsan excitata, quos doctissimo Commentario nuperrime a situ vindicasti & ærugine. Imagines sunt hæ æternitatis, in qua subsistis: & dum circulo caperis, Vniuersum reciproca vicissitudine amplitudinis Tuæ cepisti, vt non tam mirer quam exultem in hos Circularis sanguinis motus deuolutum, qui doctrinæ vastitate omnia complectitur. Duplicem sanguinis circuitū reciprocum in duplici venarum genere a te describi summa intellexi admiratione, forsan ad Vniuersi ductum, quod duplici reuolutione in contrarium ducunt Mathematici, subinde & Tertium longo seculorum decursu adjicientes, quem nec in nobis desiderares. Dubium tamen

viginti quatuor annorum, temperamento calido & sicco, æstate media laborantem febri Syncopali humorosa cum vomitu bilioso, petens absque morbi naturam, & curationem explicari. Quum autem Adolescens, in explicanda propositæ febris essentia, nulla facta mentione bilis, vniuersam causam morbi retulisset in phlegma crudum, & asseruisset, vomitum biliosum esse symptoma morbi periculum augens: expectato fine recitationis, Promotor ille Senior, qui casum proposuerat, admonuit Adolescentem, vt in examine publico, si morbus iste sibi proponeretur, assereret eius causam esse, non solam pituitam, sed maxime bilem, apertissime demonstratam ab ætate iuuenili patientis, a temperamento calido & sicco, nec non ab æstiuo tempore, potissimumque a vomitu bilioso. Fuit attamen ex Compromotoribus Iunior, Laureandi Magister, qui diceret, in propositione morbi sermonem habitum *De febre Syncopali humorosa*, non autem *de Minuta*; quamobrem in Collegio sumptum iri talem ægritudinem pro *pituitosa*, non autem pro *biliosa* febri; propterea Candidatum non male retulisse causam affectus propositi non in bilem, sed in phlegma crudum. Cui dicto quum Senior ipse nullam redargutionem adhibuerit, quæ tamen in promptu mihi videbatur: cuperem silentij nosse rationem; num forte probas Iunioris assertionem? assertionem inquam de causa morbi relata in phlegma crudum, & de vomitus biliosi periculo. Vale, & me ama. Dat. ex ædib. nostris vi. Idus Martij M DC XLVI.

Resp. Liceti de Febris appellatæ Syncopalis differentijs; & humorosæ, non minutæ ortu ex bile, secundum Arabum doctrinam, & Iuniorum, in almo Collegio Patauino receptam. Cap. XXIII.

Cl. Viro Ioanni N. Fortunius Licetus B. A.

VNiuersam Confessus illius literarij veram historiam diligentissime proposuisti, Cl. Vir: Senioris vero silentij, prætermissæque redargutionis, atque disputationis cum Iuniore Compromotore contradicente, tres omnino causas extitisse puto; quarum prima Candidatum adolescentem respicit, altera materiam tractatam, tertia Promotorem officium, munusque proprium. Circa primam, arbitratus fortasse fuit Senior ille Promotor, non esse tunc vtile Iuuenis animum discordibus opinionibus, & aduersantibus argumentis confundere; sed illi satius esse, vel falsam opinionem sequi, quæ Doctori suo vera videretur, quamque Iuuenis a proprio præceptore doctus facile magis approbaret, magisque tractare posset. Quod attinet ad secundam causam, Illud in mentem subijt, quod aliquando monet Aristoteles, (a) Nihil prohibere, Scientificum illa despicere, quæ manifesta sunt; quum frustra sit disputare de rebus euidentibus: manifestum autem, & omnibus euidens esse, quicunque Medicinam, Arabum potissime (quorum sectatorem maxime se profitetur Iunior ille Promotor Seniori contradicens) vel a limine salutauerint, Febrem syncopalem humorosam in Iuuene, tem- a 1. post. t. 76.

pe-

periei calidæ atque siccæ, diebus æstiuis, cum vomitu bilioso vigentem, a bile pendere, non autem a phlegmate crudo solo; quod omnes Arabes vltro fatentur, & Iuniores, & ratio suadet apertissima; namque febris appellata syncopalis tergemina est; duæ quidem simplices, humorales ambæ, tertia ex illis composita. Simplices duas proponunt Auicennas, Auerroes, atque Razes: compositæ meminisse videtur expresse solus Auicennas. Porro simplicium vna est, quæ fit a bile, quam primo tractant Auerroes, & Razes; Auicenna ipsam in secundum locum referente. Sane

b l.10. Razes. Razes ait ad Almansorem scribens, (*b*) *De Febre syncopali, quæ fit ex malitia humorum, & eorum acuitate. Cap. XIII. Quandoque febris alicui superuenit, quæ secundum maiorem partem in die tertia paroxismum facit: cum qua facies ægri cito fit tornatilis, & corpus macrescit: virtus quoque, quæ in pulsu attenditur, cadit post vnam, aut duas accessiones: Quod si accessio amplius aduenerit, perducetur æger ad syncopim post ipsam: & fortasse morietur ex illa syncopi. Hæc vero febris in corporibus semper generatur, quæ sunt in vltimo complexionis calidæ & siccæ.* Quid euidentius, quam istam febrem a Raze descriptam, a Seniore Promotore fuisse propositam Adolescenti Candidato declarandam, atque curandam? quid manifestius est, quam istam febrem a Raze non appellari *Minutam*? Quid clarius, quam huiusmodi febrem a Raze poni factam *ex humorum malitia, & eorum acuitate*? quid apertius est, quam febrem ex humorum malitia, & eorum acuitate factam, esse humoralem, & humorosam appellari? Quid notius est, quam acutiem humoris in phlegmate crudo non esse, sed in sola bile? quid apertius est, quam febrem, quæ semper generatur in corporibus positis in vltimo complexionis calidæ ac siccæ, non oriri ex phlegmate crudo, sed ex bile flaua? non ne frustra fuisset, non ne despicienda fuit disputatio cum contradicente de re tam clara? Quis vero Medicinæ Theoricæ Tyro non nouit, esse tria summa febrium genera, diariam, hecticam, & humoralem? quis ignorat omnem febrem syncopalem, etiam quæ fit a pura bile, prorsus in humoralium genere collocari, & humorosam ab Auicenna, sicuti mox apparebit, appellari? non ne bilis humor? a bile febris igitur omnis humoralis: aut *humorosa*, sicuti vertit Bellunensis, aut *humorifica*, sicuti nouissime Stephanus. De hac eadem febri, nullam *Minuti*

c l.7. c. 17. Auerroes. nominis mentionem faciens, egit Auerroes in suo Colliget inquiens, (*c*) *De Syncope proueniente causa stomachi. Cap. XVII. Syncope quidem ex stomacho procedens, si ex cholera, quæ in ore stomachi abundauerit, fuerit; in primis vomitum prouocare debemus, ponendo pennam in eis in ore: &, si cum hoc eijcere non poterit, naturam tunc mollificari debes. Et Galeno videtur, vt talibus in hoc casu oleum tepidum dare debeamus; Quoniam si vomitum non habuerit ab eo, saltem natura mollificabitur inde. Sed quia hæ medicinæ, quæ habent vomitum prouocare, de sui natura est & proprietate, stimulare virtutem plus eo, quod facit humor efficiens syncopen, & addit in eadem ægritudine: & propter hoc dico, quod longe melius est confortare eorum stomachum cum mastiche, & spica nardi, & succo cydoniorum, & foliorum vitis: quia taliter virtus eorum expulsiua confortatur, & humorem expellit. Et si vomitus a se prouenerit in hoc casu valde laudabilis existit.* Ex quibus apertissime constat, Auerroem ponere febrem syncopalem hanc ex cholera in ore stoma-

machi abundante; proindeque talem, quam humor efficit, humorosam dici debere; ac eo magis quo cholericus humor abundans ipsam efficit. Constat item, ab Auerroe febrem, aut syncopen istam a bile prodeuntem, non appellari *Minutam*. Constat vlterius ab Auerroe simul, & a Galeno, quem ipse citat, in febre syncopali ab humore bilioso genita, maxime probari vomitum a natura factum; qui, si non sponte succedat, arte promoueri debeat. Vnde satius fuisset, Iuniorem illum Promotorem corrigere secundum errorem sui discipuli, qui dixerat, febrem propositam esse periculosam tum ratione syncopis, tum rationę symptomatis alterius, nempe vomitus; quum vomitus in eo casu periculum arceat, non adueħat; vomitusque symproma malum non fuerit, sed bonum naturæ iudicium, crisisque salutaris: Quem alterum errorem equidem corrigere volebam; sed videns in controuersia positam primam illam correctionem de causa morbi; nolui nouam occasionem afferre contradicendi pariter in re notissima; nam & vomitum in isto casu laudat Auicennas. *(d)* Igitur & post Razen Auerroes febrem syncopalem ex bilis abundantia in ore stomachi *Minutam* non appellat; sed eam potius appellaret humorosam, vt pote factam ab humore cholerico redundante in ore stomachi. Sed ad Auicennam quod attinet, Ipse quidem quaterna capita proponit de febre syncopali: duo de illius essentia, totidem de cura: primum sub hoc titulo, *Febris syncopalis humorosa. Cap. LIII. Hæc secundum plurimum est propter phlegma crudum* &c. & in fine capitis ait: *Et quandoque accidit eis in quibusdam horis ex cholera dominante grossa: & fit cum ea in visceribus adustio, & euomunt choleram: & sunt ei periodi phlegmaticæ secundum plurimum.* Quem locum explicans Arculanus ait, *Hic Auicenna ponit syncopalem quandoque fieri a cholera grossa multa; cuius signum, quia fit adustio in visceribus, & euomunt choleram. Et sunt ei, scilicet syncopali cholericæ, periodi phlegmaticæ secundum plurimum propter multitudinem choleræ; sicut enim phlegmaticæ propter paucitatem phlegmatis aliquando paroxysmant paroxysmis tertianæ; sic etiam aliquando cholericæ propter eius multitudinem, paroxysmant paroxysmis quotidianæ.* Sauonarola pariter in eandem sententiam iuit, inquiens(*) de febre syncopali humorosa: *Alij volunt, quod & a cholera fieri possit: sed quicquid sit, tamen secundum plurimum a phlegmate est; & sic voluit Auic. vnde ait: hæc febris fit propter phlegma ex frequenti nauseatiua repletionali ex multitudine ciborum crudorum. Subdit tamen, fit etiã ista febris syncopalis humorosa quandoque & in quibusdam horis* (hoc est in diebus æstiuis) *ex cholera dominante grossa & vitellina multiplicata in visceribus, quæ ibi putrisit; & vomunt choleram, & sunt ei periodi phlegmaticæ secundum plurimũ* &c. Addit Auic. *Febris syncopalis minuta subtilis. Cap. LIV. Hæc febris est acuta* &c. mox eius cura proposita, scribit: *Cura febris cum syncope humorosa. Cap. LIX.* & altero capite, *Cura febris cum syncope minuta. Cap. LX.* Circa quos titulos illud animaduerto, differentiã *humorosæ*, atque *minutæ* non applicari febri ab Auic., quasi voluerit febrium syncopen aduehentium aliam esse febrem humoralem, aliam minutam, vt multi vulgo putant; quum omnes istæ febres humorosæ sint, ab humoribus ortum habentes: at applicari titulos, & differentias illas ipsi syncopi; quod febrium aliæ syncopen humorosam adiunctam habeant, aliæ syncopẽ minutam.

d l. 4. f. 1. tr. 2. c. 59. f.

Auicennas.

* l. de febr. phleg. rub. 11.

peracta fæcum & chyli exitui ad inteſtina. Denique vero, ligato brachio, cordi viciniores venæ non ſemper inanitæ detumeſcunt, vt ſæpius obſeruaui vel in meipſo; ſi quando vero tale quid contingit, nil mirum eſt, quia cordis ventriculus dexter de proximis venis ſanguinem haurit, quem per coronariam refundat in ſiniſtrum appellatum. Arteriæ vero remotiores a corde, intercepta vinculo via detumeſcere conſpiciuntur inanitæ; quod ſanguinem tribuunt nutritioni ſpiritus implantati ſolidarum partium, nec ſubinde nouum hauriunt, quo repleantur; nam qui recurrit a partibus ad ſeminis prolifici materiam in arterias, tantulus eſt, quo non poſſunt illæ repleri, tumereque vt antea. Verum hac de quæſtione conſulas velim, quæ latius apud Cl. Veſlingium noſtrum diſſerui. Nunc ad aliam tuam de numero ventriculorum cordis inter Ariſtotelem & Galenum potiſſime controuerſo deueniamus. Qua quidem in contemplatione primum afferenda ſunt, & diligenter expendenda loca ſingula, in quibus Ariſtoteles agit de propoſito, vt eius mente plene perſpecta, de illius genuina ſententia rectum iudicium ferre valeamus, eamque vel abijcere, ſi veritati conſentire non videatur, vel accipere, atque ſartam tectam tueri, ſi veritatem in ſe contineat.

De triplici ventriculo cordis, Ariſtotelis opinio explicata, & ab oppoſitionibus vindicata. Cap. XXVI.

PErdifficilem & arduam ſane quæſtionem aggredimur, de numero ventriculorum cordis in animalium quoque genere; quam paſſim tractant, ſed breuiter expediunt Medici, quippe qui cenſent in ea nihil difficultatis haberi, cuncta ſenſu metientes, vel ea quæ ſenſus aciem ſubterfugiunt, autopſia ſenſuque dijudicare, determinareque volentes, non ita fortaſſe ſano conſilio: Et profecto nihil eſt, in quo magis cum Galeno Medici putent de Ariſtotele triumphare, quam dum de corde ſermo fit, atque ſpeciatim de cordis ventriculis, quos Ariſtoteles aſſerit eſſe tres; at in minutiſſimis animalibus vix vnum conſpici; ſed in non ita puſillis geminos apparere, in maioribus aperte cerni tres amplitudine, ſituque diſtinctos: Galenus in magnis æque ac in paruis animalibus duos cor habere ſemper ventriculos fatetur, ac tantum non irridet Ariſtotelem. Ceterum ſi Philoſophi dicta diligentius conſiderentur, facile veritati conſona videbuntur, & a Galeno non recte culpata. Litem iſtam componere nititur (*a*) Auicennas, inquiens Ariſtotelem pro ventriculo tertio, qui medius inter dextrum & ſiniſtrum habeatur, accepiſſe cauitates a Galeno quoque notatas in ſepto dirimente ſinum dextrum a ſiniſtro; quod non accipimus tum quia cauitates illæ multæ ſint, non vna: tum quia cauitates illæ multo ſint anguſtiores quam ſiniſter ventriculus, quo medium Ariſtoteles vult eſſe ſatis (*b*) ampliorem: tum quia de ventriculo medio vult (*c*) Ariſtoteles aortam oriri, quæ nullo pacto de ſepto naſcitur. Præceptori (*d*) Cl. Coſtæo placuit, Ariſtotelicum ventriculum in corde medium eſſe partem ventriculi dextri ad læuum inclinantem. Sed illa pars nec eſt, vnde naſcitur aorta; nec medium ſitum habet inter dextrum

a l. 3. f. 2. tr. 1. c. 1.
b 1. hiſt. c. 17.
c 3. hiſt. c. 3
d annor. in Auic. loc. cit.

dextrum & sinistrum ventriculum; at sinistrum appellatum medium cingit, vt & dexter. Non defuere, quibus in septo quandoque spectatus fuerit sinus amplus æquans indicis digiti magnitudinem. Verum hoc raro spectatur; Aristoteles autem in omni corde tres ponit ventriculos. Age dicta Philosophi diligenter consideremus. Ait ergo primum, (e) *Cor sinum triplicem continet*. & mox. *Habet sinum triplicem; maximum dextro in latere, minimum in sinistro, medium magnitudine inter sinistrum, & dextrum. Omnes ad pulmonem foraminibus peruij redduntur: quæ res in vno tantum perspicua est. Inferius vero a nexu suo, maximo sinu vena coniungitur maiori, ad quam lactes etiam sunt. Sinu autem medio aorta annexum est*. & inferius accuratè magis, (f) *Habent intra se corda omnia sinum triplicem, sed magnitudine varia; minutissimorum enim animalium sinus arctiores sunt, ita vt vnus, qui amplior est, vix conspici possit: reliqui sensum effugiant. Mediocrium animalium secundus etiam conspicuus est: maximorum perspici omnes possunt. Et, quum priorem in partem cor suo mucrone spectet, vt dictum est, sinus, qui amplissimus est, dextrum supremumque recipit situm, minimus sinistrum, mediocris medium. Qui autem maximus inter eos est, hic longe reliquis ambobus amplior est. Omnes tamen ad pulmonem foramine spectant perpetuo, sed propter exiguitatem meatuum latent, præterquam in vno. Oritur ex eo amplissimo supremoque sinu vena maior, sedemque dextram tenet: mox per medium sinum formam recipit vena, vt pote quum ipse ventriculus cordis venæ particula sit, in qua sanguis restagnet. Aorta de sinu medio exit, non eodem modo, sed per fistulam multo arctiorem init societatem, & tendit a latere cordis; quum vena maior sua radice cor transfigat, quum se promit*. Ex quibus apparet, Aristoteli ventriculum cordis medium appellari eum, a quo nascitur aorta, & arteria venosa, quæ arteria est, venæ formam habens: adeoque sinistrum ventriculum Philosopho dici particulam illam, seu breuem appendicem, quæ vergens ad sinistram partem cordis, iungitur cum dextro sinu, & cum eo veluti falcatam Lunam efficit, intra cuius cornua medius ventriculus habeatur, qui dicitur a Galeno sinister. Quam sententiam fuisse Aristotelis genuinam, nemo ante me posuit, quantum ego viderim, præter vnum Galenum; cuius, postquam ista scripseram, huiusmodi verba legere contigit in libro de Venarum arteriarumque dissectione: (*) *Ac sane ob id cordis ipsius corpus circumfusas in ambitum duas habet arterias: alteram quidem maiorem, quæ maximam ipsius partem amplectitur: alteram ea maxime regione distributam, vbi tertium ventriculum existimauit Aristoteles. Atqui hic in latiore cordis parte iacet, particula existens dexterioris ventriculi, non etiam alius quispiam tertius ventriculus*. Adiungit alibi Philosophus agens de conspicuis ventriculis cordis, (g) *Ventriculum triplicem cor magnorum animalium habet, duplicem minorum, vnum ad postremum: nullumque est, quod sine vllo ventriculo constet: & quam ob causam, dictum est; locum enim, & conceptaculum quoddam sanguinis primi in corde haberi conuenit. Sanguinem autem primo effici in corde, sæpe iam diximus. Sed, quum duæ venæ sint principales, altera maior, altera minor, aortaque appellata; quæ sparsa ramorum serie ceteras minores venas producant, atque inter se differant, vt posthac exponemus, melius sane est initia quoque earum esse distincta: quod fieri potest, si sanguis diuersus, distinctusque sit. Quamobrem vbi fieri potest, sanguinis* com-

e 1. hist. c.17.
f 3. hist. c.3
* cap. 9.
g 3. de par. c.4.

conceptacula duo habentur; fieri autem id poteſt in magnis: ſunt enim corda eorum ampliora: ſed melius tres eſſe ventriculos, vt vnus commune principium ſit: medium autem, & impar principium eſt. itaque magnitudo amplior ſubinde deſideratur. Vtile ſit, vt quæ maxima ſint, triplicem ventriculum habeant: dexter plurimum ſanguinis, & calidiſſimum continet; quamobrem pars corporis dextra calidior: ſiniſter parum, idque frigidiſſimum: medius mediocrem, tum copia, tum calore, ſed puriorem: principium enim quammaxime quieſcere debet: tale autem erit, ſi ſanguis purus, & mediocris, tum copia, tum calore ſit. Quæ ſic interpretabere, vt velit Ariſtoteles in magnis animalibus cor habere tres ventriculos ſenſui conſpicuos: in minoribus duos tantum, dextrum ſcilicet, atque medium, ſiniſtro propter exilitatem inadſpectabili; ſed in minutiſſimis vnicum, dextrum videlicet, alijs duobus ob exiguitatem ſenſui penitus occultis. Nullumque reperiri cor animalis abſque ſinu protſus, quod eſſe debeat conceptaculum ſanguinis primi, tum quo ſanguineæ partes omnes primo conſtituuntur, tum quo conſtitutæ primo nutriuntur. Sed reuera licet inconſpicui, plures tamen vno debent in corde ventriculi ſimpliciter eſſe; quoniam a corde duæ principales venæ ſanguinem deducant in ſuos ramos plurificatæ ad vniuerſas corporis partes alendas; quarum vna caua nuncupata de ventriculo dextro ſanguinem craſſiorem ſumit, affertque nutriendis omnibus membris ſolidis; altera minor, aorta nuncupata, de medio ventriculo ſanguinem puriorem perferat ad enutriendam ſpirituoſam ſubſtantiam implantati calidi, & humidi radicalis partium ſingularum, diuerſi vero ſanguinis, quales ſunt aortæ, ac venæ cauæ, diſtincta conceptacula debent eſſe, proindeque diſtincti ventriculi cordis: qui ſolum in magnis animalibus conſpicui ſunt ob cordis amplitudinem. Sed tamen melius eſt aſſerere, præter duos maiores, dextrum ſcilicet, atque medium ventriculum, qui ſunt principia venarum principalium, cauæ nimirum, & aortæ, dari tertium, quem ſiniſtrum appellamus, etſi tertius iſte ſiniſter omnium minimus in magnis tantum animalibus conſpicuus habeatur, & a dextro diſcretus non ſit omnino dirimente ſepto, ſed fere ſolo ſitu ad læuam partem cordis inclinatus; quo nomine viſui dicitur vnum eſſe commune principium venæ cauæ, venæque arterioſæ cum dextro; quare vena magna dicitur habere vnum commune principium ex dextro maximo, ſiniſtroque minimo ſinu velut in vnam cauitatem coeuntibus, vnde ſanguinem haurit pro toto corpore vena caua; quum aorta principium impar habeat, medium ventriculum; qui vulgo Medicis dicitur ſiniſter. Dexter autem ventriculus omnium ampliſſimus pro capacitate ſua plurimum ſanguinis continet, & ideo calidiſſimum; etenim caliditas eſt corporea qualitas, quæ in maiori ſubiecto maior eſt; quo namque nomine pueri calidiores eſſe iuuenibus dicuntur, quia in maiori copia radicalis humidi maiorem vbertatem caloris obtinent; etſi iuuenes æſtuoſiori calore polleant; eadem plane ratione ventriculus dexter cordis omnium ampliſſimus in vbertate maiori ſanguinis plus obtinet caloris, quam alij ſinus, qui prout anguſtiores exiſtunt, ideo pauciori ſanguine repleti minorem calorem habere dicuntur. Quare ſiniſter ventriculus, qui Ariſtoteli eſt appendicula dextri ad læuam partem cordis extenſa, ſanguinem ad-

modum paucum in se continet, exiguumque propterea calorem; vnde comparatione ad alios ventriculos maiores frigidissimum sanguinem continere statuitur. Medius autem inter hos ventriculus, ex quo nascitur aorta, mediocrem sanguinis copiam habens in se, mediocriter calidus eadem ratione dicitur; continet autem sanguinem puriorem, vt puta vlteriori coctione magis elaboratum; & quum amplius non recipiat nouam concoctionem; ideo sanguis in medio ventriculo coctus quiescere constituitur apte ab alteratione noua in corde suscipienda, quum satis purus sit, & aptus alendæ substantiæ spirituosæ particularum omnium. Neque vero, quod maximus ventriculus in corde semicirculari figura Lunæ crescentis appendiculam sui ad læuam cordis partem inclinatam habeat nullo a summo ad imum septo solido distinctam, sed fere solo situ, ideo censendus est vnicus cum Galeno, & Medicis contra Philosophum; tum quia duo maria solo situ discreta, nullo medio septo distincta recte dicimus oceanum, & mediterraneum; ac in mediterraneo pelagus orientale, atque occidentale: tum quia si Medicis licet in cerebro tres, aut quatuor ventriculos agnoscere, quia sinus varij quapiam in parte nullo septo corporeo dirimuntur, sed solum situs & loci diuersitate; quid aliquid simile non liceat Aristoteli cognoscere in corde? id quidem facile patebit si cor per transuersum dissecueris, in quo conspicies ventriculum, a quo nascitur aorta, medium situm retinere inter cornua semilunaris amplissimi, cuius portiuncula sinistrum cordis latus occupare videtur, quum eiusdem sinus amplitudo maxima dextram cordis regionem teneat. Et re-
h l. 4. c. 4. uera Valuerdij (h) notatu, quamuis in cerebro ventriculus dexter a sinistro quapiam in parte dispescatur intermedio septo corporeo, tamen in eodem viscere medius ventriculus tertius ponitur, qui nullo septo corporeo, sed solo situ, locove distinguitur a dextro, & a sinistro, qui coeunt in vnico illo medio, nec ipsi eo loci discreti vllo septo corporeo; siquidem tertius iste mediusque cerebri ventriculus est communis dextri sinistrique cauitas coniungens continuansque dextrum cum sinistro procul ab omni discrimine septi; nam ait citatis verbis, *Humilior enim priorum ventriculorum pars, quæ tota septi longitudine continua est, in medio, vbi septum hoc deficit, cauitatem constituit, ambobus ventriculis communem: cauitatem hanc tertium ventriculum dicimus.* At vero quid Valuerdium memoro? Galenus ipsemet duos priores ventriculos cerebri tandem in vnum alium terminari scribit, solo situ, locique positione diremptum ab eis, non vllo penitus interposito septo: scribit enim,
i 8. de vs. par. c. 11. *(i) In vnum prius locum vtrosque ventriculos terminauit: quem sane quartum totius cerebri ventriculum nonnulli Anatomici numerant. Sunt & qui hoc ipsum perforationem vocant duorum ventriculorum, nec concedunt alium quendam ventriculum oportere existimare. Ego autem siue communem amborum, siue tertium quendam præter illos alium ventriculum velit quis hunc existimare, ex his arbitror propositam huius sermonis enarrationem nullum neque commodum, neque detrimentum esse accepturam. Causam vero cur anteriores ventriculi in vnum coeant, velim intelligere: fuerit autem hæc quædam, meatus ventriculos ipsos cum parencephalide*
k 6. de vs. par. c. 9. *coniungentis generatio; nam ex hac cauitate profectus is meatus, spiritumque, qui in eo continetur, excipiens, parencephalidi transmittit.* Perperam igitur (k) antea

Ga-

Galenus accusauit Arist. qui maioribus animalibus *(l)* tres ventriculos dederit, minoribus tantummodo duos; etenim qui dexter vnus est Galeno, geminus est Arist. nempe sinister dextro coniunctus ad læuã cordis partem pertingens, & inclinans; quæ quidem inclinatio perspicua satis est in maioribus animalibus, ob cordis amplitudinem; ast in minoribus ob visceris exilitatem nulla fere visui percipitur, ac pro nulla censetur. Et reuera cauitas amplissima dextram cordis regionem tendens, viscusque veluti cingens, figura crescentis Lunæ semicirculum æmulatur; cuius tamen exigua portio cuspidem terminans alterius cornu, cordis ad partem sinistram terminatur; quam a situ propterea nuncupat Aristoteles tertium omnium ventriculorum minimum, atque sinistrum; vt a situ pariter medium vocat, vnde nascitur aorta, ventriculum, quem Galenus dicit esse sinistrum; quia voluit in corde ventriculos distingui septo; quod tamen non duxit esse necessarium discretioni ventriculorum in cerebro; sed vt Aristoteli de more contradiceret, sibimet ipsi contradicere non est veritus, nunc aperte ventriculis cordis negans, quod alibi ventriculis cerebri concessit in eodem numeri discretionisque proposito. Ceterum si diligenter inspexeris dextri vocati ventriculi basim, aperte comperies ab imo cordis paululum extolli breue quoddam septum vsque ad quandam altitudinem, quo dispescitur amplissima cauitas illa in dextrum & sinistrum ventriculum: etsi septum id non extollatur ad summum cordis apicem ab ima basi surgens; nam ad breuem altitudinem extollitur. Sed iam videamus argumenta, quibus Tu V. Cl. cum Galeno Aristotelis placitum vrges de triplici cordis ventriculo. Concedimus quidem Tibi, constantem esse doctrinam Aristotelis de triplici sinu cordis in omni animantium genere, non solum in loco abste citato, *(m)* sed etiam luculentius alibi, *(n)* vt visum est: sed negamus primo, dixisse Magistrum, ex singulis ventriculis sua vasa profluere; nam ex medio deducit *(o)* aortam, ex dextro vero atq; sinistro, tanquam ex communi principio (quippe nullo septo integre penitus dirimuntur) venam maiorem, quæ caua dicitur. Dum vero scribit, *(p)* omnes ventriculos ad pulmonem spectare foramine perpetuo, significat arteriam venosam, quæ de medio sinu fertur in pulmones; & venam arteriosam, quæ de sinistro pariter atque dextro, tanquam de communi principio, fertur itidem in pulmonum substantiam: ait autem omnes hosce meatus ob exiguitatem latere, quia ramuli vasorum huiusmodi tenuissimi delitescunt in substantia pulmonis; at solum sensui conspicuus est eorum caudex vnus, a quo multiplices illi deriuantur. Nisi etiam dicamus ea verba potius esse sumenda de sinibus cordis, dum inquit, *(q) Et quam priorem in partem cor suo mucrone spectet, vt dictum est, sinus, qui amplissimus est, dextrum supremumque recipit situm, minimus sinistrum, mediocris medium. Qui autem maximus inter eos est, hic longe reliquis ambobus amplior est. omnes tamen ad pulmonem foramine spectant perpetuo* (nimirum medius arteria venosa, quam ad pulmones mittit continuato ductu; & sinister dextro coniunctus, ac solo fere situ discretus, arteriosa vena, quam itidem ad pulmonem emittit) *sed propter exiguitatem meatuum* in exiguis animalibus hi sinus latent, *praterquam in vno*; latent enim sinister, ac medius; at vnus dexter ob amplitudinem sensui semper apparet. Similiter intelligen-

l 3. de part. c.4.
m 1. hist. c.17.
n 3. hist. c.3
o ibid. & 3. de par. c.4.
p 3. hist. c.3
q 3. hist. c.3

gen-

r 1. hist. genda sunt, quæ prius dixerat, (r) *omnes* cordis sinus *ad pulmonem foraminibus*
c. 17. *peruij redduntur* (omnes inquit, non singulos) *quæ res in vno tantum perspicua est*; nimirum semper in sinu dextro, qui ob amplitudinem non latet vnquam in vllo animali. *Inferius vero a nexu suo, maximo sinu vena coniungitur maiori, ad quam lactes etiam sunt*; quia vena caua dextro, non sinistro ventriculo proprie iungitur. *Sinu autem medio aorta annexum est*. Neque concedimus Aristotelem nullibi meminisse vlus tertij seu sinus, seu vasis; nam satis innuit vsum tertij sinus, dum eum continere sanguinem frigidissimum ait, quo temperetur calidissimus in dextro sibi continuo contentus: vsum vero vasis aperit asserens a corde per venas sanguinem ad alias partes mitti, adeoque per tertium vas, quod est arteria venosa, & arteriosa vena, sanguinem ad alendum pulmonem deferens. Negamus deinde Philosophum immemorem sui, locis alijs vbique duorum vasorum ex sinibus vulgatis exortorum meminisse, tertij nusquam, neque de tertij vasis vsu verbulum notasse; nam vbique meminit aortæ, venæque cauę, dum agit de vasis a corde per vniuersum corpus ingredientibus, tertij vero meminit hic solum, dum de vase a corde in pulmones diducto sermonem agit; quod geminum est, arteria venosa, & arteriosa vena, de quibus sub vnius nomine peragit, quod ad vnum pulmonem terminatur: de vena caua, & arteria aorta, sub numero multitudinis agit semper, quod ad plures, omnesve corporis partes terminantur, nedum quod a duplici fonte cordis enascuntur. Concedentes etiam, Aristotelem obseruationem suam terni sinus in hominis corde communem esse velle; negamus neminem vnquam in humano corde tertium vidisse sinum; etenim, qui tertium & quartum in humano cerebro sinum viderunt, a dextro sinistroque sola positione situs, non vllo corporeo septo discretum, Anatomici passim omnes cum Galeno, licet acie lyncea non sint, ijdem cum Aristotele videre potuerunt in humano corde tertium sinum, qui dextri maximi parua est appendix ad læuam cordis partem vergens, vna situs positione, nullo integro, sed exiguo surgente potius quam intermedio septo corporeo disterminata a sinu dextro. Nec tertium sinum voluit Aristoteles, quem præter ordinarium Naturæ cursum aliquando conspexerunt in septo diligentes Anatomici, sed quem semper Natura posuit in apice semicirculi prope basim dextri maximi ad læuam cordis partem vergente. Neque vero suam sententiam de tertio ventriculo restrinxit Aristoteles absolute ad animalia solum maiora, vt ponitur; sed omnibus animalibus tres cordis sinus assignauit, siue magna, siue
ſ 1. hist. parua sint, vt clare constat ex allatis antea (ſ) locis; at solum tres ob magnitu-
c. 17. dinem sensui conspicuos esse constituit in magnis animalibus, in paruis
3. hist. c. 3. duos tantum videri, tertio propter exilitatem sensus aciem subterfugiente;
3. de part. in minimis ob eandem causam vnicum dextrum apparere, duobus alijs ocu-
c. 4. lo penitus occultis. Neque quod ob exiguitatem latet, ideo non esse nemo recte dixerit; nam & multi cæci meatus in humano corpore sunt, quos vel
t 6. de vs. ipse Galenus (t) inuisibiles esse fatetur. Cuius propterea rationes contra
part. c. 10. tertium sinum cordis ab Aristotele propositum minus momenti habent,
u 6. de vs. quam prima fronte continere videantur; etenim ad primam (u) conceden-
part. c. 9. tes, quibus animalium pulmones insunt, ijs dextrum inesse cordis ventricu-

lum:

lum: negamus ideo non omnibus animalibus eundem esse numerum ventriculorum cordis: etenim dexter ventriculus non est ob pulmones, at ob venæ cauæ deductionem ad omnes corporis partes alendas, vt sinister est, siue medius Aristotelis ob arteriæ aortæ productionem ad singula membra spirituoso sanguine reficienda: ventriculi siquidem cordis Hippocrati (x) sunt fontes humanæ naturæ, adeoque Aristoteli conceptacula (y) prima sanguinis per vniuersum corporis habitum deriuandi per venas & arterias, veluti per flumina, quibus totum corpus irrigatur; fontes autem sunt gratia fluminum, non in alium finem instituti: quare sinus dexter cordis est gratia venæ magnæ sanguinem ex eo deducentis in vniuersum corpus, non gratia pulmonum. Sed pulmonum gratia est arteriosa vena simul & arteria venosa, quibus alitur pulmo, & cor in animalibus respirationem habentibus refrigeratur. Quare pulmone carentia carent arteriosa vena, & arteria venosa, non autem dextro sinu cordis; quum vena caua non careant, cuius deductio est ab eo ventriculo dextro. Quin & muti pisces voce, pulmoneque carentes, in corde plures habent ventriculos; vnde dexter non est gratia vocis, & pulmonum. Addimus, vt in quibusdam animalibus, perfectioribus nempe, sexus distinctus est maris & feminæ, sed in alijs imperfectioribus sexus indistinctus est, vterque tamen inest, vt & in plantis; ita cunctorum animalium cordi tres habent sinus, sed alia distinctos, alia visui non distinctos, quorum dexter est sinistro coniunctus, vnde prodit vena caua, medius vnde arteria aorta; quæ vasa sunt in omnibus animalibus habentibus cor, & sanguinem. Ad secundam concedentes, eandem cordis fabricationem habere bouem, & equum, qui maximi sunt, & minimum passerculum: negamus Aristotelem proprie simpliciterque definiuisse numerum ventriculorum cordis ad magnitudinem corporis, & paruitatem, multitudinem ipsorum referendo. siquidem apertissime constituit, (z) omnium animalium corda, tam maiorum, quam minorum, tres habere sinus; at in maioribus hosce ventriculos omnes aspici visu; sed in minoribus minimum omnium, qui sinister est, oculis obliterari; solum duos inspici posse maiores; in minimis autem animalibus visui non apparere nisi dextrum vnicum omnium amplissimum, verba Magistri clara sunt, hic repetenda, *Habent intra se corda omnia sinum triplicem, sed magnitudine varia: minutissimorum enim animalium sinus arctiores sunt, ita vt vnus, qui amplior est, vix conspici possit; reliqui sensum effugiant: mediocrium animalium secundus etiam conspicuus est: maximorum perspici omnes possunt.* Quando vero scribit alibi, (a) *Ventriculum triplicem cor magnorum animalium habet, duplicem minorum, vnum ad postremum*: non de ventriculis absolute tractat, vt Galenus opinatur, sed de sinibus visui conspicuis, qui tres in corde magnorum animalium habentur, duo spectantur in minoribus, vnus tantum in exilimis. Ita sane visus in corde bouis, & equi conspicit appendiculam dextri ventriculi ad læuum cordis latus attinentem; exigua septi parte distinctam: quam obseruare non potest in corde passerculi; in quo tamen sinum medium conspicit, e quo nascitur aorta; sed in minutissimi animalis corde non potest visus agnoscere nisi sinum dextrum ceteris ampliorem, duobus alijs ob exiguitatem non apparentibus, in corde tamen existentibus,

x de cord.
y 3. de part. an. c. 5.
z 3. hist. c. 3
a 3. de part. c. 4.

bus, e quo nascitur aorta. Ad tertiam concedentes, Naturam non facere diuersas, aut immutare instrumentorum formas pro corporis magnitudine, aut paruitate: sed in ipsa constructione propositam habere sibi ceu scopum, actionis varietatem: obseruamus, quod negare non potest Galenus, Naturam pro corporis magnitudine, aut paruitate, facere diuersas, & immutare instrumentorum moles, ac magnitudines: adeoque subijcimus, quod etiam

b 6. de vs. par. c. 10. Galenus (b) non diffitetur, meatus, atq; sinus magnos esse sensui conspicuos, mediocres itidem non omnino latere sensum; sed exilimos esse cæcos, & inconspicuos; vnde recte scribit Aristoteles, in maioribus animalibus tres esse conspicuos sinus cordis, in minoribus duos, in minimis vnicum, qui ceteris amplior esse solet. Ad quartam concedentes, vtilitatem vocis in piscibus plurimis, quibus frigidius est temperamentum, esse nullam, vt qui degant in aqua semper, nec vsum respirationis; quæ duo sunt in auibus, & animalibus gressilibus: negamus piscibus hisce nullam esse dextri ventriculi cordis vtilitatem: Nam & Rondeletius diligentissimus obseruator naturæ piscium, tres in eorum corde sinus oculata fide testatur, adeoque dextrum; quos quidem sinus ad varietatem substantiæ solidæ referre, nimium magna petitio mihi videtur. Et quum pisces cor habentes, alantur sanguine more ceterorum animalium sanguineorum; vt in alijs cor per venam cauam e suo dextro sinu subministrat solidiori substantiæ partium vltimum alimentum, & per aortam arteriam ex alio ventriculo suggerit implantato spiritui membrorum itidem vltimum alimentum tenuius: ita sane piscibus inesse debet dexter ventriculus, e quo vena caua crassiorem sanguinem deferat ad alendas partes solidiores. Galeno vero venam cauam ex hepate, non ex corde nasci, negat omnis Peripateticus. Qua de re nos latius in propria quæstione tractauimus, quam in hoc opere videre poteris. Hæc sunt, Vir Cl. quæ tibi rescriberem in præsentia respondens ad tua Quæsita. Vale, & me ama. Dabam Patauij XIII. Iulij MDCXLIII.

De Sapientia, num sit habitus humanæ mentis, an Diuinæ solius: & vtrum hominis natura sit serua, an libera. Cap. XXVII.

Cl. Viro ex L. Com. Fortunio Liceto Pompeius Caimus S. P. D.

VEnetijs ferias æstiuas agens in otio literario, dum Politiarum comparationem adorno, mi Licete, de libera & seruili mortalium conditione tractans, in perdifficilem quandam Aristotelis nostri contradictionem mihi videor incidisse; cuius vt vt enodationem satis aptam, mente gero; tamen an ea sit, quæ tibi similiter occurrat in proposito, cognoscere nunc aueo: ne graueris tua sensa mihi libere communicare. Porro difficultas hæc est,

a 1. meta. c. 2. quod Aristoteles in Diuinis asserit aperte, (a) Sapientiam non esse possessam ab hominibus, quod hominis natura serua sit in plerisque; sed ad solum

Deum

Deum attinere, verbis ipsissimis, *Sapientia sola scientiarum libera est; siquidem hæc sola suijpsius gratia est. Quare merito non humana eius possessio putabitur: natura etenim hominum in plerisque serua est. Quapropter secundum Simonidem Deus vtique solus hanc habet dignitatem*. Contra tamen idem Aristoteles non solum in Ethicis inter habitus humanæ mentis enumerat sapientiam inquiens, (*b*) *Sunt autem ea, quibus anima affirmando aut negando verum dicit, numero quinque; hæc vero sunt ars, scientia, prudentia, Sapientia, & intellectus*: & infra, (*c*) *Sapientiam autem in artibus attribuere illis consueuimus, qui absolutissimi in ipsis sunt*. & mox. *Quapropter exactissimam scientiarum esse sapientiam manifestum est. Sapientem igitur non solum ea, quæ ex principijs sunt cognoscere, sed etiam circa principia ipsa verum dicere oportet. Quare, Sapientia erit intellectus & scientia: ac quasi habens caput scientia rerum præstantissimam*. Verum etiam in Politicis homines animo menteque pollentes natura liberos esse pronunciat, non seruos; dum ait, (*d*) *Animal vero constat primum ex anima & corpore: quo alterum imperat secundum naturam, alterum paret*. & mox: *nam animus quidem in corpus, dominicum habet imperium: mens vero in appetitum, ciuile & regium: in quibus clarum est secundum naturam & vtilitatem imperari ab animo corpori, & ab ea parte quæ habet rationem, ei parti quæ subiacet perturbationi*. ac demum, *Quod igitur sint secundum naturam, alij liberi, alij serui, patet: quibus & seruire prodest ac iustum est*. An aliam Sapientiam, seruamque naturam tractat Aristoteles in Metaphysicis, aliam in Ethicis, & Politicis? mihi quidem non exigua de hocce suspicio est. Tuam sententiam libenter audiam. Vale, & me ama. Dabam Venetijs Cal. Augusti M D C XXVI.

b 6. ethic. c. 3.

c cap. 7.

d 1. polit. c. 3.

Resp. Lic. Aristotelem sibi non aduersari, Sapientiam, & naturam seruilem hominibus modo neganti, modo concedenti. Cap. XXVIII.

Cl. Viro Pompeio Caimo Eq. & Com. Fortunius Licetus B. A.

Quæ tibi, summæ perspicaciæ Viro, non ita perspicua videntur in dictis Aristotelis, optime Caime, quomodo mihi perspecta fuerint? An ne proposito nodo contradictionis me tentas? vtcunque sit, iussa tua capessam, ac de proposita difficultate libere, vti Philosophum decet, nonnulla proferam, tuo iudicio subijcienda, quorum censuram expecto. Profecto quod nunc Philosophiam dicimus, olim Sophia, hoc est Sapientia. & qui eam callebat, Sophus, idest Sapiens appellabatur: primus omnium Pythagoras Sophi, Sapientisque nomine in Philosophum, idest amatorem studiosumque Sapientiæ commutato, Sophiam, siue Sapientiam humanam appellauit Philosophiam, nimirum amorem siue studium sapientiæ: cuius Viri placitum quicunque post ipsum in disciplinis excelluere, omnes ad vsq; tempora nostra ratum confirmatumque voluere, Philosophiam dicentes esse sapientiam humanam, quasi studium, & amorem sapientiæ. Causam quidem

dem huiusce nominis fere omnes referunt in vnam modestiam Pythagoræ, qui se non sapientem, sed sapientiæ studiosum nuncupari voluerit. Ego vero potius arbitror illum non magis modestia, quam ratione ductum humanam sapientiam nomine Philosophiæ nuncupare voluisse: nimirum animaduertens, propriam esse generis humani conditionem, errare, decipi, atque desipere; quod notabat Aristoteles inquiens, (a) *Omnes enim hi intelligere corporeum opinantur, sicut sentire: & sentire, & sapere simile simili; sicut secundum principia rationibus determinauimus. & tamen oportuit simul ipsos de deceptione dicere. magis proprium enim est animalibus, & plurimum temporis in hoc persistit anima. Vnde necesse est aut, vt quidam dicunt, omnia quæ videntur, esse vera: aut dissimilis tactum, deceptionem esse; hoc enim contrarium ei, quod simile simili cognoscere. Videtur autem & scientia contrariorum eadem esse.* Ex aduerso vero Deum solum cuncta cognoscere, decipique non posse, quum optime nosset Pythagoras, quod Aristotelem non latuit alicubi scribentem, (b) *Omnia enim tribuimus Dijs videre*: & alibi, (c) *Nemo certe peierare vellet, tum Diuini supplicij metu, tum decoris apud homines: eritque subdendum, latere homines posse, Deos autem non posse*: Recte Pythagoras inquam sapientis nomine, quod vni Deo appositissimum cognosceret, vt & Simonides obseruatu Magistri, (d) hominem vllum appellare nefas esse duxit. Quum autem hominum aliquos obseruaret, seque inter eos esse profiteretur, qui contemplationibus, præclarisque actionibus Deo similes euadere studerent, & concupiscerent; propterea quemadmodum Diuinæ Mentis habitum Sophiam, hoc est Sapientiam, & inde Deum vere Sophum, idest Sapientem appellauit: ita consimilem vtcumque humani animi habitum Philosophiam, nempe studium & amorem sapientiæ, ac inde viros eo pollentes habitu Philosophos, nimirum amatores atque studiosos sapientiæ cognominare voluit, existimans Philosophiam humanam esse studium & amorem sapientiæ diuinæ animis humanis labore studiorum insculptum. Hanc plane sententiam protulit Aristoteles in (e) Diuinis abste propositis asserens, Sapientiam solam omnium scientiarum liberam esse; proindeque non inesse mortalibus, quorum natura in plerisque serua est; sed soli Deo, qui causa omnibus est, nullique subiectus. Sola inquit sapientia omnium scientiarum libera est, quia sola est gratia sui; & hoc non nisi quia sola nullis angustijs coarctata, per omnium dignoscibilium notionem, seu per omnis veri cognitionem libere vagatur; nec aliam extra se scientiam habet, cui possit, ac debeat inseruire; quum aliæ omnes ipsi deseruiant: Quod & paulo antea dixerat, *Primo igitur opinamur sapientem maxime omnia, vt possibile est scire, non habentem singulariter eorum scientiam*. & alibi, (f) *Sed horum principia habent commune. Si vero manifestum est hoc, manifestum & quod non est vniuscuiusque propria principia demonstrare. erunt enim illa omnium principia: & scientia illorum domina omnium: & namque magis scit, qui ex superioribus causis scit: ex prioribus enim scivit, quum ex non causatis sciat causis: quare si magis sciuit, & maxime: & si scientia illa esset, & magis & maxime*. Profecto quum omnia infra Deum ab ipso Deo tanquam a prima omnium causa dependeant; solus Deus, qui semetipsum intelligit, in semetipso tanquam in prima causa cuncta comprehendit exactissi-

a 2. de an. t. 151.

b Poet. c. 12

c Rhet. ad Alex. c. 17.

d 1. meta. c. 2.

e 1. meta. c. 2.

f 1. post. t. 23. 82.

ctissime; cuius propterea solius scientia est vere sapientia scientiarum omnium Domina. Soli vero sapientiæ id contingit inter alias omnes scientias, quia singulæ ceterarum seruam naturam habent, comparatæ ad Sapientiam; etenim velut in custodia vinctæ seruantur mancipatæ determinato generi scibilium; nec earum vlla scibilium omnium naturam meditari potest; namque Physica res solum tractat in materia sensibili concretas: Mathematica relegata est ad ea, quæ constant solum materia intelligibili; cuiusmodi quidem est, non Quantitas, vt vulgus Philosophorum opinatur;
etenim ab Aristotele (*g*) Quantitas inter sensibilia recensetur, & vere sensi- g 2. de an.
bilis est: sed natura generica, quæcunque sit illa obiecti Mathematici: Me- t.64.
taphysica vero ita considerat res ab vtraque materia seiunctas, vt falcem ponere nequeat in messem Physicam, nec in Mathematicam; immo nec in Mo-
ralem, vt edocet (*h*) Aristoteles: Sola Sapientia dignoscibilium omnium h 6.meta.
notitiam includit, eodem Magistro; (*i*) vt mox distinctius explicabitur. At- t.1.
que ita sola Sapientia omnium scientiarum libera est, nullis omnino con- i 1.meta.
clusa custodijs, vt puta quæ ius habet in omnem veritatem, vt nihil penitus t.2.
ipsam latere valeat. E contra vero natura humana decreto Philosophi serua est in plerisque; sapienter in plerisque, quia non in vno tantum, sed præcipue in duobus, nempe quia materiæ alligata est: & quia finita, certisque limitibus conclusa: Hinc Aristoteles apte duas conclusiones infert; altera est, Sapientiam non inesse homini: altera est, Sapientiam soli Deo inesse. Certe natura hominis, hoc est essentia, siue anima hominis in plerisque serua est; quia duplicem seruilem conditionem sortitur; vna est, quia limitata, & finita est, quæ non potest in omne ius verum, & in omne cognoscibile libere vagari, cunctaque perfecte dignoscere; sunt enim duorum generum intelligibilia, seu vera: est namque summum verum, ac summum intelligibile, Deus immensus ac infinitus: est & verum ac intelligibile finitum ens omne infra Deum. Mens hominis finitam obtinens essentiam perfecte comprehendere nequit infinitum intelligibile, immensumque verum; quod adnotabat
(*k*) Aristoteles exemplo vespertilionum, qui lumen Solis fulgentissimum k 2.meta.
ferre nequeunt, ita nec homo potest assequi naturam Diuinam intelligibilis- t.1.
simam; *quemadmodum enim, a 1, vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus animæ nostræ ad ea, quæ manifestissima omnium sunt.* Quare non potest homo sapientiam habere, quæ omnis intelligibilis, & omnis veri
scientia est exactissima, decretis (*l*) Aristotelis, vt visum est; qui decernit l 1.meta.
etiam (*m*) alibi sapientiam esse scientiarum exactissimam. Altera conditio c.2.
seruilis humanæ mentis est, quod in homine mens a materia non est libera, m 6.ethic.
sed illi adiuncta & alligata; materia vero tum per seipsam (*n*) ignota est: c.7.
tum alijs rebus, quibus inest causa est occultationis & ignorantiæ; cuius n 7.meta.
dogmatis exa est explicatio; quia duplici tantum naturæ materia inest, vel t.35.
cognoscibili tantum, vel etiam cognoscenti. Sane materia inexistens obiecto cognoscibili causa illi est occultationis, non ignorantiæ; sed naturæ cognoscenti causa est ignorantiæ, non occultationis; etenim occultatio est obiecti affectio, ignorantia vero est passio naturæ cognoscentis: vtriusque horum ratio est eadem, nimirum quia cognitio vere non fit, nisi vniatur

o 3. de an. t. 2. 3. obiectum cognoscibile cum natura cognoscente; quoniam (o) Aristoteli omnis cognitio est passio facultatis cognoscentis ab obiecto cognoscibili; passio vero physice non fit, nisi per contactum; atque ideo non sine coniunctione. Quin & (p) mens Aristoteli fit id quod intelligit: non quidem, vt vulgo dicitur, per repraesentationem; etenim mens per susceptam speciem representat sibi, tanquam speculum animatum, vt ait M. Albertus, naturam obiecti, cuius imago suscepta est similitudo: seu potius mens in se suscipit & imaginem quidditatis, & habitum notitiæ post actum intelligendi, veluti sui perfectionem ac formam; vnde materiam æmulatur; (q) quod ait Aristoteles: at vero materia quia suscipiendo formam mutatur secundum substantiam; perficitur enim essentialiter; ideo dicitur fieri (r) hoc, cuius formam in se recipit: ita mens in se suscipiendo speciem intelligibilem, & maxime notitiam obiecti, dicitur fieri id quod intelligit: non quidem reipsa & physice, quia non est (s) lapis in anima: sed metaphorice, ac intentionaliter, vt aiunt Scholæ; quod quidem non est sine vnione obiecti cum mente. Fit autem mens id quod intelligit, ad differentiam sensus, qui (t) fieri dicitur, non id quod sentit, sed tale quale actu est sensibile; quia mens percipit naturam internam intelligibilis obiecti, sensus vero corticem & accidentia, non substantiam obiecti sensibilis. At quia hæc vnio facultatis cum obiecto fieri potest vel immediate, vel mediante aliquo; immediata coniunctio cognoscentis cum cognoscibili veram cognitionem efficit, in qua nullus error, nulla deceptio, nulla falsitas esse potest; tum quia veritas est adæquatio mentis cum re; tum quia propterea in separatis a materia, & potissimum in Deo (qui semetipsum intelligens id habet vt nihil omnino mediet inter intelligentem & intellectum) nullus error, nulla deceptio, vel falsitas esse potest. Ea vero coniunctio, quæ mediata est, potest quidem esse vera; sed tamen capax est etiam falsi, & erroris: neque adeo exactam cognitionem efficit, vt immediata coniunctio cognoscibilis cum cognoscente. Vbi sane obiectum cognoscibile fit materiale, non potest illud immediate coniungi cum mente nostra, sed in eius intellectione mens coniungitur cum specie immateriali tale obiectum representante, siue intelligibilis absolute sit, siue etiam intellecta; atque adeo mens vnitur ipsimet obiecto, non immediate, sed mediante specie; nam intelligens homo lapidem, substantiam lapidis corpoream & materialem menti non habet adiunctam, sed lapidis puram imaginem, vt ait (u) Aristoteles, cui *non est lapis in anima, sed species* lapidem representans. Quare materia, quæ in obiectis inest, quum impediat ne ipsamet obiecta immediate coniungantur cum mente, sed cogat horum duum coniunctionem fieri per imaginem atque speciem, causa est ne mens intime, ac exacte comprehendat & assequatur semper naturam obiecti; vnde remanet obiectum aliquatenus menti occultum. Eadem vero materia, quæ inest in natura cognoscente, illi causa est ignorantiæ, & hoc pariter impediendo ne immediate vniatur cum obiecto, siue materiali, siue immateriali triplicem ob causam; prima est, quia materia quum appetitu naturali, eoque insatiabili, semper a forma sibi coniuncta perfectionem cupiat, & inde suscipiat; semper eam ad se trahit, cui subest; eamque pro viribus impedit,

Marginal notes: p 3. de an. t. 8. 18. — q 3. de an. t. 5. 18. — r 1. phys. t. 64. — s 3. de an. t. 38. — t 2. de an. t. 62. — u 3. de an. t. 38.

ne

ne tota, seu exactissime vniatur cum alia re, cuiusmodi est obiectum cogno-
scibile in proposito: Quare belle materiam mulieri comparabat (y) Aristo- y 1. phys.
teles, quæ virum ab aliarum complexu auerteret: etiamsi aliquando contin- t. 81.
gat mentem penitus obiecto coniungi exactissime, ac a materia prorsus li-
berari, vt in ecstasi absolutissima fit; quod raro contingit; & in ea nonnun-
quam homines intereunt. Altera est, quia materia nonnisi mentibus illis
inest, quarum operatio est accidens, & omnino distincta res ab essentia in-
telligente; quæ materies ideo mediat inter cognoscens & cognoscibile; pro-
indeque prohibet ne immediate vniantur adinuicem; quod efficit ne cogni-
tio sit exactissima, qualem decet esse sapientiam (z) Aristoteli. Tertia de- z 1. meta.
mum est, quia mens in materia sensibus adiuncta est, ac speciatim phanta- c. 2.
siæ; nam intellectus non inest in corpore, cui sensus & aliæ differentiæ ani- 6. eth. c. 7.
mæ non insint, tanquam præuiæ dispositiones ad mentem, Aristotele (a) do- a 2. de an.
ctore: ceterum in sensibus, & in phantasia multæ perturbationes fiunt simu- t. 32.
lacrorum, impedientes ne mens cum obiecto immediate, ac exacte vniatur,
& ideo ne ipsum exquisite dignoscat. His ergo de causis materia facultati
cognoscenti copulata, illi causa est ignorantiæ. Ita ergo ex eo, quod homi-
nis natura in plerisque serua est, nempe tum finita, tum materiæ addicta: quæ
duæ causæ sunt occultationis, & ignorantiæ, primum recte colligit Aristote-
les, Sapientiam, quæ est cognitio exactissima omnis veri, non inesse homini.
Altera conclusio, quod solus Deus omnium causa sit sapiens, dicẽte Magistro,
(b) Nam & illa, quam maxime Deus habeat, diuina scientiarum est, & si qua est, quæ b 1. meta.
diuinorum sit, hæc autem sola vtrumq; consecuta est. Deus etenim tum causa omnibus c. 2.
esse videtur, tum quoddam principium: & talem aut solus, aut præcipue Deus habet.
Quod autem solus Deus ideo sapiens existat; ex dictis antea facile deduci-
tur, quia sola diuina natura libera est, tum quia penitus immaterialis, tum
quia nullis angustijs inclusa est, quin omne verum possit exactissime com-
prehendere: Quum enim sola sit causa omnium, semetipsam intelligens, in
seipsa veluti in causa singulorum cuncta dignoscit. Sed quum ita sit causa
cunctorum, vt omnium penitissimas essentias perficiat, Aristotele consti-
tuente, tum (c) nullam rem esse, in qua non insit Naturæ numen; & ideo non c 1. de part.
debere nos despicere contemplationem vilium animalium: tum quoque, il- c. 5.
lam esse formam Vniuersi, propterea que principium intimum singulorum: d 12. meta.
iam Deus rebus ipsis exactissime coniungitur omnino immediate; quippe t. 49.
cuius actio non (e) distinguitur ab eiusdem essentia. Quum ergo Deus ideo e 12. meta.
sapiens sit, quia omne verum exactissime cognoscit, semetipsum intelligens, t. 51.
& in semetipso alia cuncta, quorum est causa vt forma, finis, efficiens, atque
conseruans: dubio procul homo, quam Dei naturam comprehendere, ne-
queat, nec alia cuncta exactissime cognoscere, vere sapiens non erit. Verum
enimvero quum idem homo valeat, si non Dei naturam in seipsa, & in ea res
alias intueri, quemadmodum neque vespertilionum (f) oculi Solis lucem f 2. meta.
aspicere, nec in ea res alias intueri; saltem possit in rebus alijs diuinam essen- t. 2.
tiam participatam cõtemplari, sicuti vespertilionum oculi noctu sidera con-
spiciunt, & in sideribus lumen Solis vtcunque participatum; quod adnotat g 1. de part.
Aristoteles inquiens, (g) non aspernandam esse vilium animalium conside- c. 5.

ra-

rationem, quia nulla res est, in qua non insit Natura numen; quod est Deus
h 9. eth. c.4. ipse, cunctis in rebus participatus; vt repetit ipse tum aiens, (h) *Deum esse id quodcunque est*: tum etiam, (i) *Patet autem sic esse, quemadmodum in vniuerso est*
i 7. eude. c.18. *Deus, & vicissim cuncta in illo; mouentur enim omnia ab inexistente in nobis numine*.
vtque Græca vox *theoria* significat contemplationem. Quis non videat hominem contemplationi rerum viuentem, si non sapientem, esse tamen sapientiæ studiosum, & amatorem? cupit enim, & anxie satagit, quantum potest, assequi rerum omnium exactam cognitionem in his materialibus rerum immaterialium, atque Dei summi naturam inspiciens, quam in motus æternitate quæsiuit (k) Aristoteles. Philosophia ergo dicitur esse studium & amor
k 8. phys. per tot. sapientiæ; quia per eam homo in rebus pro virili sua facultate conatur diuinam essentiam cognoscere, atque fieri similis vtcumque Deo, qui vere sapiens est, semetipsum & alia cuncta in seipso percipiens exactissime. Sicut enim Aristoteli virtus nulla reperitur in brutis proprie, sed tantum quædam virtutum similitudines, (l) vmbræ, tenuiaque vestigia, quum virtus in homine solo
l 9. hist. c.7 & seqq. proprie reperiatur: ita sapientia proprie dicta soli Deo inest, qui cuncta percipit exactissime, sed homini similitudo quædam, & vmbra sapientiæ inest, quam recte Philosophiam Pythagoras appellauit: Homini proprie sapientia non inest; Quam autem Aristoteles in moralibus homini sapientiam dedit, ea non est absoluta sapientia, sed sapientiæ quidpiam simile, vestigium, & vmbra veræ sapientiæ. Quare non sibi contradicit Aristoteles dum in Diuinis Deo Soli sapientiam tribuit, in Moralibus etiam homini; quia non agit vtrobique de eodem prorsus habitu sapientiæ. Similiter neque sibi contradicit in Metaphysicis asserens naturam hominis in plerisque seruam esse, ac in Politicis quosdam homines esse natura liberos, non autem seruos; quia non agit vtrobique de libertate, ac seruitute penitus eadem, atque secundum eandem rationem; tum quia in Metaphysicis agit de libertate, & seruitute physica, in Politicis de morali: tum quia ponit hominem in Diuinis habere naturam seruam in comparatione ad Deum, qui simpliciter ac omnino liberam essentiam habet: in Politicis autem comparans hominem animo præstantem cum voluptuoso, illum natura liberum recte decernit, hunc natura seruum; quod ratio natura imperare debeat appetitui; & appetitus obedire seruireque rationi: Quin & in Politicis comparans masculum feminæ, hanc natura seruam illum natura liberum apte decernit; quod etiam
m Genes. 2 & 3. Diuinæ legi conuenit, qua sancitum fuit, Mulierem (m) esse debere sub potestate viri, virumque mulieri dominari. Sic ergo De varia seruitute, libertate, sapientiaque tractans varijs in locis Aristoteles, absque labe contradictionis potuit homini sapientiam, libertatem, & seruitutem adimere, pariter atque concedere; quia contradictio non est qualibet propositionum opposi-
n 1. periher. c.4. tio; sed ea tantum quæ fit eiusdem de eodem secundum idem, vt ait (n) Aristoteles.

Hæc mihi nunc occurrunt, quæ de rebus abs te propositis, inclyte Vir, tibi rescribam. Tu censuram ijs adhibe sine fuco, meque certiorem facias de tuo sincero iudicio. Vale, & me ama.

Dabam Patauij Idibus Augusti M DC XXVI.

De

De vulgato dogmate, Elementa ſecundum totum eſſe incorruptibilia, ſecundum partes autem corruptibilia. Cap. XXIX.

Cl. Philoſopho Fortunio Licet̄o Iulius Guaſtauinius Medicus S. D.

VVlgarem ſententiam tibi proponam, mi Licete, non vulgari nodo vin-
ctam, cuius diſſolutionem ex te cupio; nam ea fortaſſe fuerit, quam vel
ego muginor. Elementa ſecundum partes quidem eſſe corruptibilia, ſed
ſecundum totum incorruptibilia, commune Philoſophorum placitum eſſe
video; nam Auerroes inquit, (a) *Et quia ipſum eſt elementum, videtur quod ſit* a 2. meteo.
æternum ſecundum ſpeciem: generabile, & corruptibile ſecundum partes; ſecundum com. cap. 1.
quod declaratum eſt de diſpoſitione elementorum. & alibi, (b) *Vult* Ariſtoteles *in* b 3. cæl.
hoc capitulo declarare quod nullum corporum ſimplicium, quæ ſunt elementa corpo- com. t. 52.
*rum rerum compoſitarum, eſt æternum, ingenerabile, & incorruptibile; ſed ſunt genera-
bilia, & corruptibilia ſecundum omnes partes; ſiue generatio elementorum adinui-
cem, & compoſitorum ex eis fuerit ſecundum diuiſionem, aut tranſmutationem in ſub-
ſtantia. Quoniam, quum declaratum fuerit, quod nulla pars relinquatur ex eis, quæ
non recipiat generationem & corruptionem; contingit neceſſario, vt generatio & cor-
ruptio eorum ſit tranſmutatio in ſubſtantia, non in quantitate.* Sed & Ariſtoteles
ipſe ſcribit, agens de Elementis, (c) *Sempiterna igitur eſſe eſt impoſſibile; videmus* c ibid.
enim ignem, & aquam, & vnumquodque ſimplicium corporum diſſolui. & mox:
Vnaquaque enim partium in alio tempore diſſoluitur, & corrumpitur. Quum au-
tem e contra videamus in mundo ſemper eſſe tota, ſemperque permanere in-
tegra elementa; iam quæ ſecundum partes omnes, ſiue ſingulas generabilia,
corruptibiliaque ſunt, non autem æterna, eadem ſecundum totum æterna
poni debent, ac incorruptibilia. Ceterum in oppoſitum ſunt fere demonſtra-
tiua argumenta, conuicentia nihil æternum ſecundum totum eſſe poſſe cor-
ruptibile ſecundum partes, nihilque corruptibile ſecundum partes eſſe poſſe
ſecundum totum æternum; ſpeciatimque nullum elementorum eſſe ſecun-
dum totum incorruptibile; quoniam in primis elementa ſunt corpora ſim-
plicia, ſimilaria, & homogenea, vt ait (d) Ariſtoteles; at eodem autore in ho- d 2. de gen.
mogeneis, & ſimilaribus eadem (e) ratio eſt totius & partis, potiſſimum in t. 17.
attributis eſſentialibus; cuiuſmodi ſunt eſſe generabile, & eſſe (f) corrupti- e 1. de gen.
bile apud eundem: Quare ſi ſunt elementa incorruptibilia ſecundum to- t. 86.
tum, ſunt etiam incorruptibilia ſecundum partem; ſique corruptibilia ſunt f 10. meta.
ſecundum partes, etiam corruptibilia ſunt ſecundum totum. Porro ratio- t. vlt.
nem eandem eſſe totius & partium in ſimplicibus, & homogeneis corpori-
bus, adeoque in elementis, frequenter nos edocuit Ariſtoteles aiens tum,
(g) *Quoniam autem ad idem fertur totum, & pars ſecundum naturam: vt tota terra,* g 1. cæl. t. 19
& parua gleba. tum, (h) *ſimul autem manifeſtum eſt, quod & quamlibet oportebit* h 3. phyſ.
partem manere: vt enim infinitum in ſeipſo manet ſe firmans, ſic & quacunque acci- t. 52.

piatur

piatur pars, in seipsa manebit; totius enim & partis eiusdem sunt speciei loca; vt totius terra, & gleba deorsum: & totius ignis, & scintilla sursum. Quare, si infiniti
i 1. cæl. *locus in seipso est; & partis idem erit; manebit igitur in seipsa.* tum, (i) *Horum autem*
t. 73. *necessarium est eundem esse motum; quo enim vna gleba, & tota terra fertur: atque*
k 2. cæl. *totus ignis, & scintilla in eundem locum.* tum, (k) *Quo enim quauis fertur parti-*
t. 92. *cula ipsius, eo totam etiam ferri est necessarium.* tum, (l) *Si enim natura nata est*
l tex. 102. *ferri vndique ad medium, quemadmodum videtur, & ignis rursus a medio ad extremum; impossibile est latam esse quamcumque ipsius particulam a medio, non vim passam; vna enim latio vnius est, & simplex simplicis, sed non contraria: quæ autem a medio fit, ei quæ ad medium est contraria: Si igitur quamcumque partem impossibile sit latam esse a medio, manifestum quod & totam adhuc impossibilius; ad quod enim*
* 4. cæl. *pars nata est ferri, & totum illuc natum est.* tum, (*) *Omnino igitur similibus, &*
t. 22. *non differentibus, ab eodem motu necesse est hoc accidere. Quare quo nata est vna aliqua ferri particula, & totum.* Si ergo eadem ratio est totius & singularium partium elementi cuiuslibet in motu locali; multo magis eadem ratio fuerit elementi totius & partium in motu generationis & corruptionis; quod generatio & corruptio magis essentiam mobilis attingat, quam latio. Deinde vero quum materia rebus omnibus corruptionem afferat, vt quicquid mate-
m 1. phys. riale (m) est, id necessario corruptibile sit, & omne carens materia sit (n) incor-
t. 82. ruptibile; quum elementa singula pariter & secundum totum & secundum
n 12. meta. partes vniuoce materialia sint; iam æque secundum partes & secundum to-
t. 30. tum corruptibilia dici debent.

Hæ tricæ sunt, Vir Cl. quæ Medici mentem præpediunt, atque morantur; Philosophi Peripatetici fuerit officium eam extricare; nam sæpe Medicus principia sua nouit esse conclusiones Philosophi; quod ibi sumat hic exor-
o de san. & dium, vbi desinit ille, sicuti monebat (o) Aristoteles. Vale, mi Licete, meque
mor. tui studiosissimum amare ne cesses. Dabam Pisis Cal. Ian. M DC XXX.

Resp. Liceti. Elementa vt corruptibilia sint secundum totum, & vt non. Cap. XXX.

Cl. Viro Iulio Guastauinio Pisanæ Scholæ Medico Primario Fortunius Licetus B. A.

NOn parui momenti difficultas est, quam circa vulgatum dogma mihi proponis enodandam: In qua si tibi perspicacissimo nunc hæret aqua, quid mihi putandum est accidere? dicam tamen aliquid tuo iudicio corrigendum, ne tuas iussiones aspernari videar, aut subterfugere. Dubio procul elementa sunt corpora simplicia, & homogenea; eademque similiter materialia tam secundum totum, quam secundum partes: eademque ratio prorsus est totius & partium singularum in eorum vnoquoque quantum attinet ad illorum loca, propensiones, lationesque naturales: at vero quantum ad esse corruptibile, ac incorruptibile discrimen aliquod mihi videre videor in-

inter totum & partes, enascens a varietate totius, & partium, quæ non vniusmodi sunt. Etenim, vt optime nosti, triplex totum inuenitur, aliud integrale nuncupatum, quod barbari quantitatiuum vocant, ex partibus quantitate præditis integratum; & est vulgare totum, atque maxime propriè totum. Aliud totum est potentiale, quod vniuersale dicitur; de quo Aristoteles inquit, (*a*) *Quapropter ex vniuersalibus ad singularia procedere oportet: totum enim secundum sensum notius est: vniuersale autem totum quoddam est: multa enim comprehendit, vt partes, vniuersale.* Quin & Porphyrius ait, (*) *Totum enim quoddam est genus: indiuiduum autem pars: species vero & totum est & pars: sed pars quidem alterius: totum autem non alterius, sed in alijs: in partibus enim totum est.* Tertium denique totum est definibile, seu essentiale dictum a scholasticis, quod est speciei natura communis per definitionem explicata, ex genere ac differentia, velut ex partibus essentialibus constituta: de qua non solum Aristoteles, verum ex eo quoque Porphyrius edisserit; ille quidem inquiens, (*b*) *Patiuntur autem hoc idem quodammodo & nomina ad rationem: totum enim quoddam, & indistincte significant, vt circulus: definitio autem ipsius diuidit in singula.* Ille vero scribens, (*c*) *Rebus enim ex materia & forma constantibus, vel secundum proportionem ad materiam & formam constitutionem habentibus, quemadmodum statua ex materia quidem est ære, ex forma autem figura: sic homo communis & specialis ex materia quidem proportionaliter consistit ex genere, ex forma autem differentia: totum autem hoc, animal rationale mortale, homo est, quemadmodum illic statua.* Quæ duo posteriora minus proprie tota dicuntur, ac fere secundum translationem. Quæ tria tota cum suis partibus compatibus ab Aristotele quoque considerantur in (*d*) Metaphysica. Quibus ita se habentibus, In proposito de corruptibilitate, incorruptibilitateque elementorum agentes, si sermo sit de toto definibili, & eius partibus essentialibus; quia definitio non est (*e*) singularium, sed specierum; quarum partes essentiales genus, & differentia sunt naturæ pariter vniuersales; quumque vniuersalia corruptibilia non sint, sed omnia æterna; vt quæ materiam non habent particularem, ac indiuiduam; quæ sola corruptionem rebus aduehere potest; ideo elementa secundum totum sui esse definibile, pariter atque secundum sui partes essentiales omnes ac singulas incorruptibilia sunt. Sin autem agamus de toto potentiali, elementa secundum totum quidem incorruptibilia sunt; etenim non habent materiam indiuiduam, quæ sola corruptionis est causa in rebus indiuiduis: at, si sumantur secundum partes, corruptibilia sunt; quod ait Auerroes in loco abste producto dum ait (*f*) elementum æternum esse secundum speciem; at generabile, & corruptibile secundum partem; quia singula elementa in indiuiduo sumpta materiam obtinent singularem corruptionis causam & originem: Neque vero in his eadem ratio est totius & partis: quia tota species elementi caret materia certa determinata & particulari ad nouam formam propensa: quum elementum hoc vel illud singulare determinatam materiam obtineat ad nouam formam physice propensam, adeoque causam corruptionis. Ceterum si sermo sit de toto integrali, & partibus eius quantitatiuis appellatis, certe totum pariter, & vnaquæque pars illius est mate-

a 1. phys. t.4.
* cap. de spec.
b 1. phys. t.5.
c cap. de diff.
d 5. meta. t.30.31.
e 1. post.
f 2. meteo. c.1.

rialis, & vere corruptibilis; eadem ratio prorsus est totius atque partium: Neque vero quod in rerum natura semper elementa reperiantur, nec vnquam vllo priuetur elemento Mundus, ideo fit vt vnumquodque elementum secundum totum incorruptibile sit; nam permanet quidem semper elementum ignis in mundo, sed non idem numero; cogita mecum, vir Cl. Reipublicæ Romanæ Senatum ex centum Viris constitutum, semper in ea Republica viguisse, nec vnquam illam ordine Senatorio caruisse; quia licet indies aliqui Senatores fato cedentes interirent, illico tamen alijs subrogarentur in locum defunctorum; quo factum est vt non semel totus ille Senatus renouaretur, adeoque corruptibilis ipse fuerit tam secundum totum, quam secundum singulas sui partes, etsi nunquam defecerit centum Senatorum numerus in Republica: propterea que collige sic elementis etiam coutingere; concipe partes aut centum, aut mille totum aeris, vel ignis elementum integrare, quarum aliqua singulis aut mensibus, aut annis corrumpatur, & in eius locum noua statim generetur; nonne sic semper erit elementum ignis, & aeris in mundo; quum tamen totus ille prior stato tempore corruptus fuerit, & nouus alius generatus? ita quoquopacto materiam humani corporis, quod assidue fluat, ac refluat, non eundem numero tota

g 1. de gen. t. 35. 36. vitæ durarione permanere dicebat (g) Aristoteles. Quare iam ad argumenta tua concedentes elementa, in indiuiduo sumpta, esse corpora similaria, quorum eadem sit ratio totius & singularum partium: negamus idem numero elementum esse semper in mundo, & incorruptibile. Deinde concedentes materiam rebus esse causam corruptionis; vt admittimus elementum singulum esse materiæ determinatæ particeps, adeoque corruptibile; sic omnino negamus elementum in specie sumptum sic esse materiale, vt ob materiam corruptibile sit; etenim naturæ specierum, atque generum vniuersales, vtcumque sint in indiuiduis participatæ, vel materiam non habent, vt

b Præf. præd. innuit ipse Porphyrius, cui, (b) *Mox de generibus & speciebus, illud quidem siue subsistant, siue in solis nudis intellectibus posita sint: & siue subsistentia corporalia sint, an incorporalia: Et vtrum separata, an in insensibilibus posita, & circa hæc consistentia, dicere recusabo: altissimum enim est huiusmodi negocium, & alterius maioris egens inquisitionis*, vel si materiam habent, eam non obtinent determinatam, & indiuiduam, atque particularem, quæ sola causa est corruptionis, inhians ad nouam formam, & veterem exuens pristini compositi. Quare non est eadem participatio materiæ in indiuiduis, & in specie; proindeque non est eadem ratio totius & partium quantum ad esse materiale, atque corruptibile totius & partium, tam potentialium, quam essentialium in elementis; at solum integralium, quæ pariter materiam habent, & corruptioni subiacent. Ceterum hac de re disputationem accuratam memini me dudum

i lib. 4. c. 7. egisse, dum tractarem de spontaneo viuentium (i) ortu, quam contemplationem inspicere poteris; nam inde latius apparebit, quomodo determinandum sit ex Aristotele, singulum elementorum esse secundum totum aut corruptibile, aut incorruptibile; non enim ea latius ibi proposita sunt hic in cassum repetenda; quum liber prostet, & in tuo Musæo locum habeat.

Hæc ea sunt, inclyte Iuli, quæ de proposito dicenda mihi videntur: Tu diligenti

ligenti

ligenti censura corrige, si quæ sphalmata notanda fuerint; & ad me tua cogitata referre ne graueris. Dabam Patauij Prid. Calend. Febr. M DC XXX.

Vtrum eadem numero anima successiue perficere valeat varia subiecta: similiterque num idem numero lumen illustrare successiue queat varia diaphana: necne. Cap. XXXI.

Doctissimo Viro D. D. Fortunio Liceto, in celeberrima Bonon. Academia Philosophiæ Professori Eminenti, Iohannes Hosius Amsterodamus S. D.

NOn ita pridem libros tuos de Natura & Efficientia Luminis dum euoluerem, præstantissime Vir, in aliqua dubia, quorum duo principatum tenent, incidi. Vnum quidem est, quo scribis, nullam formam substantialem posse successiue perficere varia subiecta: Alterum est, contradictio quædam in sententijs eiusdem tui voluminis. Illaque proponere tibi nunc aueo, non vt virium mearum signa, sed potius vt his habita responsione, & perfectiore enodatione, mihi sensus tuorum dogmatum perfectus oriatur. Sane prima dubitatio mihi nascitur ex illis verbis tuis: (a) *Deinde forma substantialis nulla eadem numero successiue potest varia subiecta perficere; nam ad aliam formam alia materia disposita est.* Quod placitum a vero procul abesse mihi videtur; cui certum est, eandem numero rationalem animam, quæ prius actuauit eam corporis humani substantiam, quam calor e corpore discussit, successiue posterius informare substantiam aliam numero diuersam, quæ nutrimento contenta succedit in locum deperditæ: quum nemo non agnoscat hasce duas materias esse varia subiecta numero distincta, successiue per eandem animam numero deinceps informata. Quod si subiectum integrum atque totale velis assumere; nihilominus anima successiue perficere dicenda est varias numero materias totales; etenim corpus humanum Socratis hesterna die constans ex tanta substantia determinatis partibus integrata, materialiter, abstrahendo a forma, non est idem numero simpliciter cum humano eiusdem Socratis corpore nunc non habente plures hesternarum partium vi caloris in halitus insensibiles dissolutas; & earum loco plures alias in se continente per alimenti transmutationem sibi coniunctas, & in sui naturam essentiamque conuersas: Quum igitur eadem numero rationalis anima Socratis varias numero materias tum partiales, tum etiam totales quotidie successiue perficiat, & actuet; quomodo iam tibi, *nulla forma substantialis eadem numero successiue potest varia subiecta perficere?* Sed eo difficultas augetur, quia non de totali & integro subiecto loqui videris, at de partiali; dum concedis immediate lumini, quod aperte negaueras formæ substantiali, dicens: *Sed idem numero lumen in aere diaphano successiue perficit varias aeris partes motas in lo-*

a 1. de lum. c. 8. p. 35.

cum a lucido corpore illustratum. An non varia subiecta sunt ab eadem numero forma substantiali Socratis informata, partes antea vi caloris in halitus dissolutæ prius, & partes alimenti succedentes in earum locum posterius animatæ? quin immo nonne diuersa sunt numero subiecta integra quoad materiam ex determinatis partibus coagmentata in eodem Socrate corpus hesternum, & hodiernum? Hæc impediunt vt non ita facile tuum primum placitum admittam.

Ad alteram quod attinet difficultatem, Contradictio est, cuius partes diuersis in locis coordinatas habemus: priorem partem tuis hisce verbis haurio, (b) *Sed idem numero lumen in aere diaphano successiue perficit varias aeris partes motas in locum a lucido corpore illustratum.* Qui textus mihi contradictorius apparet textui inferius abste posito, dum inquis: (c) *Ad secundum concedentes nullum accidens discedere a subiecto permutato ad alium locum: negamus lumen ita recedere ab aere mutato in alium locum, vt remaneat idem numero in loco pristino; quia qua ratione species & imago mei, degens in speculo ante me posite, euanescit ab amoto speculo, & in alio speculo rursus ante me posito noua producitur; eadem plane ratione lumen, quod est imago lucidi genita in perspicuo, remoto aere corrumpitur, & nouum in succedente aere progignitur; non autem vetus lumen ab aere priori recedit, & transfunditur in aerem posteriorem subsequentem; quia non datur migratio formæ de vno in alterum subiectum.* Contradictio mihi clarior videtur, quam vt annotatione egeat.

b 1. de nat. & eff. lum. c.8. pag.35

c cap. 12. pag.47.

Hic Excellentissimus Vir dubia mea cum motiuis habet; quorum enodationem (quum sciam ad omnem benignitatem Suam Excellentiam procliuem, & ad aliorum instructionem & in doctrina promotionem) desideratissimam expectabo: Ad quem alium confugiam? nullius in vniuerso Italiæ ambitu famam, vestram obfuscantem, volantem vidi, nec de illa audiui. Et illud magis me ad vos accedere vrget, Autorem alloquor parentem verborum & sensuum: quis melius elucidaret? Audaciæ tituli me immunem haberi desidero, quanquam Excellentiam Vestram interpellandi occasionem sumam: Affectus discendi in me potior est, qui potius culpam in se traheret. His finem ponendo, felicitatem desiderabilem Vestræ Eminentiæ precor, eiusque familiaritatem semper exopto.

Perillustris ac Excellentissimi Viri

Obseruantissimus Cliens Iohannes Hosius Amsterodamus.

Resp. Lic. Eadem anima numero varia subiecta successiue perficere vt valeat, & vt non. Cap. XXXII.

Ingenioso Ioanni Hosio Amsterodamo Fortunius Licetus B. A.

Dubia non parui momenti, quæ nuper ex mea commentatione de Lumine tibi suborta, mihi communicare voluisti, Subtilis Hosi, vt insignem diligentiam tuam produnt in perlegendis aliorum scriptis, & eximiam animi

mi tui ſolertiam in difficultatibus aſſertionum agnoſcendis; ita me permouent ad enucla tius explicanda mentis meæ ſenſa in abſte notatis meis enunciationibus. De prima quidem tua dubitatione circa meum dogma, quo conſtitui, non poſſe formam ſubſtantialem eandem numero ſucceſſiue perficere varia ſubiecta; cui tu rationalem animam opponis, quæ numero prorſus eadem in actu nutricationis, & augmenti quotidie ſucceſſiue, deincepsque perficiat, & informet varia ſubiecta, ſcilicet poſt animationem materiæ, quæ iugiter effluit e corpore, deinceps actuet alimenti ſubſtantiam corpori forinſecus de nouo aduenientem: Quin etiam poſt viuificationem aggregati corporis ex materia remanente, ac effluxa, priuſquam illa deflueret; ad eadem numero rationali anima poſtea perfici viuificarique corpus conſtitutum ac integratum ex materia permanente adhuc, & ex alimentari nouiter adiuncta: De hac inquam tua non exigua difficultate, duplicem materiam reſpiciente, geminam præbeo ſolutionem, vbi prius adnotauero, nutricationem proprie non referri eſſentialiter ad animam rationalem; tum quia plantis, & brutis animantibus ea functio conuenit vniuoce cum homine; quum tamen illis non inſit anima rationalis: tum quia nutritionem & augmentum in homine promouet anima humana non ratione partis ſuæ rationalis, at ratione vegetantis, a rationali longe diuerſæ, vt adnotat Ariſtoteles, inquiens, (a) *Quippe quod animæ portio quadam eſſe putetur, qua alimur: quam altricem appellamus; iure profecto ita: ſiquidem lapides ali non poſſe intuemur; & perinde non dubium, quin ſit ali animatorum: Quod ſi animatorum cauſa eſt anima; atque animæ talium partium nulla alendi fuerit cauſa, quales ſunt rationalis, vel iraſcibilis, vel concupiſcibilis; ſed alia quadam præter has; & ei nullum magis peculiare poſſumus nomen, quam alentis accommodare. Dicat fortaſſis quiſpiam, nunquid ex hac quoque parte animæ virtus eſt? nam ſi fuerit, non dubium quin etiam eadem agere opus ſit: perfecta ſiquidem virtutis actio felicitas eſt. At nunquid eius ſit, vel non ſit virtus, alia fuerit oratio. Quæ ſi fuerit, huius non eſt actio; nam in huiuſmodi parte impulſus eſſe non videtur; ſed igni videtur eſſe conſimilis; cui quicquid immerſeris, abſumet: at ſi non obieceris, ne quidem ad capiendum impellitur: Ita hac habet pars animæ, vt ſi alimentum obijcias, alat: ſin minus, ne quidem ad alendum commoueatur; & perinde ne quidem actio, cuius non eſt commotio. Proinde hæc pars ad felicitatem capeſſendam nihil coadiuuat.* Quare cardo difficultatis non erat ab anima rationali petendus, verum a vegetali. Ceterum quia rationalis in homine vegetalem gubernat in actione promouenda, & eadem numero toto vitæ tempore ſubiectum corpus animat ſub quacumque molis & partium varietate; propterea difficultas etiam inde producta momento ſuo carere non videtur. Ad cuius enodationem primo concedens, eandem numero rationalem animam, quin & vegetalem (b) Ariſtoteli (ſicuti videbimus) ſentientem ve, quæ prius animauit eam corporis humani ſubſtantiam, quam calor e corpore diſcuſſit, ſucceſſiue poſterius informare ſubſtantiam aliam numero diuerſam, quæ nutrimento contenta ſuccedit in locum deperditæ: ſimul & vltro concedens haſce duas materias eſſe varia ſubiecta numero diſtincta, ſucceſſiue per eandem animam numero deinceps informata: Nego per hæc infringi meam poſitionem; quia duo propoſita

a 1. mag. mor. c. 5.

b 1. de gen. t. 35. 36. 37

nunc

nunc abste non sunt integra subiecta formæ substantialis, at duæ partes in eodem subiecto integro sibi succedentes; mea vero positio fuit de subiectis integris, dum posui formam substantialem eandem numero non posse successiue perficere varia subiecta, totalia scilicet ac integra. Neque vero responsionem istam eludit, quod vlterius instas, me tractare de partiali subiecto, non autem de totali, qui subinferam immediate, lumen idem numero successiue perficere varias aeris partes motas in locum a lucido corpore illustratum, ad formæ substantialis differentiam, nempe qui concesserim illud idem lumini, quod formæ substantiali negaueram: etenim vna & eadem res in habitudine ad diuersa potest nomen partis, & totius rationem habere; cogita mecum, lumen per fenestram ingredi cubiculi regionem; non ne totus aer ille, qui radijs ac lumine primo perfunditur, expers vmbræ, dicendus est integrum atque totale subiectum determinati luminis illius, non autem pars integri subiecti? quis ignorat? attamen idem ille aer totus est pars aeris vniuersi, qui totum implet cubiculum; quum alia pars in vmbra maneat. Dum igitur assero, lumen idem numero successiue perficere partes aeris diaphani varias motas in locum a lucido corpore collustratum, pono lumen idem numero successiue perficere posse varia subiecta integra, totaliaque sibi toti substrata; licet illa sint variæ partes aeris diaphani totius intra cubiculum comprehensi; quod alia pars lumine collustretur, alia sub vmbra maneat; quæ tamen in locum aeris illustrati succedit, eo toto flabellis inde remoto. Forma vero substantialis non potest ita varia subiecta totalia successiue perficere. Sed vlterius vrges, corpus humanum Socratis vniuersum heri constans ex determinatis partibus integrantibus, hodie quibusdam earum effluxis, & in ipsarum locum alijs per adiunctum nouiter alimentum successis, non esse prorsus idem numero, licet ab eadem anima numero sit informatum: cui quidem instantiæ concedentes, eandem numero rationalem animam Socratis deinceps atque successiue perficere non eandem omnino numero materiam totam, non idem omnino numero subiectum cor-
d 1. de gen. pus; quod aperte nos edocuit Aristoteles, asserens, *(d) Caro, & os, & vnaqua-*
t.35. *que talium partium est duplex; quemadmodum & aliarum in materia formam habentium; etenim materia dicitur, & forma, caro, aut os. Quamcunque igitur partem augmentari, & adueniente aliquo, secundum formam quidem est possibile,*
e tex.36. *secundum materiam autem non. (e) Oportet enim intelligere, quemadmodum si quis mensurabit eadem mensura aquam: semper enim alia, & alia, quæ generatur: sic vtique augmentatur materia carnis: & non cuicumque partium aliquid adijcitur; sed hoc quidem defluit, hoc autem aduenit; figura autem, & forma cuicum-*
f tex.37. *que particulæ.* & mox. *(f) Quapropter est quidem vt quacumque pars carnis aucta sit, est autem vt non; secundum formam enim cuicumque accessit; secundum materiam vero non.* Admonemus tamen, varietatem subiectorum non esse vniusmodi; nam alia minus, alia magis varia sunt; minus profecto varia sunt, quibus aliquæ tantum partes diuersæ sunt, aliquæ communes; at maxime simpliciterque varia dicuntur, quorum nullæ partes communes existunt, sed omnes diuersæ; modo partes integrantes materiam corporis Socratici, non omnes diuersæ sunt in iuuene, atque sene, nedum heri & hodie; sed a vi-

tæ primordio ſemper vſque ad interitum eadem numero permanet aliqua portio ſubſtantiæ calidi naturalis, & humidi radicalis; quare non omnino varia, nec abſolute varia eſt materia Socratici corporis ante nutricatum & augmentum, & poſt. Ego vero dum aſſerui, nullam formam ſubſtantialem eandem numero poſſe ſucceſſiue perficere varia ſubiecta, nomine variorum ſubiectorum intellexi ſubiecta integra ſimpliciter varia inter ſe, quæ nullas omnino partes integrantes haberent communes; at eſſent ab inuicem alia; ſiquidem ſubiunxi; nam *ad aliam formam (g) alia materia* diſpoſita eſt; quæ vero materiæ ſunt aliæ, & ad aliam formam diſpoſitæ multo magis variæ ſunt ab inuicem, quam materia Socratici corporis in iuuentute, ac ſenectute ſemper ad eandem animam numero diſpoſita. Præterea varietatem illam ſubiectorum eo loco negaui formæ ſubſtantiali, quam conceſſi lumini; modo lumen poteſt idem numero ſucceſſiue colluſtrare varia diaphana, quorum ſuccedens nullam in ſe retineat omnino partem integrantem, quæ præfuerit eadem numero prorſus in diaphano præcedenti: quare negaui formam ſubſtantialem eandem numero poſſe ſucceſſiue perficere varia ſubiecta totalia, ſecus atque Pythagoræi fabulantur eandem animam numero Socraticum corpus prius informare, deinde Plotinicum, deinceps Alcinoi, dein etiam Ficini, & vlterius ſemper omnino varia penitus corpora viuificare; quam ſententiam improbat (*h*) Ariſtoteles, vnicuique animæ proprium corpus aſſignans omnino diſtinctum a corpore cuiuis alij animæ ſubiecto; dicens, *Hi autem ſolum conantur dicere quale quid ſit anima; de ſuſceptiuo autem corpore nihil adhuc determinant; tanquam contingens ſit ſecundum Pythagoricas fabulas, quamlibet animam quodlibet corpus ingredi. Simile itaque dicunt aliquid, ſicut ſi aliquis dicat Tectonicam artem in Fiſtulas ingredi. Oportet enim artem quidem vti organis, animam autem corpore; videtur enim vnumquodque* corpus *propriam habere ſpeciem & formam.* Quare mihi vere dicitur, nulla forma ſubſtantialis eadem numero ſucceſſiue poſſe varia ſubiecta perficere; nam ad aliam formam alia materia diſpoſita eſt. Nec obeſt varietas abs te nunc obſeruata inter corpus ante nutritionem & poſt, immo nec inter iuuenile corpus & ſenile Socratis ab eadem anima numero ſemper informatum; quia non eſt iſta varietas abſoluta, quæ faciat corpus aliud iuuenis a corpore ſenis; de qua varietate aliud omnino facientе nos egimus in allato (*i*) loco.

g 1. phyſ. t. 26.

h 1. de an. tex. 53.

i 1. de lum. c. 8.

Liceti Reſp. ad alteram difficultatem: ac oſtenditur, Vt idem numero lumen in varijs diaphanis, deinceps in eundem locum ſibi ſuccedentibus, ineſſe valeat, & non ineſſe, citra contradictionem. Cap. XXXIII.

De ſecunda vero tua difficultate, meam contradictionem inſimulante, duplicem afferre lubet reſponſionem; alteram quidem breuem, vt puta dialecticam: alteram vero diligentiorem, quippe ſcientificam, & acroamaticam. Porro Dialecticus in eo diſſidet inter diſputandum a ſcientifico; quod iſte

1. *Solutio dialectica.*

iste Demonstratiuus semper veram sibi sententiam eligit & probandam in conclusionibus, & probatricem in præmissis: at vero Dialecticus veras conclusiones promiscue probat ex veris pariter, ac ex falsis propositionibus, pro disputationis opportunitate; siquidem verum non solum ex veris præmissis colligi potest, sed etiam ex falsis. Quæ singula patent ex Aristotele scribente, (a) *Ex veris igitur non est falsum ratiocinari: ex falsis autem est verum; præterquam quod non propter quid, sed quia:* & mox: *Ex falsis autem verum est ratiocinari: & vtrisque propositionibus existentibus falsis, & vna: hac autem non vtralibet, sed secunda, si totam accipiat falsam: si vero non tota accipiatur, est vtralibet.* & alibi: (b) *Propositio autem est, enunciationis altera particula, vnum de vno: Dialectica quidem, quæ similiter accipit vtramuis: Demonstratiua vero, quæ determinate alteram; quoniam veram. Enunciatio autem, contradictionis vtrauis particula.* & infra, (c) *Si autem impossibile esset ex falso verum monstrare; facile vtique esset resoluere.* &c. Quum igitur agens ego de natura & efficientia luminis vniuersum opus in tres libros distinxerim: & illorum primum dicauerim examini opinionum alienarum, disputans cum ijs, quorum placita non accipio; sæpe personam induo Dialectici; sicut & Aristoteles ipse frequenter, dum Antiquorum sententias expendit. Quare mirum esse non debet, si primo eo libello quandoque conclusiones veras probauero medio propositionis alicuius non ita veritati consentientis: atque speciatim loco nunc abste producto Dialecticum egisse me, clare demonstrat illa dictio, *disputationi*, quæ non est omittenda, silentioque prætereunda; scripsi namque citatis verbis: (d) *Ad probationem primam primo disputationi concedentes* &c. Verum enim vero si solutionem acroamaticam postulas a scientifico; iam ex me audies in meis dictis abste propositis nullam inesse vere contradictionem; siquidem contradictio non est quælibet affirmatio & negatio opposita, quæ videatur haberi de subiecto quopiam; sed, vt ait Aristoteles, contradictio est oppositio negationis & affirmationis rei eiusdem prædicatæ de eodem omnino subiecto, secundum idem attributum, & significatum; ait enim, (e) *Et sit hoc contradictio, affirmatio, & negatio opposita; Dico autem opponi eiusdem de eodem, non autem æquiuoce, & quæcunque cetera talium contra sophisticas determinauimus importunitates.* Modo nos in vtrisque locis non egimus de lumine secundum eandem rationem formalem, neque de numerica illius vnitate penitus eadem. Quare sine contradictione potuimus de illo negationem & affirmationem oppositas afferre, veras vtrasque; siquidem primo luminis essentia, ratioque formalis non vna & simplex est, at gemina & duplex, ad caloris, & aliorum accidentium plurimorum discrimen; etenim lumen simul est accidens, vt calor: & species visibilis, imagoque lucidi corporis præsentis; cuius præsentia fit & conseruatur in esse; quum calor absoluta qualitas existat, & non alicuius imago rei. Lumen igitur vt accidens est, absolutam naturam habet, & vnitatem sui numerica sortitur a singularitate subiecti diaphani, in quo inest velut in materia sua determinata; quo sane diaphano sublato a præsentia rectitudineque lucidi corporis, illico lumen eius corrumpitur, ac in eo desinit esse: lumen autem vt est imago, speciesque lucidi præsentis, naturam habet, in essentiali relatione ad obiectum positam; & vnitatem sui numericam obtinet

a 2. prio. c.2.
b 1. post. t.13.
c tex. 93.
d 1. de Lum. c.12. p.46.
11. *Solutio scientifica.*
e 1. periher. c.4.

net a lucido corpore præsente singulari, cuius est imago; quo sublato lumen idem corrumpitur, at permanente permanet necessario idem numero lumen. Quoniam vero plerunque fit vt a præsentia lucidi corporis eiusdem remoueatur vnum diaphanum illustratum antea, cuius in locum succedat aliud; propterea lumen idem numero permanet profluens & conseruatum ab eodem lucido præsente, sub ratione speciei suæ visibilis & imaginis eiusdem numero semper; non autem permanet idem numero varijs in illis diaphanis inuicem sibi succedentibus in locum, cui præsens est lucidum corpus, at omnino corrumpitur in singulis diaphanis a præsentia lucidi recedentibus. Neque mirum est, eandem rem sub vna ratione formali corrumpi, sub alia penitus incorruptibilem esse; nam hoc absque contradictione protulit olim Aristoteles de vna & eadem materia prima dicens, (f) *Corrumpitur autem, & fit, est quidem vt sic, est autem vt non: quatenus enim est id, in quo, secundum se corrumpitur; quod enim corrumpitur in hoc, est priuatio: quatenus autem secundum potentiam, non per se, sed incorruptibilem, & ingenitam necesse est ipsam esse.* f 1. phys. t. 82. Qua ergo ratione materia eadem numero, si consideretur vt est subiecta priuationi, & cum ea facit vnum numero compositum, est secundum se corruptibilis, & generabilis (nihil enim per accidens est generabile, vel corruptibile, decretis (g) Aristotelis) nam aduentu formæ, priuatio desinit esse, corrumpiturque; simul & materia desinit esse id in quo erat priuatio, per sequens corrumpitur compositum ex materia & priuatione, proindeque materia priuata, dum per se corrumpitur priuatio. g 10. meta. t. vlt. Viceuersa materia per se fit, dum abeunte forma, succedit in materiam priuatio, cuius aduentu materia per se fit id, in quo est priuatio. Si vero spectetur materia secundum se, non vt est priuationi subiecta, cum ea compositum faciens vnum numero principium; at quatenus in se natura quædam simplex est a forma pariter & a priuatione contradistincta, & de se simpliciter in potentia ad vtramlibet recipiendam, vere materia est necessario per se penitus incorruptibilis, & ingenita. Pari sane ratione lumen vnum idem numero, quatenus est accidens inexistens in diaphano determinato, cui lucidum corpus præsens est; eatenus vere corruptibile per se, ac generabile prorsus est; corrumpitur enim in eo diaphano, quod abscedit a præsentia lucidi; generatur vicissim in eo altero, quod in locum eius succedit, euaditque præsens lucido corpori. Quatenus autem lumen est imago lucidi præsentis, idem numero semper conseruatur atque permanet in eiusdem numero lucidi præsentia. Iam ergo sine contradictione penitus vlla primo tractans de lumine, quatenus a lucido præsente proueniens conseruatur ab eo tanquam propria sui species & imago, veram sententiam protuli scribens, (h) *Lumen non mouetur ad motum diaphani; quia flabellis aere agitato, manet idem lumen, in quo eadem vmbra rumcrescit[?] & statur, ab eodem corpore opaco proueniens: ergo lumen non est forma substantialis. Deinde forma substantialis nulla eadem numero successiue potest varia subiecta perficere; nam ad aliam (i) formam alia materia disposita est: sed idem numero lumen in aere diaphano successiue perficit varias aeris partes motas in locum a lucido corpore illustratum; vt experimento constat: ergo lumen non est forma substantialis:* h 1. de lum. c. 8. p. 35. i 2. phys. t. 26. Inferius autem considerans ego lumen, prout est accidens in subiecto diaphano inexistens, veram itidem

sententiam enunciaui, dicens non idem numero lumen permanere in varijs diaphanis ad inuicem sibi succedentibus in præsentiam lucidi corporis; at omnino vetus corrumpi diaphano recedente ab ea præsentia, nouumque numero distinctum in altero perspicuo procreari, quod fit præsens illuminanti corpori, verbis ipsissimis, abste notatis, (k) *Ad secundum concedentes, nullum accidens discedere a subiecto permutato ad alium locum: negamus lumen ita recedere ab aere mutato in alium locum, vt remaneat idem numero in loco pristino, quia qua ratione species & imago mei, degens in speculo ante me posito, euanescit ab amoto speculo; & in alio speculo rursus ante me posito noua producitur; eadem plane ratione lumen, quod est imago lucidi genita in perspicuo, remoto aere corrumpitur, & nouum in succedente aere progignitur; non autem vetus lumen ab aere priori recedit, & transfunditur in aerem posteriorem subsequentem; quia non datur migratio formæ de vno in alterum subiectum.* Sic ergo nulla contradictione laboro, dum nego eidem lumini considerato prout accidens est inhærens diaphano subiecto multiplici; quæ prius illi concesseram, prout est imago visibilis ab vno & eodem lucido præsente nata & assidue conseruata. Præterea vero contradictionem tibi nunc apparentem tertio scientifica solutione alia tollimus, asseuerantes formas rerum in triplici classe collocari; nam aliæ sunt omnino materiales, a materia prorsus dependentes, & inseparabiles: aliæ contra penitus immateriales, atque semper a materia separatæ: aliæ vero mediam quandam inter vtrasque naturam obtinentes, in materia sunt aliquando, & aliquando sunt ab ea separatæ, vt anima rationalis; vel aliquomodo, secundum partem scilicet, ab ea separabiles: vti lumen esse mox apparebit. Hæc autem tria formarum genera quoad sui numericam vnitatem, principiumque nuncupatum indiuiduationis, atque singularitatis, eo differunt ab inuicem, quod formæ illæ primæ materiales omnino, singulæ sui numericam vnitatem non aliunde suscipiunt, quam a propria singularum materia, quam Scholæ signatam atque secundam appellant: Quo nomine scribit Aristoteles, (l) *Ad aliam formam alia materia est*: & alibi definit, (m) *Vnum numero ea esse, quorum est vna materia numero*. Quippe singulis istis vna materia signata, quibusque sua propria peculiaris, est principium indiuiduationis; neque per aliud in esse indiuiduali constituuntur, quam per propriam materiam singularem, in qua inexistunt: ita calor iste numero in ista sua materia est; alius in alia sua propria. Formæ vero penitus a materia separatæ non possunt per vllam materiam indiuiduari, nec ab vlla materia suam vnitatem numericam adipisci; sed eam a semetipsis obtinent; differunt etenim semetipsis ab alio quocumque. Formæ demum inter has mediæ numericam vnitatem suam, atque singularitatem obtinent ab vtroque principio suæ indiuiduationis; nimirum & a materia propria, quando sibi coniunctam eam possident: & a semetipsis, vel a sui causa genitrice, conseruatriceve, quando procul absunt a materia; sic anima rationalis, dum in corpore degit, per ipsum indiuiduatur, a corpore vero separata sui numericam vnitatem obtinet a semetipsa; non autem ab vlla propensione, quam habeat ad corpus; vt late probauimus in opere nostro *De Anima ad corpus physice non propensa*, & in volumine *De varia propensione animæ ad corpus*. Quum itaque Lumen non sit forma simpliciter & om-

k 1. de lum. c. 12. p. 47.

III Solutio scientifica.

l 2. phys. t. 26.

m 5. meta. t. 5.

& omnino materialis, vt in libris *De Natura & Efficientia luminis (n)* oſtendimus abunde; nec non in opere *De Intellectu (o) agente*; neque forma penitus immaterialis, a materia ſeparata prorſus, aut ſeparabilis omnino; ſed mediæ naturæ, quæ non educitur ex poteſtate materiæ; verum illi forinſecus inducitur a generante lucido, & aſſiſtit proprie diaphano, a quo poteſt vtcumque ſeparari; propterea lumen ipſum ſui numericam vnitatem habet non ſolum a ſubiecta ſibi materia perſpicui, ſed etiam a ſemetipſo, ſeu potius ab vnitate lucidi corporis, a quo gignitur, & conſeruatur, & cuius eſt imago ſpeciesque viſibilis, immo cuius præſentia eſſe definitur ab Ariſtotele; ſcribit (p) enim lumen eſſe præſentiam lucidi corporis in diaphano. Quare ſuæ ſingularitatis, ac indiuiduationis, vnitatisque numericæ principium non vnicum, ſed geminum obtinuit idem numero lumen; nempe ſingularem materiam perſpicui, quam actu perficit: & indiuiduam ſubſtantiam lucidi corporis, a quo prouenit & conſeruatur, cuiusque præſentia eſt eſſentialiter. Quod inde quoque neceſſario colligitur, quia lumen, ad aliorum complurium accidentium diſcrimen, quæ non ſunt imagines, ſenſibilesque ſpecies vllius obiecti ſenſibilis, vna ſimul eſt (vt antea vidimus) & accidens in ſubiecto degens, & imago ſpeciesque viſibilis obiecti lucidi, a quo gignitur & conſeruatur: Atque ſane quatenus accidens eſt, lumen vnitatem ſui numericam habet a ſingularitate ſubiecti ſui perſpicui: quatenus autem eſt imago, ſpeciesque viſibilis vna numero repreſentatrix obiecti lucidi, ſui ſingularitatem adipiſcitur ab vnitate numerica lucidi corporis, cuius eſt idolum, atque ſimulacrum. Quæ quidem vna numero ſpecies, vnius lucidi repreſentatrix, multiplicatur ad numerum perſpicuorum, in quibus velut accidens recipitur; non ſecus ac vna numero prorſus anima tum vegetalis in planta, tum ſenſualis in angue, multiplicatur ad entomi ſtirpisque diuiſionem in partes plures omnino diſcretas, atque reali diuiſione ſeparatas omnino; ſicut ait Ariſtoteles (q) alicubi. Dum igitur olim agens de lumine (r) conſtitui, lumen non moueri per accidens ad motum diaphani, quia flabellis aere agitato, maneat idem numero lumen, in quo ſimul eadem vmbra numero ſpectatur, ab eodem corpore opaco quieſcente producta: dixique lumen idem numero in aere diaphano ſucceſſiue perficere varias aeris partes motas in locum a lucido corpore colluſtratum: tractaui tunc ego de luminis vnitate numerica, ſingularitateque naturæ, quæ illi non a ſubiecta materia diaphani prouenit, ſed ab vnitate lucidi corporis, a quo preſente gignitur & conſeruatur, & cuius præſentia lumen eſſe definitur: ſiue quoque, ſi placet, a propria natura luminis indiuiduali, qua lumen ipſum non dependet a materia. Cuius quidem theoriæ documentum habent (etſi procul a vero ſententiam ponant) Pythagorici, ponentes eandem animam numero ſecundum ſe, nunc vnum corpus humanum Platonis informare: deinde ſucceſſiue corpus aliud animare Plotini: nec abnuas exemplum manifeſtationis accipi nunc a doctrina non vera; quia modum quærimus, & rei dilucidationem, non ſubiectum, vt ait (ſ) Ariſtoteles; qui falſa ſimiliter exempla veris (t) anteponit, vbi rem apertius explicent. Quod ſi veris exemplis agendum ſit, ea deſumi poterunt a Platone clara ſimul & a Theologis noſtris; apud quos non vnis

(n) l. 2. c. 9. l. 3. c. 5.
(o) l. 5.
(p) 2. de an. t. 69.
(q) 2. de an. t. 10.
(r) l. 1. c. 8.
(ſ) 1. de gen.
(t) 1. phyſ. t. 76.

experimentis & obseruationibus constat, mortuorum animas reassumpto cadauere tam proprio, quam alieno, quin & aereo corpore, viuentibus apparere, cumque ijs loqui, & conuersari: Quod etiam Angelis beatis, quin & malis Dæmonibus incubis, atque succubis contingit, deinceps varia corpora successiue quomodolibet actuare. Sed hæc alius considerationis in præsentia satis est attigisse, ac in exemplum adduxisse, propter apertam luminis cum anima rationali cognationem: de qua luculenter Aristoteles aliquando lumen comparans cum Intellectu agente, scribit aiens, (u) *Et est intellectus hic quidem talis, in omnia fieri; ille vero, in omnia facere: sicut habitus quidam, qualc est lumen; quodammodo enim & lumen facit potentia existentes colores, actu colores*. Dum autem postea (x) constitui, lumen moueri motu corruptionis, & generationis, quia dum perspicuum illuminatum abit extra locum illuminatum, secum non defert lumen, quo illustrabatur, sed patitur ipsum extingui procul a conseruante luce, seu non in directum genitrici luci; quæ statim illo priore corrupto, nouum lumen generat in alio perspicuo, in ablati locum succedente: Dumque mox (y) etiam negaui, Lumen ita recedere ab aere mutato in alium locum, vt remaneat idem numero in loco pristino; quia qua ratione species & imago mei, degens in speculo ante me posito, euanescit ab amoto speculo, & in alio speculo rursus ante me posito noua producitur: eadem plane ratione lumen, quod est imago lucidi genita in perspicuo, remoto aere corrumpitur, & nouum in succedente aere progignitur; non autem vetus lumen ab aere priori recedit, & transfunditur in posteriorem subsequentem; quia non datur migratio formæ de vno in alterum subiectum: hæc inquam dum asserui, semper egi de luminis vnitate numerica, singularitateque naturæ sibi a subiecto diaphano communicata, non autem de luminis essentia prout a lucido corpore prouenit, conseruatur, & eius præsentia dicitur esse; nam vere dum aer illuminatus extra locum illustratum abit, secum non affert lumen, sed patitur illud extingui procul a conseruante luce, seu extra rectitudinem lineæ prouenientis a corpore lucido illuminante; sed lumen id non extinguitur absolute, verum extinguitur in aere abscedente; quia desinit in eo esse, ac ipsum perficere: quum idem numero permaneat in loco rectitudinem erga lucidum præsens obtinente. Similiter in aere nouo succedente in locum expulsi dicitur nouum lumen generari, non quia nouus absolute producatur, sed quia nouus fit in illo aere post accedente, in quo nuper non inerat lumen; quemadmodum intellectrix anima secundum Aristotelem præexistens ante corporis constitutionem, *innasci* dicitur, non quia simpliciter & omnino nascatur, sed quia intus in corpore nascitur, dum corpus efformatum fuerit in vtero; dicit enim Aristoteles: (z) *Intellectus videtur innasci*, (quod alia lectio vertit, *infieri*) *substantia quadam existens, & non corrumpi; maxime enim corrumperetur vtique ab ea, quæ est in senio, debilitate; nunc autem, quemadmodum in sensorijs accidit; si enim acciperet senex oculum talem, & videret vtique sicut & iuuenis: Quapropter senium non est, quia sustinuit aliquid anima: sed id, in quo: sicut in ebrietatibus, & morbis*. Sophianus vertit: *Intellectus autem videtur accedere; ac substantia quadam esse, nec interire*. Arabica translatio legit: *Intellectus autem videtur esse*

u 3. de an. t. 18.
x 1. de lu., c. 12. p. 46.
y pag. 47.
z 1. de an. t. 65.

esse substantia aliqua, quæ fit in re, & non corrumpitur. Nimirum Aristoteles, qui late confirmauit alias, (*a*) omne incorruptibile esse ingenitum, & omne ingenitum esse incorruptibile: ponens hic (*b*) intellectum *non corrumpi*, dum ait ipsum *innasci*, ponit ipsum absolute non nasci de se, sed in corpore nasci, dum ad corpus accedit, ac illi iungitur in formam, quod est intus nasci, & *infieri*, siue *fieri in re*; qui propterea dum a corpore separatur, eodem sensu dici potest corrumpi in corpore, quia desinit esse in illo; sicuti dum materia separatur a priuatione, dicitur ab Aristotele corrumpi, quia desinit esse sub illa: licet quum absolute non desinat esse noster intellectus, neque materia, vere dicitur vtrumque non corrumpi simpliciter. Non aliter ego dudum de lumine scripsi, fieri scilicet lumen in aere succedente in locum præsentem lucido corpori, & corrumpi in aere recedente a præsentia luminosi corporis; quum absolute lumen illud non corrumpatur, neque nouum generetur; sed semper idem numero fit in eadem numero præsentia corporis eiusdem lucidi. Consimiliter imago, speciesque visibilis mei vultus impressa speculo ante me posito, quatenus in eo degit, ac secundum sui singularem existentiam in ipso, speculo illo amoto a mei præsentia, non amplius conseruatur in eius superficie; sed euanescit ab ipsa: ceterum quatenus meam vnam & eandem faciem repræsentat, & ab ore meo præsente genita conseruatur, eadem numero permanet in medio. Et in alio speculo rursus ante me deinde posito noua quidem producitur, nonamque singularem existentiam in illo sibi conquirit: etsi secundum se sit eadem, quæ semper a meo vultu primum genita conseruatur in medio præsente. Pari fane ratione lumen, quod est imago lucidi præsentis in perspicuo, remoto ab ea præsentia tali aere, dicitur in eodem aere corrumpi, quatenus desinit in eo esse, qui remouetur a præsentia lucidi: & apte quoque dicitur procreari nouum in aere succedente in præsentiam lucidi, quatenus in eo incipit esse, in quo nondum fuerat antea: etiamsi sit idem omnino, quod antea semper in medio genitum a lucido præsente conseruatum est. Quod quidem lumen in priore perspicuo degens antea, non recedit ab aere priori, neque transfunditur idem numero in aerem posterius accedentem: attamen singularitate, numericaque vnitate, siue indiuiduitate, quam habebat in aere priori, & ab eo conquisitam, destituitur; quia sic vere non datur migratio formæ de vno in alterum subiectum. Sed si sumatur lumen secundum propriam naturam independentem a subiecto, siue non in habitudine ad subiectum, siue non vt est accidens; sed penes eam singularitatem, ac vnitatem numericam, quam habet in se, dependentemque sui naturam a lucido, cuius est imago, in ea prioritate naturæ, quæ præcedit subiectum diaphanum, cui a lucido præsente communicatur, & imprimitur, idem numero lumen ab eodem numero lucido præsente communicatur varijs diaphanis succedentibus inuicem in eandem eiusdem lucidi præsentiam; non secus ac eadem anima numero communicatur varijs alimenti partibus, assidue per actum nutricationis & augmenti forinsecus accedentibus, & agglutinatis vnicuique particulæ viuenti, quæ nutritur, & augetur: atque viceuersa eadem numero anima recedit ac desinit esse in partibus corporis animati; quæ sensim

sine

a 1. cæl. t. 110. & sequentib.
b 1. de an. t. 65.
c 1. phys. t. 82.

sine sensu iugiter e corpore defluunt per insensibilem transpirationem a Mecis appellatam. Quare nulla penitus est contradictio, ponere lumen idem numero manere in aere flabellis agitato, perficereque varias aeris partes successiue delatas in locum a lucido corpore præsente collustratum, loquendo de singularitate, indiuiduitate, identitateque numerica, quam lumen habet ex se, siue ab obiecto lucido præsente, cuius est imago: & ponere lumen idem numero non remanere in aere succedente, quod præfuerat in aere prius amoto a præsentia lucidi; sed corrumpi, desinereque veteris aeris lumen, atque nouum produci in aere nouiter succedente in locum aeris amoti a præsentia lucidi; loquendo de numerica identitate, quam habet lumen, non ab obiecto, cuius est imago, sed a subiecto, in quo inhæret, velut accidens in materia substrata; siquidem, vt notaui superius ex Aristotele, (d) Contradictio non est quælibet affirmatio & negatio opposita; sed affirmatio & negatio opposita eiusdem prædicati, de eodem subiecto, secundum idem attributum & significatum. Idcirco dicentes modo, lumen idem numero vetus permanere in aere pristino, similiter & in aere alio nouiter succedente in locum prioris ablati e conspectu præsentiaq. lucidi corporis; modo lumen idem numero vetus non permanere in aere priore, ac in posteriore succedente in locum prioris aeris ablati de præsentia lucidi corporis, sed vetus lumen prioris aeris corrumpi, & nouum gigni in aere succedente: hęc inquam dicentes, nulla contradictione laboramus; quia non agimus vtrobique de vniuoca prorsus & eadem vnitate numerica luminis, at omnino de diuersa & æquiuoca; siquidem primo tractauimus de luminis vnitate numerica, quam lumen vt accidens obtinet ab vnitate numerica, singularitateque subiecti diaphani, nimirum aeris determinati; qui est materialis causa luminis: deinde vero peregimus de luminis vnitate numerica longe diuersa, quam scilicet obtinet lumen ab ipsomet obiecto lucido præsente, tanquam a sui causa procreatrice simul & conseruatrice. Quarum vnitatum numericarum diuersitas in eo consistit, tum quod illa prior variabilis est, ad varietatem materiæ diaphanæ succedentis assidue nouæ in locum a lucido præsente collustratum: illa posterior inuariabilis est, semper ab eodem lucido præsente producta & conseruata in eadem sui specie visibili, quæ lumen est: tum quod illa prior vnitas numerica luminis agnoscit sui principium vnitatem numericam subiecti diaphani; sed illa posterior habet pro sui principio numericam vnitatem obiecti lucidi, cuius idem numero lumen est visibilis imago, speciesque sensibilis vna & determinata.

(d) 1. perihe. cap. 4.

Sic ergo censeo, subtilis Hosi, tuæ geminæ dubitationi satisfieri posse. Tu mea cogitata boni consule, ac me ama. Dabam ex ædibus meis in ocio Patauino v. Cal. Septembris. M DC LIV.

De nomine LITEOSPHOROS, vtrum apte conueniat Lapidi-Lucifero. Cap. XXXIV.

AL M. Ill. & Ecc. Sig. Fortunio Liceti, Bologna. Il suo libro della Pietra Bolognese, insieme con l'amoreuole sua lettera, mi fù dato tardi qui

io

in Venetia, doue mi ritrouo al presente. Et perche voleuo leggerlo prima, lo diedi a legare: & la cosa andò tanto alla lunga, che non le ho potuto far sin hora li douuti ringratiamenti, nè dirle i miei sentimenti attorno questa opera; nella quale, benche in tutte le altre ella si sia fatto ammirare dalli più dotti, mi pare in questa si sia superata se stessa, & fatto degno di portar il titolo di Eminente, tanto questo suo libro è pieno di varia & rara eruditione, & si numeroso in citationi d'Autori, che la sola lettura di questa opera può render vn'huomo più che mediocremente dotto; & se la pietra Bolognese è vna merauiglia nella natura, il suo libro si può meritamente chiamar la merauiglia delle merauiglie. Solo hauerei voluto che il suo titolo fosse stato *Lithophoros*, che cosi sogliono i Greci componer i vocaboli, leuando il figma del nominatiuo, si ne i nomi della terza declinatione, come è questo, dicendo *Christophoros*, *Theophilos*, *Lithostrotos*; come anche in quelli, che vengono dalla quinta: come *Anthologia*, *Mythologia*, &c. Ma non creda per questo V. S. che io voglia far il Censore, perche professo di dirmi più presto ammiratore delle sue opere, che riprehensore. L'Eccellentiss. Sig. Ambasciator nostro le potrà far fede come io parlai nella sua tauola molto honoratamente & auantaggiosamente di lei; & S. E. si è mostrata molto desiderosa di veder qualche pezzetto della Pietra Bolognese. Se V. S. le ne manderà qualcheduna, che sia delle buone, egli l'hauerà a sommo fauore. Fra tanto bacio a V. S. le mani, & mi essibisco per hora & per l'auenire Di V. S. M. Ill. Deuotiss. & Obligatiss. Seruitore Scipion di Grantmonte. Di Venetia, alli 28. Gennaio 1640.

Quæ vertebat ita filius Latine viris Italica non audientibus.

Perill. & Exc. D Fortunio Liceto, Bononiam. Liber tuus de Lapide Bononiensi, vna cum amore plenis literis tuis, post multos dies mihi redditus est Venetijs, vbi nunc dego. Et quia volebam eius lectionem præmittere gratiarum actioni, librario compaginandum dedi: Et in hisce rebus tantum temporis insumptum fuit, vt hactenus nequiuerim debitas reddere grates, neque tibi mea sensa de hoc opere significare. In quo quidem (etsi cetera tua volumina mirabilem de te conceptum pepererint apud Doctiores) mihi videris tu temetipsum superasse, dignumque reddidisse, qui titulum sustineres Eminentis; adeo refertus est iste liber varia & rara eruditione: adeoque citationibus Autorum affluens, vt sola lectio præsentis operis hominem reddere valeat doctum supra mediocritatem: Sique Lapis Bononiensis admirabile quid est in natura rerum, liber tuus merito nuncupari potest admirabilium admirabilitas. Id tantum voluissem, eius titulum extitisse, *Lithophoros*; quod ita soleant Græci componere vocabula, detrahentes figma nominatiui, tam in nominibus tertiæ declinationis, quale hoc est, dicentesque, *Christophoros*, *Theophilos*, *Lithostrotos*; quam etiam in ijs, quæ proueniunt a quinta, sicut *Anthologia*, *Mythologia*, &c. Ceterum non ideo credas, me velle Censorem agere tui voluminis; quia profiteor esse me potius admiratorem, quam reprehensorem tuorum operum. Excellentiss. Dominus Orator noster fidem tibi facere poterit, me ad eius mensam de te perhonorifice, sublimiterque locutum fuisse. Percupidum se nobis ostendit Vir

Exc. videndi frustulum aliquod lapidis Bononiensis: si tuo munere consequi posset lapillum ex præstantioribus, recipiet id loco summi fauoris. Interim exosculor tibi manus, & exhibeo me nunc & in posterum Dominationis Vestræ Perillustris Deuotissimum & obligatissimum Seruum SCIPIONEM A GRANDIMONTE. Venetijs XXVIII Ianuarij MDCXL.

Resp. Lic. Nomen LITHEOSPHORVS apte signare Lapidem-Luciferum ostendentis. Cap. XXXV.

AL M.Ill.&c. Sig. Scipion di Granmonte. Venetia. Le lodi, che V.S. dona al mio *Litheosphoro*, inquanto prouengono dal suo purgatissimo giuditio, mi sono carissime, & me lo fanno pregiar molto: inquanto posso no esser aggrandite dall'amore che mi porta, mi sono anche grandemente care, come testimonio della sua affettione. Le rendo poi gratie di ciò che mi auisa intorno al nome *Litheosphorus*, di leuare il sigma di mezo: Nel che mi occorre dirle, che hauendo io hauuto intentione di significare con vn sol nome composto *Lapidem-Luciferum*, non ho creduto di poter ciò fare con il composito di due sole voci Greche *Lithophoros*; perche questo non significa la luce, ma solamente vuol dire, *Lapifero*, o *Lapidifero*: come *Christophoros*, *Christoforo*: che non fà al proposito mio: Perche il nome del mio libro a bello studio non è stato da me composto di due voci sole Greche, *Lithophoros*; ma di tre, che sono, *Lithos eos-phoros*, volendo significare lo stesso che, *Lapis-Lucem-ferens*, o sia pure *Lapis-Lucifer*; si che si è leuato il sigma di *Lithos*, & lasciato quello di *Eos*; anzi si è leuato l'omicron di *Lithos* insieme col sigma. Oltre che *Phosphoros*, che significa *Lucifer*, ritiene il sigma del nome *Phos* nel suo composto, che si sarebbe potuto imitare. Parimente *Lucifer* da Hesiodo nella Theogonia, & da Platone ben due volte nell'Epinomide, vien detto col nome *Eosphoros*. Il Poeta v.381. *Tus dei met' astera tictin eosphoron erigeneia*. cioè, *Post hos stellam genuit Luciferum Aurora*. Il Filosofo, *Hjliu t'einea eosphoru*, cioè, *Solis dico & Luciferi*. Et poco doppo, *Ho men gar Eosphores Hesperos te ho autos esn.* cioè, *Lucifer enim, qui & Hesperus est*. Et questo V.S. hauerà potuto ve ler notato da tutti i Lessici. Si che se non sarebbe stato errore chiamar il mio libro col nome *Lithophosphorus*, cosi pensai, che non fosse male l'intitolarlo *Litheosphorus*; ma feci elettione del *Litheosphorus*, parendomi più dolce; sentendo in quel geminato *pho-pho* del *Lithophosphorus* non sò che di cacophonia. Per il che credo di non hauer errato nel composito nome *Litheosphorus*, formandolo di tre voci, *Lithos-eos-phoros*, con hauer tolto via dalla prima l'omicron & il sigma, volendo significare, *Lapis-Lucifer*; anzi prendendo da Platone & Hesiodo *Eosphoros*, & anteponendoui *Lithos*, con leuargli le due vltime lettere *os*. Con tutto ciò io rimetto la correttione al suo giuditio, dal quale io non deuo discostarmi, nè allontanarmi punto. Le resto poi con obligo di quanto V. S. mi ha fauorito presso l'Eccellentiss. Sig. Ambasciatore: tutto effetto della sua molta cortesia. Procurerò di trouar pietra da mandar a S. E. In questo punto non ne hò; perche mi è conuenuto

nuto

nuto mandarle tutte fuori: Chi le prepara, ne stà calcinando; ma come che poche ne riescano, sendo morto chi le sapeua ben cuocere; vedrò di fare il possibile per seruire S. Ecc. Fra tanto V.S. mi conserui nella sua buona gratia, che io stò pregandole dal Cielo quanto desidera. Di Bologna 31. Gennaio 1640. D.V.S.M.Ill. Deuotiss. & obligatiss. Seru. Fortunio Liceti. Quæ sic Latina faciebat filius.

Perill. &c. Dom. Scipioni a Grandimonte. Venetias. Laudes, quibus meum Litheosphorum exornas, qua proueniunt a tuo purgatissimo iudicio, gratissimæ mihi sunt, & augent meam de libello existimationem; qua vero possunt augmen habere a tua erga me beneuolentia, mihi sunt etiam pergratæ, ceu testes amoris, quo me prosequeris. Gratias ago deinde tibi de admonitione circa nomen *Litheosphorus*, e quo velles me sustulisse intermedium sigma. Qua quidem in re mihi dicendum occurrit, quod quum in animo habuerim significandi vno solo nomine composito *Lapidem-Luciferum*; non existimaui posse me id consequi composito ex duabus tantummodo Græcis vocibus *Lito-phoros*; quia nomen istud non significat *Lucem*, sed solum signat *Lapi ferum*, aut *Lapidi-ferum*, vti *Christophoros Christo-phorum*; quę significatio non est ad meum propositum idonea. Siquidem nomen operis mei dedita opera non fuit a me compositum ex duabus tantum vocibus Græcanicis *Lito-phoros*, verum ex tribus, quæ sunt *Lithos-eos-phoros*, dum significare volui, *Lapis-Lucem-ferens*: aut *Lapis-Lucifer*; quare sublatum est sigma nominis *Lithos*, & relictum sigma vocis *Eos*; immo sublatum fuit omicron vocabuli *Lithos*, nedum eiusdem sigma. Præterea *Phosphoros*, quod nomen significat *Lucifer*, conseruat sigma vocabuli *Phos* in suo composito; quod imitari potuissem. Itidem *Lucifer* ab Hesiodo in Theogonia, nec non a Platone bis in Epinomide significatur vocabulo *Phosphoros*: Poeta quidem ait ver. 381.

„ *Tus met' astera tictin eosphoron erigeneia.* hoc est,
„ *Post hos stellam genuit Luciferum Aurora.*

Philosophus autem, *Hjliu t' ein ea eosphoru.* idest, *Solis dico & Luciferi.* & paulo post, *Homen gar Eosphoros Hesperos te ko autos ein.* quæ vertuntur ita, *Lucifer enim, qui & Hesperus est.* & hoc notatum ab omnibus Lexicographis obseruare potuisti. Quare si non deliquissem appellans meum volumen *Lithophosphorus*; ita censui non male vsurpari posse titulum *Litheosphorus*; ast electus a me fuit *Litheosphorus*, in quo dulciorem sonum audire mihi visus sum, audiens in illo geminato *pho pho Lithophosphori* nescioquid cacophoniæ. Quamobrem arbitror me non errasse in nomine composito *Litheosphorus*, ipsum formans ex tribus vocabulis, *Lithos-eos-phoros*, cum ablatione a primo duarum literarum, omicron dico & sigma; quum animus mihi fuerit eo composito significare, *Lapis-Lucifer*: Immo recipiens a Platone simul & ab Hesiodo, *Eosphoros*; & huic nomini præfigens *Lithos* cum ablatione postremarum literarum. Nihilominus ego remitto correctionem ad tuum iudicium, a quo recedere non debeo, nec hilum procul abire.

Multa dein obligatione me tibi deuinctum sentio, propter ea, quæ de meis libris perhonorifica locutus es apud Excellentiss. Oratorem Regis

 Chri-

Christianissimi; quæ prodierunt a magna tua humanitate ac vrbanitate. Curabo reperire lapillum perfectioris notæ, quem mittam E.S. Nunc apud me nihil boni reperitur; quia quos habebam, omnes oportuit me peregre transmittere ad plerosque viros magni nominis. Qui lapillos præparare consueuit, in præsentia calcinationem ipsorum vrget; etsi non multi prodeant e clybano perfecti magisterij; quum diem obierit alter, qui probe moliebatur id operis: omni conatu nitar, vt Exc. Orator voti compos fiat. Interim vale, & me ama. Dabam Bononiæ, prid. Cal. Februar. M D C X L.

De eodem nomine Litheosphorus iudicium Cl. Viri Naudæi, & aliorum insignium virorum. Cap. XXXVI.

ISta vero quum ego communicassem Cl. Gabrieli Naudæo, cum quo res omnes fere meas literarias id generis communes habere soleo, rescriptum huiusmodi ab eo tuli,

Al M. Ill. &c. Sig. Fortunio Liceti, Bologna. La lettera del Sig. Scipion di Gran-monte con la risposta di V. S. è venuta molto a proposito; poiche il Sig. Holstenio, quando li diedi l'esemplare suo, mi fece quasi simile obiettione sopra il titolo, dicendo che non li pareua ben composto, per rispetto di quello *Litheos*; & il simile mi haueua detto assai prima il Sig. Leone, quale
1 hauerebbe desiderato che V. S. più presto hauesse chiamato *Phengites Bononiensis*, o vero *Lithophosphorus*, douendo questa esser la vera compositione di parole che poteuan esprimere il contenuto nel libro suo: & io ancora (a dir-
2 gli liberamente il mio parere) staua dell'istessa opinione; perche se la cacophonia non è biasimata in quella parola *Phosphorus*, anzi riceuuta da tutti li buoni Autori, manco correua risico di esser censurata nel libro di V. S. Ma perche gli scriuo sempre in fretta, & perche la cosa era fatta, & consisteua solamente nella varietà de i giuditij, o più presto de i gusti, non mi son mai ricordato di farnegli motiuo alcuno. Hora sopraggiunta questa occasione delle oppositioni del Sig. di Gran-monte, & delle risposte di V. S. ho communicato tutta questa materia al Sig. Leone; il quale resta d'accordo che il Sig. Scipione può restar sodisfatto delle risposte, che gli dà V. S. perche sono buonissime, & molto a proposito, & concludono euidentemente in fauor suo; mostrando bene quanto sia difficile di voler ridurre ogni cosa sotto certe regole grammaticali, che patiscono mille eccettioni: Et in somma poteua il Sig. di Gran-monte far di meno che di cercare quel pelo nell'Ouo.
3 Ma nè manco detto Sig. Leone resta sodisfatto del titolo *Litheosphorus*, di-
4 cendo che *Eos* significa più presto l'Aurora, che la luce; & che la sillaba *Lith*
5 senza le due altre lettere, o almeno l'omicron, non significa niente: & che
6 nell'*Eos* non si deue mettere l'iota sottoscritto. Et la conclusione sua è, che V. S. non doueua vscire dal *Lithophosphorus*, mentre non era sottoposto a nessuna censura, o equiuocatione. Quanto a me credo liberamente che sarebbe stato il meglio: & per le obiettioni di detto Signore, quella solamente mi

mi dà faſtidio, che *Eos* non ſignifichi propriamente la luce, ma ſolamente *Lucifer, matutinus, exoriens*; ſi come io trouo nel mio Leſſico; perche eſſendo queſto, ſarebbe non ſolamente ambigua, ma anche ſuperflua quella compoſitione. Per le altre obiettioni, d'hauer leuate troppo lettere, e ſcritto l'iota ſottoſcritto, *nihili eas facio, tanquam omnino leues, & de quibus non inter ſe conueniunt Grammatici, neque forſan autores inter ſe, a quibus exempla duci poſſunt.* Lunedì, che ſi deue riportare certi libri al Sig. Holſtenio, gli moſtrerò la lettera apologetica, & ne cauerò il ſuo giuditio in quanto mi ſarà poſſibile. Et fra tanto mi rallegro ch'ella ſi ſia coſi valentemente difeſo dalle oppoſitioni del Sig. di Gran-monte, &c. Di Roma li 11. Febr. 1640. Di V.S. &c. Seru. deuot. & oblig. Gabriele Naudeo.

Quam epiſtolam filius ita Latio donabat, iuſſu meo ſe ſe in huiuſmodi ſtudijs exercens. Perill. &c. D. Fortunio Liceto, Bononiam. Epiſtola D. Scipionis a Grandimonte, cum tua reſponſione, peropportune venerunt; etenim D. Holſtenius a me recipiens ſuum exemplar, conſimile quid obijcere viſus eſt illius titulo, non approbans eius compoſitionem, ob illud *Litheos*: & idem fere multo prius mihi ſignificauerat D. Leo, qui peroptaſſet abſte potius titulum *Phengites Bononienſis*, aut *Lithophoſphorus*; quum hæc vera debeat eſſe compoſitio vocum, quæ poterant exprimere tui voluminis argumentum. Et ego pariter (vt ingenue tibi meam mentem aperiam) cum illo ſentiebam; quia ſi cacophonia non culpatur in dictione *Phoſphorus*; immo recipitur ea vox ab omnibus Claſſicis; non erat obnoxia cenſuræ in opere tuo. Sed quia ſemper feſtinanter ad te ſcribo, & res acta iam fuerat, & agebatur ſolummodo de iudiciorum, vel potius guſtuum varietate; nunquam recordatus fui de propoſito tecum verba facere. Nunc receptis a te Grandimontanis oppoſitionibus, tuiſq. reſponſis, communicaui totum negocium D. Leoni; qui fatetur D. Scipionem poſſe tuis reſponſionibus acquieſcere; quod optimæ ſint, & valde faciant ad propoſitum; & euidenter ad tui fauorem concludant: Vnde patet, quam difficile ſit, omnia redigere velle ad certas regulas Grammaticales, quæ mille patiuntur exceptiones. Et vno verbo, poterat D. a Grandi-monte prætermittere inquiſitionem pili illius in Ouo. Ceterum neque D. Leoni ſatisfacit titulus *Litheoſphorus*; inquientis, *Eos* denotare potius Auroram, quam lucem: & ſyllabam *Lith*, abſq; duabus alijs literis, aut ſaltem abſque omicron, nihil omnino ſignificare: & in vocabulo *Eos*, non eſſe ſubſcribendum iota: & denique concludit, tibi recedendum non fuiſſe a nomine *Lithophoſphorus*; dum id obnoxium non erat vlli cenſuræ, vel æquiuocationi. Ad me quod attinet, ego libere conſentio D. Leoni; cuius obiectionum illa ſola me turbat, quod *Eos* non ſignificet proprie lucem, ſed ſolum *Lucifer, matutinus, orientalis*, quemadmodum inuenio in meo Lexico. Quod quum ita ſit, non ſolum ambigua, ſed etiam ſuperuacanea eſſet illa compoſitio. Reliquas obiectiones de nimia literarum ablatione, deque iota ſubſcripto, nihili facio, tanquam omnino leues, & de quibus non inter ſe conueniunt Grammatici, neque forſan Autores inter ſe, a quibus exempla duci poſſunt. Die Lunæ proxima, qua perferri debent aliquot libri ad D. Holſtenium, oſtendam ei literas apologeticas, de quibus

iudicium viri, quantum per me fieri poterit, expiscabor. Et interim gratu-
lor, te adeo strenue tuum Litheosphorum defendisse ab oppositionibus D. a
Grandimonte, &c. Vale, Romæ, xi. Februar. M DC XL.

Resp. Lic. Nouas istas ad Litheosphori nomen obiectio-nes expendentis. Cap. XXXVII.

AL M. Ill. &c. il Sig. Gabriele Naudeo, Roma. Io resto molto obligato
a V. S. & al Sig. Leone delle osseruationi, che fanno intorno al nome
Litheosphorus, posto da me al mio libro *De Lapide Lucifero Boniensi*, mentre
io volli significare con vna parola sola, *Lapis-Lucifer*: & resto con molto gu-
sto che non le sia spiaciuta la mia risposta in questo proposito alle obiettio-
ni fattemi dal Sig. di Gran-monte. Quanto poi a quello che V.S. mi scriue,
che il Sig. Leone non resta sodisfatto del nome *Litheosphorus*; dicendo che *Eos*
1 significa più presto l'Aurora, che la luce: & che la sillaba *Lith*, senza le due
2 altre lettere *os*, o almeno l'omicron, non significa niente: & che io non do-
3 ueuo vscir dal Lithophosphorus, mentre non era sottoposto a nessuna censu-
4 ra, o equiuocatione: & che se la cacofonia non è nel nome *Phosphorus*, meno
5 douea temersi nella voce *Lithophosphorus*: & se pure si temeua, potea dirsi,
6 *Phengites Bononiensis*: & che a V.S. da fastidio, che *Eos* non significa propria-
7 mente la luce, ma solamente *Lucifer*, *matutinus*, *exoriens*; per il che la voce
Litheosphorus veniua ad esser non solamente ambigua, ma anche superflua la
particella *phorus*. Nel che si come io mi deuo acchetare, come a due peritis-
simi nella Greca lingua; così mi souiene di poter loro porre in consideratio-
1 ne primieramente, che *Eos*, se bene significa l'Aurora, non resta però di signi-
ficare la luce propriamente, non essendo sostantialmente l'Aurora altro che
lume debole, o sia luce nascente, che separa le tenebre della notte dal più
chiaro del giorno: & nella pietra non si scorge altro che vna luce molto im-
perfetta. Anzi che nel Lessico di H. Stefano, & di Gio: Scapula, *Eos* signifi-
ca propriamente la luce, dicendo eglino così, *Eos in soluta orat. pro jos: vnde*
2 *mia eo, Thucid. prima luce*. Dipoi, che la sillaba *Lith* non significhi cos'alcuna
senza le due altre lettere *os*, o omicron, penso ciò esser vero, se si considera da
per se sola; ma nel composto *Litheosphorus* la cosa mi pare che stia altramen-
te, come nel composto *Litheosis*, che significa *petrificatione*, o sia *mutatione-in-
sasso*; & *Lycanthropia*, che significa *Lupina-insania*; poiche *Lyc* & *Lith* da per se
non significa cosa alcuna, ma sibene nel suo composto *Lycanthropia*, *Lithosis*.
& in *Lithiasis*, che significa il mal di pietra, sia o nella vesica, o nelle reni, o ve-
3 ro nelle estremità delle palpebre cotal pietra. Che poi nell'*Eos* non si debba
mettere l'iota soscritto, l'ho da Platone, Hesiodo, Homero, & anco dalli Les-
sici di Constantino, Porto, H. Stefano, & Scapula, che tutti scriuono *Eosphe-
ros* senza l'iota soscritto, che Ficino, Cornato, & altri traducono *Lucifer*: &
così l'ho seruato nel nome *Litheosphorus*: Che poi nel Greco semplice si met-
ta l'iota sottoscritto, io l'ho veduto nel Constantino, & Porto in tal maniera,
*Eoios, idest Eos, anatolicos, orientalis, matutinus, tempus matutinum, Eous. Apol-
lon.*

lon. 2. Epicleiontes Eoion Apollon. Lo stesso si legge nel Lessico di H. Stefano,
& Scapula. Et il tempo matutino, o il mattino non è altro che la poca luce
del nascente giorno. In quanto poi non douessi io tralasciare il nome *Litho-*
phosphorus, che non era sottoposto a censura, nè ad equiuocatione; giudicai 4
altramente, perche vidi che *Eos* significa solamente luce, o cose appartenenti
a luce imperfetta, quale si scorge nella Pietra Bolognese, cioè Aurora, orien-
tale, mattino, & simili; ma *phos* con aperta equiuocatione significa, non so-
lamente la *luce*, il *lume*, la *lucerna*; ma etiandio l'*huomo*, come attesta (a) Ma- *a 1.Sat.c.7.*
crobio, *Cumque diu humanis capitibus ditem, & virorum victimis Saturnum*
placare se crederent, propter Oraculum, in quo erat, Cæ cephalas Adj, cæ to Pa-
tri pempete phota. *Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam re-*
uertentem suasisse illorum posteris, vt faustis sacrificijs infausta mutarent, infe-
rentes Diti, non hominum capita, sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata; &
aras Saturno, non mactando viros, sed accensis luminibus excolentes; quia non so-
lum virum, sed & lumina Phota *significat: inde mos per Saturnalia missitandis*
cereis capit. Che poi non conoscendosi cacofonia nel nome *Phosphorus*, non
si douesse temere nel composto *Lithophosphorus*; giudicai che fusse altramen- 5
te ancora; poiche triplicato l'o la rende nel *Lithophosphorus*, se nel duplicato
Phosphorus non si sente tanto; ma fatta la comparatione tra *Litheosphorus*, &
Lithophosphorus, quello suona più dolce all'orecchio, & questo nell'asprezza
sua non manca di hauere qualche cacofonia. Che poi si douesse più tosto
dire *Phengites Bononiensis*, non mi piacque, si perche io voleuo vna parola so- 6
la; si anco perche il *Phengites* viene vsato da Plinio, & Isidoro per nome pro-
prio di vna pietra, che splende continuamente nelle tenebre, conosciuta
molto da gli Antichi; parendomi di douer dare vn nome nuouo ad vn'altra
sorte di pietra nuouamente ritrouata, & che per poco spatio di tempo con-
serua la luce nello scuro, concetta dall'aere chiaro; dubitando non senza ra-
gione, che *Phengites Bononiensis* dinotasse presso di molti miei Lettori la pie-
tra *Phengites* degli Antichi nata nel territorio Bolognese. Che finalmente
Eos significasse, non propriamente la luce, ma solamente *Lucifer, matutinus,* 7
exoriens; onde non solamente sarebbe ambigua, ma anco superflua quella
compositione Litheosphorus: a me pare che non sia superflua, nè ambigua
nel mio proposito; perche volendo io significare *Pietra-Lucifera* con vna sola
dittione; & hauendo veduto non solamente, che la voce *Eosphoros* vsata da
Platone ben due volte nell'Epinomide, da Hesiodo nella Theogonia, & da
Homero nell'Iliade, viene sempre dal Ficino, Cornaro, & altri tradotta *Lu-*
cifer. H. Stefano, & Scapula dicono apertamente, *Eosphoros: Lucifer: Stella*
Aurora, seu lucis praenuncia; vnde eam secum ferre creditur. Iliad. XXIII. Ma
anche la voce *Eos* da tutti li miei Lessici esser tradotta, *Aurora, lux, orientalis,*
matutinum tempus, & non mai *Lucifer*; giudicai che fusse buono il composto
Litheosphorus. Et tanto più, che la Stella Venere da se stessa, come molti vo-
gliono, non ha luce alcuna da noi visibile, ma tutta la riceue dal Sole, come
la Luna; & per ciò fù dal nostro Sig. Galilei, primo (b) osseruatore, notato *b nunc. sid.*
che, *Cynthiae figuras aemulatur mater amorum*; con quel suo Anagramma,

Haec immatura a me iam frustra leguntur, o, y.

Così

Così la nostra pietra in se stessa priua di luce, la concepisce dal Sole, & la ritiene alquanto nelle tenebre: parimente l'Aurora, ò sia il Diluculo, non è altro che l'aria illustrata vn poco da i deboli raggi del nascente giorno, sendo per se stessa l'aria priua di luce, vna sostanza diafana, atta a riceuere tanto la luce, quanto le tenebre. Nelle quali ancora, sendo notte, la riceue molto imperfetta nell'Aurora, & dura per poco spatio di tempo. Così la nostra Pietra da se stessa priua di luce, ma partecipe naturalmente di perspicuità, sendo corpo con molto diafano, concepisce dallo splendor del giorno vna luce, che conserua per vn poco di tempo nelle tenebre, quasi vna artificiosa Aurora. Per il che la voce *Eos* significando propriamente, come V. S. dice, *matutinus, exoriens*, & come li altri aggiungono, *Aurora*, viene a significare propriamente la luce; posciache Aurora, mattino, oriente, non altro significa propriamente, che luce debole del Sole nascente, o che deue in breue nascere, generata nell'aere, che separa le tenebre notturne dal chiaro del giorno. Queste note mi occorre di scriuergli alla sfuggita, le quali io sottopongo alla sua censura. Aggiungendo, che anco il Sig. Vecchij intelligentissimo della lingua Greca, hebbe da principio qualche scrupulo nel nome *Litheosphorus*; si che hauendone S.S. trattato col Sig. Ronconi, questi mi scriue in tal guisa: *Consignai all'Eccellentiss. Sig. Vecchij il libro di V.S. il quale mi ha poi detto di hauere qualche difficoltà nel titolo, & che ne scriuerà il suo senso: fra tanto la ringratia* &c. Dallo stesso Sig. Vecchij io hebbi poi vna tal lettera. *M. Ill. &c. Riceuo l'altro fauore da V.S. Eccellentiss. cioè la sua cortesissima col libro de Lapide Bononiensi, il quale vò vedendo con infinito mio gusto, ritrouandoui tanta dottrina recondita, condita con sì varia eruditione, che non si può desiderar più; & ne resto a V.S. Eccell. obligatissimo. Hebbi sul principio vn poco di dubbio sopra il titolo del libro; ma poi ho conosciuto che stà benissimo; considerando che la parola* Litheosphoros *è composta da tre voci; & così stà bene; & non da due, come da principio mi pareua; che sarebbe stato male. Et con questo a V.S. Eccellentiss. fo riuerenza, & prego felicità. Pisa, li 10 Gennaio* 1640 *D.V.S.M.Ill. Deuotiss. & obligatiss. seru. Bartolomeo de Vecchij.* Quanto spetta all'Eruditissimo Sig Holstenio, non ho da temere che mi sia contrario, confessandomi di hauer preso diletto nel leggere il mio Litheosphoro, & non hauer in quello ritrouato se non cose degne di laude, il che però riceuo dalla somma sua benignità; mentre mi scriue in tale proposito vn'elegantissima lettera Latina &c. Questo è quanto per hora io posso scriuere a V. S. in questo particolare. V.S. lo riceua in grado, & mi ami. Bologna 19. Febraro 1640.

Quam epistolam pariter ita filius iussione mea Latio dedit verbis ipsissimis, Perill. V &c. Gabrieli Naudæo, Romam. Multum me tibi, & D. Leoni debere profiteor de obseruationibus ad me transmissis circa nomen *Litheosphorus*, impositum operi meo de *Lapide-Lucifero* Bononiensi, dum vnico nomine significare volui, *Lapis-Lucifer*; & valde mihi gratulor, tibi non displicuisse meam responsionem in hoc proposito obiectionibus D. a Grandimonte. Quod attinet dein ad D. Leonem; cui scribis non plene satisfacere no-
1 men *Litheosphorus*, asseueranti, *Eos* significare potius Auroram, quam lucem:
2 & syllabam *Lith* absque duabus alijs literis, aut saltem omicron, nihil om-

nino

nino significare : atque non debere subscribi iota in vocabulo *Eos*: & me non 3
debuisse alio vocabulo vti , quam *Lithophosphorus*, dum id obnoxium non es- 4
set vlli censuræ , vel æquiuocationi : & cacophoniam , si non est in nomine
Litheosphorus, neque timendam esse in voce *Lithophosphorus* : & eam si timuis- 5
sem , dicere poteram , *Phengites Bononiensis* : Tibi vero nomen *Litheosphorus* 6
ideo non arridere,quoniam *Eos* non significat proprie lucem,sed solum , *Luci-* 7
fer matutinus , exoriens : vnde vox *Litheosphorus* euadebat non solum ambi-
gua, sed etiam superuacanea , redundante nimirum particula *phorus* . Equi-
dem vt vobis acquiescere debeo, tanquam duobus viris in Græca lingua
peritissimis; ita nunc occurrit mihi,posse me vobis considerandum propone-
re,primum quidem,*Eos*,etsi significet Auroram , non tamen ideo non signifi- 1
care proprie lucem ; quum Auroræ substantia , essentiaque nihil aliud sit ,
quam lumen imbecillum,aut exoriens lux, separans tenebras noctis a maiori
claritate diei ; & in lapide nostro non aspiciatur nisi lux admodum imperfe-
cta . Quinimmo in Lexicis H. Stephani,& Ioan. Scapulæ, *Eos* significat pro-
prie lucem,scribentibus illis ita, *Eos, in solut. orat. pro jos ; vnde mia eo , Thucid.* 2
prima luce . Deinde syllabam *Lith* non significare quidquam absque duabus
alijs literis, *os*, aut omicron ; arbitror id esse verum, si sumatur solitaria ; sed
in composito Litheosphorus , res aliter se habere mihi videtur, sicut in com-
posito *Lithosis*,quod indicat petrificationem,siue mutationem in lapidem:in
Lycanthropia,quod significat lupinam insaniam:& in *Lithiasis*,quod significat
calculi morbum, siue in renibus, siue in vesica, in oculorum palpebris extre-
mis ; etenim *Lyc*, & *Lith* , solitaria nihil significant , sed in compositis allatis
aperte significāt *Lupum*,& *Lapidem* . Quod autem in *Eos*,vbi compositionem 3
ingreditur,iota subscribi non debeat,id habeo a Platone,Hesiodo,Homero,
& a Lexicographis Constantino , Porto , H. Stephano , & Scapula , singulis
scribentibus *Eosphoros* , absque iota subscripto : quod nomen Ficinus , Cor-
narius,& alij transferunt,*Lucifer*;& ita seruauimus in nomine *Litheosphorus*.
Quod autem in Græco nomine simplici *Eos* iota subscribatur , id ego vidi
apud Constantinum & Portum,ita scribentes,*Eoios, idest Eos* (cum iota sub-
scripto) *anatolicos, orientalis, matutinus, tempus matutinum, Eous. Apollon. 2. Epi-*
cleiontes Eoion Apollon. Idem in Lexico H. Stephani,& Scapulæ . Atque ma-
tutinum tempus , siue mane, nihil aliud est quam parca lux enascentis diei.
Quantum ad id postea , quod additur , omittere me non debuisse nomen *Li-* 4
thophosphorus,nulli censuræ, vel æquiuocationi obnoxium: aliter existimaui;
quia vidi, Eos, denotare solum lucem , aut res attinentes ad lucem imperfe-
ctam,cuiusmodi conspicitur in Lapide Bononiensi, hoc est, Auroram,orien-
tale,mane,atque similia : sed *Phos* aperta satis æquiuocatione significat, non
solum *lucem*,& *lumen*,& *lucernam*; sed etiam *hominem* , seu *virum* ; vt attesta-
tur Macrobius , inquiens , (a) *Quumque diu humanis capitibus Ditem , & viro-* a 1 Sat. c. 7
rum victimis Saturnum placare se crederent , propter Oraculum , in quo erat , Cæ »
Cephalas Adj , cæ to Patri pempete Phota : *Herculem ferunt postea cum Ge-*
ryonis pecore per Italiam reuertentem , suasisse illorum posteris , vt faustis sacrifi-
cijs infausta mutarent , inferentes Diti , non hominum capita , sed oscilla ad huma-
nam effigiem arte simulata ; & Aras Saturno , non mactando viros , sed accensis lu-
minibus

minibus excolentes; quia non solum virum, sed & lumina, Phota significat: inde mos per Saturnalia missitandis cereis capit. Quod adijcitur, quum cacophonia
5 non agnoscatur in nomine *Phosphorus*, eam timeri non debuisse in composito *Lithophosphorus*: aliter ego censui; quia triplicatum O cacophoniam ponit in *Lithophosphorus*, si duplicatum in *Phosphorus* eam adeo sensibilem non ponit: Verum facta comparatione inter *Litheosphorus*, & *Lithophosphorus*: illud nomen suauius est auditui, & hoc in asperitate sua non caret aliqua cacophonia.
6 Quod postea dici debuisset potius, *Phengites Bononiensis*, mihi non placuit: tum quia volebam vnicum nomen; tum etiam quia *Phengites* vsuvenit Plinio, & Isidoro pro nomine proprio cuiusdam lapidis continue splendentis in tenebris a semetipso, notissimi apud Antiquos; quum mihi visum fuerit, oportere nouum nomen assignare Lapidi nouiter inuento, & breui curriculo temporis in tenebris lucem aliunde, hoc est ab aeris claritate conceptam, in se conseruanti: nam non absque ratione dubitaui, voces *Phengites Bononiensis*, denotare potius apud multos meorum Lectorum Lapidem Phengitem Antiquorum enatum in agro Bononiensi; quod aberat ab instituto
7 mei voluminis. Denique vero, quod subdis, vocem *Eos* non significare proprie lucem, sed solum idem quod *Lucifer, matutinus, exoriens*; vnde non solum esset ambigua, sed etiam superuacanea mea compositio *Litheosphorus*: id ego recipere nequeo, quia significare volens idem quod *Lapis-Lucifer* vna dictione tantum; quum viderim, non solum vocem *Eosphoros* vsurpatam a Platone non semel in Epinomide simul, & ab Hesiodo in Theogonia, nec non ab Homero in Iliade, verti semper a Ficino, Cornario, & alijs, *Lucifer*; nam H. Stephanus, & Scapula dicunt aperte, *Eosphoros*; *Lucifer, Stella Auroræ, seu lucis prænuncia: vnde eam secum ferre creditur. Iliad.* XXIII. Verum etiam dictionem *Eos* ab omnibus meis Lexicographis transferri, *Aurora, lux, orientalis, matutinum tempus*, & numquam *Lucifer*; censui rectum & bonum esse compositum *Litheosphorus*. Et eo magis, quo Stella Veneris a semetipsa, vt multi volunt, non habet lucem vllam a nobis adspectabilem; sed omnem sui splendorem visibilem hinc, accipit a Sole, sicut & Luna; Quapropter a D. Galileo nostro, primo phænomeni falcatæ Veneris obseruatore, notatum quod *Cynthiæ figuras æmulatur mater Amorum*, anagrammate illo suo, *Hæc immatura a me, iam frustra leguntur, o, y.* Ita noster lapis in se luce carens, ipsam concipit a Sole, ac retinet aliquandiu in tenebris: Pariter Aurora, seu diluculum, aliud non est, quam aer illuminatus parumper ab imbecillioribus radijs enascentis diei; quum aer a semetipso luce careat, & quædam
b 2 de an.t. substantia diaphana sit, apta recipere (b) tam lumen, quam tenebras. In te-
68. 69. 70. nebris etiam noctu lumen admodum imperfectum recipit aer, quod Aurora vocatur, & breui spatio temporis durat. Ita noster lapis, a semetipso luce destitutus, sed particeps natura sua perspicuitatis, quum sit corpus multi compos diaphani, concipit a splendore diei luculam; quam breui temporis intercapedine conseruat in tenebris, veluti quandam artificiosam Auroram. Quamobrem vox *Eos* significans proprie, sicut ais, *matutinus, exoriens, &c*, vt addunt alij, *Aurora*, proprie lucem denotat; quum *aurora, matutinum, oriens* nihil aliud proprie significet, nisi lucem imperfectam Solis enascentis,

vel

vel breui nasci turi, productam in aere, separantemque tenebras nocturnas a claritate diei. Has notas, currenti calamo delineatas, tuæ censuræ subijcio: Subnectens, etiam D. Vecchium, linguæ Græcæ peritissimum, ab initio dubitasse de nominis *Litheosphorus* recta constructione; qua de re quum egisset cum D. Ronconio, is ad me talia perscripsit: *Dedi D. Vecchio librum tuum: qui postea mihi significauit, se nonnihil difficultatis habere in titulo* Litheosphorus; *qua de re tibi sua sensa communicabit per literas: Interim de munere grates agit ingentes* &c. Ab eodem vero D. Vecchio recepi postea epistolium huiusmodi: Perill. &c. *Recipio fauorem alium a V. D. Exc. nempe literas humanissimas, vna cum libro de Lapide Bononiensi; quem lego summa cum delectatione, reperiens in eo tantum recondita doctrina, adeo varia eruditione condita, vt nihil amplius desiderari valeat. Deque tali munere me tibi deuinctissimum profiteor. Ab initio quidem paululum dubitationis habui super operis titulo; sed postea cognoui peroptimum esse, considerans verbum* Litheosphorus *compositum esse ex tribus vocibus; & ita bene habet; non autem ex duabus, vt antea mihi vid:batur; quod male fuisset compositum. Interim V. D. Exc. cultum exhibeo reuerentia, atque felicitatem opto. Pisis x. Ianuar. M DC XL.* Ad Eruditissimum D. Holstenium quod attinet, nihil est cur ego timeam ipsum mihi aduersarium, quando mei Litheosphori lectione se fatetur delectatum, & (quæ viri summa est humanitas) in eo nihil nisi laudabile comperisse, scriptis ad me literis elegantissimis in hæc verba; *V. Cl. Fortunio Liceto* to hypato ton Philosophô, *Lucas Holstenius S. P. D. Litheosphorus tuus, nuperrime partu editus, Eminentissimo Cardinali Barberino, Studiorum meorum Mæcenati, impense placuit: itaque & mihi eius legendi copiam statim fecit, quem tuæ eruditionis admiratorem esse non ignorat. Nihil ille liber meam de te opinionem auxit, quod iam summa esset. Delectauit tamen summopere me argumenti nouitas, adeo copiose & feliciter pertractata, & vt verbo dicam, plane tuo more. Itaque lapis notho lumine hactenus sublucidus, tui ingenij splendore illustratus nunc claret, & tuo vicissim nomini nouam lucem addidit. Eminentissimi & doctissimi Principis mei testimonium adiuncta literæ tibi exhibent; Cui rem haud ingratam præstabis, si omnium abs te hactenus editorum operum catalogum transmiseris: Cupit enim cuncta ingenij tui monumenta in Barberina Bibliotheca extare, haud postremo eidem ornamento futura. Vale Cl. & doctissime Licete, & Nogeram nostrum a me saluta. Romæ, v. Cal. Decemb. M DC XXXIX.* Cui quidem epistolæ huiusmodi responsum dedi. Cl. V. Lucæ Holstenio doctiorum eruditorum Antesignano Fortunius Licetus B. A. Subobscuram ego quidem lucem in lapide Bononiensi de Sole conceptam, inter meras tenebras mox aliquandiu micantem, improbis laboribus multarum lucubrationum in literario mundo illustriorem reddere tentaui, Cl. Vir: ingenti vero fœnore mirificum splendorem ab Eminentissimi doctissimique Principis Heri præclara laudatione, simul & ab ingenui prudentissimique iudicij tui nobili comprobatione, literis elegantissimis ad me transmissa, suscepit conatus iste meus in Litheosphoro. Quem dum tales tantique Literatorum Heroes vnanimi consensu collaudant; aliosque mentis meæ partus adeo consimiliter æstimant, vt indicem a me requirant omnium operum hactenus meo stylo delineatorum, iurisque publici factorum, quibus in instructissima Bar-

Supremo Philosophorum.

„ berinorum Bibliotheca locus assignetur inter alia volumina, quæ digna ce-
„ dro ibidem seruata leguntur: ingenue iam superbire possum apud Sapien-
„ tiæ cultores, recteque gloriari, quod Principibus vna doctissimisque Viris
„ placere potuerim. Transmitto catalogum: ex quo si noueris aliquem meo-
„ rum librorum in celeberrimo isto Musæo non adesse, qui nunc apud me re-
„ periatur; statim ac id ex te rescieuero, curabo diligenter vt quamprimum
„ istuc afferatur. Interim vale, viuorum eruditissime, Licetumque tui sum-
„ mum cultorem, Eminentissimo Principi, rerum Domino, singularique
„ Literatorum Patrono, commendatum serio reddas, Germano plane cando-
„ re. Nogheram, Virum vere Clarissimum, tuo nomine saluere iussi, qui tibi
„ vicissim plurimam salutem respondet. Bononiæ 3.Non.Decemb.1639.

Hæc ea sunt, Cl. Naudæ, quæ tibi de proposito scribere possum in præsentia: Tu ea boni consule, & me ama. Dabam Bononię 10.Cal.Martij 1640.

Petrarchæ cognomen an aspirandum sit, nec ne: deque plerisque vocibus alijs, bene, maleve aspiratis. Cap. XXXVIII.

Cl. V. Fortunio Liceto, in celeberr. Gym. Bonon. Philos. Professori Eminenti Iacobus Philippus Tomasinus Aemoniæ Præsul. S. P.

QVum vitam Francisci Petrarchæ priuatis studiorum meorum delicijs conscriptam, eruditorum amicorum suus, felici Numine Eminentiss. Card. Io: Francisco ex Comitibus Guidijs a Balneo aliquot ab hinc annis destinassem, vt nostri moris est, omnibus doctis & amicis Viris expendendam exhibui. Eam quum vltro seduloque perlustrassent, non temnenda inter eos quæstio exorta fuit, qua ex causa Poetæ cognomen aspiratione produxerim. Nec defuere, qui rationibus speciose prolatis vtriusque partis patrocinium suscepere. Eruditam ingeniorum contentionem etiam in tantilla re monumentis tradere æquum duxi, ne literatorum amicorum interpretamenta, quibus mea studia & labores perpetuo dicaui, ingrata obliuione pereant. In quorum numero quoniam Te nemo prior, tuum, mi Licete, heic arbitrium compello, vt quænam mea erga mutuam in me beneuolentiam, atque in primis aduersus tua in rem literariam præclara merita sit voluntas, posteritati liquido constet.

Petrarchæ nullam conuenire aspirationem, in primis censuit Vir Candidissimus, Laurentius Pignorius, heu quondam nostræ Vrbis decus, & in antiquis monumentis euoluendis ac interpretandis oculatissimus, inscriptioni sepulcri Petrarchæ in municipio Patauino Arquada innixus: vbi in marmore legitur:

Frigida Francisci lapis hic tegit ossa Petrarca.

Nec veritus fuit hanc animi sententiam publicis scriptis indicare: nimirum Epistola 111. libri 1. Symbolicarum: Elogio pariter Lauræ dicato: itemque

in

in Epigrammate ad domum Arquadianam: Innumera prætereo loca, quibus abunde conſtat, quod ipſi fuerit animi. Pignorio acceſſit æui noſtri lumen Antonius Querengus, dictionis caſtimonia cum elegantiſſimis veterum conferendus poeta: Nec deſunt, qui ſuffragantur ipſis non infimi nominis eruditi complures. Quod vero ſaluo amicitiæ iure a viris Magnis diſſentiens aſpirationem malim, inter cetera occurrebat illud, quod linguæ Atticæ exemplo *H* Hetruſcis admodum frequens deprehenderem. Quamuis enim non ignorem *H* non eſſe veram literam; ſpiritum nihilominus agnoſco, quo multæ voces firmantur & roborantur; & cuius in Hetruſco idiomate triplex vſus. Præterquam enim quod ex quorundam ſententia literæ vices ſuppleat, non ſolum aſpirationi ſeruit, ſed etiam dictionis loco adhibetur. Huic Benedicti Bonmatthei Introductionis ad linguam Hetruſcam Tract. 11.cap.v. merito præiuit Gellius lib. 11. cap. 111. *H literam*, inquit, *ſiue illam ſpiritum magis quam literam dici oportet: inſerebant eam veteres noſtri plerisque vocibus verborum firmandis roborandisque, vt ſonus earum eſſet viridior, vegetiorque*. Idque vel Petrarcha pronunciatione ſui nominis Hetruſcis familiari ſatis manifeſtat. Iure quidem V.C. in libello de natura hiſtoriæ luce digno carpit Arrium Catullianum, qui *Chommoda* dicebat pro *Commoda*; qui barbariſmus eſt Hetruſcis maximeque Florentinis hodie ſolennis. Idem quoque Arrius *Hinſidias* dicebat pro *Inſidias*: diuerſa Italorum conſuetudine æque barbara, dum noſtris temporibus *Hortus* non aliter quam *Ortus* profertur. Itemque *Author*, vel *Autor*, pro *Auctor*; *Soboles* pro *Suboles*, quod a ſuboleſcendo, ideſt ſuccreſcendo deducitur. Elementum porro iſtud Latinis aſpiratio dicitur; cuius poteſtas nulla, niſi quod ſonum auget illius vocalis ſeu conſonantis, cui adhæret. Nonnunquam tamen conſonantis loco reperitur, veluti apud Catullum. Sententiam meam tuebantur eruditionis multiſciæ ac Romanæ vetuſtatis perquam ſtudioſi plures, inter quos eſt in Muſarum noſtrarum columen Felix Oſius, Artis Oratoriæ in Gymnaſio Patau. publ. Interpres, Ioannes Rhodius Danus, Gabriel Naudæus Gallus, arctiſſima neceſſitudine nobis iuncti; qui *H* ſemper addendum cenſuere, vbi vocis origo, ſignificatio, & euphonia id poſtularet. Hac ratione Chariſcus lib. 1. *Arena, gratius Harena, quod hæreat; & Arena, quod areat; gratius enim cum aſpiratione ſonat*. Marco etiam Victorino Artis Grammaticæ lib. 1. placuit *Harena*. Accedit demum V.C. Gerardi Voſſij iudicium, qui *Petrarcha* ſcribendum exiſtimat, non *Petrarca*. Priſcis hercle ſcriptoribus *Haue* pro *Aue* vſurpatum Cuiacij iudicio docuit Iſ. Caſaubonus ad Trebellium Pollionem. Librarij tamen olim hanc aſpirationis notam non vſque ſtudioſé obſeruarunt. Inde vetuſtis etiam Inſcriptionibus YGIA, & HYGIA extat. Nimirum H literam nunc abijciebant, nunc præmittebant ſyllabis. Cuius tamen omiſſio in libris M S poſterioris æui crimen eſt, vt vt Iul. Scaliger de cauſis linguæ Latinæ Cap. VL. affirmat Latinos ſpreuiſſe illam aſperitatem, nec auditum eius ſonum ſe puero. Ceterum ne alienis inſiſtamus, e bibliotheca Vaticana, omnium totius Orbis celeberrima, librum Latinum numero 3195. ipſius Petrarchæ manu ſcriptum noſtræ petitioni deprompſit Vrbani IIX S. P. piæ memoriæ quondam cubicularius Torqua-

tus Perottus, nunc Amiensis Episcopus, vatis nostri studiosissimus, cuius nomini aspiratio addita: Nec discrepat alter n. 3199. qui olim fuit Ioannis Boccacij: Pariterque ei similis tertius Petri Bembi n. 3197.

Reliquum est, pro ingenij acumine, iudicijque libertate, tuam, vt soles, sententiam ingenue proferas; quo meæ, aliorumque in re dubia expectationi satisfiat. Scribebam Patauij Prid. Idus Octobris M D C X L I V.

Petrarchæ cognomen aspirandum esse: ratioque plurium etiam aliorum nominum tam aspirandorum, quam non aspirandorum aperitur. Cap. XXXIX.

Iacobo Philippo Tomasino Aemoniæ Præsuli
Fortunius Licetus B. A.

ETsi non ita pridem Clarissimis Iureconsultis vitio datum sit, quod longiore disputatione concertauerint, an vocula *Posthumus* aspiranda foret, nec ne; quod viros graues non deceat in quæstiunculis grammaticalibus absumere tempus, deque friuolis nugis habere sermonem: Plato nihilominus, Philosophus grauissimus, integrum volumen sub Cratyli nomine non exiguum instituit *de recta nominum ratione*, diligenter in eo differens de minutissimis etiam syllabis, atque literulis. Immo vero sacra pagina (a) docet ipsum Deum summum solicitum maxime fuisse de mutatione syllabarum, & aspirationis in hominum insignium nominibus, ac præcepisse cum aspiratione *Abraham* appellari, qui prius non aspirabatur *Abram*. Quin etiam quicquid attinet ad virum inclytum, Italiæ nostræ decus, pro vili non debet haberi; quum Aristoteles ipse (b) viliorum animantium speculationem puerili fastidio despiciendam non esse dicat, quod in infimis etiam animalibus Naturæ numen, & honestum, & pulchrum insit ingenium. Quare non ab re iudicas, istam quæstionem de cognomine *Petrarchæ* aspirando, satis dignam quæ tractetur a sene Philosopho: propptereaque non grauabor tibi morem gerere, meaque sensa de propositis circa nominum aspirationem ingenue libereque proferre. Profecto quum Aristoteli (c) nomen significet indistincte naturam & essentiam proprietatemque rerum, quam explicat distincte definitio; proinde Plato (d) sapienter asseruit, non cuiuslibet hominis esse rebus imponere nomina, sed viri sapientis, rerumque nominandarum conditiones intimas & proprias agnoscentis: Quod ipse didicerat e Diuina scriptura; in qua legitur, Adamum, qui scientiam rerum omnium infusam a Deo possidebat, imposuisse nomina rebus conuenientia: scribit enim Moses, (e) *Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea. Omne enim, quod vocauit Adam anima viuentis, ipsum est nomen eius. Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia cæli, & omnes bestias terræ.* Quam sententiam habuit & Philo dicens, (f) *Non literas mutas, aut vocales, aut absolute*

a Gen. 17.
b 1. de part. c. 2.
c 1. phys. t. 5.
d in Cratylo.
e Gen. 2.
f lib. de nõ. mutat.

lute, verba & nomina largitur Deus. Quum produxisset stirpes atque animantes, eas ad hominem (tanquam ad ducem & rectorem, qui ab alijs obscientiam seiunctus erat) vocauit, vt singulis propria dares nomina; omne enim, *inquit*, quod vocauit Adam, ipsum est nomen eius. *Ergo quum integras nominum impositiones Deus vsurpare dignatus non sit, eo negocio commisso viro sapienti generis humani Antistiti.* & alibi: (g) *Perpulchre autem & impositio nominum assignatur primo homini; ad sapientiam enim & regnum pertinet: at ille sapiens est, fuitmet ipse discipulus & doctor per Dei gratiam, & insuper Rex quoque.* & alio loco: (h) *Reliquum vulgus hominum nomina imponit rebus, vt aliud ipsa sint, aliud sonent earum vocabula; apud Mosem vero nominum impositiones manifestissime res ipsas indicant, vt res necessario in nomen abeat sine vlla differentia.* Similiter etiam alibi, (i) *Vulgus hominum rerum naturas ignorans, etiam in nominibus eis imponendis erret oportet: Nam qui eas velut per anatomian considerant, facile assequuntur appellationes; qui autem res tractant confusius, non tam exquisitas. Moses vero in tanta rerum peritia, nominibus rectissimis aptissimisque & mire perspicuis vti consueuit; proinde sæpe in libris rerum diuinarum inuenimus rebus conuenire nomina.* Sic ergo recte Plato nominum impositionem non cuilibet assignat, sed vni viro sapienti. Speciatimque hominibus imponenda semper esse nomina pulchra decreuit apte Plato de Sapientia tractans in Theage. Quum auus Poetæ nostri Parentius appellaretur, autore Leonardo Aretino, & Pater ipsius *Petrarcho di Parenzo*; licet scriptor vitæ Petrarchæ latinus, quem suspicaris esse Xicchonem Polentonem, vulgi vilioris appellationem secutus, Petrum Petraconem nominet eius patrem, & alij Petrarconem; nobiliores tamen ciuiliotesque Petrarchum semper appellant; de quo nobiliori nomine patris Poeta sibi cognomen assumpsit primum appellari volens Franciscus Petrarchæ, moxque semper Franciscus Petrarcha; vt infra latius apparebit. Certe Petrarchæ cognomen, siue cum aspiratione pronuncietur, siue *Petrarca* non aspiretur, pulcherrimum est, adeoque viro præstanti conueniens aptissime; namque *Petra*, firmitatis hieroglyphicum, apud Antiquos indicabat hominem inclytum, atque Deum; ita Pierius: (k) *Neque forte temere Romani per Iouem lapidem iurabant, apud quos futurum erat, vt vera Pietatis fundamentum ex Petra solidaiaceretur: Petra enim erat Christus.* Illicoque fusius explicat, Petra notari perpetuitatem, firmitatem fœderum, firmam prosperitatem, pietatis nostræ stabilitatem, Christum Dominum, prauarum cogitationum excussionem, sensuumque carentiam; quæ singula mirifice congruunt *Petrarcha* nostro, qui perpetuo viuet in memoria viuorum diuinis operibus editis: firmumque fœdus iniji cum literis, & bonis moribus: in vera pietate stabilis: Christi cultor eximius in Parmensi, Patauinaque Cathedrali Canonicus: procul ab se prauas cogitationes excussit in amore pudico & virgineo Lauræ suæ: prorsusque libidinis obscœnæ sensu caruit: quod ipsemet in epistola testatur, quam de vita sua scriptam reliquit, his plane verbis: *Amore acerrimo, sed vnico, & honesto, in adolescentia laboraui; & diutius laborassem, nisi iam tepescentem ignem mors acerba, sed vtilis, extinxisset. Libidinum me prorsus expertem dicere posse, optarem quidem; sed si dicam, mentiar; hoc secure dixerim, me quamquam feruore ætatis & complexionis ad id raptum, vilitatem*

g li. de mũdi opificio
h l. 2. de Cherub.
i de Agricul.
Petrã allegoria.
k l. 49.

tem

tem illam tamen semper animo exectatum. Mox vero ad quadragenarium annum appropinquans, dum adhuc & caloris satis esset, & virium, non solum factum illud obscœnum, sed eius memoriam omnem sic abieci, quasi nunquam feminam aspexissem; quod inter primas felicitates meas memoror, Deo gratias agens, qui me adhuc integrum & vigentem, tum vili, & mihi semper odioso seruitio liberauit. En virium *Petra* nomine dignum, non minus quam Xenocrates ille fuerit, qui quum a concumbente Phryne, Laideque pulcherrimis meretricibus ad libidinem nullis illecebris induci potuisset, audiuit (autore (*l*) Laertio) lapidea statua. Sed & Franciscus Georgius (*m*) Venetus in Harmonia Mundi præclare demonstrat, *Petram* allegorice signare Deum Patrem, & Filium; quod Filius Petram se (*n*) dixerit, super quam ædificaturus erat Ecclesiam suam Petro, & successoribus: & a Propheta (*o*) dictus sit lapis angularis, reprobatus ab ædificantibus secundum carnem & sanguinem; sed ab Opifice summo positus in caput (*p*) anguli structuræ & ædificij illius sacræ Ierosolymæ, quæ ædificatur ex viuis (*q*) lapidibus. Qui fuit etiam illa (*r*) *Petra*, dudum a Mose percussa, a qua fluxerunt aquæ pro populo Israeliticæ gentis: nimirum aquæ doctrinæ Christianæ, qua Saluator, etiam per Mosem in ænigmate atque figuris eos erudijt. Quin & Pater Deus fuit illa *Petra* Mosaica, de qua fluxit aqua Sapientiæ, nimirum Filius a Patre genitus, qui sapientia Patris appellatur. Ne multa loca nunc alia proferam ex antiquis Patribus a Laureto, Syluæ Allegoriarum Compilatore, collecta, indicantia *Petram* assumi consueuisse passim pro Deo, vel homine diuino. Ceterum & alia pars cognominis *Archa*, vel *Arca*, summam dignitatem allegorice designat, qualem in Poeta nostro suspicimus. Nam in primis *Arca*, quæ fieri solet ad recondendas vestes, & ad pretiosa quæque seruanda, nobiliam allegoria sumitur pro viro docto, quem *Arcam-sapientiæ*, scientiæ, doctrinæque nuncupare consueuimus; ita plane Philo: (*s*) *Arca, si ad mores referatur, significabit mentem sibiipsi propitiam, quæ concepto amore modestiæ purgare se sciat, compescereque brutam, elatam, & inflatam arrogantiam. Hæc Arca vas est destinatum legibus; in hanc enim præcepta reconduntur, accepta dictante ipso cælesti Numine.* Quæ pariter omnia congruunt moribus, & doctrinæ Poetæ nostri, qui de se scribit: (*t*) *Sensi superbiam, in alijs, non in me; & quum paruus fuerim semper, minor iudicio meo fui.* Scriptorum tam Latina, quam Italica dictione, tam pedibus vincta metricis, quam soluta oratione voluminum egregiorum numero multiplici, virum hunc apte vocari *Petrarcam*; hoc est ob soliditatem, & firmitatem, durationemque doctrinæ, *lapideam-arcam* scientiæ virtutisque, nemo non videt. Cognominari potuit ergo *Petrarca*, quasi lapidea-arca, in quam firmissimam reconderentur eximiæ virtutes animi, tutæ prorsus ab omnibus externis iniurijs iræ, superbiæ, libidinis, & huiusmodi vitiorum aliorum omnium. Quod & alibi Philo scribit inquiens, (*u*) *Item sacram Legum conseruatricem Arcam auro intus & extra decorauit: Magnoque Pontifici duas tradidit tunicas; vnam scilicet intimam ex lino; alteram extimam, varie acu pictam cum toga talari. Etenim hæc, aliaque eiusmodi, nota sunt animi, qui in parte interiori Deo se purum castumque exhibet; exterisque in rebus, quæ ad Mundum adspectabilem vitamque pertinent, integritatem* ac

l 4. de vit. phil.
m 1. cant. ton. 7. c. 5.
n Matt. 16.
o Esai. 28. Petr. 1. c. 2. Paul. Eph. 2.
p Psal. 117.
q Act. 4.
r Exod. 17.
Arca alleg.
s de vita Mosis.
t in epist. cit.
u de nom. mutat.

ac puritatem colit; qualem maxime fuiſſe Poetam Canonicum noſtrum, in eius vita clare teſtatur tum Hieronymus Squarzafichus, tum ipſemet in epiſtola, quam poſteritati reliquit *De Origine, vita, conuerſatione, & ſtudiorum ſuorum ſucceſſu* conſcripta, ſicuti nuper obſeruaui. Similiter apud (x) Lauretum, Arca Noe ſignificat & Animam, in qua ſunt variæ affectuum paſſiones: & Sanctos viros: & religionis ſtatum: & fabricam virtutum: & doctrinam in corde: & gratiam contemplationis: & Eccleſiam: & viros Eccleſiaſticos: & virtutes cæleſtes: & cor humanum: & Sanctos Doctores: & Præſules: & myſteria; quod ex multiplici Sanctorum Patrum autoritate confirmat. Ad quæ ſi reſpexere Viri præclari, Querengus, Pignoriusque noſter; belle ſatis & apte Franciſcum *Petrarcam* non aſpiratum poſuerunt; maxime ſi putauerint id cognominis ab ipſomet Poeta ſibi formatum fuiſſe, deductumque voluerimus ex nomine Paterno *Petraco*, ſiue *Petrarco*. Verum enimvero quia forte vir iſte cognomen adeptus eſt, non quidem a ſeipſo poſt comparatas ſibi virtutes in adulta ſatis ætate; ſed ab alijs in ipſo natali ſuo, priuſquam animi dotes vllas induiſſer, vti conſtat ex Aretino: & quia fratrem habuit Germanum, Cœnobitam Chartuſienſem, cui Franciſcus ipſe cognomen idem aſpiratum aſſignat in ſuo teſtamento; non poſſum viris eruditis aſſentiri, *Petrarcam* non aſpirantibus. Quos nihil mouere debuit ille verſiculus inſculptus monumento Poetæ noſtri, cognomen id non aſpirans; quia verſificator ille ductus a neceſſitate rythmi, deſinentiæque conſimilis, qua verſiculos duos alios immediate ſequentes terminari voluit, aſpirationem vel inuitus declinare coactus fuit, inſcribens ei tumulo:

x ſyl. alleg. t. I.

Petrarcam qui, cur, & an leue non aſpirent.

Frigida Franciſci lapis hic tegit oſſa Petrarcæ:
Suſcipe Virgo Parens animam: Sate Virgine parce:
Feſſusque iam terris, cæli requieſcat in arce.

Namque mos eo ſeculo fuit, epitaphia ſepulchris inſcribere metris in conſimilem metri conſonantiam deſinentibus; ad quam non raro trahebantur nomina rerum, vel inuitis regulis grammaticalibus, nec omnino vitatis barbariſmis, ſusque deque habitis genuinis vocum ſignificationibus, at etymologijs; vt ſæpius in epitaphijs antiquis mihi legere contigit. Forte Querengi Muſa mellitiſſima, ſuauitatem, aſpirationes vbique fugientem, anteponere voluit vero ſignificatui, propriæque tum etymologiæ, tum orthographiæ cognominis. Nobis autem in iſto cognomine, *Petrarcha*, placet aſpiratio tum quia frequens vſus aſpirationis apud Florentinos Poetæ Conciues; tum quia tali ſpiritu denſo voces firmiores efficiuntur; vt bene tibi Gellius adnotauit, inquiens, (y) *H literam ſiue illam ſpiritum magis quam literam dici oportet; inſerebant eam veteres noſtri plerisque vocibus verborum firmandis roborandisque vt ſonus eorum eſſet viuidior vegetiorque. Atque id videntur feciſſe ſtudio, & exemplo linguæ Atticæ.* Recte quidem tibi carpit Amicus Arium, qui perpetuam *Hinſidias*, & *Chommoda* conſueuerat aſpirare; ſed mihi multo prius Catullus eundem Arium de propoſito ſuggillauit epigrammate (z) feſtiuiſſimo ſcribens,

Petrarcha cur aſpirandus.

y Gell. l. 2. c. 3.

Arius notatur, aſpirãs male Chommoda, & Hinſidias.

Chommoda dicebat, ſi quando Commoda vellet
Dicere, & Hinſidias Arius Inſidias.

z v. 2081. & ſeqq.

Et

iudicium viri, quantum per me fieri poterit, expiscabor. Et interim gratulor, te adeo strenue tuum Litheosphorum defendisse ab oppositionibus D. a Grandimonte, &c. Vale, Romæ, xi. Februar. M DC XL.

Resp. Lic. Nouas istas ad Litheosphori nomen obiectiones expendentis. Cap. XXXVII.

AL M. Ill. &c. il Sig. Gabriele Naudeo, Roma. Io resto molto obligato
a V. S. & al Sig. Leone delle osseruationi, che fanno intorno al nome
Litheosphorus, posto da me al mio libro *De Lapide Lucifero Bononiensi*, mentre
io volli significare con vna parola sola, *Lapis-Lucifer*: & resto con molto gu-
sto che non le sia spiaciuta la mia risposta in questo proposito alle obiettio-
ni fattemi dal Sig. di Grandmonte. Quanto poi a quello che V.S. mi scriue,
che il Sig. Leone non resta sodisfatto del nome *Litheosphorus*; dicendo che *Eos*
1 significa più presto l'Aurora, che la luce: & che la sillaba *Lith*, senza le due
2 altre lettere *os*, o almeno l'omicron, non significa niente: & che io non do-
3 ueuo vscir dal Lithophosphorus, mentre non era sottoposto a nessuna censu-
4 ra, o equiuocatione: & che se la cacosonia non è nel nome *Phosphorus*, meno
5 douea temersi nella voce *Lithophosphorus*: & se pure si temeua, potea dirsi,
6 *Phengites Bononiensis*: & che a V.S. da fastidio, che *Eos* non significa propria-
7 mente la luce, ma solamente *Lucifer*, *matutinus*, *exoriens*; per il che la voce
Litheosphorus veniua ad esser non solamente ambigua, ma anche superflua la
particella *phorus*. Nel che si come io mi deuo acchetare, come a due peritis-
simi nella Greca lingua; così mi souiene di poter loro porre in consideratio-
1 ne primieramente, che *Eos*, se bene significa l'Aurora, non resta però di signi-
ficare la luce propriamente, non essendo sostanzialmente l'Aurora altro che
lume debole, o sia luce nascente, che separa le tenebre della notte dal più
chiaro del giorno: & nella pietra non si scorge altro che vna luce molto im-
perfetta. Anzi che nel Lessico di H. Stefano, & di Gio: Scapula, *Eos* signifi-
ca propriamente la luce, dicendo eglino così, *Eos in soluta orat. pro jos: vnde*
2 *mia eo, Thucid. prima luce*. Dipoi, che la sillaba *Lith* non significhi cos'alcuna
senza le due altre lettere *os*, o omicron, penso ciò esser vero, se si considera da
per se sola; ma nel composto *Litheosphorus* la cosa mi pare che stia altramen-
te, come nel composto *Litheosis*, che significa *petrificatione*, o sia *mutatione-in-
sasso*; & *Lycanthropia*, che significa *Lupina-insania*; poiche *Lyc* & *Lith* da per se
non significa cosa alcuna, ma si bene nel suo composto *Lycanthropia*, *Lithosis*,
& in *Lithiasis*, che significa il mal di pietra, sia o nella vesica, o nelle reni, o ve-
3 ro nelle estremità delle palpebre cotal pietra. Che poi nell'*Eos* non si debba
mettere l'iota soscritto, l'ho da Platone, Hesiodo, Homero, & anco dalli Les-
sici di Constantino, Porto, H. Stefano, & Scapula, che tutti scriuono *Eosphoros*
senza l'iota soscritto, che Ficino, Cornaro, & altri traducono *Lucifer*: &
così l'ho seruato nel nome *Litheosphorus*: Che poi nel Greco semplice si met-
ta l'iota sottoscritto, io l'ho veduto nel Constantino, & Porto in tal maniera,
*Eoios, idest Eos, anatolicos, orientalis, matutinus, tempus matutinum, Eous. Apol-
lon.*

lon.2. Epicleiontes Eoion Apollon. Lo stesso si legge nel Lessico di H. Stefano, & Scapula. Et il tempo matutino, o il mattino non è altro che la poca luce del nascente giorno. In quanto poi non douessi io tralasciare il nome *Lithophosphorus*, che non era sottoposto a censura, nè ad equiuocatione; giudicai altramente, perche vidi che *Eos* significa solamente luce, o cose appartenenti a luce imperfetta, quale si scorge nella Pietra Bolognese, cioè Aurora, orientale, mattino, & simili; ma *phos* con aperta equiuocatione significa, non solamente la *luce*, il *lume*, la *lucerna*; ma etiandio l'*huomo*, come attesta (*a*) Macrobio, *Cumque diu humanis capitibus ditem, & virorum victimis Saturnum placare se crederent, propter Oraculum, in quo erat,* Cæ cephalas Adj, cæ to Patri pempete phota. *Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem suasisse illorum posteris, vt faustis sacrificijs infausta mutarent, inferentes Diti, non hominum capita, sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata; & aras Saturno, non mactando viros, sed accensis luminibus excolentes; quia non solum virum, sed & lumina* Phota *significat: inde mos per Saturnalia missitandis cereis capit.* Che poi non conoscendosi cacofonia nel nome *Phosphorus*, non si douesse temere nel composto *Lithophosphorus*; giudicai che fusse altramente ancora; poiche triplicato l'o la rende nel *Lithophosphorus*, se nel duplicato *Phosphorus* non si sente tanto; ma fatta la comparatione tra *Litheosphorus*, & *Lithophosphorus*, quello suona più dolce all'orecchio, & questo nell'asprezza sua non manca di hauere qualche cacofonia. Che poi si douesse più tosto dire *Phengites Bononiensis*, non mi piacque, si perche io voleuo vna parola sola; si anco perche il *Phengites* viene vsato da Plinio, & Isidoro per nome proprio di vna pietra, che splende continuamente nelle tenebre, conosciuta molto da gli Antichi; parendomi di douer dare vn nome nuouo ad vn'altra sorte di pietra nuouamente ritrouata, & che per poco spatio di tempo conserua la luce nello scuro, concetta dall'aere chiaro; dubitando non senza ragione, che *Phengites Bononiensis* dinotasse presso di molti miei Lettori la pietra *Phengites* degli Antichi nata nel territorio Bolognese. Che finalmente *Eos* significasse, non propriamente la luce, ma solamente *Lucifer, matutinus, exoriens*; onde non solamente sarebbe ambigua, ma anco superflua quella compositione Litheosphorus: a me pare che non sia superflua, nè ambigua nel mio proposito; perche volendo io significare *Pietra-Lucifera* con vna sola dittione; & hauendo veduto non solamente, che la voce *Eosphoros* vsata da Platone ben due volte nell'Epinomide, da Hesiodo nella Theogonia, & da Homero nell'Iliade, viene sempre dal Ficino, Cornaro, & altri tradotta *Lucifer*. H. Stefano, & Scapula dicono apertamente, *Eosphoros: Lucifer: Stella Aurora, seu lucis prænuncia; vnde eam secum ferre creditur. Iliad.* XXIII. Ma anche la voce *Eos* da tutti li miei Lessici esser tradotta, *Aurora, lux, orientalis, matutinum tempus,* & non mai *Lucifer*; giudicai che fusse buono il composto *Litheosphorus*. Et tanto più, che la Stella Venere da se stessa, come molti vogliono, non ha luce alcuna da noi visibile, ma tutta la riceue dal Sole, come la Luna; & per ciò fù dal nostro Sig. Galilei, primo (*b*) osseruatore, notato che, *Cynthiæ figuras æmulatur mater amorum*; con quel suo Anagramma,

Hæc immatura a me iam frustra leguntur, o, y.

Marginal notes: 4 (beside "phosphorus, che non era sottoposto"); *a* 1. Sat. c. 7. ; 5 (beside "cereis capit"); 6 (beside "dire Phengites"); 7 (beside "Eos significasse"); *b* nunc. sid.

Così

Così la nostra pietra in se stessa priua di luce, la concepisce dal Sole, & la ritiene alquanto nelle tenebre: parimente l'Aurora, o sia il Diluculo, non è altro che l'aria illustrata vn poco da i deboli raggi del nascente giorno, sendo per se stessa l'aria priua di luce, vna sostanza diafana, atta a riceuere tanto la luce, quanto le tenebre. Nelle quali ancora, sendo notte, la riceue molto imperfetta nell'Aurora, & dura per poco spatio di tempo. Così la nostra Pietra da se stessa priua di luce, ma partecipe naturalmente di perspicuità, sendo corpo con molto diafano, concepisce dallo splendor del giorno vna luce, che conserua per vn poco di tempo nelle tenebre, quasi vna artificiosa Aurora. Per il che la voce *Eos* significando propriamente, come V. S. dice, *matutinus*, *exoriens*, & come li altri aggiungono, *Aurora*, viene a significare propriamente la luce; posciache Aurora, mattino, oriente, non altro significa propriamente, che luce debole del Sole nascente, o che deue in breue nascere, generata nell'aere, che separa le tenebre notturne dal chiaro del giorno. Queste note mi occorre di scriuergli alla sfuggita, le quali io sottopongo alla sua censura. Aggiungendo, che anco il Sig. Vecchij intelligentissimo della lingua Greca, hebbe da principio qualche scrupulo nel nome *Litheosphorus*; si che hauendone S.S. trattato col Sig. Ronconi, questi mi scriue in tal guisa: *Consignai all'Eccellentiss. Sig. Vecchij il libro di V.S. il quale mi ha poi detto di hauere qualche difficoltà nel titolo, & che ne scriuerà il suo senso: fra tanto la ringratia* &c. Dallo stesso Sig. Vecchij io hebbi poi vna tal lettera. *M. Ill. &c. Riceuo l'altro fauore da V.S. Eccellentiss. cioè la sua cortesissima col libro de Lapide Bononiensi, il quale vò vedendo con infinito mio gusto, ritrouandoui tanta dottrina recondita, condita con sì varia eruditione, che non si può desiderar più; & ne resto a V.S. Eccell. obligatissimo. Hebbi sul principio vn poco di dubbio sopra il titolo del libro; ma poi ho conosciuto che stà benissimo; considerando che la parola* Litheosphoros *è composta da tre voci; & così stà bene; & non da due, come da principio mi pareua; che sarebbe stato male. Et con questo a V.S. Eccellentiss fo riuerenza, & prego felicità. Pisa, li 10 Gennaio 1640. D.V.S.M.Ill. Deuotiss. & obligatiss. seru. Bartolomeo de Vecchij.* Quanto spetta all'Eruditissimo Sig Holstenio, non ho da temere che mi sia contrario, confessandomi di hauer preso diletto nel leggere il mio Litheosphoro, & non hauer in quello ritrouato se non cose degne di laude, il che però riceuo dalla sola sua benignità; mentre mi scriue in tale proposito vn elegantissima lettera Latina &c. Questo è quanto per hora io posso scriuere a V. S. in questo particolare. V.S. lo riceua in grado, & mi ami. Bologna 19. Febraro 1640.

Quam epistolam pariter ita filius iussione mea Latio dedit verbis ipsissimis, Perill. V &c. Gabrieli Naudæo, Romam. Multum me tibi, & D. Leoni debere profiteor de obseruationibus ad me transmissis circa nomen *Litheosphorus*, impositum operi meo de *Lapide-Lucifero* Bononiensi, dum vnico nomine significare volui, *Lapis-Lucifer*; & valde mihi gratulor, tibi non displicuisse meam responsionem in hoc proposito obiectionibus D. a Grandimonte. Quod attinet deinde ad D. Leonem; cui scribis non plene satisfacere no-
1 men *Litheosphorus*, asseueranti, *Eos* significare potius Auroram, quam lucem:
2 & syllabam *Lith* absque duabus alijs literis, aut saltem omicron, nihil omnino

nino ſignificare: atque non debere ſubſcribi iota in vocabulo *Eos*: & me non 3
debuiſſe alio vocabulo vti, quam *Lithophoſphorus*, dum id obnoxium non eſ- 4
ſet vlli cenſuræ, vel æquiuocationi: & cacophoniam, ſi non eſt in nomine
Litheoſphorus, neque timendam eſſe in voce *Lithophoſphorus*: & eam ſi timuiſ- 5
ſem, dicere poteram, *Phengites Bononienſis*: Tibi vero nomen *Litheoſphorus* 6
ideo non arridere, quoniam *Eos* non ſignificat proprie lucem, ſed ſolum, *Luci-* 7
fer matutinus, exoriens: vnde vox *Litheoſphorus* euadebat non ſolum ambi-
gua, ſed etiam ſuperuacanea, redundante nimirum particula *phorus*. Equi-
dem vt vobis acquieſcere debeo, tanquam duobus viris in Græca lingua
peritiſſimis; ita nunc occurrit mihi, poſſe me vobis conſiderandum propone-
re, primum quidem, *Eos*, etſi ſignificet Auroram, non tamen ideo non ſignifi- 1
care proprie lucem; quum Auroræ ſubſtantia, eſſentiaque nihil aliud ſit,
quam lumen imbecillum, aut exoriens lux, ſeparans tenebras noctis a maiori
claritate diei; & in lapide noſtro non aſpiciatur niſi lux admodum imperfe-
cta. Quinimmo in Lexicis H. Stephani, & Ioan. Scapulæ, *Eos* ſignificat pro-
prie lucem, ſcribentibus illis ita, *Eos, in ſolut. orat. pro jos; vnde mia eo, Thucid.* 2
prima luce. Deinde ſyllabam *Lith* non ſignificare quidquam abſque duabus
alijs literis, *os*, aut omicron; arbitror id eſſe verum, ſi ſumatur ſolitaria; ſed
in compoſito Litheoſphorus, res aliter ſe habere mihi videtur, ſicut in com-
poſito *Lithoſis*, quod indicat petrificationem, ſiue mutationem in lapidem: in
Lycanthropia, quod ſignificat lupinam inſaniam: & in *Lithiaſis*, quod ſignificat
calculi morbum, ſiue in renibus, ſiue in veſica, in oculorum palpebris extre-
mis; etenim *Lyc*, & *Lith*, ſolitaria nihil ſignificant, ſed in compoſitis allatis
aperte ſignificãt *Lupum*, & *Lapidem*. Quod autem in *Eos*, vbi compoſitionem 3
ingreditur, iota ſubſcribi non debeat, id habeo a Platone, Heſiodo, Homero,
& a Lexicographis Conſtantino, Porto, H. Stephano, & Scapula, ſingulis
ſcribentibus *Eoſphoros*, abſque iota ſubſcripto: quod nomen Ficinus, Cor-
narius, & alij transferunt, *Lucifer*; & ita ſeruauimus in nomine *Litheoſphorus*.
Quod autem in Græco nomine ſimplici *Eos* iota ſubſcribatur, id ego vidi
apud Conſtantinum & Portum, ita ſcribentes, *Eoios, ideſt Eos* (cum iota ſub-
ſcripto) *anatolicos, orientalis, matutinus, tempus matutinum, Eous. Apollon. 2. Epi-*
cleion tes Eoion Apollon. Idem in Lexico H. Stephani, & Scapulæ. Atque ma-
tutinum tempus, ſiue mane, nihil aliud eſt quam pauca lux enaſcentis diei.
Quantum ad id poſtea, quod additur, omittere me non debuiſſe nomen *Li-* 4
thophoſphorus, nulli cenſuræ, vel æquiuocationi obnoxium: aliter exiſtimaui;
quia vidi, Eos, denotare ſolum lucem, aut res attinentes ad lucem imperfe-
ctam, cuiuſmodi conſpicitur in Lapide Bononienſi, hoc eſt, Auroram, orien-
tale, mane, atque ſimilia: ſed *Phos* aperta ſatis æquiuocatione ſignificat, non
ſolum *lucem*, & *lumen*, & *lucernam*; ſed etiam *hominem*, ſeu *virum*; vt atteſta-
tur Macrobius, inquiens, (a) *Quumque diu humanis capitibus Ditem, & viro-* a 1 Sat. c. 7
rum victimis Saturnum placare ſe crederent, propter Oraculum, in quo erat, Cæ „
Cephalas Adj, cæ to Patri pempete Phota: *Herculem ferunt poſtea cum Ge-*
ryonis pecore per Italiam reuertentem, ſuaſiſſe illorum poſteris, vt fauſtis ſacrifi-
cijs infauſta mutarent, inferentes Diti, non hominum capita, ſed oſcilla ad huma-
nam effigiem arte ſimulata; & Aras Saturno, non mactando viros, ſed accenſis lu-
minibus

minibus excelentes; quia non solum virum, sed & lumina, Phota significat: inde mos per Saturnalia missitandis cereis capit. Quod adijcitur, quum cacophonia
5 non agnoscatur in nomine *Phosphorus*, eam timeri non debuisse in composito *Lithophosphorus*: aliter ego censui; quia triplicatum O cacophoniam ponit in *Lithophosphorus*, si duplicatum in *Phosphorus* eam adeo sensibilem non ponit: Verum facta comparatione inter *Litheosphorus*, & *Lithophosphorus*: illud nomen suauius est auditui, & hoc in asperitate sua non caret aliqua cacophonia.
6 Quod postea dici debuisset potius, *Phengites Bononiensis*, mihi non placuit: tum quia volebam vnicum nomen; tum etiam quia *Phengites* vsuvenit Plinio, & Isidoro pro nomine proprio cuiusdam lapidis continue splendentis in tenebris a semetipso, notissimi apud Antiquos; quum mihi visum fuerit, oportere nouum nomen assignare Lapidi nouiter inuento, & breui curriculo temporis in tenebris lucem aliunde, hoc est ab aeris claritate conceptam, in se conseruanti: nam non absque ratione dubitaui, voces *Phengites Bononiensis*, denotare potius apud multos meorum Lectorum Lapidem Phengitem Antiquorum enatum in agro Bononiensi; quod aberat ab instituto mei voluminis.
7 Denique vero, quod subdis, vocem *Eos* non significare proprie lucem, sed solum idem quod *Lucifer, matutinus, exoriens*; vnde non solum esset ambigua, sed etiam superuacanea mea compositio *Litheosphorus*: id ego recipere nequeo, quia significare volens idem quod *Lapis-Lucifer* vna dictione tantum; quum viderim, non solum vocem *Eosphoros* vsurpatam a Platone non semel in Epinomide simul, & ab Hesiodo in Theogonia, nec non ab Homero in Iliade, verti semper a Ficino, Cornario, & alijs, *Lucifer*; nam H. Stephanus, & Scapula dicunt aperte, *Eosphoros; Lucifer, Stella Aurora, seu lucis prænuncia: vnde eam secum ferre creditur. Iliad.* XXIII. Verum etiam dictionem *Eos* ab omnibus meis Lexicographis transferri, *Aurora, lux, orientalis, matutinum tempus*, & numquam *Lucifer*; censui rectum & bonum esse compositum *Litheosphorus*. Et eo magis, quo Stella Veneris a semetipsa, vt multi volunt, non habet lucem vllam a nobis adspectabilem; sed omnem sui splendorem visibilem hinc, accipit a Sole, sicut & Luna; Quapropter a D. Galileo nostro, primo phænomeni falcatæ Veneris obseruatore, notatum quod *Cynthia figuras æmulatur mater Amorum*, anagrammate illo suo, *Hæc immatura a me, iam frustra leguntur, o, y.* Ita noster lapis in se luce carens, ipsam concipit a Sole, ac retinet aliquandiu in tenebris: Pariter Aurora, seu diluculum, aliud non est, quam aer illuminatus parumper ab imbecillioribus radijs enascentis diei; quum aer a semetipso luce careat, & quædam
b 2 de an. t. 68. 69. 70. substantia diaphana sit, apta recipere (b) tam lumen, quam tenebras. In tenebris etiam noctu lumen admodum imperfectum recipit aer, quod Aurora vocatur, & breui spatio temporis durat. Ita noster lapis, a semetipso luce destitutus, sed particeps natura sua perspicuitatis, quum sit corpus multi compos diaphani, concipit a splendore diei luculam; quam breui temporis intercapedine conseruat in tenebris, veluti quandam artificiosam Auroram. Quamobrem vox *Eos* significans proprie, sicut ais, *matutinus, exoriens*, &, vt addunt alij, *Aurora*, proprie lucem denotat; quum *aurora, matutinum, oriens* nihil aliud proprie significet, nisi lucem imperfectam Solis enascentis,

vel

vel breui nasciturí, productam in aere, separantemque tenebras nocturnas a claritate diei. Has notas, currenti calamo delineatas, tuæ censuræ subiicio: Subnectens, etiam D. Vecchium, linguæ Græcæ peritissimum, ab initio dubitasse de nominis *Litheosphorus* recta constructione; qua de re quum egisset cum D. Ronconio, is ad me talia perscripsit: *Dedi D. Vecchio librum tuum: qui postea mihi significauit, se nonnihil difficultatis habere in titulo* Litheosphorus; *qua de re tibi sua sensa communicabit per literas: Interim de munere grates agit ingentes* &c. Ab eodem vero D. Vecchio recepi postea epistolium huiusmodi: Perill. &c. *Recipio fauorem alium a V. D. Exc. nempe literas humanissimas, vna cum libro de Lapide Bononiensi; quem lego summa cum delectatione, reperiens in eotantum recondita doctrina, adeo varia eruditione condita, vt nihil amplius desiderari valeat. Deque tali munere me tibi deuinctissimum profiteor. Ab initio quidem paululum dubitationis habui super operis titulo; sed postea cognoui peroptimum esse, considerans verbum* Litheosphorus *compositum esse ex tribus vocibus; & ita bene habet; non autem ex duabus, vt antea mihi videbatur; quod male fuisset compositum. Interim V. D. Exc. cultum exhibeo reuerentia, atque felicitatem opto. Pisis x. Ianuar. M DC XL.* Ad Eruditissimum D. Holstenium quod attinet, nihil est cur ego timeam ipsum mihi aduersarium, quando mei Litheosphori lectione se fatetur delectatum, & (quæ viri summa est humanitas) in eo nihil nisi laudabile comperisse, scriptis ad me literis elegantissimis in hæc verba; *V. Cl. Fortunio Liceto* to hypato ton Philosophó, *Lucas Holstenius S. P. D. Litheosphorus tuus, nuperrimo partu editus, Eminentissimo Cardinali Barberino, Studiorum meorum Mæcenati, impense placuit: itaque & mihi eius legendi copiam statim fecit, quem tua eruditionis admiratorem esse non ignorat. Nihil ille liber meam de te opinionem auxit, quod iam summa esset. Delectauit tamen summopere me argumenti nouitas, adeo copiose & feliciter pertractata, & vt verbo dicam, plane tuo more. Itaque lapis notho lumine hactenus sublucidus, tui ingenij splendore illustratus nunc claret, & tuo vicissim nomini nouam lucem addidit. Eminentissimi & doctissimi Principis mei testimonium adiuncta literæ tibi exhibent; Cui rem haud ingratam præstabis, si omnium abs te hactenus editorum operum catalogum transmiseris: Cupit enim cuncta ingenij tui monumenta in Barberina Bibliotheca extare, haud postremo eidem ornamento futura. Vale Cl. & doctissime Licete, & Nogeram nostrum a me saluta. Romæ, v. Cal. Decemb. M DC XXXIX.* Cui quidem epistolæ huiusmodi responsum dedi. Cl. V. Lucæ Holstenio doctiorum eruditorum Antesignano Fortunius Licetus B. A. Subobscuram ego quidem lucem in lapide Bononiensi de Sole conceptam, inter meras tenebras mox aliquandiu micantem, improbis laboribus multarum lucubrationum in literario mundo illustriorem reddere tentaui, Cl. Vir: ingenti vero fœnore mirificum splendorem ab Eminentissimi doctissimique Principis Heri præclara laudatione, simul & ab ingenui prudentissimique iudicij tui nobili comprobatione, literis elegantissimis ad me transmissa, suscepit conatus iste meus in Litheosphoro. Quem dum tales tantique Literatorum Heroes vnanimi consensu collaudant; aliosque mentis meæ partus adeo consimiliter æstimant, vt indicem a me requirant omnium operum hactenus meo stylo delineatorum, iurisque publici factorum, quibus in instructissima Bar-

Supremo Philosophorum.

„ berinorum Bibliotheca locus assignetur inter alia volumina, quæ digna ce-
„ dro ibidem seruata leguntur: ingenue iam superbire possum apud Sapien-
„ tiæ cultores, recteque gloriari, quod Principibus vna doctissimisque Viris
„ placere potuerim. Transmitto catalogum: ex quo si noueris aliquem meo-
„ rum librorum in celeberrimo isto Musæo non adesse, qui nunc apud me re-
„ periatur; statim ac id ex te resciuero, curabo diligenter vt quamprimum
„ istuc afferatur. Interim vale, viuorum eruditissime, Licetumque tui sum-
„ mum cultorem, Eminentissimo Principi, rerum Domino, singularique
„ Literatorum Patrono, commendatum serio reddas, Germano plane cando-
„ re. Nogheram, Virum vere Clarissimum, tuo nomine saluere iussi, qui tibi
„ vicissim plurimam salutem respondet. Bononiæ 3. Non. Decemb. 1639.

Hæc ea sunt, Cl. Naudæe, quæ tibi de proposito scribere possum in præsentia: Tu ea boni consule, & me ama. Dabam Bononiæ 10. Cal. Martij 1640.

Petrarchæ cognomen an aspirandum sit, nec ne: deque plerisque vocibus alijs, bene, maleve aspiratis. Cap. XXXVIII.

Cl. V. Fortunio Liceto, in celeberr. Gym. Bonon. Philos. Professori Eminenti Iacobus Philippus Tomasinus Aemoniæ Præsul. S. P.

QVum vitam Francisci Petrarchæ priuatis studiorum meorum delicijs conscriptam, eruditorum amicorum suus, felici Numine Eminentiss. Card. Io: Francisco ex Comitibus Guidijs a Balneo aliquot ab hinc annis destinassem, vt nostri moris est, omnibus doctis & amicis Viris expendendam exhibui. Eam quum vltro seduloque perlustrassent, non temnenda inter eos quæstio exorta fuit, qua ex causa Poetæ cognomen aspiratione produxerim. Nec defuere, qui rationibus speciose prolatis vtriusque partis patrocinium suscepere. Eruditam ingeniorum contentionem etiam in tantilla re monumentis tradere æquum duxi, ne literatorum amicorum interpretamenta, quibus mea studia & labores perpetuo dicaui, ingrata obliuione pereant. In quorum numero quoniam Te nemo prior, tuum, mi Licete, heic arbitrium compello, vt quæ nam mea erga mutuam in me beneuolentiam, atque in primis aduersus tua in rem literariam præclara merita sit voluntas, posteritati liquido constet.

Petrarchæ nullam conuenire aspirationem, in primis censuit Vir Candidissimus, Laurentius Pignorius, heu quondam nostræ Vrbis decus, & in antiquis monumentis euoluendis ac interpretandis oculatissimus, inscriptioni sepulcri Petrarchæ in municipio Patauino Arquada innixus: vbi in marmore legitur:

Frigida Francisci lapis hic tegit ossa Petrarcæ.

Nec veritus fuit hanc animi sententiam publicis scriptis indicare: nimirum Epistola 111. libri 1. Symbolicarum: Elogio pariter Lauræ dicato: itemque

in

in Epigrammate ad domum Arquadianam: Innumera prætereo loca, quibus abunde constat, quod ipsi fuerit animi. Pignorio accessit æui nostri lumen Antonius Querengus, dictionis castimonia cum elegantissimis veterum conferendus poeta: Nec desunt, qui suffragantur ipsis non infimi nominis eruditi complures. Quod vero saluo amicitiæ iure a viris Magnis dissentiens aspirationem malim, inter cetera occurrebat illud, quod linguæ Atticæ exemplo *H* Hetruscis admodum frequens deprehenderem. Quamuis enim non ignorem *H* non esse veram literam; spiritum nihilominus agnosco, quo multæ voces firmantur & roborantur; & cuius in Hetrusco idiomate triplex vsus. Præterquam enim quod ex quorundam sententia literæ vices suppleat, non solum aspirationi seruit, sed etiam dictionis loco adhibetur. Huic Benedicti Bonmatthei Introductionis ad linguam Hetruscam Tract. III. cap. v. merito præiuit Gellius lib. II. cap. III. *H literam*, inquit, *siue illam spiritum magis quam literam dici oportet: inserebant eam veteres nostri plerisque vocibus verborum firmandis roborandisque, vt sonus earum esset viridior, vegetiorque*. Idque vel Petrarcha pronunciatione sui nominis Hetruscis familiari satis manifestat. Iure quidem V.C. in libello de natura historiæ luce digno carpit Arrium Catullianum, qui *Chommoda* dicebat pro *Commoda*; qui barbarismus est Hetruscis maximeque Florentinis hodie solennis. Idem quoque Arrius *Hinsidias* dicebat pro *Insidias*: diuersa Italorum consuetudine æque barbara, dum nostris temporibus *Hortus* non aliter quam *Ortus* profertur. Itemque *Author*, vel *Autor*, pro *Auctor*; *Soboles* pro *Suboles*, quod a subolescendo, idest succrescendo deducitur. Elementum porro istud Latinis aspiratio dicitur; cuius potestas nulla, nisi quod sonum auget illius vocalis seu consonantis, cui adhæret. Nonnunquam tamen consonantis loco reperitur, veluti apud Catullum. Sententiam meam tuebantur eruditionis multiscïæ ac Romanæ vetustatis perquam studiosi plures, inter quos est in Musarum nostrarum columen Felix Osius, Artis Oratoriæ in Gymnasio Patau. publ. Interpres, Ioannes Rhodius Danus, Gabriel Naudæus Gallus, arctissima necessitudine nobis iuncti; qui *H* semper addendum censuere, vbi vocis origo, significatio, & euphonia id postularet. Hac ratione Chariscus lib. I. *Arena, gratius Harena, quod hæreat; & Arena, quod areat; gratius enim cum aspiratione sonat*. Marco etiam Victorino Artis Grammaticæ lib. I. placuit *Harena*. Accedit demum V.C. Gerardi Vossij iudicium, qui *Petrarcha* scribendum existimat, non *Petrarca*. Priscis hercle scriptoribus *Haue* pro *Aue* vsurpatum Cuiacij iudicio docuit Is. Casaubonus ad Trebellium Pollionem. Librarij tamen olim hanc aspirationis notam non vsque studiose obseruarunt. Inde vetustis etiam Inscriptionibus YGIA, & HYGIA extat. Nimirum H literam nunc abijciebant, nunc præmittebant syllabis. Cuius tamen omissio in libris M S posterioris æui crimen est, vt vt Iul. Scaliger de causis linguæ Latinæ Cap. VL. affirmat Latinos spreuisse illam asperitatem, nec auditum eius sonum se puero. Ceterum ne alienis insistamus, e bibliotheca Vaticana, omnium totius Orbis celeberrima, librum Latinum numero 3195. ipsius Petrarchæ manu scriptum nostræ petitioni deprompsit Vrbani IIX S. P. piæ memoriæ quondam cubicularius Torqua-

Z 2 tus

tus Perottus, nunc Amiensis Episcopus, vatis nostri studiosissimus, cuius nomini aspiratio addita: Nec discrepat alter n. 3199. qui olim fuit Ioannis Boccacij: Pariterque ei similis tertius Petri Bembi n. 3197.

Reliquum est, pro ingenij acumine, iudicijque libertate, tuam, vt soles, sententiam ingenue proferas; quo meæ, aliorumque in re dubia expectationi satisfiat. Scribebam Patauij Prid. Idus Octobris M D C X L I V.

Petrarchæ cognomen aspirandum esse: ratioque plurium etiam aliorum nominum tam aspirandorum, quam non aspirandorum aperitur. Cap. XXXIX.

Iacobo Philippo Tomasino Aemoniæ Præsuli
Fortunius Licetus B. A.

ETsi non ita pridem Clarissimis Iureconsultis vitio datum sit, quod longiore disputatione concertauerint, an vocula *Posthumus* aspiranda foret, nec ne; quod viros graues non deceat in quæstiunculis grammaticalibus absumere tempus, deque friuolis nugis habere sermonem: Plato nihilominus, Philosophus grauissimus, integrum volumen sub Cratyli nomine non exiguum instituit *de recta nominum ratione*, diligenter in eo differens de mi-
a Gen. 17. nutissimis etiam syllabis, atque literulis. Immo vero sacra pagina (a) docet ipsum Deum summum solicitum maxime fuisse de mutatione syllabarum, & aspirationis in hominum insignium nominibus, ac præcepisse cum aspiratione *Abraham* appellari, qui prius non aspirabatur *Abram*. Quin etiam quicquid attinet ad virum inclytum, Italiæ nostræ decus, pro vili non debet
b 1. de part. c. 2. haberi; quum Aristoteles ipse (b) viliorum animantium speculationem puerili fastidio despiciendam non esse dicat, quod in infimis etiam animalibus Naturæ numen, & honestum, & pulchrum insit ingenium. Quare non ab re iudicas, istam quæstionem de cognomine *Petrarcha* aspirando, satis dignam quæ tractetur a sene Philosopho: propterea que non grauabor tibi morem gerere, meaque sensa de propositis circa nominum aspirationem ingenue li-
c 1. phys. t. 5. bereque proferre. Profecto quum Aristoteli (c) nomen significet indistincte naturam & essentiam proprietatemque rerum, quam explicat distincte defi-
d in Cratylo. nitio; proinde Plato (d) sapienter asseruit, non cuiuslibet hominis esse rebus imponere nomina, sed viri sapientis, rerumque nominandarum conditiones intimas & proprias agnoscentis: Quod ipse didicerat e Diuina scriptura; in qua legitur, Adamum, qui scientiam rerum omnium infusam a Deo possi-
e Gen. 2. debat, imposuisse nomina rebus conuenientia: scribit enim Moses, (e) *Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea. Omne enim, quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius. Appellauitque Adam nominibus*
f lib. de nō. mutat. *suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia cæli, & omnes bestias terræ.* Quam sententiam habuit & Philo dicens, (f) *Non literas mutas, aut vocales, aut absolute*

lute, verba & nomina largitur Deus. Quum produxisset stirpes atque animantes, eas ad hominem (tanquam ad ducem & rectorem, qui ab alijs ob scientiam seiunctus erat) vocauit, vt singulis propria daret nomina; omne enim, *inquit*, quod vo- „
cauit Adam, ipsum est nomen eius. *Ergo quum integras nominum impositiones* „
Deus vsurpare dignatus non sit, eo negocio commisso viro sapienti generis humani Antistiti. & alibi: (g) *Perpulchre autem & impositio nominum assignatur primo* *g li. de mũdi opificio*
homini; ad sapientiam enim & regnum pertinet: at ille sapiens est, suimet ipse discipulus & doctor per Dei gratiam, & insuper Rex quoque. & alio loco: (h) *Reliquum* *h l. 2. de Cherub.*
vulgus hominum nomina imponit rebus, vt aliud ipsa sint, aliud sonent earum vocabula; apud Mosem vero nominum impositiones manifestissime res ipsas indicant, vt res necessario in nomen abeat sine vlla differentia. Similiter etiam alibi, (i) *Vul-* *i de Agricul.*
gus hominum rerum naturas ignorans, etiam in nominibus eis imponendis erret oportet: Nam qui eas velut per anatomian considerant, facile assequuntur appellationes; qui autem res tractant confusius, non tam exquisitas. Moses vero in tanta rerum peritia, nominibus rectissimis aptissimisque & mire perspicuis vti consueuit; proinde sæpe in libris rerum diuinarum inuenimus rebus conuenire nomina. Sic ergo recte Plato nominum impositionem non cuilibet assignat, sed vni viro sapienti. Speciatimque hominibus imponenda semper esse nomina pulchra decreuit apte Plato de Sapientia tractans in Theage. Quum auus Poetæ nostri Parentius appellaretur, autore Leonardo Aretino, & Pater ipsius *Petracho di Parenzo*; licet scriptor vitæ Petrarchæ latinus, quem suspicaris esse Xicchonem Polentonem, vulgi vilioris appellationem secutus, Petrum Petraconem nominet eius patrem, & alij Petrarconem; nobiliores tamen ciuilioresque Petrarchum semper appellant; de quo nobiliori nomine patris Poeta sibi cognomen assumpsit primum appellari volens Franciscus Petrarchæ, moxque semper Franciscus Petrarcha; vt infra latius apparebit. Certe Petrarchæ cognomen, siue cum aspiratione pronuncietur, siue *Petrarca* non aspiretur, pulcherrimum est, adeoque viro præstanti conueniens aptissime; namque *Petra*, firmitatis hieroglyphicum, apud Antiquos indicabat homi- *Petra allegoria.*
nem inclytum, atque Deum; ita Pierius: (k) *Neque forte temere Romani per* *k l. 49.*
Iouem lapidem iurabant, apud quos futurum erat, vt vera Pietatis fundamentum ex Petra solida saceretur: Petra enim erat Christus. Illicoque fusius explicat, Petra notari perpetuitatem, firmitatem fœderum, firmam prosperitatem, pietatis nostræ stabilitatem, Christum Dominum, prauarum cogitationum excussionem, sensuumque carentiam; quæ singula mirifice congruunt *Petrarcha* nostro, qui perpetuo viuet in memoria viuorum diuinis operibus editis: firmumque fœdus inijt cum literis, & bonis moribus: in vera pietate stabilis: Christi cultor eximius in Parmensi, Patauinaque Cathedrali Canonicus: procul ab se prauas cogitationes excussit in amore pudico & virgineo Lauræ suæ: prorsusque libidinis obscœnæ sensu caruit: quod ipsemet in epistola testatur, quam de vita sua scriptam reliquit, his plane verbis: *Amore acerrimo, sed unico, & honesto, in adolescentia laboraui; & diutius laborassem, nisi iam tepescentem ignem mors acerba, sed vtilis, extinxisset. Libidinum me prorsus expertem dicere posse, optarem quidem; sed si dicam, mentiar; hoc secure dixerim, me quamquam feruore ætatis & complexionis ad id raptum, vilita-*

tem

tem illam tamen semper animo execratum. Mox vero ad quadragenarium annum appropinquans, dum adhuc & caloris satis esset, & virium, non solum factum illud obscœnum, sed eius memoriam omnem sic abieci, quasi nunquam feminam aspexissem; quod inter primas felicitates meas memoror, Deo gratias agens, qui me adhuc integrum & vigentem, tum vili, & mihi semper odioso seruitio liberauit. En virium *Petra* nomine dignum, non minus quam Xenocrates ille fuerit, qui quum a concumbente Phryne, Laideque pulcherrimis meretricibus ad libidinem nullis illecebris induci potuisset, audiuit (autore (*l*) Laertio) lapidea statua. Sed & Franciscus Georgius (*m*) Venetus in Harmonia Mundi præclare demonstrat, *Petram* allegorice signare Deum Patrem, & Filium; quod Filius Petram se (*n*) dixerit, super quam ædificaturus erat Ecclesiam suam Petro, & successoribus: & a Propheta (*o*) dictus sit lapis angularis, reprobatus ab ædificantibus secundum carnem & sanguinem; sed ab Opifice summo positus in caput (*p*) anguli structuræ & ædificij illius sacræ Ierosolymæ, quæ ædificatur ex viuis (*q*) lapidibus. Qui fuit etiam illa (*r*) *Petra*, dudum a Mose percussa, a qua fluxerunt aquæ pro populo Israeliticæ gentis: nimirum aquæ doctrinæ Christianæ, qua Saluator, etiam per Mosem in ænigmate atque figuris eos erudijt. Quin & Pater Deus fuit illa *Petra* Mosaica, de qua fluxit aqua Sapientiæ, nimirum Filius a Patre genitus, qui sapientia Patris appellatur. Ne multa loca nunc alia proferam ex antiquis Patribus a Laureto, Syluæ Allegoriarum Compilatore, collecta, indicantia *Petram* assumi consueuisse passim pro Deo, vel homine diuino. Ceterum & alia pars cognominis *Archa*, vel *Arca*, summam dignitatem allegorice designat, qualem in Poeta nostro suspicimus. Nam in primis *Arca*, quæ fieri solet ad recondendas vestes, & ad pretiosa quæque seruanda, nobiliam allegoria sumitur pro viro docto, quem *Arcam-sapientiæ*, scientiæ, doctrinæque nuncupare consueuimus; ita plane Philo: (*ſ*) *Arca, si ad mores referatur, significabit mentem sibi ipsi propitiam, qua concepto amore modestia purgare se sciat, compescereque brutam, elatam, & inflatam arrogantiam. Hæc Arca vas est destinatum legibus; in hanc enim præcepta reconduntur, accepta dictante ipso cælesti Numine.* Quæ pariter omnia congruunt moribus, & doctrinæ Poetæ nostri, qui de se scribit: (*t*) *Sensi superbiam, in alijs, non in me; & quum paruus fuerim semper, minor iudicio meo fui.* Scriptorum tam Latina, quam Italica dictione, tam pedibus vincta metricis, quam soluta oratione voluminum egregiorum numero multiplici, virum hunc apte vocari *Petrarcam*; hoc est ob soliditatem, & firmitatem, durationemque doctrinæ, *lapideam-arcam* scientiæ virtutisque, nemo non videt. Cognominari potuit ergo *Petrarca*, quasi lapidea-arca, in quam firmissimam reconderentur eximiæ virtutes animi, tutæ prorsus ab omnibus externis iniurijs iræ, superbiæ, libidinis, & huiusmodi vitiorum aliorum omnium. Quod & alibi Philo scribit inquiens, (*u*) *Item sacram Legum conseruatricem Arcam auro intus & extra decorauit: Magnoque Pontifici duas tradidit tunicas; vnam scilicet intimam ex lino; alteram extimam, varie acu pictam cum toga talari. Etenim hæc, aliaque eiusmodi, nota sunt animi, qui in parte interiori Deo se purum castumque exhibet; exterisque in rebus, quæ ad Mundum adspectabilem vitamque pertinent, integritatem*

ac

l 4. de vit. phil.
m 1. cant. ton. 7. c. 5.
n Matt. 16.
o Esai. 28. Petr. 1. c. 2. Paul. Eph. 2.
p Psal. 117.
q Act. 4.
r Exod. 17.
Arca alleg.
ſ de vita Mosis.
t in epist. cit.
u de nom. mutat.

ac puritatem colit; qualem maxime fuiſſe Poetam Canonicum noſtrum, in eius vita clare teſtatur tum Hieronymus Squarzafichus, tum ipſemet in epiſtola, quam poſteritati reliquit *De Origine, vita, conuerſatione, & ſtudiorum ſuorum ſucceſſu* conſcripta, ſicuti nuper obſeruaui. Similiter apud (x) Laurerum, Arca Noe ſignificat & Animam, in qua ſunt variæ affectuum paſſiones: & Sanctos viros: & religionis ſtatum: & fabricam virtutum: & doctrinam in corde: & gratiam contemplationis: & Eccleſiam: & viros Eccleſiaſticos: & virtutes cæleſtes: & cor humanum: & Sanctos Doctores: & Præſules: & myſteria; quod ex multiplici Sanctorum Patrum autoritate confirmat. Ad quæ ſi reſpexere Viri præclari, Querengus, Pignoriusque noſter; belle ſatis & apte Franciſcum *Petrarcam* non aſpiratum poſuerunt; maxime ſi putauerint id cognominis ab ipſomet Poeta ſibi formatum fuiſſe, deductumque voluerimus ex nomine Paterno *Petraco*, ſiue *Petrarco*. Verum enimvero quia forte vir iſte cognomen adeptus eſt, non quidem a ſeipſo poſt comparatas ſibi virtutes in adulta ſatis ætate; ſed ab alijs in ipſo natali ſuo, priuſquam animi dotes vllas induiſſet, vti conſtat ex Aretino: & quia fratrem habuit Germanum, Cænobitam Chartuſienſem, cui Franciſcus ipſe cognomen idem aſpiratum aſſignat in ſuo teſtamento; non poſſum viris eruditis aſſentiri, *Petrarcam* non aſpirantibus. Quos nihil mouere debuit ille verſiculus inſculptus monumento Poetæ noſtri, cognomen id non aſpirans; quia verſificator ille ductus a neceſſitate rythmi, deſinentiæque conſimilis, qua verſiculos duos alios immediate ſequentes terminari voluit, aſpirationem vel inuitus declinare coactus fuit, inſcribens ei tumulo:

x ſyl. alleg. t. 1.

Petrarcam qui, cur, & an ſine non aſpiratus.

> *Frigida Franciſci lapis hic tegit oſſa Petrarcæ:*
> *Suſcipe Virgo Parens animam: Sate Virgine parce:*
> *Feſſusque iam terris, cæli requieſcat in arce.*

Namque mos eo ſeculo fuit, epitaphia ſepulchris inſcribere metris in conſimilem metri conſonantiam deſinentibus; ad quam non raro trahebantur nomina rerum, vel inuitis regulis grammaticalibus, nec omnino vitatis barbariſmis, ſusque deque habitis genuinis vocum ſignificationibus, at etymologijs; vt ſæpius in epitaphijs antiquis mihi legere contigit. Forte Querengi Muſa mellitiſſima, ſuauitatem, aſpirationes vbique fugientem, anteponere voluit vero ſignificatui, propriæque tum etymologiæ, tum orthographiæ cognominis. Nobis autem in iſto cognomine, *Petrarchæ*, placet aſpiratio tum quia frequens vſus aſpirationis apud Florentinos Poetæ Conciues; tum quia tali ſpiritu denſo voces firmiores efficiuntur; vt bene tibi Gellius adnotauit, inquiens, (y) *H literam ſiue illam ſpiritum magis quam literam dici oportet; inſerebant eam veteres noſtri pleriſque vocibus verborum firmandis roborandisque vt ſonus earum eſſet viuidior vegetiorque. Atque id videntur feciſſe ſtudio, & exemplo linguæ Atticæ.* Recte quidem tibi carpit Amicus Arium, qui perpetuam *Hinſidias*, & *Chommoda* conſueuerat aſpirare; ſed mihi multo prius Catullus eundem Arium de propoſito ſuggillauit epigrammate (z) feſtiuiſſimo ſcribens,

Petrarcha cur aſpirandus.

y Gell. l. 2. c. 3.

Arius notatur, aſpirãs male Chommoda, & Hinſidias.

> *Chommoda dicebat, ſi quando Commoda vellet*
> *Dicere, & Hinſidias Arius Inſidias.*

z v. 2081. & ſeqq.

Et tum mirifice sperabat se esse locutum,
Quum quantum poterat, dixerat Hinsidias.
Credo sic Mater, sic Liber auunculus eius,
Sic maternus auus dixerit, atque auia.
Hoc misso in Syriam, requierant omnibus aures,
Audibant eadem hac leniter, & leniter;
Nec sibi post illa metuebant talia verba.
Quum subito adfertur nuntius horribilis.
Ionios fluctus, post quam illuc Arius isset.
Iam non Ionios esse, sed Hionios.

Posthumus cur aspiretur. *Hortus cur aspirandus.* Ceterum vt *Posthumus* aspirandus mihi videtur ex etymi ratione, qua posthumatum patrem, seu genitorem, vel autorem in lucem prodierit; ita plane censendum *Hortum* aspirari debere; quod *Humi-orta* præbeat; non enim eos audio, qui dicunt, eum præter etymologiæ rationem, ab ortu plantarum deductam, aspirari cum vsu populi a doctioribus; siue quod eo spiritu denso dirimere voluerint locum genialem fructuum & olerum atque florum, a participio *Ortus*, vel a nomine quartæ declinationis: etenim priori ratione Mare, in quo pisces oriuntur infinitarum specierum, dici deberet *Ortus*, non secus ac locus, in quo stirpes oriuntur: secunda vero ratio locum non relinquit æquiuocis; quum ad nomina dirimenda sufficeret aspirationis absentia, & præsentia. Sed *Hortus* aspirate scribitur ex etymologia, quia locus est, in quo ex humo plantæ, plantarumque fructus & flores oriuntur; dicitur autem *Hortus* hoc est *Humi-Ortus* omnium stirpium. Quin etiam deduci potest a tempore, quo maxime sunt Horti fructuum, florumque conspicui, nimirum a pulchritudine temporis æstiui, per aspiratam a Græcis notam *Horos* indicata: Deducitur autem facile nomen *Hortus* a voce *Heros* plane significante pulchritudinem & amœnitatem æstiuo tempore in Hortis præcipue spectabilem, ex florum varietate, suaueolentiaque, simul & fructuum maturorum multitudine, formositate, fragrantiaque, visum, odoratum, & gustum mirifice demulcente. *Paradisus Hortus.* Quamobrem *Hortus* inde dicitur etiam Paradisus deliciarum; quem omnes fere Classici ponunt vbi semper æstiuum tempus est sub æquinoctiali plaga, & in locis illis maxime propinquis: ita Straboni (*a*) prope Libanum, ac Hiericontem in Syria: ita Auicennæ: (*b*) ita D.Thomæ: (*c*) ita Cælio (*d*) Rhodigino fusius Paradisus in Orientali plaga sub æquatore, vel prope collocatur, vbi nunquam hiemis est inclementia: cuius verba iam apud omnes prostantia, & in suæ sententiæ confirmationem afferentia Platonem, Arrianum Historicum philalethem, Hannonem, Eratosthenem, Polybium, Damascenum, Conciliatorem, (*e*) & alios, non afferam. Sat habebo sententiam hanc excoluisse quoque tum apud Dioscoridem Marcellum, (*f*) afferentem, *A Græcis Paradisos dici vrbanos ac elegantiores Hortos*; etiamsi Gellius inquiat, eo nomine signari viuaria, scribens, (*g*) *Viuaria autem, quæ nunc vulgus dicit, sunt quos Paradisos Græci appellant.* Vnde Xylander vtramque significationem eidem voci dedit apud Plutarchum, in Artoxerxe scribentem, *Vt ad diuersorium quoddam Regium descendit, vbi eximij erant & magnifice instructi Paradisi,* (vertit Xylander *Horti viuariaque ferarum*) *quum cir-*

a lib. 16.
b l. 1. f. 1. d. 3. c. 1.
c 1. p. q. 102. 2. 2. q. 84. 3. ad 3.
d l. 1. c. 22.
e diff. 67.
f lib. 3.
g l. 2. c. 20.

cumiecta

eumiecta regio nullis arboribus veſtita & nuda rigeret gelu; conceſſit militibus, vt
ex Paradiſo (Xylandro vertente, *ex Hortis, atque viuarijs*) *arbores cederent; ac*
lignarentur, neque picea abſtinerent, neque cupreſſu. Dubitantibus illis, & tem-
perantibus, propter pulchritudinem & proceritatem arborum: correpta ipſe ſecuri,
maximam & præſtantiſſimam arborem ſtrauit. Rhodiginus tamen ad *Hortum*
Paradiſi ſignificationem contraxit, aiens, *Paradiſum Græci Hortum intelli-* h l. 1. c. 22.
gunt. Etſi Conſtantino Portoque Pollux inquiat Paradiſum non Græcam
vocem, ſed barbaram primum extitiſſe; quod accepiſſe videtur in elegantiſ-
ſima ſua Flora Io: Bap. Ferrarius, (i) inquiens, *Parco narrare Perſarum Regum* i l. 1. c. 1.
ædibus Hortos, quos illi Paradiſos vocabant, fuiſſe coniunctos, vt Regibus ipſi flo-
rum cura ſemper hæreret, citato Plutarchi Artoxerxe. Sed Volaterranus vo-
cem Paradiſi reliquit intactam e Græco, dum Xenophontem in Oeconomia
Cyri de Liſandro memorat, *Deductusque ab eo in Paradiſum, quem Sardibus ha-*
bebat; quum vidiſſet ordinem elegentiamque arborum in quincuncem poſitarum an-
gulorumque ſymmetriam, & ambulationum ſubſequentium odorem ſenſiſſet, ad-
miratus dixiſſe &c. ita ſenex ille Perſa dictus, *della Montagna*, Marci Poli
relatu (k) conſtituit Hortum amœniſſimum, quem Paradiſum vocabat. Ce- k l. 1. c. 21.
terum in hiemali regione gelida, vbi reperit Artoxerxes Paradiſos adeo flo-
ridos, & arboribus pulchris conſitos; exiſtimandum eſt hortorum regalium
amœnitatem vel arte, vel naturali quapiam aqua calente ſubtus irrigari;
quemadmodum, in Aquilonari plaga narrat euenire Nicolaus Zenus No-
bilis Venetus apud Ramuſium (l) aſſerens: *In Engrouelandia Monaſterium inue-* l to. 2. na-
nit Fratrum Ordinis Prædicatorum, cum Eccleſia dicata Diuo Thomæ, prope montem uig. pag.
flammas euomentem, vti Veſæus, & Etna: ibique fons eſt aqua feruida, qua tum 231. B. C.
Eccleſia, tum cella Fratrum habent habitationem calidam; & in culina ſine alterius
ignis vſu cuncta coquuntur edulia. Suntque ibidem Horti operti hieme, qui tali
aqua irrigati non patiuntur ab algore niuium, in ijs regionibus ſub Polo fere ſitis inten-
ſiſſimo; quare floribus, & fructibus, & herbis variorum generum abundant, non
ſecus ac in regionibus temperatis tempore ſuo. Quum igitur Paradiſus (vnde-
cunque vox hæc habuerit originem, ſiue a Græcis, ſiue a Perſis, ſiue ab He-
braico *Pardes*, vt aliqui volunt) proprie ſit Hortus collocatus in æſtiua re-
gione, floribus, & fructibus, & arboribus pulchris mirifice refertus; quorum
vbertas non eſt niſi in tempore, ſeu loco, & aere quomodocunque calido &
æſtiuo; quumque fructus æſtiui, & pulchritudines & amœnitates æſtiuæ
Græcis *Horos*, *Horæa* nuncupentur aſpiratis nominibus; iam *Hortus* aſpira-
bitur inde ducta ratione prorſus ex etymologia, qua tum *Hora* pulchritudi-
nem, atque tempus æſtiuum maxime deſignat, quando ſunt *Horti* floribus
& fructibus mire pollentes, & amœniſſimi; ſicut obſeruant Onomaſtici
Latini ſimul & Lexicographi Græci; tum *Horæum* dicitur omne genus fru-
ctuum æſtiuo in aere maturum, ob pulchritudinem. Quare iam *Hortus* ex
etymo ſcribendus eſt aſpirate. Num vero barbare pronuncietur ab Italis
Ortus, a quibus recte ſcribitur *Hortus*, purgatarum aurium id eſto iudicium;
ac non ita facile patiaris hoc tibi ab homine non Italo perſuaderi. Sic igi-
tur etymologica ratione duplici nobis *Hortus* aſpiratur. Sed mihi potior
eſt ratio prima, qua *Hortus* dicitur, quaſi Humo-ortis plantis a natura di-

catus: consimili literarum mutatione, mutilationeque Cicero tractans de Natura (m) Deorum ait, Neptunum a nando dici, Mauortem quia magna verteret; atque similia plura. Sed iam de *Horto* satis. Quod autem deinde barbare dici notas aspiratum vocabulum *Author*, Latine rectius *Auctor*, bene notas: at vero quod *Autor* etiam tibi nomen barbarum existimetur, mihi recipi non potest; etenim si rationem etymi seruare velimus, efficiens causa prima & princeps operis, a semetipsa producens effectum, proprie dicitur *Autor*, quæ sponte sua, siue a semetipsa procreat opus; namque Græcis *autos* dicitur *ipse*, vel *ipsemet*: & *automata* vocantur, quæ sponte sua, siue a semetipsis oriuntur; quare Latinis facillima mutatione literulæ *Autor* dicitur pro *Autos*, vt *arbos* pro *arbor*, *colos* pro *color*, & *robus* pro *robur*. Ceterum *Auctor* potius est, non primus operis effector, sed secundus operis vel alieni, vel etiam proprij augmentator, vt ita dixerim. Hac certe ratione libelli, quem *Asinum aureum* inscriptum legimus, *Autor* vere fuit primus eius compositor Lucianus ille Samosatensis atheus; ast *Auctor* extitit alter, Lucius Apuleius Madaurensis Magia notatus, qui plurimis adiectis episodijs, ipsum auxit egregie: sic etiam operis *De Vniuersitatis Natura* primus *Autor* fuit ipse Timæus Locrus; ast *Auctor* secundus extitit Plato, qui multis nobilibus contemplationibus physicis adiunctis ipsum ampliauit, auxitque maxime sub titulo *Timæi*, siue *De Natura*. Non aliter ego, dum editione secunda libri *De Monstrorum natura causis & differentijs*, priori multas addidi figuras æneas, & nouas meditationes, *Auctorem* operis mei nuncupare me potui, qui prioris editionis *Autor*, non *Auctor* extiti proprie. Quod insuper addis, barbara consuetudine nostris temporibus proferri *Soboles* pro *Suboles*, quæ deduci debeat a subolescendo, id est succrescendo, nihil me turbat, tum quia nihil hoc attinet ad voces aspirationem admittentes, aut respuentes; de quibus est in proposito quæstio nostra: tum quia prorsus illæsa Latinitate, ac etymologia, & sine vitio barbarismi frequens esse solet apud autores linguę purioris, mutatio vocalium aut etiam consonantium in deriuatis: Audio Nonium, cui *Prosapies, generis longitudo, dicta a prosupando, aut proferendo. Cato lib. 1. Originum: Veteres prosapias: & multa alia apud multos.* Audio Ciceronem, cui Neptunus dicitur a nando, & Penates dicuntur a penu, vel ab eo, quod penitus insident; ex quo etiam Penetrales a Poetis vocantur; quum ille Neptunus, & isti Penutes, aut Penetes dici debuissent, si barbarum esset mutare vocales. Quin etiam quum *subolesco* sit idem quod *subnascor*, & *succresco*: Tullius tamen, Virgilius, Plinius, & alij latine loquentes, non autem barbare, deduxerunt inde *sobolem*, non *subolem*. Insuper ego non facile dedero, Latinis aspirationem appellatam nulla potestate præditam alia, nisi quod sonum augeat illius vocalis, aut consonantis, cui adhæret; nam apud Cœlium (o) lego, ea variari quoque vocabuli significatum; ait enim, *Ceterum in hac sacri piscis mentione succurrit restituamus A. Gellij codicem ex 13. Noct. Atticar. vbi de aspirationis ratione disserens: Atque, inquit, id videntur fecisse studio, & exemplo lingua Attica: satis notum est, Atticos, ichthyn iron, idest piscem pauperem, multa itidem alia, citra morem gentium Græcia ceterarum, inspirantis primæ litera, dixisse. Ego malim hac parte ichthyn hiron, id est piscem sacrum legere, ex ijs,*

qua

m lib. 2.

Author barbare dici, nõ Auctor, nec Autor.

Soboles, non suboles, & cur.

n 2. de nat. Deor.

Aspiratio sæpe variat significatũ vocabuli.

o lib. 12. c. 12.

qua adnotauimus hactenus. Celeberrima iam eſt mutatio nominis *Abraham*
ſolo aſpirationis adiectu variata ſignificatione; qua de re ſic in ſacro codice,
(*p*) *Nec vltra vocabitur nomen tuum Abram; ſed appellaberis Abraham; quia pa-* *p* Gen. 17.
trem multarum gentium conſtitui te. Vbi D.Hieronymus: *Dicunt Hebræi, quod*
Deus ex nomine ſuo, quod apud illos tetragrammaton eſt, H literam Abrahæ & Sa-
ræ addiderit: Dicebatur autem Abram: quod eſt Pater-excelſus: poſtea dictus eſt
Abraham; quod eſt Pater multarum; nam gentium *in nomine non habetur, ſed*
ſubauditur. Philo tamen aliter hanc nominis mutationem explicat, non
ita forte ſacro textui conſonam non ſemel inquiens, (*q*) *Proinde Abraham,* *q* li. de Gigant. f.
quandiu hærebat in Chaldæorum terra opinioneque, & nondum mutato nomine vo-
cabatur Abram, homo cœli erat, ſublimis æthereæque naturæ ſcrutator, in effectibus
eorumque cauſis, & id genus alijs philoſophando: ex quo ſtudio & appellationem præ-
ſentem ſibi quæſiuit. Abram enim interpretatur Pater ſublimis, nomen conueniens
conſideranti ſublimia cœleſtiaque intellectui, præſertim quum concreta huius naturæ
noſtræ pater ſit intellectus pertingens ad ætherem & vlterius. Sed quando iam ſe-
ipſo melior nomen mutaturus eſt, fit homo Dei, iuxta redditum ſibi oraculum: Ego
ſum Deus tuus: da operam vt mihi te approbes, & eſto inculpabilis. Quod ſi vnus
totius mundi Deus, ob priuatum affectum dicitur huius viri Deus, neceſſario ipſe
quoque Dei eſt: Interpretatur enim Abraham, Pater electus ſoni, id eſt intelle-
ctus, *probi viri: eſt enim electus, purgatus, & pater vocis, qua conſonamus*. & ali-
bi ſimiliter: (*r*) *Teſtatur hoc etiam mutatio nominis: prius enim Abram vocatus,* *r* de Abrahamo.
mox cæpit appellari Abraham, vnius tantum duplicatione literæ, videlicet A (quum
Hebræi ceteri communiter dicant H) *ſed quæ magnum quiddam ſignificabat.*
Abram enim interpretatur Pater ſublimis: Abraham vero, Pater electus vocis.
Prius indicat virum Aſtrologicum & Metereologicum, Chaldæorum placitis tanta
cura deditum, quantam ſolent parentes impendere ſuis filijs; poſterius vero ſapien-
tem; nam per vocem ſermo, qui profertur, ſubindicatur: per patrem mens cuius
principatus eſt: nam ſermo, qui concipitur intus, naturaliter pater eſt, vt antiquior,
ferens quæ dicenda videntur; ceterum quod additur, electus, bonitatem declarat.
& alio loco pariter, (*ſ*) *At enim Abram exponitur pater ſublimis: Abraham* *ſ* de nom. mut.
autem, Pater electus ſoni &c. Nos quidem a Philone recipimus mutatum
fuiſſe nomen Abram in Abraham; & primum nomen indicare *Pater ſubli-*
mis: at non recipimus nomine ſecundo ſignari *Pater electus ſoni*; quia red-
dens cauſam in ſacro textu Deus, cur vocauerit illum Abraham, ait *quia Pa-*
trem multarum gentium conſtitui te: Neque recipere valeo mutationem no-
minis factam fuiſſe duplicatione literæ A: quia vocatus fuiſſet ſecundo no-
mine Abraam, vt Chanaan, ſine interiectu aſpirationis inter duas literas vo-
cales poſtremas a a; ſed quia nomini Abram non poterat poſt illud A ſecun-
dum aſpiratio ſolitaria poni, poſitum fuit A poſtremum, tanquam ful-
chrum, cui aſpiratio inhæreret, dictusque fuit Abraham ex Abram, adie-
ctu principaliter aſpirationis, & ſecundario A regentis aſpirationem. Ari-
ſtoteli (*t*) quoque non aſpiratus *Cronus* eſt *Saturnus*; *Chronus* autem aſpiratus *t* de mund.
eſt *Tempus*. Apud Latinos etiam aſpiratio frequentiſſime mutat vocabuli c. 7.
ſignificatum; nam aſpirata *Charitas* eſt intenſus dilectionis affectus, non
aſpirata *Caritas* eſt magnus annonæ defectus: aſpiratus *halitus* eſt vapor,

non aspiratus *alitus* est enutritus: aspiratum *habeo* est idem quod possideo, non aspiratum *abeo* est idem quod discedo: aspiratus *Heros* est Vir virtute præstantissimus, non aspiratus *Eros* est amor: aspirata *Hora* est diurni temporis particula, non aspirata *Ora* est margo quantitatis cuiusque continuæ permanentis: aspiratus *Halo* est circulus meteorologicus circa Solem aut Lunam apparens, non aspiratus *alo* est idem quod nutrio; *Hamatus* cum aspiratione vncinatus est: *Amatus* sine aspiratione dilectus est; demumque ne plura congeram, *Ara* non aspirata est Altare Numini sacrum, *Hara* cum aspiratione stabulum est, & caula porcorum.

Arena potius quam Harena.

De *Arena* non aspirata, quod areat, veram etymologiam sequor: sed quod aspirata dicenda sit *Harena*, quod hæreat, non ita facile dedero, quia de se siccissima materies hærendi conditionem non habet, vllam; & vbi forinsecus accepto glutine iam hæret: illico desinit esse arena, in saxum conuersa; sicuti nos edocet Aristoteles, inquiens, *(u) Qui in aqua sunt lapides e forti vndarum collisione fiunt. Nam primum spuma fit, mox coagulatur hæc in molem, lactis vnctuoso non absimilem. dum vero vnda arenæ alliditur, congregat arena hanc, veluti vnctuositatem spumæ; & desiccat illam maris siccitas cum multa salsedine; quo modo partes arenæ coguntur, temporeque procedente lapides fiunt. Significatio vero, quod mare per se se arenam faciat, ea est, quod terræ omnes gustu dulces non sunt* &c. additque mox: *Duriorem quoque efficiens terræ durities, pro facultate scilicet propriæ fixionis, aquæ substantiam, lutum in partes exiguas diuidit; quapropter terra mari vicina arenosa est. Sic campi, dum non habent, quod a Sole eos operiat, & ab aqua dulci procul absunt. Siccat enim Sol dulcis humiditatis partes; remanetque quod de genere terræ est. Et quia Sol in eo loco non tecto perseuerauit, separantur luti partes; & inde arena fit. Huius rei signum est, quod, quum in huiusmodi loco in profundum foderimus, inueniemus lutum natiuum; & erit is arenæ radix; nec arena fiet, nisi per accidens. Contingit autem istud, quia motus Solis illic moretur diutius, & ab aquis dulcibus longa distantia est.* Quam doctrinam experimentum comprobat; etenim Lybiæ deserti sunt arenosa loca, sine plantis arboribusve prorsus vllis, quibus ea tellus a Sole cooperiatur; sed æstuanti Soli exposita dici potest in æstate fere perenni procul a dulcibus aquis; arenam habet maximam, ex luto factam vi Solis omni prorsus humiditate priuato. Sic ergo arena de se non hæret, omni penitus humore glutinoso destituta; & dum hæret, humore quopiam vndecumque sibi conquisito, non amplius, vel non adhuc est arena, sed lapis in mari, aut lutum etiam procul a mare in campis. Hic mirari non desino Scaligerum, qui sic hunc Aristotelis locum carpit, *(x) Auditis hominem, qui medio in mari nihil habeat salis, vnde condiat orationem suam. Mittam vero audaciam: Negare dulcibus in locis arenam reperiri: An vero fluuios nullos eius terra, cuius iste fit ciuis, arenas alluere? Tam misere, ne dicam vecorditer, immemor sui, mox vt in campis irriguis aqua dulci scribat arenam generari.* Licet autem condonandum sit eius ætati iuuenili, qua scripsit ea commentaria, simul & eius opinioni, qua credidit hos libros de plantis non esse genuinos Aristotelis; attamen neque satis ostendit eos Aristotelicos non esse, neque iure carpit allatam Philosophi sententiam: namque primum falso illi imponit, quod negauerit dul-

Arena natura & origo explicata

u 2. de plã. c. 1.

x com. in 2. lib. Ar. de pl.

cibus

cibus in locis arenam reperiri: negauit arenam in dulcibus fluuijs oriri fierique poſſe; non in ijs eſſe, vel circa illos, quam alluant; mihi certe longe diuerſum eſt, arenam in dulcibus fluuijs fieri non poſſe; quod ait Ariſtoteles: & arenam in dulcibus locis non inueniri, quam alluant fluuij, quod perperam attribuit Ariſtoteli Scaliger; nam fluuij tranſeuntes vtcumque per arenoſa loca, poſſunt eam alluere, ſimul & cum terra comportare in partes longinquas, & ad arginum oras deponere. Deinde nec minus audacter illud alterum imponit Ariſtoteli Scaliger, quod aſſeruerit, in campis irriguis aqua dulci arenam generari; quum longe ſecus aſſerat Ariſtoteles perſpicuis verbis, *in campis arenam fieri, dum non habent, quod a Sole eos operiat, & ab aqua dulci procul abſunt*. Sane campi irrigui aqua dulci, nec ab aqua dulci procul abſunt, nec arboribus & plantis carere poſſunt, quæ ipſos operiant a Sole. Magna eſt vis æſtus contradicendi, quæ virum inſignem impellere potuit ad hæc imponenda Philoſophorum Principi. Quare iam aſpiratio danda non eſt *Harena*, quod hæreat; ſed procul ab aſpiratione vere dicitur *Arena* quod areat, humiditatis exors. Quam ſententiam eo magis amplecti debes, quo ſuperius ijs aſſentire videbaris, qui ſtatuebat *Sobolem* barbare pronunciari, quum a Suboleſcendo ductam, Latine *Subolem* dici oporteat; nam ſimiliter ipſis ab hærendo non *Harena*, ſed Hærena dicenda foret. Ceterum quod aſpiratione, præter etymologiæ vim, gratius *Harena* ſonet, quam Arena non aſpirata, id aurium purgatiorum eſto iudicium; mihi certe gratius *Arena* non aſpirata ſonare videtur quam *Harena* cum aſpiratione, ſicut & *Inſidia* Catullo quam *Hinſidia*, pariter & non aſpirata *Commoda*, quam aſpirata *Chommoda*. Quod autem inſuper addis de Caſaubono, qui notauerit indicio Cuiacij, priſcos vſurpauiſſe aſpiratum *Haue* pro non aſpirato *Aue*, non caret eruditione ſua; nam obſeruo Veteres habuiſſe ſalutatorias voces alias, quibus & mane vterentur, & veſperi; qua de re Dio Caſſius in Adriano ſcribit: *Fuit & Cornelius Fronto magnæ autoritatis, qui in agendis cauſis Romæ primum locum obtinebat. Hic quum veſperi a cœna domum rediiſſet, intellexiſſetque ex eo, cui patrocinium pollicitus erat, Principem ius reddere; veſte cœnatoria indutus, vt erat, in ius venit; eumque ſalutauit, non verbo Salue, quæ matutina eſt ſalutatio: ſed Vale, quæ veſpertina eſt, &c.* Ita Dionem vertit Xylander: ſed aliter Cœlius aiens, (y) *Cœnatoriam veſtem* dipnitida *vocant Græci; vnde eſt illud Dionis in Adriano; Cornelius, inquit, Fronto perveſperi quandoque ab cœna domum repetens, officium cuidam præſtiturus,* en polj dipnitidi *eſt iudicium ingreſſus, ac iudices ita ſalutauit, vt non matutino vteretur verbo* chaete, *ideſt Aue: ſed veſpertino* hygiæne, *quod Salue interpretatur. In codicibus Latinis Senatoria veſtis pro Cœnatoria legitur nonnunquam, ſed mendoſe, vt liquet.* Conſtat igitur apud antiquos aliam eſſe vocem ſalutationis matutinæ, atque veſpertinæ. Quin & in congreſſu pariter ac in digreſſu varijs vocibus ſalutatorijs vtebantur; etenim congredientes amici ſalutant ſe verbis *Aue, Salue*; digredientes autem *Vale, Valete*. Sic apud (z) Virgilium,

Salue Sancte parens, iterum ſaluete recepti
Nequicquam cineres, animæque vmbræque paternæ.

Salutat Aeneas patrem, cui multo antea vita defuncto, nouum ſepulchrale

ſa-

Haue, & Aue priſcis vſurpatum, & cur.

y l. 16. c. 11 f.

z 5. Ænei.

sacrificium facit;& inferius adiens terram Italam sibi fatis promissam similiter ait,

lib.7. Æn. *Continuo, Salue fatis mihi debita tellus,*
Vosque, ait, o fidi Troiæ saluete Penates:
Hic domus, hæc patria est. &c.

Sed in discessu a Pallante amico defuncto salutandi verbo vtitur alio dicens, (*b*)

b lib.11. Æn. *---------- Salue æternum mihi maxime Palla,*
Aeternumque Vale. Nec plura effatus ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.

Vbi Seruius, *Varro in libris Logistoricis dicit, ideo mortuis salue, & vale dici, non quod valere, aut salui esse possint; sed quod ab his recedimus, eos nunquam visuri. Hinc ortum est etiam vt maledicti significationem interdum Vale obtineat: Vt Teret. Valeant, qui inter nos dissidiam volunt; hoc est ita a nobis discedant, vt nunquam ad nostrum reuertantur aspectum. Ergo quum mortuis dicimus, vale, non etymologia consideranda est, sed consuetudo, quod nullis vale dicimus, nisi a quibus recedamus.* Ego tamen etiam in hac mortuali salutatione locum habere reor etymologiam; quia mortuorum animæ superfunt salutis, & pœnarum capaces, quum veteres, maximeque Virgilius, posuerint Elysios campos, in quibus animæ defunctorum feliciter agebant, & inferna loca, in quibus cruciabantur; ait enim sub Anchisæ persona filium Aeneam (*c*) alloquens,

c 5. Æn. *Congressus pete nate meos: non me impia nanque*
Tartara habent, tristesque Vmbræ; sed amœna piorum
Concilia, Elysiumque colo: huc casta Sybilla
Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.

Mortuis ergo præcantes antiqui beatam sedem in Elysijs, æternum saluere, simul ac æternum valere iubebant: quod ea vita foret illis æterna; sed viuentibus amicis discedentibus valere simpliciter dicebant, quod eorum vita mortalis esset; diuque valere quoque precabantur, diuturnam incolumitatem imperantes. Verum enimvero quum in mortuorum salutatione loquerentur ex affectu magis, ob animi maiorem passionem, quam in viuorum amicorum discessu, congressuque; propterea fortasse viuis non aspirabant *Aue*, sed mortuis aspirare consueuerunt *Haue*, prisci scriptores; & non solum mortuis, at etiam viuentibus, quos maiori affectu salutabant, aspirabant *Haue*; ceteris leuiter dicebant *Aue*. Quin & mortuis dilectioribus aspirabant *Haue*, reliquis leniter *Aue* dicebant minus animo commoti. Quod insuper adiungis de aspiratione promiscue admissa, & omissa in antiquis inscriptionibus legentibus æque Y G I A, & H Y G I A: cogitandum est, ne forte nomina ista Græca, quoties minutis characteribus descripta fuerint, aspirata legantur; at in Maiusculis elementis posita non aspirentur; quod ille spiritus densus a Græcis affigeretur solum minusculis literis, non item maiusculis, ita scribentur *hygeia*, & YGEIA. quem morem etiam posterior ætas absque vitio seruauit in MS. & in prælo cusis operibus, vt vnicuique notum est. Vtrum vero spiritus aspirationis densus more Grecanico supra literam aspiratam poneretur ab antiquioribus Latinis, an inter literas H locaretur, vt re-

Hygeia aspiranda.

recentiores efficiunt, an vtroque modo fieret, non ita res euidens est. Certe Gellius tertiam postremam hanc sententiam probare videtur, inquiens; *(d) Sed quoniam aheni quoque exemplo vsi sumus, venit nobis in memoriam, fidum optatumque multi nominis Romae Grammaticum ostendisse mihi librum Aeneidos secundum, mirandae vetustatis, emptum in Sigillarijs viginti aureis, quem ipsius Virgilij fuisse credebat; in quo duo isti versus quum ita scripti forent,* *Latini qua nota designarēt aspirationē antiquitus.* d l. 2. c. 3.

„ Vestibulum ante ipsum, primoque in limine Pyrrhus

„ Exultat telis, & luce coruscat aena.

additum supra vidimus H literam, & ahena factum. Sic in illo quoque Virgilij versu in optimis libris scriptum inuenimus,

„ Aut folijs vndam tepidi despumat aheni.

Forte vero quum Virgilius assuetus Homeri lectioni, morem Graecanicum inopinato secutus in dictione aeni spiritus densi notam posuisset, postea correxit, Latinae dictioni literam *H* adijciens.

Ceterum, vt iam post expensas abste propositas dictiones alienas, aspirationem aut admittentes, aut respuentes, redeamus ad *Petrarchae* cognomen, nobis in eo placet aspiratio; tum quod a pluribus, ac fere omnibus accipitur; etenim Aristoteleo decreto, *(e) Determinare quae oportet dicere, & quae non. Vtile enim & ad construendum, & ad destruendum: vt quod nominationibus quidem res nuncupandum vt plures; quae autem sunt, talia ne, an non talia, non amplius attendendum ad plures; vt salubre quidem dicendum effectiuum sanitatis, ceu plures dicunt; vtrum autem propositum effectiuum sit sanitatis, an non, non amplius vt plures dicendum, sed vt Medicus.* Quod etiam Cicero notauit in proposito de aspiratione scribens, *(f) Quin ego ipse quum scirem ita maiores locutos esse, vt nunquam nisi in vocali, aspiratione vterentur; loquebar sic vt pulchros, & Ceteges, Triumpos, & Cartaginem dicerem: aliquando, idque sero, conuicio aurium quum mihi extorta veritas esset, scientiam mihi reseruaui.* Quanto magis aspirandus est *Petrarcha*, cui multitudo doctiorum aspirationem tribuit? Sic ergo cum pluribus *Petrarcham* aspirabimus. Et eo magis, quo nemo de proprij cognominis orthographia peritior esse potest, quam ipsemet Petrarcha, vir literatissimus; etenim adeo peritum esse quemque decet, vel idiotam hominem de proprio nomine, vt inter admirabilia, portentosaque reponat ipse *(g)* Thucidides, & ex eo *(h)* Lucretius, atque *(i)* Galenus mortales illos, qui conualuissent e teterrima peste Atheniensi, rerum omnium, ac suimet ipsorum ignorantiam incurrisse; scribente Thucidide quidem, *Nonnullos autem, quum e morbo conualuissent, & e lecto surrexissent, statim omnium pariterque rerum obliuio capiebat, nec non & seipsos, & familiares, ac necessarios suos* ignorabant. Lucretio vero, *Petrarcham aspirandum esse.* e 2. top. c. 5 l. 5. f 2. de orat. g l. 2. h l. 6. i 2. de sym. cau. c. 7.

„ Vsque adeo mortis metus his incesserat acer.

„ Atque etiam quosdam capere obliuia rerum

„ Cunctarum, neque se possent cognoscere vt ipsi.

Galeno autem; *Vidimus enim quosdam, qui & literas & artem omnino fuerant obliti; immo nec propria nomina meminerant; cuiusmodi aliquid Athenis in peste accidisse memorat Thucidides; quosdam enim ex ijs, qui euaserant, & seipsos, & suos ignorauisse. Iam visi sunt & propter extremum senium nonnulli similibus symptomatibus*

matibus tentari. Quum igitur oculato suo testimonio constet, extare Librum Latinum, *Petrarcha* poetæ nostri manu propria scriptum, in bibliotheca Vaticana Romæ sub numero 3195. in quo *Petrarcha* suo cognomini dederit aspirationem, quis audeat ab eo spiritum illum amouere? quis magis credat versiculo monumenti *Petrarca* aspirationem eripienti, quam viuo digito *Petrarcha* in suo libro proprium cognomen aspiranti? Quis huic testimonio de proprio viri sani, docti, & vigentis, vllam vnquam rationem, vndecunque petitam anteponere iam audeat? Ceterum neque ratio deest efficax huic orthographiæ *Petrarcham* aspiranti: prima quidem, quod etiam optione data, pulchrius atque nobilius elegerit sibi cognomen vir insignis; *Petrarcha* siquidem dicitur e Græco *Petra-archj*, hoc est *Petra-Princeps, primariave*: quum autem allegorice *Petra* signet claros & inclytos homines; quæ princeps est atque primaria (vox enim *archj* & *archaos* principatum, siue primatum indicat Græce) inter claros clarissimum; & inter præstantes præstantissimum virum designat. Quod cognomen vt perhonorificum, & nobilius, ita viro summo recte congruens fuit, illique placuit magis quam aspiratione carens vocabulum *Petrarca*, quod *lapideam-arcam* dicit, quæ dignitate cedit *Petra-Principi* Petrarcham aspiranti; Petra namque Princeps adamas est, aut alia quæuis pretiosa, præstantior quam arca lapidea. Quin etiam ex adamante si fuerit arca, debuit potius a nobilitate pretioque lapidis primarij cognominari, quam a figura lapidi ab artifice indita; nam veteres a præstantia lapidum Anulos passim Smaragdos, Adamantes vocabant, omisso Anuli vocabulo, non de figura soliciti, sed de gemma; vti constat ex Martiale, laudante plures Anulos amici Stellæ hoc epigrammate,

Petrarcha etymologia.

lib.5.epig. 10.

„ Sardonychos, Smaragdos, Adamantes, Iaspides vno
„ Portat in articulo Stella, Seuere, meus.
„ Multas in digitis, plures in carmine gemmas
„ Inuenies: inde est hæc, puto, culta manus.

Sed altera ratio magis propria est, quod æuo viri preceffi cognomina desumi passim consueuerunt apud Etruscos a nomine proprio Patris, vt paternum nomen facile cederet in cognomen filiorum: ita de Danthe refert Landinus commentator in eius Vita, cuius dicta sic ad verbum Latine sonant, *Est igitur fama constans, a multis, nec exigua autoritatis, nec ignobilibus scriptoribus semper adaucta, Ex nobili familia Frangipana, quæ Romæ fuit Ordinis Senatorij, & ex qua ortum habuit Diuus Ambrosius, natum fuisse Helisæum. Qui, restaurata Vrbe nostra a Carolo Magno, Florentiam venit; & posuit suum domicilium in Sexto Sancti Petri, prope Donatos, & Pazzos. A quo successores, relicto nomine Frangipanorum, denominati fuerunt Helisei: & in Republica diu floruerunt. Inter hos extitit Cacciaguida, cui desponsata fuit Virgo Ferrariensis e nobili familia Aldigheria: Quapropter vnum filiorum, qui ex ipsa nati fuerunt, nominauit Aldighertum. Iste, quia fuit ob suas excellentes virtutes in summa autoritate & veneratione in Republica, sicut Heliseus mutauerat nomen Frangipanorum, ita mutauit nomen Heliseorum; & ab eo dicti, fuerunt Aldigherij: sed postea sublata litera d, non Aldigherij, sed Aligherij nominati fuerunt*. & mox: *E successoribus primi Aligherij ortus fuit alter eiusdem nominis, & ab isto genitus fuit Danthes noster poeta Anno Salutis* MCCLX.

M CC LX. Pariter Marſilius Ficinus audit, cognomine ſumpto a Patre ſuo, cui nomen Ficinus erat; vt ipſe (*) teſtatur in epiſtola dudum ad Franciſcum Mareſcalcum ſcripta. Non aliter ſane Franciſcus *Petrarcha*, centum circiter annos poſtea, cognominatus eſt, quod ex patre *Petrarcha* natus fuerit, vel *Petrarcho* Parentij filio, qui clariſſimus fuit Reformationum ſcriba. Qua de re, præter ea quæ notaſti dudum in tuo *Petrarcha* (i) *Rediuiuo*, locuples teſtimonium habemus a Squarzaficho, deſcribente Poetæ vitam, dum ait: *Fuit igitur Franciſcus Petrarcha genere Hetruſcus, Florentinus origine, & antiqua, & fortuna mediocri, patre Petrarcho, matre Latha.* Petrarchi vero nomen aſpirare conſueuerunt Etruſci, vt & Græci nomina conſimilia, Plutarchum, Dicæarchum, Nearchum, Polemarchum, Ariſtarchum, & huiuſmodi cuncta; præcipue Florentini, qui ſupra Græcos omnes familiariſſimam habent aſpirationem. Demum & aſpirauit in ſuo teſtamento Fratris Germani *Petrarcha* gentile cognomen, hauſtum ab eodem patre *Petrarcho*, ſiue *Petrarcha*, Franciſcus ipſemet ſcribens manu propria ipſiſſima verba: *Hæc iure teſtamenti, ſeu alterius vltimæ voluntatis, ſeu quocunque alio modo melius valitura, conſcripſi manu propria, Padua in domo Eccleſia, quam habito, Anno Domini M CCC LXX: pridie Nonas Aprilis. Et Nicolaum filium quondam Ser Bertolamei, ac Nicoletum filium Ser Petri, Notarios infraſcriptos rogaui, prout in eorum ſubſcriptionibus infraſcriptis continetur. Vnum addo, quod ſtatim poſt tranſitum meum, hæres meus ſcribat ſuper hoc meo fratri Germano Monacho Chartuſienſi, qui eſt in Conuentu de Materino prope Maſſiliam, vt det ſibi optionem, vtrum velit centum Florenos auri, aut ſingulis annis quinque, vel decem, ſicut ſibi placet: & quod ipſe eligeret, illud fiat. &c.*

Ego Franciſcus Petrarcha ſcripſi, qui teſtamentum aliud feciſſem, ſi eſſem diues, vt vulgus inſanum putat.

Non eſt autem veriſimile, credibileve, teſtamentum a *Petrarcha* manu propria conſcriptum, inter eius opera non religioſiſſime tranſcriptum fuiſſe, cum eadem prorſus orthographia, potiſſimum proprij cognominis. Itaque mihi tecum, & cum maiori numero doctorum ac eruditorum hominum, aſpirandus eſt PETRARCHA.

(*) l. 1. epiſt.

(i) cap. 1.

Hæc mihi de propoſito Quæſito circa vocabulorum complurium aſpirationem in mentem venere, quæ chartæ committerem, tuoque iudicio ſubijcerem. Tu ea boni conſule, meque amare ne ceſſes. Vale. Dabam Bononiæ, Pridie Idus Nouembris M DC XLIV.

Quomodo corpus agere valeat in substantiam incorpoream: dum ponitur ignis inferni torquere Dæmones, & animas a corpore separatas: & Sacramentum gratiam supernaturalem in anima producere. Cap. XL.

Excellentiss. Sapientissimoque Fortunio Liceto, omniscio, ac nouo, non Mundi Miraculo, sed virtutis Portento, Aurelius Masinius Cæsenas S. P. D.

a 3. Reg. c.4.f. SI olim ad audiendam Salomonis sapientiam ex omnibus Mundi partibus Gentes confluebant: (a) quid mirum si hodiernis temporibus ad te, tanquam ad veridicum nostri seculi Oraculum, ac verum sublunarium, Cælestium, & supranaturalium Dei Arcanorum explanatorem, omnes vndequaque pro Responsis anhelantes confugiant? Totum hoc in peru. grandis a te vltimo in lucem editis ad Quæsita-secundo Responsionibus, mihi ab Illustriss. Antistite per aliquot dies benigne concessis, maxima cum animi oblectatione fui expertus: Vnde ea humanitate, ac benignitate, qua Familiam Masiniam in eruditissimo de Annulis Antiquorum opere prosequutus es, innixus, te de Modo consulere non dubitaui, quo corporalia, sine implicantia, possint agere in spiritualia; & consequenter Qualiter Inferni ignis torqueat Dæmones, & Animas a corpore separatas: Nec non Sacramenta producant diuinam in anima gratiam: Qua de re obstupuit illud etiam Ecclesiæ lumen Augustinus, dum protulit: Quæ tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & Cor abluat? Hic me, o Licete, a tua animi gratitudine excusatum volo, votisque meis, cum tibi fuerit otium, vt indulgeas, etiam & etiam oro. Interim inter deditissimos, atque tibi deuinctissimos me censeas, precor. Diu Vale, Cæsenæ, III. Nonas Martij M DC XLVI.

b tr. 80. in Io. c. 9.

Respons. Liceti de propositis Quæsitis. Cap. XLI.

Eximio Viro Aurelio Masinio Fortunius Licetus B. A.

ABstine, precor, eximie Vir, ab hiperbolica laudatione: me satis ego noui: non sum dignus quem tot ac tantis titulis ornes ae oneres: quem compares Regi, mortalium omnium vere sapientissimo: non sum dignus qui soluam corrigiam calceamenti Magno literarum Patri: Quid tu me prouocas ad eos nodos extricandos, quos tibi non soluit D. Augustinus? Tibi tamen vt morem geram, enitar aliqua dicere breuiter in propositis, occupatissimus in publicis meditationibus. Ad primum, quo quæris, *Quomodo, sine implicantia, corporalia possint agere in spiritualia; & consequenter, Qualiter Ignis in-*

inferni torqueat Dæmones, & animas a corpore separatas: animaduerto, nullam implicantiam esse, si ponatur corporale quid agere simpliciter in spirituale; nam id physice fieri potest; etenim quum anima nostra intellectiua de se sit substantia spiritualis; attamen infusa, & adiuncta corpori, multa patitur ex contagione corporis; quia quum de se, procul a corpore degens assidue ac semper intelligat, intelligendo semper veritatem assequatur, & rerum intellectarum distinctam cognitionem habeat, eamque celerem atque subitam, absque difficultate penitus vlla: Nihilominus in corpore sita, degensque in nobis, a substrato sibi corpore patitur adeo, vt obtineat intelligendi functionem difficilem, atque tardam, plerumque confusam, non autem distinctam semper cognitionem habeat; immo vero notionem sæpissime falsam obtineat, raro veritatis participem: nec assidue semper functionem intelligendi promouere valeat, sed plurimum illam interrumpere coacta sit: Quæ singula docet experimentum quotidianum, & Aristoteles ipse non vno in loco. Primo quidem asserens, (a) *Homo solus animalium omnium erectus est; quoniam eius natura, atque substantia diuina est: officium autem diuini est intelligere, atque sapere: quod non facile esset, si vasta corporis moles assideret: pondus enim tardiorem reddit & mentem, & sensum communem.* a 4. de par. an. c. 10.

Dein autem aiens, (b) *Omniquaque autem, & omnino difficillimorum est, accipere aliquam fidem de ipsa* anima: & alibi, (c) *Speculatio de veritate, partim difficilis, partim facilis est: signum autem, quod neque satis eam aliquis consequitur, neque aberrant omnes ab ea, sed quisque aliquid de natura dicit: & singuli quidem nil, aut parum ei addunt; ex omnibus vero collectis aliqua magnitudo fit. Quare, si ita se videtur habere, vt in prouerbio dicimus, Quis aberrabit a ianua? hoc modo profecto facilis esset: totum autem, & partem habere non posse, hoc eius difficultatem ostendit. Quum vero difficultas duobus sit modis, fortassis causa eius non rebus, sed nobis ipsis inest; quemadmodum enim vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus animæ nostræ ad ea, quæ manifestissima omnium sunt.* b 1. de an. t. 4. c 2. meta. t. 1.

Deinde vero scribens, (d) *Laboriosum autem est & commistum esse corpori, non potens absolui: & præterea fugiendum; siquidem melius est intellectui non cum corpore esse, quemadmodum & consuetum est dici, & multis placet.* Insuper autem aiens, (e) *Et tamen oportuit simul ipsos & de deceptione dicere: magis propria enim est animalibus, & plus temporis in hac, permanet anima.* Præterea dicens, (f) *Cur autem non semper intelligat, causa consideranda est: In habentibus autem materiam potentia solum vnumquodque est intelligibilium. Quare illis quidem non inerit intellectus. sine materia enim potentia est intellectus talium: ille autem intelligibile erit.* Vlterius inquiens, (g) *An omne non habens materiam indiuisibile est, quemadmodum humanus intellectus, aut qui compositorum in aliquo tempore se habet; nam non bene esse habet in hoc, aut in hoc; verum in toto quoddam, quod optimum est, aliud ab eo existens. Sic autem ipsa sui ipsius intellectio per totum æternum se habet.* Quem locum a me latius explicatum videre poteris in opere De (h) Animorum immortalitate. Sic ergo corpus, animæ rationali substratum, sine implicantia potest aliquid agere in animæ substantiam incorpoream, atque spiritualem, impediendo, labefactando, & vitiando propriam ipsius operationem, quæ vocatur intelligere ab (i) Aristotele. Quid ni pari- d 1. de an. t. 49. e 2. de an. t. 151. f 3. de an. t. 16. g 12. meta. t. 51. h l. 2. c. 13. & li. 3. c. 2. 3. 25. i 1. de an. t. 12. & 3. de an. t. 4. 6.

ter absque implicantia poterit ignis Inferni corporeus agere in Dæmones, & animas hominum scelestorum a suo corpore separatas? insunt enim & Dæmones & animæ nocentes in igne tartareo submersæ, sicut anima rationalis in humano corpore demersa est; licet ignem non informent, vt anima subiectum sibi corpus humanum. Immo vero quum anima patiatur a familiari sibi corpore subdito; multo magis Dæmon & anima damnati perpeti cruciarique poterit, atque debebit ab igne corporeo, non familiari, sed hostili, sibi circumposito non solum, sed etiam intrinsecus infixo. Ceterum etsi corporeum agens non haberet physice vim excruciandi substantiam incorpoream Dæmonis & animæ damnatæ; nihilominus omnia quum sint in obedientiali potestate Dei, qui vocat ea quæ (m) non sunt tanquam ea quæ sunt; potest ignis corporeus Inferni, tanquam instrumentum Diuinæ voluntatis atque iustitiæ torquere spirituales illas animarum ac Dæmonum substantias, eleuatus a summo Deo supra naturales vires suas ad istam facultatem; qui pridem eleuauit aquas de se steriles ad productionem natantium, & volatilium animalium, terramque pariter inanem & vacuam seminibus ad germinationem herbarum & arborum, nec non ad productionem reptilium & bestiarum aliarum; vt ostendi (o) latius alibi. Itaque Deus ille, qui potest eleuare corpus naturale quoduis ad effectum supra sui vires naturales corporeas efficiendum, nullo negotio potest eleuare corporalem ignem Inferni ad cruciandas animas incorporeas, & Dæmones. Non aliter aquam frigidam sæpe Deus eleuauit ad igneam virtutem amburendi scelestorum peierantium corpora; qui modus probationis olim frequens erat; exemplumque nobile legitur in vita S. Gangulfi Martyris, propositum a (p) Delrio sub his verbis ex autographo citatis: *Interim ad quendam veniunt fontem* (Gangulfus, & vxor) *vbi his vxorem vocibus compellat: Multa quidem de te, coniux, passim feruntur fœda & indigna natalibus tuis; & adhuc mihi quidem certo non constat, verene an falso illa dicantur. Tum illa, etiam intrepide iurando, falsos de se rumores sparsos, ait, nec se vnquam alieno concubitu pollutam. At Gangulfus, Diuina, inquit, prouidentia, quam nihil fugit, vt se res habeat, iam certis declarabit indicijs: En fons hic propositus est, nec frigidus valde, nec immodice calidus: In hunc igitur immitte manum, & e fundo lapillum extrahe; & si quidem a culpa es aliena, nihil mali patieris: sin autem polluta es, non sinet Deus latere scelus tuum. Illa beati viri, sicut alios omnes, ita hos quoque sermones vecordiæ ascribens, incunctanter manum iniecit in fontem. Ecce autem, simul atque lapillum cum se retrahere conata est, membris fere omnibus obriguit, & in digitis & brachio, quousque aqua pertigit, abstracta cute, nuda caro cernitur: nihilque aliud misera illa nisi repentinum interitum expectat.* Confirmat idem Sigebertus apud Surium xi. Maij: & significat, hunc illum fuisse fontem, quem miraculose ex Campania Vvarenas Gan-
" gulfus transtulerat, conuictam adulterij vxorem deseruit: nec diu post, vxo-
" ris hortatu ab adultero fuit necatus. Hæc ille. Sicut ergo Deus aquam il-
" lam non impense calidam, vt adulteram cruciatu detegeret, eleuauit admirabiliter ad violentiam vrentis aquæ; iam ad fontes animas & Dæmones torquendos ignem corporeum eleuat ad excruciandas incorporeas damnatorum substantias. Verum enimvero non omittendum videtur animam in hu-

m Rom. 4.

Genes. 1.

o de secundo Quæsit.

p disq. mag. t. 2. l. 4. c. 4. qu. 4. se. 4.

humano corpore degentem, igne comburente membra, quæ viuificat, & animat, cruciari, doloremque perpeti, non solum in parte sensitiua, quæ dolet; sed etiam in intellectiua, quæ contristatur, angitur, atque mœret: Quidni, naturam & essentiam suam pristinam retinens anima separata doleat & contristetur ac mœreat in ignibus Inferni sepulta? sed forsitan aptior est prior explicatio nodi; quod eleuare Deus ad libitum potest quamcunque rem corpoream ad operandum supra sui naturalem virtutem in res incorporeas: ac ita corporeum ignem iussu Dei extolli ad vim actiuam supra naturæ suæ conditiones, qua velut instrumentum diuinæ iustitiæ potest animas impias ac Dæmones æternum cruciare: sicut eleuauit e contra virtutem ignis in fornace Babylonis ad producendum, Angeli ministerio, sustinendumve quasi ventum roris flantem: siue virtutem carnis, & indumentorum tergemini pueri ad resistendum ignibus, quibus vna tot homines ante fornacem combusti fuere: necnon ardentis rubi vires ad resistendum (f) flammæ conceptæ. Hæc de primo Quæsito dicta sint. Alterum autem difficilioris est enodationis, quod non habeamus in natura corpus vllum aptum natum de se mundare sceleribus animam, & ipsi conferre gratiam diuinam. Sed obseruo tamen eo loci D. Augustino, aquam simplicem, sine verbo Dei, non conferre gratiam, neque mundare animam a crimine: sed omnia sacramenta corporea mundare a culpa, gratiãq. conferre, quatenus illa corpora elementaria, vel corporum elementarium species, adiunctum habent vtcumque verbum Dei, Spiritum Sanctum, ac omnino Deum; quoniam opera Diuinarum Personarum, ad extra nuncupata, sunt indiuisa, sicut aiunt Theologi nostri. Sacramenta igitur producunt Diuinam gratiam in anima, quia illis visibilibus assistit, ac eminenter adiungitur inuisibilis ipse Deus, qui gratiam suam impertit ijs, quicunque digne suscipiunt illa sacramenta ex fide, ac in nomine Domini Dei; si quis enim simulans impius pietatem, sacramenta suscipiat indigne; visibilem quidem creaturam assumit in corpore, sed gratiam Creatoris non assumit in anima. Baptismatis aqua non mundat Ethnicum, nec Hebræum, qui metu mortis Christianum se simulat reus maleficij conuictus apud Iudicem, & condemnatus, nihil animo Christi fidem existimat: Eucharistia, vinique consecrati portio proditori Iudæ per manus Domini porrecta gratiam non contulit; sed indigne manducans & bibens, iudicium sibi manducauit, & bibit impius, quo damnatus est: Absolutio Sacerdotis confitenti pœnitentiam simulanti, non habet assistentem Deum, qui conferat indigno gratiam, & remissionem culpæ, sed vltorem sceleris: & ita de ceteris sacramentis asserendum est; in quibus gratiam non confert sacramenti creatura visibilis, sed Creator assistens illi creaturæ, qui suam gratiam in anima digne sacramentum suscipientis producit, suam gratiam exhibet solum suscipientibus digne sacramenta. Secus enim si creatura, quæ reperitur in sacramento, de se gratiam conferret; eam etiam indigne se recipientibus conferret; quod falsum est. Quam quidem doctrinam profert loco proposito D. Augustinus in Euangelium Ioannis inquiens, (g) *Iam vos mundi estis propter verbum, quod locutus sum vobis. Quare non ait, mundi estis propter baptismum, quo loti estis; sed ait propter verbum, quod locutus sum vobis? nisi,*

Dan. 3.

f Exod. 3.

g tr. 80.

quia & in aqua verbum mundat: detrahe verbum, & quid aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum: nam & hoc utique dixerat, quando pedes discipulis lauit: Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Vnde ista tanta virtus aquæ, vt eos tangat, & cor abluat nisi faciente verbo? Non quia dicitur, sed quia creditur; nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens. Hoc est
b Rom. 1. *verbum fidei, quod prædicamus, ait Apostolus; (b) quia si confessus fueris in ore tuo, quia dominus est Iesus; & crediderit in corde tuo, quia Deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris: corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem:*
i 13. *vnde in Actibus Apostolorum (i) legimus, fide mundans corda eorum: & in epistola*
k 1. c. 2. *(k) sua beatus Petrus, sic & vos, inquit, baptisma saluos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio, hoc est, verbum fidei, quod prædicamus, quo sine dubio, vt mundare possit, consecratur & baptismus. Christus quippe nobiscum vitis, cum Patre agricola, dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea. Lege Apostolum, & vide quid adiungat: vt eam sanctificaret, inquit, mundans eam lauacro aquæ in verbo. Mundatio igitur nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, nisi adderetur, in verbo. Hoc verbum fidei tantum valet in Ecclesia Dei, vt per ipsam credentem, offerentem, benedicentem, tingentem etiam tantillum mundet infantem, quamuis nondum valentem corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem. Totum hoc fit per verbum, de quo Dominus ait, Iam vos mundi estis propter verbum, quod locutus sum vobis.* Igitur ex D. Augustini sententia, sacramenta producunt in anima diuinam gratiam, non ratione creaturæ materialis, atque visibilis, quæ materia est sacramenti; sed ratione verbi Diuini, quod est forma sacramenti; nam etiam in rebus naturalibus actio non prouenit a
l 1. phys. materia, quam Aristoteles (*l*) ait esse principium mere passiuum; sed a forma,
t. 56. quæ sola principium actiuum est (*m*) principale. Nullum autem sacramen-
m 2. de an. tum esse sine Diuino Verbo, sermoneque, certissimum est vnicuique: sermo-
t. 24. nem autem Dei efficacem esse notissimum est: (*n*) *Viuus est enim sermo Dei,*
n Hebr. 4. *& efficax*, vt ait D. Paulus. & in Psalmis, *(o) Verbo Domini cæli firmati sunt, &*
o ps. 32. *spiritu oris eius omnis ornatus eorum. (p) Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse man-*
p ps. 148 *dauit, & creata sunt* omnia in verbo suo. Quinimmo sacramentum vnumquodque celebratur in nomine Domini, gratiam suam per singula sacra-
q Matth. 18 menta conferentis: qui dixit aliquando, (*q*) *Vbi enim sunt duo, vel tres congre-*
r Luc. 5. *gati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* & alibi, (*r*) *Dixit ad Simonem, duc in altum, & laxate retia vestra in capturam: & respondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus, in verbo autem tuo laxabo rete: & quum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam.* &c. Deus itaque, verbumque diuinum, cuique sacramento necessario insidens, & assistens, gratiam in anima sacramentum digne recipientis producit, non autem ipsa materia sacramenti, quæ creatura corporalis est, de se diuinam gratiam producere minime valens. Nisi dicamus etiam, Deum verbo suo eleuare naturam creaturæ corporalis ad producendam diuinam gratiam in anima: Quod videtur innuere D. Augustinus allatis verbis: *Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum tanquam visibile verbum,* nimirum eleuatum ad virtutem inuisibilis verbi supernaturalem.

Hæc

Hæc illa sunt, Vir eximie, quæ mihi respondenda videntur de duobus tuis arduis Quæsitis. Poteris, etsi scripta raptim ab occupatissimo, ipsa boni consulere. Vale, & me ama. Dabam Patauij, e meo Sc-lumnæ Musæo, III. Id. Martij M D C X L V I.

De Succini generatione, atque viribus. Cap. XLII.

Illustriss. Viro, Sapientum summo, famigeratiss. Fortunio Liceto Io: Baptista Ambronus Cæsenas S. P. D.

IVcundissimum mihi fuit Responsum abste, Vir doctiss. meo Quæsito de dierum hebdomadis denominatione a Planetis, cusum in Opere tuo de Secundo-Quæsitis. Quum itaque sit animi gratissimi, Cui multum debetur, ei plurimum velle deberi; ideo rursus ad sublimem incomparabilemque sapientiam tuam, velut ad nouum Salomonem confugere sum ausus, ea qua decet reuerentia rogans, ne celsitudini Ingenij tui, humillimæ petitioni, in meis infrascriptis versiculis contentæ, afferre Responsionem sit molestum. Sic tua in me, Tui obsequentissimum, assidua beneuolentiæ signa certiora, & obligationes in Te meas maiores reddes: Quarum, & meritorum erga me tuorum nulla vnquam delebit obliuio: sic pro certo habeas velim. Vale, meque Excellentiæ Tuæ studiosissimum diligere ne cesses. Cæsenæ IV. Idus Martij M D C X L V I.

„ Succineæ ortum gemmæ, virtutemque requiro
„ A Te; obsecro, doce sin'par'in Orbe S O P H E.
„ Sex Ambræ orbiculos Stemma ac tria Sydera cingit
„ Ambronæ Gentis, quæ viget ipsa satis.

Resp. Lic. De multiplici generatione Succini, Eboris, Ebeni: & Ligni: deque viribus Electri. Cap. XLIII.

Cl. Viro Io: Baptistæ Ambrono Fortunius Licetus B. A.

SI volumina Salomonis, quibus omnium & plantarum, & animalium naturas atque vires explicauit, *(a)* ad manus haberem, facile mihi foret a 3. Reg. 4. Quæsito tuo satisfacere, mi Ambrone; quanquam id arduum ita sit, vt omnis Antiquitatis ingenia celebriora multum fatigauerit, & etiam num excruciet æui nostri studiosorum animos. Quantum ex aliorum scriptis & ex rei natura deducere potui, quod veritati mihi litare videtur, Electri, quod appellant Autores & Succinum, & Ambram, & Persice Karabe, non vniusmodi,

sed

sed geminam generationem in Natura video, de terræ finibus alteram, & alteram de finibus arborum resiniferarum: Quod enim & Ebori, & Ebeno, lignoque cuidam alij commune nouimus, ortu gemino produci, facile persuadere potest, etiam Electro duplicem originem contigisse. Porro communis obseruatio est Ebur in Elephanto gigni, cuius est aut dens, aut cornu; sed præterea genus Eboris fossile de terra educi compertum est; etenim Theophrastus in opere suo de lapidibus ait, *Atque in his pene peculiaris præstantia, & excellentia; quanquam sunt & alia quædam, vt Ebur fossile nigricantibus maculis*
a l.36.c.18. *varium, & quæ Sapphyrus dicitur*. Quem locum citans Plinius infit, (a) *Theophrastus autor est & Ebur fossile candido & nigro colore inueniri, & ossa e terra nasci, inuenirique lapides osseos*. Nisi forte censeamus, Ebur istud fossile nihil aliud esse, quam Ebur ab Elephanto defossum atque sub terra prius occultatum; etenim certo scimus, Ebur vetustate de pristino candore plurimum amittere, flauitiemque contrahere; nemoque negauerit, Ebur in terra diu sepultum a tetro telluris humo e maculari posse notis nigredinis: ab Elephanto vero
b l.8.c.3. deciduos dentes intra terram condi certissimum est, dicente Plinio (b) de natura Elephantum, *Prædam ipsi in se expetendam, sciunt solam esse in armis suis, quæ Iuba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & consuetudo melius, dentes. Quamobrem deciduos casu aliquo, vel senecta, defodiunt. Hoc solum Ebur est* (in Elephanto, vel ex Elephanto) *cetero, & in his quoque, quæ corpus intexit Elephas, vtilitas ossea*. Verum enimvero quum apertissime Theophrastus asserat, ossa e terra nasci, & Ebur fossile candido & nigro colore comperiri; negandum non est, præter occultatum Ebur deciduum ab Elephanto, reperiri natum Ebur in terra fossile. Consimilem Ebeni duplicem ortum habemus, alterum fossile de se non egrediens terræ cuniculos, alterum extra terram adolescens in arboris naturam: de fossili Dalechampius in adnotationibus
c ad l. 36. c.18. Plinianis ita, (c) *Ebenum fossilem, qui igne non accenditur, in metallis aluminis ad Hildesheim reperiri tradit Agricola. Hoc Theophrastus libello de lapidibus, quem nos emendauimus*. Ebenum autem arborem esse ligno solidissimo, constat
d 5.hist.pl. c.4.5. omnibus apertissime; cuius historiam late prosequitur Theophrastus, (d) & (e) Plinius. Ceterum quando Theophrastus in opere suo de lapidibus mihi
e l. 12. c.4. & alibi. nunquam videatur egisse de Ebeno fossili, sed tantum de Ebore fossili: & quando nunquam inuenire potui mentionem Ebeni fossilis ab Agricola factam in opere suo de re metallica: suspicor Dalechampium pro Ebore fos-
f l.36.c.18. sili, de quo Plinius (f) allato loco, substituisse nobis Ebenum fossilem; siue deliquerit ipse similitudine nominis, siue typographus. Ad quem scopulum allisisse videtur etiam nouissime Stellutus in opere suo de Ligno fossili minerali dicens, (g) *Etsi Theophrastus, vti scribit Plinius lib.36.c.18. sua Historia na-*
g init. *turalis, dicat inueniri Ebenum fossilem candidi & nigri coloris; & in terra seu ex terra gigni etiam ossa* &c. Quum certissime constet eo loci Plinium atque Theophrastum agere de Ebore fossili, non de Ebeno fossili. Si tamen (quod mihi videre non licuit apud Agricolam, aliquot horis insumptis in eius lectione) Georgius obseruauit in fodinis aluminis Hildesheim Ebenum fossilem, non repugnabo duplicem hanc Ebeno dare generationem, & in arborum sinu supra tellurem, & intra terræ gremium in genere fossilium. Attamen illud

ab-

abſolute recipere debemus a Stelluto, præter communem & vulgarem ligni generationem in arborum ſubſtantia, gigni quoque lignum foſſile minerale, nuper inuentum in Italia, ſcilicet in Vmbria Prouincia, Tudertino tractu, Colleſiuum inter & Opidum Roſarum; qua de re luculentiſſimum tractatum nouiſſime Stellutus edidit. Vnde nulli dubium eſſe debet, non vnicam Succini generationem haberi poſſe; vnam quidem vulgarem, ceu lacrymam ex arbore reſinifera; de qua luculentiſſime (h) Plinius, (i) Tacitus, (k) Solinus cum ſuo Scholiaſte (l) Munſtero, (m) D. Iſidorus, & (n) Anglicus: alteram non ita communem, ceu ſuccum terræ, qui vel exitum non habens concreſcat in foſſile metallum; vel e terra per latentes cuniculos exeat in mare: niſi tertiam deſpiciamus, qua dicitur eſſe quidam humor, ſiue ſperma Ceti. Quando vero de prima Succini generatione veluti lacrymæ defluentis ex arboribus reſiniferis, quarum odorem reddit incenſa Succini ſubſtantia, ſatis apud citatos Autores, omnibus proſtantes, apertam habemus hiſtoriam, ſufficiet afferre propoſitam hiſtoriam apud Garziam ab Horto, apud quem libello de ſimplicibus Indiæ Orientalis, (o) refert Carolus Cluſius inquiens, *In Sibilia nundinis affertur ex America quoddam oleum colore citrino, de quo mirabilia prædicantur in affectibus matricis. Appellant id oleum Ambra, quum odorem habeat ambræ. Credo defluere ab arbore, quæ deſcribitur in hiſtoria Mexicana ſic: Inter arbores Mexicanas agitur de nuncupata Ocoſort, ſatis magna, pulchra, folijs hederæ ſimilibus: cuius liquor, nomine liquidambra vulnera ſanat; & cum ſuo cortice miſtus, & in puluerem redactus, odorem ſuauiſſimum reddit.* Olaus Plinio ſubſcribens, & acclamans ait, (p) *Abietes ſeu pineæ arbores natura ſua reſinoſæ, excelſa proceritate, ſiue ſuper litora maris, ſiue ſuper riuos, vel alias ſiluarum decliuitates creſcentes, Succinum ſudant, maxime dum maturis frugibus Solis feruor torrentibus ipſis Iunio, Julioque menſibus incendioſior, Cancri atque Leonis tetigerit metas: tum iſtæ arbores æſtu valido fiſſis corticibus, Succinum ſui liquoris in ſubiectos latices, ſeu fluuios indurandum emittunt: ſicque ſtillando quodcumque obiectum corpus ſui tenacitate tanquam glutinem inuoluit; quo fit vt ranæ, mures, culices, araneæ, muſcæ, ariſtæ, legumina, & his ſimilia, in reſinoſo hoc viſco (vt infra l. 18. c. 12. patebit) rapta inuoluantur, ac indurentur: etiam ſi in arenam ceciderint continuata gutta, quia imbre ſuper effuſo ad riuos, inde flumina, & tandem in mare deferuntur: vbi inſtar aliarum arborum tantum certo tempore indurantur, vt ſaxoſa duritie coctum, dira tempeſtate per mare Gothicum, ſeu Finnonicum, ac Liuonicum euomatur in Pruthenicum litus, ſcilicet Meridionale, directo oppoſitum Septentrioni: & hoc omni tempore, quo flatibus vndæ voluantur ad Pruthenicam terram: in qua ob Principis edictum, nulli niſi deputati, & iurati laboratores, Succinum huiuſmodi colligere poſſunt.* Altera Succini generatio, ſiue ſpecies e terra eſt; nempe ſuccus quidam bituminoſus, qui dum effluxum non habet, intra terram manens concreſcit in lapidem; dum vero reperit effluxum, e terræ latebris exit, vel e fundo maris ad ſummum aquæ: de priori genere Theophraſtus aperte loquitur in opuſculo ſuo de lapidibus inquiens, *Porro lapis, qui in promontorio Erineade multus oritur, perinde atque ille, qui in Benis eſt, combuſtus bituminis odorem mittit: quod autem ex vſtione remanſerit, combuſtæ terræ ſimile fit: quos autem Carbones vocant, qui propter vſum franguntur, terreni ſunt. Vtuntur autem & in-*

h l. 37. c. 3.
i de mor. Germ.
k cap. 33.
l ibid.
m l. 16. c. 8.
n l. 16. c. 38
o cap. 1.
p l. 12. c. 8.

cenduntur vt carbones. Sunt hi in Liguria, vbi etiam Succinum est, & in Elide Olympiam per montem petentibus. & mox: *Quum autem & Succinum lapis sit; est enim fossile, quod in Liguria est, hunc etiam trahendi vis consequatur necesse est*. Liguriam appellat Græcus autor Narbonensem prouinciam Liguriæ finiti-
q lib. 2. & 4. mam, vt ait ipse Strabo; (q) quum prope Narbonem inuenerit Electrum fossile Dalechampius ita scribens in suis Plinianis adnotationibus, (r) *Gaga-*
r ad l. 37. c. 3. *tis, qui procul dubio bitumen, in visceribus terræ multis seculis excoctum, glebam habui erutam prope Narbonam in eius lapidis fodinis, dimidia parte nigram, altera flauam, Succini modo; quod argumento certissimo est, Succinum eo modo gigni, quo diximus*. & paulo antea posuerit Ambram in bituminum genere dicens, *In regione, qua Succinum mittit resinifera nulla sunt arbores* (verum id quidem est de Prussia, cuius ad litora ventis per mare delatum Electrum appellit, quod inde collectum ad nos vehitur, ortum primo locis valde magis Borealibus, vbi multæ sunt arbores gummiferæ, Plinij, Taciti, Olai, & aliorum testimonijs) *At in Septemtrionalium litorum tractu bituminis certe genus flauum est, vt nigrum apud nos in Aruernis; eiusque Naphtha flaua, qualem e Saxonibus afferunt, & Petroleum vocant, vt apud nos atra. Quum ergo forte suo scaturit bitumen id, molle adhuc & liquidum, obuia quaque amplectitur, retinet, includit. Fluctu vero lambente in altum prouolutum, maris vertigine, ac salsugine, temporisque diuturnitate durescit, vt apud nos Pissasphaltum; & iam tum Succinum est. Sicque concretum in litora eius scaturigini opposita aduersis ventis eijcitur*. Cæsalpi-
f 3 de plan. c. 45. ni relatu, (f) *Philemon testatur Electrum in Scithia duobus locis effodi. Alij quidam iuxta mare Atlanticum esse lacum Cephisidam, qui Sole excalfactus e limo dat Electrum fluitans; & Cratim amnem in Sicione e lacu in Oceanum effluentem eadem ratione Succinum ferre: Ideo fuere, qui sudorem terræ pinguem appellarunt à Sole excitatum, qui densatus, & vndis Oceani raptus feratur ad litora Germanorum. In eadem sententia est Albertus, & Euax, qui sub Gagatis nomine de Succino agunt. An & trahi humorem huiusmodi pinguem in arbores quasdam non mirum? vnde fluens lacryma densetur, & lapidescat ob maris salsedinem? sic diuersorum historia nequaquam neganda: eadem enim terræ pinguedo genera bituminis, & Naphtha sub terra gignere potest; & a diuersis arboribus ob quandam affinitatem attracta & Camphoram & Electrum reddere, vt res cælestis Mannam*. Strabo
t l. 3. vero fossilis Electri (t) meminit dicens, *Afferunt quidem Galli sua metalla esse præstantiora in Cemmeno monte, & sub ipsam Pyrenen: tamen & hic maior pars laudatur. Cæterum inter auri ramenta aiunt inuentas aliquando selibres glebas, quas ipsi palas nominant, exigua purgatione indigentes. Ferunt etiam lapidibus fissis inueniri glebulas vberibus similes. Porro auro cocto & purgato aluminosa quadam terra, Electrum esse id, quod purgando reijcitur: quod quum habeat argenti aurique misturam; eo cocto, argentum quidem comburi, aurum autem permanere; nam forma est fossilis & lapidea*. Quibus plane tum confirmatur assertum Dalechampij de Succino fossili Galliæ: tum reprobatur opinio Anglici de Succino ex auri & argenti mistura per artem elaborata. Quam ait
u cap. 1. profiteri D. Gregorium apud Ezechielem. Quia dum Ezechiæ (u) locum
x l. 28. moral. c. 2. non semel explicat D. Gregorius inquiens, primum, (x) *Electrum quippe ex auri argentique metallo miscetur: in qua permistione argentum quidem clarius redditur*.

tur, ſed tamen fulgor auri temperatur. Quid ergo in Electro, niſi Mediator Dei, & hominum demonſtratur? Qui dum ſemetipſum nobis ex Diuina atque humana natura compoſuit, & humanam per Deitatem clariorem reddidit, & Diuinam per humanitatem noſtram noſtris aſpectibus temperauit. Quia enim virtute diuinitatis eius tot miraculis humanitas fulſit, ex auro creuit argentum; & quod per carnem Deus cognoſci potuit, quodque per carnem tot aduerſa tolerauit, quaſi ex argento temperatum eſt aurum. Quod bene & in medio ignis oſtenditur: quia incarnationis eius myſterium ſubſequentis iudicij flamma comitatur: (y) ſcriptum quippe eſt, Pater y Io. 5.
non iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit Filio. Vel etiam quia myſterium incarnationis effectus eſt immenſæ ac ardentiſſimæ charitatis, qua Deus homines amauit; ſcriptum eſt enim, (z) *In hoc apparuit charitas Dei in* z 1. Io. 4.
nobis, quoniam Filium ſuum vnigenitum miſit Deus in mundum, vt viuamus per eum. Eſt autem incarnatio Verbi, non artis opus, ſed Naturæ Diuinæ mirabilis effectus. Quamobrem agens D. Gregorius & hic, & alibi non (a) ſemel a lib. 1. in
de natura Electri ab Ezechiele viſi, non de artificiali miſtura auri & argen- Ezech. ho.
ti tractat, ſed de naturali, de qua Strabonem egiſſe viderat, eam ſemper ad 2.
incarnationem Verbi Diuini referens. Quin & hoc idem a Pauſania di- & hom. 8.
ctum videre potuit in Eliacis (b) aſſerente, *Eſt aliquid Electrum nihil aliud, quam* b Prior.
argento permiſtum in metallis aurum; in metallorum fodinis indicante Electrum oriri permiſtione auri, & argenti. De quo foſſili Electro, ex auri & argenti miſtura concreto, non artis opere, ſed actione naturæ in fodinis Sardenſibus egit etiam Sophocles in (c) Antigone, quam introducit, offeren- c v. 1153.
tem pretium pro ſepultura cadaueris fratris ſui Polynicis, a Creonte Tyranno interdicta,

„ Lucramini, pretium accipite, Sardienſe Electrum
„ Si vultis & Indicum aurum.

Vt enim Indici auri vocabulo, non in India cuſum numiſma ſignificauit, ſed ex Indiæ fodinis erutum aurum; ita Sardienſis Electri nomine ſignauit effoſſum e Sardienſibus fodinis; vtriuſque nummi materia, locoque natali propoſitis pro nummi duplici genere. Anglicanus antea de proprietatibus gemmarum dixerat, (d) *Electri tria ſunt genera, vnum, quod ex pino arbore fluit, quod* d l. 16. c. 38.
Succinum dicitur; quando enim primo fluit de arbore, eſt liquidum gummi, ſed poſt induratur calore vel frigore in duritiem lapidis perſpicui, vt cryſtalli. Alterum genus metallum dicitur, quod naturaliter inuenitur, & in pretio habetur. Tertium arte fit de tribus petijs auri, & vna argenti. Quam opinionem ex (e) Iſidoro de- e l. 15. c. vlt.
ſumpſiſſe ſe fatetur. At de Succino foſſili ſpeciatim Petrus Martyr in ſuo Indiarum Occidentalium ſummario ſcribit, (f) *Gonzalus Hernandus Ouie-* f Naulg.
dus e naui terram inſcendens, multorum hominum dux, ad mediterranea perrexit: vol. 3. pag.
inuenit in quibuſdam montibus nonnullas rupes Calchedonij, Iaſpidis, & fruſtum 29. A
Sapphyri grandius anſeris ouo: reperit etiam fruſta Succini flaui: Quorum lapidum pretioſorum viderant etiam aliquot in aliquibus domibus appenſos. Auerroes in hanc ſententiam inquit, (g) *Ambra eſt vna ex ſpeciebus Camphoræ, quæ oritur in* g 5. Collig.
fontibus maris, & natat ſuper aquam maris. Auicennas latius vtramque Succi- c. 56.
ni generationem proponit, veluti rei quoquo pacto diuerſæ, dicens primo: h l. 2. tr. 2.
(h) *Ambra, ſecundum quod exiſtimo, eſt manatio fontis in mari. Illud vero quod* c. 63.

dicitur, quod est de spuma maris, aut stercore animalis maris, longinquum est. Quam opinionem recipit Symeon Sethi, cum Auerroe supra citato, & Cl. Præceptor Costæus apud Mesuem in annot. ad Cap. de Elect. Diambra (dicens) Indi, referente Pigaphetta, Palanduræ stercus auium quarundam esse putant in mari: alij balenæ semen in Venerem acta: quod non placet; quia bituminum more Ambra dissoluitur caloris vi; quod non euenit vlli stercori, vel spermati, vel fungo; cuiusmodi Ambram esse Serapio putat. Arridet ergo D. Costæo Auicennæ & Symeonis opinio, scaturire Ambram veluti bitumen ex maris fontibus. Cuiusmodi scaturiginem alterius bituminis ex puteis delitescentibus in fundo maris mortui nuncupati apud Pentapolim
i Gen.14. in Syria, docet Sacra pagina, (i) statuens Vallem Siluestrem, quæ nunc est mare salis, habuisse multos puteos bituminis. Alteram vero Succini gene-
k l.2. tr.2. c.372. rationem, veluti gummi ex arbore, postea ponit Auicennas, inquiens, (k) *De Karabe, idest Electro. Karabe quid est? Gummi sicut Sandaraca tendens ad citrinitatem, & albedinem, & pernietatem, & quandoque declinat ad rubedinem; qua attrahit paleas, & fracturas plantarum ad se; & propter hoc nominatur Karabe, scilicet rapiens paleas, Persice. Et ipsa quidem composita est ex aqueitate tepida, & terrestreitate iam subtiliata: & est gummi arboris, quæ dicitur Raut Romana, quæ est composita ex terreitate subtili, & aqueitate tepida*. Quam sententiam recipit, & explicat antiquus ille Simon Ianuensis in sua Claui Sanationis, inquiens: *Karabe, vel vt quidam, Kakabre est gummi arboris, secundum Auicennam, & Serapionem, dicta Haut Romi, & secundum Dioscoridem est species populi arboris iuxta Rodanum fluuium nascentis, & secundum Ouidium iuxta Eridanum. Hoc gummi vocant Succinum, vt dicitur Cap. de Agires: dicitur etiam Electrum, sicut iam ostensum est supra in Haur*. Sic igitur duplex est origo Succini, altera lacryma stillans ex arbore quadam; altera defluens e terræ finibus ad instar bituminis, aut concrescens intra tellurem veluti natura fossilis siue ex auro & argento, siue ex alterius speciei materia concrescat; quum omnium valeat esse communis vna materia prior terræ succus pinguior, vt ex ipso Cæsalpino notauimus. Neque mihi generatio diuersa variat semper genitæ rei speciem; qui videam nonnullas animalium species easdem & per coitum maris cum femina gigni, & sine parentum coitu putredine procreari ranas, angues, mures, pulices, pediculos, muscas, & id generis alia. Quin & salem alium ex aqua maris cum dulce mista, & ad Solem excocta fieri, nec non multis in regionibus fossilem haberi. Præterea generis eiusdem ignem esse qui lignorum affrictu producitur, cum eo tum qui speculo concauo reuerberatis radijs Solaribus excitatur in stipula, tum qui percussu silicis & chalybis accenditur in esca, tum qui gignitur alio igne titionis, aut lucernæ in pyra. Sic igitur Electrum & ex arbore resinifera defluit in gummi, & intra terræ sinum oritur, ortumque vel illico liquidum confluit ad fontes proprios, etiam sub mari delitescentes; vel exitum non habens ab originis propriæ loco diuturnitate temporis ibi concrescit in fossile naturamque lapideam. Virtutes vero Succini plurimæ sunt in medicina morborum medicatrices, præter vulgarem illam palearum, & leuium floccorum attractionem, vnde sortitur harpagi nomen, vt ait Auicennas: & præter odoris eximij communica-

tio-

tionem, chirothecis, vestibus, & alijs quibusque rebus, quibus illinitur: etenim Galenus agens de compositione medicamentorum secundum locos ait, (b) *Pastillus ex Succino, facit hæmoptoicis, diuturnæ & recenti tussi, phthisicis sanguinem reijcientibus, suppuratis, cœliacis, dysentericis, & inflatis*. Verum Auicennas inquit, (c) Ambram natura calidam & siccam esse, conferre decrepitis: conferre cerebro & sensibus, & cordi: ac (d) Electrum, quod Karabe Persice dicitur, cohibere fluxum sanguinis omnem, apostematibus opitulari, conferre tremori palpitationique cordis, coercere vomitum, roborare ventriculum, reprimere fluxum ventris, & conferre tenasmoni. Conferre similiter ijsdem morbis Ambram admonet Mesues in electarijs de Granis, & Diambra; quod ait roborare cerebrum, cor, ventriculum, ac ventrem reliquum inferiorem; exhilarare, coctionem iuuare, affectibus vterinis, & omnibus alijs frigidis prodesse, senibus ob id, ac mulieribus salubre. Plinius ait, *Feminas Transpadanas agrestes monilium vice Succina gestare, maxime decoris gratia, sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium vitijs, vario genere aquarum iuxta illos infestante guttura, ac vicinas carnes*. Matthæoli testimonio, datur Succinum magno auxilio tritum duorum coclearium mensura, Coli dolore affectis, diebus tribus continuis ante cibum ex tepenti aqua potandum: Idem, & præcipue album, ex aqua frigida potum, sitim illico sedat, & sudorem valentissime prouocat. Denique, ne plura referam, ex eodem, Prutheni, in quorum litora fluctus maris, Succini plurimum expuunt, referunt eius genus quoddam reperiri, quod plane crystallum repræsentat: Huic vim mirabilem inesse testantur, quo scilicet femina deprehendatur an virgo sit & incorrupta, necne. Nam si vino ieiunæ exhibeatur, efficere aiunt, vt corrupta & vitiata protinus vrinam reddere cogatur: id quod virgini euenire negant. Itaque Succini duplex origo, defluens ex arbore gummi, & oriens intra terram bitumen, succus ve concretus; at virtus longe multiplex. Vt optime locum habeant in Ambronæ tuæ gentis, antiquæ nobilitatis, insigni stemmate, cingentes astra terna sex orbiculi Ambræ, designantes vetustam nobilitatem; etenim primi mortalium Arcades crediti sunt, quod essent e terra nati, cognationemque cum arboribus habere, sicuti Plutarchus ait in Quæstionibus Romanis: (f) *Prima hæc est Arcadum consuetudo, quibus aliqua est cum quercu cognatio: primi enim hominum e terra enati creduntur: sicut quercus inter stirpes prima*. Indicare vero mihi videntur illæ stellæ tres, quas ambiunt Ambræ seni orbiculi, tria genera virtutum, intellectuales dico, morales, atque Theologicas, vnde splendorem sibi compararunt illustres viri Ambronæ prosapiæ. Senarius enim numerus Bungo primus omnium perfectus absolutam quamque rerum generationem designat. Vere priscam Ambronæ gentis nobilitatem, mihi plurimis documentis publicis, trecentum quinquaginta ferre annos illustrem in Vrbe Cæsena, Petrus Gualagninus Notarius apertissime demonstrauit; vnde tantam claritatem insimulare frustra tentarunt apud me quidam Cæsenatium historiarum & actorum imperiti; dissimulare nequeunt nisi prorsus inuidi, non ita pridem in Cesenatium Nobilium ordinem assumpti. Sed tu, mi Ambrone, liuidos & ignaros vna mecum despice, vel potius illis a summo Deo sanam mentem precare: a quo

tibi

b lib. 7. c. 4.
c l. 2. tr. 2. c. 63.
d cap. 372.
l. 37. c. 3.
in Diosc. c. 93.
f qu. 92.

tibi perennem gloriam opto. Vale, & me, vt soles, ama. Dabam Patauij e meo Scalumnæ Musæo IV. Calend. Aprilis M D C X L V I.

De eo quod est a Plinio dictum: pueri, qui celerius fari cœpere, tardius incipiunt ingredi. Cap. X L I V.

Præstantissimo patruo Fortunio Liceto Fr. Io. Antonius de Padua Dominicanus S. P.

IN rebus dubijs consulendos esse peritiores, nihilque determinandum esse proprio consilio, nihil aggrediendum sine aliorum auxilio, & sacræ, & profanæ passim me docuerunt historiæ; nam vt Africanum ad egregia facinora feliciter euexerunt optima Lælij consilia; sic ex aduerso Mithridatem, Sextum Tarquinium, & alios inconsultis prudentibus viris a semetipsis agentes, nimia proprij iudicij confidentia perdidit, non autem, crimine penitus absoluta, fortuna, sicuti recte protulit Aemilius. In Ecclesia quoque non aliunde prouenerunt hæreses, quam ex neglectu consilij sapientum. Cui malo prospicientes Ethnici nihil arduum aggrediebantur Oraculo non consulto, & Consum Deum, qui consilijs præesset, inter sua numina coluerunt. Quare Tobiam (a) senem libenter audio, monentem, A sapiente semper consilium esse perquirendum. Non ab re nunc igitur ad Eminentem Philosophum accedo, causam naturalem mihi penitus occultam perquirens effectus admirandi, quem Plinius nulla ratione prolata proposuit, asserens, (b) *Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt*. Huius euentus causam quum ego non assequar, nimium excrucior animo; tantique scriptoris reuerentia me comprimit, quin hanc sententiam reijciam, vt pote Plinianam; quod plerique de multis huius autoris effatis pronunciare solent, pro eodem habentes falsum, & Plinij dictum. At vero dum Te passim quærentibus obscuriorum dogmatum explicationem, benigne declarare conspicio vera sensa; quid ni Patruum, qui mihi Patre potior semper extitit, non adeam confidenter, non rogem de perardui theorematis explicatione? Tu me nascentem vlnis vltro suscepisti, nomen ad sacrum fontem aui Vincentij dedisti, per omnem fere vitam aluisti, tandemque me summa tua munificentia in Ordinem sacræ Religionis Dominicanæ recipiendum curauisti. Age nunc in eruditionis & Veritatis arcem me perducere ne graueris, detecta Pliniani dicti vera intelligentia, tenebrasque ignorantiæ discute ab intellectu meo cæcutiente in hac Plinij sententia, qui longe difficiliora viris etiam doctis enodasti. Vale diu feliciter, & me diligere ne cesses. Ex Cœnobio Sancti Dominici Cremonæ XIV. Calend. Decembris M D C X L I V.

a cap. 4.

b lib. 11. c. 5.

Resp.

Resp. Lic. Pliniani dicti explicatur physica ratio, cur pueri tardius ingredi incipiant, qui celerius fari cœperint. Cap. XLV.

Adm. R. P. Fr. Io: Antonio de Padua Dominicano, Nepoti suo Fortunius Licetus B. A.

EX tua non leui dubitatione gaudens agnosco, te Philosophiæ studijs incumbere non oscitanter; qui nanque difficilium & pulchrorum euentuum naturæ causas abditas requirunt in insignium autorum dictis, ij mihi videntur operam nauare sedulam sapientiæ. Profecto pulchra satis est obseruatio Plinij, quam profert ipse de pueris, aiens, *Qui celerius fari cœperint, tardius ingredi incipiunt*: & habet sui rationem physicam in alta Naturæ Maiestate reconditam. Vnde tamen in dias luminis oras educere poteris, & eductam agnoscere facile, si tria dogmata Medicinæ Principum, Hippocratis, & Galeni consideraueris, propositum satis explicantia. Primum quidem dogma Coi senis est, in opere de Septimestri (b) partu, scribentis *infantium vires in muccis plurimum hebetari*; quoniam humiditas, excrementitia maxime, superabundans ineptos reddit ad motum neruos, atque musculos quaruncunque partium, quas obsederit; e contra moderata siccitas illos vegetiores reddit, & agiliores. Alterum vero dogma huic adijciendum, proponitur a Galeno passim, sed speciatim in opere *de curatione per sanguinis (c) missionem*, asserente partes qualscumque robustiores ab se facile propellere cuncta superfluitatum genera semper ad partes imbecilliores; quæ difficiliori negocio, tardiusque valent ab ijs excrementis ipsæ se liberare; scribit enim verbis ipsissimis: *Ostensum est enim in virtutum naturalium Commentarijs, infirmam natura partem prompte grauari, si vel paulo modo plus accrescitur in ea excrementi: Quin etiam quod pars qualibet vim possideat sicut familiarium attractricem, ita quoque alienorum excretricem: tum quod duplex sit alienum: alterum quantitate, alterum qualitate. Itaque partem quamuis, qua licet ab humoribus in se contentis non grauetur, tamen excrementa quadam habeat in qualitate prater naturam, ad eorum excretionem per venas imbi sitas tanquam per canales insurgere. Porro si quod propellitur, prauus sit sanguis, siue alius quiuis succus, ad propinquam primum veniat partem necesse est. Vbi rursum duorum alterum euenict; aut enim concoctus corruptusve in aliam tertiam haud transfluet, aut si neutrum assequatur, denuo ex parte secunda in aliam labetur, atque iterum ex illa in aliam: neque cessabit, quoad in talem quampiam illabatur, qua amplius ex se propellere quod in ipsa redundat, nequeat. Accidit autem id illis partibus, qua vim excretricem vicinis omnibus imbecilliorem obtinent. Siquidem haud etiam in illas, qua pra virium robore non admittant, repellere quod molestum est valent. Nam & hoc quoque nobis in illis monstratum est commentarijs, quod non solum pars qualibet recrementum in vicinam protrudat, verum quod & recipiat quidem, sed contra sape remittat, & contra repellat, in se*

a l.11.c.51.

b ad f.

c cap.8.

se

se haud admittens: quo in certamine victoria potitur validior. Quapropter partes infirmiores omnium prima excrementitijs morbis corripiuntur. Et alibi, citato loco, scripserat in hanc sententiam, (d) *Ergo sicuti inter se particulæ altera ab altera nutrimentum trahunt, ita altera in alteram quod superuacaneum est, a se deponit: & sicut trahentium ea vicit, quæ erat valentior: sic & a se deponentium. Estque hæc vocatarum fluxionum causa. Habet enim particula quæque natiuum quoddam robur, quo, quod superuacuum est, persequitur. Vbi igitur earum aliqua affectus cuiuspiam occasione imbecillior est reddita: ex omnibus in illam confluere, quæ superuacua sunt, est necesse; ea nanque, quæcunque pars valentissima est, in vicinas omnes reponit. Earum rursus singula in alias, quæ ipsis sint imbecilliores: dein rursus illarum singula in alias. Idque eatenus longissime procedit, quoad ex omnibus fugatum superfluum in vnam quampiam maxime imbecillarum procumbat. Hinc namque in aliam transfluere nequit; vt pote nec valentiorum aliqua id recipiente, nec laborante ipsa a se pellere valente.* Sunt autem inter omnes partes natura pedes imbecillimi, quod procul absunt a partibus calidissimis, atque a fonte caloris; & ossei, neruei, chartilagineique maxime frigida temperatura donantur; quum virium robur dominante calore nitatur. vnde bene Galenus de morbo hydropis agens ait, (e) *Sed pedes intumescunt primi, quippe qui procul a calidissimis absunt partibus.* Tertium theorema est, a capite, partibusq. capitis, lingua præsertim, quæ sermoni dicata fuit, facile trudi superfluas humiditates ad inferiora membra, proindeque ad crura & pedes etiam, quæ sunt instrumenta incessus: Quam sententiam legimus apud Hippocratem in aphorismis, & apud Galenum in commentarijs; ait enim Cous, (f) *Balbi ab alui profluuio maxime capiuntur.* Vbi Galenus, (g) *sicuti psellizesthai, idest balbutire, prolationis vitium est, non vocis: sic & traulizein, eiusdem significationis verbum, non potente lingua exquisite eas dearticulare voces, quæ per t, & r, proferuntur, qualis est hæc ipsa traulus, & similes hæ trepidus, tremit, tradit, trochus, tristis, & quæcunque alia tales. Hæ siquidem omnes exigunt linguam se amplificantem, ac prioribus dentibus innitentem. Quum igitur in aliquibus lingua fuerit imbecillior, male innititur, & sonum t, & r, dearticulare nequit, atque ita ad t, & l, pronunciandum labitur. Hoc autem ei contingere potest, quia quoquomodo sit breuior, quam ipsi conueniat: quod rarissimum existit; & quia molliorem atque humidiorem habet temperaturam. quam ob causam & pueri balbutiunt, quum tale quiddam ipsis in loquendo contingat, quale etiam in ambulando euenit; nam & ambulare nonnulli quidem prorsus non possunt, nonnulli vero non sufficienter, quum cruribus nequeant propter mollitiem firmiter inniti. Quibusdam etiam ætate integra, inter loquendum fatigatis, balbutire contingit: sicut & illis, qui plurimum tibia cecinerint, & quibus vires ex morbo plurimum sunt debilitatæ, & quibus demum lingua est vehementius exsiccata. Verum siccitas tanta nullis inesse potest, qui habitum seruet naturalem; atque ideo solius humiditatis immodicæ in ijs, qui natura balbutiunt, id prolationis detrimentum casus est, quum linguæ musculi nequeant firmiter stabiliri: atque hoc ei potest accidere vel propter suam, vel propter neruorum imbecillitatem, quos videlicet a cerebro suscipit. Quare & ebrij aliquando balbutiunt, partim quia multa humiditate perfunditur cerebrum, partim quia etiam ab ipsius multitudine prægrauatur. Continget igitur ijs, qui sunt balbi natura, vt vel cerebrum humidum ha-*

d 3. de nat. facult. c. 13

e Progn. com. 2. t. 3.

f 6. aph. 3.

g in com.

habeant, vel linguam, vel vtrumque: Et a cerebro quidem talem temperaturam ſortito, defluere multas par eſt humidas ſuperfluitates, easque inde fluentes in ventrem ſuſcipi: longisque ideo profluuijs hominem capi. Lingua vero admodum humida ex natura exiſtente, & ventriculum talem eſſe par eſt, vt qui alteram ſui tunicam communem habeat ad linguam. Imbecillitatis autem ex humiditate ventriculi propria paſſio eſt diuturnum profluuium. Quod ſi talis humiditas, non in ventriculum influat, ſed in crura, & pedes, iam iſtas partes imbecillas reddit, & ad gradiendum ineptas. Quibus ita conſtitutis, apertam iam hinc habeas, ex rei natura fluentem, cauſam & ratione obſeruationis Plinianæ; ſiquidem pueri, quibus contigit a natura caput robuſtius, humiditatem ſuperfluam ocyus ex capite, proindeque ſimul & ex lingua, labijs, alijsque partibus locutioni deſeruientibus, expellitur ad inferna membra, maximeque ad crura & pedes; quę propterea redduntur ad progrediendum inepta, quouſque proceſſu temporis exſiccata, ſuperfluam illam humiditatem exuerint; interea vero lingua ſuperfluis humiditatibus libera munus loquendi citius exercet. Quibus e contra caput a natura contigerit imbecillius, ob infarcti phlegmatis & alius humiditatis excrementitiæ nimiam abundantiam; quum tardius linguæ muſculi valeant exſiccari decenter ad loquelam, quam crura firmari, ſtabilirique pedes ad inceſſum; ij propterea celerius incipiunt ingredi, & eloqui tardius. Verum & alia ſuccurrit propoſiti ratio, ſine tranſmiſſione humiditatis a capite ad crura, & pedes, quæ partes illas imbecillas reddat, & ineptas ad motum ſeu locutionis, ſeu inceſſus: Nempe quum totum corpus recens nati puelli, plurima ſcateat humiditate ſuperflua; quibus caput & cerebrum a natura contigerit calidius atque robuſtius, ij vi proprij caloris abſumpta celerius humiditate ſuperflua, citius incipiunt eloqui; tardius vero progredi, quia debilis calor crurum, & pedum non ita poteſt in eis humiditatem nimiam abſumere, atque partes iſtas firmare ad motum progreſſionis. Quibus e contra caput imbecillius ab origine conſtiterit, ij non niſi poſt longum tempus excedentem humiditatem ſermoni repugnantem abſumere poſſunt in cerebro, linguęque muſculis; quapropter tardius incipiunt fari, & celerius ingredi, quod minor humiditas in cruribus & pedibus facilius, & citius abſumatur; & hæ partes promptius ad inceſſum roborentur. Sic ergo recte ſcribitur a Plinio, Pueros, qui celerius fari cœperint, tardius ingredi incipere, quod robuſtiore capite præditi ſuperfluam humiditatem, actionibus vitæ noxiam, vel a cerebro & lingua; repellant ad crura, & pedes, vel calore vegetiori prius abſumant, quam valeat infirmior crurum, & pedum calor efficere. Iam ex his agnoſce, Claſſicos autores (& inter eos numera Plinium) vbi difficile captu quidpiam enunciauerint, non eſſe ſtatim temere falſitatis ac erroris inſimulandas; Pliniumque ſpeciatim, qui perperam & iniuſte nimium a vulgo literatorum mendax audire conſueuit, attente legendum eſſe, neque facile reprehendendum; ſed in intellectus proprij debilitatem referendum eſt, quicquid eius dictorum a nobismetipſis non ita prompte valemus intelligere: quod laudo te præſtitiſſe nauiter in præſentia. Ceterum ne te magnifice iactes, aut oſtentes glorioſe, quod ego te nunc inter claros viros enumerauerim, qui propoſitis quæſitis mea Reſpon-

I. Ratio Quæſiti.

II. Ratio.

sa poposcerunt; nam id actum ea ratione velim accipias, qua cogites hoc honore voluisse me tua studia nutrire, promouereque calcaribus adactis te currentem in studio disciplinarum ad metam sapientiæ celerius attingendam; quoniam, vt obseruat Adagiographus ex M. Tullio sub initio Tusculanarum, *Honos alit artes; omnesque incenduntur ad studia gloria; iacentque ea semper, quæ apud quosque improbantur*. Tuque mihi recenseris in numero Clarorum Virorum, non quod actu iam clueas inter eos, at solum spe; sicut Aristoteles pueros ait esse spe felices, qui felices actu nondum esse queunt;

b 1. ethic. c. 9. *Neque puer*, (b) inquit, felix est; *nondum enim est ad tales res agendas per ætatem idoneus; qui vero dicuntur felices* pueri, *spe dicuntur*. Macte virtute iam vt clarus euadas reapse, spemque non exiguam, nec obscuram quam de te habeo, ne præcidas, neque facias irritam; sed improbis studiorum laboribus, pessimaque non animo, sed solum corpori, literarum occupatione, tandem optatum ad finem perducere contende. Vale, precesque summo Deo secundum mea vota quotidie fundere memineris. Dabam Bononiæ, Prid. Non. Decembr. M DC XLIV.

De Sepulchro Bianoris Quæsitum. Cap. XLVI.

Fortunio Liceto in Academia Patauina Professori Medico Physico Primario Andreas Taurellus I.C. Eupratt in.

OB grauem de te iacturam, vt mihi & Musis heic acerbe dolendum video, Cl. Licete, quod hanc nostram Studiorum Matrem Bononiam reliqueris, vbi te docente Sapientia in conspicuo erat, quia in sublimi: ita sane gratulandum Sospitatori Patauij Genio, qui modo te habet in illo celebri Lyceo primas Aesculapij sedes occupantem. Rapuit, fateor, excessus hinc tuus quicquid in re litteraria illustre erat: Vadum etenim habebamus Pythagoram, ad quem peregrina ingenia vndique per litteras confluebant, vt Sapientiæ arcanis illustrarentur. Iam vereor ne magna illa Dea indignetur a vulgaribus de foro togatulis in Vrbe sui alumna prostituta. At inquies, sunt fortunæ vices, & euenta philosopho, qui mentis orbes habet Vniuerso concentricos, præuisa. Ad hos casus probe noui te animum aptare, & fortunam cogere, vt tanquam Protheus ad formam redeat. Scio te heroicas possidere virtutes, quæ in omni fortuna excellentiam actionis induunt. Nunquam poterit illustre nomen tuum, mi Licete, inuidiæ caligine, nisi forte veluti Sol nebulis obumbrari. Macte ideo, vir hoc æuo sapientum phœnix, vbique tua virtus, spreta vulgi saliua, veri honoris odorem exhalabit apud omnes & bonos, & magnos, quia tu vere bonus & magnus es. Marcus Antonius Bencius, tui obseruantissimus, mihi nudius tertius & litteras, & libros, quos ad me, V. Cl. transmisisti, reddidit: ex illo tuo fœcundo amore oriri in dies experior erga me beneuolentiæ frugem, quam nullius mei erga te meriti cul-

tu-

tura prouocauit. hoc vnum est magnificum in viris, quibus absoluta sunt ingenia, vt nulla rapiat dies absque litterariæ rei prouentu. Sunt vere custodes, & æditui maximarum scientiarum; & vnum te inter illos agnosco, mi Licete, cui nihil est tam arduum in litteris, quod non contingas: nihil tam implicatum, quod non euoluas: nihil demum tam difficile atque operosum, quod non perficias. Hoc sæculo venisti, vt preciosum naturæ pignus in subsidium & tutelam doctrinarum. Sed quo me rapit calamus? Parce ingenio calore tuarum laudum æstuanti. Ad res meas propius accedo. Habebis heic annexa folia nouissime impressa, quæ spondent Theatro litterario breui me explicaturum Siparium Rerum Bononiensium. Interea studeo restituere Ocni Bianoris Sepulchrum, de quo agitur in 11. cap. lib. 1. hac de re mihi suppetunt auctoritates, & coniecturæ, quod in agro Bononiensi, octauo ab Vrbe lapide, vbi est oppidolum Blanorium, corrupte Pianorium, ab ipso Bianore, & vulgatissima fama est, conditum. Est enim locupletissimus testis Maro in Eclog. IX. id sepulchrum fuisse in media pęne via, quæ Mantua Romam ducit: talis est Virgilij locus,

,, Hinc adeo nobis media est via, namque sepulchrum
,, Incipit apparere Bianoris. ----------

Forte an instabis, oppidum istud non esse mediam viam inter Mantuam, & Romam: sed iterum subiungo, figuratam esse Poetæ locutionem, qui in solatium itineris, vt Menalcæ, h. Virgilio, Romam petenti faciat animum, mediam viam appellat illud, licet breuius, acti iam itineris interstitium: quasi dicat Mœri Lycidas: iam sumus erepti ab Arrij insidijs, medium iter pæne assecuti, pergamus animo lætiore, & varijs nos subleuemus cantilenis.

,, ------------ heic vbi densas
,, Agricolæ stringunt frondes; heic Mœri canamus.

Si quid luminis reconditum in hoc vetustissimo sepulchro, vnde mihi clarior eluceat eius locus, Vir doctissime, suppetat, vt eruditionis face veteres illas caligines illustres, id mihi per litteras suggerere ne grauate. Vale, & æternum in splendorem Reipublicæ Litterariæ viue. Bononiæ III. Kal. Februarij MDCXLVI.

Aeternum tui, tuarumque maximarum virtutum cultor Taurellus.

Liceti Resp. Bianoris Sepulchrum prope Mantuam extitisse, non in ditione Bononiense: Bianorem ab Ocno diuersum fuisse. Cap. XLVII.

Cl. I.C. Andreæ Taurello Fortunius Licetus B. A.

QVod mihi commune fuerit fatum cum Accursio, Pomponatio, Cardano, Mercuriali, summis in litteraria Republica viris, mi Taurelle, dolendum non est; sed gaudendum, quod Massinij fatum effugerim; qui mœrore confectus interijt, vbi vocatus fuerat ad honorem, spe sua frustratus, &

ab ijs male habitus, a quibus venerari diligique debuerat. Optabilius quidem fuisset exempla Lipsij, Puteani, & aliorum insignium virorum imitari, qui velatam speciosissimis pollicitationibus infidam fortunam arripere noluerunt, sed magno animo contempserunt; at non omnibus adest cordatus Velserus, qui Lipsio dudum Italiam petenti, & Augustæ Vindelicorum ad se diuertenti causa itineris agnita reditum in Belgium persuasit. Ceterum mihi litandum est Hadriaco Neptuno, qui me sospitem vnum e Palinuris Antenorei Nauigij constituerit honorificentissimo titulo simul & honorario. Nunc iam ad nostra veniendum. Mihi quidem in sinu gaudeo, quod meos libellos acceperis, & non improbaueris Cl. Vir; etenim tuum de re literaria iudicium magnifacere soleo: tibi vero summopere gratulor, quod egregium aggressus fueris historico politico-philologum opus de Vetere, Nouaque Bononia. Seriem librorum, & ordinem capitum laudo. Texturam expecto tua dignam eruditione, tuoque parem ingenio. Quod interim a me postulas, si quid abditi luminis habeo circa sepulchrum Virgiliani Bianoris, tibi vt communicem: Doleo sane me nihil habere, quod tibi perspectum esse nequeat, quodque tuis votis vsui possit esse. Dicam tamen, vt obtemperem amico viro, quæ mihi nunc occurrunt de proposito, cuncta tuæ censuræ subijciens. Porro plures Bianores leguntur apud historicos, & alios Clas-
a 9. Gene. sicos Autores: (a) Boccatius vnius meminit inter Centauros: Homerus,
c.32. antea multo, (b) numerat extra Centaurorum gregem, Pastorem populorum,
b 11. Iliad. adeoque dynastam; quem apud naues in Troiano litore peremit Aga-
c Ecl. 9. memnon: tertium proponit Virgilius in (c) Bucolicis, in Italia sepulchrum
ipsius recensens; etenim probabile non est, auxiliarium Asiano Regi fuisse principem Italum aduersus Europoeos: & conditum in Italia fuisse, qui prius occubuerat in Asia; nisi vel inde fuerit asportatus a suis, vt olim ex Africa bustum Agesilai Regis cera conditum Spartiatæ Lacedæmoniam in
d in Agesi- terram contumulandum asportauerunt, referente (d) Plutarcho: vel affi-
lao. nes atque subditi peregre iacenti Regulo tumulum inanem, veluti sepul-
e 5. Aeneid. chrum honorarium, posuerint; quemadmodum olim (e) Virgilij notatu,
captiua coniux olim Hectoris Andromache, falsi Simoentis ad vndam in Epiro posuit Viro peregre sepulto, tum iacenti sub incensæ Troiæ ruderibus
f ecl. 9. in Asia. Seruius quidem, & (f) Ascentius asserunt, illum Bianorem Virgilianum extitisse filium Tiberis amnis, & fatidicæ Mantus, cui viro nomen Ocnus; at quod animo pariter & corpore fortissimus esset, inde cognominatum fuisse Bianorem, *apo tjs bias ca anoreis*: Quam opinionem videtur am-
g 33. phy- plecti (g) Volaterranus inquiens, *Tiberis ex Manto, Tiresia filia, Ocnum genuit,*
lolf. *qui & Bianor Virgilio dicitur*,

,, Ille etiam patrijs agmen ciet Ocnus ab oris,
,, Fatidicæ Mantus & Tusci filius amnis
,, Qui muros, Matrisque dedit tibi, Mantua, nomen.

h 10. Aen. His addit Erithræus in Notis Marginalibus ad ista (h) Virgilij carmina, *Ocnus, qui & Bianor in Bucolicis: a quo arbitror nominatum oppidum Bianorum prope Beroniam*. Hæc illi: Ceterum, quando non video vetustiores his, Ocnum cognominasse Bianorem; non possum opinionem istam accipere; sicuti nec

eru-

eruditiſſimus La-Cerda in hiſce Commentatijs Virgilianis meminit Ocni in Ecloga, nec Bianoris in Aeneide; nec vnquam indicauit Ocnum fuiſſe Bianorem cognominatum, vir aliOqui diligentiſſimus obſeruator antiquitatis: Veteres autem non vnum Ocnum numerauere, ſed multos; quorum nulli cognomen Bianoris vnquam attribuerunt: Vt propterea Seruij, Aſcentij, Volaterrani, & Erythræi ſimplex auctoritas eruditiſſimo La Cerda, mihique perſuadere nequiuerit Ocnum Mantuanum, appellatum a Virgilio fuiſſe Bianorem. Certe Pauſanias in Phocaicis ait, *Poſt hos vir quidam eſt ſedens, titulus indicat eum Ocnum eſſe, texit e iunco reſtim: adeſt aſella, quæ totum id, quod ille iam texuerat, pertinaciter abrodens. Hunc Ocnum aiunt gnauum & induſtrium hominem fuiſſe, qui ſumptuoſam & prodigam vxorem habuerit, quæ quicquid ille opere faciundo per ſummum laborem quæritaſſet, profundere ſolita eſſet.* Plutarchus in libello de animi tranquillitate ſcribit, *Apud Manes pingitur quidam funem torquens, & id quod contexuit, Aſino vorandum permittens.* Plinius item (s) ait, l.35.c.11. Pictor *Socrates iure omnibus placet: talesque ſunt eius picturæ: cum Aeſculapio filia, Hygia, Aegle, Panacea, Iaſo, & piger qui appellatur Ocnos, ſpartum torquens, quod Aſellus arrodit.* Vt ſatis appareat, neminem Antiquorum Ocno dediſſe cognomen Bianoris. Quare non ita facile recipere valeo, Bianorem, de cuius ſepulchro loquitur Virgilius, Ocnum extitiſſe Mantus filium. Minusque poſſum audire, Sepulchrum id Bianoris ab vrbe Mantua procul abfuiſſe ſitum in agro Bononiæ Romam verſus octauo ab vrbe lapide; primo, quia ſi Bianor ille fuit Ocnus Mantuæ dynaſta, cur a ſuis non ſepultus in Mantuana ditione prope ſuam Regiam, ſed ab ea procul in aliena terra? Deinde, quia ſi totius Eclogæ Virgilianæ conſideremus argumentum & œconomiam exacte, vt præſtitit Cl La-Cerda: Poeta fingit Caprarium olim ſuum, nomine Mœrim, a prædijs proprijs, in Mantuano diſtrictu vi legis Agrariæ poſſeſſis ab iniquo Centurione, deferre munus hædorum Arrio militi fero, tunc Mantuam incolenti, ad eius animum vtcunque demulcendum; & in itinere medio, calam paſtoriciam inter & vrbem Mantuæ ſito, rogatum a Lycida, paſtore iuuene, vt quieſcens aliquantiſper caneret, heri Menalcæ (Virgilij nempe) carmina recitans; etenim viæ reliquæ perficiendæ tempus eadem die ſuperarat; quando proſpicerent inde ſepulchrum Bianoris, cui locus erat prope ciuitatem Mantuæ; vel etiam intra ciuitatem longe ſuperans vrbis ædificia reliqua, conſpiciebatur eminus, vt altiſſimum turris Aſinellorum cacumen eminus aſpicitur eunti Bononiam multo prius quam ciuitas incipiat apparere: proindeque ſatis aperte conſtat, hoc Bianoris Virgiliani ſepulchrum longe diſtare a Pianoro Bononiam inter & Florentiam ſito, lapidem octauum vltra Bononiam tenente. Deinceps, veriſimile non eſt, neque poſſibile, Mœrim caprarium ſenem ex Mantuano rure viuos hædos Arrio portare Romam, itinere pedeſtri ſupra viginti dies; quo tempore fame perijſſent hædi procul ad vbere matrum: mortuique computruiſſent, anteaquam Romam a Mœri delati fuiſſent. Quin & ipſe Mœris pauper villicus tantum pecuniæ non poterat habere, quantum ſibi neceſſarium erat ad iter Mantua Romam, & iterum Roma Mantuam in reditu perficiendum. Immo non erat ex vſu, munuſculum trium, aut quatuor

ad

ad summum hædorum tanto pecuniæ dispendio Mantuano de rure portare Romam. Vnde luce clarius est, Mœrim e Mantuano prædio per oppidulum Pianori Bononiense Romam hædos hero milisi non deferre. Præterea nec ita facile persuaderi Mœris ille senex a Lycida iuuene poterat, mediam viam se iam perfecisse, qui neque forte quintam itineris illius Romani partem triuerat, ad oppidum illud Boroniense quum peruenisset. Amplius ille Bianor Virgiliani Lycidæ, si fuit Ocnus, ortus fatidica Manto, qui Muros & Maternum nomen Mantuæ dedit, cur a subditis (vt dicebam) in aliena regione tumulatus, non in propria? cur ipsa sepulchro suo propriam non honestauit ditionem, sed procul a sua longe dissitam, & alienam? quum e contra, Plutarchi testimonio in Agesilai vita, vetusti Reguli peregre defuncti comportari consueuerint, magnis etiam itineribus, maioribusque dispendijs & difficultatibus in propriam terram; quod etiam constat e sacra Pagina, (k) Patriarchæ Iacobi cadauer ex Aegypto, iussione morientis in terram Israeliticam comportatum, apud suos a filijs cõtumulatum fuisse. Præterea vero locorum, & gentium nomina etsi relatu Strabonis, frequentes mutationes acceperint iniuria nimiæ vetustatis, non tamen licet nobis nomina iam longo temporis vsu recepta mutare quicquam ad nostri cuiuspiam placiti confirmationem. Et certe, quomodo quis ostendat oppidulum nunc appellatum Pianorum, olim nuncupatum fuisse Bianorum? Leander, insignis autor Bononiensis, asserit a Latinis olim dictum Planoriũ, secundum aliquos a planicie, quę inde incipit venienti Florentia Bononiam; vnde Planorium appellatum, quia Bononiensis *plani oram* teneret, foretque limes atq; terminus eius planiciei: principium nempe Florentia Bononiam descendentibus, & finis Bononia Florentia petentibus. Quod autem ex Annio referet, Bianora, ab Ocno denominatum, etiam de sententia Virgilij Leander, totum id ad Annij fabulosa commenta referendum, cui nulla suffragatur Classici scriptoris autoritas. Non tamen reticebo, quod Leander ex ipso Sempronio, seu ex Annio refert inquiens: *De quo dicit Annius in IX. lib. commentariorum super verba Sempronij de Diuisione Italiæ: A Parma item ad Bononiam Bianora, a Duce, tunc Aurelia: denominatam fuisse totam hanc regionem antiquitus Bianoram, ab Ocno Etrusco Larte, etiam a Virgilio cognominato Pianori nomine. Ac ideo nominata fuit ista regio Bianora, a Victore Duce Coloniarum.* hoc inquam Sempronij dictum satis aperte coarguere positionem Erythræi de Bononiæ Bianoro, vulgo Pianoro; quia vicus iste Bononiensis non est inter Parmam & Bononiam, inter quas vrbes est Mantua, & prope Mantuam olim ædificatum sepulchrum Bianoris Virgiliani; quum oppidulum, Pianorum dictum, sit extra terminos illos, inter Bononiam atque Florentiam; etenim Pianorum situm est inter Bononiam & Florentiam a meridie Bononiæ; quum Parma pariter & Mantua sint ad occasum Bononiæ. Quod autem tota regio inter Parmam & Bononiam olim appellaretur Bianora, denominatione ab Ocno desumpta, velut a Victore Duce Coloniarum, qui dictus fuerit a Virgilio quoque Pianor, id vt est voluntarie dictum; ita nostram positionem non tollit, sed confirmat, euertens Erythræum. Itaque censeo sepulchrum Bianoris Virgiliani nihil omnino pertinere ad Pagum

Bo-

k Gen. 49. 30.

lib. 12.

Bononiæ Pianorum. At hoc sepulchrum Bianoris arbitror extitisse vel aliquod eminentius ædificium in vrbe Mantua, vel non multum ab ea distitum; ad quam vrbem Mœris, caprarius antiquus Virgilij, munusculum ferebat Arrio Centurioni, possidenti rura Virgiliana beneficio legis Agrariæ, quæ spoliauerat inique ruribus incolas, & ea diuiserat aduenis militibus. Existimandum autem est, id extitisse magnificæ structuræ sepulchrum insignis alicuius heroica virtute præstantissimi viri, nomine Bianoris quod a longe conspiceretur de medio viæ tritæ, degentis inter agros olim Virgilianos & Vrbem Mantuam. Quod ædificium vetustate collapsum nunc non appareat, nec eius nomen ab incolis habeatur. Nisi forte fuerit æuo sequenti tempora Virgilij constructus vicus ille Mantuæ vicinus, qui dicitur hodie Sancti Georgij nomine. Prætermittendum tamen non est in proposito sepulchri Bianoris, priscos ædificare consueuisse mortuorum sepulchra & erigere tumulos extra ciuitates in vijs publicis; quod satis ostendit experientia frequens, & ratio; namque Romanorum quamplurima sepulchra vetera sunt extra vrbem in via Appia nuncupata: Quin & aliorum omnium inscriptiones antiquæ rogare consueuere Viatores omnes, atque singulos, vt quisque gradum sisteret, ac titulum monumenti legeret, præcareturque tumulo terram leuem, & manes propitios defunctis. Extra ciuitatem autem poni consueuere sepulchra iussu legum XII. tabularum, vt refert (m) Cicero *m* 2. de leg.
dicens, *In Vrbe ne sepelito, neve Vrito*: tum ne cadauera sine rogo tumulata fætore qualicumque suo ciuitatis aerem, de se grauem plurimis cloacarum frequentium fætoribus adhuc insalubrius inquinarent, atq; morbosum valde redderent: tum ne in actu combustionis ab ignium flammis, vento temere delatis, incendia fierent vrbis, domos ligneas antiquitus obtinentis quamplurimas. Humabant autem defunctos quicunque penuria laborantes pendere pretium non poterant in materiam pyræ sibi comparandam. Comburebant autem ditiores, & qui metuebant suis defunctis iniuriam ab inimicis; vnde Sylla, qui Marij corpus effodi iusserat ad ludibrium, ac sepulchro detrahi, proprium cadauer cremari præcepit, obseruatu, notatuque Plinij dicentis, (n) *Ipsum cremare apud Romanos non fuit veteris instituti: terra conde-* *n* l.7. c. 54.
bantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc institutum: & tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus, sicuti in Cornelia nemo ante Syllam dictatorem traditur crematus, idque voluisse, veritum talionem, eruto C. Marij cadauere. Sepultus intelligitur quoquomodo conditus: humatus vero humo contectus. Quum diuites olim sine rogo condi bustum integrum in magnificæ structuræ monumentis curarent. In vijs autem potissimum, & cum inscriptione, ponebantur sepulchra Veterum, triplicem, opinor, ob causam; vna quidem fuit, vt mortui memoriam sui, quamdiu possent, apud viuentes alerent; cupidissimus enim est immortalitatis hominum quilibet, ac æternitatis qua- *o* 1. magn.
liscunque, etiam (o) impossibilis, vt ait Aristoteles, etiam in sola (p) memoria mor. c. 16.
hominum conseruatæ, nedum in (q) posteritate, per continuam prolis gene- *p* 1.eth.c.11
rationem. Altera vero est, vt alliciant viatores ad precandum sibi statum 3.ethi.c.2.
felicem, numenque propitium; quod in plurimis antiquis inscriptionibus *q* 2.de an.
apparet euidentissime. Vnde constat, antiquissimi moris esse, vel ad Ethni- t.34.

r Genes. 50 cos etiam a (r) Patriarchis, & a pia gente vetustissima deriuati, Numen orare pro mortuis. Tertia demum est, vt vel sine titulo, sui solo conspectu, sepulchra defunctorum mortales admonerent de vitæ præcipiti lapsu, de mortis incerto sed necessario aduentu, qui quemque manet in omni ætate, quo vitam homines honeste transigant, omnis omnino culpæ scelerisque puram; vt propterea Sepulchra Monumenti nomen adepta fuerint. Hæc ea sunt, Vir eximie, quæ temporis angustia pressus e calamo currente ducere potui, tibique de proposito rescribere: Tu boni consule meum desiderium amico viro morem gerendi. Vale, ac me ama. Dabam Pataiij, e meo Scalumnæ Museo, Idib. Febr. M DC XLVI.

De Magnetis & Allij antipathia, num vera sit, an commentitia. Cap. XLVIII.

Cl. Viro Fortunio Liceto Baldus Baldus S. P. D.

QVæ semper mea fuit erga doctrinarum cultores propensio & obseruantia, quæque præsertim in me viguit erga iam prædefunctos clarissimæ famæ viros, Cornachinum, Caimum, ... & Crucium, ea prorsus quoad saltim existimationem tuorum meritorum, si non quoad necessitudinis vinculum, in me floret hoc tempore, Præstantissime Licete. Agnoscit id vtriusque nostrum amantissimus Gabriel Naudæus, cui non raro in Aula Magni Cardinalis a Balneo, sui meique beneficentissimi Domini, inter colloquia de eximijs huius nostri æui hominibus hanc patefeci meam propensionem, ac procliuitatem; quam & ab eo tu quoque valebis dignoscere: Sed multo certius, si vllo vnquam tempore vel publicæ demonstrationis, vel priuati studij, occasio præbeatur mihi, offeraturq. Vtinam propterea in animum induceres tuum aliquid mihi imperare; videbis enim quam grati non modo fuerint Dialogi tui, vberrima eruditione, solidaque doctrina pleni: quos ad me misit tuo assensu e Reatina Vrbe, vbi nunc totius Reipublicæ litterariæ amplificandæ incumbens cum Eminentissimo Antistite degit, Naudæus noster humanissimus æque ac doctissimus vir: sed quam insuper ingenti desiderio flagrarem tuorum mandatorum honore affici, aliquidque efferendi, quod acceptum tibi, iucundumque fore persentiam. Interim vero dum gratias tibi ago plurimas de Dialogis, & occasionem præstolor tibi inseruiendi, hanc ne despicias epistolam, & cum ea adiunctam Prælectionem inter lachrimabiles olim domus meæ ruinas enatam; & ni graue sit, aperi mihi sententiam tuam de Magnetis & Allij antipathia, quam Porta demoliri nititur a communi Classicorum placito constitutam. Vale decus Peripati, & Antenorij Gymnasij splendor. Romæ XVIII. Maij M DC XXXVI.

Ma-

Magnetis & Allij antipathiam aliquando veram eſſe, aliquando non haberi, demonſtratur; aſſignata diuerſorum experimentorum ratione. Cap. XLIX.

Cl. Viro Baldo Baldo Fortunius Licetus B. A.

Bene tibi ſit, optime Balde, qui diſciplinarum cultores amas, & me ſpeciatim eo nomine, quo Philoſophiam colere me noſti: Pro certo habeas me tibi paria facere in te diligendo; cuius iudicium quum magnifaciam, eſt vt meos Dialogos aliquid æſtimem, quos a te video non improbari. Cycnæam Prælectionem tuam ſuauiſſimam legi, veluti cantum oloris; quæ ſi nata tibi fuit inter Domus tuæ ruinas, in quibus neceſſe fuit animum tuum nonnihil moueri; quid erit mihi ſperandum de mentis tuæ partubus alijs, quos edes animo plane tranquillo? Macte virtute vir, & nobis alia tua ſenſa pacati iam intellectus imperti. De Magnetis & Allij diſſenſione controuerſa, quod meam ſententiam expoſtulas, libere tibi mentem meam aperiam, tuæ iuſſioni vt paream. Sane quum Antiquiorum plurimi magnetem allio confricatum ſcripſerint impediri quominus de more ferrum trahat, vt iam in communem ſententiam abierit antipathia magnetis & allij; duo ſcriptores huic opinioni communi repugnate conati ſunt, Porta, & Cardanus; nituntur autem iſti ſola experientia: Porta quidem in ſua Magia Naturali ſcribens, *(a) Vulgata eſt ſententia inter nautas, quod cepe & allia aduerſentur magneti: & qui tali muneri incumbunt, ſcilicet nauigatoria charta & pyxidi, ab eſu caparum alliorumque arceantur, ne index poli inebrietur: ſed quum hac omnia experirer, falſa reperi: nam non ſolum flatus & ructus alliorum magnetem a ſuo trahendi munere non diſtrahebant: ſed totus allij ſucco perunctus ita priores functiones obibat, ac ſi nunquam perunctus fuiſſet, & fere nulla, ne dicam minima differentia notabatur, ne videremur antiquorum conatus tam irritos reddere. Deinde quum famam percontarer, vtrum ab obſeruatione pixidis, qui capas & allia ederint, expellerentur: reſponderunt, aniles fabellas, & ridicula relata eſſe: & quod eiuſmodi homines prius fere vita, quam ab eſu allij & capa poſſent abſtinere.* Cardanus iſti ſententiæ Portæ ſuffragari videtur in Subtilitatibus, inquiens: *(b) Nec ex omni parte magnes trahit, ſed vbi cortice tenui eſt; magiſque vna parte, quam alia; ferrumque nitidum potius, quam rubigine obſitum: Nec, vt fabulantur, allio capisve impeditur: multo minus adamante: Niſi forſan adeo leuiter, vt in minimis ſolum ac debilibus deprehendatur: in reliquis autem ſenſum effugiat.* Hi duo ſcriptores vni tollunt antipathiam inter allium atque magnetem; Porta quidem experimento nixus, at ipſe Cardanus dicto ſimplici ſuo contra veterem & communem ſententiam pugnans. At pro vulgata ſententia Plutarchus contrarium experimentum Portæ retulit aſſerens: *(c) Erant etiam, qui naturales illas rerum diſſenſiones (antipathias vocant) iactarent, & multa huius generis*

a l.7.c.48.

b lib.7.

c 2.ſympoſ. qu.7.

Ec com-

commemorarent : nimirum enim elephantum furentem conspecto ariete insania solui : viperam sisti, si fagi termite admoto eam contigeris : taurum agrestem ficui alligatum quiescere : succinum omnia leuia ad se trahere, ocimo dempto, & ijs quæ oleo sunt imbuta : Magnetem allio inunctum ferrum non trahere. Quorum omnium quum manifesta sit experientia, causam tamen si non prorsus nefas, saltem difficile est scire.
Cardano reclamant plurimi, Ptolemæus, Cassianus in Geoponicis Græcis,
d l.10.villç vt vel ipse Porta testatur non *(d)* semel; qui tamen inter hos, veterem opinio-
c.86.& nem laudantes, non bene Plinium connumerat, sed Plinij textum corrumpit,
y Mag.nat. pro *alio* simplici *l*, substituens, *allio* geminato *ll*: dicit enim Porta libro *(e)* suo
c.54. de Villa. *Plinius : Ferrum ad se trahente lapide, & allio rursus abigente a se* : quum
e l.10.c.86. huic omnia prorsus exemplaria reclament; & vbique legatur ista genuina
f l. 20. Plinij sententia, *(f) Atque vt a sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente*
procem. *magnete lapide, & alio rursus abigente a se se* : Ad quem scopulum cum Porta vi-
g Coll.La- dentur impegisse *(g)* Maiolus, atque *(h)* Cæsius, autores alioquin eximij,
pid. siquidem Plinius his comparat inter se vel duos magnetes, vel eiusdem ma-
h 4. mine- gnetis duas partes oppositas, vel magnetem cum alio lapide contrariæ po-
ral.l.1.c.6. testatis; nimirum Plinij sensus est, vel vno quopiam magnete lapide ferrum
n.12. ad se trahente, alio magnete diuitem esse Naturam, qui contrarijs omnino
viribus ferrum ab se propellat : vel eodem magnete quopiam sui corporis membro ferrum ad se trahente, alio ferrum ab se abigente : vel potius, magnete lapide ferrum ad se trahente, alio lapide contrariæ virtutis ferrum abigente a se se; nam lapis Theamedes ferrum repellit, quod magnes attrahit; quin & idem magnes vna parte sui ferrum attrahit, & altera ferrum abijcit: immo vero quidam magnes est, qui ferrum allicit, & alius qui totus ferrum
i l.36. expellit a se se. De primo post *(i)* Plinium, ac DD. *(k)* Hieronymum, & *(l)* Au-
161. 1 gustinum, Matthæolus *(m)* ita : *Trahit itaque magnes propria vi ferrum, excepto*
k Matt. 9 *eo, quod rubiginem contraxerit, vel vbi lapis is allio fuerit confricatus : aut vbi ada-*
l.de ciu.21. *mas prope adferatur. Magneti vim sane contrariam habet Theamedes lapis in Aethio-*
c.4. *pia montibus nascens, non procul a monte magnetis : quippe quod appositum sibi fer-*
m Diosc.l. *rum confestim abigat, respuatque.* De secundo M. Albertus infit, *(n) Ego vidi*
5.cap. 109 *magnetem inueniri in partibus Theutoniæ, in ea prouincia, quæ Francia orientalis vo-*
n 2. de mi- *catur, vnum magnæ quantitatis & maximæ efficaciæ; & fuit valde niger, ac si esset*
ner. tr. 2. *ferrum rubiginosum & combustum cum pice. Virtus autem eius est mirabilis in at-*
c.11. *tractione ferri, ita quod virtutem eius transmutsat in ferrum, vt illud etiam attra-*
hat : & aliquando multa acus hoc modo suspensa ad seinuicem videntur. Vnctus autem lapis allio non trahit : &, si supponitur ei adamas, iterum non attrahit, ita quod paruus adamas magnum ligat magnetem. Inuentus autem est nostris temporibus
2 *magnes, qui ab vno angulo traxit ferrum, & ab alio fugauit. Et hunc Aristoteles*
o Orig. *ponit aliud genus esse magnetis. Narrauit mihi vnus ex nostris socijs, curiosus ex-*
16.c.13. *perimentator, quod vidit Fridericum Imperatorem habere magnetem, qui non traxit*
p l.18. 3 *ferrum, sed ferrum viceuersa traxit lapidem. Aristoteles dicit, quod est quoddam ge-*
c 64. 4 *nus aliud magnetis, quod trahit carnes hominis* : Quæ comprobantur etiam a Car-
q de symp. dano, & alijs certo experimento, vt videbimus. De tertio testimonium
& ant. 5 perhibet *(o)* post Isidorum, & *(p)* Anglicum, Fracastorius aiens, *(q) Est &*
c.9. *magnetis genus, quod ferrum abigit, ex quo cultelli ista præparari solent, vt alter fer-*

rum

vum ad ſe trahat, alter pellat; quanquam nos quum hoc experimentum in medium
olim inductum eſſet, monſtrauimus non id accidere, quod ferrum abigeretur, quamuis
perpendiculum in latere, vbi erat magnes, pelli videretur: cauſam autem eſſe, quod
magnes ille eorum eſſet, qui magis ferrum, quam magnetem trahit. Applicitus ergo 6
perpendiculo trahebat latus, in quo magnes non erat commiſtus: ex quo fiebat, vt la-
tus alterum magnete temperatum neceſſario abſcederet; propter quod videbatur
pelli ab applicito magnete. Verum nihil prohibet, etiam talem inueniri magnetem,
qui ferrum pellat, propter latens in eo principium, quod ferro contrarium ſit.
At vero præterea Fracaſtorius etiam alias magnetum ſpecies obſeruatas
a ſe memorat inquiens paulo antea, (r) Nos etiam præſentibus multis e no- r cap. 7.
ſtris Medicis experientiam multorum fecimus, perpendiculo bene & concinne ap-
tato, quale eſt in nauigatoria pyxide; ac manifeſte vidimus magnetem trahere 7
magnetem, ferrum ferrum: tum magnetem trahere ferrum, ferrum magne-
tem: porro electrum parua electri fruſtula rapere, argentum attrahere argen-
tum; &, quod valde mirati fuimus, magnetem vidimus argentum trahere. 8
& mox: Vidimus quoque idem fruſtum magnetis per vnam faciem magnetem
trahere, non ferrum; per aliam ferrum, non magnetem; per aliam vtrumque;
quod indicium eſt, in vna parte plus eſſe magnetis, in alia plus ferri, in alia vtrum-
que æqualiter; vnde fiat diuerſitas illa tractionis. Quam ſane Fracaſtorij prio-
rem experientiam non agnouit Photius, dum in ſua Gemmarum & lapi-
dum Hiſtoria ſcribit ad verbum: (*) ſcribunt nonnulli magnetis genus eſſe, quod *l.2.c.257.
argentum trahat, vt vulgaris magnes ferrum. Quos Cardanus falli putat: quia
ſi argentum trahitur a magnete, id propter ferrum, quod in ſe continet, fieri arbi-
tratur. Ego hactenus lapidem non vidi, neque quiſpiam eſt, qui ſe vidiſſe ſcribat.
Neque vero Cardanus Fracaſtorium hac de re falſum fuiſſe dicit, eiusve ne-
gat experimentum; ſed ait hoc non eſſe cuicunque magneti commune, quod
argentum attrahat, vt aperte conſtat. Cardanus admonet alium eſſe ma-
gnetem, qui chalybem trahat, inquiens; (ſ) Ergo iam vires denuo ferruginei 9 ſ l.7. de
magnetis aggrediamur, inde rationes explicemus, initio ab experimento facto. Ma- ſubtil.
gnes igitur ferrum trahit, trahit & chalybem. Refert & Hieronymus Fracaſtorius
vidiſſe, quod argentum traheret; generaliter autem argentum haudquaquam trahit.
Nec omittam Plinium ſcribere: (*) Magnes lapis in ſe liquorem vitri quoque, vt *l.36.c.26
ferrum, trahere creditur, quam ſententiam collaudat Maiolus in Colloquio
de Metallis. Sed & antea Plinius aſſeruerat: (*) Aethiopico Magneti laus ſum- *l.36.c.16
ma datur, pondusque argento rependitur. Inuenitur hic in Aethiopia Zimiri: ita
vocatur regio harenoſa. Ibi & hæmatites magnes ſanguinei coloris, ſanguinemque
reddens ſi teratur, ſed & crocum. In attrahendo ferro non eadem, quæ magneti,
hæmatitæ natura. Aethiopici argumentum eſt, quod magnetem quoque alium ad ſe
trahit. Quod autem illico ſubdit Cardanus: Cauſa cur ferrum trahat eſt, 10
quoniam illius eſt alimentum; nam, vt dixi, lapides viuunt: ob id etiam optime in
ſcobe ferri ſeruatur: Quid mirum eſt igitur chalybem, in quo maxima pars ferrum
eſt, trahi? Sed & ferrum ſi a magnete tangatur prius, facilius trahitur: argen-
tum vero vel ferri aliquid continuit, vel genus aliud erat magnetis, de quo, vt re
mihi incognita, verba facere non decreui. Attamen hoc noſtris ſatisfacit principijs,
argentum & reliqua metalla a valido lapide, ſi ferri quicquam contineant, trahi poſ-

se. Nec ex omni parte magnes trahit, sed vbi cortice tenui est, magisque vna parte,
quam alia: hoc inquam dictum recipere non possum omnino; primo quia ni-
titur falso supposito, lapidem magnetem viuere, ferrumque trahere, quia
ferro nutritur: nam lapides generatim animatos non esse, satis aperte constat
in Peripato, cuius non est vt hic rationes afferam. Deinde magnes tum ali-
quis totus ferrum abigit a se se, tum frustuli trahentis aliqua pars ferrum ex-
pellit; nihil autem viuens alimenta respuit. Deinceps magnes est, qui ma-
gnetem attrahit, non ferrum; quare semetipso, vel indiuiduo suæ speciei nu-
trietur, crudelior omni alio viuente, quorum mos est in propriam speciem
non debacchari. Posthæc ferrum adhærescens magneti non absumitur, ne-
que magnes attracto ferro quicquam augetur; at alimentum vbique conce-
dit in substantiam nutriti, quod augetur ex alimenti sui consumptione. Præ-
terea nutriti quæcumque pars attrahit sibi nutrimentum, non aliqua solum;
at hic ponitur magnes non omni ex parte sibi ferrum attrahere. Quod au-
tem ferrum facilius attrahatur, si prius a magnete tactum fuerit, id eo con-
tingere potest, quia in primo contactu nonnihil alteratum, effectum fuit vt-
cunque magneti similius, quam prius esset; similia vero trahi facilius a simi-
libus notissimum est. Insuper Cardanus infra dicturus est, *Succedit ferrugi-*
neo magneti Candidus, & creagus, quasi carnem ducens: experimentum est, quod la-
bijs heret leuis, & venis quibusdam distinctus; rarus etsi, tamen etiam nunc inueni-
tur; quum nihil voluit nobis Natura occultum esse. Trahitur forsan siccus ab hu-
mido; heretque leuis, non alia ratione, quam festuca succino. Num aletur iste ma-
gnes anthropophagus humana carne? nihil minus hac ratione carnem ducit
attrahitque; quare nec alius attrahit ferrum in alimentum sibi. Sed si tra-
hitur iste siccus lapis ab humido labio; non igitur carnem ducit, sed e contra
caro lapidem ducit. Et quum in carne nihil ferri sit; iam qui trahit argen-
tum magnes, non ideo trahit quia sit in argento quidpiam ferri. Ac vt alij
multas rationes attractionis ferri comminiscuntur in magnete, alij cum
t l.1.init. Alexandro(*t*) problematum autore censent esse penitus occultas, & huma-
2. sympos. nam mentem superantes; alij cum Plutarcho difficillimas cognitu: Ego cen-
qu.7. seo proprietates istas duas esse specificas magnetis cuiusdam generis, ad po-
lum conuerti, & attrahere ferrum, quæ consequuntur immediate propriam
formam substantialem, & essentiale temperamentum magnetis; non aliter
ac attrahere bilem proprietas est immediate consequens formam atque
temperaturam rhabarbari; & cuiusque naturalis facultatis proprium est
x 1.de nat. suas operationes exercere; sicut optime Galenus inquit, tum (*x*) *Non ea modo,*
fac.c.14. *quæ purgant medicamenta, proprias sibi qualitates attrahere; sed etiam, quæ surcu-*
los euellunt, & telorum cuspides, quæ præalte nonnunquam in carne sunt infixa. Iam
vero quæcunque vel serpentum venena, vel quæ telis sunt illita, educunt; hæc quo-
que eandem, quam magnes lapis, facultatem ostendunt. Sane ipse aliquando noui in-
fixum iuuenis pedi surculum, qui hominis digitos violenter vellentis minime seque-
batur, eundem medicamento imposito celeriter, & sine offensa euulsum. tum mox:
y l.2.c.3. (*y*) *Vtque quemadmodum magneti lapidi, trahendi ferri: sic semini, trahendi san-*
z 1. de loc. *guinis facultatem inesse dicemus*. tum alibi: (*z*) *Atque in hac re plurimum diffe-*
aff.c.7. *runt naturalia ab animalibus instrumentis, siquidem naturalibus cognatam vim*
esse.

esse, animalibus vero instrumentis a principio (veluti lumen a Sole) ipsam defluere iam ostensum est. Ergo, vt magneti lapidi vis inest, qua ferrum attrahere potest, ita naturalia quoque instrumenta omnia facultatem habent, qua actionem suam perficiunt: tum alio loco, (a) *Nos autem quum antedicta fieri videamus, & rationem secuti cognoscamus, posse nos vere naturalis cuiusque medicamenti vires fateri; prædictas quoque medicinas ingenita quadam facultate proprios humores extrahere plane scimus, quemadmodum & in magnete lapide virtutem quandam insitam, qua ferrum ad se rapit, bona ratione credimus. Deus enim est illa, sicut in hominibus, natura (prout sentit Homerus) qua similibus similia adducendo diuinas eo pacto suas virtutes ostendit.* Quum igitur facultates agendi rebus quibusque naturalibus immediate insint ab earum essentia, forma specifica, substantialique temperamento; sicuti quærenti cur homo risibilis sit, & admiratiuus, nihil aliud responderi debet, nisi quia rationalis est: cur in medicamentorum genere bilem attrahat rhabarbarum, pituitam agaricus, melancholiam elleborus, nisi quia formam atque temperaturam horum cuilibet obtinuit affinem humori suo: cur masculi semen in vtero feminæ eum sanguinem ad se trahit, vltroque sanguis ad semen accurrat, a quo perficiatur (menstrua namq. sunt semen (b) impurum ac imperfectum Arist. doctore) nisi quia seminis forma trahit ad se materiã, in quam vires proprię naturę valeat exercere; sanguinisq. natura gliscit a semine promoueri in substantiam embryonis: cur demum ignis proprietatem obtinet ascendendi, quæ leuitas est; & vrendi, quam caliditatem dicimus; quia vtraque facultas ista sequitur immediate formam, & essentialem naturam ignis; eadem plane ratione quærenti cur magnes ad polum conuertatur, & ferrum attrahat, respõdendum est, has esse duas proprietates magnetis illius formam, atque temperiem immediate sequentes. Atque vt in animalium genere species hominis est risibilis, Leonis rugibilis, canis latrabilis: & in medicamentorum genere species alia bilem attrahit, alia pituitam, alia melancholiam, alia spinas infixas partibus, alia venena: sic in genere magnetum alius magnes ferrũ solum trahit, alius & argẽtum, alius carnem, alius magnetem alterum, alius ferrum abigit; quas species antea memorauimus. Et vt inter metalla solum aurum ignis vim eludit, cetera consumuntur igne; sic mirum non est, in genere magnetum speciem quandam inueniri, quæ virus allij pariter & adamantis virtutem superet: cuiusmodi fortassis habuere Cardanus, & Porta suis in experimentis; & aliã magnetis esse speciem, cuius vis attractiua ferri labefactetur ab allij virulentia, & eneruetur ab adamantis præsentia; cuiusmodi magnetem Plutarchus obseruauit. Quin & quemadmodum idem homo iuuentute validus generat prolem, & laboriosas artes exercet; qui senio deficiens elanguet, neque proli gignendæ, neque laboriosis artibus exercendis amplius aptus est; ita magnes idem, qui prius virium robore pollens allij virulentijs, & adamantis occultioribus potestatibus elusis, ijs inuitis inuictus ipse præsens ferrum attrahere, complectique potuit arctius; quem forte Porta, Cardanusque potuit experiri; tandem veluti senio confectus infractas vires ac debiles habet, quas allium & adamas facile reddit ad attrahendum, & retinendum attractum ferrum ineptas. Et certe vetustate temporis ab aere labefactari vim tractoriam

a ad Pisonem, c.3. f.

b 2. de gen. an. c.3.

c 7. mag. nat. c.49. d 7. subtili. e exercit. 101.5. riam in magnete norunt omnes, & vel ipse Cardanus, (c) atque Porta, (d) simul & Scaliger, qui dudum (e) expertus est, magnetem non amplius attrahentem, diffractum habuisse partes interiores attractrice facultate mire pollentes, vt pote non hebetatas ab ambientis diuturna alteratione: sic obseruamus etiam medicamēta diuturnitate temporis inefficacia reddi succis humorum attrahendis ex ægrotantium corpore. Ceterum huiusmodi magnetem, qui succo cæparum & allij perunctus, odoreque tetro perfusus vel senio languens amiserit vim attractricem ferri, præter Plutarchum, Matthæolum, Albertum, Cassianum, Ptolemæum, vel a Porta relatos antea; plures alij scriptores insignes agnouerunt, ac experti sunt; etenim Georgius Agricola de re metallica non nisi per obseruationes experimentorum dicta proferens ait, (f) *Allium magnetis vires infirmat, & excludit: etenim allij succo magnes oblitus ferrum ad se non trahit*. Ferrantes Imperatus item diligentissimus

f lib. 2.

g l.26.c.8. obseruator mineralium, inquit: (g) *Euanescit dicta virtus communicata a magnete ferro, tractu temporis ab aere, sique conturbetur ab odoribus aduersis, vt manifestissime conspicitur id sibi contingere ab allio, & similibus*. Itaque non obstantibus experimentis Portæ simul, atque Cardani de suis magnetum frustulis, quæ vim attrahendi ferrum non amittebant allij succo perunctа: veræ sunt experientiæ contrariæ Plutarchi, Agricolæ, Imperati, Ptolemæi, Cassiani, Alberti, Matthæoli, & aliorum, communisque famæ de magnete vim tractoriam ferri amittente, si succo, vel odore tetro allij perfundatur; tum quia multæ species magnetis existunt, quarum aliæ virus allij negligunt ac superant inuictæ, aliæ succumbunt eius halitui fætido: tum quia iuuenis ac robustus magnes allium impune tolerat, e contra senio languidus allij virulentiam non sustinet: tum quia non minoris æstimandæ sunt autoritates, ac experientiæ tot insignium Classicorum, quam vnius Portæ, atque Cardani: tum demum quia fama publica duorum dictis est anteferenda, doctore Aristotele alicubi scribente: (h) *De Diuinatione vero, quæ in somnis fit, & dicitur accidere a somnijs, neque contempsisse facile, neque suasum esse. Nam quod omnes quidem, vel plures existimant habere aliquam significationem somnia, præstat fidem tanquam ab experientia dictum. Et quod de quibusdam sit diuinatio in somnijs, non est incredibile: habet enim aliquam rationem. Ideo & de alijs somnijs similiter vtique quis arbitrabitur. Nullam vero rationabilem causam videre, secundum quam vtique fiat, hoc non credere facit*. Qua ergo ratione non licet ex eo quod insomnia multa vera non sint, diuinatoria non sint, absolute colligere nulla prorsus insomnia vera esse, nullaque diuinationem continere; similiter asserere non debemus nullum magnetem allij succum pertimescere, sed vel eo prorsus oblitum attrahere ferrum, eo quod Cardanus, & Porta magnetem habuerit, qui perunctus allio vires trahendi sibi conseruauerit: tum demum quia Porta referens experientiam de magnete, nautis ad vsum cedente in pyxide nautica, nihil ad nostram quæstionem facere videtur; quia duæ quum sint omnino inter se diuersæ functiones, proprietatesque magnetis; quarum altera se sponte conuertit magnes ad cæli polum Borealem; quam solam in sua pyxide nautæ considerant & obseruant: altera magnes ad se ferrum attrahit; quam attractionem nihil curant, nihil obseruant vlli nautarum: Si qui-

h de diu. p somn. init.

quidem allij ſucco perunctus magnes non impeditur quominus ad cynoſuram ſe conuertat; quod nautæ vel allio fætentes obſeruare poſſunt; iſte tamen ſuccus impedire poteſt magnetem ne ferramenta trahat ad ſe ſe; quod Plutarchus & alij Claſſici comprobatum habent experimento. Quare non obſtat experientia Portæ Plutarchi experientiæ, quum ſint de diuerſis magnetis operationibus. Addo magneticam acum in pyxide nautica ſub vitro conditam eſſe, per quod medium imperuium omnino, nullis poris vel inſenſibilibus perforatum halitus allij teter, ex ore nautarum eructantium halans, non poteſt ad magneticam cuſpidem deferri; quocirca nautarum effatum a Porta relatum veritatem habere valet, incolumi ſententia communi, & Plutarchi, & aliorum inſignium Autorum experimentis euidentiſſimis confirmata, qua dicitur allium antipathia prohibere quo minus a magnete ferrum attrahatur. Etſi non minus ego cenſeo ferrum ad magnetem accurrere, quam a magnete trahi; ſicuti ſanguis maternus ad maſculeum ſemen in vtero fuſum accurrit, vt ab eo perficiatur in fætum; & a ſemine (*i*) trahitur, vt habeat materiam circa quam vires exerceat ſuas, & operationem ſuam edat, qua perficitur; non ſecus atque Statuarius lapidem ad ſe trahit, circa quem operetur: Ita ſane magnes, qui more ceterorum agentium, operatione ſua perficitur (eſt enim operatio quælibet actus ſecundus, adeoque perfectio operantis (*k*) Ariſtoteli) trahit ſponte ferrum ad ſe, circa quod operetur, vt ipſum a rubigine tueatur; quod alibi (*l*) dicebamus; immo vt a ferro perficiatur; nam obſeruatur armatum ferro magnetem vires habere pollentiores in ſuis operationibus obeundis, quam habeat inermis abſque ferro: quod etiam, vt heliotropij planta ſemper ad Solem inhiat, ad proximum magnetem inſtinctu naturæ cæco fertur, & inhiat.

i Gal. 2. nat. fac. c. 3

k 2. de an. t. 2.

l t. de ſpöt. viu. ortu c. 116. 117.

Iſta ſunt, optime Balde, quæ mihi nunc de tuo difficili Quæſito dicenda ſuccurrunt: Tu boni conſule meos conatus, & me ama. Dabam Patauij e meo Scalumnæ Muſæo Nonis Iunij M D C X X X V I.

De Apologetico: De Magnete, num ſit vena ferri præcellens: De puella, quæ poſt caſum, ſine læſione oculorum cuncta ſingularia videbat duplicata: De ſaxo magno in corpore piſcis: Deque ſaccharo in tenebris micante, Quæſita propoſita. Cap. L.

Viro Maximo Fortunio Liceto Gabriel Naudæus S. P. D.

NOn poſſunt illi, quos recta ſtudia delectant, vere atque ex animo non dolere, quoties eruditiſſimorum virorum præclaros conatus (cuiuſmodi, Fortuni Licete, tuos præſertim eſſe, mihi notum eſt) eorum opera interturbari vident, qui in id potius conniti totis viribus deberent, vt communis illa Sparta, quam ſimul excolunt, propria cuiuſque induſtria cultior, orna-

natiorque redderetur. Quamobrem non possum eius viri apologeticon laudare, qui nuper sub. . . . . nomine tibi . . . . . irrogauit; multoque minus librum hunc, quem offerri mihi suo nomine per N. nostrum curauit, in manus sumere debui, vt conuitia quæ ipsum audio in N tanquam e plaustro libera prorsus & effrenatiori lingua coniecisse, cuius tandem generis essent, & num iure, vel iniuria prolata, discuterem. Nam quum illi plurimum me debere profitear, ob officium illud, quo me peramanter, & honorifice prosequutus est; tibi vero iam arcta necessitudine sum deuinctus, vt ferre non possim æquo animo, famam tuam ab inuidorum aut obtrectatorum aculeis lacerari, quam omnes boni toto orbe non diffusam modo, sed celeberrimam esse fatentur. Satius propterea duxi, ab hac scriptione oculos temperare, quæ multorum iudicio, cum dentata, peracerba, & virulenta sit, non posset quidem me aut in bonam de suo autore, aut in malam de tua causa opinionem inducere. Et sane tum officio erga te meo satisfactum esse hunc in modum intelligam, nec puto propterea. . . . . illum N. molestè laturum esse, quod ego qui ipsum antea in alia lucubratione sua præclare compositum, multaque ex se, & ex schola tua depromentem, omnino digna commendatione posterorum, libenter videbam; eundem nunc, sed ira percitum, & furentem, nec tam neruos, quam aculeos in te stringentem, aspicere nolim; ne, quod antea de eius eruditione iudicium feci, totum corruat, si cum illis fluctibus quos nunc miscet, & excitat velut in simpulo, atque cum immani calumnia, quam in te dum vibrat, sibi potius inuliit, a me conferatur.

Quæs. 1. Tu vero, Licete, si. . . . . illam videris, si legeris, mone me, sed sedatus, num vera sint quæ de ea communes amici referunt, quæque ego non prorsus esse falsa, ex ipso statim illius limine mihi persuasi; quum omnia in eo non tam ad . . . . vt ille dicit, quam ad vim interпecionemque parata, offenderim. Verum oro te, obtestorque, vt, quemadmodum antea dicebam, sedatus id facias; nam licet aduersarij tui, quos pro gloriæ tuæ immensitate, multos etiam habes, aut odio, aut inuidiæ liuore obcæcati, tibi, tuisque honoribus, quantum ipsi per se possunt, detrahant; nihil tamen ab illis tam infandum sustinere potes, quod non item alij, qui te in bene de hominibus merendo, præcesserunt, experti sint. Atque vt illos ætas postera, quæ sine cuiusquam odio, vel studio iudicat, diuinis immortalibusque viris accensere non dubitauit; sic tua virtus quæ procul dubio rara, & insitata est, suosque etiam te præsente laudatores habet, numerosiores adhuc illos obtinebit, quum gloriæ tuæ amplius adesse non poteris,

Vrit enim, quod inquit ille, *fulgore suo, qui prægrauat arteis*
Infra se positas, extinctus amabitur idem.

Et hac de causa futurum spero, vt Bononia, quæ te Patauio eripuit, multum ex decore tuo suum augeat, tantique deinceps ab omnibus fieri debeat, quanti ipsa te, non modo vera Aristotelis effata docentem, sed de rebus difficillimis, & hactenus ignotis æterna volumina quotidie scribentem, fecerit: ob quæ sicuti non immerito laudis Aram tibi posuit inclytus Lanouius; ita locum in ijs habere cupit Cl. alumnus illius Nicerou ad me scribens epistolam hisce meis litteris adnectendam. Vale, Romæ Kal. Augusti.

Cl.

Cl. & Eruditiſſimo Viro Gabrieli Naudæo amico ſuo Colendiſſimo Io. Franciſcus Niceron S. P. D.

EX quo mihi contigit, Cl. Naudæe, præclara Liceti opera euoluere, etiam ante peregrinationem meam in Vrbem, quum adhuc Pariſijs, commorans, & Philoſophiæ ſtudijs incumbens animaduerterem tot & tanta ab eruditiſſimo viro conſcripta volumina, quæ celeberrimas bibliothecas adornant, magnum Autori inter Litteratos nomen feciſſe; non leui ſane ipſius videndi affectus ſum deſiderio: vt quem ſingulari eruditione præditum in ſcriptis admirabar, hunc omni diſciplinarum genere inſtructiſſimum, & ad quæuis difficillima etiam in ijs problemata diſſoluenda promptũ in familiari & erudito colloquio ſuſpicerem. Peruaſit enim iam totas Europæ noſtræ Vrbes, nec poteſt neſciri ab ijs qui vel minimo in litteras amore ſunt affecti, quam ſubtili, quam præcellenti, quam ad omnem quæſtionem diluendam comparato Intellectu valeat Licetus ille poligraphos & encyclopædiæ coryphæos. Et certe quam multos doctrinæ illius fama in remotiſſimis orbis partibus ſuſcitauit eruditos viros, qui in illius venire amicitiam, & e puriſſimis ſapientiæ riuis, ſublimioris philoſophiæ placita haurire geſtierint, ſatis teſtantur innumeræ ab eis conſcriptæ ad eum epiſtolæ; at quam laudabili & iuſto renerentur deſiderio, & quam ſpe ſua non exciderint, indubitatum apud omnes relinquunt egregia ipſius reſponſa ad claros viros, paucis ab hinc annis ad Reipublicæ Litterariæ decus & ornamentum in lucem edita; quorum tu me aliquando Romæ pro tua comitate participem eſſe voluiſti. Ego vero ſummam Autoris eruditionem admiratus, optaui iam tunc vt me tanto viro, & tibi peramico velles conciliare; quo poſſem & ego pro meo in litteras amore, obſeruantiaque in Litteratos, ipſius amicitiam ſecurius ambire, & quibus poſſem officijs excolere; immo & in mentem venit aliqua ei proponere, quæ difficultatis nonnihil in ſe habebant, nec videbantur a quolibet facile expedienda. Sperabam quippe fore, vt gratas per te haberet noſtras litteras, & reſponſo aliquo ſubtili & erudito nos dignaretur; cuius enim gratia id præſtaret potius quam tui? quem vt eruditione & virtute nouit inſignem, ſic habet inter amicos præcipuum. Verum enim vero nondum potuit votis ſuccedere quod optabam, nec fas fuit huic deſiderio meo ſatisfacere: Haud ignoras tu ipſe quam varijs diſtrictum curis & occupationibus me totum id quod iſtinc effluxit temporis habuit, ita vt mihi ipſi copia mei non fuerit, nec potuerim per quatuor aut quinque annos opus meum opticum de Perſpectiua curioſa, vt cupiebam inſtaurare, cuius ſpecimen vernacula editum lingua iam multi anni ſunt quod publici iuris feci; quum ad id operis quatuor menſes aut quinque mihi ſatis eſſe arbitrarer. Sed ij, quorum nutibus obtemperare debeo, me ſecundo iam ab Vrbe regreſſum & Patriæ redditum in domo noſtra Pariſienſi Theologicis ſtudijs præfecere; e quibus paulo poſt auocatus, & ad domus noſtræ Niuernenſis regimen aſſumptus. Ecce nondum integrum prouinciæ huiuſce meæ annum impleo, quum abducor in aliam, & in obeunda Prouinciarum totius Galliæ,

nec non & Cataloniæ Visitatione Generali Reu. Adm. P. Francisco Lanouio Vicario & Visitatori Generali Collega iubeor assistere. In quo sane etsi doleo totum id tempus, quod Philosophiæ & disciplinarum studio destinabam, ita mihi abripi; non leui tamen solatium est eruditissimi viri consortium in tam diuturnæ peregrinationis laboribus, & molestijs: Scis enim quam suauis moribus, quam omni bonarum litterarum supellectile, & quanta polleat dicendi copia & facilitate Lanouius ille noster, ita vt illius consuetudo non possit non esse admodum vtilis & periucunda. Sed hæc obiter. Vides interim quomodo hactenus mihi vacuum non fuit ad Licetum scribere, & ea proponere quæ volebam; maxime quum ad id experimenta quædam physico mathematica præmittere decreuissem, quæ adoriri vt non licuit, ita scribere dilatum est. Attamen dum hic Lanouium nostrum Pedemontanæ Visitationi incumbentem per paucos adhuc dies opperior, pauca quæ succurrunt Liceto proponenda ad te mittere decreui, de quibus etiam quid tu ipse sentias ediscere cupio, quandoquidem & tu nouissime apud nos transiens & in Italiam pro comparandis Bibliothecæ Eminentiss. Card. Mazarini patroni tui libris proficiscens, antiquum illud meum desiderium denuo suscitasti;

Quæs. 11. cui vt faciam satis, Primum propono ex philosophia Magnetica, circa naturam ipsius magnetis, quem vt plurimum aiunt Scriptores esse venam ferri præcellentem: ita enim peramicus tibi Kircherius cap. 3. part. 1. lib. 1. de arte Magnetica, *Si halitus dicti in telluris veriorem, & magis homogeneam, qualem magneticam diximus, substantiam per dictas fibras sese insinuauerint, ibique cum materijs sibi appropriatis coaluerint, vena ferri caussabitur; fiet etiam magnes, quem nihil aliud esse dicimus, quam venam ferri præcellentem*: Quod vt crederem, adduci nunquam potui; nec tu credes, opinor, audiens me, dum Niuerni agerem, vbi sunt quamplurimæ ferri fodinæ, fornaces etiam vbi gleba decoquitur, ferrum fit, & funditur, audiens inquam repetito sæpius experimento me probasse nullam esse ferri glebæ cum magnete sympathiam. Haud ignoras quanta polleat virtute magnes ille singularis, quem ex Italia meeum detuli, quem tu ipse multoties contrectasti, cuius & nobiles effectus admiratus es; illum igitur in Syluis Niuernensibus, vbi multæ sunt ferrariæ, sæpissime magno ferri glebæ cumulo admotum & immissum, nusquam visa est vlla particula sentire: immo nec minimum fuit signum virtutis attractiuæ, quam posset circa prædictam ferri venam exercere. Quum tamen alias meminerim, me, dum circa vrbis mœnia spatiarer, calcare nigram quandam arenam, seu ferrugineam, quæ admoto magneti ita adhærebat, vt ferrum purum & a natura perfecte elaboratum credere non dubitem. Et contra ferri glebam, quam e nostris ferrarijs communiter haurimus, naturam ferri non habere penitus arbitror, nisi prius cum terra quadam, quam vulgo *Castinam* vocant, admista & in fornace excocta fuerit; haud secus ac recte dici potest, ipsam arenam albam, seu saxa pellucida, quæ conficiendo vitro adhibentur, ipsam vitri naturam non habere priusquam in fornace cum vitro, vt ait Plinius, seu cum materia qua recentiores vtuntur artifices igne liquata fundantur, & vitri naturam induant. Quod vt ita sit, nonne generalis est ferri cum magnete consensio ita vt (quod de arena illa ferruginea superius aduertebam)

fer-

ferrum quodcunq; virtuti magnetis attractiuæ cōsentiat? Ferrum igitur non est, quod nullam habet cum magnete sympathiam. Deinde neq; magnes ipse, meo iudicio, ferri vena dici potest, si quidem in venis ferri præcellentibus, de quibus agebā superius, nullus magnes inuenitur. Immo nihil prorsus virtutis magneticæ in glebis, quæ nec ferrum, nec magnetem, nec se inuicē trahūt, nec a magnete mouentur, vt iterata sæpius experientia nos edocuit. Vnde mihi verius & aptius videtur sensisse Cartesius, nobilissimus & acutissimus nostri temporis philosophus in suis philosophiæ principijs, vbi sane mirum est inter alia præclarissima ingenij sui inuenta, quam belle, quam subtiliter, quam acute phęnomena magnetica explicet, & eorum causas inuestiget; melius inquam ille, meo iudicio, dū ait, par. 4. principiorū Philosophiæ: *Vix vlla est ferri gleba, quæ non aliquo modo ad magnetis naturā accedat: & nullus omnino est magnes, in quo non aliquid ferri contineatur; etsi forte aliquando istud ferrū aliquibus alijs corporibus tam arcte adhæreat, vt facilius igne corrumpi quam ab ijs educi possit.*

Alteri Quæsito præbet argumentum casus singularis puellæ cuiusdam, quæ dum in hypogæum hauriendo vino forte descenderet, præcipitii lapsu per saxeos gradus ruens, caput allisit, & oculis nihil læsis postmodum surgens, singula nihilominus quæque obiecta duplicia videre sibi videbatur: Inauditum sane effectum, & ei qui causam nescierit, penitus stupendum. Illam igitur & a te, & a Liceto ediscere vehementer optarim. Ego vero ab Illustrissima, scientiarumque amantissima femina, Domina Magdalena de Souuray, Marchionissa de Sablè, cui puella ancillabatur, super tali euentu aliquando consultus fui; sciebat quippe illa me in Opticis aliquoties versatum esse; & *ophthalmicu pathus* causam ignorare me non debere sentiebat. Et certe considerata organi fabrica, & singularum illius partium vsu, defectum hunc aliunde prouenire non posse existimaui, quam ex immutato pupillæ situ; vt enim obiectum aliquod duobus visum oculis, vnicum appareat, facit æqualis, seu similis pupillarum motus & contorsio, ita vt in vtrumque crystallinum similiter positum radij specierum allapsi imaginem pingant in eadem seu potius simili retinarum parte: E contra vero docet nos experientia, quod si admoto digito naturalis alterius pupillæ situs mutetur in alium, conspecta obiecta singularia, nobis appareant duplicia; quia nimirum in crystallinum vtrumque dissimiliter situm specierum incidentes radij dissimiliter refringantur, & in diuersas retinarum partes incumbant; sicque duas quasi sensationes efficiant, dum duabus organi sensus-communis partibus, consentientes partes eodem momento simili imagine afficiunt. Quomodo vero oculis nihil læsis, vt videbatur, immutatus fuerit pupillæ situs, non est difficile æstimare, quum dicemus temporalem musculum in casu læsum fuisse; vnde forte ex doloris sensu contractus musculum ocularem violentius affecerit; qui propter viciniam, & sympathiam contractus & ipse pupillam a suo naturali situ dimotam reliquerit. Quæs. III.

Tertium erit de saxo ponderis quatuor aut quinque librarum, quod duobus ab hinc annis, dum Parisijs agerem, vidi e corpore Rayæ piscis extrahi, & quia memini me in operibus Liceti aliqua legere de generatione lapidum etiam in animalibus, dubitaui an illud saxum genitum creuisset in piscis Quæs. IV.

Ff 2 cor-

corpore, an vero casu, aut appetitu aliquo naturali piscis illud deglutisset.

Quæs. V. Quarti demum Quęsiti causa est experimentum nuper a me factum, micare videlicet in tenebris lucidasque & ignitas scintillas emittere saccharum, dum frangitur; vnde & igneæ valde naturę illud esse conijcio: Sed causam scintillationis eiusmodi non penitus intelligo, nisi forte ex pręparatione, quę per ignem fit, talem contrahat proprietatem; haud secus ac virtutem lucis concipiendæ lapis ille Bononiensis accipit a calcinatione, vt fuse docet Licetus in Litheosphoro. De quo quia nobis incidit sermo, velim scias donatum me esse aliquo fragmento huius lapidis optimę notę; illiusq. pręparationem adamussim, vt in Litheosphoro præscribitur, instituisse; ineptum tamen post iteratam calcinationem concipiendę luci reperisse; quo fit, vt credam aliquid in ista præparatione latere secreti, quod Licetus non exposuit. Tu de eo, Cl. Naudęe, sicut & de alijs, quę a me proponuntur, tuum nobis sensum aperi, & erudita aliqua responsa ab insigni Philosopho Liceto ad me mittenda, quum tibi & ipsi vacuum fuerit, impetra: & si Bononiam nondum teris Caualleriũ Mathematicum eximiũ nomine meo plurimum saluta; & quid noui in disciplinis moliatur vterq. ad nos scribe; & bene vale, vt quamprimum te reducem saluum & sanum Gallia nostra suscipiat, ne bonarum litterarum studiosi lõgiori tui desiderio teneantur. Scribebam raptim, & dabam ad muros Lugdunenses in Monte Sancto, ipsis Idibus Maij Anno æræ Christianæ MDCXLV.

Viro Clarissimo Peripateticorum Coryphæo atque Sincerioris Philosophiæ Professori eximio D.D. Fortunio Liceto F. Franciscus Lanouius ex Ordine Minimorum Aram D.D.D.

Aram damus Fortunio
Qui tot alijs posuit
Non ignoto Aram Deo sed patri Philosophiæ
Artis Naturæ præpotenti Genio
Viuenti rursum Aristoteli
Hunc enixa felicitas
Nomen fert Fortunij
Partu glorietur Licet
Plusquam aureo Genua
Ciue suo Patauium
Viro suo Italia
Orbis totus Philosopho
Qualem non vno sæculo
Vis naturæ formauerit
Mente & opere parem.
Hunc consecrauit Minerua memoriæ
suo sublatum curru Phœbus commendauit gloriæ
Ipsumque in templum Aeternitatis dexter induxit Mercurius
Supina celũ contuens stupet Academia stupẽt & omnes Scholę Sapientium
Peripatus Liceti Libris famam prouocat Fortunij nomine nostra signat tempora.

Reſp. Lic. De nupero libello famoſo iudicium: deque proxima magnetis, & ferri materia: de viſione deprauata illæſis oculis: de lapide magno in corpore Rayæ: deque ſcintillante ſaccharo in tenebris confracto. Cap. LI.

Præclariß. Viro Gabrieli Naudæo Fortunius Licetus B. A.

QVod a me primum poſtulas, optime Vir, an apologeticum libellum nuperum viderim, & quid de illo ſentiam, breuibus accipe. Vidi, vltra duas primas pagellas legere non potui, totum neglexi; nam ex vngula feram furore percitam agnoui, ſicut & ipſe tu. Legiſſet olim quum quis opus Heracliti, percunctantibus de iudicio, reſpondiſſe ferunt: *Quæ intellexi, bona; puto & quæ non intellexi*. Viceuerſa ſciſcitanti tibi de meo ſenſu circa recens emiſſum libellum famoſum, quid ego dicam, niſi quæ tu ſatis inſinuas? Quæ legi, mala ſcommata ſcurrilitatibus omnium generum infarcta: puto & quæ ſtomachum mouentia legere non potui. Sed mittamus iſta, damnemusque ſilentio, quæ recte cenſes indigna lectu, conſideratuque. Pulchra ſpectemus myſteria ſapientiæ. *Reſp. ad I. Quæſ.*

Quod ergo iucundioris, atque ſapientioris meditationis mihi proponis dein ex erudito Nicerone Quæſitum de materia proxima magnetis & ferri, controuerſa inter ipſum & inclytum Kircherum & Cl. Niceronem eruditi Carteſij laudatorem, næ perarduum eſt, & delicatioris ingenij cogitatum: non ita facile me iudicem exhibere ſoleo de ſententijs diſcordibus inſignium virorum; ſed quando tibi nihil omnino negare poſſum, mea ſenſa de propoſito libere proferam. Accipio quidem ex inclito Kirchero, Magnetem & ferrum fieri ex halitibus quibuſdam ſubterraneis; attamen accipere nequeo, pace tanti viri, magnetem & ferrum ex eiuſdem generis halitibus exoriri, proindeque nec magnetem eſſe venam ferri præcellentem: multoq. minus accipere valeo Cl. Carteſij placitum, vix vllam eſſe ferri glebam, quæ nō aliquo modo ad magnetis naturam accedat, & nullum omnino eſſe magnetem, in quo non aliquid ferri contineatur; nam vt vtriuſque diuerſi generis eſt forma ſpecifica; ſiquidem ferrum in metallorum genere continetur, magnes autem in genere lapidum; ita diuerſi generis vtriuſque proxima materies eſt; etenim ad aliam formam alia materies eſſe dicitur (a) ab Ariſtotele: Quo doctore quoque nouimus duo reperiri halituum genera; quorum alter halitus eſt a prædominio ſiccus, vt pote medius inter ignem atque terram, proprio nomine dictus fumus, & exhalatio: & alter eſt humidus a prædominio, nempe medius inter aerem & aquam, qui peculiari vocabulo vapor appellatur: verba Philoſophi clara ſunt, *(b) Eſt enim vaporis natura, humidum & calidum: exhalationis autem, calidum & ſiccum. Et eſt vapor quidem potentia, velut aqua: exhalatio autem potentia, velut ignis*. & mox: *(c) Calefacta enim terra a Sole, exhalationem neceſſarium eſt fieri; non ſimplicem, vt quidam putant, ſed duplicem; hanc quidem magis vaporoſam, illam autem magis ſpi-* *Reſp. ad II. Quæſ.*

a 2. phyſ. t. 26.

b 1. meteo. ſu. 1. c. 4.

c ſum. 2. c. 1

ri-

rituosam; illam quidem, quæ eius, quod in terra, & super terram est humidi, vaporem: hanc autem, quæ ipsius terræ existentis siccæ, fumosam. & adhuc infra:
d 2.meteo. lu.2.c.1. *(d) sunt enim duæ species exhalationis, vt dicimus; hæc quidem humida, illa autem sicca: vocatur autem hæc quidem vapor, illa autem secundum totum quidem innominata est: eo autem, quod in parte vtentes necesse est vniuersaliter appellare ipsam, velut fumum. Est autem neque humidum sine sicco, neque siccum sine humido; sed omnia hæc dicuntur secundum excessum.* Qui quidem halitus duum generum non solum in aere sublimi, ac omnino supra terram fiunt a calore Solis aquã terræ circumfusam in vapores vertente, nec non & ipsam terram in exhalationes fumidas; verum etiam a calore subterraneo, potissimum ignis, quin & Solis illuc concentrato, fiunt in terræ visceribus tum ex aqua ibidem contenta vapores, tum ex terra exhalationes fumosæ, siccæque. Qua ratione vero supra terram in sublimi fiunt ex vapore concreto nubes, niues, grandines, pluuiæ, rores, pruinæ, ceteraque mista id generis calore liquabilia: & ex halitu sicco fiunt fulmina, fulgura, venti, nebulæ, cometæ, trabes, & alia ignita meteora: pari de causa gignuntur intra terram ex humido vapore metalla cuiusq. generis: ex halitu vero sicco lapides; quam doctrinam apertam habemus apud Aristotelem hæc afferentem:
e 3. meteo. lu.3.c.1. *(e) Quæcunque autem in ipsa terra, inclusa terræ partibus operatur, dicendum. Facit enim duas differentias corporum, propterea quod duplex natura est & hæc, quemadmodum & in sublimi. Duæ enim sunt exhalationes, illa quidem vaporosa, hæc autem fumosa, vt diximus; duæ autem & species eorum, quæ in terra fiunt; nam hæc quidem fossibilia, illa autem metallica. Sicca igitur exhalatio, igniens facit fossibilia omnia, vt lapidum genera inliquabilia, & Sandaracam, & Ochram, & Minium, & Sulfur, & alia talia. Plurima autem fossibilium sunt hæc quidem pulùis coloratus, illa autem lapis ex tali consistentia factus, velut Cinnabari. Exhalationis autem vaporosæ, quæcumque metallica sunt, & sunt aut fusilia, aut ductilia, vt ferrum, aurum, æs.* Quum igitur magnes in lapidum eorum genere sit, qui non liquantur igne, sed calcinãtur; ferrum autem sit metallum ductile, ac igne liquabile, non autem calcinabile: sicuti constat experimentis euidentissimis; iam certo certius est, magnetem in fossilium genere contineri, materiam proximam habere siccam exhalationem a prædominio terream; ferrum autem esse metallum ex aqueo vapore concreto genitum: proptereaq. nec magnetem esse venam ferri præcellentem; nec omnem magnetem aliquid in se ferri continere, nec vicissim omnem ferri glebam ad naturam ferri accedere. Quinimmo raro reperitur magnes in ferri fodinis, etiam præstantissimis, vt obseruauit Niceron inueniri nullum magnetem in Niuernensibus: Etsi vero Tusci maris insula, Græ-
f Plin.l.3. c.6. cis Aethalia nuncupata, nunc Ilua *(f)* terram habeat magnetis & ferri feracem; nõ tamen ideo fit vt ferri sit & magnetis eadem materia proxima; nam vt in eadem aeris regione fiunt ex humido vapore nubes & pluuiæ, ac ex fumida exhalatione fulmina tonitruaque; sic in eadem terræ regione potest inueniri vapore humidus, ex quo ferrum gignatur; & exhalatio sicca, ex qua magnes oriatur. Nec ex eo, quod magnes ad se ferrum attrahat, aut vicissim ad magnetem ferrũ accurrat, colligere fas est homogeneam, & eiusdem esse speciei, generisque proximi materiam vtriusque; nam & electrum attrahit pa-

paleas, & adamas; cum quibus nec adamas, nec electrum obtinet materiam naturamque congenerem. Quinimmo magnetes aliqui reperiuntur, qui ferrum non attrahant, sed abigant ab se se. Post allata nostram sententiam confirmans Aristoteles immediate subdit: *Facit autem hac omnia*(ferrum, aurum, æs, & alia metalla, de quibus proxime dixerat) *exhalatio vaporosa, quum includitur, & maxime in lapidibus propter siccitatem in vnum coarctatur, & concrescit, velut ros, aut pruina, quum excreta fuerit, hic autem antequam excreta fuerit, generantur hac*. nimirum exhalatio vaporosa, quum includitur intra terram, & maxime lapidibus affluentem, ab horum siccitate quam vapor humidus vt sibi contrariam refugit, in vnum coarctatur, & concrescit a frigore loci, sicuti ros & pruina supra terram in aere sublimi gignitur item a frigiditate loci ex vaporosa exhalatione humida, quum excreta fuerit in altum de terra; sed metalla generantur hic intra terram ex eadem exhalatione vaporosa, priusquam excreta fuerit ex humo sursum in aerem. Addit Aristoteles: *Quapropter hac*(metalla scilicet) *sunt quidem vt aqua, sunt autem vt non; potentia enim, materia aqua erat; est autem non amplius*; quia materia, qua fuerat in potentia proxima ad induendam naturam metallorum quorumlibet, erat vapor humidus & aqueus; vbi vero concreuerit in metalli substantiam, non est amplius humidus vapor aqueus, sed consistens atque sicca metalli corpulentia. Statimque proferens horum generationem adijcit Aristoteles: *Neque ex aqua facta propter quandam passionem, sicut humores; neque enim sic fit, hoc quidem as, illud autem aurum: sed antequam fiat, concreta exhalatione, singula horum sunt*. Videlicet alia longe ratione fit ex aqua generatio humorum, & metallorum; quia fiunt humores tam in humano corpore, quam corporibus plantarum, ex aquæ quapiam specie; nam infra dicturus est Aristoteles, (g) *Aqua autem species talia, vinum, vrina, serum, & omnino quacumque nullam, aut paruam habent subsidentiam*: ex vino igitur, lacte, sanguine potulentisque ceteris haustis in animalium corpore fiunt humores per puram fere alterationem passionemque a naturali calore, non per condensationem solam aut præcipue; sic humores vini in vite ac vuis, & lacrymarum ex alijs plantis peculiaribus effluentium, vt balsamum, electrum, & id generis fiunt ex aqua seu liquore aqueo de terris hausto, & in corporibus plantarum non concreto & incrassato, sed alterationem & passionem quandam ab interna stirpium caliditate sortito: viceuersa sicuti vapor aqueus in altum delatus fere sola concretione mutatur in rorem, pruinam, nubes, niues, aquam, & grandines; ita vapor aqueus intra terræ sinum concrescit & condensatur, ad cuius concretionem præcedentem illico sequitur generatio metallorum, æris, & auri, & aliorum, pro diuersitate naturæ vaporis illius aquei. Subnectit Aristoteles: (h) *Quapropter & igniuntur omnia, & terram habent: siccam enim habent exhalationem. Aurum autem solum non ignitur*. Quæ sententia difficilis hanc habet explicationem: Quia vapor humidus in metallorum generatione non est alteratus vi caloris, at solum concretus vigore frigoris terreni; quumque frigidi sit actione sua congregare quoque heterogenea ad calidi differentiam, quod solum congregat homogenea, disgregans heterogenea, sicuti docuerat alibi Philosophus: (i) Quum igitur intra terræ gremium

g 4. meteo. su. 2. c. 2.

h 3. meteo. su. 3. c. 1.

i 2. de gen. t. 8.

mium vapor aqueus, ex quo concretione a frigore telluris, lapidosæque materiæ circumambientis effici metalla debent, impurus plerumque fit, ob admistionem terrenarum partium; propterea fit, vt generatrix illa metallorum causa, quæ frigiditas est, dum addensat eorum materiam, & vaporem cogit, simul cum eo congregat admistas partes terreas; quæ sicuti plures in alijs metallis insunt, ita nullæ fere sunt in auri substantia, quod est purissimum omnium metallorum; quapropter ob istam impuritatem, ac heterogeneam naturam omnia metalla, præter aurum, igniuntur, hoc est ignis actione patiuntur aliquid detrimenti; quoniam ignis, cuius proprium est, heterogenea segregare, separat ab alijs metallis exhalationem siccam terream illorum humidæ vaporosæ permistam; quum auro non insit illa sicca terrestris impura exhalatio. Sic ergo magnes lapis non habet proximam sui materiam in generatione cum ferro communem, cuius materies est exhalatio vaporosa aquea; quum magnetis, & aliorum lapidum materia proxima sit exhalatio

k lib. 13. sicca terrestris. Nec obstat obseruatio Strabonis asserentis, (k) *Lapis est apud Andeira, qui vstus in ferrum transit. deinde cum quadam terra in camino excoctus, pseudargyrum, seu falsum argentum stillat; cui vbi est æs additum, temperamentum fit quod vocant, & nonnulli orichalcum dicunt.* Etenim lapis ille simplicem non habet naturam, sed mistam ex fossili, & metallica; quę duo heterogenea separantur per adustionem; potenti calore lapideam substantiam, vt pote sicca exhalatione terrestri nixam, facilius in ignem terræ cognatiorem conuertente; relicta substantia metallica, quæ vapore aqueo nixa magis resistit vrenti igni; nam ex Aristotele nouimus in ignem facilius transmutari ter-

l 2. de gen. t. 26. ram, quam aquam; (l) quoniam igni facilius est vnam qualitatem frigiditatis in terra sibi contrariam superare, quam duas hostiles in aqua frigiditatem simul & humiditatem. Quæ dicenda mihi videntur pro responsione de primo Quæsito Cl. Viri.

Resp. ad Quæs. 111. Alterum vero Quæsitum de causa, cur puellæ mox e casu surgenti cuncta viderentur geminata citra læsionem oculorum, difficilem quoque solutionem habet. Profecto verum experimentum profert Opticus quilibet, Oculo vno presso, & a naturali situs æqualitate ad alterum mutato, singula conspici geminata; sed quomodo nullum tale vitium in oculorum structura puella post casum habens, duplicia cuncta perspiciat, dum Niceron noster explicare nititur, mentem non omnino dubitatione liberat. In primis enim obiecta singularia presso vno solum oculorum apparere gemina, quia mutetur alterius pupillæ situs in alium, adeoque quia in crystallinum vtrumque dissimiliter situm species obiectorum incidentes dissimiliter refringantur; & in diuersas, si placet, retinarum partes incumbant; seu potius, vt ego censeo,

m de sec. Quæs. c. 24 & seqq. fusiusque probaui dudum (m) in alijs Quæsitis, quia dissimiliter ab inæqualibus retinarum partibus in dissimiliter sitos crystallinos reflectuntur; non possum tamen accipere duas quasi sensationes fieri; quia singularis & vnica sensatio fit, sed vnius obiecti sub imagine duorum: Quod etiam notabat

n 1. opt. prop. 80. Clariss. Aguilonius inquiens, (n) *Quod vero res vna presso oculo gemina appareat, hoc inter deceptiones erroresque visus censeri debet. Non enim tum duæ notiones a sensu formantur; sed vna eiusdem rei, quæ gemina putatur, quod luminum so-*

cietate

cietate diſtracta, duobus illa locis exiſtere videatur : ſicut dum res vna & intra & extra ſpeculum ſimul conſpicitur (ego quidem potius afferrem exempla duorum ſpeculorum , in quibus duæ præſentis vnius hominis imagines aſpiciuntur, quaſi duos homines conſimiles repræſentare natæ) *eadem quidem res eſt , quæ cernitur ; ſed propter repercuſſionem , diuerſis in locis apparet ; quæ proinde gemina falſo exiſtimatur* . Nec illud accipere poſſum in hoc errore viſionis habere locum partes vllas organi ſenſus communis ; tum quia viſio tota celebratur in oculis ; quum organum ſenſus communis in oculis non ſit, ſed procul ab oculis in intimo cerebri meditullio : tum quia ſenſus communis actio non eſt videre , ſed alia gemina longe diuerſa , nimirum animaduerſio functionis aliorum ſenſuum ; & perceptio diſcriminis intercedentis inter obiecta diuerſi generis ; nam oculis videmus , lingua guſtamus ; at ſenſu communi neque videmus, neque guſtamus ; at ſolum vigilantes & intuentes aliquid , ſentimus nos videre ; ſimiliter in vigilia guſtantes , ſentimus nos guſtare, guſtamus autem organo proprio guſtatus , & videmus organo proprio viſus ; non ſenſu communi ; quo præterea diſcernimus viſibile non eſſe guſtabile, viciſſimque ſaporem a colore differre ; quæ cuncta late docuit
(*i*) Ariſtoteles : tum etiam quia ſenſus communis in ſomno nihil operari *i* 2. de an.
poteſt ; quippe ſomnus eſt ocium ſenſus (*k*) communis, cuius organum in vi- c. 136. &
gilia ſolum eſt expeditum ; alij vero ſenſus , & viſus ipſe ſpeciatim, operari ſequentib.
poſſunt ſine deceptione , vt noctambulis accidit non raro ; de quibus Ari- *k* de ſomn.
ſtoteles ita, (*l*) *Mouentur autem quidam dum dormiunt , & faciunt multa quæ* & vig. c. 2.
vigilantium ſunt . & alibi clarius ; (*m*) *Accidit enim dormientibus etiam ani-* *l* de ſom. &
malibus ſenſus ; non modo quæ ſomnia vocantur , ſed etiam præter ſomnia ; vt ijs , vig. c. 3. f.
qui dormientes reſurgunt , & quidem pleraque agunt ſine ſomnio . Sunt enim qui *m* 5. de gen.
dormientes reſurgant & ambulent, videntes eo modo, quo qui vigilant ; ijs enim ſen- an. c. 1.
ſus accidentium contingit , quamquam non vigilantibus , tamen non vt ſomnium .
Itaque ſenſus communis ad eliciendum actum viſionis non concurrit. Sed *n* 3. de vi-
hac de re fuſius alio (*n*) loco peregi . Quod autem affertur illæſis oculis ta, c. 5.
in caſu puellæ muſculum temporalem fuiſſe læſum , qui forte contractus ex doloris ſenſu muſculum ocularem violentius affecerit ; qui propter viciniam & ſympathiam contractus & ipſe pupillam a ſuo naturali ſitu dimotam retinuerit : id non ita facile mihi recipitur ; tum quia læſio, contractioque muſculi temporalis periculoſa nimium eſt, afferente Galeno de muſcu-
lis temporalibus , deque muſculis oculorum : (*o*) *Nam inter omnes muſculos* *o* 11. de vſ.
potiſſimum hi , ſi læſi fuerint , conuulſiones , febres , ſoporem , & deliria inferunt ; part. c. 3.
quorum nihil illi puellæ poſt caſum accidiſſe dicitur . tum quia contractio muſculi temporalis , & ocularij diſtortionem, malamque conformationem oculorum ingerit ; quæ nulla penitus in puella proponitur ex illo caſu ; quin ea dicitur oculis illæſis læſam habere viſionem . Quare putauerim in illo caſu per alliſionem capitis factam fuiſſe magnam opticorum neruorum commotionem ; ad quos confluxerit humor , qui potius vnum quam alterum illorum neruorum obſidens , ibique condenſatus alterum neruum parum contraxerit ; & quia neruorum illorum finis expanditur atque dilatatur conſtituens tunicam retinam, quæ continet humorem cryſtallinum, vt late

Gg di-

p cap.24. & seqq. — disputatum est in opere de secundo (p) Quæsitis; ista leuis immutatio situs naturalis alterius crystallini, sensui quidem a nobis inadspectabilis est; ast in puella visionem deprauare potest, cogens ea cernere duplicia, quæ secundum se simplicia sunt, & vnica.

Resp. ad Qu. IV. — Ad Quæsitum de saxo quatuor vel quinque librarum, quod e corpore Rayæ piscis extrahi vidit Cl. Niceron, non ita facilis est responsio mihi nescienti quanam in parte corporis illius piscis extiterit; etenim si fuerit in alui, aut intestinorum cauitate; nullo negocio potuit deuoratum eo incidisse; sed si fuerit in alia corporis parte, in quam irrepsisse non potuerit ex ore voraci; nec difficilis erit explicatio generationis adeo magni lapidis in corpore Rayæ piscis; de quo leguntur apud Autorem Horti Sanitatis verba ipsissima, (*) *Habet Rayte quandoque in capite lapidem: nec credimus, quod natura creauerit eum inutilem.* quum enim pluribus indubitatis experimentis ostenderimus in (q) Litheosphoro lapides gigni passim in animalium corporibus; quidni dicamus in corpore piscis exortum lapidem? nec obstat amplitudo saxi, quia magnæ molis esse debuit illa Raya, quæ tantum lapidem contineret. Comperti sunt in humana vesica lapides & multi & magni, quorum pondus non ita deficeret a prædicto saxi de corpore Rayæ eruti. Quinimmo si totus fœtus in vtero matris aliquando riguit in lapidem apud Agendicos Galliæ Senonensis; de qua re plurima retulimus olim testimonia omni fide maiora, dum de (r) Monstris ageremus; cur non valeat in corpore Rayæ magnæ magnus lapis exoriri? vt igitur in vesica lapides crescunt in dies per appositionem nouæ materiæ viscidæ prægenito lapillo; quidni fieri tale quid potuit in corpore Rayæ?

* tr. de piscib. c. 75.
q cap. 7.
r l. 2. c. 45.

Resp. ad Qu. V. — Ceterum multo difficilior est ille nodus, quem proponis de sacchari, quod inter tenebras emittebat ignium scintillas; cui tamen soluendo non parum conferet experimentum, quo quotidie videmus ex percussu duorum lapidum, ex confrictu duorum lignorum, emicare scintillas igneas etiam in clara luce diei; quas quidem fauillas ignitas olim non (s) semel, sed fusius (t) agens *De Luminis natura & efficientia* memini me retulisse in aerem interceptum a duobus corporibus duris vehementi collisione attritum in partes minimas, & attritione tali versum in igneam substantiam tenuem. Quum enim aer natura sua sit (u) humidus atque calidus; habeatque qualitates has vtrasque remissas admodum, ac fere (x) insensibiles; facile potest in ignem conuerti solam amittens (y) humiditatem: quumque constet experimento, calorem siccitate acui, & humiditate retundi; quicquid potest aerem propria humiditate substantifica priuare, siccitate in locum eius inducta, iam aerem in ignem conuertet, (z) Aristotele doctore. Quum itaque motus atterens aerem in partes minutissimas, ipsum exuat humiditate natiua, quæ ceu gluten illas iungebat in molem continuam; iam motus aerem atterens ipsum conuertit in ignem, si fuerit concitatior duorum corporum solidiorum, vel etiam vnius in aere vehementior; quo nomine sagittas in aere celerrime moras, ab eo per attritionem in ignem mutato accendi atque comburi notissimis experimentis obseruauit etiam (a) Aristoteles. Quia ergo sacchari corpus intrinsecus porosum est, & in illis etsi satis angu-

s 3. de vita c. 39.
t 2. de no. astr. c. 65.
5. de no. astr. c. 61.
u l. 2. c. 31.
x 2. de gen. t. 16.
x 1. phys. t. 54.
y 2. de gen. t. 25.
z 2. de gen.
a 2. cal. t. 42.

stis

stis meatibus aerem continet; dum frangitur, vt necessario suarum partium duriorum collisionem, motumque celerem in eis admittit; ita conclusus aer in illis, interceptus atteritur, quasi inter duo ligna mutuo violento motu confricata; talique attritione mutatur in ignium scintillas, quæ quidem in tenebris emicant, non in clariori lumine, propter eius ignis recens exorti raritatem, atque tenuitatem: nouimus enim rariorem ignem atque tenuiorem emicare solum in tenebris; qui vero densiori substantia crassiorique nititur, etiam in lumine fulgere. Neque vero putarim igneas huiusmodi scintillas inesse sacchato ex præparatione sui per ignem olim habita; quia quæcunque qualitas ignea sacchari partibus insidet ex illius præparatione, consimiliter omnibus illius portionibus, totique competit, non solum in diffractione diuisionem patientibus, at etiam quiescentibus, & ante fracturam & postea; ijsque tam externis, quam interioribus; ac istæ scintillæ micant in actu confractionis ex internis tantummodo sacchari partibus. Neque vero par est ratio lapidis Bononiensis præparatione præmissa lucem in tenebris concipientis, & sacchari scintillas ignis emittentis; tum quia lapis ex tali præparatione solum acquirit facultatem concipiendi lucem in se ab externa claritate; saccharum vero de suis partibus intimis ignium scintillas emittit: tum quia lapis ille lucem solam concipit, quæ non est ignea, neque calida; saccharum lucidas, calidas, & ignitas in diffractione scintillas euibrare dicitur: tum quia lapis ille quiescens absque sui diffractione splendet in tenebris; at in tenebris quietum saccharum & integrum minime scintillas eiaculatur: tum quia lapis ille diutule conceptam lucem retinet in tenebris; at vero saccharum in actu momentaneo diffractionis emittit a se scintillas igneas lucidas. Quare scintillarum ignitarum originem referre lubet in transmutationem aeris inter illas partes, quæ franguntur intercepti ad igneam substantiam, sola contritione illius aeris comparatam. Quid si dicamus, etiam exiguum aerem, qui, ne detur vacuum, subito deforis ingreditur inter illas partes, quæ franguntur in sacchato, conteri & in ignis lucidi scintillas commutari, vt aer inter chalybem & silicem percussos medius in ignitas scintillas emicare solet? Igneæ valde naturæ secundum se saccharum esse, non existimo; qui video condita sacchato multa, syruposque dari febricitantibus cum emolumento, quorum corpora sunt & refrigeranda, & humectanda, ad ignei caloris febrilis extinctionem. Quod vltimo loco pertinet ad præparationem lapidis Bononiensis pro luce concipienda, & retinenda in tenebris, ingenue fateor me nihil in Litheosphoro prætermisisse, quod ad eam perficiendam necessarium sit; quod si Cl. Niceron adamussim a me præscriptam calcinationem in suo fragmento molitus est incassum; pro certo habeat, illud fragmentum vere non fuisse optimæ notæ, quamuis pro tali sibi traditum fuerit.

Hæc ea sunt, optime Naudæe, quæ mihi nunc tibi respondenda videntur de quinque propositis Quæsitis; tu ea boni consule, ac in ijs corrige sphalmata; nam omnia tuæ censuræ subijcio. Vale, meoque nomine Cll. Lanonium, & Niceronem plurimum saluere iube. Dabam Patauij.

Peroratio. Cap. Vltimum.

Terminum hic habeat volumen de Tertio-Quæsitis per Epistolas a Claris Viris: Deo summo bene fauente propediem prælo subijciemus Tomum Quartum eiusdem argumenti, quem compaginamus in dies.

Omissa pag. 216. post lineam 10.

Casu factum est, vt ad manus Impressoris non venerit, quod imprimi debuerat in fine Cap. Quadragesimi tertij, nimirum Epistolium Cl. Taurelli, cuius exemplar huc afferre libuit.

Quibus literis ita respondit vir ingenuus verbis ipsissimis.

Fortunio Liceto Viro Clarissimo, Primario Medicinæ Professori, & Apollonos ca Athjnaejs chtirron andri dedidagmeno

Andreas Taurellus I. C.
Eupratttein.

EFfata tua, mi Licete, quibus hactenus præ sarcina domesticarum occupationum, respondere non licuit, iam ea mihi liceat a te, vt ab oraculo Sapientiæ reddita venerari. Quæ tamen licet a te, quam aggredior, aliena sint, docta fateor, & gratissima excipio, vt quæcunque alia, quibus vacauit ingenium tuum omnis reconditæ eruditionis promptuarium. Quid vero mirum? (vir doctissime) qui hoc æuo iure audis *peri pandon andron anjr polyidris*. Nos e longinquo respicimus *orgia Muson*; neque nobis concessum est, quam ab infimis subsellijs magnos illos doctrinarum Antistites suspicere. *tauta men peri tuton*. Interim (mi Licete) vide lubens, & lege, quæ heic repono tributi iure pro tuis doctissimis vigilijs, ab Illustrissimo Lauredano transmittenda curaui. Ille te nobiscumque, tuaque magnifacit, vti par est. Ego plurimum a te amari aueo, & quid illic inter literatos melioris notæ agatur certiorem reddi. Naudæi literas anxie expectamus; si quid habeas de illo, lubens audiam. Vale millies *sophijs omnia*.

Bononiæ VI. Kal. April. M DC XLVI.

Erratorum correctio.

Pag.15.3.*in margine*,cap.4.-cap.5. 18.13.se-si. 24.5.&-vt. 33.40.alienum-alienus. 46.5. tradit-trahit. 48.28. & ex.61.29. ab-ad. 63.3. induere-*addatur*. Nisi dicamus cum Viro docto, Pythagoram eo dogmate veram immortalitatis animæ sententiam coluisse, consuisseque mortalium animos, qui post vitam caducam a corpore separati, purgatique cælos conscenderint, immortales in æternum futuros, atque diuinam sortem acquisituros, & nunquam postea mortalem vitam vltra subituros. At hoc videtur ex toto tollere Pythagoricam animarum transmigrationem ad aliam vitam mortalem in noua corpora. Quare superior explicatio magis est ad mentem Pythagoræ; licet ista sit magis veritati consentanea: nostri vero nunc est instituti sententiam Hippocratis, ex Pythagoræ doctrina philosophantis, aperire; qui non intellexit istam veritatem Christianam. 72.35. posterius habituri sumus in peculiari Quæsito - prius habuimus in Opere de Secundo Quæsitis cap.v.& ix. 85 33.de proposito-in proposito.86.13. an. a.89 43. dubius-dubium.102.34.dictis-Dictys.107.16.voloces-veloces.108.34.proposui-præposui.111.10.ab-ob.112.31.pestilentia.pestilentiam.*ibid*.36. irrita-*adde*, sed contra Celsi placitum Hipp.lib.de vet.med. statuit antiquissimam medicinæ partem fuisse diæteticam, non autem Chirurgicam.120.34. opere: de-opere de.126.37.mollificari-mollificare.129.11.partim-partem. 143.12.præstantissimam-præstantissimarum. 149.38. quam-quum.157.10. ad-ab.160.42.numerica-numericam.169.26. Phosphoros-Eosphoros. 178. fuus-suasu.180.12.Iacobo Cl.Viro Iacobo.*ibid*. Præsuli-Præsuli Illustriss. & Reuerendiss.182.6.viriũ virum.183.30.at-ac.185.24.Vesæus-Vesæuus. 186.34.Neptunus-Naptunus.*ibid*. Penetes-Penites.194.42.sic-si.209.9.ratione-rationem.209.12.expellitur-expellunt. 209.39.insimulandas insimulandos.214.25. Florentia-Florentiam.*ibid*.26. referet-refert.228.36.Italia-ITALIA.230.35.naturam ferri-naturam magnetis. ibid.42.vapore-vapor.

PRO IMPRESSIONE.

Die 29. Maij 1644.

OPus præsens, cui titulus est Fortunij Liceti Genuensis in Archigymnasio Bononiensi Philosophi supraordinarij de Quæsitis per Epistolas a Cl. Viris Responsorum Tomus Tertius, fuit pro impressione per me visum, & approbatum, cum in ipso nihil contra Fidem, Principes, aut bonos mores appareat.

Ita est ego Fr. Antonius Vercellus a Lendenaria Inquisitor Generalis Paduæ, manu propria.

Die 21. Augusti 1644.

Visa suprascripta approbatione pro impressione Vtini conceditur licentia.

Ita est Fr. Ludouicus Syllanus Inquisitor Generalis Aquileiæ, & Concordiæ.

Battista Nani Reformator.

Pietro Foscarini Reformator.

Aluise Querini Secretario.